

SØREN KIERKEGAARDS SAMLEDE VÆRKER

UDGIVNE AF

A. B. DRACHMANN, J. L. HEIBERG OG H. O. LANGE

XII. BIND

INDØVELSE I CHRISTENDOM. — EN OPBYGGELIG TALE. — TO TALER VED ALTERGANGEN OM FREDAGEN. — TIL SELVPRØVELSE. — DØMMER SELV.

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

KJØBENHAVN 1905 KRISTIANIA

Trykt hos J. Jørgensen & Co. (M. A. Hannover)

INDHOLD.

INDØVELSE I CHRISTENDOM.

UDGIVET AF

A. B. DRACHMANN.

Titelbladet er Originaludgavens. Til Grund for Texten er lagt det af Forfatteren selv besørgede 2. Oplag (Kjøbenhavn 1855. Forlagt af C. A. Reitzels Bo og Arvinger. Bianco Lunos Bogtrykkeri.). Den er sammenlignet med Originalmanuskripterne og Korrekturen til 1. Udgave (Universitetsbibliotheket, S. K.'s Papirer, Pakke 32).

INDØVELSE I CHRISTENDOM.

AF

ANTI-CLIMACUS.

Nr. I. II. III.

UDGIVET

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

FORLAGT AF UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZEL.

TRYKT HOS KGL. HOFBOGTRYKKER BIANCO LUNO.

1850.

Indhold.

Nr. I.

»Kommer hid alle I, som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile.«

Nr. II.

»Salig Den, som ikke forarges paa mig.«

En bibelsk Fremstilling og christelig Begrebsbestemmelse.

Indhold.

INDØVELSE I CHRISTENDOM.

AF

ANTI-CLIMACUS.

Nr. I.

»KOMMER HID ALLE I SOM ARBEIDE OG ERE BESVÆREDE, JEG VIL GIVE EDER HVILE.«

TIL OPVÆKKELSE OG INDERLIGGJØRELSE.

AF

ANTI-CLIMACUS.

procul o procul
este profani.

»Kommer hid osv.] Matth. 11, 28. *procul o procul este profani]* bort, bort, alle urene! (Virg. Æneide 6, 258; jvfr. S. 21).

UDGIVERENS FORORD.

I dette Skrift, hidrørende fra Aaret 1848, er Fordringen til det at være Christen af Pseudonymen tvunget op til et Idealitetens Høieste.

Dog siges, fremstilles, høres bør jo Fordringen; der bør, christeligt, ikke slaaes af paa Fordringen, ei heller den forties — istedetfor at gjøre Indrømmelse og Tilstaaelse sig selv betræffende.

Høres bør Fordringen: og jeg forstaaer det Sagte som sagt alene til mig — at jeg maatte lære ikke blot at henflye til »Naaden«, men at henflye til den i Forhold til Benyttelsen af »Naaden«.

S. K.

Paakaldelse.

Vel er det atten Aarhundreder siden, at Jesus Christus vandrede her paa Jorden; men dette er jo ikke en Begivenhed lig andre Begivenheder, hvilke først, som forbigangne, gaae over i Historien, og saa, som længst forbigangne, gaae over i Glemsel. Nei, hans Nærværelse her paa Jorden bliver aldrig noget Forbigangent, altsaa heller ikke mere og mere forbigangen — hvis da ellers Troen findes paa Jorden; thi, hvis ikke, ja, da er det i samme Øieblik længe siden han levede. Saa længe der derimod er en Troende, maa denne ogsaa, for at være blevet det, have været, og som Troende være lige saa samtidig med hans Nærværelse som hine Samtidige; denne Samtidighed er Troens Betingelse, og nærmere bestemmet er den Troen. Herre Jesus Christus, at vi da ogsaa saaledes maatte blive samtidige med Dig, see Dig i Din sande Skikkelse og i Virkelighedens Omgivelse, som Du gik her paa Jorden, ikke den Skikkelse, i hvilken en tom og intetsigende, eller en tankeløs-sværmerisk eller en historisk-snaksom Ihukommelse har vanskabt Dig, da den ikke er Fornedrelsens,

---

hvis da ellers Troen findes paa Jorden] jvfr. Luc. 18, 8.

hvori den Troende seer Dig, og umuligt kan være Herlighedens, hvori endnu Ingen har seet Dig. At vi maatte see Dig som hvad Du er og var og vil være indtil Din Gjenkomst i Herlighed, som Forargelsens Tegn og Troens Gjenstand, det ringe Menneske dog Slægtens Frelser og Forløser, der af Kjerlighed kom til Jorden for at søge de Fortabte, for at lide og døe, og dog bekymret — ak, for hvert Skridt Du gjorde paa Jorden, for hver Gang Du kaldte ad den Vildfarende, for hver Gang Du udrakte Din Haand til at gjøre Tegn og Under, og for hver Gang Du uden at røre en Haand værgeløs leed Menneskenes Modstand — atter og atter maatte gjentage: salig Den som ikke forarges paa mig. At vi maatte see Dig saaledes, og at vi saa ikke maatte forarges paa Dig!

---

salig Den som ikke forarges paa mig] Matth. 11, 6.

INDBYDELSEN.

Kommer hid til mig alle I som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile.

O, forunderligt; forunderligt, at Den, som har Hjælpen at bringe, at det er ham, der siger: kommer hid! Hvilken Kjerlighed! Kjerligt allerede, naar man kan hjælpe, da at hjælpe Den, som beder om Hjælp; men selv at tilbyde Hjælpen! Og tilbyde den til Alle! Ja, og just til alle dem, som ikke kunne hjælpe igjen! At tilbyde den, nei, at raabe det ud, som var Hjælperen selv Den, der trængte til Hjælp, som var dog ogsaa han, der kan og vil hjælpe Alle, i een Henseende selv en Trængende, at han føler Trang, og forsaavidt trænger til at hjælpe, trænger til de Lidende for at hjælpe dem!

I.

»Kommer hid!« — Ja, deri er intet Forunderligt, naar Den, som er i Fare og trænger til Hjælp, maaskee til hurtig, øieblikkelig Hjælp, raaber: kommer hid! Og deri er heller intet Forunderligt, at en Markskriger lader udraabe: kommer hid, jeg helbreder for alle Sygdomme; ak, thi i Forhold til Markskrigeren er det kun altfor sandt det Usande, at det er Lægen, der trænger til de Syge. »Kommer hid alle I, som i dyre Domme kunne betale Helbredelsen — eller dog Lægemidlerne; her er Medicin for Enhver — der kan betale; kommer hid, kommer hid!«

Men ellers er det dog saa, at Den, der kan hjælpe, ham maa man opsøge; og naar man har fundet ham, er han dog maaskee vanskelig at faae i Tale; og naar man har faaet ham i Tale, maa man dog maaskee bede ham længe; og naar man har bedet ham længe, lader han sig dog maaskee først langt om længe bevæge, det er, han gjør sig kostbar; og stundom, netop naar han ikke vil tage mod Betaling, eller ædelmodig giver Afkald derpaa, er dette kun et Udtryk for, hvor uendelig kostbar han gjør sig. Derimod Han, der gav sig hen, han giver sig ogsaa her hen, han er selv Den, der søger dem, som have Hjælpen behov, han er selv Den, der gaaer omkring, og kaldende, næsten bedende siger: kommer hid. Han, den Eneste, der kan hjælpe og hjælpe med det ene Fornødne, frelse fra den eneste, i Sandhedens Forstand, livsfarlige Sygdom, han venter ikke paa, at Nogen skal komme til ham, han kommer af sig selv, ukaldet — thi han er jo Den, som kalder paa dem, han tilbyder Hjælpen — og hvilken Hjælp! Ja,

hiin eenfoldige Vise i Oldtiden havde uendelig lige saa meget Ret, som de Fleste, naar de gjøre det Modsatte, have Uret, at han hverken gjorde sig eller sin Underviisning kostbar, om han dog derved, i en anden Forstand, med ædel Stolthed udtrykte Værdiens Ueensartethed. Men saaledes bekymret i Kjerlighed var han ikke, at han bad Nogen at komme til sig, og det — skal jeg nu sige uagtet, eller skal jeg sige fordi, han ikke var ganske sikker paa, hvad hans Hjælp havde at betyde; thi jo sikkrere En er paa at hans Hjælp er den eneste, desto mere, menneskelig talt, Grund til at gjøre den kostbar, og jo mindre sikker, desto mere Grund til, for dog at gjøre Noget, med større Beredvillighed at tilbyde sin mulige Hjælp. Men han, der kalder sig Frelseren og veed sig at være det, han siger bekymret: kommer hid.

* *

*

»Kommer hid alle I!« — Forunderligt! Thi, at En, der dog maaskee tilsidst ikke kan hjælpe een Eneste, at han tomt tager Munden fuld og indbyder Alle, det er endda, som Menneskene nu engang ere, ikke saa forunderligt. Men naar man er ganske sikker paa, at man kan hjælpe, og naar man derhos er villig til at ville hjælpe, naar man er villig til at anvende al sin Tid saaledes og med enhver Opoffrelse: saa pleier man dog at forbeholde sig Eet, at gjøre et Udvalg. Hvor villig man end er, det er dog ikke Enhver man vil hjælpe, saaledes vil man ikke priisgive sig. Men han, den Eneste, der i Sandhed kan hjælpe og i Sandhed kan hjælpe Alle, den Eneste altsaa, der i Sandhed kan indbyde Alle, han gjør heller slet ingen Betingelse; dette Ord, der fra Verdens Begyndelse er som beregnet paa ham, han siger det ogsaa: kommer hid alle I. O, menneskelig Opoffrelse, selv naar du er skjønnest og ædlest, naar vi beundre Dig meest, her er dog een Opoffrelse mere, at opoffre enhver Bestemmelse af sit eget Selv, saa der i Villigheden til at hjælpe ikke er end den mindste Forkjerlighed. O, Kjerlighed, saaledes slet ingen Bestemmelse af Priis at sætte paa sit Selv, aldeles at glemme sig selv, at man er Den, som hjælper, ganske blind for, hvo det er man hjælper, uendelig grant

---

hiin eenfoldige Vise] Socrates, der ikke tog Betaling for sin Undervisning.

seende, at det er en Lidende, hvo han saa end er; saaledes ubetinget at ville hjælpe Alle — ak deri forskjellig fra Alle!

* * *

»Kommer hid til mig!« Forunderligt! Thi menneskelig Deeltagelse gjør jo ogsaa villigt Noget for dem, som arbeide og ere besværede; man bespiser de Hungrige, klæder de Nøgne, giver milde Gaver, bygger milde Stiftelser, og er Deeltagelsen inderligere, besøger man vel ogsaa dem, som arbeide og ere besværede. Men at indbyde dem at komme til En, det lader sig ikke gjøre, saa maatte Ens hele Huusholdning og Levemaade forandres. Det gaaer ikke an, selv levende i Overflod, eller dog i Fryd og Glæde, at leve og boe i Huus sammen i Samliv og daglig Omgang med de Fattige og Elendige, med dem, som arbeide og ere besværede. For saaledes at kunne indbyde dem til sig maa man selv leve aldeles paa samme Viis, fattig som den Fattigste, ringe anseet som den ringe Mand i Folket, fortrolig med Livets Sorg og Qval, ganske tilhørende det samme Vilkaar som de, man indbyder til sig, de, som arbeide og ere besværede. Naar man vil indbyde den Lidende til sig, maa man enten forandre sit Vilkaar i Lighed med den Lidendes, eller den Lidendes i Lighed med sit; thi hvis ikke, bliver Forskjelligheden kun desto større ved Modsætningen. Og vil man indbyde alle Lidende til sig (thi en Enkelt kan man jo gjøre en Undtagelse med og forandre hans Vilkaar), kan det kun gjøres paa een Maade, ved at forandre sit Vilkaar i Lighed med deres, hvis det ikke allerede oprindeligt er beregnet herpaa, som Tilfældet var med ham, der siger: kommer hid til mig alle I, som arbeide og ere besværede. Det siger han, og de, der levede med ham, de saae, og see, der er sandeligen heller ikke det Mindste i hans Maade at leve paa, der modsiger det. Med Gjerningens tause og sanddrue Veltalenhed udtrykker hans Liv, selv om han aldrig havde sagt dette Ord, hans Liv udtrykker: kommer hid til mig alle I, som arbeide og ere besværede. Han staaer ved sit Ord, eller han er selv sit Ord, han er hvad han siger, ogsaa i denne Forstand er han Ordet.

* * *

---

er han Ordet.] jvfr. Joh. Evang. 1.

»Alle I, som arbeide og ere besværede«. Forunderligt! Det Eneste han er bekymret for, er, at der skulde være een Eneste, som arbeidede og var besværet, der ikke fik denne Indbydelse at høre; hvad det angaaer, at der skulde komme for Mange, da frygter han ikke. O, hvor der er Hjerterum, der er jo altid Rum; men hvor var der Hjerterum, hvis ikke i hans Hjerte! Hvorledes den Enkelte vil forstaae Indbydelsen, det overlader han til den Enkelte; han har sin Samvittighed fri, han har indbudet alle dem, som arbeide og ere besværede.

Men hvad er det da at arbeide og være besværet, hvorfor forklarer han det ikke nærmere, at man med Bestemthed kan vide, hvem han mener, hvorfor er han saa ordknap? O, Du Smaalige, han er saa ordknap for ikke at være smaalig, Du Sneverhjertede, han er saa ordknap for ikke at være sneverhjertet; det er just Kjerligheden (thi »Kjerligheden« er til Alle), at forhindre, at der er en Eneste, der kan komme til at ængstes ved at gruble over, om han ogsaa er blandt de Indbudne. Og Den, der kunde forlange en nærmere Bestemmelse, skulde det ikke være en Selvkjerlig, der regnede paa, at denne særligen skulde passe paa og egne sig for ham, uden at betænke, at jo flere saadanne nærmere og nærmere Bestemmelser der bleve, desto uundgaaeligere, at der igjen maatte blive Enkelte og Enkelte, for hvem det blev ubestemmeligere og ubestemmeligere, om de vare indbudne. O, Menneske, hvi seer Dit Øie blot til det Eget, hvi er det ondt, fordi han er god! Indbydelsen til Alle aabner Indbyderens Favn, og saaledes staaer han som et evigt Billede; saasnart der kommer den nærmere Bestemmelse, som maaskee hjalp den Enkelte til en anden Art Vished, saa seer Indbyderen anderledes ud, saa iler der dog som en Skygge af Forandring over ham.

* *

*

»Jeg vil give Eder Hvile«. — Forunderligt! Thi saa maae vel hine Ord »kommer hid til mig« forstaaes saaledes: bliver hos mig, jeg er Hvilen, eller at blive hos mig det er Hvilen. Det er da ikke som ellers, at Hjælperen, der siger »kommer hid«, derpaa maa sige »gaaer saa igjen«, idet han nu forklarer hver Enkelt, hvor Hjælpen, som han behøver den, er at finde, hvor den voxer

---

hvi er det ondt, fordi han er god] Matth. 20, 15.

den smertestillende Urt, der kan helbrede ham, eller hvor det er det stille Sted, hvor han kan aflade fra Arbeidet, eller hvor den er den lykkeligere Verdensdeel, hvor man ikke er besværet. Nei, han der aabner sin Favn og indbyder Alle — o, dersom alle, alle De, der arbeide og ere besværede, kom til ham, da vilde han i sin Favn omslutte dem alle og sige: bliver nu hos mig, thi at blive hos mig er Hvilen. Hjælperen er Hjælpen. O, forunderligt, han der indbyder Alle og vil hjælpe Alle, hans Maade at behandle den Syge paa er netop som var den beregnet paa hver Enkelt, som havde han i hver Syg, han har, kun denne ene Syge. Ellers maa en Læge dele sig mellem sine mange Syge, der dog, hvor mange de end ere, ere saa langt fra at være alle. Han foreskriver Lægemidlet, han siger hvad der er at gjøre, hvorledes det er at bruge — og saa gaaer han — til en anden Syg, eller forsaavidt den Syge har været hos ham, lader han den Syge gaae. Lægen kan ikke blive siddende hele Dagen hos een Syg, endnu mindre have alle sine Syge hjemme hos sig og dog sidde hele Dagen hos een Syg — uden at forsømme de andre. Derfor er ogsaa Hjælperen og Hjælpen ikke Eet og det Samme. Hjælpen, som Lægen foreskriver, beholder den Syge hele Dagen hos sig for stadigt at bruge den, medens Lægen kun engang imellem seer til ham, eller han kun engang imellem seer Lægen. Men naar Hjælperen er Hjælpen, saa maa han jo blive hos den Syge hele Dagen, eller den Syge hos ham — o, forunderligt, at saa denne Hjælper just er Den, som indbyder Alle!

II.

Kommer hid alle I, som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile.

Hvilken uhyre Mangfoldighed, hvilken de Indbudnes næsten grændseløse Forskjellighed; thi et Menneske, et ringe Menneske kan vel forsøge paa at fremstille nogle Forskjelligheder særligt — Indbyderen maa indbyde Alle, om end Hver især eller som Enkelt.

Saa gaaer da Indbydelsen ud, ad de alfare Veie og ad de eensomme, og ad den eensomste, ja, hvor der er en Vei saa eensom, at kun Een, een Eneste, ellers Ingen kjender den, saa der kun er eet Spor, den Ulykkeliges, som ad den Vei flygtede med sin Elendighed, ellers intet Spor, og intet Spor af, at man ad denne Vei kan komme tilbage: ogsaa derhen trænger Indbydelsen: selv finder den let og sikkert Veien tilbage, lettest, naar den fører Flygtningen med sig til Indbyderen. Kommer hid, kommer hid alle I, og Du, og Du, og Du med, Du eensomste af alle Flygtninge!

Saaledes gaaer Indbydelsen ud, og overalt hvor der er Veiskjel bliver den staaende og kalder. O, som hiint Krigernes Kald ved Trompeten vender sig til alle fire Verdens Hjørner: saaledes lyder Indbydelsen overalt, hvor der er Veiskjel, og ikke med ubestemt Lyd — thi hvo vilde saa komme! — men med Evighedens Tilforladelighed.

Den staaer ved Veiskjellet, der hvor timelig og jordisk Lidelse satte sit Kors, og kalder. Kommer hid, alle I Fattige og Elendige, I der i Armod maae trælle for at sikkre Eder — ikke en sorgfrie

men en trælsom Fremtid; o, bittre Modsigelse: at maatte trælle for at — sikkre sig det man sukker under, det man undflyer! — I Ringeagtede og Overseete, om hvis Tilværelse Ingen, Ingen bryder sig, ikke saa meget som om et Huusdyrs, der har mere Værd! — I Syge, Halte, Døve, Blinde, Krøblinge, kommer hid! — I Sengeliggende, ja, kommer ogsaa I hid; thi Indbydelsen drister sig til at indbyde Sengeliggende — at komme! — I Spedalske! Thi Indbydelsen sprænger alle Forskjelligheder for at samle Alle; den vil gjøre det godt igjen, hvad Forskjellen forskylder: at anvise En Pladsen som Hersker over Millioner i Besiddelse af alle Lykkens Goder, og en Anden ud i Ørkenen — og hvorfor (o Grusomhed!) fordi (o, grusomme menneskelige Slutning!) fordi han er elendig, ubeskrivelig elendig, altsaa hvorfor, fordi han trænger til Hjælp eller dog til Medlidenhed, og altsaa hvorfor, fordi menneskelig Medlidenhed er en ussel Opfindelse, der er grusom der, hvor den meest behøvede at være medlidende, og kun medlidende der, der hvor det dog ikke i Sandhed er Medlidenhed! — I Hjertesyge, I, som kun ved Smerten fik at vide, at et Menneske i anden Forstand end Dyret har et Hjerte, og hvad det vil sige, at lide der, hvad det vil sige, at Lægen kan have Ret, at En er hjertesund og at han dog er hjertesyg; I, hvem Troløshed bedrog, og hvem saa menneskelig Deeltagelse (thi menneskelig Deeltagelse lader sjelden vente paa sig) gjorde til en Skive for Spotten; alle I Forfordeelte, og Forurettede, og Krænkede, og Mishandlede; alle I Ædle, der hvad jo Enhver veed at sige Eder, fortjent høstede Utaknemlighedens Løn, thi hvorfor vare I dumme nok til at være ædle, hvorfor taabelige nok til at være elskelige og uegennyttige og trofaste; alle I Underfundighedens og Bedragets og Bagtalelsens og Misundelseus Offere, hvilke Nederdrægtigheden udsaae og Feigheden lod i Stikken, hvad enten I offres afsides og eensomt, efter at være gaaet til en Side for at døe, eller I nedtrædes i Menneske-Trængselen, hvor Ingen spørger om, hvad Ret I have, Ingen om, hvad Uret I lide, Ingen om, hvor det smerter, eller hvordan det kan smerte, medens Trængselen med dyrisk Sundhed træder Eder i Støvet: kommer hid!

Indbydelsen staaer ved Veiskjellet, der hvor Døden skiller mellem Døden og Livet. Kommer hid alle I Sørgende, I som forgjeves arbeide besværede! Thi vel er der Hvile i Graven; men at sidde ved en Grav, eller at staae ved en Grav, eller at gaae til en Grav, det er jo dog endnu ikke at ligge i Graven; og indenad atter og atter at læse sit eget Forfatterskab, som man kan udenad, Indskriften, hvilken man selv satte, og selv bedst forstaaer: hvo

det er, der *her* ligger begraven: det er jo ikke selv at ligge begraven. I Graven er der Hvile, men *ved* Graven er der ingen Hvile; det hedder: hertil og ikke videre, saa kan Du gaae hjem igjen. Men hvor ofte Du Dag efter Dag i Tanken eller paa Din Fod kommer tilbage til *den* Grav — Du kommer ikke videre, ikke af Stedet; og dette er meget anstrengende, og udtrykker ikke Hvile. Kommer derfor hid, her er Veien, ad hvilken man gaaer videre, her er Hvile ved Graven, Hvile fra Savnets Smerte, eller der er Hvile i Savnets Smerte — ved Ham, der evigt gjenforener de Adskilte, fastere end Naturen forener Forældre og Børn, Børn og Forældre — ak de bleve jo adskilte; inderligere end Præsten forener Mand og Hustru — ak, Skilsmissen indtraadte jo; uopløseligere end Venskabets Baand forener Ven og Ven — ak det løstes jo. Adskillelsen trængte overalt igjennem til at bringe Smerte og Uro; men her er Hvile! — Kommer ogsaa I hid, I, hvis Opholdssted blev Eder anviist mellem Gravene, betragtede som døde for det menneskelige Samfund, men ikke savnede, ikke begrædte — ikke begravne, dog døde, det er, hverken tilhørende Livet eller Døden; ak, I for hvem det menneskelige Samfund grusomt lukkede sig, og for hvem dog endnu ingen Grav barmhjertigt aabnede sig: kommer ogsaa I hid, her er Hvile, og her er Livet!

Indbydelsen staaer ved Veiskjellet, der hvor Syndens Vei svinger af fra Uskyldighedens Hegn — o, kommer hid, I ere ham saa nær; eet eneste Skridt ad den anden Vei, og I ere saa uendelig langt borte fra ham. Vel trænge I maaskee endnu ikke til Hvile, forstaae ikke ret, hvad det vil sige; men følger dog Indbydelsen, at Indbyderen maatte frelse Eder for, hvad det er saa tungt og farefuldt at frelses fra, at I maatte frelste blive hos ham, der er Alles Frelser, ogsaa Uskyldighedens. Thi hvis det end var muligt, at den nogensteds fandtes ganske reen, Uskyldigheden: hvorfor skulde den ikke ogsaa trænge til en Frelser, der kunde bevare den frelst fra det Onde! — Indbydelsen staaer ved Veiskjellet, der hvor Syndens Vei svinger dybere ind i Synden. Kommer hid alle I Vildfarende og Forvildede, hvilken Eders Forvildelse og Synd end var, den i Menneskenes Øine undskyldeligere og dog maaskee forfærdeligere, eller den i Menneskenes Øine forfærdeligere og dog maaskee undskyldeligere, den som blev aabenbar her paa Jorden, eller den som, skjult, dog er kjendt i Himlen — og fandt I end Tilgivelse paa Jorden men dog ikke Ro i Eders

---

Opholdssted . . . . mellem Gravene] jvfr. Marc. 5, 2 ff.

Indre, eller fandt I ingen Tilgivelse, fordi I ikke søgte den, eller fordi I søgte den forgjeves: o, vender om, og kommer hid, her er Hvile! — Indbydelsen staaer ved Veiskjellet, der hvor Syndens Vei sidste Gang svinger af, og for Øiet taber sig i — Fortabelsen. O, vender om, vender om, kommer hid; gyser ikke for Tilbagetogets Vanskelighed, hvor tung den end er; frygter ikke Omvendelsens besværlige Gang, hvor møisomt den end fører til Frelsen, medens Synden med bevinget Fart, med voxende Hastighed fører fremad eller — nedad, saa let, saa ubeskrivelig let, ja saa let som naar Hesten, aldeles fritagen fra at trække, end ikke med al sin Magt kan standse Vognen, der løber den i Afgrunden; fortvivler ikke over ethvert Tilbagefald, som Taalmodighedens Gud har Taalmodighed til at tilgive og som en Synder dog vel skulde have Taalmod til at ydmyge sig under. Nei, frygter Intet og fortvivler ikke; han der siger »kommer hid«, han er med Eder underveis, fra ham er Hjælp og Tilgivelse paa Omvendelsens Vei, der fører til ham, og hos ham er Hvile.

Kommer hid, alle, alle, alle I, hos ham er Hvilen; og han gjør ingen Vanskelighed, han gjør kun Eet: han aabner sin Favn. Han skal ikke først spørge Dig, Du Lidende — ak, som retfærdige Mennesker gjøre det, endog naar de ville hjælpe: Du er dog vel ikke selv Skyld i Din Ulykke, Du har dog vel Intet at bebreide Dig. Det er saa let, dette Menneskelige, at dømme efter det Udvortes, efter Udfaldet: naar En er Krøbling, er Vanskabt, har et ufordeelagtigt Udvortes, da at dømme, *ergo* er han et ondt Menneske; naar En er ulykkelig nok til at lide ilde i Verden, saa han blev til Intet, eller saa det gik til Agters for ham, da at dømme, *ergo* er det et slet Menneske. O, og det er en saa udsøgt opfunden Art grusom Nydelse, at ville føle sin egen Retfærdighed lige over for en Lidende, ved at forklare hans Lidelse som Guds Straf over ham, saa man vel altsaa ikke engang — tør hjælpe ham, eller ved at forelægge ham hiint dømmende Spørgsmaal, der smigrer den egne Retfærdighed, inden man hjælper ham. Men Han skal ikke spørge Dig saaledes, ikke paa en grusom Maade ville være Din Velgjører. Og er Du Dig bevidst som en Synder, han skal ikke spørge Dig derom, ikke knække end mere det bøiede Rør, men opreise Dig, naar Du slutter Dig til ham; han skal ikke ved Modsætningen pege Dig ud, idet han stiller Dig udenfor sig, saa Din Synd bliver endnu forfærdeligere, han skal unde Dig et

---

ikke knække end mere det bøiede Rør] Matth. 12, 20 (Jes. 42, 3).

Skjul hos sig, og skjult i ham, skal han skjule over Dine Synder. Thi han er Synderes Ven. Naar det er en Synder, Talen er om, da staaer han ikke blot stille, aabner sin Favn og siger »kommer hid«, nei da staaer han — og venter, som den forlorne Søns Fader ventede, eller han staaer ikke og venter, han gaaer at søge, som Hyrden det forvildede Faar, som Qvinden efter den tabte Penning. Han gaaer, dog nei, han er gaaet, men uendelig langt længere end nogen Hyrde og nogen Qvinde, han gik jo den uendelig lange Vei fra at være Gud til at blive Menneske, den gik han for at søge Syndere!

---

han er Synderes Ven] jvfr. Matth. 11. 19. Hyrden det forvildede Faar osv.] Luc. 15, 4 ff.

III.

Kommer hid til mig alle I som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile.

»Kommer hid!« Thi han antager, at de, som arbeide og ere besværede, tungt nok føle Byrden, Arbeidet tungt, og nu staae der raadvilde og sukkende, En med Blikket speidende allevegne omkring, om der dog ikke er Hjælp at finde, en Anden med Øiet vendt mod Jorden, fordi han ingen Trøst øinede, en Tredie stirrende opad, som maatte den dog komme fra Himlen — men Alle søgende. Derfor siger han: kommer hid. Den, som ophørte at søge og sørge indbyder han ikke. — »Kommer hid!« Thi han, Indbyderen, veed, at just dette hører med til den sande Lidelse, at gaae afsides for sig selv og grunde i stille Trøstesløshed, uden Mod til at betroe sig til Nogen, endnu mindre med Frimodighed til at turde haabe Hjælp. Ak, ikke blot hiin enkelte Dæmoniske var besat af en stum Aand, enhver Lidelse, der ikke begynder med at gjøre den Lidende stum, har ikke stort at betyde, saa lidet som Elskov, naar den ikke gjør taus; de Lidende, hvis hurtige Tunge løber let med deres Lidelseshistorie, de hverken arbeide eller ere besværede. See, derfor tør Indbyderen ikke vente til de Arbeidende og Besværede komme til ham, han kalder selv kjerligt; al hans Villighed til at hjælpe skulde dog maaskee ikke hjælpe, naar han ikke sagde dette Ord og dermed gjorde det første Skridt; thi i dette Ords Kalden (»kommer hid til mig«) kommer han jo

---

hiin enkelte Dæmoniske] Luc. 11, 14.

til dem. O, menneskelige Deeltagelse, maaskee er det dog stundom agtværdig Selvbeherskelse, maaskee ogsaa stundom sand og inderlig Medfølelse, naar Du forsager at spørge Den, om hvem Du formoder, at han gaaer og grunder paa en skjult Lidelse: men hvor ofte dog vel ogsaa Klogskab, der ikke ønsker at faae for meget at vide! O, menneskelige Deeltagelse, hvor ofte var det dog kun Nysgjerrigheden, ikke Deeltagelse, at Du vovede Dig ind i en Lidendes Hemmelighed, og hvorledes følte Du det ikke som en Byrde, næsten som en Straf over Din Nysgjerrighed, da han fulgte Indbydelsen og kom til Dig! Men han, der siger dette løsende Ord »kommer hid«, han er ikke bedragen af sig selv, idet han siger Ordet, han skal heller ikke bedrage Dig, naar Du kommer til ham, for at finde Hvile ved at kaste Byrden paa ham. Han følger sit Hjertes Tilskyndelse i at sige det, og hans Hjerte følger Ordet — følger Du saa Ordet, saa følger det Dig igjen tilbage til hans Hjerte; det er en Selvfølge, det Ene følger af det Andet — o, at Du blot følger Indbydelsen. — »Kommer hid!« Thi han antager, at de, der arbeide og ere besværede, ere saaledes trættede og anstrengede, besvimende, at det som i en Bedøvelse atter er gaaet dem i Glemme, at der er Trøst; ak, eller han veed, at det er kun altfor sandt, at der ingen Trøst og Hjælp er, naar den ikke søges hos ham, derfor maa han kalde ad dem »kommer hid«!

* *
*

»Kommer hid!« Thi ethvert Selskab har jo et Symbolum eller Noget, hvorpaa det kjendes, at man hører til det; naar den unge Pige er pyntet paa en bestemt Maade, veed man, hun skal til Dands: kommer hid alle I, som arbeide og ere besværede. — »Kommer hid!« Du behøver ikke at bære Skjelnetegnet i det Udvortes og Synlige, kom kun med salvet Hoved og toet Ansigt, naar Du blot inderligt arbeider og er besværet.

* *
*

»Kommer hid!« O, staa dog ikke stille og betænk Dig, nei betænk, betænk, at for hvert Øieblik Du staaer stille efter at have

---

Symbolum] Tegn, Mærke. med salvet Hoved osv.] Matth. 6, 18.

hørt Indbydelsen, vil Du i næste Øieblik høre dens Kald svagere og saaledes fjerne Dig, om Du end bliver paa Stedet. — »Kommer hid!« O, hvor træt og mødig Du end er af Arbeidet, eller af den lange, lange og dog hidtil forgjeves Gang efter Hjælp og Frelse; om det er Dig, som kunde Du ikke vinde eet Skridt mere, ikke holde eet Øieblik længere ud uden at segne: o, blot eet Skridt endnu, her er Hvilen! — »Kommer hid!« Ak, men hvis der nu var En, der var saa elendig, at han ikke kunde komme — o, et Suk er nok; at Du sukker efter ham, det er ogsaa at komme hid.

STANDSNINGEN.

Kommer hid til mig alle I som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile.

Stands nu! Men hvad er der da at standse ved? Ved det, som i samme Øieblik uendelig forandrer Alt – saa Du i Virkeligheden, istedetfor, hvad man maatte vente, at faae en uoverskuelig Trængsel at see af dem, som arbeide og ere besværede, der fulgte Indbydelsen, tilsidst fik lige det Modsatte at see, en uoverskuelig Trængsel af Mennesker, som flygte tilbage og gyse indtil de storme frem og nedtræde, saa man, hvis man fra Udfaldet skulde slutte til hvad der blev sagt, snarere maatte slutte at der blev sagt »*procul o procul este profani*«, end »kommer hid« — ved det, som er uendelig vigtigere og uendelig mere afgjørende: Indbyderen. Ikke som var han ikke Menneske for at gjøre hvad han siger, eller Gud for at holde hvad han lover, nei i en anden Forstand.

I.

At Indbyderen er og vil være den bestemte historiske Person, han var for 1800 Aar siden, som hvilken bestemte, og levende under de Vilkaar, under hvilke han dengang levede, han har sagt hine Indbydelsens Ord. — Han er ikke og vil ikke for Nogen være Den, om hvem man saadan af Historien (Verdenshistorien, Historien ligefrem forstaaet i Modsætning til den hellige Historie) og ikke videre har faaet Noget at vide; thi man kan af Historien Intet faae at vide om ham, fordi der overhovedet Intet kan »vides« om ham. — Han vil ikke, menneskeligt, dømmes efter Følgerne af sit Liv, det er, han er og vil være Forargelsens Tegn og Troens Gjenstand; at dømme ham efter Følgerne af hans Liv er Gudsbespottelse; som Gud er hans Liv, det at han levede og har levet, uendelig mere afgjørende end alle Følgerne deraf i Historien.

a.

Hvo har sagt hine Indbydelsens Ord?

Indbyderen. Hvo er Indbyderen? Jesus Christus. Hvilken Jesus Christus? den Jesus Christus, som sidder i Herlighed hos Faderens Høire? Nei. Fra Herligheden har han intet Ord talet. Altsaa er det Jesus Christus i sin Fornedrelse, i Fornedrelsens Vilkaar, der har sagt disse Ord.

Er da Jesus Christus ikke den Samme? Jo, han er idag og igaar den Samme, og den Samme som for 1800 Aar siden, den Jesus Christus, der fornedrede sig selv og tog en Tjeners Skikkelse paa, den Jesus Christus, der har sagt hine Indbydelsens Ord. Det er ogsaa ham, der har sagt, at han vil komme igjen i Herlighed. I sin Gjenkomst i Herligheden er han atter den samme Jesus Christus; men dette er endnu ikke skeet.

Er han da ikke nu i Herligheden? Jo, det troer den Christne. Men det var i Fornedrelsens Vilkaar han sagde hine Ord; fra Herligheden har han ikke sagt dem. Og om hans Gjenkomst i Herlighed kan Intet vides, det kan kun, i strengeste Forstand, troes. Men Troende kan man ikke være blevet uden ved at være kommet til ham i hans Fornedrelses Stand, til ham, Forargelsens Tegn og Troens Gjenstand. Anderledes existerer han ikke, thi kun saaledes har han existeret. At han skal komme i Herligheden, forventes, men kan kun forventes og troes af Den, der har holdt og holder sig til ham som han har existeret.

Jesus Christus er da den Samme; dog levede han for 1800 Aar siden i sin Fornedrelse og forandres først ved sin Gjenkomst. Endnu er han ikke kommet igjen, altsaa er han endnu bestandigt den Fornedrede, der troes at skulle komme igjen i Herlighed. Hvad han har sagt og lært, hvert Ord han har talet, bliver *eo ipso* usandt, naar vi give det Udseende af, at det er Christus i Herligheden, der siger det. Nei, han tier, den Fornedrede taler. Mellemrummet (mellem Fornedrelsen og Gjenkomsten i Herlighed), der i dette Øieblik er omtrent 1800 Aar, og muligt skal blive mange Gange 1800 Aar endnu, Mellemrummet, det er, hvad Mellemrummet vil gjøre ham til, Verdenshistoriens eller Kirkehistoriens verdslige Efterretning om Christus, om hvo Christus var, om hvo der altsaa har sagt hine Ord, er noget Uvedkommende, noget hverken Heelt eller Halvt, som blot forvansker ham, og derved gjør hine Indbydelsens Ord usande.

Thi usandt er det, naar jeg digter Ord, som et Menneske aldrig har sagt, og siger, han har sagt dem. Men det er ogsaa usandt, og Ordet han har sagt bliver usandt, eller det bliver usandt, at han har sagt det, naar jeg digter ham væsentlig anderledes end han var, da han sagde det. Væsentlig anderledes; thi en Usandhed betræffende en eller anden Tilfældighed formaaer da

---

fornedrede sig selv osv.] Pauli Brev til Philipp. 2, 7. ham, der har sagt, at han vil komme igjen] Matth. 24, 30.

ikke at gjøre det usandt, at »han« har sagt det. — Og saaledes, naar det behager Gud at vandre her paa Jorden i saa strængt et Incognito, som kun en Almægtig kan iføre sig, uigjennemtrængeligt for al Medviden, naar det behager ham (og hvorfor han gjør det, i hvilken Hensigt, det veed han vel bedst selv, men hvilken Grunden og Hensigten end er, de vidne om, at Incognitoet har noget Væsentligt at betyde) i en ringe Tjeners Skikkelse, efter Udseende at dømme ganske som et andet Menneske, naar det behager ham i denne Skikkelse at lære Menneskene — naar da Nogen gjentager, ganske nøiagtigt, de Ord, han har sagt, men giver det Udseende af, at det var Gud, der sagde disse Ord: saa bliver det usandt; thi det er usandt, at *han* har sagt disse Ord.

b.

Kan man af Historien) faae Noget at vide om Christus?*

Nei. Hvorfor ikke? Fordi man overhovedet Intet kan »vide« om »Christus«; han er Paradoxet, Troens Gjenstand, kun til for Troen. Men al historisk Meddelelse er »Videns« Meddelelse, altsaa kan man af Historien Intet faae at vide om Christus. Thi faaer man Lidt eller Meget eller Noget at vide om ham, er han ikke Den han i Sandhed er. Man faaer saaledes noget Andet at vide om ham end hvad han er, altsaa faaer man Intet at vide om ham, eller man faaer noget Urigtigt at vide om ham, man bedrages. Historien gjør Christus til en Anden end han i Sandhed er, og saa faaer man af Historien Meget at vide om — Christus? nei, ikke om Christus, thi om ham kan Intet vides, han kan blot troes.

c.

Kan man af Historien bevise, at Christus var Gud?

Lad mig først gjøre et andet Spørgsmaal: kan der overhovedet tænkes nogen taabeligere Modsigelse end den, at ville **bevise** (ligegyldigt indtil videre om det er af Historien eller hvad i al Verden

---

*) Ved »Historien« forstaaes her overalt den profane Historie, Verdenshistorien, Historien ligefrem forstaaet i Modsætning til den hellige Historie.

det forresten er, hvoraf man vil bevise det), at et enkelt Menneske er Gud? At et enkelt Menneske er Gud, det er, siger sig at være Gud, er jo Forargelsen κατ'εξοχην. Men hvad er Forargelsen, det Forargelige? Det som strider mod al (menneskelig) Fornuft. Og det vil man bevise! Men at »bevise« er jo at giøre Noget til det Fornuftig-Virkelige det er. Kan man da gjøre Det, som strider mod al Fornuft, til det Fornuftig-Virkelige? dog vel ikke, dersom man ikke vil modsige sig selv. Man kan kun »bevise«, at det strider mod Fornuften. De Beviser for Christi Guddom, som Skriften anfører: hans Undergjerninger, hans Opstandelse fra de Døde, Himmelfart, ere ogsaa kun for Troen, det er, de ere ikke »Beviser«: de ville jo heller ikke bevise, at alt dette stemmer overeens med Fornuften, de ville tvertimod bevise, at det strider mod Fornuften og altsaa er Gjenstand for Troen.

Dog til Historiens Bevisen. »Er det nu ikke 1800 Aar siden, at Christus levede, er ikke hans Navn forkyndt og troet over den ganske Verden, har ikke hans Lære (Christendommen) forandret Verdens Skikkelse, seierrigt gjennemtrængt alle Forhold: og har da saa ikke Historien tilstrækkeligt, mere end tilstrækkeligt godtgjort, hvo han var, at han var — Gud?« Nei, det har Historien hverken tilstrækkeligt eller mere end tilstrækkeligt godtgjort, det kan Historien i al Evighed ikke godtgjøre. Hvad derimod det Første angaaer, saa er det jo vist nok, at hans Navn er forkyndt i den ganske Verden — om det er troet, skal jeg ikke kunne afgjøre; det er vist nok, at Christendommen har forandret Verdens Skikkelse, seierrigt gjennemtrængt alle Forhold, saa seierrigt, at Alle nu sige sig at være Christne.

Men hvad beviser saa det? Det kan høiest bevise, at Jesus Christus har været en stor Mand, maaskee den største af alle. Men at han har været — Gud, nei holdt, den Slutning skal med Guds Hjælp nok mislykkes.

Begynder man, idet man vil indlede denne Slutning, med den Antagelse, at Jesus Christus var et Menneske, og betragter saa de 1800 Aars Historie (Følgerne af hans Liv), saa kan man i et stadigt stigende Superlativ slutte: stor, større, størst, overmaade og forbausende den største Mand, der nogensinde har levet. — Begynder man derimod med den Antagelse (Troens), at han var Gud, saa har man *eo ipso* slaaet en Streg over, annulleret de 1800 Aar som

---

κατ' ἐξοχήν (kat' exochēn), i strengeste Forstand. *eo ipso* med det Samme, netop derved.

de der hverken gjøre fra eller til, hverken bevise *pro* eller *contra*, fordi Troens Vished er uendelig høiere. — Og paa een af Maaderne maa man aabenbart begynde; begynder man paa den sidste Maade, er Alt i sin Orden.

Begynder man paa den første Maade, kan man ikke, uden et eller andetsteds at forskylde en μεταβασις εις αλλο γενος pludselig ved en Slutning faae den nye Qvalitet: Gud ud, saa at altsaa Følgen eller Følgerne af — et Menneskes Liv paa et eller andet Punkt pludselig bevise, at dette Menneske var Gud. Lod dette sig gjøre, maatte man ogsaa kunne svare paa følgende Spørgsmaal: hvilke Følgerne da skulde være, hvor store Virkningerne, hvor mange Aarhundreder der maatte til for af Følgerne af et »Menneskes« Liv (det er jo Antagelsen) at faae beviist, at han var Gud; om det maaskee er saa, at endnu Aar 300 var Christus ikke ganske beviist at være Gud, der var Noget om det, han var lidt Mere end den overmaade forbausende største Mand, der nogensinde har levet, men der maatte endnu nogle Aarhundreder til. Isaafald følger jo saa formodentlig deraf igjen, at De der levede ved Aar 300 ikke ansaae Christus for Gud, end mindre da De, som levede i det første Aarhundrede, medens Visheden om, at han var Gud, derimod stiger med hvert Aarhundrede, saa den i vort, det 19de Aarhundrede, er den største, den endnu hidtil nogensinde har været, en Vished, i Sammenligning med hvilken de første Aarhundreder kun svagt skimtede. Man svare paa dette Spørgsmaal eller man lade det være, det er i Grunden ligegyldigt.

Hvad vil det overhovedet sige, skulde det være muligt, at man ved at betragte de mere og mere sig udfoldende Følger af Noget, ved en simpel Slutning kan af disse bringe en anden Qvalitet ud end Antagelsens? Er det ikke Afsindighed (hvis da Mennesket ikke er afsindigt) at det første Skjøn, hvilket jo er Antagelsens, fra hvilken man gaaer ud, kan i den Grad tage feil af hvilket der er hvilket, at man feiler en Qvalitet fra det Rette? Og naar man begynder med denne Feiltagelse, hvor skal man saa paa noget Punkt være istand til at see det i Følgerne, at det er en ganske anden, en uendelig forskjellig Qvalitet, man har med at gjøre? Et Fodspor paa en Vei er jo en Følge af, at En har gaaet den Vei. Jeg kan nu gaae hen og antage feil, at det f. Ex. var en Fugl, men ved nærmere Eftersyn, forfølgende Sporet længere,

---

μετάβασις εἰς ἄλλο γένος (metábasis eis allo genos), Overgang til en anden Kvalitet (Begrebssphære).

forvisse mig om, at det maa have været et andet Dyr. Godt; men her er heller ingen uendelig Qvalitets Forandring. Men kan jeg ved nærmere at betragte eller længere at forfølge et saadant Spor komme et eller andetsteds til den Slutning: *ergo* er det en Aand, der er gaaet ad den Vei, en Aand — som intet Spor efterlader sig? Saaledes med det, af Følgerne af en — antaget — menneskelig Existents at slutte *ergo* var det Gud. Ligner da Gud og Menneske i den Grad hinanden, er der saa ringe Forskjel mellem dem, at jeg, hvis jeg ikke er afsindig, kan komme til at begynde med den Antagelse, at det har været et Menneske; og paa den anden Side har Christus ikke selv sagt sig at være Gud? Ligner Gud og Menneske i den Grad hinanden, ere de i den Grad beslægtede, altsaa væsentligen indenfor samme Qvalitet, saa er Slutningen »*ergo* var det Gud« dog alligevel Spilfægteri; thi er det at være Gud ikke Andet, saa er Gud slet ikke til. Men er Gud til, og altsaa ved en uendelig Qvalitets Forskjel adskilt fra det at være Menneske — hvis jeg saa, eller hver Den, der saa begynder Antagelsen med at det har været et Menneske, han kan i al Evighed ikke bringe ud, at det altsaa var Gud. Enhver blot nogenlunde dialektisk Udviklet maa dog let see, at det hele Spørgsmaal om Følgerne er incommensurabelt for den Afgjørelse, om det var Gud, at denne Afgjørelse stiller sig paa en ganske anden Maade for Mennesket: om han vil troe, hvad han sagde sig at være, at han var Gud, eller han ikke vil troe.

Dette er — forstaaet, det er, naar man giver sig Tid til at forstaae det — dialektisk forstaaet tilstrækkeligt til at sætte en Pind for hiin Slutning fra Følgerne af Christi Liv: *ergo* var han Gud. Men Troen som Instants gjør en endnu yderligere Indsigelse mod ethvert Forsøg paa, ved Hjælp af hvad man saadan af Historien, der har opbevaret Følgerne af Christi Liv, veed om ham, at ville nærme sig Jesus Christus. Troens Paastand er, at dette hele Forsøg er — Gudsbespottelse. Troens Paastand er, at det eneste Beviis, som Vantroen lod staae, da den fortærede alle de andre Beviser for Christendommens Sandhed, det Beviis, som — ja det er besynderligt forviklet — som Vantroen opfandt, og opfandt for at bevise Christendommens Sandhed — fortræffeligt, Vantroen opfinder Beviser for at forsvare Christendommen! — det Beviis, som der saa i Christenheden er stadset saa overordentlig med, Beviset af 1800 Aar, Troens Paastand er, at det er — Gudsbespottelse.

I Forhold til et Menneske gjælder det nemlig, at Følgerne af hans Liv ere vigtigere end hans Liv. Naar man da, for at

faae at vide, hvo Christus var, og for ved en Slutning at bringe det ud, betragter Følgerne af hans Liv: saa gjør man ham *eo ipso* til et Menneske, et Menneske, der liig andre Mennesker skal bestaae sin Examen i Historien, hvilken dog forøvrigt i dette Tilfælde er en ligesaa maadelig Examinator som en Seminarist i Latin.

Men besynderligt! Man vil ved Hjælp af Historien, ved at betragte Følgerne af hans Liv, sluttende komme til det *ergo: ergo* var han Gud — og Troen gjør just lige den modsatte Paastand, at Den, som overhovedet begynder paa denne Syllogisme, begynder med en Blasphemi. Blasphemien er endda ikke den, hypothetisk at antage, at han var et Menneske. Nei, Blasphemien er, hvad der ligger til Grund for det hele Foretagende, den Tanke, uden hvilken man ikke vilde begynde, den Tanke, om hvis Rigtighed man altsaa er fuld og fast forvisset, at den ogsaa gjælder i Forhold til Christus, den Tanke, at Følgen af hans Liv er vigtigere end hans Liv, det er, at han er et Menneske. Hypothetisk siger man: lad os antage, at Christus var et Menneske, men til Grund for denne Hypothese, der endda ikke er Blasphemien, ligger det Assertum, at den Betragtning, at Følgen af Ens Liv er vigtigere end Ens Liv, har sin Anvendelse paa Christus. Antager man ikke det, saa indrømmer man selv, at Ens hele Foretagende er meningsløst, det indrømmer man, førend man begynder derpaa, og hvorfor vil man saa begynde? Men antager man det, og begynder, saa er Blasphemien i Gang. Jo mere man fordyber sig i at betragte Følgerne, men med den Hensigt at komme til at slutte, om han nu var Gud eller ikke, desto mere blasphemisk er Ens Adfærd, og er det i ethvert Øieblik, saa længe den Betragtning staaer paa.

Forunderlige Møde: man giver det Udseende af, at naar man blot rigtigt tilgavns betragter Følgerne af Christi Liv, saa kommer man nok til hiint *ergo* — og Troen dømmer den første Begyndelse paa dette Forsøg at være en Gudsbespottelse, Fortsættelsen altsaa en stigende Gudsbespottelse.

»Historien« siger Troen »har slet Intet med Jesus Christus at gjøre; man har i Forhold til ham kun den hellige Historie (hvilken er qvalitativ forskjellig fra Historie i Almindelighed), der beretter hans Liv og Levnet i Fornedrelsens Stand, samt at han selv sagde sig at være Gud. Han er Paradoxet, som Historien aldrig kan fordøie eller omsætte i en almindelig Syllogisme. Han er i sin Fornedrelse den Samme som i sin Ophøielse — men de 1800 Aar, eller om det blev 18000 Aar, har slet Intet dermed at skaffe.

De brillante Følger i Verdenshistorien, hvilke næstendeels overbevise endog en Professor i Historien om, at han var Gud, disse brillante Følger ere dog vel ikke hans Gjenkomst i Herlighed! Men saaledes er det nok saa smaat man mener det; det viser sig atter, at man gjør Christus til et Menneske, hvis Gjenkomst i Herlighed ingen anden kan være eller blive end Følgerne af hans Liv i Historien — medens Christi Gjenkomst i Herlighed er noget herfra aldeles Forskjelligt, Noget der troes. Han fornedrede sig og blev svøbt i Pjalter — han vil komme igjen i Herlighed, men de brillante Følger ere, især ved nærmere Eftersyn, for lurvet en Herlighed, i ethvert Tilfælde den aldeles ueensartede, om hvilken Troen derfor aldrig taler, naar den taler om hans Herlighed. Han existerer da endnu bestandigt kun i sin Fornedrelse, indtil han, hvad der troes, vil komme igjen i Herlighed. Historien kan være en meget god Videnskab, men den maa ikke blive saa indbildsk at paatage sig, hvad Faderen vil gjøre, at iføre Christus Herligheden, costumerende ham i Følgernes brillante Omhæng, som var dette Gjenkomsten. At han i Fornedrelsen var Gud, at han vil komme igjen i Herlighed, det gaaer adskilligt over Historiens Forstand, det kan man ikke uden ved en mageløs Mangel paa Dialektik faae ud af Historien, hvor mageløst man end betragter den.«

Forunderligt, og saa har man just villet bruge Historien til at bevise, at Christus var Gud.

d.

Er Følgen af Christi Liv vigtigere end hans Liv?

Nei, ingenlunde, lige omvendt; var det Tilfældet, saa var Christus kun et Menneske.

Det er nemlig ingenlunde mærkeligt, at et Menneske har levet; dem har der saa vist levet Millioner og Millioner nok af. Skal dette blive mærkeligt, saa maa hans Liv have en Mærkelighed, det er, Mærkeligheden kommer i Forhold til et Menneskes Liv først paa andet Sted. Det er ikke mærkeligt, at han har levet, men hans Liv havde den og den Mærkelighed. Denne Mærkelighed kan saa blandt Andet ogsaa være, hvad han har udrettet, Følgerne af hans Liv.

Men at Gud har levet her paa Jorden som et enkelt Menneske, er uendelig Mærkeligt. Om det slet ingen Følger havde havt,

det er det Samme, det bliver lige mærkeligt, uendelig mærkeligt, uendelig mærkeligere end alle Følgerne. Forsøg her at anbringe Mærkeligheden paa andet Sted, og man vil let see det Taabelige: hvad Mærkeligt skulde det vel være, at Guds Liv har havt mærkelige Følger? At tale paa den Maade er at pjatte.

Nei, det at Gud har levet, er det uendelig Mærkelige, det i og for sig Mærkelige. Antaget, at Christi Liv slet ingen Følger havde havt — dersom Nogen saa vilde sige, at hans Liv ikke var mærkeligt, saa er dette en Gudsbespottelse. Thi det er lige mærkeligt; og skulde der være Tale om Mærkeligheden paa andet Sted, maatte den være: det Mærkelige at hans Liv ingen Følger havde havt. Siger derimod Nogen, at Christi Liv er mærkeligt, paa Grund af Følgerne, saa er dette atter Gudsbespottelse; thi det er det i og for sig selv Mærkelige.

Eftertrykket falder ikke paa, at et Menneske har levet, men uendeligt falder Eftertrykket paa, at Gud har levet. Kun Gud kan lægge saa megen Vægt paa sig selv, at det, at han har levet, er uendelig vigtigere end alle de Følger deraf, som indregistreres i Historien.

e.

En Sammenstilling mellem Christus og et Menneske, der i levende Live lider samme Medfart af Samtiden som Christus leed.

Lad os tænke os et Menneske, en af hine Herlige, som af Samtiden lede Uret, men hvem saa Historien indsatte i hans Ret, idet den ved Hjælp af Følgerne af hans Liv gjorde det aabenbart, hvo han var. Jeg negter forøvrigt ikke, at al denne Bevisen af Følgerne egentlig dog er beregnet paa den *mundus, qvi vult decipi*. Thi hvo som ikke samtidig med hiin Herlige saae, hvo han var, han bilder sig det egentlig kun ind, naar han ved Hjælp af Følgerne har faaet det at vide. Dog dette vil jeg ikke urgere, og i Forhold til et Menneske gjælder det dog, at Følgen af hans Liv er vigtigere end at han har levet.

Altsaa lad os tænke os en af hine Herlige. Han lever da med de Samtidige, men han bliver ikke forstaaet, ikke erkjendt for hvad han er, han bliver misforstaaet, saa bespottet, forfulgt,

---

mundus, qvi vult decipi, Verden, som vil bedrages.

tilsidst ihjelslagen som en Forbryder. Men Følgen af hans Liv gjør det aabenbart, hvo han var; Historien, som opbevarer disse Følger, lader ham vederfares Ret, han nævnes nu fra Aarhundrede til Aarhundrede som den Store og Ædle, det med hans Fornedrelse er saa godt som glemt. Det var en Forblindethed af hiin Samtid, at den ikke erkjendte ham for hvad han var, en Ugudelighed, at den forhaanede og bespottede ham og endelig ihjelslog ham. Men lad nu det være glemt; først efter sin Død er han egentligen blevet »det han var, i Følgerne af hans Liv, hvilke jo dog ere langt vigtigere end hans Liv.

Skulde det Samme nu ogsaa være Tilfældet i Forhold til Christus? Det var da en Forblindethed, en Ugudelighed af hiin Slægt — men lad nu det være glemt, Historien har nu indsat ham i hans Ret, vi veed nu af Historien, hvo Jesus Christus var, vi lade ham vederfares Ret.

O, ugudelige Tankeløshed, der gjør den hellige Historie til profan Historie, Christus til et Menneske! Kan man da af Historien faae Noget at vide om Jesus Christus? (jvf. *b.*). Paa ingen Maade. Jesus Christus er Troens Gjenstand, man maa enten troe paa ham eller forarges; thi at »vide« betyder just, at det ikke er om ham. Historien kan derfor vistnok rigeligt meddele Viden; men Viden tilintetgjør Jesus Christus.

Fremdeles, o, Gudsbespottelse, hvis Nogen formastede sig til om Christi Fornedrelse at sige: lad nu det med hans Fornedrelse være glemt. Christi Fornedrelse var dog vel ikke Noget, der hændte ham — om det end var hiin Slægts Synd at korsfæste ham; ikke Noget der hændte ham, og maaskee ikke vilde være hændt ham i en bedre Samtid? Christus vilde selv være den Fornedrede og Ringe; Fornedrelsen (det skjøndt Gud at være det ringe Menneske) er altsaa Noget han selv har føiet sammen, Noget han vil skal være knyttet sammen, en dialektisk Knude, som Ingen skal formaste sig til at løse, og den heller Ingen kan løse, før han selv ved at komme igjen i Herlighed har løst den. Det er da ikke med ham som med et Menneske, der ved Samtidens Uretfærdighed ikke fik Lov at være sig selv eller at gjælde for hvad han var, hvorimod Historien gjorde det aabenbart; thi Christus vilde selv være den Fornedrede, just dette var hvad han vilde gjælde for. See, derfor skal Historien ingen Uleilighed gjøre sig med at lade ham vederfares Ret, og vi ikke i ugudelig Tankeløshed formastelig indbilde os, at vi uden videre veed, hvo han var. Thi det veed Ingen; og Den, som troer det, han maa blive samtidig med ham i hans Fornedrelse. Naar Gud vælger at lade

sig føde i Ringhed, naar han, der holder alle Muligheder i sin Haand, ifører sig den ringe Tjeners Skikkelse, naar han gaaer værgeløs omkring og lader Menneskene gjøre ved ham, hvad de ville: saa veed han dog vel nok selv, hvad han gjør, og hvorfor han vil det; det er saa dog alligevel ham, der har Menneskene i sin Magt, ikke Menneskene, der have Magt over ham — og saa skal Historien ikke spille Næsviis med at ville gjøre aabenbart, hvo han var.

Endeligen, o Gudsbespottelse, hvis Nogen formaster sig til at sige, at den Forfølgelse, Christus leed, udtrykker noget Tilfældigt. Fordi et Menneske bliver forfulgt af sin Samtid, deraf følger ikke, at han har Ret til at sige, at dette vilde hænde ham til enhver Tid. Forsaavidt kan der være Noget i, naar Eftertiden siger: lad nu det med hvad Uret han leed, medens han levede, være glemt. Anderledes med Jesus Christus! Det er ikke ham, der ved at lade sig føde og ved at fremtræde i Judæa er gaaet op til Historiens Examen, det er ham der er Examinator, hans Liv er Examinationen, og ikke over hiin Slægt alene, men over S l æ g t e n. Vee den Slægt, som frækt vovede at sige: lad nu det med hvad Uret han leed være glemt, Historien har nu gjort aabenbart, hvo han var, og indsat ham i hans Ret.

Antager man, at Historien formaaer det, saa sætter man Christi Fornedrelse i et tilfældigt Forhold til ham, ɔ: saa gjør man ham til et Menneske, et udmærket Menneske, hvem Sligt ved Slægtens Ugudelighed hændte, Noget, han dog for sin Deel langtfra havde ønsket, thi han vilde (dette er det Menneskelige) gjerne have været noget Stort i Verden — istedetfor at Christus frit vil være den Ringe, og skjøndt hans Hensigt var at frelse Menneskene, dog ogsaa vilde udtrykke hvad »Sandheden« i enhver Slægt maatte lide, og hvad Sandheden maa lide. Men er dette hans allerhøieste Villie, og vil han først i sin Gjenkomst vise sig i Herligheden, og er han endnu ikke kommet igjen; og kan ingen Slægt angerløs, maa tvertimod enhver Slægt som Medskyldig betragte, hvad hiin Slægt gjorde ved ham: saa vee Den, der formaster sig til at tage Ringheden fra ham, eller at lade det være glemt, hvad Uret han leed, og fabelagtigt iføre ham de historiske Følgers menneskelige Herlighed, hvilken hverken er det Ene eller det Andet.

»S a n d h e d e n«) jvfr. Joh. Ev. 14 6.

f.

Christenhedens Ulykke.

Men dette er just Ulykken og har i mange mange Tider været Ulykken i Christenheden, at Christus hverken er det Ene eller det Andet, hverken Den han var, da han levede paa Jorden, ei heller Den, han (hvilket da maa troes) vil være ved sin Gjenkomst, men En, om hvem man paa utilladelig Maade af Historien har faaet Noget at vide, at han har været saadan noget stort Noget. Man er paa utilladelig og ulovlig Maade blevet vidende om Christus — thi det Tilladelige er at blive troende. Man har gjensidigt bestyrket hinanden i, at man ved Hjælp af Udfaldet af Christi Liv og de 1800 Aar, Følgerne, har faaet Facit at vide. Efterhaanden som dette blev Viisdom, destilleredes al Saft og Kraft ud af Christendommen; Paradoxet afspændtes, man blev Christen uden at mærke det, og uden at mærke det Mindste til Forargelsens Mulighed. Man tog Christi Lære hen, vendte og skrabte den, han selv betryggede uden videre for Sandheden — en Mand, hvis Liv havde havt saadanne Følger i Historien. Alt blev saa saa ligefrem som Fod i Hose, naturligt, thi Christendommen er paa den Maade blevet Hedenskab. Der er i Christenheden en evindelig Søndags-Vævlen om Christendommens herlige og uskatteerlige Sandheder, dens milde Trøst, men det mærkes jo rigtignok, at det er 1800 Aar siden Christus levede; Forargelsens Tegn og Troens Gjenstand er blevet den eventyrligste af alle fabelagtige Skikkelser, en guddommelig Godmand. Hvad det er at forarges, veed man ikke, endnu mindre hvad det er at tilbede. Det man især priser hos Christus er just Det, som man, hvis man var samtidig dermed, vilde meest forbittres over, medens man nu er ganske tryg i Tillid til Udfaldet, og, i Tillid til, at det af Historien er ganske vist, at han var det Store, slutter: *ergo* er det det Rigtige. Det vil sige, det er det Rigtige, det Ædle, det Ophøiede, det Sande — naar det er ham, der gjør det; det vil sige, man bryder sig egentligen ikke i dybere Forstand om at faae at vide, hvad det er han gjør, endnu mindre om efter ringe Evne med Guds Bistand at efterligne ham i at gjøre det Rigtige, det Ædle, det Ophøiede, det Sande. Thi hvilket det er, faaer man egentligen ikke at vide, kan

---

Godmand] en Person i en Børnebog, der ikke har kunnet eftervises.

derfor i Samtidighedens Situation dømme lige modsat; man nøies med at beundre og prise, og er, som det blev sagt om en Oversætter, der ængstelig ordret, derfor ogsaa meningsløst, oversatte en Forfatter, »for samvittighedsfuld«, maaskee ogsaa for feig og blødagtig, til ret at ville forstaae.

Christenheden har afskaffet Christendommen, uden ret selv at vide det; Følgen er, at skal der gjøres Noget, maa man forsøge igjen at indføre Christendommen i Christenheden.

II.

Indbyderen.

Indbyderen er altsaa den fornedrede Jesus Christus, og det er ham, der har sagt hine Indbydelsens Ord. Det er ikke fra Herligheden han siger dem. Var Forholdet dette, saa er Christendommen Hedenskab, og Christus taget forfængelig; derfor er det ogsaa usandt, at det er saa. Men var det saa, at Den, der sidder i Herlighed, vilde sige disse Ord: kommer hid, som var det saa ganske ligefrem til at løbe lige i Armene paa Herligheden — ja, hvad Under saa, at der løb en Mængde til! Men De, der løbe paa den Maade, de løbe blot med Liimstangen, indbildende sig, at de veed, hvo Christus er. Men det veed Ingen; og for at troe paa ham, maa man begynde med Fornedrelsen.

Indbyderen, Den der siger Ordene, altsaa Den, hvis Ord disse Ord ere — medens de samme Ord i en Andens Mund jo ere en historisk Usandhed — er den fornedrede Jesus Christus, det ringe Menneske, født af en foragtet Jomfru, hans Fader en Tømmermand, i Slægtskab med nogle andre simple Folk af den laveste Classe, det ringe Menneske, som derhos (hvad der da ganske rigtigt netop er Olie i Ilden) sagde sig at være Gud.

Det er den fornedrede Jesus Christus, der har sagt hine Ord. Og intet Ord af Christus, ikke eet eneste har Du Lov at tilegne Dig, Du har ikke mindste Deel i ham, ikke i fjerneste Maade Samfund med ham, hvis Du ikke er blevet saaledes samtidig med ham i hans Fornedrelse, at Du ganske som de Samtidige har maattet blive opmærksom paa den Formaning af ham: salig Den, som ikke forarges paa mig! Du har ikke Lov at tage Christi Ord

hen og lyve ham bort; Du har ikke Lov at tage Christi Ord hen og phantastisk gjøre ham til Noget ved Hjælp af Historiens Snaksomhed, der, naar den snakker om ham, ganske bogstavelig ikke veed, hvad den snakker om.

Det er den fornedrede Jesus Christus, der taler; det er historisk sandt, at han har sagt disse Ord, det er Usandhed, at disse Ord ere sagte af ham, saasnart man forandrer hans historiske Virkelighed.

Altsaa det ringe, fattige Menneske, med tolv stakkels Disciple af den simpleste Classe i Folket, en Tid lang Gjenstand for Nysgjerrighed, men senere kun i Selskab med Syndere, Toldere, Spedalske, Afsindige; thi det gjaldt Ære, Liv og Gods, i ethvert Fald (den Straf veed vi jo var sat derpaa) at blive udelukket af Synagogen, blot man lod sig hjælpe af ham — — kommer nu hid alle I, som arbeide og ere besværede! O, min Ven, om Du var døv og blind og halt og spedalsk o. s. v. o. s. v., om Du, hvad aldrig før var hørt eller seet, forenede alle menneskelige Elendigheder i Din Elendighed — og om han ved et Mirakel vilde hjælpe Dig: det var dog muligt, at Du (og dette er det Menneskelige) mere end alle disse Lidelser frygtede den Straf, der var blevet sat paa at lade Dig hjælpe af ham, den Straf at udstødes af Samfundet med andre Mennesker, at forhaanes, bespottes Dag ud og Dag ind, maaskee at miste Livet. Det var menneskeligt (og dette er det Menneskelige), om Du tænkte som saa: nei, Tak, saa vil jeg dog heller vedblive at være døv og blind o. s. v. end at hjælpes paa den Maade.

»Kommer hid, kommer hid, alle, alle I, som arbeide og ere besværede, o, kommer hid, see han indbyder Eder, han aabner sin Favn!« O, naar en pyntelig Mand i Silke siger dette med en behagelig, velklingende Stemme, saa det yndelig giver Gjenlyd i de deilige Hvælvinger, en Silke-Mand, der udbreder Ære og Anseelse over det at høre ham; o, naar en Konge i Purpur og Fløiel siger dette, med Juletræet i Baggrunden, hvorpaa alle de herlige Goder hænge, som han agter at uddele: ja, ikke sandt, saa er der Mening deri? Men hvad Mening Du end har derom, saa meget er vist, det er ikke Christendom, det er lige det Modsatte, Christendommen saa stik imod som det er muligt; thi husk paa Indbyderen!

---

at blive udelukket af Synagogen] se Joh. Ev. 9, 22.

Og døm saa selv — thi dertil har Du Lov; derimod have Menneskene egentlig ikke Lov til, hvad de saa ofte gjøre, at bedrage sig selv. At et Menneske, der seer saaledes ud, et Menneske, hvis Selskab Enhver flyer, der endnu har den mindste Smule Klogskab i Panden, den mindste Smule at tabe i Verden, at han — ja, det er det Urimeligste og Afsindigste af Alt, man veed neppe, om man skal lee eller græde — at han — ja, det er ubetinget det Ord man sidst skulde vente at høre af ham (thi om han havde sagt: kommer hid og hjælper mig; eller: lader mig med Fred; eller: skaaner mig; eller stolt: jeg foragter Eder Alle — det lod sig dog forstaae) — at han siger: kommer hid til mig! jo, det seer rigtignok indbydende ud! Og nu videre: alle I, som arbeide og ere besværede — ret som havde saadanne Mennesker ikke allerede Ulykker nok at trækkes med, at de saa endnu oven i Kjøbet skal udsættes for alle Følgerne af at indlade sig med ham. Og saa endelig: jeg vil give Eder Hvile. Det manglede blot — han vil hjælpe dem! O, jeg vilde sige: selv den godmodigste Spotter, der har levet samtidigen med ham, maatte jo sige: »det var da det, han sidst skulde indlade sig paa — at ville hjælpe Andre, naar man selv er i den Forfatning. Det er jo ligesom hvis en Tigger vilde gjøre Anmeldelse til Politiet om, at man havde bestjaalet ham. Thi at En, der Intet eier og Intet har eiet, anmelder at være bestjaalen, er en Modsigelse, og ligesaa, at ville hjælpe Andre, naar man selv meest trænger til Hjælp.« Det er jo menneskelig talt den afsindigste Modsigelse, at Den, der bogstavelig ikke har Det, hvortil han kan helde sit Hoved, at den Mand, om hvem det, menneskelig, saa sandt blev sagt »see hvilket Menneske« — at han siger: kommer hid til mig alle I, som lide — jeg vil hjælpe!

Prøv Dig nu selv — thi dette har Du Lov til, Du har Lov til at prøve Dig selv, derimod har Du egentligen ikke Lov til uden Selvprøvelse at lade Dig af »de Andre« indbilde, eller indbilde Dig selv, at Du er Christen — altsaa prøv nu Dig selv: hvis Du levede samtidigen med ham! Sandt nok, han — ak, han! han sagde sig selv at være Gud! Det har jo mangen gal Mand gjort — og hele Samtiden dømte: »han bespotter Gud.« Ja, derfor var det der blev sat Straf paa at lade sig hjælpe af ham, det var det Bestaaendes og den offentlige Menings gudfrygtige Omsorg for Sjelene, at Ingen skulde komme paa Afveie: det var Gudsfrygt at

---

»see hvilket Menneske«] Joh. Ev. 19, 5. »han bespotter Gud«] Matth. 9, 3; jvfr. Joh. 10, 36.

man saaledes forfulgte ham. Førend da En beslutter sig til at lade sig hjælpe, har han dette at betænke, at han ikke blot maa vente Menneskenes Modstand, men betænk det vel, selv om Du forresten kunde udholde alle Følgerne af dette Skridt, betænk det vel, at Menneskenes Straf her er Guds Straf over ham den Gudsbespotter — Indbyderen!

Kommer nu hid alle I, som arbeide og ere besværede!

Ikke sandt, der er ikke Noget at haste efter, der bliver en lille Standsning, som passende benyttes til at gaae om ad en anden Gade. Og hvis Du ikke saaledes, dersom Du var samtidig, vil skulke om ad en anden Gade, eller i Christenheden skulke Dig til at være saadan Christen: saa bliver der en uhyre Standsning, den Standsning, hvilken er Betingelsen for at Troen kan blive til: Du er standset paa Forargelsens Mulighed.

Dog for at gjøre det ganske klart og nærværende, at Standsningen ligger i Indbyderen, at Indbyderen standser og gjør det til en ingenlunde just saa ligefrem, men ganske egen Sag at følge Indbydelsen, fordi man ikke faaer Lov til at tage Indbydelsen hen, men maa tage Indbyderen med: skal jeg korteligen gjennemgaae hans Liv i tvende Afsnit, der udvise en Forskjellighed, skjøndt dog begge væsentligen liggende indenfor Bestemmelsen: Fornedrelsen; thi for Gud er det altid en Fornedrelse at være Menneske, om han saa var Keiser over alle Keisere, og han er væsentligen ikke mere fornedret, fordi han er et fattigt, ringe Menneske, bespottet, som Skriften tilføier, bespyttet.

A.

Hans Livs første Afsnit.

Og lad os nu tale om ham ganske ugeneret, aldeles som de Samtidige have talet om ham, og som man taler om en Samtidig, et Menneske som vi andre, hvem man seer paa Gaden i Forbigaaende, om hvem man veed, hvor han boer, paa hvad Sal, hvad han er, hvoraf han lever, hvem hans Forældre ere, hans Slægt, hvordan han er skabt, og gaaer klædt, med hvem han omgaaes,

---

bespottet . . . bespyttet] Luc. 18, 32.

»og noget Overordentligt er der da ikke at see paa ham, han seer ud ganske som alle Andre«, kort, som man taler om en Samtidig, hvem man ikke saadan gjør videre Ophævelse over; thi i Samtidighedens Situation med disse tusinde og tusinde virkelige Mennesker kan der ikke saaledes gjøres Plads for en Forskjel som den, maaskee at blive mindet i alle Aarhundreder, og den at være en virkelig Kræmmersvend »lige saa god som han«. — Altsaa lader os tale om ham som Samtidige tale om en Samtidig. Jeg veed vel, hvad jeg gjør; og tro Du mig, den tillærte, dresserede, dvaske verdenshistoriske Vane, i Kraft af hvilken man altid saadan med en vis Ærbødighed taler om Christus, da man jo af Historien saadan har faaet at vide, og har hørt saa meget saadan om, at han saadan skal have været saadan noget stort Noget — den Ærbødighed er ikke en suur Sild værd, den er Tankeløshed, Skinhellighed, forsaavidt Gudsbespottelse; thi det er Gudsbespottelse at have tankeløs Ærbødighed for Den, man enten skal troe eller forarges paa.

Det er den fornedrede Jesus Christus, et ringe Menneske, født af en foragtet Jomfru, hans Fader en Tømmermand. Men han fremtræder rigtignok under Forhold, som ganske særligen maae henlede Opmærksomheden paa ham. Det lille Folk, i hvilket han fremtræder, Guds udvalgte Folk som det kalder sig, imødeseer en Forventet, der skal bringe en gylden Tid for Land og Folk. Det forstaaer sig, den Skikkelse, under hvilken han optræder, er saa forskjellig fra de Flestes Forventning, som det er muligt. Derimod svarer den mere til gamle Spaadomme, med hvilke Folket dog maa antages at være bekjendt. Saaledes træder han frem; en Forgænger har henledt Opmærksomheden paa ham, og selv samler han den afgjort paa sig ved Under og Tegn, om hvilke der bliver Tale i hele Landet — og han er Øieblikkets Helt, hvor han gaaer og staaer omgiven af en talløs Menneske-Vrimmel. Sensationen han vækker er uhyre, Alles Øine rettede paa ham, Alt hvad der kan gaae, ja endog hvad der kun kan krybe, maa have seet dette Vidunder – og Alle maae have en Dom, en Mening om ham, saa Leverandeurerne af Meninger og Domme næsten maae gjøre Opbud, fordi Søgningen er saa rivende og Modsigelserne saa krydsende. Dog er han, Undergjøreren, bestandigt det ringe Menneske, der bogstavelig ikke har det, hvortil han kan helde sit Hoved. —

---

gamle Spaadomme] der tænkes særlig paa Jes. 53, 1 ff. hvortil han kan helde sit Hoved] Matth. 8, 20.

Og lad os ikke glemme: Tegn og Under i Samtidighedens Situation har en ganske anden Elasticitet til at støde fra og til at trække til, end dette Spagfærdige, dette, som Præsterne i Almindelighed opvarme det, endnu Spagfærdigere om Tegn og Under — for 1800 Aar siden. Tegn og Under i Samtidighedens Situation er noget forbistret nærgaaende Noget, Noget der paa en høist generende Maade næsten tvinger En til at have en Mening, Noget man, naar man nu engang ikke er oplagt til at troe, kan blive i høi Grad forbittret over at være samtidig med, da det gjør En, især jo mere forstandig, udviklet og dannet man er, Tilværelsen altfor anstrenget. Det er en ganske egen Sag i Forhold til en Samtidig at skulle antage, at han virkelig gjør Tegn og Under — naar man har ham paa Afstand, naar Udfaldet af hans Liv hjælper En ind i Indbildninger, saa kan man let saadan indbilde sig, at man troer det.

Altsaa Mængden er henreven af ham, den følger ham jublende, seer Tegn og Under, baade dem han gjør og dem han ikke gjør, glad i Haabet om, at den gyldne Tid vil begynde, naar han bliver Konge. Men Mængden gjør sig sjelden Rede for sin Dom, dømmer idag Eet, imorgen et Andet. Den Kloge og Forstandige deeltager derfor ikke uden videre deri. Lad os nu see, hvad den Kloge og Forstandige, saasnart det første Overraskelsens og Forbauselsens Indtryk er forvundet, maa dømme.

Den Kloge og Forstandige maatte sige: »Antaget og, at denne Mand er, hvad han udgiver sig for at være, det Overordentlige — thi det med at han skulde være Gud kan jeg da ikke betragte anderledes end som en Overdrivelse, hvilket jeg villigt vilde holde ham til Gode og tilgive ham, dersom jeg virkeligen ansaae ham for det Overordentlige, i Ord hænger jeg mig ikke — antaget, hvad jeg forøvrigt har mine Betænkeligheder ved, og hvorom jeg i ethvert Tilfælde suspenderer min Dom, at det er Mirakler han gjør: er det saa ikke en uforklarlig Gaade, at denne samme Mand kan være saa taabelig, saa indskrænket, saa aldeles blottet for Menneskekundskab, saa svag, eller saa godmodig-forfængelig, eller hvad man nu vil kalde det, at bære sig saaledes ad, næsten at paanøde Menneskene sine Velgjerninger! Istedetfor stolt og herskende at holde Menneskene paa den dybeste Underkastelses Fjernhed fra sig, tage deres Tilbedelse, naar han den sjeldne Gang saaes: istedet derfor at være tilgængelig for Alle, eller endnu rigtigere selv at gaae til Alle, at omgaaes Alle, næsten som var det at være det Overordentlige det at være Alles Tjener, som var det at være det

---

at være Alles Tjener] jvfr. Matth. 20, 27 f.

Overordentlige, hvad han selv siger sig at være, det at være bekymret for, om Menneskene ville have Gavn af ham eller ikke, kort, som var det at være det Overordentlige det at være den meest Bekymrede af Alle. Uforklarligt er det Hele mig, hvad han vil, hvad hans Hensigt er, hvortil hans Stræben sigter, hvad han vil opnaae, hvilken Meningen er. Han der ved mangt et enkelt Udsagn, hvad jeg ikke kan negte ham, røber et saa dybt Indblik i det menneskelige Hjerte, han maa dog vel sagtens vide, hvad jeg med Mindre end Halvdelen af min Klogskab kan sige ham forud, at paa den Maade kommer man ingen Vegne i Verden — med mindre man da foragtende Klogskab redeligt tragter efter at blive til Nar, eller maaskee endog gaaer saavidt i Redelighed, at man foretrækker at blive slaaet ihjel; men saa er man jo dog vel gal, naar det er det man vil. Som sagt, som Menneskekjender, maa han dog sagtens vide, at det man skal gjøre, er at bedrage Menneskene, og saa at give sit Bedrag Skin af Velgjerninger, man gjør hele Slægten. Saa høster man alle Fordele, selv den, hvis Nydelse er den kosteligste af alle, den af de Samtidige at kaldes Menneskeslægtens Velgjører — og naar man først er i sin Grav, saa blæse være med hvad Efterverdenen siger om En. Men at give sig saaledes hen, som han gjør, ikke at holde det Mindste paa sig selv, næsten at tigge Menneskene til at tage mod disse Velgjerninger; nei, slutte mig til ham, kunde da aldrig falde mig ind. Og det forstaaer sig, han indbyder mig da heller ikke; thi han indbyder jo kun dem, som arbeide og ere besværede.«

Eller. »Hans Liv er ganske simplement Phantasteri; og det er endda det mildeste Udtryk man kan bruge derom, man er, naar man dømmer saaledes, godmodig nok til aldeles at glemme denne rene Galskab, at han anseer sig selv for at være Gud. Det er Phantasteri. Saadan kan man i det Høieste leve et Par Aar i Ungdommen. Men han er allerede over 30 Aar. Og han er bogstaveligen Ingenting. Og videre, om ganske kort Tid maa han aldeles have tabt al Agtelse og Anseelse blandt Folket — det Eneste, der hidtil kunde være Tale om at han har skaffet sig. Vil man sikkre sig Folkegunst i Længden, hvad jeg villig indrømmer er det usikkreste Parti, man overhovedet kan tage, maa man bære sig anderledes ad. Det vil ikke vare mange Maaneder, førend Mængden er kjed af En, der saaledes er til Tjeneste; han bliver betragtet som en fortabt Person, et Slags *mauvais sujet,* der kan være glad

---

mauvais sujet daarligt Subject.

ved at ende i en Afkrog af Verden, glemmende Verden og glemt, hvis han da ikke ved at blive paa Stedet, skulde, i Fortsættelse af alt hans Foregaaende, være phantastisk nok til at ville slaaes ihjel, den uundgaaelige Følge af at blive paa Stedet. Hvad har han gjort for sin Fremtid? Intet. Har han nogen fast Stilling? Nei. Hvad Udsigter har han? Ingen. Blot dette Simple, hvorledes vil han fordrive Tiden, naar han bliver Ældre, de lange Vinteraftener, hvad vil han udfylde dem med, han kan ikke engang spille Kort. Han har en Smule Folkegunst — i Sandhed af al rørlig Eiendom den rørligste, den kan i en Haandevending være en uhyre Folke-Ugunst. — At slutte mig til ham, nei, jeg siger Tak, gal er jeg dog Gud skee Lov endnu ikke blevet.«

Eller. »At der (naar man da reserverer sig sin og den sunde Menneske-Forstands Ret til at afholde sig fra enhver Dom betræffende hans Paastand at være Gud) er noget Overordentligt ved det Menneske, derom er egentligen ingen Tvivl. Snarere kunde man næsten blive forbittret paa Styrelsen, at den har betroet en Saadan, hvad den har betroet ham, en Saadan, der gjør det Modsatte af hvad han selv siger: at man ikke skal kaste sine Perler for Sviin — hvorfor det da ogsaa vil ende med, at disse, ganske rigtigt, vende sig om og træde ham ned. Sligt kan man altid vente af Sviin — men derimod skulde man ikke vente, at Den, der selv er opmærksom derpaa, gjør det Modsatte af hvad han veed, man ikke skal gjøre. Ja, kunde man paa en behændig Maade fraliste ham hans Viisdom — thi den høist eiendommelige Tanke, som han selv synes at sætte saa megen Priis paa, at han er Gud, skal jeg med Fornøielse lade ham ene om som hans udelukkende Eiendom — kunde man fraliste ham hans Viisdom — uden at blive hans Discipel! Kunde man liste sig til ham om Natten og faae det ud af ham — thi at redigere og udgive det, det skal jeg nok være Mand for, und zwar paa en ganske anden Maade. Der skal til hele Verdens Forbauselse komme noget ganske Andet ud deraf, det lover jeg for; thi saa meget seer jeg nok, der stikker noget saare dybt i hvad han siger, Ulykken er blot, at han er Den, han er. Men maaskee, hvo veed, maaskee lader det sig am Ende gjøre at narre ham det fra, maaskee er han i denne Henseende igjen godmodig tosset nok til at meddele sig ganske aabent.

---

kaste sine Perler for Sviin] Matth. 7, 6 (»kaster ikke heller Eders Perler for Sviin, at de ikke skulle nedtræde dem med deres Fødder, og vende sig, og søndderrive Eder«). kunde man liste sig til ham om Natten] jvfr. Joh. Ev. 3, 2

Det var ikke umuligt; thi mig forekommer det, at Viisdommen, som han aabenbart besidder, ved at betroes ham, er blevet betroet en Nar: en saadan Modsigelse er hans Tilværelse. — Men at slutte mig til ham, at blive Discipel, nei, det var da, at gjøre sig selv til Nar.«

Eller. »Dersom det, hvad jeg dog lader uafgjort, er det Gode og Sande, dette Menneske vil, saa gjør han i det mindste for saavidt Gavn, især mod Ynglinge og den uerfarne Ungdom, hvem det for Livets Alvors Skyld er saa tjenligt, jo tidligere jo bedre ret tilgavns at forstaae dette: han gjør det iøinefaldende selv for den meest Forblindede, at dette Høitravende med at leve for det Gode og Sande har en betydelig Tilsætning af det Latterlige i sig; han beviser, hvor rigtigt vor Tids Digtere have truffet det, naar de altid lade det Gode og Sande repræsentere af en halvfjantet Person, eller af En, der er saa dum, at man kan løbe Døre op med ham. At anstrenge sig saaledes som dette Menneske gjør, at forsage Alt, kun ingen Møie og Besværlighed, at være paa Pinde til enhver Tid af Dagen, ivrigere end den travleste praktiserende Læge — og hvorfor? Er det fordi det er hans Levebrød? Nei, ikke i fjerneste Maade, det er, saavidt man kan skjønne, nok aldrig faldet ham ind at ville have noget. Er det da, fordi han tjener Penge derved? Nei, ikke 4 ß — han eier ikke 4 ß, og om han eiede dem, saa gav han dem strax bort. Er det da for at opnaae Ære og Anseelse i Staten? Lige omvendt, han afskyer al verdslig Anseelse. Og han der, da han nu engang forsmaaer al verdslig Anseelse, og øver den Kunst at kunne leve af Ingenting, han der (hvad der dog ogsaa er Mening i) hvis ellers Nogen var beregnet paa at tilbringe sit Liv i det behageligste Farniente: han er Den, som lever mere anstrenget end nogen Statstjener, hvem Ære og Anseelse lønner, mere anstrenget end nogen Forretningsmand, der tjener Penge som Græs. Hvorfor anstrenger han sig da saaledes, eller (thi hvortil dette Spørgsmaal om hvad der intet Spørgsmaal kan være om!): at anstrenge sig saaledes — for at opnaae den Lykke, at blive udleet, bespottet o. s. v.: i Sandhed det er en egen Art Fornøielse. At En trænger sig igjennem Mængden for at naae hen til det Sted, hvor der uddeles Penge, Hæder og Ære: det lader sig forstaae. Men at trænge sig frem for at blive kagstrøgen: hvor ophøiet, hvor christeligt, hvor dumt.«

Eller. »Der høres om dette Menneske saa mange overilede Domme af dem, som Intet forstaae — og forgude ham, og saa mange strenge Domme af dem, som dog maaskee misforstaae ham, mig skal man ikke med Rette kunne beskylde for nogen overilet

Dom; jeg forholder mig ganske kold og rolig, ja, hvad mere er, jeg er mig bevidst at være saa føielig og moderat mod ham, som muligt: lad det være saa, hvad jeg dog kun til en vis Grad indrømmer, at selv Forstanden imponeres af dette Menneske. Hvad maa der nu dømmes om ham? Dommen bliver: jeg kan for det første ingen Mening have om ham. Jeg mener ikke betræffende at han siger sig at være Gud, thi derom vil jeg i al Evighed ingen Mening kunne have; nei, jeg mener om ham som Menneske betragtet. Først Udfaldet af hans Liv vil kunne afgjøre, om han virkelig var det Overordentlige, eller han, bedragen af sin Indbildningskraft, har lagt en altfor stor Maalestok an, ikke blot for sig, men overhovedet for det at være Menneske. Mere kan jeg med min bedste Villie ikke gjøre for ham; om han var min eneste Ven, mit eget Barn, jeg kunde ikke dømme skaansommere, og heller ikke anderledes. Men deraf følger rigtignok sandsynligviis, at jeg af gode Grunde ingen Mening kan komme til at have om ham. Thi for at have en Mening, maa jeg først see Udfaldet af hans Liv, og indtil det Sidste, det er, han maa være død. Saa kan jeg, og dog kun maaskee, have en Mening om ham; og selv dette antaget, er det jo dog kun i uegentlig Forstand om ham, thi han er jo saa ikke mere. Af sig selv følger det da, at jeg umuligt kan slutte mig til ham, saa længe han lever. Den Myndighed, med hvilken han siges at lære, kan for mig ikke have nogen afgjørende Betydning, det er dog vel let at see, at han bevæger sig i en Cirkel, saa han beraaber sig paa hvad han skal bevise, og hvilket igjen kun kan bevises ved Udfaldet, forsaavidt det da ikke hænger sammen med hiin hans fixe Idee, at han er Gud; thi dersom det er derfor han har Myndighed, fordi han er Gud, saa er Svaret: ja — dersom. Saa meget kan jeg derimod indrømme ham, at hvis jeg tænkte mig at leve i en senere Slægt, og hvis da Udfaldet af hans Liv, dets Følger i Historien havde gjort det aabenbart, at han var det Overordentlige: da vilde det ikke være langtfra, der vilde kun fattes Lidet i, at jeg blev hans Discipel.«

Den Geistlige maatte sige. »Af en Bedrager og Folkeforfører er der egentlig noget ualmindelig Ærligt ved ham, hvorfor han da heller ikke kan blive saa absolut farlig, om det end seer nok saa farligt ud, saa længe Ilingen staaer paa, seer nok saa farligt ud med hans uhyre Popularitet, indtil saa Ilingen er forbi, og Folket — just Folket — igjen styrter ham. Det Ærlige er, at ville udgive

---

Den Myndighed, med hvilken han siges at lære] jvfr. Matth. 7, 28.

sig for den Forventede og saa at ligne ham saa lidet som han gjør — det er ærligt, ligesom naar En vil udgive falske Sedler, saa at gjøre dem saa slette, at Enhver, der har noget Kjendskab, strax kan see det. — Vel sandt, vi imødesee alle en Forventet, dog at det er Gud i egen Person der skulde komme, er da ingen Fornuftigs Forventning, og enhver Religieus gyser for Gudsbespottelsen, som dette Menneske forskylder. Dog en Forventet imødesee vi, deri ere vi alle enige. Men Verdens-Regjeringen gaaer ikke tumultuarisk i Spring, Verdens-Udviklingen er ikke, og dette ligger jo allerede i at det er en Udvikling, *revolutionair* men *evolutionair*. Den sande Forventede vil derfor see ganske anderledes ud, vil komme som det Bestaaendes herligste Blomst og høieste Udfoldelse. Saaledes vil den sande Forventede komme, og han vil bære sig ganske anderledes ad; han vil erkjende det Bestaaende som Instants, sammenkalde hele Geistligheden til et Convent, forelægge den sit Resultat, samt sit Creditiv — og saa, hvis han da ved Ballotationen faaer Majoritet, blive modtaget og hilset som det Overordentlige, som det han er: den Forventede.«

»Men i dette Menneskes Optræden er der en Dupplicitet; han er for meget af en Dommer; det er som vilde han paa een Gang være Dommeren, der dømmer det Bestaaende, og saa dog tillige selv den Forventede. Vil han ikke det Første, hvortil saa hans absolute Isolation, hans Fjernhed fra Alt, hvad der hedder det Bestaaende! Vil han ikke være Dommeren, hvortil saa hans phantastiske Flygten udenfor Virkeligheden ud i Selskab med den uvidende Almue, hans revolutionaire Hovmods Forsmaaen af al det Bestaaendes Intelligents og Dygtighed, for at begynde ganske og aldeles paany og forfra ved Hjælp af — Fiskere og Professionister, saa det er som Motto for hans hele Existents i Forhold til det Bestaaende, at han er et uægte Barn! Vil han blot være den Forventede, hvortil saa hvad han taler om, ikke at sætte en ny Lap paa et gammelt Klædebon, Ord der netop ere enhver Revolutions Feltraab, thi deri ligger jo ikke at ville erkjende det Bestaaende, men at ville have det bort, istedetfor at slutte sig til det Bestaaende, og hvis man er Reformator, forbedre det, hvis man er den Forventede, at udvikle det til sit Høieste. Dette er en Dupplicitet; og dette lader sig ikke gjøre, baade at være Dommeren og den Forventede; og denne Dupplicitet bliver hans Undergang,

---

evolutionair foregaaende i Udvikling. Professionister ɔ: Haandværkere. ny Lap paa et gammelt Klædebon] Matth. 9, 16.

hvilken jeg allerede har beregnet. En Dommers Katastrophe digtes rigtigt at blive voldsom Død; men den Forventedes kan jo dog vel umuligt blive Undergang, saa er han jo *eo ipso* ikke den Forventede, det er, ikke Den, hvem det Bestaaende venter paa for at forgude. Denne Dupplicitet seer Folket ikke endnu, det seer i ham den Forventede, hvad det Bestaaende umuligt kan, og hvad kun Folket, den løse og ledige Mængde kan, fordi den selv er intet mindre end noget Bestaaende. Men saasnart Duppliciteten bliver aabenbar, saa er det hans Undergang. Nei, saa var hans Forgænger en langt bestemtere udpræget Skikkelse, han var kun Eet: Dommeren. Men hvilken Confusion og Forvirrethed, at ville være begge Dele, og hvilken yderligere Confusion, selv at anerkjende Forgængeren som Den, der skulde holde Dom, altsaa dog vel netop gjøre det Bestaaende modtageligt for og ganske istand til at modtage den Forventede, og saa selv at ville være den Forventede, der følger efter Dommeren — og saa dog ikke ville slutte sig til det Bestaaende!«

Og Philosophen maatte sige. »En saa rædsom eller rettere saa afsindig Forfængelighed, at et enkelt Menneske vil være Gud, er da noget hidtil Uhørt; en til den Yderlighed dreven Form af den rene Subjektivitet og den blotte Negation er aldrig seet. Han har ingen Lære, intet System, han veed i Grunden Ingenting, det er saadan enkelte aphoristiske Yttringer, nogle Stykker Sententser og et Par Parabler, han vedbliver at repetere eller variere, hvorved han blænder Massen, for hvem han ogsaa gjør Tegn og Under, saa den, istedetfor at faae Noget at vide eller nogen sand Belærelse, kommer til at troe paa ham, der saa fatalt som det er muligt i eetvæk paanøder En sin Subjektivitet. I ham og i hvad han siger er der slet intet Objektivt eller Positivt; for saavidt behøver han ikke at gaae under, thi, *philosophice*, er han gaaet under, det er jo den blotte Subjektivitets Bestemmelse at gaae til Grunde. Man kan indrømme ham, at han er en mærkelig Subjektivitet, at han, det være nu med hans øvrige Tegn og Under som det være vil, bestandigt, som Lærer betragtet, repeterer Miraklet med de fem smaae Brød: ved Hjælp af lidt Lyrik og nogle Aphorismer sætter han hele Landet i Bevægelse. Men selv om man vil oversee Galskaben, at han mener sig at være Gud, saa er det en ube-

---

eo ipso netop derved. hans Forgænger] Johannes den Døber. den blotte Subjektivitets Bestemmelse at gaae til Grunde] jvfr. Hegels Logik III, Eintheilung (Werke V S. 32 f.). de fem smaae Brød] se Matth. 14, 17.

gribelig Feiltagelse, som rigtignok kun røber liden philosophisk Dannelse, at mene, at overhovedet Gud kunde aabenbare sig i et enkelt Menneskes Skikkelse. Slægten, det Universelle, det Totale er Gud; men Slægten er dog vel ikke noget enkelt Individ. Det er overhovedet Anmasselsen, som ligger i Subjektiviteten, at den Enkelte vil være Noget; men det forstaaer sig, det Afsindige er, at den Enkelte vil være Gud. Var det muligt dette Afsindige, at et enkelt Menneske var Gud, saa maatte man jo conseqvent tilbede dette enkelte Menneske; en større philosophisk Bestialitet lader sig ikke tænke.«

Den kloge Statsmand maatte sige. »At dette Menneske i Øieblikket er en Magt, lader sig ikke negte — fraseet naturligviis den Indbildning, han har, at han er Gud. Sligt slaaer man nu een Gang for alle en Streg over som et privat Liebhaberi, der ikke videre bringes i Anslag og Ingen vedkommer, mindst en Statsmand. En Statsmand seer blot paa, hvad Magt et Menneske har, og at han i dette Øieblik er en Magt, lader sig, som sagt, ikke nægte. Men hvad han vil, hvad han styrer efter, er ikke godt at blive klog paa; er dette Klogskab, maa det være en aldeles ny og egen Art, ikke ganske uliig Det, man ellers kalder Galskab. Han har betydelige Forcer; men han synes at tilintetgjøre dem, istedetfor at bruge dem, han giver dem ud, men han faaer Ingenting igjen. Jeg betragter ham som et Phænomen, med hvilket — og det gjør man aldrig med et Phænomen — man klogeligen ikke indlader sig, da det er aldeles umuligt at beregne ham eller Katastrophen for hans Liv. Det er muligt, at han kan blive Konge, det er muligt — men det er ikke umuligt, eller rettere det er netop lige saa muligt, at han kan ende paa Skafottet. Han mangler i sin hele Stræben Alvor. Med en uhyre Vingestrækning svæver han, ikke videre; han gjør ingen Ende fast, tager intet Bestik — han svæver. Er det for Nationaliteten han vil kæmpe, eller er det en communistisk Omvæltning han tilsigter, er det en Republik han vil, eller et Kongerige, med hvilket Parti vil han holde, og mod hvilket, eller vil han see at staae sig godt med alle Partier, eller vil han stride med alle Partier? Indlade mig med ham — nei, det var da det Sidste, jeg vilde, jeg gjør endog mere, jeg tager alle mulige Forsigtighedsregler mod ham. Jeg forholder mig ganske stille, foretager Intet, jeg er som var jeg ikke til; thi man kan end ikke beregne, hvorledes han, blot man foretog sig det

---

Slægten . . . er Gud] se Sygdommen til Døden, XI Bd. S. 227.

Mindste, kunde komme til at gribe forstyrrende ind, eller hvorledes det kunde hvirvles ind i Hans. Farlig, i en vis Forstand uhyre farlig er det Menneske. Men min Beregning er at fange ham, netop ved slet Intet at gjøre. Thi styrtes maa han — og sikkrest ved sig selv, ved at snuble over sig selv; jeg har, i det mindste ikke i dette Øieblik, ikke Kræfter til at styrte ham, og jeg veed Ingen der har det. Nu at gjøre det Mindste mod ham, var blot selv at blive knuust. Nei, bestandig kun negativ Modstand, Intet, saa indvikler han sig formodentlig i de uhyre Conseqventser, han drager efter sig, han kommer til at træde i Slæbet — og saa falder han.«

Og den satte Borgermand maatte sige, hvad der vilde blive Dommen i hans Familie. »Nei, lad os være Mennesker, til Maade er Alt godt, for Lidt og for Meget fordærver Alt, og som et fransk Ordsprog, jeg har hørt af en Handels-Reisende, siger: enhver Kraft, der overdrives, styrtes — og dette Menneske, hans Undergang er saamænd vis nok. Jeg har ogsaa alvorligt taget min Søn for, advaret og foreholdt ham, at han ikke gaaer hen og kommer paa gale Veie, og slutter sig til det Menneske, og hvorfor? fordi Alle løbe efter ham. Ja, hvilke alle? løse og ledige Mennesker, Gadestrygere og Landløbere, der har let ved at løbe. Men af Bosiddende og Velhavende dog ikke ret mange, og af de kloge og anseete Folk, efter hvem jeg altid stiller mit Uhr, slet Ingen, hverken Etatsraad Jeppesen, eller Conferentsraad Marcus, eller den rige Agent Christophersen, nei, nei, de Folk de veed nok, hvilket der er hvilket. Og see vi nu til de Geistlige, som da bedst maae forstaae sig paa Sligt — de betakker dem. Det var det Pastor Grønvald sagde igaar Aftes i Klubben, »det Liv tager en Ende med Forfærdelse«; og den Karl han kan mere end prædike, ham skal man ikke høre om Søndagen i Kirken, men om Mandagen i Klubben, jeg vilde blot ønske, jeg havde Halvdelen af hans Forstand paa Verden. Han sagde ganske rigtigt, det var som talt ud af mit Hjerte, »det er kun løse og ledige Mennesker der render efter ham«. Og hvorfor rende de efter ham? fordi han kan gjøre nogle Under. Men hvo siger, at det er Under, eller at han giver sine Disciple den samme Kraft; og i ethvert Fald er et Under noget høist Uvist, derimod er det Visse det Visse. Enhver alvorlig Fader, som har voxne Børn, maa i Sandhed være bekymret, at ikke hans Sønner lade sig forføre og henrive og komme i Kast med ham samt de fortvivlede Mennesker, der følge ham, fortvivlede Mennesker, som slet Intet have at tabe. Og selv disse, hvordan hjælper han dem? Man maa jo være gal for at ville hjælpes

paa den Maade, selv betræffende den fattigste Stodder er det dog sandt, at han hjælper ham af Dynen i Halmen, hjælper ham i en ny Elendighed, som Stodderen kunde have undgaaet ved at blive hvad han var, slet og ret Stodder.«

Og Spotteren, ikke den af Alle for sin Ondskab foragtede, nei den af Alle for sin Vittighed beundrede, derhos for sin Godmodighed afholdte, han maatte sige. »Det er i Grunden en ubetalelig Idee, som da uden videre maa komme os Alle til Gode, at et enkelt Menneske, ganske som vi Andre, siger, at han er Gud. Er det ikke at gjøre vel mod Menneskene, saa veed jeg ikke hvad Vel- og Godgjørenhed eller God- og Velgjørenhed er. Antaget, at Kjendetegnet paa at være Gud er — ja, hvo i al Verden var faldet paa det; hvor sandt, at Sligt ikke var opkommet i noget Menneskes Hjerte! — at see ud ganske som alle Andre, hverken mere eller mindre: saa ere vi alle Guder. *Qvod erat demonstrandum*. Han leve, Opfinderen af denne for Menneskene saa overordentlige Opdagelse! Imorgen lader jeg bekjendtgjøre, at jeg Undertegnede er Gud — og Opfinderen i det mindste kan ikke nægte det uden at modsige sig selv. I Mørke ere alle Katte graae — og naar det at være Gud er at see ud som alle Andre, ganske og aldeles som alle Andre: saa er det mørkt, og vi ere Alle . . . . ., eller hvad det var jeg vilde sige, vi ere Alle, hver især, Gud, den Ene skal saa vist ikke lade den Anden høre Noget. Det er det Latterligste, man kan tænke sig; Modsigelsen, hvori det Komiske altid ligger den størst mulige — men Fortjenesten er ikke min, den er ene og alene og udelukkende Opfinderens: at et Menneske ganske som vi Andre, kun ikke slet saa godt paaklædt som Gjennemsnittet, altsaa at et daarligt paaklædt Menneske, der nærmest (i det mindste som det synes adskilligt nærmere end under Rubrikken: Gud) sorterer under Fattigvæsenet — at han er Gud. Det Værste er i Grunden for Fattig-Directeuren, at han ikke bliver til mere ved dette General-Avancement for hele Menneske-Slægten.«

O, min Ven, jeg veed nok, hvad jeg gjør, jeg kjender mit Ansvar, og min Sjel er evig forvisset om Rigtigheden af hvad jeg gjør. Altsaa tænk Dig nu samtidig med ham, Indbyderen. Tænk Dig, at Du var en Lidende — men betænk, hvad Du udsætter Dig for ved at blive hans Discipel, ved at følge ham. Du udsætter Dig for ubetinget at tabe saa godt som Alt i alle de Kloges og

---

at Sligt ikke var opkommet i noget Menneskes Hjerte] jvfr. Paulus 1 Kor. 2, 9. *Qvod erat demonstrandum* hvilket skulde bevises.

Forstandiges og Anseetes Øine. Han, Indbyderen, fordrer af Dig, at Du skal opgive Alt, slippe Alt — men den medlevende, Samtidens Forstandighed slipper ikke Dig, den dømmer, at det at slutte sig til ham er Galskab. Og Dig vil Spotten grusomt falde over; medens den næsten skaaner ham af Medlidenhed, finder den det galere end det Galeste, at blive hans Discipel. »Thi« siger den »en Sværmer er en Sværmer, lad gaae; men at blive — for Alvor hans Discipel er den størst mulige Galskab. Der er bestandig kun een Mulighed af at være galere end en gal Mand: den høiere Galskab, for Alvor at slutte sig til en Gal og ansee ham for den Vise«.

Siig ikke, at denne hele Fremstilling er Overdrivelse, o, Du veed jo (men Du har maaskee ikke før gjort Dig det ret nærværende), at af alle de Anseete, alle de Oplyste og Forstandige var der, medens det vel er muligt, at En og Anden af dem, maaskee Flere, nysgjerrigt har indladt sig med ham, men der var kun Een, kun Een, som for Alvor søgte ham, og han kom til ham — om Natten. Og det veed Du nok, om Natten gaaer man paa de forbudne Veie, Natten vælger man naar man gaaer derhen, hvor man ikke vil være bekjendt at man har sin Gang — tænk Dig, hvilken Dom over Indbyderen heri ligger: at gaae til ham var en Vanære, Noget ingen Anseet, ingen Mand af Ære kunde være bekjendt, saa lidet som, hvad jo ogsaa skjules af Natten, at gaae til — dog nei, jeg gider end ikke udføre hvad der vilde følge efter dette »saa lidet som«.

Kommer nu hid til mig alle I, som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile.

B.

Hans Livs andet Afsnit.

Det er nu gaaet ham som alle de Kloge og Forstandige, Statsmænd og Borgere, Spottere o. s. v. forudsagde. Og som det senere spottende blev sagt i et Øieblik, der syntes at maatte røre selv den meest Hærdede til Deeltagelse, selv Stene til Taarer, »han har hjulpet Andre, lad ham nu hjælpe sig selv«: saaledes er det vel

---

»han har hjulpet Andre osv.] Luc. 23, 35.

nu tusinde og tusinde Gange blevet gjentaget af Tusinder og Tusinder »hvad var det han i sin Tid talte om, at hans Time endnu ikke var kommet, skulde den nu maaskee være kommet« — ak, medens hiin Enkelte, den Troende, maatte gyse hver Gang han betænkte, og dog ikke kunde lade være at stirre ned i dette Dyb af, menneskelig talt, meningsløs Afsindighed: at Gud i menneskelig Skikkelse, at denne guddommelige Lære, at disse Tegn og Under, som, skeete der, maatte have bragt selv et Sodoma og Gomorrha til Omvendelse, i Virkeligheden frembringe lige det Omvendte, at Læreren bliver skyet, hadet, foragtet.

Hvo han nemlig er, det seer man nu lettere da de Mægtige og Anseete og hele det Bestaaendes Modstand og Forholdsregler mod ham har svækket en første Forestilling om ham, og Folket tabt Taalmodighed i at forvente, siden hans Liv, istedetfor at gaae fremad i stigende Anseelse, i stigende Degradation gaaer mere og mere tilbage. Det veed jo Enhver, at man bedømmer et Menneske efter hvad Selskab han søger — og hans Selskab! Ja, hans Selskab kunde man betegne som det: at være udstødt af »det menneskelige Selskab«, hans Selskab er den laveste Klasse af Folket, videre er det Syndere og Toldere — som Enhver, der er det Mindste, for sit gode Navn og Rygtes Skyld flyer, og et godt Navn og Rygte er dog vel det Mindste man kunde ønske at sikkre sig i Livet; hans Selskab er fremdeles Spedalske, som Enhver flyer, Afsindige, der blot vække Rædsel, Syge og Elendige, Armod og Usselhed. Og hvo er saa han, han, der i dette Optog dog endnu er Gjenstand for de Mægtiges Efterstræbelser? Det er en, som Forfører, Bedrager, Gudsbespotter Foragtet! Det er en Slags Medlidenhed, om virkelig nogen Anseet ikke udtrykker sin Foragt for ham — at de frygte ham, er jo noget Andet. — Saaledes er nu hans Optræden. Thi tag Dig iagt, at Du ikke lader Noget indflyde af hvad Du har faaet at vide bagefter, om hvorledes hans Ophøiethed, næsten med guddommelig Majestæt, aldrig viste sig saa kjendelig som just nu. O, min Ven, naar Du lever samtidig med En, der ikke blot selv er »udelukket fra Synagogen«, men husk paa, der var sat Straf paa at lade sig hjælpe af ham, og denne Straf var »Udelukkelse af Synagogen« — altsaa, naar Du lever samtidig med en saadan Foragtet, hos hvem man altsaa

---

at hans Time endnu ikke var kommet] Joh. Ev. 2, 4; 7, 30; 8, 20; 13, 1. maatte have bragt selv et Sodoma . . . til Omvendelse] jvfr. Matth. 11, 23.

finder Alt i Overeensstemmelse dermed — thi enhver Ting kan forklares paa to Maader: er Du neppe den Mand, der forklarer Alt omvendt, eller, hvilket er det Samme, den Enkelte, hvad Du nok veed Ingen vil være, hvad jo ansees for en latterlig Særhed, maaskee for en Forbrydelse.

Og — hvad der da hovedsagligen er hans Selskab — hans Apostle! Hvilken Afsindighed, men ikke: hvilken ny Afsindighed, thi den er ganske i Overeensstemmelse med det Første — hans Apostle er nogle Fiskere, uvidende Mennesker, som igaar fangede Sild — og imorgen skal, saa hedder det i Afsindighedens Sammenhæng, gaae ud i al Verden, og omskabe Verdens Skikkelse. Og det er ham, der siger sig at være Gud; og disse ere hans velbestaltede Apostle! Er det ham, der skal skaffe Apostlene Anseelse, eller er det maaskee Apostlene, der skal skaffe ham Anseelse? Er han, Indbyderen, er han en afsindig Sværmer: Optoget svarer dertil; ingen Digter kunde opfinde det bedre. En Lærer, en Viis, eller hvad man saadan vil kalde ham, et Slags forulykket Genie, der siger sig selv at være Gud — omgiven af en Skare Pøbel, som jubler, han selv ledsaget af nogle Toldere, dømte Personer, og Spedalske; nærmest om ham hans udvalgte Kreds, Apostlene. Og disse til at bedømme hvad Sandhed er saa competente Instantser, disse Fiskere, Skræddere og Skomagere, de ikke blot beundre denne deres Lærer og Mester, ethvert Ord af ham er Viisdom og Sandhed, de ikke blot see, hvad ingen Anden kan see, Ophøietheden og Helligheden, nei de see i ham Gud og tilbede ham. — Ingen Digter kan opfinde det bedre, naar han da ikke glemmer det Mere her er, at denne Samme er den af de Mægtige Frygtede, mod hvem de oplægge Planer for at styrte ham. Hans Død er det Eneste, som kan berolige dem og stille dem tilfreds. De have faaet sat vanærende Straf paa at slutte sig til ham, ja paa blot at lade sig hjælpe af ham, og dog kan de ikke faae Fred, de kan ikke faae det rigtig vist, at det Hele er Sværmeri og Afsindighed. Saaledes med de Mægtige. Folket, som forgudede ham, Folket har mere eller mindre opgivet ham, kun i et enkelt Øieblik blusser Forestillingen om ham atter op; der er i hele hans Tilværelse ikke en Trevl, som den Misundeligste af alle Misundelige kunde misunde ham. Og misunde ham dette Liv gjør vistnok de Mægtige heller ikke, men de fordre blot hans Død for deres Sikkerheds Skyld, at de kan faae Fred igjen, naar Alt er blevet det Gamle, endnu mere befæstet ved hans advarende Exempel.

Dette er hans Livs to Afsnit. Det begyndte med, at Folket forgudede ham, medens Alt hvad der heed det Bestaaende, Alt

hvad der havde nogen Magt og Indflydelse, hadsk, men feigt og skjult spændte Snaren for ham — i hvilken han saa gik? ja, men han saae den godt. Endeligen opdagede Folket, at det havde taget feil af ham, at den Opfyldelse, han vilde bringe, Intet mindre end svarede til deres Forventning af Guld og grønne Skove. Saa vendte Folket sig fra ham, og de Mægtige trak Snaren sammen — i hvilken han saa gik? ja, men han saae den godt. De Mægtige trak Snaren sammen — og nu vender Folket, der jo nu fuldkomment seer sig bedraget, sit Had, sin Forbittrelse mod ham.

Og — for dog ogsaa at tage den med — Medlidenheden, den maatte sige; eller i de Medlidendes Selskab (thi Medlidenheden er selskabelig, elsker at samles, og i Selskabet med den pjankede Indskrænkethed er Skadefryd og Misundelse, da, som jo allerede en Hedning har bemærket, Ingen er saa tilbøielig saa hurtig til Medlidenhed som den Misundelige) der maatte Talen falde saaledes. »Det kan dog virkelig gjøre En ondt for det sølle Menneske, at han skal ende saaledes. Det var dog en skikkelig Fyr. Lad det nu ogsaa være en Overdrivelse med at ville være Gud, han var dog virkelig god mod de Fattige og Trængende, om han end gjorde det paa en sær Maade ved at gjøre sig ganske til Eet med de Fattige, og trække omkring i Selskab med Tiggere. Men noget Rørende er der dog alligevel deri, og det kan ikke andet end gjøre En ondt for det stakkels Menneske, at han saa ynkelig skal komme af Sted. Thi man maa nu sige hvad man vil, og dømme ham saa strengt man vil: at ynke ham kan jeg ikke lade være, jeg er ikke saa haardhjertet, og jeg kan ikke lade være at vise Medlidenhed«.

Vi ere i det sidste Afsnit, ikke af den hellige Historie, som Apostlene og Disciplene, der troede paa ham, have optegnet den, men af den vanhellige Historie, der er Modstykket.

Kommer nu hid alle I, som arbeide og ere besværede, det er, føler Du Trang til, selv om Du var den af alle Lidende meest elendige, føler Du Trang til at blive hjulpen paa den Maade, det er, ind i endnu større Elendighed, kom saa hid, han vil hjælpe Dig.

---

en Hedning] en unævnt Philosoph hos Plutarch *de invidia et odio* c. 7.

III.

Indbydelsen og Indbyderen.

Lad os nu et Øieblik glemme, hvad der i strengeste Forstand er Forargelsen, at Indbyderen sagde sig selv at være Gud, lad os antage, at han blot havde udgivet sig for et Menneske, og lad os saa betragte Indbyderen og Indbydelsen.

Indbydelsen, den er dog vel indbydende nok, hvorledes lader saa dette Virkelighedens Misforhold, dette frygtelig omvendte Forhold sig forklare, at Ingen, eller saa godt som Ingen fulgte Indbydelsen, at derimod Alle, saa godt som Alle (ak, og det var jo just »Alle«, der vare indbudne!) enes om, at gjøre Indbyderen Modstand, at slaae ham ihjel, ja endog om at sætte Straf for at lade sig hjælpe af ham! Man skulde jo vente, at paa en saadan Indbydelse maatte alle, alle Lidende strømme til, og alle de, som ikke vare Lidende, strømme til, rørte ved Tanken om en saadan Barmhjertighed og Medlidenhed, saa hele Slægten var enedes om at beundre, prise Indbyderen. Hvorledes lader det Modsatte sig forklare? Thi at det skeete, er dog vel vist; og at det skeete i hiin Slægt, betyder dog vel ikke, at hiin Slægt var værre end andre! Hvo kunde være saa tankeløs; Enhver, der har nogen Forstand paa Sagen, seer let, at det skeete i hiin Slægt, fordi den var samtidig med ham. Hvorledes forklarer man altsaa at det skeete, dette forfærdelig Omvendte af hvad man skulde synes at have maattet vente?

Ja, havde Indbyderen 1) seet saaledes ud som den blot menneskelige Forestilling om Medlidenhed vilde danne hans Skikkelse, og havde han 2) havt den blot menneskelige Forestilling om, hvad Menneskets Elendighed er: saa var det vel heller ikke skeet.

For det Første: Det maatte da have været ret et velvilligt og deeltagende Menneske, derhos i Besiddelse af alle Betingelserne for at kunne hjælpe timeligt og jordisk, forædlende denne Hjælp ved en dyb og inderlig menneskelig Deeltagelse. Men dog maatte han være den anseete Mand, ikke uden en vis Grad af menneskelig Selvhævdelse, hvoraf da vilde blive Følgen, at han hverken formaaede endog blot i sin Medlidenheds Følelse at naae ned til alle Lidende, og at det heller ikke ret blev ham klart, hvori et Menneskes og Menneskenes Elendighed bestaaer.

Derimod den guddommelige Medlidenhed, den grændseløse Hensynsløshed i blot at bekymre sig om de Lidende — ikke det mindste om sig selv, og i ubetinget hensynsløst at bekymre sig om enhver Lidende: den kan Menneskene kun opfatte som en Slags Afsindighed, man ikke med Bestemthed veed om man skal lee eller græde over. Selv om der ikke havde været Andet i Veien for Indbyderen, alene det havde været nok for at det maatte gaae ham galt i Verden.

Lad et Menneske forsøge sig blot en lille Smule i den guddommelige Medlidenhed, det er, være dog noget hensynsløs i at være medlidende, og Du skal strax see, hvad Menneskene ville dømme. Lad En, der kunde have et høiere Vilkaar i Livet, lad ham ikke, saadan forblivende i dette Vilkaars Forskjellighed, give meget til de Fattige, menneskekjerligt (ɔ: fornemt) besøge de Fattige og Syge og Elendige, nei, lad ham ganske opgive sin Forskjellighed og for Alvor søge sit Selskab hos, ganske leve med de Fattige og Ringe i Folket, Arbeidsmænd, Haandlangere, Kalkslagere o. s. v.! O, i et stille Øieblik, naar man ikke seer ham, vil de Fleste maaskee endog røres ved Tanken derom; men saasnart de see ham i dette Selskab og dette Optog, ham der kunde have været noget Stort i Verden, komme anstigende i godt Selskab med en Muursvend paa den høire og en Børstenbinderlærling paa den venstre Side: hvad saa? De ville først have tusinde Forklaringer, som forklare, at det er af Særhed og Stivhed og Stolthed og Forfængelighed, at han lever saaledes. Og selv om de opgive at tillægge ham disse slette Bevæggrunde, de ville dog ikke kunne forlige sig med Synet af ham — i dette Selskab. Selv det bedste Menneske, almindelig talt, vil, i det Øieblik han seer det, være fristet til at lee.

Og om saa alle Præster, de være nu i Fløiel, i Silke, i Klæde, i Bombasin, vilde sige Andet, saa vil jeg sige: »I lyve, I bedrage blot Menneskene med Eders Søndagstaler. Det vil nemlig i Samtidighedens Situation bestandigt være muligt om en saadan Medlidende, der altsaa er en Medlevende, at sige: jeg troer, det er Forfængelighed, derfor leer jeg af ham og spotter ham; ja, var han den sande Medlidende, eller havde jeg været samtidig med hiin Ædle!« Og hvad nu, at jeg skal citere Prædikeforedraget, hine Herlige »som bleve miskjendte o. s. v.« angaaer — ja, de ere døde. Paa den Maade kan det lykkes at lege Skjul; man antager i Forhold til enhver Medlevende, der vover sig saa langt ud, at det er Forfængelighed — og hvad de Afdøde angaaer, antager man, at de ere Afdøde, og derfor at de vare Herlige.

Dog dette maa erindres, at i Forhold til Forskjelligheder i Livet vil enhver holde paa sin; det er dette fixe Punkt, dette Hensyn der gjør, at menneskelig Medlidenhed bestandig blot er til en vis Grad. Spekhøkerne ville mene, at det, i at være medlidende, er at gaae for langt ned, at gaae til Ladegaardslemmerne og udtrykke Lighed med dem; Spekhøkernes Medlidenhed er hildet i eet Hensyn, Hensynet til de andre Spekhøkere og saa til Øltapperne. Deres Medlidenhed er altsaa ikke ganske hensynsløs. Og saaledes med ethvert Vilkaar — de Journalister, der leve af den fattige Klasses Skillinger under Skin af at paatale og forfægte deres Rettigheder, de vilde da være de første til at gjøre det latterligt, om den viste sig endog blot nogenlunde, denne hensynsløse Medlidenhed.

At gjøre sig ganske bogstavelig til Eet med den Elendigste (og dette, kun dette er guddommelig Medlidenhed) det er Menneskene det »for Meget«, som man rørt græder over i en stille Søndags-Time, og som man uvilkaarligt brister i Latter over, naar man seer det i Virkeligheden. Sagen er, det er for ophøiet til at man kan taale at see det til daglig Brug, man maa, for at kunne taale det, have det paa Afstand. Menneskene ere ikke saaledes fortrolige med det Ophøiede, at de ret tør troe paa det; Modsigelsen er derfor den: denne Ophøiethed — og at det saa er Virkeligheden, det daglige Liv, ganske bogstaveligen det daglige Liv, hvori den viser sig. Naar Digteren eller Taleren anskueliggjør denne Ophøiethed, det er, fremstiller den paa det Digteriskes Afstand fra Virkeligheden, saa rører den Menneskene — men i Virkeligheden, i det daglige Livs Virkelighed, at see denne Ophøiethed her i Kjøbenhavn, paa Amagertorv, midt i det søgne Livs dagligdags Travlhed! Og naar Digteren eller Taleren gjør

det, saa varer det ogsaa kun en Times Tid; saalænge formaae Menneskene ligesom at troe paa denne Ophøiethed. Men at see den i Virkeligheden hver Dag! Det er jo ogsaa en uhyre Modsigelse, at det meest Ophøiede er blevet det Daglige!

For saavidt var det da allerede forud afgjort, hvilken Indbyderens Skjebne maatte blive, selv om ikke Andet havde bidraget til hans Undergang. Det Ubetingede, Alt hvad der afgiver Ubetingethedens Maalestok, er *eo ipso* Offeret. Thi Menneskene ville nok øve Medlidenhed og Selvfornægtelse, nok tragte efter Viisdom o. s. v.; men de ville selv bestemme Maalestokken, at det skal være saadan til en vis Grad; de ville ikke afskaffe alle disse herlige Dyder, tvertimod de ville — for godt Kjøb, i al Magelighed have Skin og Navn af at øve dem. Den sande guddommelige Medlidenhed er derfor ubetinget Offeret, saasnart den viser sig i Verden. Den kommer af Medlidenhed til Menneskene, og det er Menneskene, der træde den ned. Og medens den vandrer om iblandt dem, vover dog neppe den Lidende at flye til den af Frygt for Menneskene. Sagen er, det er Verden magtpaaliggende at bevare Skinnet af, at være medlidende; dette gjør nu den guddommelige Medlidenhed til Usandhed — *ergo* maa den bort denne guddommelige Medlidenhed.

Men Indbyderen var just den guddommelige Medlidenhed — og derfor offredes han, og derfor flygtede selv de Lidende for ham; de forstode (og, menneskelig talt, meget rigtigt), at om den meste menneskelige Elendighed gjælder det, at man dog er bedre hjulpen ved at blive det man er, end ved at blive hjulpen af ham.

For det Andet. Indbyderen havde tillige en ganske anden end den blot menneskelige Forestilling om, hvad Menneskenes Elendighed er. Og at hjælpe i denne Henseende, derpaa var han betænkt — derimod havde han hverken taget Penge, eller Draaber eller andet Deslige med sig.

Det er da saa langt fra, at Indbyderen seer ud, som menneskelig Medlidenhed vilde danne hans Skikkelse, at han egentligen er til Forargelse. Det er menneskelig talt ligefrem noget grusomt, noget oprørende, noget hvorover man kunde blive saa forbittret, at man kunde have Lyst til at slaae det Menneske ihjel: at indbyde Fattige og Syge og Lidende til sig — og saa Intet at kunne gjøre for dem, men derimod tilsige dem Syndernes Forladelse. »Lad os være Mennesker. Et Menneske er ingen Geist. Og naar et Menneske er nær ved at døe af Hunger, saa at sige til ham: jeg tilsiger Dig Dine Synders naadefulde Forladelse — det er Oprørende.

Egentligen er det ogsaa latterligt, men det er for alvorligt til at man kan lee deraf.«

Altsaa (thi vi have ved hine citerede Ord blot villet lade Forargelsen opdage Modsigelsen og overdrive — vi ville ikke overdrive) Indbyderens Mening var egentlig, at Synden er Menneskets Fordærvelse. See nu, det skaffer Plads — og Indbydelsen skaffede jo ogsaa Plads, næsten som havde han sagt »*procul, o procul este profani*«, eller som, om han end ikke havde sagt det, der dog var hørt en Røst, som saaledes fortolkede Indbydelsens »kommer hid«. Der bliver ikke mange Lidende, som følge Indbydelsen. Selv om der havde været Den, der uagtet han vidste, at hos denne Indbyder var egentligen ingen jordisk Hjælp at finde, dog rørt af hans Medlidenhed havde tyet hen til ham: nu flygter ogsaa han tilbage. Det er jo næsten som en Underfundighed, i Skikkelse af Medlidenhed at komme for at tale om Synden.

Ja vist er det underfundigt, dersom Du ikke er ganske paa det Rene med Dig selv om, at Du er en Synder. Dersom det blot er Tandpine Du har, eller det er Dit Huus, der er brændt af, men det er undgaaet Dig, at Du er en Synder, saa er det underfundigt. Det er underfundigt af Indbyderen at sige: jeg helbreder for alle Sygdomme; og naar man da kommer, saa at sige: jeg erkjender nemlig kun, at der er een Sygdom til, Synden — for den og fra den helbreder jeg alle dem, »som arbeide og ere besværede«, alle dem, der arbeide for at arbeide sig ud af Syndens Magt, arbeide for at modstaae det Onde, for at beseire deres Svaghed, men kun drive det til at være besværede. Fra denne Sygdom helbreder han »Alle«; selv om der kun var een Eneste, der i Anledning af den Sygdom henvendte sig til ham: han helbreder Alle. I Anledning derimod af nogen anden Sygdom, ene og alene for dens Skyld at henvende sig til ham, er som hvis En, der havde brukket sit Been, vilde henvende sig til en Læge, som kun befatter sig med Øiensygdomme.

IV.

Christendommen som det Absolute; Samtidigheden med Christus.

Med Indbydelsen til alle dem, »som arbeide og ere besværede«, er Christendommen ikke, som Præsten flæbende og usandt introducerer den, kommet ind i Verden som et Pragt-Exemplar af milde Trøstegrunde — men som det Absolute. Det er af Kjerlighed Gud saa vil, men det er ogsaa Gud der vil, og han vil som han vil. Han vil ikke skabes om af Menneskene og være en rar — menneskelig Gud: han vil skabe Menneskene om, og det vil han af Kjerlighed. Han vil heller ingen menneskelig Næsviished vide af at sige betræffende, hvorfor og hvorfor Christendommen er indkommet i Verden: den er, og den skal være det Absolute. Derfor er det Usandhed alt hvad Relativt man har hittet paa om hvorfor og hvortil. Maaskee har man hittet derpaa af en Art menneskelig Medlidenhed, der mener at maatte prutte — thi Gud kjender formodentligen ikke Mennesket, hans Fordringer ere for overspændte, saa maae Præsterne til for at prutte. Maaskee har man hittet derpaa for at staae sig godt med Menneskene og have Fordeel af at forkynde Christendommen; thi naar den bliver nedspændt til det blot Menneskelige, til hvad der er opkommet i Menneskenes Hjerte, saa synes Menneskene naturligviis godt om den, og naturligviis igjen godt om den elskværdige Taler, der kan gjøre Christendommen saa mild — havde Apostlene kunnet gjøre det, saa havde Verden ogsaa den Gang syntes godt om Apostlene. Men alt dette er Usandhed, er at forvanske Christendommen, der er det Absolute. Men hvad skal den saa til, saa er den jo en Plage?

Aa, ja, det kan man ogsaa sige; relativt forstaaet er det Absolute den største Plage. I alle matte, dorske, sløve Øieblikke, hvor det Sandselige behersker Mennesket, er Christendommen ham en Afsindighed, da den ikke er commensurabel for noget endeligt Hvorfor. Men hvad skal den saa? Svar: ti, den er det Absolute. Og saaledes skal den fremstilles, altsaa som ɔ: saa den maa vise sig som Afsindighed for det sandselige Menneske. Og derfor er det sandt, saa sandt, og i en anden Forstand ogsaa saa sandt, naar den Forstandige i Samtidighedens Situation (cfr. *II. A.*) dømmende siger om Christus: »han er bogstaveligen Ingenting« — ganske vist, thi han er det Absolute. Som det Absolute er Christendommen kommet ind i Verden, ikke, menneskelig forstaaet, til Trøst, tvertimod den taler jo idelig og idelig om, hvorledes den Christne maa lide eller et Menneske for at blive og være den Christne, Lidelser som han altsaa kan undgaae ved blot at lade være at blive Christen.

Der er nemlig en uendelig svælgende Forskjel mellem Gud og Menneske, og derfor viste det sig i Samtidighedens Situation, at det at blive Christen (at omdannes til Lighed med Gud), menneskelig talt, er en endnu større Qval og Elendighed og Smerte end den største menneskelige, tilmed en Forbrydelse i de Medlevendes Øine. Og saaledes vil det altid vise sig, naar det at blive Christen i Sandhed kommer til at betyde at blive samtidig med Christus. Og kommer det at blive Christen ikke til at betyde det, saa er det Tant og Indbildning og Forfængelighed, tildeels Gudsbespottelse, og Synd mod det andet Bud i Loven, og Synd mod den Helligaand med al denne Snak om at blive Christen.

Thi i Forhold til det Absolute er der kun een Tid: den nærværende; Den som ikke er samtidig med det Absolute, for ham er det slet ikke til. Og da Christus er det Absolute, sees let, at der i Forhold til ham kun er een Situation: Samtidighedens; de 3, de 7, de 15, de 17, de 18 Hundred Aar ere Noget, som hverken gjør fra eller til, de forandre ham ikke, men gjøre heller ikke aabenbart, hvo han var, thi hvo han er, er kun aabenbart for Troen.

Christus er, at jeg skal sige det saa alvorligt, han er ingen Comediant, ei heller en blot historisk Person, da han som Paradoxet er en høist uhistorisk Person. Men denne er Forskjellen mellem Poesi og Virkelighed: Samtidigheden. Forskjellen mellem Poesi og Historie er vistnok den, at Historien er det virkelig Skeete, Poesien det Mulige, det Tænkte, det Digtede. Men det der er virkelig skeet (det Forbigangne) er endnu ikke uden i en

vis Forstand, i Modsætning nemlig til Digt, det Virkelige. Den Bestemmelse, der er Sandhedens (som Inderlighed) og al Religieusitets Bestemmelse: **for Dig** mangler. Det Forbigangne er ikke Virkelighed: for mig; kun det Samtidige er Virkelighed for mig. Hvad Du lever samtidig med, er Virkelighed: for Dig. Og saaledes kan ethvert Menneske kun blive samtidig: med den Tid, paa hvilken han lever — og saa med Eet til, med Christi Liv paa Jorden, thi Christi Liv paa Jorden, den hellige Historie, staaer ene for sig, udenfor Historien.

Historien kan Du læse og høre om som om det Forbigangne, Du kan, om det saa behager Dig, her dømme efter Udfaldet. Men Christi Liv paa Jorden er intet Forbigangent, ventede ikke i sin Tid, for 1800 Aar siden, og venter ikke paa noget Udfalds Assistance. En historisk Christendom er Galimathias og uchristelig Forvirrethed; thi hvad af sande Christne der er i hver Generation ere samtidige med Christus, have Intet at skaffe med de Christne i forrige Generation, men alt med den samtidige Christus. Hans Liv paa Jorden følger Slægten, og følger hver Slægt især som den evige Historie, hans Liv paa Jorden har den evige Samtidighed. Og denne gjør igjen al Doceren af Christendommen (hvilken Doceren væsentlig har sit Skalkeskjul og Tilhold i, at Christendommen er noget Forbigangent, og i de 1800 Aars Historie) til det uchristeligste af alle Kjætterier, hvad Enhver vilde indsee, og derfor opgive at docere, hvis han forsøgte at tænke sig den med Christus samtidige Generation — docerende; men enhver Generation (af Troende) er jo samtidig.

Kan Du ikke overvinde Dig selv til i Samtidighedens Situation med ham at blive Christen, eller kan han ikke i Samtidighedens Situation bevæge Dig og drage Dig til sig: saa bliver Du aldrig Christen. Du kan saa ære, prise, takke, med alle jordiske Goder lønne Den, der indbilder Dig, at Du alligevel er Christen — han bedrager Dig. Du kan prise Dig lykkelig, at Du ikke blev samtidig med Nogen, der vovede at sige det; Du kan blive opbragt indtil Raseri over den Plage, liig »Bremsens« Stik, at være samtidig med En, der siger Dig det: i første Tilfælde er Du bedragen, i andet Tilfælde har Du i det mindste faaet Sandheden at vide.

»Bremsens« Stik] jvfr. Platons Apologi pag. 30 e, hvor Sokrates siger om sig selv, at han er sat ud paa Athenienserne som en Bremse paa en Hest for at holde dem vaagne.

Kan Du ikke taale Samtidigheden, ikke taale at see dette Syn i Virkeligheden, kunde Du ikke gaae ud paa Gaden — og see det er Guden i dette rædsomme Optog, og dette Dit Vilkaar, hvis Du faldt ned og tilbad ham: saa er Du ikke væsentlig Christen. Det Du har at gjøre er saa ubetinget at tilstaae Dig det selv, at Du fremfor Alt bevarer Ydmygheden og Frygt og Bæven i Forhold til hvad det vil sige i Sandhed at være Christen. Thi ad den Vei skal Du, for at lære og indøve, saaledes at henflye til Naaden, at Du ikke tager den forfængelig; gaa for Guds Skyld ikke til Nogen for at blive »beroliget«. Thi vel hedder det »salige de Øine, som saae, hvad I saae«, hvilke Ord Præsterne især have travlt med — besynderligt nok, stundom maaskee ogsaa for at forsvare en verdslig Pyntelighed, der dog just i Samtidighedens Situation vilde blive noget afstikkende — ret som vare de ikke sagte ene og alene om de Samtidige, der bleve troende. Havde Herligheden ligefrem været at see, saa Enhver uden videre kunde see den, saa er det jo Usandhed, at Christus fornedrede sig selv og tog en Tjeners Skikkelse paa; en Overflødighed at advare mod Forargelse, thi hvor i al Verden skulde man vel forarges paa Herlighed iført Herlighed! Og hvor i al Verden forklarer man det saa, at det gik Christus som det gik ham, at ikke Alle beundrende stormede til for at see hvad der ligefrem var at see! Nei, der var »Intet for Øiet hos ham, ingen Glands, at vi skulde kunne see paa ham, ingen Anseelse, at vi kunde have Lyst til ham« (Es. 53, 2.); der var ligefrem Intet at see uden et ringe Menneske, som ved Tegn og Under og ved at sige sig at være Gud i eet væk satte Forargelsens Mulighed. Et ringe Menneske, der saa udtrykte 1) hvad Gud forstaaer ved Medlidenhed (og det selv at være det ringe og fattige Menneske, naar man vil være den Medlidende, er heri indeholdt), og 2) hvad Gud forstaaer ved Menneskets Elendighed, hvad i begge Tilfælde er yderst forskjelligt fra hvad Menneskene forstaae derved, og hvad i hver Generation indtil Dagenes Ende Enhver for sin Deel maa lære fra Begyndelsen, begyndende aldeles paa samme Punkt som enhver med Christus Samtidig, indøvende det i Samtidighedens Situation. Menneskelig Hidsighed og Ustyrlighed hjælper naturligviis til Intet. Hvorvidt det skal lykkes En væsentligen at blive Christen, kan intet Menneske sige ham. Men Angst og Frygt og Fortvivlelse hjælper ikke heller til Noget. Oprigtighed for Gud er det Første og det Sidste, oprigtigt

---

»salige de Øine osv.] Luc. 10. 23.

at tilstaae sig selv, hvor man er, oprigtigt for Gud bestandigt holdende Sigte paa Opgaven — hvor langsomt det saa end gaaer, om man kun kryber frem: Eet har man dog, man er rigtigt stillet, ikke vildledt og bedragen ved Hjælp af det Kunststykke at digte Christus om, saa han istedetfor at være Gud bliver hiin smægtende Medlidenhed, som Menneskene selv have opfundet, saa Christendommen, istedetfor at drage Menneskene til det Himmelske, sinkes underveis og bliver det slet og ret Menneskelige.

Moralen.

»Og hvad vil saa alt Dette sige?« Det vil sige, at Enhver især, i stille Inderlighed for Gud, skal ydmyge sig under, hvad det dog vil sige at være i strengeste Forstand en Christen, oprigtigt for Gud tilstaae, hvor han er, at han dog værdeligen maatte tage mod Naaden, der tilbydes enhver Ufuldkommen, det er, Enhver. Og saa ikke videre; saa passe han forresten sit Arbeide, glad ved det, elske sin Hustru, glad ved hende, opdrage sine Børn sig til Glæde, elske sine Medmennesker, glæde sig ved Livet. Om der fordres videre af ham, vil Gud vel lade ham forstaae, og vil i saa Fald ogsaa hjælpe ham videre; thi i Lovens forfærdelige Sprog lyder det dog derfor saa forfærdende, fordi det er, som var det Mennesket selv, der ved egen Kraft skal holde sig til Christus, istedetfor at det i Kjerlighedens Sprog er Christus, der holder paa ham. Altsaa, om der fordres videre af ham, vil Gud vel lade ham forstaae; men dette fordres af Enhver, at han skal for Gud oprigtigt ydmyge sig under Idealitetens Fordringer. Og derfor skulle disse høres, høres atter og atter i deres hele Uendelighed. Det at være Christen er blevet et Intet, en Narrestreg, Noget som Enhver uden videre er, Noget man slipper lettere til end til den allerubetydeligste Færdighed. Sandeligen, det er paa høie Tid, at Idealitetens Fordringer høres.

»Men naar det Christelige er noget saa Forfærdende og Rædsomt, hvor i al Verden kan da et Menneske falde paa at antage Christendommen?« Ganske simpelt, og hvis Du ønsker det med, ganske luthersk: kun Syndens Bevidsthed kan, om jeg saa tør sige, forcere (fra den anden Side er Naaden Forcen) ind i denne Rædsel. Og i samme Øieblik forvandler det Christelige sig og er idel

Mildhed, Naade, Kjerlighed, Barmhjertighed. For enhver anden Betragtning er og skal Christendommen være noget afsindigt Noget eller den største Rædsel. Kun i Syndens Bevidsthed er Adgangen; ad nogen anden Vei at ville komme derind, er Majestæts-Forbrydelse mod Christendommen.

Men Synden, at Du og jeg er Synder (den Enkelte), har man afskaffet, eller man har slaaet utilladeligt af baade i Livet (det huuslige, det borgerlige, det kirkelige) og i Videnskaben, der har opfundet: Læren om Synden i Almindelighed. Til Vederlag har man saa villet hjælpe Menneskene ind i Christendommen og bevare dem i den ved Hjælp af alt det Verdenshistoriske, alt Det om denne milde Lære, det Høie og Dybe, om en Ven o. s. v., hvilket Luther Alt vilde kalde Sludder, og hvilket er Blasphemi, da det er frækt at ville fraternisere Gud og Christus.

Kun Syndsbevidstheden er den absolute Respekt; og just derfor, fordi Christendom vil have den absolute Respekt, skal og vil Christendommen for enhver anden Betragtning vise sig som Afsind eller Rædsel, just for at det qvalitative uendelige Eftertryk kan falde paa, at kun Syndsbevidstheden er Adgangen, er Synet, der ved at være den absolute Respekt, kan see Christendommens Mildhed og Kjerlighed og Barmhjertighed.

Den Eenfoldige, der ydmygt bekjender sig at være en Synder, sig personligt (den Enkelte), behøver slet ikke at blive vidende om alle de Vanskeligheder, som fremkomme, naar man hverken er eenfoldig eller ydmyg. Men hvor denne ydmyge Bevidsthed mangler om personligt at være en Synder (den Enkelte) — ja, om der saa forresten var al menneskelig Viisdom og Kløgt i en Saadan, og alle menneskelige Gaver i ham: det skal ham kun lidet baade. Christendommen skal i samme Grad reise sig forfærdelig mod ham og forvandle sig til Afsind eller til Rædsel, indtil han lærer enten at opgive Christendommen, eller ved Hjælp af, hvad der er Intet mindre end videnskabelig Propædeutik, Apologetik o. s. v., en sønderknuset Samvittigheds Qvaler, alt i Forhold til som han behøver disse, ad den snevre Vei, gjennem Syndens Bevidsthed, at gaae ind i Christendommen.

INDØVELSE I CHRISTENDOM.

AF

ANTI-CLIMACUS.

Nr. II.

»SALIG DEN, SOM IKKE FORARGES PAA MIG.«

EN BIBELSK FREMSTILLING OG CHRISTELIG BEGREBS-BESTEMMELSE.

AF

ANTI-CLIMACUS.

UDGIVERENS FORORD.

Jvnf. Forordet til Nr. I.

Stemning.

Ja, salig Den, som ikke forarges paa Ham, salig Den, som troer, at Jesus Christus har levet her paa Jorden, og at han var Den, han sagde sig at være, det ringe Menneske, dog Gud, Faderens Eenbaarne: salig Den, som ingen Anden veed at gaae til, men i Alt veed at gaae til ham. Og hvilket end et Menneskes Vilkaar i Livet skal være, om han skal leve i Armod og Elendighed: salig Den, som ikke forarges men troer, at Han bespiste fem tusind Mennesker med fem Brød og to smaa Fiske, salig Den som ikke forarges, men troer at det skeete, ikke forarges, fordi det nu ikke skeer, men troer, at det skeete. Og hvilken end et Menneskes Skjæbne skal være i Verden, hvorledes Livets Storme skulle reise sig mod ham: salig Den, som ikke forarges men troer, at Han bød Vandene og det blev blikstille, troer fuldt og fast, at Petrus sank ene og alene fordi han ikke troede fuldt og fast. Og hvilken end et Menneskes Brøde er, var hans Skyld saa forfærdelig, at han ikke blot selv, men Menneskeheden fortvivlede om, at den kunde tilgives: dog salig Den, som ikke forarges men troer, at Han sagde til den Værkbrudne »Dine Synder ere Dig forladne«, og at dette var ham lige saa let som at sige til den Værkbrudne »tag Din Seng, stat op og gaa« — salig Den, som ikke forarges men troer Syndernes Forladelse, skjøndt ikke som den Værkbrudne hjulpen til at troe ved Helbredelsens Vished. Og hvilken end et Menne-

---

Han bespiste fem tusind] Matth. 14, 21. Han bød Vandene] Matth. 8, 26. Petrus sank] Matth. 14, 30 ff. Han sagde til den Værkbrudne] Matth. 9, 2; cfr. 9, 5.

skes Dødsmaade bliver — naar nu hans sidste Time er kommet: salig Den, som ikke, liig hine Samtidige, forarges, da Han sagde »Pigen er ikke død, hun sover«, salig Den, som ikke forarges men troer, Den, der (som jo Barnet læres, naar det skal sove, at sige visse Ord for at falde i Søvn) siger »jeg troer paa Ham«, og saa — sover; ja, salig er han, han er ikke død, men han sover. Og hvilken end en Christens Lidelse for Troens Skyld skal være her i Verden, skal han end for Troens Skyld udlees, forfølges, ihjelslaaes: salig Den, som ikke forarges, men troer, at Han, den Fornedrede, det ringe, foragtede Menneske, han der kun paa en sørgelig Maade viste, hvad det er at være Menneske, da der sagdes om ham »see hvilket Menneske« — salig Den, som ikke forarges men troer, at han var Gud, Faderens Eenbaarne, og at dette hørte Christum til, og hører dem til, som ville høre Christum til. Ja, salig Den, som ikke forarges, men troer, salige Seiervinding; thi Troen overvinder Verden ved i ethvert Øieblik at overvinde Fjenden i det egne Indre, Forargelsens Mulighed. Frygter ikke Verden, ikke Armod og Elendighed og Sygdom og Nød og Modgang, og Menneskenes Uretfærdighed, deres Krænkelser, deres Mishandling, frygter Intet af hvad der kun kan fordærve det udvortes Menneske; frygter ikke dem, som kunne ihjelslaae Legemet: men frygt Dig selv, frygt hvad der kan ihjelslaae Troen, og derved for Dig ihjelslaae Jesum Christum — Forargelsen, som vistnok en Anden kan give, men som dog er en Umulighed, hvis Du ikke selv tager den. Frygt og bæv; thi Troen bæres i et skrøbeligt Leerkar, i Forargelsens Mulighed. Salig Den, som ikke forarges paa Ham, men troer.

* * *

»Salig Den, som ikke forarges paa mig!« O, dersom Du kunde høre ham selv sige det, høre det paa Inderligheden, at han ogsaa her lider for Dig, Modsigelsen nemlig, at han trods Kjerligheden af Kjerlighed ikke kan gjøre det umuligt, om Du nu vil forarges paa ham eller ikke, at han, der kom langt, langt borte fra, fra

---

Han sagde »Pigen er ikke død] Matth. 9, 24. »see hvilket Menneske«] Joh. 19, 5. frygter ikke dem, som kunne ihjelslaae Legemet] Matth. 10, 28.

Himlens Herlighed, at han, der steeg langt, langt ned, indtil han blev det ringe Menneske, og nu staaer der for at frelse ogsaa Dig, at han, der almægtigt formaaer Alt og i Kjerlighed offrer Alt, dog — afmægtigt, hvad han selv lider under, fordi han er mere bekymret for Dit Vel, end Du er det, maa henstille det til Dig selv, om Du vil forarges eller ikke, om Du vil, frelst ved ham, arve Saligheden eller gjøre Dig selv usalig og ham saa bedrøvet, som Kjerlighed kan blive det! O, dersom Du kunde ane, hvad der foregaaer i ham, hver Gang han veemodig maa gjentage dette Bekymringens Ord »salig Den, som ikke forarges paa mig«, at han der kommer til Verden for at frelse Alle — ak, at det dog ikke gaaer saa hurtigt dermed, at han til hver især og gjentagent og gjentagent maa sige: salig Den, som ikke forarges paa mig! O, dersom Du kunde høre ham sige det, og ane, hvad der foregaaer i ham, naar han siger det: mig synes, det maatte blive Dig umuligt at forarges paa ham; vidste Du ellers ikke, hvor vigtig Din Frelse er, var det undgaaet Dig selv, Du maatte jo faae det at vide af hans Bekymring. Saa menneskelig i sin Guddommelighed! Med Faderen veed han fra Evighed, at kun saaledes kan Menneskenes Slægt frelses; han veed, at intet Menneske kan begribe ham, at ikke den Myg, der flyver i Lyset, er sin Undergang vissere end det Menneske, der forsøger paa at ville begribe ham eller hvad der i ham er forenet: Gud og Menneske. Og dog er han Frelseren, for intet Menneske er der Frelse uden ved ham.

Hvis jeg et Øieblik turde tale saaledes, og jeg tør vel vove det, jeg vilde sige: ja, var det end ikke for Din egen Skyld, var det end ikke Din egen Undergang at forarges paa ham — hvo kunde mod ham være saa grusom at forarges paa ham. Thi man kan være grusom paa flere Maader. Den Mægtige kan grusomt lade et Menneske martre — men den Svage kan grusomt gjøre det umuligt for Kjerligheden at hjælpe ham, ak, det Eneste Kjerligheden forlangte, og saa inderligt. Kunde Du være saa grusom mod ham, der i sit Indre er som et uendeligt Dyb af Veemod. Thi jo mere Overlegenhed, jo mere Veemod. Saa er det altid, saa er det allerede i Forholdet mellem Menneske og Menneske, hvad Menneskene i Almindelighed dog kun sjelden betænke, fordi de som oftest selv hige efter eller misunde Overlegenheden, ikke tænke sig i dens Sted. Den Overlegne forstaaer, og jo mere i Sandhed overlegen, jo mere bekymret i Ansvar forstaaer han, hvad der er den Andens Gavn, vil saa gjøre Alt for at gavne ham — og seer nu med Veemod, at den Anden hverken forstaaer sig selv

eller ham. Og nu Han, Gud-Mennesket, o, hvad maa dog han have lidt, ikke blot eller snarere ikke just fra det Øieblik, da Ondskaben fik Magt over ham til at bespotte, hudstryge, mishandle ham, nei, i al den Tid, da han gik omkring og var Læreren. Uendelige Veemod, naar han, der kom for at frelse Alle, han, der, guddommeligt, slet ingen Bekymring havde for at skaffe sig Ære og Anseelse (o, Afsindighed og Gudsbespottelse!), men hver Dag, hver Time, hvert hans Livs Øieblik ene Tanke for de Andre — uendelige Veemod, naar han nu saae ud over Menneskenes Mængde, og saae alt Andet, kun ikke Troen eller Troens Forstaaelse, saae Nysgjerrigheden, som misforstaaer, Letsindigheden, som misforstaaer, Ustadigheden, Selvklogskaben, Indbildskheden, Fordomsfuldheden, kort lutter Misforstaaelse i Forhold til Den, der jo sandeligen ikke trængte til dem (o, Afsindighed og Gudsbespottelse!), men til hvem de Alle ubetinget trængte: Sandheden og Livet! Uendelige Veemod, at de Forvildede ikke paa Besøgelsens Dag vide, hvad der tjener til deres Fred — uendelige Veemod i Den der selv er Besøgelsen og vilde bringe Freden! Hvilken Lidelse i Veemod, naar Han, han fæstede sit Blik — og paa hvem, paa den Enkelte, paa hver Enkelt, for at see, for hvis Skyld det da var han var kommet til Verden, og saae dette enkelte, forblindede, indskrænkede, syndige Menneske, der saa ikke engang vilde lade sig hjælpe! O, menneskelig talt er dette jo et afsindigt Misforhold: mellem et enkelt Menneske, der saa ikke engang vil lade sig hjælpe, og saa Ham! Intet Menneske kunde bære dette Misforhold; det kan kun Gud-Mennesket, ja intet Menneske kan gjøre sig Forestilling om dette Veemod.

* *

*

»Salig Den, som ikke forarges paa mig!« O, dersom Du kunde gjøre Dig en Forestilling om Hans Glæde over enhver Troende: da vilde Du frelst gaae Forargelsen forbi. Hans Glæde over den Troende er som et Menneskes over at blive forstaaet, ganske forstaaet af en Anden. Han er nemlig ikke som et Menneske, han kan ikke forstaaes eller begribes, han maa troes; men

---

Sandheden og Livet] Joh. 14, 6. paa Besøgelsens Dag] jvfr. Luc. 19, 44.

i Troen tilhører Du ham ganske, og hans Glæde er stor som Dens, der fandt En, der forstod ham. Hvor stor var ikke Hans Glæde, da han prisede Peder salig: »salig est Du Simon Peder«, thi Peder troede — hvor stor var ikke hans Glæde, det kan Du jo see deraf, at han tre Gange spurgte Peder: elsker Du mig.

»salig est Du Simon Peder«] Matth. 16, 17 (»Simon Jonas's Søn«).
at han tre Gange spurgte Peder] Joh. 21, 15—17.

Denne Fremstillings Indhold i et kort Indbegreb.

Som Begrebet »Tro« er en ganske eiendommelig christelig Bestemmelse, saaledes er igjen »Forargelse« en ganske eiendommelig christelig Bestemmelse, der forholder sig til Tro. Forargelsens Mulighed er Skilleveien, eller er som det at staae paa Skilleveien. Man svinger fra Forargelsens Mulighed enten til Forargelsen eller til Troen; men man kommer aldrig til Troen uden fra Forargelsens Mulighed.*)

---

*) I Skrifter af nogle Pseudonymer er viist, at man i den nyere Philosophi forvirrende har talt om Tvivl, hvor man skulde tale om Fortvivlelse. Derfor har man saa ikke kunnet styre eller magte Tvivlen hverken i Videnskaben eller i Livet. »Fortvivlelse« viser derimod strax til Rette, ved at føre Forholdet ind under Personlighedens Bestemmelse (den Enkelte), og ind under det Ethiske. Men som man saaledes forvirrende har talt om »Tvivl« istedetfor at tale om »Fortvivlelse«, saaledes har man ogsaa havt for Skik at bruge Kategorien »Tvivl«, hvor man skulde tale om »Forargelse«. Forholdet, Personlighedens Forhold til Christendommen er ikke: at tvivle eller at troe, men: at forarges eller at troe. Hele den moderne Philosophi er, baade ethisk og christelig, baseret paa en Letfærdighed. Istedetfor at afskrække og kalde til Orden ved at tale om at fortvivle og forarges, har den vinket og indbudt Menneskene til at blive indbildske, ved at tvivle og at have tvivlet. Den moderne Philosophi er, som abstrakt, svævende i det

---

Skrifter af nogle Pseudonymer] Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift, af Joh. Climacus, og Sygdommen til Døden, af Anti-Climacus.

Forargelse forholder sig væsentlig til Sammensætningen af Gud og Menneske, eller til Gud-Mennesket. Speculationen har naturligviis meent at kunne »begribe« Gud-Mennesket — det kan man godt begribe; thi Speculationen tager Timelighedens, Samtidighedens, Virkelighedens Bestemmelse bort fra Gud-Mennesket. Overhovedet er det sørgeligt og forfærdeligt, at, hvad man ikke bruger for stærkt et Udtryk om, naar man siger, at det ikke er Andet end at gjøre Narrestreger og Nar af Folk, at det er blevet feteret som Dybsind. Nei, Situationen hører med til Gud-Mennesket, Situationen at et enkelt Menneske, som staaer ved Siden af Dig, er Gud-Mennesket. Gud-Mennesket er ikke Eenheden af Gud og Menneske; saadan Terminologi er dybsindig Øienforblindelse. Gud-Mennesket er Eenheden af Gud og et enkelt Menneske. At Menneskenes Slægt er eller skal være i Slægtskab med Gud, er gammelt Hedenskab; men at et enkelt Menneske er Gud, er Christendom, og dette enkelte Menneske er Gud-Mennesket. Der er hverken i Himlen eller paa Jorden eller i Afgrunden eller i den meest phantastiske Tænknings Forvildelser Mulighed af en, menneskelig talt, afsindigere Sammensætning. Saaledes viser det sig i Samtidighedens Situation; og til Gud-Mennesket er intet Forhold muligt uden begyndende med Samtidighedens Situation.*)

Forargelse i strengeste Forstand, Forargelse κατ'εξοχην forholder sig altsaa til Gud-Mennesket, og har tvende Former. Den er enten i Retning af Høiheden, man forarges over, at et enkelt Menneske siger sig at være Gud, handler eller taler paa en Maade som forraader Gud (Dette afhandles under *B*). Eller Forargelse er i Retning af Ringheden, at Den, der er Gud, er dette ringe Menneske, lidende som et ringe Menneske (Dette afhandles under *C*). I første Form kommer Forargelsen saaledes, at jeg ingenlunde forarges over det ringe Menneske, men over at han vil, jeg skal

---

Metaphysiskes Ubestemthed. Istedetfor nu at forklare dette om sig selv, og saa at henvise Menneskene (de enkelte Mennesker) til det Ethiske, det Religieuse, det Existentielle, har Philosophien givet det Skin af, at Menneskene kunne, som man ganske prosaisk siger, speculere sig ud af deres gode Skind og ind i det rene Skin.

*) Herom maa jeg henvise til: »Kommer hid alle I, som arbeide og ere besværede«, Standsningen.

κατ' ἐξοχήν i høieste Forstand.

troe han er Gud. Og har jeg troet det, saa kommer Forargelsen fra den anden Side, at han skulde være Gud, han dette ringe, afmægtige Menneske, som, da det kommer til Stykket, slet Intet formaaer. I det ene Tilfælde gaaes der ud fra Bestemmelsen Menneske, og Forargelsen er over Bestemmelsen Gud; i det andet gaaes der ud fra Bestemmelsen Gud, og Forargelsen er over Bestemmelsen Menneske.

Gud-Mennesket er Paradoxet, absolut Paradoxet; derfor er det ganske sikkert, at Forstanden skal komme til at staae stille derpaa. Mærker et Menneske ikke Forargelsen i Retning af Høiheden, saa vil han opdage den i Retning af Ringheden. Det var ikke utænkeligt, at et Menneske med overveiende Phantasi og Følelse, en Repræsentant for den barnlige eller barnagtige Christendom (thi for et Barn er Forargelsen κατ'εξοχην ikke til, og just derfor er Christendommen egentlig heller ikke til for Barnet) kunde gaae hen og mene, at han troede, at dette enkelte Menneske var Gud, uden at opdage Forargelsen. Det vil have sin Grund i, at en Saadan ikke har en udviklet Forestilling om Gud, men en barnlig eller barnagtig Phantasi om noget Overordentligt, noget uendelig høit Ophøiet, Helligt og Reent, en Forestilling om En, der saadan er større end alle Konger o. s. v., uden at deri just ligger Qvaliteten: Gud. Det vil sige, en Saadan havde ingen Kategori, derfor lod det sig gjøre at mene, at han troede, et enkelt Menneske er Gud, uden at støde paa Forargelsen. Men dette samme Menneske vil saa støde an paa Ringheden.

Saaledes med Forargelsen; og saaledes er den ogsaa fremstillet i den hellige Skrift paa de Steder, hvor Christus selv advarer mod Forargelsen.

Men da er der i Skriften endnu Tale om en Forargelse paa Christus, hvis Mulighed er et historisk Forbigangent. Denne Forargelse forholder sig nemlig ikke til Christus som Christus, som Gud-Mennesket (dette er den væsentlige Forargelse, og dens tvende Former blive, saa længe Timeligheden bliver, saa længe til Troen afskaffes), men til ham som et slet og ret enkelt Menneske, der collliderer med et Bestaaende (Dette afhandles under *A*).

Fremstillingen.

A.

Den Forargelses Mulighed, der ikke forholder sig til Christus som Christus (Gud-Mennesket), men til ham som et slet og ret enkelt Menneske, der colliderer med et Bestaaende.

Den Forargelse, her er Tale om, er da en, som, for den Sags Skyld, Enhver kan blive Gjenstand for, naar han, den Enkelte, synes ikke at ville underkaste sig eller indordne sig under det Bestaaende. Men fordi en Enkelt ikke vil det, deraf følger ikke, at denne Enkelte siger sig at være Gud. Imidlertid seer man let, at her er en Qvantiteren hen i Retning af at være mere end Menneske; og det er den, det Bestaaende er opmærksom paa. Er den Enkelte høiere end det Bestaaende? Ved dette Spørgsmaal eller rettere ved denne Protest vil det Bestaaende tvinge ham til enten at gaae tilbage igjen, eller til at udsige om sig selv, at han er mere end Menneske — og saa er Forargelsen der.

1) Matth. XV, 1—12. — Da kom Skriftkloge og Pharisæer af Jerusalem til Jesum og sagde: (2) Hvi overtræde dine Disciple de Gamles Vedtægt? thi de toe ikke deres Hænder, idet de æde Brød. (3) Men han svarede og sagde til dem: hvi overtræde og I Guds Bud for Eders Vedtægts Skyld? (4) Thi Gud haver budet, sigende: ær Fader og Moder; og hvo som bander Fader eller Moder, skal visselig døe. (5) Men I sige: hvo som siger til Fader eller Moder: det, hvormed jeg kunde hjulpet Dig, er en Gave, han behøver ikke at ære sin Fader eller sin Moder. (6) Saaledes have I tilintetgjort

Guds Bud for Eders Vedtægts Skyld. (7) I Øienskalke! Esaias spaaede retteligen om Eder, da han sagde: (8) Dette Folk holder sig nær til mig med sin Mund, og ærer mig med Læberne; men deres Hjerte er langt fra mig. (9) Men de dyrke mig forgjeves, idet de lære saadanne Lærdomme, som ere Menneskers Bud. (10) Og han kaldte Folket til sig og sagde til dem: hører til og forstaaer! (11) Ikke det, som indkommer i Munden, gjør Mennesket ureent, men det, som udgaaer af Munden, dette gjør Mennesket ureent. (12) Da gik hans Disciple frem og sagde til ham: veed du, at Pharisæerne have forarget sig, der de hørte den Tale?

Det følger naturligviis af sig selv, at Christus altid er Gud-Mennesket. Men her er jo en historisk Situation, og Forargelsen, som her er Tale om, er ikke i Retning af Gud-Mennesket, hverken over at han som enkelt Menneske udgiver sig for Gud, eller over at han, der er Gud, er det ringe Menneske. Christus er her i almindeligere Forstand en Lærer, en Gudfrygtighedens, en Inderlighedens Lærer, der med Oprindelighed (uden at her i denne Forbindelse er Tale om, at hans Fordring er at ville være Gud) driver paa Inderligheden i Modsætning til al tom Udvorteshed, en Lærer der forvandler Udvorteshed til Inderlighed. Denne er Collisionen, en Collision, der forekommer atter og atter i Christenheden, den er, for kort at betegne den, Pietismens Collision med det Bestaaende. Pharisæerne og de Skriftkloge træde nemlig op som Repræsentanter for det Bestaaende, hvilket just ved deres Spidsfindighed og Kløgt var blevet en tom, ja, en ugudelig Udvorteshed.

Imidlertid trodsede den Gang og trodser altid det Bestaaende paa at være det Objektive, høiere end enhver Enkelt, Subjektiviteten. I det Øieblik nu en Enkelt ikke vil indordne sig under dette Bestaaende, eller vel endog protesterer dette som det Sande, ja sigter det som Usandhed, medens han derimod udsiger om sig at være i Sandheden, og om Sandheden, at den netop ligger i Inderligheden: saa er Collisionen der. Det Bestaaende opkaster ganske rigtigt det Spørgsmaal: hvad bilder da denne Enkelte sig ind at være, bilder han sig maaskee ind, at han er Gud, eller at han har et umiddelbart Forhold til Gud, eller dog at han er mere end Menneske?

Her er saa Forargelsen, og man seer let, at den ganske rigtigt sigter efter det at ville være mere end Menneske. Imidlertid er her endnu et stort Spatium for Relativiteter og Qvantiteren betræffende det at være noget Usædvanligt, Overordentligt o. s. v., uden

just at gjøre Fordring paa at være Gud. Men det gaaer vistnok mange Mennesker saaledes, at deres Forestilling om Christus ender ved, at han har været noget saadan ganske mageløst Overordentligt, næstendeels Guddommeligt. De vilde nu vistnok alligevel have forargedes paa ham, dersom de havde levet samtidigen med ham; men det undgaaer dem dog, at Forargelsen *sensu strictissimo* forholder sig til Gud-Mennesket, der ikke i en ubestemt Qvantiteren ligesom føler sig for, hvor høit han kan anslaae sig selv, men qvalitativt bestemmer det, at han er Gud — og fordrer Tilbedelse.

Dette er den væsentlige Forargelse, om hvilken forøvrigt her ikke er Tale; men det er ganske vist, at man ogsaa forarges paa Enhver, der paa nogen Maade giver eller synes at give sig Mine af at ville være mere end Menneske. Man forarges paa ham; dog maa dette ikke misforstaaes, som var det altid ham, der gav sig Mine af at være mere end Menneske, det ligger ofte i, at Modparten er løbet fast i det Bestaaende. Hver Gang et Sandheds-Vidne gjør Sandheden til Inderlighed (og dette er Sandheds-Vidnernes væsentlige Forretning); hver Gang et Geni primitivt inderliggjør det Sande: saa vil det Bestaaende ogsaa forarges paa ham.

Man behøver kun at kjende lidt til Menneske-Slægten, for at vide, at dette er saa, og kun lidt til den nyeste Philosophi for at vide, at dette ogsaa vil skee i vor Tid. Hvorfor har Hegel gjort Samvittigheden og Samvittigheds-Forholdet i den Enkelte til »en Form af det Onde« (jvf. Rechts-Philosophie), hvorfor, fordi han forgudede det Bestaaende. Men jo mere man forguder det Bestaaende, desto naturligere den Conclusion: *ergo* er Den, som underkjender eller opsætter sig mod dette Guddommelige, det Bestaaende, *ergo* maa han jo noget nær bilde sig ind, at han er Gud. Det er maaskee ingenlunde ham (og er det i Sandhed et Sandheds-Vidne, er det da vist nok, at det ikke er ham), der udsiger noget blasphemisk om sig selv. Nei, Blasphemien er egentlig en Projektion fra den Ugudelighed, med hvilken man venererer det Bestaaende som det Guddommelige, et akustisk Bedrag, foranlediget ved, at det Bestaaende taust ved sig selv siger sig selv at være det Guddommelige, og nu ved Sandheds-Vidnet faaer dette at

---

sensu strictissimo i strengeste Forstand. Rechts-Philosophie] § 140 (Werke VIII 2. Opl. S. 183 ff.)

høre, men hører det, som var det ham, der sagde sig at være mere end Menneske.

Men at det Bestaaende er blevet noget Guddommeligt, ansees for det Guddommelige, er et Falsum, tilveiebragt ved Hjælp af at ignorere sin egen Herkomst. Naar en Borgerlig er blevet Adelsmand, saa gjør han gjerne alle mulige Anstrengelser for at faae sit *vita ante acta* i Glemsel. Saaledes med det Bestaaende. Det Bestaaende begyndte ogsaa med hiin Collision mellem den Enkelte og et Bestaaende, begyndte med Guds-Forholdet i den Enkelte; men nu skal det være glemt, Broen hugget af, det Bestaaende guddommeliggjort.

Og besynderligt nok, denne det Bestaaendes Guddommeliggjørelse er just den stadige Opstand, det idelige Oprør mod Gud. Han vil nemlig (og det kan man endda ikke fortænke ham i) være med, have en lille Smule Haand i Hanke med Verdens-Udviklingen, eller han vil holde Slægten i Udvikling. Det Bestaaendes Guddommeliggjørelse derimod er det dvaske, verdslige menneskelige Sinds selvbehagelige Opfindelse, der vil slaae sig til Ro og bilde sig ind, at nu er der idel Fred og Tryghed, nu har vi naaet det Høieste. Og saa, saa kommer en enkelt En, en Peer Næsviis, og bilder sig ind, at han skulde være høiere end det Bestaaende. Dog nei, det er ikke sagt, at han bilder sig det ind, men det kunde jo nok være muligt, at han var den »Bremse«, som det Bestaaende behøvede for ikke at falde i Søvn, eller for ikke, hvad endnu værre er, at henfalde til Selvforgudelse. Hvert Menneske skal leve i Frygt og Bæven, og saaledes skal ogsaa intet Bestaaende være fritaget for Frygt og Bæven. Frygt og Bæven betyder, at man er i Vorden; og hvert enkelt Menneske, Slægten ligesaa, er og skal være sig bevidst at være i Vorden. Og Frygt og Bæven betyder, at der er en Gud til, hvad intet Menneske og intet Bestaaende noget Øieblik tør glemme.

Saaledes var nu Jødedommen paa Christi Tid netop ved Pharisæerne og de Skriftkloge blevet et selvbehageligt, sig selv forgudende Bestaaende. Der var indtraadt en fuldkommen Commensurabilitet mellem det Udvortes og det Indvortes, saa fuldkommen, at det Indvortes var gaaet ud. Just derpaa kjender man, at et Bestaaende er ifærd med at forgude sig selv, paa denne Commensurabilitet og Congruents. Alt hvad der kunde erindre om den stridende Sandhed, det er afskaffet, Noget man nu er ikke langtfra

---

sit *vita ante acta* ɔ: sin Fortid.

at finde latterligt — nu har Sandheden seiret, den Sandhed, som eengang var stridende, nu er den det Bestaaende. At være i Sandheden, og jo mere man er i Sandheden, kan nu ikke mere betyde at skulle lide og i samme Grad mere: nei, her er Congruents, jo mere man er af Sandheden, jo mere æret og anseet bliver man. Ah! Nu er det rigtigt, nu er det Bestaaende guddommeliggjort — dersom nu Christus kom til Verden, saa blev han først Professor, og avancerede saa mere og mere, alt eftersom det blev tydeligere, at han var i Sandheden.

Af den Mening have aabenbart ogsaa Pharisæerne og de Skriftkloge været. At Fromhed og Gudsfrygt skulde lide i Verden, det var noget Antiqveret, der var jo nu Congruents: jo mere from og gudfrygtig, jo mere anseet. Og for at Ingen skulde bedrage, og det maaskee skulde hedde, at han i sit Inderste, skjult, var from, saa var der (og dette er vistnok blevet anført som et Beviis paa det Bestaaendes Alvor) der var ligesom Examina, Fromheden underkastedes, Alt var commensurabelt. Man havde en Mistanke til Alt, hvad der vilde holde sig skjult i Inderligheden, at det nok turde være Løgn — og det kan man maaskee have megen Ret i; men man havde ogsaa aldeles afskaffet, at Kjendetegnet paa den sande Fromhed, naar den ikke holder sig skjult, just er, at den lider Ondt i Verden. Ja, som sagt, med samme Bravour som en nybagt Adelsmand kan glemme, at han igaar var Borger, med samme Bravour kan et Bestaaende glemme sin Herkomst. Og som det enkelte Menneske kan aspirere at blive Noget, saaledes er dette det Noget Generationen aspirerer til, den vil danne det Bestaaende, afskaffe Gud, i Menneske-Frygt cujonere den Enkelte ind i et Musehul — men det vil Gud ikke, og han bruger lige den modsatte Taktik, han bruger den Enkelte til at pirre det Bestaaende ud af Selvbehageligheden.

Naar Commensurabiliteten og Congruentsen er indtraadt, og det Bestaaende guddommeliggjort, saa er al Frygt og Bæven afskaffet. At leve, især at være Noget i et saadant Bestaaende, er en Fortsættelse af eller endnu tryggere end at leve under sin Moders Skjørt, i den Grad kan man beregne Sandsynligheden og blodagtigt fritage sig for enhver end den mindste af den Art Afgjørelse, i hvilken »den Enkelte« smerter sig; thi man er ingen Enkelt, o, langtfra, man er tryllet ind i Sandsynlighedens Tilforladeligheder med det sikkre Avancements henrivende Udsigt lige ind i Evigheden — Evigheden maa jo dømme som det Bestaaende dømte, der var det Guddommelige. »Hvad vil Du«, siger det Bestaaende til den Enkelte, »plage og martre Dig selv med Ideali-

…tens uhyre Maalestok, henvend Dig til det Bestaaende, slut Dig …l det Bestaaende, her er Maalestokken. Er Du Student, saa kan Du være sikker paa, at Professoren er Maalestokken og Sandheden; er Du Præst, saa er Biskoppen Veien og Livet; er Du Skriver, er Justitsraaden Maalet. *Ne quid nimis!* Det Bestaaende er det Fornuftige, og Du lykkelig, om Du indtager den Dig anviste Relativitet — og forresten lader Collegierne, Consistorium eller hvem det nu er sørge for« — »min Salighed?« »Ih ja vist; og er der endeligen Noget i Veien med Dig i den Henseende, kan Du ikke lade Dig nøie med, som alle de Andre, naar engang Din Tid er kommet, vel indpakket og emballeret at gaae med i en af de store Forsendinger, som det Bestaaende under sit Segl og under Adressen »den evige Salighed« expederer ind i Evigheden, sikkret at blive fuldkommen lige saa vel modtagen og lige saa salig som »alle de Andre«, kort kan Du ikke lade Dig nøie med en saa betryggende Sikkerhed og Caution som den, at det Bestaaende indestaaer Dig for Din Salighed hisset: nu vel, saa behold det hos Dig selv, det har det Bestaaende ikke Noget imod; naar Du tier bomstille dermed, skal Du alligevel have det lige saa godt som de Andre.«

Det Bestaaendes Guddommeliggjørelse er Alts Verdsliggjørelse. Det Bestaaende kan have fuld Ret i, at hvad det Verdslige angaaer, skal man slutte sig til det Bestaaende, nøies med den Relativitet o. s. v. Men tilsidst verdsliggjør man ogsaa Guds-Forholdet, vil at det skal congruere med en vis Relativitet, ikke være noget væsentlig Forskjelligt fra Ens Stilling i Livet o. s. v. — istedetfor, at dette skal være hvert enkelt Menneske det Absolute, og dette den Enkeltes Guds-Forhold just Det, der skal gjøre ethvert Bestaaende svævende, at Gud, hvad Øieblik han vil, blot han trykker paa en Enkelt, i hans Guds-Forhold strax har et Vidne, en Angiver, en Spion eller hvad man nu vil kalde det, En, der i ubetinget Lydighed og ved ubetinget Lydighed, ved at forfølges, lide, døe, gjør det Bestaaende svævende.

Idet nu en Enkelt beraaber sig paa sit Guds-Forhold lige over for et Bestaaende, der har guddommeliggjort sig selv, seer det jo ud som gjorde han sig til mere end Menneske. Han gjør det imidlertid ingenlunde; thi han indrømmer jo, at ethvert Menneske, ubetinget ethvert Menneske har og skal have for sit Vedkommende det samme Forhold til Gud. Saa lidet som Den, der siger sig at være forelsket, dermed nægter nogen Anden at være det: endnu

---

Ne quid nimis intet »for meget«!

mindre nægter en saadan Enkelt de Andre, men som Enkelte, at have Guds-Forholdet. Dog dette vil det Bestaaende ikke vide af, at det skulde bestaae af noget saa løst Noget som en Samling af Millioner Enkelte, der hver især have sit Guds-Forhold. Det Bestaaende vil være et Hele, der Intet kjender over sig, men under sig har hver Enkelt, og dømmer hver Enkelt, der indordner sig i det Bestaaende. Og hiin Enkelte, der dog nok foredrager den ydmygste, men ogsaa den humaneste Lære om det at være Menneske, vil saa det Bestaaende forskrække ved at paadutte ham, at han forskylder en Blasphemi.

Saaledes med Pharisæerne, der forargedes paa Christus, fordi han gjorde Fromhed til den absolute Inderlighed, ikke ligefrem commensurabel for det Udvortes (snarere omvendt, kjendelig paa Lidelsen), og i ethvert Tilfælde ikke fuldendende sig i en ligefrem Relativitet. Den hele Bygning af Bestemmelser og Relativiteter, denne Fromhedens ligefremme Kjendelighed paa Ære og Anseelse, Magt og Indflydelse, denne Objektivitet som Pharisæerne og de Skriftkloge vel have kaldt den, stødte Christus til ved at gjøre Gudsfrygt og Fromhed til Inderlighed. Fuldt forvissede om at have Ret, og formodentlig forud sikkre paa, at Christus skulde maatte give tabt, forelægge de ham det Spørgsmaal, hvorfor hans Disciple overtraadte de Gamles Vedtægt. Saaledes gaaer det altid, naar et Bestaaende har drevet det til at forgude sig selv, saa bliver tilsidst Skik og Brug Troes-Artikler, Alt bliver saadan lige vigtigt; eller Vedtægter, Skik og Brug bliver det Vigtige. Den Enkelte føler og erkjender ikke, at han og saaledes hver Enkelt har et Guds-Forhold, som for ham skal have absolut Betydning, nei Guds-Forholdet afskaffes, Skik og Brug, Vedtægter og Deslige forgudes. Men den Art Guds-Frygt er netop Foragt for Gud, den frygter jo ikke Gud, den frygter Mennesker. Derfor svarer Christus og Pharisæerne: hvi overtræde I Guds Bud for Eders Vedtægters Skyld. Saa hellige vare nemlig Pharisæerne og de Skriftkloge blevne, og saa hellige blive Menneskene altid, naar man forguder det Bestaaende, at deres Gudsdyrkelse er at gjøre Nar af Gud: under Skin af at dyrke og tilbede Gud, dyrke og tilbede de deres egne Paafund, enten i selvbehagelig Glæde, som de der selv ere Opfinderne, eller i Menneske-Frygt.

Men, som sagt, Den der underkjender et saadant Bestaaende, han bliver af det betragtet som En, der gjør sig til mere end Menneske, og man forarges paa ham, om han dog egentligen kun gjør Gud til Gud og sig til Menneske.

2) Matth. XVII, 24—27. — »Men der de kom til Capernaum, gik de, som oppebar Skattens Penninge, til Peder og sagde: betaler Eders Mester ikke Skattens Penninge? (25) Han sagde: jo. Og der han kom ind i Huset, forekom Jesus ham og sagde: hvad tykkes Dig, Simon? af hvem tage Konger paa Jorden Told eller Skat? af deres egne Børn eller af Fremmede? (26) Peder siger til ham: af Fremmede. Jesus sagde til ham, saa ere jo Børnene frie. (27) Men paa det vi ikke skulle forarge dem, gak hen til Havet, kast en Krog og tag den første Fisk, som kommer op; og naar Du aabner dens Mund, skal Du finde en Stater; tag denne og giv dem den for Dig og for mig.«

Collisionen er her igjen den samme, den Enkelte med det Bestaaende. Det, der vilde forarge dem, vilde være, at den Enkelte vilde unddrage sig fra sit Forhold til det Bestaaende. Det maa bestandigt erindres, at paa intet af Stederne, hverken her i det 17de eller i det 15de Capitel, er Forargelsens Mulighed i Forhold til Christus *qva* Gud-Mennesket. Spørgsmaalet er jo saaledes ikke her, om han er Gud-Mennesket, Situationen ikke, om han nu viser sig at være hvad han udgiver sig for, Gud-Mennesket, thi saaledes fremstilles han ikke her. Spørgsmaalet er, om han, dette enkelte Menneske, vil anerkjende det Bestaaende ved at betale Skatten.

Da det at betale Skat er en ligegyldig Udvorteshed, saa underordner Christus sig, og forebygger Forargelsen. Noget Andet var det i Forhold til en Udvorteshed, der frækt vilde være Fromhed. Havde Christus ikke givet efter, saa vilde han ogsaa have vakt deres Forargelse, og Grunden vilde ganske rigtigt have været, at en Enkelt ved at unddrage sig det Bestaaende synes at gjøre sig til mere end Menneske, uden at dog, for atter at gjentage, deraf just følger, at han qvalitativt bestemmer sig at være Gud.

Forøvrigt er i denne Fortælling det Mærkelige, at Christus, der her blot er det enkelte Menneske i Collision med et Bestaaende, for at undgaae denne Forargelse sætter den egentlige Forargelse. Han betaler rigtignok Skatten, men ved et Mirakel skaffer han Penningen, ɔ: han viser sig at være Gud-Mennesket. Det at lade være at betale Skatten er at gjøre Forargelsen mulig i Forhold til ham, det enkelte Menneske; men Maaden, paa hvilken han skaffer Penningen, sætter den væsentlige Forargelses Mulighed i Retning af ham som Gud-Mennesket.

---

qva i Egenskab af.

Vi gaae nu over til den egentlige Forargelse, som forholder sig til Gud-Mennesket. Muligheden af den Forargelse i Forhold til Christus, om hvilken vi have talt, er et historisk Forsvindende, forsvundet med hans Død, var kun for de Samtidige i Forhold til ham, dette enkelte Menneske. Forargelsens Mulighed derimod i Forhold til Christus *qua* Gud-Mennesket vil vedvare indtil Dagenes Ende. Tages Muligheden af denne Forargelse bort, saa betyder det, at Christus ogsaa er taget bort, at han er gjort til noget Andet end han er, Forargelsens Tegn og Troens Gjenstand.

B.

Den væsentlige Forargelses Mulighed i Retning af Høiheden, at et enkelt Menneske taler eller handler som var han Gud, siger sig selv at være Gud, altsaa i Retning af Bestemmelsen Gud i Sammensætningen Gud-Mennesket.

1) Matth. XI, 6. (Parallelstedet Luc. VII, 23.) Johannes den Døber har fra Fængslet sendt Bud til Christus for at spørge ham, om han er Den, som skal komme, eller de skulle vente en Anden. (V. 4). Og Jesus svarede og sagde til dem: gaaer hen og forkynder Johannes de Ting, som I høre og see: (5) Blinde see og Halte gaae, Spedalske renses og Døve høre, Døde staae op og Evangelium prædikes for Fattige, (6) og salig er Den, som ikke forarges paa mig.

Christus svarer altsaa ikke ligefrem, han siger ikke: siger Johannes, jeg er den Forventede. Han fordrer nemlig Troen, og kan derfor ikke give en Fraværende ligefrem Meddelelse. En Tilstedeværende kunde han vel sige det ligefrem til, fordi den Tilstedeværende ved at see den Talende, dette enkelte Menneske, ved denne Modsigelse dog ikke fik en ligefrem Meddelelse, da Modsigelsen er mellem hvad der siges og hvad der sees, ɔ: hvo den Talende efter Udseende at dømme er. Dog dette skal udførligt blive oplyst paa sit Sted.

Fremdeles. Dersom det i Sandhed havde været Tilfældet, som Christenheden i mange Tider har havt for Skik at indbilde sig, at det dog ligefrem var til at see, at Christus var den, han sagde sig at være, hvorfor saa et saa besynderligt Svar; saa havde

det jo været langt simplere og mere ligefrem, at Christus havde gjort som man bærer sig ad i Prædike-Foredraget, havde sagt til Udsendingene: betragter mig, saa seer I jo, at jeg er Gud. Men forsøg det! Nei, det simpleste Middel til at gjøre en Ende paa alt dette sentimentale Hedenskab, der i Christenheden kaldes Christendom, er ganske simpelt at anbringe det i Samtidighedens Situation.

Videre. Christi Svar indeholder *in contento* Det, som ellers pleier at opføres under Navn af »Beviser for Christendommens Sandhed«, dog undtaget Beviset af Spaadommene. Men i denne Henseende var jo Johannes selv Repræsentanten, der dog vel, hvis ellers Nogen, ved Hjælp af Spaadommenes Beviis maatte være bragt Forvisningen om, at Christus var den Forventede, saa nær som muligt; men mærkeligt nok, den sidste Prophet, og som Saadan dog vel i den størst mulige Rapport til Prophetien, Forløberen er ved dette Beviis ikke bragt længere end til at blive opmærksom — og spørge. Altsaa undtaget Beviset af Spaadommene ere de øvrige Beviser for Christendommens Sandhed indeholdte i Christi Svar. Han hentyder paa Undergjerningerne (Halte gaae, Blinde see o. s. v.) og paa Læren selv (Evangelium prædikes for de Fattige): og derpaa tilføier han, mærkeligt nok, han tilføier: »salig Den, som ikke forarges paa mig«. — See, i Christenheden har man havt anderledes for Skik. Der har man skrevet disse uhyre Folianter, som udvikle Beviserne for Christendommens Sandhed. Bag disse, Beviserne og Folianterne, er man selv fuldkommen overbeviist og sikker mod alle Angreb; thi Beviset og Folianten ender bestandigt med: *ergo* var Christus Den, han sagde sig at være; det er ved Hjælp af Beviserne saa vist som 2 og 2 er 4, og saa let som Fod i Hose; paa dette uimodsigelige *ergo*, som ligefrem gjør Sagen klar, trodser Docenten og Præsten, og Missionairen gaaer tillidsfuld ud for at omvende Hedninger ved Hjælp af dette *ergo*. Og derimod Christus! Han siger ikke: *ergo* er jeg den Forventede; han siger, efterat have beraabt sig paa Beviserne siger han: salig Den, som ikke forarges paa mig, det er, han gjør det selv aabenbart, at der i Forhold til ham ikke kan være Tale om nogen Bevisen, at man ikke ved Hjælp af Beviser kommer til ham, at der ingen ligefrem Overgang er til det at blive Christen, at Beviserne i Maximum kunne tjene til at gjøre et Menneske opmærksomt, at han nu saaledes gjort opmærksom kan komme paa

---

in contento i kort Begreb.

det Punkt: om han vil troe eller han vil forarges. Thi Beviserne ere endnu det Tvetydige, er den raisonerende Forstands *pro et contra*, der derfor igjen kan bruges *contra et pro;* først i Valget bliver Hjertet aabenbart (og derfor var det jo Christus var kommet til Verden, for at gjøre Hjerternes Tanker aabenbare), om et Menneske vil troe, eller vil forarges. See, en theologisk Professor, der, med Benyttelse af Alt hvad der tidligere var skrevet derom, havde skrevet et nyt Værk om Beviserne for Christendommens Sandhed, han vilde føle sig fornærmet, om En ikke vilde indrømme, at nu var det beviist: og Christus selv derimod, han siger ikke mere end at Beviserne kunne føre En — ikke til Troen, o langtfra (saa var det jo overflødigt at tilføie salig Den, som ikke forarges), men til det Punkt, hvor Troen kan blive til, hjælpe En til at blive opmærksom og for saavidt hjælpe til, at man kommer ud i den dialektiske Spænding, af hvilken Troen bryder frem: vil Du troe, eller vil Du forarges.

Hvor ligger nu Forargelsens Mulighed? Den er Miraklet; og Miraklet er Beviset; og af Miraklet har man villet ligefrem bevise Christendommens Sandhed! Det forstaaer sig, den ligefremme Bevisen maa saa, hvad den jo ogsaa gjør, passe paa at komme betydeligt bagefter, derved rigtignok igjen indirekte forraadende, hvad den, liig Andet, der kommer bagefter, duer til; thi i Samtidighedens Situation er det en Umulighed ligefrem at bevise. Lad os ikke snakke i Taaget, lad os ikke, vidende om, hvo Christus er (hvis man ellers kan være vidende derom), eller dog indbildende os, at vi ere det, kommende 1800 Aar bagefter, betragte Miraklet og saa — blive overbeviste. Hvilket Dyb af Nonsens! Naar vi veed, hvo Christus er, hvor kan saa Beviset siges at bevise os det! Og desuden er Forholdet jo slet ikke dette, som der da ogsaa er visse Ting, hvorom det gjælder, at den, der kommer bagefter, lige saa gjerne kan gaae hjem og lægge sig, hvilket især gjælder om det Overordentlige. Skal der være Mening i, at Miraklet beviser, hvo Christus er, saa maae vi jo begynde med, at vi ikke veed, hvo han er, altsaa i Samtidighedens Situation med et enkelt Menneske, der er som andre Mennesker, paa hvem der ikke ligefrem er Noget at see, et enkelt Menneske, der saa gjør Miraklet og siger sig selv at gjøre Miraklet. Hvad vil dette sige? Det vil sige, at dette enkelte Menneske gjør sig til mere end Menneske, gjør sig noget nær til Gud: er dette ikke forargeligt? Du seer

---

for at gjøre Hjerternes Tanker aabenbare] jvfr. 1. Kor. 4, 5.

noget Uforklarligt, Mirakuløst (mere heller ikke), han selv siger, at det er et Mirakel — og Du seer for Dine Øine et enkelt Menneske. Miraklet kan Intet bevise; thi troer Du ikke, at han er Den, han siger sig at være, saa benægter Du Miraklet. Miraklet kan gjøre opmærksom — nu er Du i Spændingen, og det beroer paa hvad Du vælger, Forargelsen eller Troen, det er Dit Hjerte, som skal blive aabenbart.

Modsigelsen, i hvilken Forargelsens Mulighed ligger, er den at være et enkelt Menneske, et ringe Menneske — og saa at handle i Retning af at være Gud. Agt blot paa Samtidighedens Situation; og agter Du ikke paa den, saa lyver Du Dig ind i et Bedrag. Men Sagen er den, man har i Christenheden kun et phantastisk Billede af Christus, en phantastisk Guds-Skikkelse, svarende ligefrem til det at gjøre Miraklet. Men dette er Usandhed, saaledes har Christus aldrig seet ud. Christenhedens Christendom er Phantasteri i begge Retninger, baade i Retning af Miraklet og i Retning af Christus. I Samtidighedens Situation er Du stillet mellem dette Uforklarlige (uden at dog deraf ligefrem følger, at det er et Mirakel) og saa et enkelt Menneske, som Andre at see til — og det er ham, som gjør det.

Forargelsens Mulighed er ikke til at undgaae, Du skal igjennem den, Du kan kun paa een Maade frelses fra den: ved at troe. Derfor siger Christus: salig Den, som ikke forarges paa mig. Det var dengang ikke saa let som det indtil Væmmelse senere er blevet det i Christenhedens Løgnagtighed, med strax man hørte om at Blinde fik Synet igjen og Døde Livet, strax at være overbeviist om, hvo Christus var. Nei, dengang var det den frygteligste Afgjørelse for et Menneske at blive troende. O, rædsomme Modsætning, o, Afskyelighed: denne travle Christendom, som har kunnet bevise og bevise Christendommens Sandhed; disse Tusinder og Tusinder, som have troet — i Kraft af Beviserne: og saa Jesus Christus, Troens Stifter og Fuldender, som, pegende paa Beviserne, der dog vel maatte have virket stærkest den Gang de skeete, dog tilføier: »salig Den, som ikke forarges paa mig«, det er, han beraaber sig saaledes paa Beviserne, at han nægter dem at være Veien til ham. Det er som vilde han sige til Johannes's Disciple, at disse skulde sige det til Johannes, hvad der saaledes siges til os Alle: ad Bevisernes Vei kommer Ingen til mig; agt paa dem, at Du maa blive opmærksom — og saa, ja salig Den, som ikke forarges paa mig.

O, rædsomme Modsætning, o, Afskyelighed: denne Indbildskhed og Dumhed, med hvilken man har trodset paa Beviserne og

forraadt Christendommen — og saa den Herre Jesus Christus, der, ogsaa her lidende, vel hentyder til Beviserne, men saa, næsten bedende for den Enkelte, tilføier: salig Den, som ikke forarges. O, Lidelsernes Hemmelighed, at maatte være Forargelsens Tegn for at kunne være Troens Gjenstand! Saa bekymret gik han paa Jorden, han der af Kjerlighed kom til Jorden; ak, han forstod, som intet Menneske forstod eller kan forstaae det, hvor uendelig vanskelig det er at blive Christen. Mon han glædes ved, at man paa den letsindigste Maade indbilder Tusinder og Tusinder, at de ere Christne!

2) Joh. VI, 61. — Christus siger om sig selv, at han er det levende Brød, »om Nogen æder af dette Brød, han skal leve« (51). Da kivedes Jøderne indbyrdes og sagde: hvorledes kan denne give os sit Kjød at æde? (52). Derfor sagde Jesus til dem: sandelig, sandelig siger jeg Eder: dersom I ikke æde Menneskens Søns Kjød og drikke hans Blod, have I ikke Livet i Eder (53). 54. 55. 56. 57. Selv mange af hans Disciple, der de det hørte, sagde: denne er en haard Tale, hvo kan høre ham? (60), saa Jesus, der han vidste ved sig selv, at hans Disciple knurrede over dette, sagde til dem: forarger dette Eder? (61) 62. Og af V. 66 sees, at fra den Tid traadte mange af hans Disciple tilbage og vandrede ikke mere med ham.

Altsaa efter den Maalestok forargede disse Ord dengang, at selv Disciple, mange Disciple faldt fra. Nu, i Christenheden, forarge de ikke mere. Ja, det forstaaer sig, den sande Christen forarge de ikke, thi han troer. Men for at være blevet troende, maa han have passeret Forargelsens Mulighed forbi, og den er det, der er afskaffet i Christenheden. Man sætter nu disse Ord i Forbindelse med Nadveren, man har udviklet en Lære om Christi Legemes Ubiqvitet; og ved det man i Christenheden har en phantastisk Christus-Skikkelse, saa er alt Dette hverken ubegribeligt eller paa nogen Maade indeholdende Forargelsens Mulighed.

Men Christenhedens Phantasterier maae vi nu engang slaae en Streg over. Vi gaae til Samtidighedens Situation.

Altsaa et enkelt Menneske, at see til som alle andre, han taler saaledes om sig selv! Hvad Under vel, at man forargedes, at de splittedes ad og gik hver til Sit, forargede, mange af Disciplene med. Og som hiint veemodige Ord »salig Den, som ikke forarges

---

Ubiqvitet] Allestedsnærværelse.

paa mig«, saa følger ogsaa her et lignende, idet Christus siger til de Tolv: monne og I ville gaae bort? (67). Ak, thi Christus forstod det selv, som intet Menneske kan forstaae det, hvor vanskeligt det er at blive Troende. Lidende er han ogsaa her; han vil frelse Alle — men for at frelses maae de gjennem Forargelsens Mulighed, o, og det er som kom han, fordi Alle forarges paa ham, næsten til at staae ene, han, Frelseren, der vil frelse Alle! Lidelsers Hemmelighed, som intet Menneske kan fatte dem eller den: selv at være Forargelsens Tegn for at være Troens Gjenstand! Og derfor er det saa bevæget dette Ord: monne og I ville gaae bort; det er saa lidende, næsten som vilde han sige: skal jeg da, jeg som kom for at frelse Alle, jeg, hvis Kjerlighed intet, intet Menneske fatter: skal jeg være bragt dertil, at der var slet Ingen, jeg blev til Frelse for. O, at staae med aabne Arme og sige »kommer hid!« — og at saa Alle flye, ja ikke blot flye, men flye forargede! O, at være Verdens Frelser! Og derfor gjenlyder denne Liden i det Glædens Ord til Peder: salig est Du, Simon, Jonas's Søn.

Men nu til Stedet selv for at vise, at Forargelsen er i Retning af Høiheden; dette blot atter erindret, at den historiske Beretning om, hvilken Forargelse Ordene vakte, maa være den sikkre Borgen for, at de samme Ord i samme Situation væsentligen ville vække samme Forargelse. Det er i Samtidighedens Situation med et enkelt Menneske, et Menneske som andre — og han taler om sig selv paa en saadan Maade! Han bestemmer sig selv saaledes overmenneskelig aandelig, at han taler om at æde hans Kjød og drikke hans Blod, saa phantastisk som muligt i Retning af en guddommelig Egenskab: Allestedsnærværelse, og dog anden Gang saa paradoxt som muligt, at det er hans Kjød og Blod; han siger, at kun Den, der æder hans Legeme og drikker hans Blod, vil han opreise paa den yderste Dag — dog vel i de meest afgjørende Udtryk at bestemme sig som Gud. Han siger, han er det Brød, som kommer ned fra Himlen — atter et afgjørende Udtryk i Retning af det Guddommelige. Og da han vidste, at hans Disciple knurrede over dette, og fandt det en haard Tale, siger han: »forarger dette Eder«, og tilføier saa det endnu stærkere: »hvad om I da faae at see, at Menneskens Søn farer op, hvor han var før«. Altsaa han, saa langt fra at give efter eller slaae af, ligefrem gjør sig til noget fra det at være Menneske aldeles Forskjelligt, gjør sig til det Guddommelige — han, et enkelt Menneske.

Ja, naar man lever hen beruset i Indbildninger, naar man lader Phantasien danne en phantastisk Skikkelse af Christus, til hvilken man selv forholder sig paa Phantasi-Anskuelsens Afstand:

ja, saa mærker man maaskee ikke Forargelsen. Men i Virkeligheden, i Sandheden, ɔ: i Samtidighedens Situation med hiint enkelte Menneske, hvis Herkomst man veed Beskeed om, hvem man kjender fra Gaden o. s. v. — skulde virkeligen Nogen ville falde paa at nægte, at her er Forargelsens Mulighed kun til at undgaae paa een eneste Maade, ved at troe. Men Den, som troer, han har for at komme til at troe maattet passere Forargelsens Mulighed.

Tillæg.

Disse tvende Steder ere de eneste, hvor Forargelsens Mulighed i Retning af Høiheden udtrykkelig nævnes. Men som den, hvad der ligger i Sagen selv, har været tilstede i ethvert Øieblik, hvor han (Gud-Mennesket), han dette enkelte Menneske talede eller handlede i Retning af Bestemmelsen Gud: saaledes er den ogsaa ofte nok ellers antydet i den hellige Skrift. Fremstillingen gjør forøvrigt aldeles ingen Fordring paa at optælle alle Steder, en exegetisk Fortjeneste der her vilde være aldeles overflødig og maaskee endog forvirrende, for saavidt den gav det Udseende af, at Forargelsens Mulighed blot de og de Gange havde været tilstede, istedetfor at den er det i ethvert Øieblik. — Saaledes Matth. IX, 4 (Fortællingen om den Værkbrudne), naar der Christus siger til Pharisæerne »hvi tænke I saa ondt i Eders Hjerter«: da ere disse onde Tanker Forargelsen. At tilgive Synder er i meest afgjørende Forstand en Bestemmelse i Retning af Gud. Men, for atter at gjentage, naar man kun har et phantastisk Billede af Christus, saa finder man det maaskee i sin Orden, at han tilgiver Synder, uden at man mærker Forargelsens Mulighed. I Virkeligheden derimod, i Sandheden, ɔ: i Samtidighedens Situation: et enkelt Menneske som andre, at han vil tilgive Synder! Der er kun een Maade at undgaae Forargelsen paa, ved at troe; men Den, der troer, er gaaet Forargelsens Mulighed forbi. — Matth. XII, 24, hvor Pharisæerne, da Christus havde helbredet en Besat, der var blind og stum, sige: »denne uddriver ikke Djævle uden ved Beelzebul, Djævlenes Øverste« — naar det saa hedder »Jesus, som vidste deres Tanker«: da ere disse Tanker igjen Forargelsen. — Matth. XXVI, 64. 65, da Christus siger: »nu herefter skulle I see Menneskens Søn sidde hos Kraftens høire Haand og komme i Himlens Skyer« — og Ypperstepræsten udraaber: »han bespotter Gud, see, nu have I hørt hans Bespottelse«: saa er det jo Forargelsen vi høre. — Joh.

VIII, 48. 52. 53. Hele Fortællingen om den Blindfødte. Joh. X, 20. 30. 31. 33.

Ved hvert et Ord i Retning af Bestemmelsen: Gud, ved hver en Gjerning i den Retning, saa er Forargelsens Mulighed; i Samtidighedens Situation vil Enhver blive opmærksom paa den. Men i Christenheden ere vi Alle blevne Christne uden at mærke Noget til nogen Forargelsens Mulighed over, at et enkelt Menneske taler og handler i Retning af at være Gud — vi ere Alle blevne Christne, det forstaaer sig. Christen bliver man kun i Samtidighedens Situation med Christus; og i Samtidighedens Situation vil ogsaa Enhver blive opmærksom. Men i Christenheden ere vi alle blevne Christne uden at mærke Noget til (hvad der blandt Andet ogsaa er det Christeliges Værge mod, og dødbringende for den »spekulative Begriben«) Forargelsens Mulighed, ja, som det synes, endog uden at bemærke, at det er Jesus Christus selv, der gjør opmærksom paa, at Forargelsens Mulighed er tilstede — og han er dog vistnok, den Sag betræffende, lige saa vel underrettet som samtlige d'Hrr. spekulative theologiske Professorer, uden hvis Hjælp og Bistand jo ogsaa, som bekjendt, Christendommen er kommet ind i Verden, hvorimod det vel var muligt, hvis der ellers Intet var til Hinder, at den ved deres Hjælp og Bistand kunde blive praktiseret ud af Verden.

Hele Fortællingen om den Blindfødte] Joh. IX.

C.

Den væsentlige Forargelses Mulighed i Retning af Ringheden, at Den, der udgiver sig for at være Gud, viser sig at være det ringe, fattige, lidende, tilsidst afmægtige Menneske.

Man forarges altsaa ikke over, at han er Gud, men over, at Gud er dette Menneske (»see hvilket Menneske!«), hvad enten man nu virkelig var ifærd med at troe, at han var Gud, eller man blot overveiende betænker denne uendelige Selvmodsigelse: at Gud skulde være et saadant Menneske. I det Foregaaende sagde Den, der var ifærd med at forarges, Den der var standset ved Forargelsens Mulighed: et enkelt Menneske som vi vil være Gud. Her siger Den, der er standset ved Forargelsens Mulighed: antaget et Øieblik, at Du er Gud, hvilken Daarskab og Afsindighed, at Du da er dette ringe, fattige, afmægtige Menneske!

1) Matth. XIII, 55. Mc. VI, 3. — »Er denne ikke den Tømmermands Søn? Hedder ikke hans Moder Maria? og hans Brødre Jakob og Joses og Simon og Judas? Og ere ikke alle hans Søstre hos os? Hveden haver denne da alt dette? Og de forargedes paa ham.«

Forargelsens Retning er forøvrigt her tvetydig. For saavidt man urgerer: »hveden har han alt dette«, saa opløses Forargelsen i den foregaaende Form, de forarges over, at han, dette ringe Menneske skulde være det Overordentlige, være Gud. Men den kan ogsaa være omvendt: de forarges over, at Gud skulde være Søn af en Tømmermand, og Disse hans Familie. Forargelsens Retning er her tvetydig, og saaledes ogsaa i saadanne Yttringer som Joh. VII, 27 og 48.

Dog naar man kun har en phantastisk Forestilling om Christus, naar hverken han er det enkelte Menneske, som staaer lige over for En, ei heller hans Fader, Tømmermanden, et virkeligt enkelt Menneske, som man godt kjender, og ligeledes de øvrige Slægtninge: saa er det nok muligt ikke at forarges. Men, hvis man ikke er saaledes samtidig med Christus, saa er det ogsaa umuligt at blive Christen.

2) Matth. XXVI, 31. 33. Mc. XIV, 27. 29. — Her er Forargelsens Mulighed ganske utvetydigt i Retning af Ringheden. Talen er jo om Disciplene, som altsaa havde troet, at han var Den, han sagde sig at være, Talen er om, at de ville forarges paa ham. Men deres Forargelse er jo dog vel umulig i Retning af Høiheden, at han, deres Lærer og Mester ikke skulde være det, han sagde sig, nei, det troe de jo. Den er i Retning af Ringheden, at Han, den høit Ophøiede, Faderens Eenbaarne, at han skulde lide saaledes, afmægtig gives i sine Fjenders Vold. — Naar man taler om Peders Fornægtelse, pleier man gjerne i Fremstillingen at forskylde en af disse Climaxer, der have det Dialektiske lige stik imod sig, saa det er en Anticlimax, uden at Taleren mærker det, fordi han ingen Anelse har om det Dialektiskes Hemmeligheder, men declamerende lægger Alt, selv Paradoxet, ud i et ligefremt Superlativ, saa det at være Gud bliver et ligefremt Superlativ til det at være Menneske. Taleren siger, at det havde allerede været strafværdigt af Peder at fornægte Christus, hvis Christus blot havde været et Menneske — og nu, da Christus var den, han var! Man glemmer reent, at havde Christus kun været et Menneske, og af Peder kun anseet for et Menneske, havde Peder netop ikke fornægtet ham. Det der nemlig bringer Peder ganske ud af sig selv, det der virker som et apoplektisk Slag paa ham, er just, at han har troet, at Christus var Faderens Eenbaarne. At et Menneske falder i sine Fjenders Vold, og saa Intet gjør, det er menneskeligt. Men at Den, hvis almægtige Haand havde gjort Tegn og Under, at han nu staaer som afmægtig og lammet, just Det er det, der bringer Peder til at fornægte.

Altsaa til hine to Steder. »I denne Nat skulle I alle forarges paa mig. Men Peder svarede og sagde til ham: dersom de og alle skulle forarges paa Dig, saa vil jeg dog aldrig forarges paa Dig.« Det er den sidste Gang Christus er samlet med sine Disciple før hans Lidelse, og det er om den han taler, han forudsiger den. O, men hvilken uendelig Smerte, en Smerte, som intet Menneske kan begribe, og som ogsaa kun indirecte er indeholdt i den hellige Fortælling. Thi Christus taler ordknap om, hvad han

nu skal lide, ikke videre udførligt om, hvorledes han skal mishandles — og dog forudsiger han sin Lidelse, ak sin Lidelse, ak sin tungeste Lidelse, thi den er just denne, at de Alle skulle forarges paa ham, selv Peder. Han forudsiger sin Lidelse, det seer ud som det blot var et Træk med i Beskrivelsen af dens Forfærdelse, at den vil være saa forfærdelig, at selv alle Apostlene ville forarges paa ham: ak, og just dette er Lidelsens Tungeste. O, det Menneske, der kun har Sind og Sands for det Udvortes, mærker vel slet ikke, hvordan Christus forudsiger sin Lidelse, at dette just var den tungeste Lidelse i den Nat, der han blev forraadt, i den Nat, da han blev haanet, bespottet, bespyttet, hudflettet: dette, at alle forargedes paa ham. Naar man seer ham naglet til Korset som en Forbryder, da siger man vel, at aldrig har noget Menneske, menneskelig talt, udrettet saa lidet, og aldrig er, menneskelig talt, nogen Sag saaledes tabt, som han, og hans Sag i det Øieblik. Man glemmer Rædselen, over Rædselen glemmer man »Rædselen«; thi at hans Fjender og det Onde fik Magt over ham: nu vel, derfor kan man dog ikke, menneskelig talt, sige, at det var som forgjeves, at han var kommet til Verden. Men i det Øieblik, da Alle forargedes paa ham, selv Peder: menneskelig talt, hvad var da ikke hele hans Liv som forgjeves! Han vilde frelse Alle, ganske bogstaveligen Alle — og Alle forargedes paa ham, ganske bogstaveligen Alle! Og han har det i sin Magt, ved at forandre sig Noget, ved, i Forholdet til hans elskede Disciple, at holde Lidelsen borte, at fjerne Forargelsens Mulighed — men saa er han ikke Troens Gjenstand, saa er han selv bedragen af menneskelig Medlidenhed, og bedrager dem. O, for menneskelig Forstand uudgrundelige Dyb af Lidelse: at maatte være Forargelsens Tegn for at være Troens Gjenstand!

Men skulde der ellers behøves noget Beviis for, at Forargelsens Mulighed hører med til Troen: saa viste det sig jo her, de forargedes Alle paa ham. Disciplene, som havde troet paa hans Guddommelighed, og i den Retning gaaet Forargelsens Mulighed forbi ved at blive troende, de standse paa Ringheden, paa den Forargelsens Mulighed, der ligger i, at Gud-Mennesket ganske lider i Retning af at være blot Menneske. Det er, som sagt blev i første Afsnit: Forargelsens Mulighed, der er Troens Værge eller Forsvarsvaaben, er saaledes dobbelttydig, at al menneskelig Forstand enten paa den ene eller paa den anden Maade maa komme til at staae stille, maa støde an — for saa enten at forarges eller at troe.

Tillæg 1.

Foruden de anførte Steder, hvor Forargelsens Mulighed i Retning af Gud-Menneskets Ringhed omtales, er der naturligviis en Mangfoldighed af Steder, hvor der hentydes dertil, hvor Forargelsen antydes, uden at just Ordet nævnes. Saaledes for blot at nævne dette, hele Lidelseshistorien.

Tillæg 2.

Den Forargelsens Mulighed, om hvilken vi her have talet, er altsaa forholdende sig til Gud-Mennesket i Retning af Ringheden.

Hertil svarer saa en Forargelsens Mulighed, som Christus ogsaa omtaler, en Forargelsens Mulighed, der ligeledes er i Retning af Ringheden, naar det viser sig, at Discipelen ikke er over Mesteren, men ligesom han. Han er Gud-Mennesket, og man forarges over, at han skal fornedres saaledes. Men nu det at være Christen, det i Sandhed at høre Christus til — naar Han er Det i Sandhed, han siger sig at være: saa maa jo det at være Christen være det, menneskelig talt, meest Ophøiede for et Menneske. Og at saa det i Sandhed at være en Christen skal betyde, i Verden, i Menneskenes Øine at være den Fornedrede, at det skal betyde, at lide alt mulig Ondt, al Spot og Forhaanelse, tilsidst at straffes som en Forbryder! Her er atter Forargelsens Mulighed. O, og ogsaa om denne Forargelse gjælder det, den lader sig undgaae, naar Du, enten hykkelsk eller i klynkende menneskelig Medlidenhed med Dig selv og med Andre, kun vil være Christen saadan til en vis Grad, saadan paa hedensk *ne qvid nimis;* thi saa bliver Du æret og anseet, Du undgaaer Forargelsens Mulighed, Du udretter saare meget i Verden, Du vinder en stor Mængde til ogsaa saadan at ville være Christne til en vis Grad. Vil Du ikke det, saa maa Du igjennem Forargelsens Mulighed; thi det i Sandhed at være Christen er vel ikke det at være Christus (o, Gudsbespottelse!) men er det at være hans Efterfølger, dog ikke en saadan sminketpyntelig Efterfølger, der profiterer Firmaet og lader Christus have lidt for mange, mange Aarhundreder siden; nei, det at være Efterfølger er, at Dit Liv har saa megen Lighed med hans som det er muligt et Menneskes Liv kan have.

Christendommen er ingen Lære, al Tale om Forargelse i Forhold til den som Lære er Misforstaaelse, er at enervere Stødet i

---

Discipelen ikke er over Mesteren] Luc. 6, 40; jvfr. Matth. 10, 24.

Forargelsens Anstød, som naar man taler om Forargelse i Forhold til Læren om Gud-Mennesket, Læren om Forsoningen. Nei, Forargelse er enten i Forhold til Christus eller til det selv at være Christen.

Men som man da i Christenheden har forvirret Alt, saa ogsaa Dette, og derved ganske rigtigt opnaaet, at Christenheden er blevet Hedenskab. Der er i Christenheden en evindelig Prædiken om, hvad der saa skeete efter Christi Død, hvorledes han seirede, og hans Lære seierrigt erobrede hele Verden, kort man hører lutter Prædikener, der mere passende kunde ende med Hurra, end med Amen. Nei, Christi Liv her paa Jorden det er Paradigmet; det er i Lighed dermed jeg og enhver Christen skal stræbe at danne mit Liv, og dette er Prædikenens væsentlige Gjenstand, dertil skal den tjene, til at holde mig i Aande, naar jeg vil blive sløv, og til at styrke, naar man bliver forsagt. Saaledes er han jo Paradigmet i Samtidighedens Situation; i den var der ingen Snakken om hvad der saa skeete bag efter. Men Christenheden har afskaffet Christus, derimod vil den — arve ham, hans store Navn, profitere de uhyre Følger af hans Liv, ja det er ikke langt fra, at den vil tilegne sig dem som dens egne Meriter, og bilde os ind, at Christenheden er Christus. Istedetfor at enhver Generation har at begynde forfra med Christus, og saa at fremstille hans Liv som Paradigma, saa har Christenheden taget sig den Frihed at lægge det hele Forhold reent historisk ud, begynde med at lade ham være død — og saa triumpheres der! Christenheden tiltager siden den Tid Aar for Aar i Mængde — hvad Under vel, der pleier jo de Fleste hellere end gjerne at ville være med, hvor det gjælder om hverken mere eller mindre end at triumphere og om at ride Herredage ind. Og derfor er i Christenheden det at være Christen noget fra det i Samtidighedens Situation at være Christen saa Forskjelligt som Hedenskab og Christendom.

I Samtidighedens Situation, hvor man hvert Øieblik kunde forvisse sig om, hvorvidt nu Discipelen lignede Mesteren: der var intet verdenshistorisk Snyderi muligt, der var Discipelen dannet efter Paradigmet — ikke som i den bestaaende Christenhed, hvor man (antaget hvad jo dog vel Sandhed er, at Christus er Paradigmet), naar man betragter de enkelte Christne, maa blive lige saa forbauset ved Tanken om, at de ere dannede efter Paradigmet, lige saa forbauset, som hvis En paastod, at *domus* declineres efter Paradigmet *mensa*.

---

domus og mensa er to latinske Navneord, der bøies helt forskjelligt.

Naar man agter paa, hvorledes der leves i Christenheden, skulde man virkelig troe, at i Hedenskabet maatte da Menneskene have levet aldeles uden jordiske Lidelser og Gjenvordigheder og hvad dertil hører — i den Grad er man i Christenheden gaaet Glip af Pointet betræffende hvad der er specifik christelig Lidelse, den Lidelse som Christus og Christendommen selv har bragt ind i Verden; i den Grad har Christenheden behaget og behager den sig i at prædike denne hele Remse af jordiske Gjenvordigheder ind i de specifike christelige Lidelsers Kategori. Man har afskaffet den egentlige christelige Lidelse »for Ordets Skyld, for Retfærdigheds Skyld o. s. v.«, og derimod maier man de sædvanlige menneskelige Lidelser ud til at være disse, og faaer dem saa — o, Mesterstykke af Bagvendthed! — til at gaae efter Paradigmet. Allerede i Forhold til de mindre religieuse Paradigmer er det Skik og Brug at tage dem forfængeligt. En Mands Kone døer. Saa prædiker Præsten om Abraham, der offrer Isaak, og Enkemanden bliver ved hans Velærværdigheds Kunst portraiteret som en Slags Abraham, et Pendant til Abraham. Der er naturligviis ikke Spor af Mening i den Tale, eller, Præstens Opfattelse er hverken Enkemanden eller Abraham; men Manden synes godt om det, han giver med Fornøielse 10 Rd. derfor, og Menigheden har ikke noget derimod, thi hver især venter paa, at Touren kommer til ham — skulde man ikke ogsaa gjerne hver især give 10 Rd. for saa nemt at komme til at ligne Abraham! Et saadant Tilfælde som dette: en Mands Kone døer, kan ikke gaae efter Paradigmet Abraham. Det er jo dog vel ikke Manden, der har offret Konen, eller, som Præsten upaaseet med Bestemthed vilde sige, »har villet slaae sin Kone ihjel«, hun er jo ved Døden afgaaet. Men Pointet i Abraham, dette Forfærdelige der er hans Lidelses uendelig potentserede Anstrengelse, er Ansvaret, at Abraham er den Handlende, som vil gaae hen og offre Isaak. — Og saaledes nu ogsaa i Forhold til »Paradigmet«, Christus og de deriverede christelige Paradigmer. Man har ganske faaet det bragt i Glemme, hvad der forstaaes ved den egentlige christelige Lidelse, og de deriverede christelige Paradigmer. Man har ganske faaet det bragt i Glemme, hvad der forstaaes ved den egentlige christelige Lidelse; man tager de almindelige menneskelige Lidelser og dem — ja, hvorledes det gaaer til, er over min Forstand — men dem faaer man til at gaae efter de christelige Paradigmer. Dersom man i Modsætning til den rene

---

»for Ordets Skyld] Matth. 13, 21. for Retfærdigheds Skyld] Matth. 5, 10.

Christendom vilde kalde dette den anvendte Christendom, saa kan man med Sandhed sige, den er meget slet anvendt.

Det Afgjørende i den christelige Lidelse er: Frivilligheden og Forargelsens Mulighed for den Lidende. Der læses om Apostlene, at de forlode Alt for at følge Christum efter. Det var altsaa frivilligt. Nu er der i Christenheden en Mand, der er saa uheldig at tabe Alt hvad han eier og har; han har ikke opgivet det Mindste, han har tabt Alt. Saa studerer da Præsten brav paa en Trøstetale; men hvad enten det ligger i den megen »Studeren« eller hvori det nu ligger, det løber surr for hans Velærværdighed, det at tabe Alt og det at opgive Alt bliver Synonymer, han faaer det at tabe Alt til at gaae efter Paradigmet at opgive Alt, skjøndt Forskjellen er uendelig. Naar jeg nemlig frivillig opgiver Alt, vælger Fare og Besværligheder, saa er det umuligt at undgaae Anfægtelse (hvilken igjen særligt er det Christeliges Kategori, men naturligviis afskaffet i Christenheden), der kommer med Ansvaret (som igjen svarer til det Frivillige), naar det hedder: ja, hvorfor vilde Du udsætte Dig derfor og begynde paa Sligt, Du kunde jo lade det være. Dette er specifik christelig Lidelse, den er en heel Tonart dybere end de almindelige menneskelige. Naar jeg nemlig taber Alt, har jeg intet Ansvar, og der er Intet Anfægtelsen kan faae fat paa. Men i Christenheden har man ganske afskaffet det Frivillige, og saaledes ogsaa paa den Maade afskaffet Forargelsens Mulighed, for saavidt nemlig det Frivillige ogsaa er en Form af Forargelsens Mulighed; man lever aldeles hedensk, finder det i sin Orden vittigt at ridiculisere det Frivillige som en latterlig Overdrivelse eller et *qvid nimis*. De uundgaaelige menneskelige Lidelser maa man nu engang finde sig i, ligesom i Hedenskabet, men saa prædiker man dem op til at være de christelige Lidelser, prædiker dem sammen med Christus og Apostlene. Jeg forpligter mig til at gjøre det Experiment, at tage hedenske Skrifter, som jeg ikke væsentlig skal forandre Noget i, men blot paa enkelte Steder anbringe Christi Navn: saa skal jeg faae Folk til at troe, at det er en Prædiken eller Betragtning af en Præst, en Prædiken, maaskee endog en Prædiken udgiven efter Opfordring af Flere, altsaa af flere Christne, thi vi ere jo alle Christne, Præsten med.

Hvad Under saa, at man i Forhold til det at være Christen slet ikke mærker Noget til Forargelsens Mulighed. Men i Samtidighedens Situation med Christus, det er, den Gang det var,

---

et *qvid nimis* ɔ: et »for meget«.

og naar det er Sandhed med at være Christen, da var det at være Christen forbundet med Forargelsens Mulighed, den Christne maatte sit eget Liv betræffende opdage Forargelsens Mulighed, og Spørgsmaalet var, om han nu vilde forarges eller troende vedblive at være Christen. I den almindelige menneskelige Lidelse er ingen Selvmodsigelse; der er ingen Selvmodsigelse i, at min Kone døer, hun er jo dødelig; ingen Selvmodsigelse i, at jeg taber min Eiendom, den er jo tabelig o. s. v. Først hvor Lidelsens Selvmodsigelse kommer, der kommer ogsaa Forargelsens Mulighed, hvilken som sagt er uadskillelig fra det at være Christen, som ogsaa Christus selv fremsætter det.

At dette er saaledes, at det egentlig er Selvmodsigelsen, der constituerer Forargelsens Mulighed, sees ogsaa af det afgjørende Sted om Forargelse i Almindelighed: Matth. XVIII, 8. 9. Forargelsens Mulighed ligger i den Selvmodsigelse, at Midlet synes uendelig værre end Sygdommen. »Men dersom din Haand eller din Fod forarger dig, da hug dem af og kast dem fra dig. Det er dig bedre at gaae halt eller en Krøbling ind til Livet, end at have to Hænder og to Fødder og kastes i den evige Ild. Og dersom dit Øie forarger dig, da riv det ud og kast det fra dig. Det er dig bedre at gaae eenøiet ind til Livet, end at have to Øine og kastes i Helvedes Ild.« Christus taler om Forargelse, men see, christelig forstaaet, kommer egentlig Forargelsens Mulighed (den egentlige Forargelsens Mulighed, den som forholder sig til det at blive Christen) først frem paa andet Sted: Midlet, som Christus anbefaler for at frelse sig fra Forargelsen. Det naturlige Menneske har ogsaa Noget han kalder Forargelse, Noget han kalder Kjerlighed o. s. v.; men ligesom Det, det naturlige Menneske kalder Kjerlighed, christeligt er Selvkjerlighed, saaledes er Det hvad det naturlige Menneske kalder Forargelse en blot foreløbig Bestemmelse, og først idet Christendommen anpriser Midlet derimod, bliver Forargelsens Mulighed til; thi i Forholdet til dette Middel ligger jo Afgjørelsen: at blive Christen eller at forarges. Det naturlige Menneske beflitter sig paa en vis borgerlig Retfærdighed, og idet han da saaledes stræber, er der saa Noget, der forarger ham, hans Øie eller hans Haand. Ubetinget er det ikke hans Agt at give efter for Forargelsen, han vilde dog nok frelse sin borgerlige Retfærdighed, naar det paa en lempelig Maade lod sig gjøre, og Offeret, der kræves, dog kun er til en vis Grad. Men nu kommer Christendommen og siger: vil Du undgaae Forargelsen, saa hug Haanden af, riv Øiet ud — lad Dig gilde for Himmeriges Skyld (Matth. XIX, 12): Dette er det egentligen, der er det naturlige Menneske til

Forargelse. Et saadant Middel, det er jo Afsindighed, det er jo uendelig meget værre end Sygdommen — og hvorfor skulde jeg gjøre det? Dertil svarer Christendommen: for at undgaae Forargelsen, eller den siger det Samme paa en anden Maade: for at indgaae til Livet.

Dette vil sige, Christendommen lægger det uendelige Eftertryk paa at indgaae til Livet, paa den evige Salighed som det absolute Gode, og derfor igjen uendeligt Eftertrykket paa at undgaae Forargelsen. Det der derfor egentlig er til Forargelse, er den uendelige Lidenskab, med hvilken den evige Salighed opfattes, hvilken svarer til den uendelige Frygt for Forargelse. Dette er just det naturlige Menneske til Forargelse; en saadan Forestilling har det naturlige Menneske ikke og vil det naturlige Menneske ikke have om den evige Salighed, og derfor da heller ikke om Forargelsens Fare.

I den bestaaende Christenhed er naturligviis denne som al anden Forargelsens Mulighed i Grunden afskaffet — i den bestaaende Christenhed bliver man paa den lysteligste Maade af Verden Christen uden at mærke det allermindste til Forargelsens Mulighed. Det naturlige Menneske har i den bestaaende Christenhed faaet sin Krig frem. Der er ingen uendelig Modsætning mellem det Christelige og det Verdslige. Det Christelige forholder sig i det Høieste som en Potentsation (og nærmest under Bestemmelsen: Dannelse) til det Verdslige, men ligefrem, det er en ganske regelmæssig Comparation, hvis Positiv er: den borgerlige Retfærdighed. Slige voldsomme Forholdsregler som de, Christendommen anpriser for at undgaae Forargelse, behøves ikke i den bestaaende Christenhed. Man gaaer ud fra det Verdslige; iagttagende den borgerlige Retfærdighed (god — bedre — bedst) indretter man sig saa beqvemt som muligt i Alt hvad man kan skrabe sammen af Verdslighedens Goder — det Christelige røres ind med deri som en Tilsætning, en Ingredients, der stundom næsten tjener til at raffinere Nydelsen. Der er ingen uendelig Modsætning mellem det Christelige og det Verdslige, Forargelsens Fare har da ikke saa skrækkeligt at betyde — omtrent lige saa meget som Saligheden. Det Christelige forholder sig ligefrem til det Verdslige, er en Bevægelse paa Stedet, det er en fingeret Bevægelse.

Hvad Under saa, at man ikke mærker Noget til Forargelsens Mulighed i Forhold til det at være og blive Christen; og hvad Under saa, at den bestaaende Christenhed er som lutter Meningsløshed. Thi at en Mand, fuldt og fast, derfor i Frygt og Bæven forvisset om, at kun i Troen paa Christus er Salighed, uden for

den evig Fortabelse, og at Forargelsen er Faren — at han kunde faae i Sinde at vove Alt, deri er der Mening. Men i den bestaaende Christenhed leve vi saadan Alle i en dvask og Intet mindre end lidenskabelig Forvisning om, at vi nok Allesammen saadan blive salige. Hvor skulde saa Forargelsens Mulighed komme fra for det naturlige Menneske i Henseende til det at blive Christen — thi den alvorlige Christen maatte vel i en anden Forstand finde det Hele med den bestaaende Christenhed i høi Grad forargeligt. Men naar Forargelsens Mulighed atter just ligger i, at den evige Salighed anslaaes saa høit i Priis: saa er jo Forargelsens Mulighed borttaget, naar man ikke har videre at gjøre i den Henseende end at være født i Christenheden. Saasnart derfor En i den bestaaende Christenhed vilde udtrykke den uendelige Lidenskab i Forhold til Bekymring for en evig Salighed, det er vilde udtrykke, at han er Christen: saa vil den bestaaende Christenhed i en vis Forstand faae Øinene op, opdage Forargelsens Mulighed, som denne viste sig og viser sig i Samtidighedens Situation med Christus. Thi der bliver det Alvor, og derfor bliver det naturlige Menneske opmærksom paa den Selvmodsigelse, at man, for at undgaae en Fare, om hvilken han maatte sige: naa, Ulykken var da ikke saa forskrækkelig, om man en Gang forargedes, skulde bruge et saa forfærdeligt Middel som, at afhugge Haanden, at udrive Øiet, at gilde sig selv.

Men nu til de tvende Steder, hvor den Forargelsens Mulighed omtales, som forholder sig til det at blive og være Christen i Retning af Ringheden, den Forargelsens Mulighed, der afledet svarer til Forargelsens Mulighed i Retning af Gud-Menneskets Ringhed og Fornedrelse.

1) Matth. XIII, 21. Mc. IV, 17. Det er Parabelen om Sædearterne. Der hedder det. »Men det som er saaet paa Steengrund, er den, som hører Ordet og annammer det strax med Glæde . . . Men naar Trængsel eller Forfølgelse kommer for Ordets Skyld, forarges han strax.«

Det Eftertrykket ligger paa er »for Ordets Skyld«. I Prædikeforedraget, der til Vederlag stundom trykker stærkt paa det at tjene Penge for Ordets Skyld, ligger naturligviis Eftertrykket ikke her. Man prædiker christeligt om, at et Menneske gjennem mange Trængsler maa indgaae i Himmeriges Rige, at Trængsel maa til. Ypperligt, det er ganske rigtigt Christendom! Men naar man saa hører nærmere efter, opdager man med Forundring, at disse mange Trængsler det er saadan Sygdom, Pengeforlegenhed, Bekymring for næste Aar, hvad man skal spise, eller Bekymring

for »hvad man spiste ifjor, men endnu ikke har betalt«, eller at man ikke bliver til det, man havde ønsket at blive i Verden, eller andre Fataliteter. Derom prædiker man christeligt, man græder menneskeligt, og afsindigt bringer man det i Forbindelse med Gethsemane. Dersom det var gjennem disse mange Trængsler man indgik i Himmeriges Rige, saa maatte jo Hedningerne ogsaa indgaae i Himmeriges Rige, thi de gik gjennem de samme. Nei, denne Prædikemaade er paa en høist farlig Maade Christendommens Afskaffelse, tildeels endog blasphemisk.

Der maa en lille nærmere Bestemmelse til disse Trængsler og Gjenvordigheder. Den er indeholdt i Christi Ord: for Ordets Skyld. Christus taler ikke om de forkjelede Mennesker, der ubetinget ikke leve halvt saa dygtigt som Hedningerne, disse forkjelede Mennesker, der ville være Christne, og saa, naar blot en almindelig menneskelig Lidelse hænder dem, ikke længere ville være Christne. Nei, disse taler han ikke om, det vil da sige, naar Talen er om at forarges; thi ellers siger han jo i samme Parabel, at Gjerrighed, Bekymring for Næring o. D. qvæler den gode Sæd. Men »Forargelse« er en ganske bestemt Tanke, saa man ganske nøiagtigt kan vise, om Forargelsens Mulighed er tilstede eller ikke. Og derom taler Christus; han taler om Dem, som forarges, naar Trængsel og Forfølgelse kommer for Ordets Skyld. Thi, lærer han, det at der kommer Trængsel og Forfølgelse for Ordets Skyld, det er den Selvmodsigelse, hvori Forargelsens Mulighed er.

Christendommen forkynder sig jo at være Trøst, og Lægedom og Helbredelse — nu ja, saa henvender man sig altsaa til den, som man henvender sig til Den, hos hvem man søger Tilflugt, takker den, som man takker en Hjælper; thi ved Hjælp af den eller ved dens Hjælp mener man at skulle bære den Lidelse, under hvilken man sukker. Og saa, saa skeer lige det Modsatte. Man flyer til Ordet for at søge Hjælp — og saa kommer man til at lide for Ordets Skyld. Og det er ikke med Lidelsen, som naar man indtager et Lægemiddel eller underkaster sig en Cuur, at Helbredelsen kan være forbunden med nogen Smerte, hvilken man jo underkaster sig, og hvori ingen Selvmodsigelse er. Nei, Trængselen og Forfølgelsen kommer over En, fordi man har henvendt sig til Christendommen om Hjælp. See, naar det saaledes trækker

---

»hvad man spiste ifjor, men endnu ikke har betalt«] se XI Bd. S. 41 og jvfr. E. P. 1848 S. 54 og 397 f.

sammen, saa formørkes den menneskelige Forstand, saa den hverken veed ud eller ind, eller hvilket der er hvilket. Hvad er saa Christendommen, hvad skal den saa til; man søger Hjælp hos den, man er villig til ubeskriveligt at takke den, og saa skeer lige det Modsatte, man kommer til at lide for dens Skyld — saa synes der virkelig ikke at være Noget at takke for. Nu er Forstanden standset paa Forargelsens Mulighed. Hjælpen seer ud som en Plage, Lindringen som en Byrde; Enhver, der staaer udenfor, maa sige: han er da gal, at han vil udsætte sig for alt Det — og den Lidende troede, at han skulde hjælpes. Lad mig endnu engang gjøre dette tydeligt, dette »for Ordets Skyld«. Naar jeg som Syg henvender mig til en Læge, saa kan han maaskee finde det fornødent at foreskrive en meget piinlig Cuur — deri er ingen Selvmodsigelse, at jeg underkaster mig den. Nei, men derimod dersom jeg pludselig seer mig i Trængsel, en Gjenstand for Forfølgelse, fordi, fordi jeg har henvendt mig til den Læge: ja, saa er der en Selvmodsigelse. Lægen har maaskee bekjendtgjort, at han kan hjælpe mig for den Sygdom, jeg lider af, muligt han ogsaa kan det — men der er et aber, som jeg slet ikke havde tænkt paa. Det at jeg indlader mig med den Læge, slutter mig til ham, det er det, som gjør mig til en Gjenstand for Forfølgelse; her er Forargelsens Mulighed.

Og saaledes med Christendommen. Nu gjælder det, vil Du forarges, eller vil Du troe. Vil Du troe, saa trænger Du gjennem Forargelsens Mulighed, tager Christendommen an paa ethvert Vilkaar. Saa gaaer det; saa blæse være med Forstanden; saa siger Du: enten den nu er Hjælp eller Plage, jeg vil kun Eet, jeg vil tilhøre Christus, jeg vil være Christen.

Forargelsens Mulighed er forøvrigt, som let sees, i Retning af Ringheden, at dette uendelig Ophøiede, at være Christen, skal være det Foragtede, Bespottede, Bespyttede, og en Forbrydelse. Men er Forholdet rigtigt, er den saaledes Mishandlede i Sandhed en Christen, saa ligner han ogsaa Forbilledet saa meget, som det er et Menneske muligt at ligne det. Men Modsigelsen er der, som er Forargelsens Mulighed: at straffes fordi man gjør det Gode.

2) Joh. XVI, 1, og til Oplysning Matth. XVI, 23. — Christus har talet om, hvad der ventede Apostlene, naar de skulde vidne i Verden om ham. »Dette har jeg talet til Eder, at I skulle ikke forarges. De skulle udelukke Eder af Synagogerne; ja den Tid skal komme, at hver den, som ihjelslaaer Eder, skal mene, han viser Gud en Dyrkelse«.

Forargelsens Mulighed er, hvad let sees, i Retning af Ringheden. Ligesom det at være Gud-Mennesket, at det skulde betyde at lide en Forbryders Straf, er til Forargelse, saaledes ogsaa det at være en Udsending fra Faderens Eenbaarne, at det skal betyde at blive forfulgt, udstødt af Samfundet, tilsidst ihjelslagen — og saaledes, at Enhver, som gjør det, skal mene at gjøre Gud en Dyrkelse.

Modsigelsen, i hvilken Forargelsens Mulighed ligger, er let at see: at det at mishandle Guds Udsendinge, at det end ikke skal kaldes en Uret, men ansees for en Gudsdyrkelse, saa Forholdet vendes aldeles om: Apostelen bliver mishandlet — og De, der gjøre det, blive høit ærede og anseete, og netop som gudfrygtige og fromme Mænd. Dette Forhold kan ingen menneskelig Forstand udholde, den standser paa Forargelsens Mulighed, og det gjælder nu enten at troe eller at forarges. Saaledes i Forholdet til Apostlene eller de første Christne. Man skulde forøvrigt synes, at det var saa vanvittigt som muligt, men det er ganske vist, at i Christenheden er dog Forholdet blevet et endnu vanvittigere, da begge Parter ere Christne. At Hedningen meente at gjøre sin Gud en Tjeneste ved at slaae en Apostel ihjel, er ikke afsindigt, som derimod det, at den »sande Christen« i »Christenheden« bliver forfulgt — og at saa »de Christne« mene at dyrke Gud og »Christus« dermed.

Altsaa Christus siger dem det forud, at de ikke skulde forarges, at de derimod maatte bevares i Troen; thi i Troen ere de frelste ud af Forargelsens Mulighed. Naar et Menneske lever saaledes, at han ingen høiere Maalestok for Livet kjender end Forstandens, saa er hele hans Liv Relativitet, kun arbeidende for relative Formaal; han foretager sig Intet uden at Forstanden nogenlunde ved Hjælp af Sandsynlighed kan tydeliggjøre ham Fordeel og Tab, kan svare ham paa det Spørgsmaal, hvorfor og hvortil. Anderledes med det Absolute. Ved første Øiekast forvisser Forstanden sig om, at dette er Afsindighed. At udvise et heelt Liv til Lidelse, til Opoffrelse, er Forstandens Afsindighed. Skal jeg underkaste mig en Lidelse, skal jeg offre Noget eller paa nogen Maade opoffre mig selv, siger Forstanden, saa skal jeg ogsaa kunne vide, hvad Gavn og Fordeel jeg kan have deraf, ellers er jeg da gal om jeg gjør det. Men at sige til et Menneske: gaa nu ud i Verden, det vil saa gaae Dig saaledes, Du vil blive forfulgt Aar efter Aar, og det ender med, at Du tilsidst paa en rædsom Maade kommer af Dage — saa siger Forstanden: hvad skal det til? Ja

det skal til Intet, det er Udtrykket for, at der er noget Absolut til. Men dette er netop Forstanden til Forargelse.

Og her seer man ogsaa, hvorledes det hænger sammen med en Indvending mod Christendommen, som ofte er gjort, og som i en vis Forstand er ganske rigtig, i ethvert Tilfælde har mere Mening i sig end det pjankede Forsvar for Christendommen, man i denne Henseende almindeligviis fører. Indvendingen er, at Christendommen er menneskefjendsk, som de Christne jo i Christendommens første Tid bleve kaldte *odium totius generis humani*. Hermed hænger det saaledes sammen. I Forhold til Det, som det naturlige Menneske, der elsker sig selv selvisk eller elsker sig selv fruentimmeragtigt, anseer for Kjerlighed, Venskab og Deslige, er Christendommen som et Had til det at være Menneske, den største Forbandelse og Plage over det at være Menneske. Ja, selv det dybere Menneske kan have mange svagere Øieblikke, hvor det er ham, som var Christendommen Menneskefjendskab; thi i de svagere Øieblikke vil han kjæle for sig selv, klynke, have det godt i Verden, leve hen i stillere Nydelse. Det er det Qvindagtige i Mennesket; og derfor er det ogsaa ganske vist og sandt, at Christendommen har en Mistanke til Ægteskabet, og ønsker, blandt de mange gifte Tjenere den har, dog nok ogsaa at have en ugift Person, et eenligt Menneske, fordi Christendommen meget godt veed, at med Qvinden og Elskov o. s. v. kommer alt dette Svagere og Kjelne op i et Menneske, og at, for saavidt Manden ikke selv hitter derpaa, Hustruen ordentligviis repræsenterer det med en Ugenerethed, som er yderst farlig for Manden, især for Den der skal i strengere Forstand tjene Christendommen. Saa begynder det med dette: »hvad vil Du udsætte Dig for alle de Ubehageligheder og Anstrengelser, og al den Utaknemlighed og Modstand. Nei, lad os to nyde Livet i Hyggelighed og Behagelighed. Ægteskabet er jo, som Præsten siger, en Gud velbehagelig Stand, ja den eneste Stand, om hvilken dette udtrykkeligen siges; det siges end ikke om den geistlige Stand. Man skal gifte sig; Mere eller Andet fordrer Gud ikke af noget Menneske, det er tvertimod det Høieste; og Du har gjort nok, Du har Guds Velbehag, Du har giftet Dig — endogsaa anden Gang. Opgiv derfor hine Tanker, de ere dog ikke Andet

---

odium (totius) generis humani Had til (hele) Menneskeslægten (Tacitus's Annaler 15, 44, hvor dog *totius* mangler. — Tacitus kalder ikke de Christne saaledes, og de kan kun kaldes saaledes, hvis Ordene oversættes: Gjenstand for hele Menneskeslægtens Had. Dette kan de i og for sig betyde; men denne Oversættelse passer ikke i Sammenhængen hos K.).

end Forfængelighed og Galskab; den Lære, der saaledes vil rive et Menneske ud i Verden, den er menneskefjendsk, og da allermindst Christendom, denne, som Præsten sagde det i Søndags, denne milde Lære, der saa venlig afhjælper alle Tryk. Hvor kan Du noget Øieblik falde paa, at det skulde være Christendom, det som nogle skumle, gustne og menneskefjendske Eneboere, der ingen Sands have for det Qvindelige, hitte paa.«

Dette gjælder allerede i Forhold til de mindre og ubetydelige Opoffrelser. Og naar det nu er et heelt Liv om at gjøre, at indvie dette til at offres, uden nogensomhelst Udsigt til Lindring at gaae en saadan Fremtid imøde, frivilligt at paatage sig, at arbeide af yderste Anstrengelse — for at opnaae, det er, forvisset om derved at opnaae, at blive Aar efter Aar udleet, forfulgt og tilsidst ihjelslagen: o, selv i det stærkeste Menneske, der er Øieblikke, hvor det maa synes ham menneskefjendsk at fordre noget Saadant af et Menneske!

Saaledes gik det selv Peder i Forholdet til Christus, Matth. XVI, 21 o. flg. »Da Christus begyndte at give sine Disciple tilkjende, at ham burde at gaae til Jerusalem og lide meget af de Ældste og Ypperstepræster og Skriftkloge, og ihjelslaaes, da tog Peder ham tilside, begyndte at straffe ham og sagde: Herre, spar Dig selv, dette skee Dig ingenlunde«. — Man seer deraf, hvilken overordentlig Sikkerhed et Menneske maatte have, for at turde udsætte sig for den Fare at have en Ven. Thi en Ven hjælper En saavist ikke til at vove og offre, men vel til at prutte og slaae af — og derfor lader det sig forklare, at der tales saa meget til Venskabs Ære og Priis. Dersom derfor et Menneske, der dog efter en ordentligere Maalestok vil det Gode, ikke tør tiltroe sig næsten overmenneskelig Overlegenhed, saa lad ham, i Frygt og Bæven holdende sig til Gud, da for Alt bruge den Forsigtighed ikke at have en Ven. Thi havde Christus ikke været Christus, saa havde Peder formodentligen seiret.

Altsaa Peder begyndte at straffe ham. Fordi nemlig Peder elskede Christus, fordi han ganske havde hengivet sig til ham, derfor vil han nu venskabeligt, at de To skulle have det godt med hinanden. Han »straffer« ham; thi den sande Ven siger oprigtigt sin Mening, er ikke bange for at tale strengt og straffende, naar Vennen er paa gale Veie, det er, ifærd med at ville vove Noget, at ville offre sig for en Sag — deraf lader det sig forklare, at der tales saa meget til Venskabs Ære og Priis; thi for saavidt man maaskee selv næsten er svag nok til dog helst at ville være fri, saa er jo Venskab en herlig Opfindelse, og uskatteerligt, at det

er Pligt at have en Ven. Han siger: »spar Dig selv«; thi Peder er medlidende og en sand Ven — og derfor heller ikke saa ganske uden Selvkjerlighed, thi det var dog nok ogsaa for sin egen Skyld, at Peder tog saa strengt paa. Han siger: »dette skee Dig ingenlunde«; thi at Christus frivilligt skulde ville udsætte sig derfor, det falder end ikke Peder ind, og hvis saa, havde han vel tilladt sig at tale endnu stærkere.

Men Christus svarer: viig bag mig, Satan! Du er mig en Forargelse; thi Du sandser ikke hvad Guds er, men hvad Menneskens er. Her seer man paa en ganske mærkelig Maade, hvor Forargelsens Mulighed ligger, samt hvorledes Christenheden, der blot sandser hvad Menneskens er, ved at omdanne Christendommen i Lighed hermed har afskaffet Forargelsens Mulighed. Det hvorfor Peder er Christus til Forargelse, det Modsatte deraf er just Det, hvorfor Christus er Peder til Forargelse. Peder er den elskeligste Udgave af den menneskelige Medlidenhed — men den menneskelige Medlidenhed, og derfor Christus til Forargelse. Christus er det Guddommelige, det Absolute, derfor Peder til Forargelse.

Det Relative er nemlig, indenfor Timeligheden at udvise en Tid til Løn for Arbeidet; det Absolute er, ene at vælge Evigheden. Men dette med Evigheden staaer ikke ganske fast for det sandselige, det naturlige Menneske, selv det dygtigste, derfor er det Absolute ham til Forargelse. Den Troende betragter hele Livet, som det naturlige Menneske betragter visse Aar af Livet. Det naturlige Menneske finder sig i at lide visse Aar — for saa at høste Lønnen. Den Troende disponerer over hele Livet i Tiden.

Men paa det Absolute staaer Forstanden stille. Modsigelsen er, at forlange af et Menneske, at han skal gjøre den størst mulige Opoffrelse, indvie hele sit Liv til at offres — og hvorfor? Ja, der er intet Hvorfor; saa er det jo Galskab, siger Forstanden. Der er intet Hvorfor, fordi der er et uendeligt Hvorfor. Men overalt hvor Forstanden saaledes staaer stille, der er Forargelsens Mulighed. Skal der seierrigt trænges igjennem, saa maa Troen til; thi Troen er et nyt Liv. Uden Troen bliver man i Forargelsen — og saa bliver man maaskee noget meget Stort i Verden, gjør overordentlig Lykke, æres og prises af Samtidige som Tidens største Mand o. s. v. — det er ikke umuligt. Thi lad os huske paa, at Forargelsens Dialektik kommer igjen. Dersom det var saa, at det at være forarget betydede, at det maatte gaae En ilde i Verden, saa er jo Begrebet hævet, saa er der jo ikke Noget at forarges over; For-

argelsens Mulighed ligger jo just i, at det er den Troende, i hvem Verden seer en Forbryder.

Forargelsens Mulighed er forøvrigt, som let sees, i Retning af Ringheden: at det uendelig Ophøiede at leve for det Absolute, at det udtrykkes ved at blive et Udskud i Verden, en foragtet, bespottet Gjenstand, som Medlidenheden ynker, medens den dog ogsaa anseer det for en Slags retfærdig Straf, at en Saadan henrettes som en Forbryder.

Slutning til *B* og *C*.

Fremstillingen har nu efterviist den væsentlige Forargelses tvende Former, den har gjennemgaaet de Steder, hvor Christus selv udtrykkelig advarer mod den, den har tillige i Tillæg hentydet til de mange andre Steder, hvor Forargelsens Mulighed, i Forhold til Gud-Mennesket, i den hellige Skrift antydes. Det var ikke dens Agt at gjennemgaae alle, endnu mindre at frembringe det Skin, at det, hvis man omhyggeligt havde gjennemgaaet alle saadanne Steder, kun var i disse Tilfælde at Forargelsens Mulighed viste sig. Nei, Forargelsens Mulighed følger Gud-Mennesket i ethvert Øieblik, enten paa den ene eller paa den anden Maade; ikke følger et Menneskes Skygge ham uadskilleligere end Forargelsens Mulighed Gud-Mennesket, thi Gud-Mennesket er Troens Gjenstand. Gud-Mennesket (og herved forstaaer Christendommen, som sagt, ikke dette phantastisk Speculative om Eenheden af Gud og Menneske, men et enkelt Menneske, der er Gud) er kun til for Troen; men Forargelsens Mulighed er netop det Frastød, hvori Troen kan blive til — hvis man da ikke vælger at forarges.

»Forargelsens« det er den væsentlige Forargelses Tankebestemmelser.

I Christenhedens første Tider, hvor selv Vildfarelserne bare et umiskjendeligt Præg af, at man dog vidste, hvorom Talen var, var Vildfarelsen i Forhold til Gud-Mennesket enten den, at man paa en eller anden Maade tog Bestemmelsen »Gud« bort (Ebionitisme o. d.), eller den, at man tog Bestemmelsen »Menneske« bort (Gnosticisme). I hele det Moderne, der saa umiskjendeligt bærer Præget af, at det end ikke veed, hvorom Talen er, er Forvirringen en anden og langt farligere. Man har docerende gjort Gud-Mennesket til hiin speculative Eenhed af Gud og Menneske *sub specie æterni*, eller apparent i den rene Værens intetstedsværende Medium, istedetfor at Gud-Mennesket er Eenheden af at være Gud og et enkelt Menneske i historisk virkelig Situation. Eller ogsaa har man reent afskaffet Christus, kastet ham bort og taget hans Lære hen, tilsidst næsten betragtet ham som man betragter en Anonym: Læren er Hovedsagen, er Alt. Deraf kommer det, at man indbilder sig, at hele Christendommen er lutter ligefrem Meddelelse, i sin Eenfoldighed endnu mere ligefrem end Professorens dybsindige Dictata. Meningsløst er det forglemt, at Læreren her er vigtigere end Læren. Overalt hvor det er Tilfældet, at Læreren er et væsentlig Medhenhørende, er der en Redupplikation, Redupli-

---

Ebionitisme] Ebioniter kaldes en christen Sekt, hvis Særkjende var, at den lagde Vægt paa de jødiske Skikke som nødvendige til Salighed; tillige forkastede de Jomfrufødslen og ansaa Christus for et blot Menneske. *sub specie æterni* under Evighedens Synspunkt; jvfr. I Bd. S. 23. apparent ɔ: kommende til Syne.

kationen ligger netop i, at Læreren er med; men overalt hvor der er Redupplikation, er Meddelelsen heller ikke ganske ligefrem Paragraph- eller Professor-Meddelelse; reduppliceret i Læreren derved, at han existerer i hvad han lærer, er den en sig paa mangfoldig Maade forskjelliggjørende Kunst. Og naar nu Læreren, som er uadskillelig fra og væsentligere end Læren, er et Paradox, saa er al ligefrem Meddelelse umulig. Men i vor Tid gjør man Alt abstract og afskaffer alt Personligt: man tager Christi Lære — og afskaffer Christus. Dette er at afskaffe Christendommen; thi Christus er en Person, og er Læreren, som er vigtigere end Læren. — Som jeg i et andet Skrift har stræbt at vise, at Christi Liv, det at han har levet, er uendelig vigtigere end alle Følgerne af hans Liv; saaledes er ogsaa Christus uendelig vigtigere end hans Lære. Det er kun et Menneske, om hvem det gjælder, at hans Lære er vigtigere end han selv; at anvende dette paa Christus er en Blasphemi, da det er at gjøre ham til et blot Menneske.

§ 1.

Gud-Mennesket er et »Tegn«.

Hvad forstaaes ved et »Tegn«? Et Tegn er den nægtede Umiddelbarhed, eller den anden Væren forskjellig fra den første Væren. Dermed er ikke sagt, at Tegnet ikke umiddelbart er Noget; men at det er et Tegn, og hvad det er som Tegn, er det ikke umiddelbart, eller er som Tegn ikke det Umiddelbare det er. Et Sømærke er et Tegn. Umiddelbart er det nu vistnok Noget, en Stang, en Lygte o. d., men Tegn er det ikke umiddelbart, at det er et Tegn er noget Andet end hvad det umiddelbart er. — Dette ligger til Grund for al Mystifikation ved Hjælp af Tegn; thi Tegnet er kun for Den der veed, at det er et Tegn, og i strengeste Forstand kun for Den der veed hvad det betyder; for enhver Anden er Tegnet det det umiddelbart er. — Selv om det ikke er saa, at der er Nogen som har gjort Dette eller Hiint til et Tegn, og der ingen Aftale er med Nogen om, at det skal være et Tegn — naar jeg seer noget Paafaldende og kalder det et Tegn, er Reflexions-

---

i et andet Skrift] ovenfor i Nr. I, S. 29 f. (De tre Stykker af Indøvelse i Christendom har oprindelig været tre særskilte Skrifter, se f. Ex. E. P. 1848, S. 277 m. Anmm.)

Bestemmelsen der. Det Paafaldende er det Umiddelbare, men det, at jeg anseer det for et Tegn (hvilket er en Reflex, Noget jeg i en vis Forstand tager af mig selv), er jo Udtrykket for, at jeg mener, det skal betyde Noget; men dette at det skal betyde Noget, er jo at være noget Andet end hvad det umiddelbart er. Jeg nægter altsaa ikke dets Umiddelbarhed, idet jeg betragter det som Tegn, skjøndt jeg hverken med Bestemthed veed, at det er et Tegn, eller hvad det skal betyde.

Et »Modsigelsens Tegn« er et Tegn, der i sig indeholder en Modsigelse. Der er ingen Modsigelse i, at det der umiddelbart er Det og Det, tillige er et Tegn; thi der maa jo en umiddelbar Væren til for at kunne være Tegn, bogstavelig Intet er heller ikke et Tegn. Et Modsigelsens Tegn er derimod et Tegn, som i sin Sammensætning indeholder en Modsigelse. Der fordres, for at retfærdiggjøre Benævnelsen: Tegn, at der er et Noget, hvorved det drager Opmærksomheden paa sig, eller paa Modsigelsen. Men Modsigelserne maae ikke ophæve hinanden saaledes, at det bliver til Intet, ei heller saaledes, at det bliver det Modsatte af et Tegn, en ubetinget Skjulthed. — En Meddelelse, der er Eenheden af Spøg og Alvor, er saaledes et Modsigelsens Tegn. Den er ingen ligefrem Meddelelse, det er umuligt for Modtageren at sige ligefrem, hvilket der er hvilket, just fordi Meddeleren ikke ligefrem meddeler enten Spøg eller Alvor. Alvoren i Forhold til denne Meddelelse ligger derfor paa et andet Sted, eller paa andet Sted, ligger i at gjøre Modtageren selvvirksom — reent dialektisk forstaaet den høieste Alvor i Forhold til Meddelelse. Men en saadan Meddelelse maa dog sikkre sig et Noget, hvorved den drager Opmærksomheden paa sig, hvorved den foranlediger og indbyder til at agte paa Meddelelsen; og paa den anden Side Eenheden af Spøg og Alvor maa heller ikke være Galskab, thi saa er der ingen Meddelelse, medens det, hvis Spøgen eller Alvoren absolut overveier, er ligefrem Meddelelse.

Et Tegn er ikke hvad det umiddelbart er, thi umiddelbart er intet Tegn, da »Tegn« er en Reflexions-Bestemmelse. Et Modsigelsens-Tegn er hvad der drager Opmærksomheden paa sig, og nu, idet Opmærksomheden retter sig mod det, viser sig at indeholde en Modsigelse.

Og i Skriften kaldes Gud-Mennesket et Modsigelsens-Tegn — men hvad Modsigelse skulde der vel være i den speculative Een-

---

»Modsigelsens Tegn«] Luc. 2, 34.

hed af Gud og Menneske overhovedet? Nei, deri er ingen Modsigelse; men Modsigelsen er, og den størst mulige, den qvalitative, mellem at være Gud og at være et enkelt Menneske. At være et Tegn er, foruden hvad man er umiddelbart tillige at være et Andet; at være et Modsigelsens-Tegn er, at være et Andet, der staaer i Modsætning til det, man umiddelbart er. Saaledes med Gud-Mennesket. Umiddelbart er han et enkelt Menneske, ganske som andre Mennesker, et ringe, uanseeligt Menneske; men nu Modsigelsen, at han er Gud.

Dog for at denne Modsigelse ikke skal blive en Modsigelse, som er for Ingen, eller ikke er for Nogen — omtrent som naar en Mystifikation lykkes saa overordentlig, at dens Virkning er Nul — maa der Noget til for at henlede Opmærksomheden paa den. Hertil tjener væsentligen Miraklet, og et enkelt ligefremt Udsagn om at være Gud. Dog er hverken Miraklet, eller det enkelte ligefremme Udsagn absolut ligefrem Meddelelse; thi saa er *eo ipso* Modsigelsen hævet. Hvad Miraklet, der er Troens Gjenstand, angaaer, sees dette vel let; og hvad det Andet angaaer, at det enkelte ligefremme Udsagn dog ikke er ligefrem Meddelelse, da skal dette senere blive viist.

Gud-Mennesket er Modsigelsens Tegn, og hvorfor? Fordi han, svarer Skriften, skulde gjøre Hjerternes Tanker aabenbare. Har saa alt det Moderne om den speculative Eenhed af Gud og Menneske, alt Det der blot betragter Christendommen som en Lære: har det den fjerneste Lighed med det Christelige? Nei, i det Moderne er Alt gjort saa ligefrem som Fod i Hose — og det Christelige er: Modsigelsens Tegn, som gjør Hjerternes Tanker aabenbare. Gud-Mennesket er et enkelt Menneske — ikke en phantastisk Eenhed, som aldrig har existeret uden *sub specie æterni*; og han er Intet mindre end en Docerende, der lærer ligefrem for Ramsere eller dicterer Paragrapher for Hurtigskrivere, han gjør lige det Modsatte, han gjør Hjerternes Tanker aabenbare. O, det er saa mageligt at være Tilhører og Afskriver, naar Alt gaaer saa ganske ligefrem: d'Hrr. Tilhørere og Skrivere vogte sig vel — det er deres Hjerters Tanker, der skulle gjøres aabenbare.

Og det kan kun Modsigelsens Tegn: det drager Opmærksomheden paa sig, og saa præsenterer det en Modsigelse. Der er et Noget, som gjør, at man ikke kan lade være at see — og see, idet man seer, seer man som i et Speil, man kommer til at see sig selv, eller han, der er Modsigelsens Tegn, seer En lige ind i Hjertet, medens man stirrer ind i Modsigelsen. En Modsigelse stillet lige over for et Menneske — og naar man da kan faae ham

til at see derpaa: er et Speil; idet han dømmer, maa det blive aabenbart, hvad der boer i ham. Det er en Gaade; men idet han gjetter, bliver det aabenbart, hvad der boer i ham, ved hvorledes han gjetter. Modsigelsen sætter ham et Valg, og idet, samt i Det, han vælger, bliver han selv aabenbar.

Anm. Man seer, at ligefrem Meddelelse er Gud-Mennesket en Umulighed, thi da han er Modsigelsens Tegn, kan han ikke meddele sig ligefrem; allerede det at være et Tegn er en Reflexions-Bestemmelse, end sige at være Modsigelsens Tegn. Man seer tillige, at kun derved har den moderne Forvirring naaet at gjøre hele Christendommen til ligefrem Meddelelse ved at lade Meddeleren »Gud-Mennesket« ude. Saasnart man ikke tankeløst tager Meddeleren bort, eller tager Meddelelsen og lader Meddeleren ude, saasnart man tager Meddeleren med, og Meddeleren er Gud-Mennesket, et Tegn, Modsigelsens Tegn: saa er ligefrem Meddelelse umulig, som den var i Samtidighedens Situation. Men nu har man faaet det gjort anderledes. Det er 1800 Aar siden Christus levede, han er saa glemt — kun hans Lære bestaaer: ja, det er, man har afskaffet Christendommen.

§ 2.

Tjenerens Skikkelse er Ukjendeligheden (Incognito'et).

Hvad er Ukjendelighed? Ukjendelighed er, ikke at være i Dets Charakteer, man væsentligen er, f. Ex. naar en Politiembedsmand er civilklædt.

Og saaledes er det Ukjendelighed, den absolute Ukjendelighed: naar man er Gud, da at være et enkelt Menneske. Det at være det enkelte Menneske eller et enkelt Menneske (ligegyldigt i en vis Forstand enten det er et fornemt eller et ringe) er den størst mulige, den uendelig qvalitative Afstand fra det at være Gud, og derfor det dybeste Incognito.

Men det Moderne har afskaffet Christus, enten kastet ham reent bort og taget hans Lære, eller gjort ham phantastisk, og phantastisk paadigtet ham den ligefremme Meddelelse. Anderledes i Samtidighedens Situation; og tillige huske man paa, at det var Christi Villie at være incognito, just fordi han vilde være Modsigelsens Tegn. Men disse 18 Aarhundreder, hvad man af dem

formeentligen har faaet at vide; og paa den anden Side de fleste Menneskers fuldkomne Ukyndighed og Uerfarenhed betræffende hvad det vil sige at ville være incognito, en Ukyndighed og Uerfarenhed der har sin Grund i den overhaandtagende Doceren, medens det ganske glemmes, hvad det er at existere: dette har forvirret Forestillingen om Gud-Mennesket.

De fleste Mennesker, der nu leve i Christenheden, leve vistnok hen i den Indbildning, at havde de levet samtidigen med Christus, havde de strax kjendt ham trods Ukjendeligheden. Det undgaaer dem ganske, hvorledes de forraade, at de ikke kjende dem selv; og det undgaaer dem ganske, at denne deres Formening, hvormed de vistnok mene at prise Christus, er Blasphemi, indeholdt i den Præste-Vrælets udialektisk-sluddervorne Climax: i den Grad var Christus Gud, at man strax og ligefrem kunde see det, istedetfor: han var sand Gud, og derfor i den Grad Gud, at han var i Ukjendeligheden, saa det var ikke Kjød og Blod, men lige det Modsatte af Kjød og Blod, der indgav Peder at kjende ham.

Og man digter i Grunden Christus om. Man gjør ham til et Menneske, der var sig bevidst at være det Overordentlige — men som Samtiden ikke blev opmærksom paa. Dette kan endnu være sandt. Men man digter videre, man digter, at Christus i Grunden gjerne vilde have været ligefrem kjendelig som det Overordentlige han var, men at Samtidens Forblindethed uretfærdigt ikke vilde forstaae ham. Det er, man forraader, at man slet ikke forstaaer hvad et Incognito vil sige. Det var Christi frie Beslutning fra Evighed af, at ville være incognito. Naar man da mener at ære ham ved at sige eller tænke: havde jeg levet samtidigen med ham, jeg skulde vel have kjendt ham ligefrem: saa fornærmer man ham, og da det er Christus man fornærmer, betyder dette, at man er blasphemisk.

Men de fleste Mennesker existere i dybere Forstand slet ikke, de have aldrig gjort sig existentielt fortrolige med, det er, aldrig forsøgt executivt den Tanke at ville være incognito. Lad os tage simple menneskelige Forhold. Naar jeg vil være incognito (Grunden hvorfor, og om jeg har Lov dertil, lades her udenfor), er det saa en Kompliment, om En kommer og siger til mig: jeg kjendte Dig strax; lige det Modsatte, det er en Satire over mig. Dog maaskee var Satiren beføiet, mit Incognito slet. Men lad os nu tænke et Menneske, der formaaede at fastholde et Incognito: han

---

Kjød og Blod osv.] Matth. 16, 17.

vil altsaa være incognito, han vil vel være kjendt, men ikke ligefrem. Det bliver da ikke Noget, der hænder ham, at han ikke kjendes ligefrem for det han er; thi det er jo hans egen frie Beslutning. Men her ligger egentlig Hemmeligheden, den Overlegenhed over sig selv have de fleste Mennesker ingen Anelse om; og den Overlegenhed over sig selv, at ville være saaledes incognito, at man synes noget langt Ringere end man er, den ane de slet ikke. Eller gik der en Anelse op for dem, vilde de vel tænke: hvilken Galskab, sæt saa det lykkedes med Incognito'et, saa godt, at man virkelig ansaaes for det man udgav sig for! Længere komme Menneskene vel neppe, om de komme saa langt. De opdage en Selvmodsigelse her, som indenfor det Godes Tjeneste er den egentlige Selvfornægtelse: den Gode bestræber sig af al Magt for at fastholde sit Incognito, og hans Incognito er, at han er noget langt Ringere end han er. Altsaa En vælger et Incognito, der viser ham langt Ringere end han er; han tænker maaskee paa det Socratiske: for i Sandhed at ville det Gode skal man endog undgaae Skinnet af at gjøre det. Incognito'et er hans frie Beslutning. Han anstrenger sig nu af yderste Evne, brugende al sin Opfindsomhed og Uforfærdethed, for at fastholde Incognito'et. Enten lykkes det ham nu, eller det mislykkes. Lykkes det — saa, ja saa har han jo, menneskelig talt, skadet sig selv, han har faaet alle Mennesker til at troe det Ringeste om ham. O, Selvfornægtelse; og paa den anden Side, o uhyre Anstrengelse, thi han har jo i ethvert Øieblik havt det i sin Magt at vise sin sande Skikkelse. O, Selvfornægtelse, thi hvad er Selvfornægtelse uden Frihed; o, Selvfornægtelsens Høieste, naar Incognito'et er lykkedes ham saa godt, at selv om han nu vilde tale ligefrem, vilde Ingen troe ham.

Men at en saadan Overlegenhed er til, eller kunde være til, derom har Menneskene slet ingen Forestilling. Hvor langt man er derfra, vilde man erfare, hvis man vilde forsøge af en saadan Overlegen at faae den ligefremme Meddelelse, eller hvis han selv begyndte derpaa og gav den — man vilde erfare det, naar han saa igjen tog Incognito'et. Altsaa lad os tænke f. Ex. en ædel menneskelig Sympathi, der, for en Forsigtigheds Skyld, eller af hvilkensomhelst anden Grund, fandt et Incognito fornødent. Dertil vælges

---

det Socratiske] jvfr. Platons Stat 2. Bog pag. 361, hvor det for at finde den i Sandhed Retfærdige antages, at han ikke synes at være retfærdig, men det Modsatte.

f. Ex. at synes en Egoist. Nu aabner han sig da for En, viser ham sin sande Skikkelse, og den anden troer den, gribes af den. Altsaa de forstaae hinanden. Den Anden er maaskee ogsaa af den Mening, at han forstaaer Incognito'et — han lægger ikke Mærke til, at det jo var taget bort, at han ved Hjælp af ligefrem Meddelelse forstod det, altsaa ved Dens Hjælp som var incognito, men som ikke var det, saa længe som han meddeelte ham Forstaaelsen. Lad os nu tænke, at den Overlegne af en eller anden Grund faaer i Sinde eller finder det fornødent at sætte Incognito'et igjen mellem de To, som dog forstode hinanden, saa heed det, hvad saa? Saa vil det afgjøres, om den Anden er lige saa stor Dialektiker som den Første, eller om den Anden har Troen paa en saadan Selvfornægtelses Mulighed, det vil sige, det vil afgjøres, om den Anden i sig har Kraft til at løse et Incognito, eller til at holde Forstaaelsen fast lige over for det, eller til ved sig selv at forstaae det. I det Øieblik den Overlegne ifører sig Incognito'et, gjør han naturligviis Alt for at fastholde det, han hjælper slet ikke den Anden, tvertimod udtænker han den netop paa ham meest beregnede Form for at bedrage, ɔ: for at fastholde sit Incognito. Er han nu væsentligen den Overlegne, saa lykkes det ham. Den Anden gjør saa først lidt Modstand i Retning af ligefrem Meddelelse: »det er et Bedrag, Du er ikke saa«, men Incognito'et holdes, der følger ingen ligefrem Meddelelse, og den Anden bliver saa dog igjen af den Mening, at det er en Egoist dette Menneske, han siger maaskee: »jeg havde et Øieblik troet paa ham, men nu seer dog ogsaa jeg, at han er en Egoist.« Sagen er, han kan ikke ret fastholde den Tanke, at det dog ikke skulde være hiin Ukjendelige kjerere at ansees for det Gode han er; og Sagen er, han kan kun forstaae et Incognito, saa længe den Ukjendelige i ligefrem Meddelelse viser ham, hvorledes og at det er saa, det er, saa længe der intet Incognito er, eller dog den Ukjendelige ikke er i sin Charakteer af at være ukjendelig, samlende hele sin Aandskraft paa at holde Ukjendeligheden, overladende den Anden til ham selv. Saa længe den Første hjælper ham med ligefrem Meddelelse om Ukjendeligheden, kan han forstaae den og — Selvfornægtelsen, thi da er den der egentligen ikke. Men naar den er, kan han ikke forstaae ham. Det er, den Anden troer dog egentligen ikke paa Muligheden af at en saadan Selvfornægtelse skulde være til. — Om et Menneske har Lov til at mystificere saaledes, om et Menneske kan det, om det Forsvar, hvis han kunde det, var tilstrækkeligt, at han maieutisk udviklede den Anden, eller fra en anden Side, om det ikke just er Pligt, antaget nemlig at det er Selvfornægtelse og ikke Stolthed:

afgjør jeg ikke. Man betragte dette blot som et Tanke-Experiment, der dog oplyser Noget betræffende »Ukjendelighed.«

Og nu Gud-Mennesket! Han er Gud, men vælger at blive det enkelte Menneske. Dette er som sagt det dybeste Incognito eller den uigjennemtrængeligste Ukjendelighed, der er mulig; thi Modsigelsen mellem at være Gud og at være et enkelt Menneske er den størst mulige, den uendelig qvalitative. Men det er hans Villie, hans frie Beslutning, og derfor et almægtigt fastholdt Incognito. Ja, han har i en vis Forstand, ved at lade sig føde, een Gang for alle bundet sig selv; hans Ukjendelighed er saa almægtigt fastholdt, at han selv paa en Maade er i sit Incognitos Magt, hvori ligger hans reent menneskelige Lidelses bogstavelige Virkelighed, at denne ikke er en blot Tilsyneladelse, men i en vis Forstand er den paatagne Ukjendeligheds Overmagt over ham selv. Kun saaledes er det i dybeste Forstand Alvor med, at han blev sandt Menneske, hvorfor han jo ogsaa gjennemlider Lidelsens Yderste at føle sig forladt af Gud, saa han altsaa ikke i ethvert Øieblik er ude over Lidelsen, men er virkeligen i Lidelsen, og dette reent Menneskelige vederfares ham, at dog Virkeligheden viser sig forfærdeligere end Muligheden, at han, der frit iførte sig Ukjendeligheden, dog virkelig lider, som var han fangen eller havde han fanget sig selv i Ukjendeligheden. Det er en besynderlig Art Dialektik: at han almægtig — binder sig selv; og han gjør det saa almægtigt, at han virkelig føler sig bunden, lider under Følgen af, at han kjerligt og frit besluttede at blive et enkelt Menneske — i den Grad blev det Alvor med at han blev et virkeligt Menneske; men saaledes maatte det være, hvis han skulde være Modsigelsens Tegn, der gjør Hjerternes Tanker aabenbare. — Det Ufuldkomne i Forhold til al et Menneskes Ukjendelighed er just den Vilkaarlighed, med hvilken han hvert Øieblik kan tilintetgjøre den; Ukjendeligheden er desto fuldkomnere Alvor, jo mere han veed at forhindre sig heri og gjøre sig dette mindre muligt. Men Gud-Menneskets Ukjendelighed er et almægtigt fastholdt Incognito, og den guddommelige Alvor just den, at det i den Grad fastholdtes, at han selv reent menneskeligt leed under Ukjendeligheden.

Anm. Man seer let, at den ligefremme Meddelelse er en Umulighed, naar man da er saa god at tage Meddeleren med, ikke saa distrait at glemme Christus over Christendommen. I Forhold til Ukjendelighed, eller for En der er i Ukjendelighed,

---

at føle sig forladt af Gud] jvfr. Matth. 27, 46.

er ligefrem Meddelelse en Umulighed; thi den ligefremme Meddelelse siger jo ligefrem hvad man væsentlig er — men Ukjendelighed er, ikke at være i Dets Charakteer man væsentlig er: altsaa er der en Modsigelse, som gjør den ligefremme Meddelelse alligevel til den ikke ligefremme, det er, gjør den ligefremme Meddelelse umulig. Skal der gives en ligefrem Meddelelse, som bliver en ligefrem Meddelelse, maa man træde ud af Incognito'et, ellers bliver hvad der i sit Første er ligefrem Meddelelse (det ligefremme Udsagn) dog ved det Andet (Meddelerens Incognito) ikke ligefrem Meddelelse.

§ 3.

Den ligefremme Meddelelses Umulighed.

Modsætningen til den ligefremme Meddelelse er indirecte Meddelelse. Denne kan frembringes paa to Maader.

Den indirecte Meddelelse kan være en Meddelelsens Kunst i at fordoble Meddelelsen. Kunsten bestaaer saa netop i, at gjøre sig selv, Meddeleren, til Ingen, reent objektiv, og saa uafbrudt at sætte qvalitative Modsætninger i Eenhed. Dette er hvad nogle Pseudonymer pleie at kalde Meddelelsens Dobbelt-Reflexion. Det er f. Ex. indirecte Meddelelse: at sætte Spøg og Alvor saaledes sammen, at Sammensætningen er en dialektisk Knude — og saa selv at være Ingen. Vil Nogen have med den Art Meddelelse at gjøre, maa han selv ved sig selv løse Knuden. Eller, at bringe Forsvar og Angreb i Eenhed saaledes, at Ingen ligefrem kan sige, om man angriber eller forsvarer, saa den ivrigste Tilhænger af Sagen og dens arrigste Fjende, begge kan synes at see en Allieret i En — og saa selv at være Ingen, en Fraværende, et objektivt Noget, intet personligt Menneske. Naar saaledes i en given Tid Troen er som forsvunden af Verden, Noget man maatte efterlyse blandt bortkomne Sager, saa kan det maaskee være gavnligt for dialektisk at lokke Troen — dog dette afgjør jeg ikke, om det kan være gavnligt; men her er et Exempel paa indirecte Meddelelse,

---

nogle Pseudonymer] her sigtes nærmest til Joh. Climacus i Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift, se især Cap. 2, 1 (7. Bd. S. 55 ff.). — Udtrykket er lidt paafaldende, da Anti-Climacus selv er et Pseudonym; men S. K. havde oprindelig tænkt paa at lade de Skrifter, der fremtræder under Pseudonymet Anti-Climacus, udkomme under sit eget Navn. Jvfr. ogsaa ovenfor S. 78.

eller Meddelelse i Dobbelt-Reflexionen: man fremstiller Troen i eminent Forstand, man gjør Fremstillingen saaledes, at den meest Orthodoxe seer et Forsvar for Troen, og Fritænkeren et Angreb, medens Meddeleren er Nul, intet Menneske, et objektivt Noget — dog maaskee en behændig Spion, der ved Hjælp af den Meddelelse faaer at vide, hvilken der er hvilken, hvo der er den Troende, hvo Fritænkeren; thi dette bliver aabenbart, idet de bedømme Frembringelsen, som hverken er Angrebet eller Forsvaret.

Men den indirecte Meddelelse kan ogsaa fremkomme paa en anden Maade, ved Forholdet mellem Meddelelsen og Meddeleren; her er altsaa Meddeleren med, medens han i første Tilfælde var udeladt, dog vel at mærke ved en negativ Reflexion. Men vor Tid kjender egentligen ingen anden Art Meddelelse end denne maadelige: at docere. Man har reent glemt hvad det er at existere. Al Meddelelse betræffende det at existere kræver en Meddeler; Meddeleren er nemlig Redupplikationen af Meddelelsen, at existere i Det man forstaaer, er at redupplicere.

Men fordi der er en Meddeler, som selv existerer i Det han meddeler, derfor kan man dog endnu ikke kalde denne Meddelelse indirecte Meddelelse. Er derimod Meddeleren selv dialektisk bestemmet, hans egen Væren en Reflexions-Bestemmelse, saa er al ligefrem Meddelelse umulig.

Saaledes med Gud-Mennesket. Han er et Tegn, Modsigelsens Tegn, han er i Ukjendelighed, altsaa er al ligefrem Meddelelse umulig. Naar nemlig Meddelelsen af en Meddeler skal være ligefrem, saa maa ikke blot Meddelelsen være ligefrem, men Meddeleren selv være ligefrem bestemmet. Hvis ikke, saa bliver selv det ligefremmeste Udsagn af en saadan Meddeler, det bliver ved Meddeleren, ɔ: ved Det, Meddeleren er, dog ikke ligefrem Meddelelse.

Naar En siger ligefrem: jeg er Gud, Faderen og jeg ere Eet, saa er det ligefrem Meddelelse. Men naar nu Den, der siger det, Meddeleren, er det enkelte Menneske, et enkelt Menneske ganske som andre, saa er denne Meddelelse ikke just ganske ligefrem; thi det er ikke just ganske ligefrem, at et enkelt Menneske skulde være Gud — medens det han siger er ganske ligefremt. Meddelelsen indeholder ved Meddeleren en Modsigelse, den bliver indirecte Meddelelse, den sætter Dig et Valg: om Du vil troe ham eller ikke.

Faderen og jeg ere Eet] Joh. Ev. 10, 30.

Man kunde gjerne græde, naar man kommer til at betænke Christendommens Tilstand i Christenheden ved Anledning af hvad der i Prædikeforedraget atter og atter bruges, og med den største Suffisance, som sagde man noget rigtigt Slaaende og Overbevisende. Det hedder, Christus har ligefrem selv sagt, at han var Gud, Faderens Eenbaarne; man perhorrescerer al Skjulthed som Christus uværdig, som Tant og Forfængelighed i Forhold til et saa alvorligt Anliggende, det alvorligste af alle, Menneskehedens Frelse; man forsikkrer, at Christus har givet ligefrem Svar paa ligefremt Spørgsmaal. Ak, saadanne Præster veed aldeles ikke, hvorom de tale, det er som skjult for deres Øine, at de afskaffe Christendommen. Han der var Jøder en Forargelse, Græker en Daarskab, Mysteriet ved hvem Alt blev aabenbart, men i Mysteriet: ham gjør man menneskelig om til saadan en Slags publik alvorlig Mand, næsten lige saa alvorlig som Præsten; naar man blot gjør sig den Uleilighed at sige til ham saadan i ligefrem dvask Gemytlighed »siig mig nu alvorlig«, saa faaer man uden al Frygt og Bæven for Guddommen, uden den Dødskamp der er Troens Fødsel, uden den Gysen der er Tilbedelsens Første, uden Rædselen af Forargelsens Mulighed faaer man Det strax at vide ligefrem, det som ikke kan vides ligefrem.

Ja vist har Christus ganske ligefrem sagt sig selv at være Faderens Eenbaarne, det er, Modsigelsens Tegn har — ganske ligefrem sagt — hvad vil det sige? See, her staae vi igjen. Er han Modsigelsens Tegn, saa kan han ikke give ligefrem Meddelelse, det vil sige, Udsagnet kan være ganske ligefremt, men det at han er med, det at han siger det, Modsigelsens Tegn, gjør det til indirecte Meddelelse. Ja vist har Christus sagt: troer paa mig, og det er jo et ganske ligefremt Udsagn. Men naar nu Den, der siger det, er Modsigelsens Tegn, hvad saa, saa er dette ligefremme Udsagn i hans Mund jo just Udtrykket for, at det at troe ikke er noget saa ganske Ligefremt, eller, at selv denne hans Opfordring til at troe er indirecte Meddelelse.

Og hvad nu Alvoren angaaer, saa forstaae da saadanne Præster sig ligesaa godt paa Alvoren som paa Christendommen overhovedet. Alvoren er just, at Christus ikke kan give ligefrem Meddelelse, at det enkelte ligefremme Udsagn kun, ligesom Miraklet, kan tjene til at gjøre opmærksom, for at saa den Opmærksomme,

---

Jøder en Forargelse osv.] Paulus I Kor. 1, 23. Mysteriet ved hvem Alt blev aabenbart] jvfr. Paulus Col. 2, 2. troer paa mig] Joh. 14, 1.

stødende an paa Modsigelsen, kan vælge, om han vil troe eller ikke.

Men man forvirrer det Christelige paa alle Maader. Man gjør Christus til den speculative Eenhed af Gud og Menneske; eller man kaster Christus reent bort og tager hans Lære; eller man gjør for bare Alvor Christus til en Afgud. Aand er Nægtelse af den ligefremme Umiddelbarhed. Er Christus sand Gud, saa maa han ogsaa være i Ukjendeligheden, iført Ukjendeligheden, hvilken er Nægtelse af al Ligefremhed. Den ligefremme Kjendelighed er netop charakteristisk for Afguden. Men det gjør man nu Christus til, og det skal være Alvoren; man tager det ligefremme Udsagn, danner phantastisk en Skikkelse svarende dertil (helst sentimentalt, det milde Blik, det venlige Øie, eller hvad ellers en saadan fjantet Præst kan hitte paa), og saa er det ligefrem ganske vist, at Christus er Gud.

O, modbydelige sentimentale Letfærdighed! Nei, for slet saa godt Kjøb slipper man dog ikke til at blive Christen. Han er Modsigelsens Tegn, og ved det ligefremme Udsagn fængsler han Dig kun til sig, at Du nu maa støde an paa Modsigelsen, og Dit Hjertes Tanke blive aabenbar, idet Du vælger, om Du vil troe eller ikke.

§ 4.

Den ligefremme Meddelelses Umulighed er i Christo Lidelsernes Hemmelighed.

Der er især i tidligere Tider talet Meget og ofte om Christi Lidelser, hvorledes han blev bespottet, hudstrøgen, korsfæstet. Men over Dette synes man at glemme en ganske anden Art Lidelse, Inderlighedens Lidelse, Sjels-Lidelse, eller det man maatte kalde Lidelsernes Hemmelighed, der var uadskilleligt fra hans Liv i Ukjendeligheden, saasnart han fremtraadte, indtil det Sidste.

Det er altid smertefuldt at maatte skjule en Inderlighed og maatte synes en Anden — saaledes er det i blot menneskelige Forhold. Det er den tungeste menneskelige Lidelse; og Den, der lider saaledes, ak, han lider ofte i een Dag mere end alle legemlige Martrer tilsammen. Jeg paatager mig ikke at afgjøre, om der virkelig gives saadanne Collisioner, om et Menneske, naar han oplever en saadan Collision, ikke tillige hvert Øieblik han bliver i den, synder: jeg taler blot om Lidelsen. Collisionen er, af Kjerlighed til et andet Menneske at maatte skjule en Inderlighed og

synes en Anden. Smerterne ere blot sjelelige, og saa sammensatte som muligt. Men det er ikke godt, at en Smerte er sammensat, med hver ny Sammensætning faaer den een Braad mere. Det Smertelige er nu først den egne Lidelse; thi er det saligt i Kjerlighedens, i Venskabets Forstaaelse at tilhøre et andet Menneske, saa er det smerteligt at maatte beholde denne Inderlighed for sig selv. Dernæst er det Lidelse paa den Andens Vegne; thi hvad der er Kjerlighedens Omsorg, en Kjerlighed der vilde gjøre Alt, offre Livet for den Anden, det finder her sit Udtryk i Noget, som har en rædsom Lighed med den høieste Art Grusomhed — ak, og dog er det Kjerlighed. Endeligen er det Smertelige Ansvarets Lidelse. Det er altsaa: af Kjerlighed at tilintetgjøre, umiddelbart, sin egen Kjerlighed, dog bevarende den; af Kjerlighed at være grusom mod den Elskede; af Kjerlighed at paatage sig dette uhyre Ansvar.

Men nu Gud-Mennesket! Den sande Gud kan ikke blive ligefrem kjendelig; men den ligefremme Kjendelighed er hvad det blot Menneskelige, hvad Menneskene, til hvilke han kom, vilde bede og bønfalde ham om som en ubeskrivelig Lindring. Og af Kjerlighed bliver han Menneske! Han er Kjerlighed; og dog maa han i ethvert Øieblik, han er til, ligesom korsfæste al menneskelig Medlidenhed og Omsorg — thi han kan kun blive Troens Gjenstand. Men Alt hvad der hedder blot menneskelig Medlidenhed forholder sig til den ligefremme Kjendelighed. Dog bliver han ikke »Troens« Gjenstand, er han ikke sand Gud; og er han ikke sand Gud, frelser han heller ikke Mennesket. Altsaa, ved det Skridt, han gjør af Kjerlighed, styrter han paa een Gang hiint Menneske, Menneskeheden, i den rædsomste Afgjørelse. Ja, det er som hørte man et Skrig af den menneskelige Medlidenhed: o, hvorfor gjør Du dog det! Og dog gjør han det af Kjerlighed, han gjør det for at frelse Menneskene. Men ude i denne Afgjørelses Rædsel maa han holde dem fra sig, hvis de overhovedet frelste i Troen skulle tilhøre ham — og han er Kjerlighed. Af Kjerlighed vil han gjøre Alt for Menneskene, han sætter sit Liv til for dem, han lider for dem den forsmædelige Død — og han lider for dem dette Liv, at maatte i guddommelig Kjerlighed og Medlidenhed og Barmhjertighed (mod hvilken dog al menneskelig Medlidenhed er som Intet at regne), menneskelig talt, være saa haard. Hans hele Liv er Inderlighedens Lidelse. Og da saa hans Livs sidste Afsnit begynder med det natlige Forræderi, da lider han legemlig Smerte og Mishandling; han lider at forraades af en Ven; at staae ene, udleet, bespottet, bespyttet, med Tornekronen paa, og purpurklædt; ene med sin, menneskelig talt, tabte Sag — see hvilket Menneske; ene

blandt sine rasende Fjender — rædsomme Omgivelse; forladt af alle sine Venner — frygtelige Eensomhed! Dog saaledes kan ogsaa et Menneske lide, lide den samme Mishandling, lide at selv hans bedste Ven forlader ham: men saa heller ikke mere; hvis dette er overstaaet, saa er for et Menneske Lidelsens Kalk tømt. Her derimod iskjenkes den endnu engang, den bittreste: han lider, at denne hans Lidelse kan blive og bliver til Forargelse for de faa Troende. Vistnok lider han kun een Gang; men han slipper ikke som et Menneske med Lidelsens første Gang, han gjennemlider den tungeste Lidelse anden Gang, i Bekymringen for og i Sorgen over, at hans Lidelse er til Forargelse.

Begribe denne Lidelse kan intet Menneske; at ville begribe den er Formastelse.

*　　　*

*

Hvad mig selv angaaer, der stræber at fremstille Dette, skylder jeg maaskee her en lille Forklaring. Jeg forraader muligt stundom et saadant Kjendskab til den skjulte Inderlighed, den egentlige Selvfornægtelses Lidelse, at maaskee Nogen kunde falde paa, at jeg, om end som naturligt et Menneske, dog var en Saadan, et af hine sjeldne ædle Mennesker. Dette er meget langtfra. Jeg er paa en besynderlig Maade, og ikke just for min Dyds Skyld, snarere for mine Synders Skyld, blevet reent formelt vidende om Existents-Hemmeligheder og Existents-Hemmelighedsfuldhed, som disse og denne vistnok ikke er til for Mange. Jeg roser mig ikke deraf, thi det er ikke for min Dyds Skyld. Men jeg stræber redeligt at benytte denne Viden til at belyse det menneskelig Sande, og det, menneskelig, sande Gode. Og dette bruger jeg igjen for om muligt at gjøre opmærksom paa det Hellige — om hvilket jeg saa dog bestandigt tilføier, at dette kan intet Menneske begribe, at i Forhold til dette begyndes og endes med Tilbedelse. Thi om man end begreb og ganske begreb det reent Menneskelige, denne Forstaaelse er jo dog en Misforstaaelse i Forhold til Gud-Mennesket. — Hvad Ansvar jeg bærer, forstaaer Ingen som jeg gjør det; Ingen uleilige sig derfor med at ville forfærde mig, thi til Den, der kan forfærde ganske anderledes, forholder jeg mig i Frygt og Bæven. Men heller ikke ret Mange forstaae som jeg, at man i Christenheden har afskaffet Christendommen.

§ 5.

Forargelsens Mulighed er at nægte den ligefremme Meddelelse.

Forargelsens Mulighed er, som vi have stræbt at vise, tilstede i ethvert Øieblik, befæstende i ethvert Øieblik mellem den Enkelte og Gud-Mennesket det svælgende Dyb, over hvilket kun Troen rækker. Det er saaledes, for atter og atter at gjentage, ikke et tilfældigt Forhold, ikke saa, at Nogle mærke Forargelsens Mulighed, Andre ikke, nei, Forargelsens Mulighed er Anstødet for Alle, enten de nu vælge at troe eller de forarges.

Meddelelsen begynder altsaa med et Tilbagestød. Men at begynde med et Tilbagestød er at nægte den ligefremme Meddelelse. Dette er da let at indsee, det tilbyder sig næsten sandseligt for Anskuelsen. Hvad der tilbyder sig ligefrem, kan da ikke siges først at støde fra; men hvad der tilbyder sig saaledes, at det først støder fra, kan da ikke siges at tilbyde sig ligefrem. Derimod kan det heller ikke siges blot at støde fra; thi det tilbyder sig, men saaledes, at det først støder fra.

Men tag Forargelsens Mulighed bort, som man har gjort i Christenheden, saa er hele Christendommen ligefrem Meddelelse, og saa er Christendommen afskaffet, den er blevet noget let, overfladisk Noget, som hverken saarer eller helbreder dybt nok, den blot menneskelige Medlidenheds usande Opfindelse, som forglemmer den uendelige qvalitative Forskjel mellem Gud og Menneske.

§ 6.

At nægte den ligefremme Meddelelse er at fordre »Troen.«

Forargelsens Mulighed, Forholdet, med hvilket der begyndes, er i dybeste Forstand Udtrykket for, at gjøre opmærksom, eller for, at der af et Menneske kræves den størst mulige Opmærksomhed (ja efter en Maalestok, som er en anden end den blot menneskelige; thi det er efter den guddommelige Maalestok) i Forhold til den Afgjørelse at blive troende. Ogsaa den ligefremme Meddelelse søger maaskee at gjøre Modtageren opmærksom, saa godt den kan: den beder og besværger ham, den lægger ham Sagens Vigtighed ret paa Hjerte, formaner, truer o. s. v. — det er Alt igjen ligefrem Meddelelse, og derfor er der hverken Alvor nok i

Forhold til den høieste Afgjørelse, ei heller vindes der Opmærksomhed nok.

Nei, der begyndes med at nægte den ligefremme Meddelelse — det er Alvoren. Frygtelig er Forargelsens Mulighed, og dog er den, ligesom Loven er det i Forhold til Evangeliet, Strengheden, som hører med til Alvoren. Der er ingen ligefrem Meddelelse, og ingen ligefrem Modtagelse: der er et Valg. Det gaaer ikke saaledes til som ved den ligefremme Meddelelse, at der lokkes og trues og formanes — og saa, saa, ganske uformærkeligt skeer saa Overgangen saadan lidt efter lidt, Overgangen til saadan at antage det, at holde sig overbeviist derom, at være af den Mening o. s. v. Nei, der fordres en ganske bestemt Art Modtagelse: Troens. Og Troen er selv en dialektisk Bestemmelse. Tro er et Valg, ingenlunde den ligefremme Modtagelse — og Modtageren er Den, der bliver aabenbar, om han vil troe eller forarges.

Men hele den moderne Philosophi har da gjort Alt for at faae os indbildt, at Tro er en umiddelbar Bestemmelse, er det Umiddelbare, hvilket igjen hænger sammen med, at man har afskaffet Forargelsens Mulighed, gjort Christendommen til en Lære, afskaffet Gud-Mennesket og Samtidighedens Situation. Det den moderne Philosophi forstaaer ved Tro er egentlig hvad man kalder en Mening, eller hvad man saadan i daglig Tale kalder at troe. Christendommen gjøres til en Lære; denne Lære forkyndes saa et Menneske, og han troer nu, at det er saa, som denne Lære siger. Det næste Stadium bliver derfor at »begribe« denne Lære; det gjør Philosophien. Dette er Altsammen ganske rigtigt, dersom Christendommen var en Lære; men da den ikke er det, er det ogsaa ganske galt. Tro i prægnant Forstand forholder sig til Gud-Mennesket. Men Gud-Mennesket, Modsigelsens-Tegn, nægter den ligefremme Meddelelse — og kræver Troen.

At det at nægte ligefrem Meddelelse er at fordre Tro, kan man simpelt eftervise i blot menneskelige Forhold, naar man dog erindrer, at Tro i eminenteste Forstand forholder sig til Gud-Mennesket. Lad os gjennemgaae dette, og lad os dertil tage Forholdet mellem to Elskende. Jeg antager da først dette Forhold: den Elskende forsikkrer i de meest brændende Udtryk den Elskede om sin Kjerlighed, og hans hele Væsen er svarende til denne Forsikkring, idel Tilbedelse næsten — han spørger nu den Elskede: »troer Du, at jeg elsker Dig?« Den Elskede svarer saa: »ja, jeg troer.« Saaledes tale vi rigtignok. Lad os nu derimod antage, at den Elskende faaer den Idee, at ville prøve den Elskede, om hun troer ham. Hvad gjør han saa? han bortskjærer al ligefrem

Meddelelse, forvandler sig selv til en Dobbelthed; det seer i Muligheden skuffende ud, som kunde han muligt lige saa godt være en Bedrager som den trofast Elskende. Dette er at gjøre sig til en Gaade; men hvad er en Gaade? en Gaade er et Spørgsmaal; og hvad spørger dette Spørgsmaal om? det spørger, om hun troer ham. — Jeg afgjør nu ikke, om han har Lov dertil, jeg forfølger blot Tankebestemmelserne; og i ethvert Tilfælde maa jo erindres, at en Maieutiker til et vist Punkt gjør det Samme, stiller den dialektiske Dobbelthed, men i lige modsat Hensigt, just for at vende det andet Menneske fra sig, for at gjøre ham indadvendt, for at gjøre ham fri, ikke for at drage ham til sig. — Man vil let see Forskjellen i den Elskendes Adfærd. I det første Tilfælde spørger han ligefrem: troer Du mig; i det andet Tilfælde gjør han sig til et Spørgsmaal: om hun troer ham. Maaskee kommer han bittert til at fortryde, at han tillod sig noget Saadant; Sligt har jeg her ikke med at gjøre, jeg forfølger blot Tankebestemmelserne. Og dialektisk seet er det ganske vist, at den sidste Methode er en langt grundigere Maade at fordre Troen paa. Den sidste Methodes Hensigt er at gjøre den Elskede aabenbar i et Valg; hun maa nu nemlig ud af Dobbeltheden vælge, hvilken Skikkelse hun troer er den sande. Vælger hun nu det Godes, saa er det aabenbart, at hun troer ham. Det er aabenbart, thi han hjælper hende slet ikke; han har tvertimod ved Dobbeltheden stillet hende ganske ene uden nogensomhelst Understøttelse. Han er en Dobbelthed, og nu er Spørgsmaalet hvad hun dømmer om ham; men han forstaaer det anderledes, thi han seer, at det ikke er ham, der bliver dømt, men hende, der bliver aabenbar i, hvorledes hun dømmer. Om han har Lov dertil, afgjør jeg nu ikke, jeg forfølger blot Tankebestemmelserne. Hans Fremgangsmaade, der maaskee, saalænge den staaer paa, volder ham ubeskrivelig Lidelse i Uro og Bekymring, er paa een Gang en næsten iisnende, umenneskelig Ligegyldighed, og dog igjen den meest potentserede Lidenskab. Men han fordrer Tro. Og dialektisk har han Ret, at det at troe, naar man faaer ligefrem Meddelelse, er altfor ligefremt.

Og noget Saadant har Christendommen aldrig forstaaet ved Troen. Gud-Mennesket maa fordre Troen, og maa nægte den ligefremme Meddelelse for at fordre Troen. Han kan det ikke anderledes i en vis Forstand, og han vil det ikke anderledes. Som Gud-Mennesket er han qvalitativ forskjellig fra ethvert Menneske, derfor maa han nægte den ligefremme Meddelelse, han maa fordre Troen og fordre at blive T r o e n s G j e n s t a n d.

I Forholdet mellem Menneske og Menneske maa og skal det ene Menneske nøies med det andets Forsikkring om, at han troer ham; intet Menneske har Lov til at gjøre sig til Troens Gjenstand for det andet Menneske. Skal det ene Menneske i Forholdet til det andet bruge den dialektiske Fordoblelse, saa skal han jo lige omvendt bruge den maieutisk, just for at undgaae at blive et andet Menneske Troens Gjenstand eller nogen Approximation dertil. Den dialektiske Dobbelthed er det Foreløbige; Usandheden absolut kommer med det Næste, naar saa et Menneske istedetfor just at bruge den dialektiske Dobbelthed til at parere med, tillader det Formastelige, at han bliver et andet Menneske Troens Gjenstand. Dog selv det Maieutiske betræffende afgjør jeg ikke, hvorvidt det, christelig forstaaet, er at billige.

Men kun Gud-Mennesket kan ikke andet, maa, som qvalitativ forskjellig fra Mennesket, fordre at være Troens Gjenstand. Bliver han det ikke, saa bliver han en Afgud — og derfor maa han nægte den ligefremme Meddelelse, fordi han maa fordre Troen.

§ 7.

Troens Gjenstand er Gud-Mennesket, just fordi Gud-Mennesket er Forargelsens Mulighed.

Saa uadskillelig er Forargelsens Mulighed fra Troen, at hvis Gud-Mennesket ikke var Forargelsens Mulighed, kunde han heller ikke være Troens Gjenstand. Forargelsens Mulighed er saaledes, optaget i Troen, assimileret af Troen, det negative Kjende paa Gud-Mennesket. Thi var Forargelsens Mulighed der ikke, saa var der altsaa den ligefremme Kjendelighed, og saa var Gud-Mennesket en Afgud; den ligefremme Kjendelighed er Hedenskab.

Man seer, hvor lidet man har gjort sig fortjent af Christendommen ved at afskaffe Forargelsens Mulighed, hvorledes man har gjort den til et elskværdigt, et sentimentalt Hedenskab.

Thi dette er Loven: Den som afskaffer Troen, han afskaffer Forargelsens Mulighed, saaledes naar Speculationen sætter det at begribe istedetfor det at troe; og Den, der afskaffer Forargelsens Mulighed, han afskaffer Troen, saaledes naar det smægtende Prædikeforedrag tillyver Christus den ligefremme Kjendelighed. Men hvad enten man afskaffer Troen, eller man afskaffer Forargelsens Mulighed, afskaffer man tillige noget Andet: Gud-Mennesket. Og afskaffer man Gud-Mennesket, afskaffer man Christendommen.

Og sandeligen de 18 Aarhundreder, de have ikke bidraget en Døit til at bevise Christendommens Sandhed, derimod have de bidraget med stedse voxende Magt til at afskaffe Christendommen. Det er dog vistnok heller ikke saa, som man conseqvent maatte antage, naar man hylder Beviset af de 18 Aarhundreder, at nu, i det 19de Aarhundrede, er man ganske anderledes overbeviist om Christendommens Sandhed, end man var i den første og anden Generation — det er dog nok snarere saa, hvad rigtignok lyder temmelig satirisk over hiint Bevises Dyrkere og Tilbedere, at alt eftersom Beviset formeentligen tog til i Kraft — overbevistes Færre og Færre. Men Dette kommer der ud af, naar man een Gang for alle gaaer Glip af det afgjørende Point i Noget: det er frygtelige Confusioner der kan fremkomme, og som tiltage fra Slægt til Slægt. Nu da det, og altsaa efter en uhyre Maalestok, er blevet beviist, at Christendommen er Sandhed: nu findes der Ingen, saa godt som Ingen, der er villig til at bringe noget Offer for dens Skyld. Da man — skal jeg sige, da man »kun« troede dens Sandhed, da offrede man Liv og Blod. O, frygtelige Bedaarelse! O, at man, som hiin Hedning brændte Bibliothekerne, kunde faae disse 18 Aarhundreder til en Side — kan man det ikke, saa er ogsaa Christendommen afskaffet. O, at man dog kunde gjøre det disse mange Talere, der bevise Christendommens Sandhed af de 1800 Aar og vinde Menneskene, at man kunde gjøre dem det indlysende, saa forfærdeligt som det er, at de forraade, fornægte, afskaffe Christendommen — kan man det ikke, saa er Christendommen afskaffet.

---

hiin Hedning] der sigtes vistnok til Legenden om Chalifen Omar, der skal have ladet Bibliotheket i Alexandria opbrænde. Han var rigtignok ikke Hedning.

INDØVELSE I CHRISTENDOM.

AF

ANTI-CLIMACUS.

Nr. III.

FRA HØIHEDEN VIL HAN DRAGE ALLE TIL SIG.

CHRISTELIGE UDVIKLINGER

AF

ANTI-CLIMACUS.

UDGIVERENS FORORD.

Jvnf. Forordet til Nr. II.

I.*)

Bøn.

Herre Jesus Christus, der er saa Meget, der vil drage os tilbage: tomme Idrætter, ubetydelige Glæder, uværdige Bekymringer; der er saa Meget, der vil skrække os tilbage: en Stolthed, der er for feig til at ville lade sig hjælpe, en feig Frygtagtighed, der unddrager sig til egen Fordærvelse, en Syndens Angst, der flyer den Helliges Reenhed, som Sygdommen flyer Lægemidlet. Men Du er jo dog den Stærkeste: saa drage Du os, og endnu stærkere, til Dig. Vi kalde Dig vor Frelser og Forløser, at Du kom til Verden, for at løse os af de Lænker, hvori vi vare bundne eller hvori vi selv havde bundet os, og for at frelse de Forløste. Dette var Din Gjerning, som Du har fuldkommet, og som Du vil fuldkomme til Dagenes Ende; thi som Du selv har sagt det, saa vil Du gjøre det: ophøiet fra Jorden vil Du drage Alle til Dig.

Joh. XII, 32: **Og jeg, naar jeg er ophøiet fra Jorden, vil jeg drage Alle til mig.**

Fra Høiheden vil Han drage Alle til sig.

A. T., skal et Menneskes Liv ikke føres ganske uværdigt, som Dyrets, der aldrig opløfter sit Hoved; skal det ikke henlefles, tomt

*) Denne Tale er af *Mag.* Kierkegaard holdt i Frue Kirke Fredagen d. 1. Sept. 1848. Da den egentligen har givet mig Ideen til Titelen, har jeg med hans Tilladelse aftrykt den. Tillige har jeg for at afrunde det Hele ved en Slutning, der svarer til denne Begyndelse, holdt Nr. 7 i samme mildere Tonart, og for saavidt opgivet en Deel af min Characteer.

beskjeftiget med hvad der, saa længe det er, er Forfængelighed, og naar det er forbi, er Intet, eller travlt beskjeftiget med hvad der vistnok larmer i Øieblikket, men ikke giver Gjenlyd i Evigheden: skal et Menneskes Liv ikke hendøses i Uvirksomhed eller forspildes i Travlhed, saa maa der være noget Høiere, der drager det. Dette Høiere kan nu være det saare Forskjellige; men skal dette Høiere i Sandhed og i ethvert Øieblik kunne drage, maa det selv ikke være underlagt Omskiftelse eller Forandring, men seierrigt have gjennemgaaet enhver Forandring, forklaret — som en Afdøds forklarede Liv. Og som der nu blandt alle Levende kun er eet Navn nævnet, den Herre Jesu Christi, saa er der ogsaa kun een Afdød, han som dog lever, den Herre Jesus Christus, han som fra Høiheden vil drage Alle til sig. See, derfor er en Christens Liv retteligen anlagt, rettet mod hvad der er oven til, mod Høiheden, mod Ham, der fra Høiheden drager den Christne til sig — dersom den Christne ihukommer Ham; og Den, som ikke gjør det, er jo ingen Christen. Og Du, m. T., Du til hvem min Tale henvender sig, Du er jo netop kommet hid idag til Hans Ihukommelse.

Det følger af sig selv, at skal Han kunne fra Høiheden drage den Christne til sig, da er der Meget som maa glemmes, Meget som der maa sees bort fra, Meget som der maa afdøes fra. Hvorledes lader dette sig gjøre? O, dersom Du nogensinde bekymret, maaskee bekymret for Din Fremtid, Dit Livs Lykke, ret har ønsket at kunne glemme Noget: en skuffet Forventning, et knækket Haab, en forbittret og forbittrende Erindring; eller dersom Du, ak, bekymret for Din Sjels Frelse, ret inderligt har ønsket at kunne glemme Noget: en Syndens Angst, som idelig stod for Dig, en forfærdende Tanke, som ikke vilde vige fra Dig — da har Du vistnok selv erfaret, hvor tomt det Raad er, Verden giver, naar den siger »see at glemme det!« Thi naar Du bekymret spørger »hvorledes skal jeg bære mig ad for at glemme?«, og der da svares »Du maa see at glemme«: da er dette jo kun en tom Spot, hvis det overhovedet er Noget. Nei, er der Noget, Du vil glemme, saa see at faae noget Andet at huske paa, da skal det vel lykkes. Fordrer Christendommen derfor af den Christne, at han skal glemme Meget, og i en vis Forstand Alt, det Mangfoldige nemlig, saa anbefaler den ogsaa Midlet: at huske paa noget Andet, at ihu-

---

Omskiftelse eller Forandring] jvfr. Jacobs Brev 1, 17. til Hans Ihukommelse] jvfr. Luc. 22, 19.

komme Eet, den Herre Jesus Christus. Dersom Du da mærker, at Verdens Glæder fængsle Dig — og Du ønsker at glemme; dersom Du mærker, at jordisk Bekymring beskjeftiger Dig, saa Du ønsker at glemme; dersom Du mærker, at Livets Travlhed tager Dig, som Strømmen Svømmeren, og Du ønsker at glemme; dersom Fristelsens Angester efterstræbe Dig, og Du inderligt ønsker at kunne glemme: saa ihukom Ham, den Herre Jesus Christus, og det skal vel lykkes. Ja kunde Du, som Du nu idag til Hans Ihukommelse æder af Brødet og drikker af Vinen, kunde saaledes Hans Ihukommelse hver Dag blive Din Tanke, saa Du i Alt, hvad Du foretog Dig, ihukom Ham: da skulde Du ogsaa ganske have glemt Alt, hvad der skal glemmes, Du skulde i Forhold til Alt, hvad der skal glemmes, blive glemsom som en svækket Olding, glemsom som Den, der i et fremmed Land har glemt sit Modersmaal, og taler det meningsløst, glemsom som en Aandsfraværende — Du skulde være ganske dragen hen til det Høiere ved Ham, som fra Høiheden vil drage Alle til sig.

Fra Høiheden vil Han drage Alle til sig.

Fra Høiheden; thi her paa Jorden vandrede Han i Ringhed, i Tjenerens ringe Skikkelse, i Armod og Elendighed, en Lidende. Dette var jo Christendom, ikke at en riig Mand gjør Fattige rige, men at den Fattigste af Alle gjør Alle rige, baade Rige og Fattige. Og dette var jo Christendom, ikke at det er den Glade, der trøster Bedrøvede, men at det er den af Alle meest Bedrøvede. — Han vil drage Alle til sig; drage dem til sig, thi Han vil Ingen lokke til sig. I Sandhed at drage til sig er i een Forstand at støde fra sig. Der er i Dit som i mit og som i ethvert Menneskes Væsen Meget, Han vil have bort; i Henseende til alt Dette vil Han støde fra sig. Ringheden, Fornedrelsen er Anstødsstenen, Forargelsens Mulighed, og Du stillet mellem Hans Fornedrelse, som ligger bagved, og Høiheden: just derfor siges Han at drage til sig. At lokke til sig er usandt at drage til sig; men Han vil Ingen lokke, Fornedrelsen hører Ham lige saa væsentlig til som Ophøielsen. Dersom der var Den, som kun kunde elske Ham i Hans Høihed: en Saadans Syn er forvirret, han kjender ikke Christum, elsker Ham altsaa heller ikke, han tager Ham forfængelig. Christus var og er jo Sandheden. Naar Nogen da kun kan elske Ham i Hans Høihed, hvad vil saa det sige? Det vil sige, han kan kun elske Sandheden — naar den har seiret, naar den er i Besiddelse af og omgiven af Magten og Æren og Herligheden. Men da den stred, da den var Daarskaben, Jøder en Forargelse, Græker en Daarskab, da den blev forhaanet, bespottet,

som Skriften siger bespyttet, da kunde en Saadan altsaa ikke elske den, da ønskede han at holde sig langt borte. Han ønskede altsaa Sandheden langt borte fra sig, men dette er jo just at være i Usandheden. Det hører »Sandheden« lige saa væsentlig til at lide i denne Verden, som at seire i en anden, i Sandhedens Verden: og Christus Jesus er den Samme i sin Fornedrelse som i sin Ophøielse. Men dersom derimod Nogen kun kunde føle sig dragen til og elske Christum i Hans Fornedrelse; dersom en Saadan slet Intet vilde høre om Hans Ophøielse, naar Magten og Æren og Herligheden er Hans; dersom han (o, sørgelige Forvendthed!) med en urolig Aands Utaalmodighed, kjed, som han vel vilde sige, af Christenhedens gode og seierrige Dage, blot længtes efter Rædselens Skuespil, at være hos Ham, da Han blev forhaanet og forfulgt: da er en Saadans Syn ogsaa forvirret, han kjender ikke Christum, elsker Ham altsaa heller ikke. Thi Tungsind staaer Christendommen slet ikke nærmere end Letsind, de ere begge lige meget Verdslighed, lige langt borte, have begge lige meget Omvendelse behov.

M. T., Du til hvem min Tale henvender sig, Du som idag er kommet hid til Hans, vor Herres Jesu Christi Ihukommelse, Du er altsaa kommet hid dragen af Ham, som fra Høiheden vil drage Alle til sig. Men netop idag mindes Du jo Hans Fornedrelse, Hans Lidelse og Død: saa er det Ham, der drager Dig til sig. Han har i Høiheden ikke glemt Dig — og Du glemmer ikke Hans Fornedrelse; Du elsker Ham i Hans Fornedrelse, men tillige Hans herlige Aabenbarelse.

Fra Høiheden vil Han drage Alle til sig.

Det er nu 18 Aarhundreder siden, Han forlod Jorden og opfoer til Høiheden. Verdens Skikkelse er siden den Tid mere end een Gang forandret, Throner reiste og styrtede, store Navne opkomne og glemte; og i det Mindre, i vort daglige Liv skeer det Sædvanlige, Solen gaaer op og gaaer ned, Vinden omskifter efter sine Omgange, nu spørges der noget Nyt, som snart glemmes igjen, og saa atter noget Nyt: men fra Ham høres i en vis Forstand Intet. Og dog har Han sagt, at Han fra Høiheden vil drage Alle til sig. Han er altsaa i Høiheden ikke hvilende, men Han arbeider, beskjeftiget med og bekymret for at drage Alle til sig. Forunderligt! Dog saaledes seer Du jo ogsaa i Naturen omkring Dig

---

bespyttet] jvfr. Matth. 27, 30. Omvendelse behov] jvfr. Luc. 15, 7. Vinden omskifter efter sine Omgange] jvfr. Præd. 1, 6.

de mange Kræfter røre sig; men den Kraft der bærer Alt, den seer Du ikke, Du seer ikke Guds Almagt — og dog er det jo lige fuldt vist, at ogsaa han arbeider, at eet eneste Øieblik uden ham, saa er Verden Intet. Saaledes er ogsaa Han, usynlig i Høiheden, dog overalt tilstede, beskjeftiget med at drage Alle til sig — ak, medens der i Verden verdsligt er Tale om alt Andet, som var Han slet ikke til. Han bruger det meest Forskjellige som Vei og som Middel for at drage til sig; dog dette kunne vi her ikke udføre, mindst idag, hvor endog en usædvanlig kort Tid er foreskrevet for Talen, fordi den hellige Handling er Hovedsagen, og Altergangen Gudstjenesten. Men om end Midlerne, Han bruger, ere nok saa mange, alle Veiene løbe dog sammen paa eet Punkt: Syndens Bevidsthed, derigjennem er »Veien«, ad hvilken Han drager et Menneske, den Angergivne, til sig.

M. T., Du til hvem min Tale henvender sig, Du som idag er kommet hid for til Hans Ihukommelse at deeltage i Nadverens hellige Maaltid: Du gik jo idag først til Skrifte — inden Du nu gaaer op til Alteret. Fra Høiheden har Han draget Dig til sig, men gjennem Syndernes Bevidsthed. Ad mange, meget forskjellige Veie fører Han den Enkelte hertil, men kun ad een Vei drager Han ham til sig: gjennem Syndens Bevidsthed. Thi Han vil Ingen lokke til sig, men Han vil drage Alle til sig.

Fra Høiheden vil Han drage Alle til sig.

M. T., Du, til hvem min Tale henvender sig! Idag er Han jo hos Dig som nærmere ved Jorden, Han ligesom berører Jorden, Han er tilstede ved Alteret, hvor Du søger Ham; Han er der tilstede — men kun for atter fra Høiheden at drage Dig til sig. Thi fordi Du føler Dig dragen til Ham, og derfor er kommet hid idag, deraf følger jo dog endnu ikke, at Du turde mene, at Han allerede ganske havde draget Dig til sig. Herre, forøg mig Troen; Den, som bad denne Bøn, var ikke en Vantro men en Troende: saaledes ogsaa med denne Bøn: »Herre, drag mig ganske til Dig«, Den, som retteligen skal bede denne Bøn, maa allerede føle sig dragen. O, og ikke sandt, just idag, og just fordi Du idag føler Dig dragen, just derfor vilde Du vel idag være villigst til at tilstaae Dig selv og Ham, hvor Meget der endnu er tilbage, hvor langt det er fra, at Han ganske har draget Dig til sig — i Høiheden, bort fra alt det Lave og Jordiske, der vil holde Dig tilbage. O, det er jo ikke mig, m. T., ikke noget andet Menneske, der siger,

---

Herre, forøg mig Troen] Luc. 17, 5 (»forøg os Troen«).

eller skal sige eller tør sige Dig dette; nei ethvert Menneske skal have nok med at sige sig det selv — og skulde have Roes for Gud, hvis han nogensinde drev det til noksom at sige sig det selv. Ikke veed jeg, m. T., hvor Du er, hvor langt Han maaskee allerede har draget Dig til sig, hvor langt fremmeligere i at være Christen Du maaskee er end jeg og saa mangen Anden: men, give Gud, at denne Dag, hvor Du end er, og hvo Du end er, Du som idag er kommet hid for at deeltage i Nadverens hellige Maaltid, at denne Dag maatte i Sandhed være velsignet for Dig, give Gud, at Du i det hellige Øieblik maatte føle Dig ganske dragen til Ham, fornemme Hans Nærværelse, Han der er der tilstede, Han fra hvem Du saa vistnok skilles, idet Du forlader Alteret, men som dog ikke vil glemme Dig, naar Du ikke glemmer Ham, ja ikke vil glemme Dig, ak, selv om Du stundom glemte Ham, som fra Høiheden vedbliver at drage Dig til sig indtil en sidste salig Ende, naar Du engang skal være med Ham og hos Ham i Høiheden.

II.

Herre Jesus Christus, svagt er vort eget daarlige Sind, som kun altfor gjerne lader sig drage — og da er der saa Meget, som vil drage os til sig. Der er Lysten med dens forførende Magt, det Mangfoldige med dets forvirrende Adspredelse, Øieblikket med dets bedaarende Vigtighed, og Travlhedens forfængelige Møie og Letsinds sorgløse Tidsspilde og Tungsinds mørke Grublen: alt Dette vil, bort fra os selv, drage os til sig, for at bedrage os. Men Du, som er Sandheden, kun Du, vor Frelser og Forløser, kan i Sandhed drage et Menneske til Dig, hvad Du jo har lovet Du vil gjøre: at Du vil drage Alle til Dig. Saa give da Gud, at vi ved at gaae i os selv maatte komme saaledes til os selv, at Du, efter Dit Ord, kan drage os til Dig — fra Høiheden, men gjennem Ringheden og Fornedrelsen.

Joh. XII, 32. **Og jeg, naar jeg bliver ophøiet fra Jorden, vil jeg drage Alle til mig.**

A. T., lader os først til Indledning gjøre os det ret tydeligt, hvad der, nøiagtigt forstaaet, ligger i den Tanke: at drage til sig, for saa desto bedre og desto inderligere at forstaae de forelæste hellige Ord, at Christus, ophøiet fra Jorden, altsaa fra Høiheden, vil drage Alle til sig.

Hvad vil det sige: at drage til sig? er det dog ikke i Grunden usandt, om hvad der kun bedragende drager til sig, om hvad der drager til sig for at bedrage, eller bedrager, idet det drager til sig, at udsige: at det drager til sig? Thi rigtigere og sandere maa jo derom siges: det bedrager, ikke eet Ord mere. Naar man

siger om det: det drager, da er det jo, som vilde man et Øieblik fortie det Afgjørende, som vilde man et Øieblik dvæle derved, og ikke strax rykke ud med Sproget, kort for Hovedet som Sandhed altid er, flygtende iilsomt som det Sande altid flyer Løgnen. Dersom man om hvad der forfører vilde sige det fører — derpaa holde inde, slet Intet videre tilføie, eller først langt om længe — til Forførelse: var dette saa ikke som et Udtryk for, at man i Grunden var i det Forførendes Magt? Sandeligen, det er farligt og betænkeligt, naar et Menneske saaledes staver, og er saaledes langsom i at lægge sammen, det er en farlig Dvælen ved det Forbudne, en Dvælen, eller rettere, det er som havde man dog i Grunden Lyst til at gaae et lille Stykke med, at føres et lille Stykke af det Forførende. Det vilde jo ogsaa være uforsvarligt, om man til Den, der var i det Forførendes Magt, vilde sige: tag Dig iagt, det fører til Forførelse. O, Den der er bekymret for sin egen, eller for et andet Menneskes Frelse, han taler ganske anderledes utaalmodigt; selv i det Øieblik hvor han, menneskelig talt, er længst borte fra det Forførende, han giver det ikke een Finger, at det ikke skal tage hele Haanden, han spøger ikke dermed, lefler ikke.

Siig ikke, at dette er spidsfindige Ordbemærkninger, Intet mindre end opbyggelige, o tro Du mig, det er saare vigtigt for et Menneske, at hans Sprog er nøiagtigt og sandt; thi saa er ogsaa hans Tanke det. Og dernæst, om det at forstaae og at tale rigtigt end ikke er Alt, da der jo ogsaa fordres at handle rigtigt, saa er dog Forstaaelse i Forholdet til det at handle som det vippende Bræt, hvorfra den Springende tager Springet: jo tydeligere, jo nøiagtigere, jo mere, i god Forstand, lidenskabelig Forstaaelsen er, desto mere letter den til Handling, eller desto lettere er det for Den, der skal handle, at lette til Handling, som det er for Fuglen, at lette fra den gyngende Green, hvis Bøielighed staaer i det nærmeste Forhold til og danner den letteste Overgang til det at flyve.

Hvad der da i Sandhed skal siges at d r a g e t i l s i g, maa først og fremmest være Noget i sig selv, eller være et Noget, der er i sig selv. Thi hvad der ikke er i sig selv, kan da umuligt drage til s i g. Men dette er jo Tilfældet med det Sandselige, det Verdslige, det Øieblikkelige, det Mangfoldige, det er i sig selv Intet, er tomt. Derfor kan det i sidste Grund ikke drage til sig, det kan kun bedrage. Dette er det Sidste, at det bedrager; men dette Sidste er ogsaa hvad der skal siges først og strax, at det bedrager.

Hvad der i Sandhed skal siges at drage til sig, maa være det Høiere, det Ædlere, der drager det Lavere til sig, det er, det i Sandhed at drage til sig er at drage op ad, ikke at drage ned ad. Naar det Lavere drager det Høiere til sig, da drager det ikke, det drager ned ad, det bedrager. Dette er vistnok hvad der sidst kommer tilsyne, Bedraget; men dette Sidste er dog hvad der skal siges først og strax: det bedrager.

Videre, hvad det, nærmere forstaaet, vil sige i Sandhed at drage til sig, beroer paa Dets Beskaffenhed, som skal drages. Er dette i sig selv et Selv, da kan det i Sandhed at drage til sig ikke betyde blot at drage det fra at være sig selv, at drage det til sig saaledes, at det nu har tabt al egen Bestaaen, ved at være draget ind i Det, som drog det til sig. Nei, i Forhold til hvad der i Sandhed er et Selv, vilde det at drages paa denne Maade atter være at bedrages. Dette vilde vistnok være det der sidst kom tilsyne, Bedraget; men dette Sidste er dog hvad der skal siges først og strax, det bedrager. Nei, naar Det, der skal drages, er i sig selv et Selv, betyder det i Sandhed at drage til sig først at hjælpe det til i Sandhed at blive sig selv, for saa at drage det til sig, eller det betyder, i og ved at drage det til sig, at hjælpe det til at blive sig selv. — Her betyder altsaa det i Sandhed at drage til sig et Dobbelt, først at gjøre det Selv, som skal drages, til sig selv, for saa at drage det til sig.

Og hvad er nu det at være et Selv? Det er at være en Fordoblelse. Derfor betyder i dette Forhold det i Sandhed at drage til sig en Dobbelthed. Magneten drager Jernet til sig; men Jernet er intet Selv, derfor er i dette Forhold det at drage til sig et Enkelt. Men et Selv er en Fordoblelse, er Frihed; derfor betyder i dette Forhold det i Sandhed at drage til sig at sætte et Valg. For Jernet, naar det drages, er der intet og kan der ikke være Tale om noget Valg. Men et Selv kan et Andet kun i Sandhed drage til sig gjennem et Valg; saa det i Sandhed at drage til sig er et Sammensat.

Altsaa. Hvad der skal kunne siges i Sandhed at drage til sig, maa være Noget i sig selv, eller Noget som er i sig selv. Saaledes naar Sandheden drager til sig; thi Sandheden er i sig selv, er i og for sig selv — og Christus er Sandheden. Det maa være det Høiere, der drager det Lavere til sig — saaledes naar Christus, den uendelig Høieste, sand Gud og Mand, fra Høiheden vil drage Alle til sig. Men Mennesket, hvorom Talen jo er, er i sig selv et Selv. Derfor vil Christus ogsaa først og fremmest hjælpe hvert Menneske til at blive sig selv, fordrer først og fremmest af ham,

at han ved at gaae i sig selv bliver sig selv, for saa at drage ham til sig. Han vil drage Mennesket til sig, men han vil, for i Sandhed at drage ham til sig, kun drage Mennesket som frit Væsen til sig, altsaa gjennem et Valg. Derfor vil han, der fornedrede sig selv, derfor vil han den Fornedrede fra Høiheden drage Mennesket til sig. Dog er han i Ringheden og Høiheden den Ene og Samme; og dette Valg var ikke rigtigt, om Nogen meente, at han skulde vælge mellem Christus i Ringheden og Christus i Høiheden, thi Christus er ikke adskilt, han er den Ene og Samme. Valget er ikke: enten Ringheden eller Høiheden, nei, Valget er Christus; men Christus er et Sammensat og dog den Ene og Samme, er den Fornedrede og den Ophøiede, forhindrer derfor just at vælge een af Delene, medens begge Delene, eller det at begge Dele ere der, gjør det umuligt at drages til ham uden gjennem et Valg. Thi hvis han i Sandhed skulde kunne drage til sig uden gjennem et Valg, saa maatte han være et Enkelt, enten den Ophøiede eller den Fornedrede, men han er begge Dele. Saaledes gjennem en Dobbelthed drager Intet, ingen Natur-Magt, Intet i Verden drager saaledes til sig, det gjør kun Aand, og kan atter saaledes kun drage Aand til sig.

Fra Høiheden vil Han drage A l l e til sig.

Og ikke sandt, det er jo skeet; disse Tusinder og Tusinder og Millioner dem har han alle draget til sig og drager dem til sig — thi i Fornedrelsen drog han kun Tolv til sig, og af disse Tolv forraadte den Ene ham, og de Andre fornægtede ham. Men alle disse Tusinder og Millioner, som han drager til sig fra Høiheden, de holde fast ved ham. Maaskee! Men sæt han vilde gjøre Prøven derpaa, sæt han atter iførte sig Ringheden — og kom i endnu strengere Forstand end fordum til sine Egne: hvad vilde vel Følgen blive?

Dog er det ikke hans eget Ord, at han fra Høiheden vil drage Alle til sig? saa er det jo ganske i sin Orden, at det er skeet og skeer, som han har forudsagt det, og saa maa det dog vel hænge ganske rigtigt sammen med disse mange Tusinder og Millioner, der alle føle sig dragne til ham fra Høiheden. Men hvad er da det at drage til sig? At drage til sig er gjennem en Modsætning, gjennem et Valg at drage til sig, altsaa ikke umiddelbart, men middelbart, saa Valget, som sagt blev, ikke bestaaer i at vælge enten den ene Modsætning eller den anden, men i at vælge en Eenhed af tvende Modsætninger, hvilket ikke lader sig gjøre umiddelbart. Forsaavidt kan han heller ikke siges at d r a g e til sig alene fra Høiheden, dersom han blot var den høit Ophøiede og aldrig havde været Andet.

Men hvo er den Talende? er det den Ophøiede der er den Talende? Ingenlunde, saa maatte Talen jo lyde anderledes, saa maatte der jo staae: jeg, der er ophøiet, jeg vil drage Alle til mig. Derimod staaer der: men jeg — naar jeg bliver ophøiet; det talende Jeg er altsaa ikke den Ophøiede. Jeg, det vil sige, jeg den Fornedrede, naar jeg bliver ophøiet, vil jeg drage Alle til mig. Den Ophøiede vil gjøre det, men den Fornedrede er det der har sagt, at han vil gjøre det. Dersom den Fornedrede ikke havde levet, saa havde vi jo slet Intet vidst om den Ophøiede; og dersom den Fornedrede ikke havde sagt dette Ord, saa havde vi jo Intet vidst om, at han fra Høiheden vil drage Alle til sig.

Hvorledes skulle nu Ordene forstaaes? Det er jo dog ikke nok til at forstaae en Tale, især en Tale i første Person, hvor der altsaa nævnes et Jeg, at forstaae, hvad der siges, vi maae jo ogsaa passe paa, hvo det er der taler. Og den Talende er den Fornedrede, som jo ogsaa Ordene, historisk, ikke ere sagte igaar eller iforgaars, men for 1800 Aar siden, da han den Fornedrede ikke var ophøiet. Men naar et Menneske gjennemgaaer en saadan Forandring og Omvexling som: Fornedrelse — Ophøielse, saa er det, for at forstaae hans Udsagn, ganske simpelt og ligefrem, af stor Vigtighed at faae oplyst, i hvilket Afsnit af sit Liv han har sagt det. Dog Christi Liv betræffende er denne Oplysning let at faae; thi hans Ophøielse begynder først med hans Himmelfart — og siden den Tid er der ikke hørt eet eneste Ord af ham, hvert Ord, han har sagt, er altsaa sagt i hans Fornedrelse.

Men lad mig dog danne et ganske simpelt Tilfælde, for ret at gjøre det indlysende, hvor vigtigt det i Forhold til et Udsagn af et Menneske, der i sit Liv gjennemgik betydelige Omvexlinger, er at faae det oplyst, i hvilket Afsnit af sit Liv han har sagt det. Lad os tænke en from, fattig Mand; han lever naturligviis forladt, Enhver, hvis Dør han gaaer forbi, er glad, og seer man ham komme, er man glad, at man dog saa tidlig opdager hans Komme, at man kan holde Døren lukket eller nægte sig hjemme. Om ham fortælles der, at han skal have sagt: naar jeg er blevet den blandt de Rige rigeste Mand, saa ville Alle søge mig. Lad os nu tænke, at det skeete, hvad han i barnlig Tillid til Gud, uden at knurre, nei glad i Armoden, fromt havde haabet, at han virkelig blev den blandt de Rige rigeste Mand — og nu søge Alle ham. Lad os tænke, at der laae mange, mange Aar mellem det første og det sidste Afsnit af hans Liv — hvis da En forstod dette Udsagn saaledes, at han glemte, at det var den fattige Mand, der havde sagt det: forstod han det saa? Nei, han misforstod det.

Det Mærkelige var jo netop, at det var den fattige Mand, at det var medens han var fattig at han sagde disse Ord, som vel forekom de Fleste Galskab, da de bleve sagte; det Mærkelige var, at han i Armodens Dage havde denne Tro og Tillid til Gud, at Gud vilde gjøre ham til den blandt alle Rige rigeste Mand. Er dette ikke det Mærkelige? Eller er der noget Mærkeligt i, at Alle søge den rige Mand, er der noget Mærkeligt i at forudsige, at det vil skee? Det kan dog nok Enhver, Daare ligesaa godt som Viis, sige forud. Det Mærkelige ligger altsaa i Forholdet mellem Udsagnet og Mandens Bestedelse, under hvilken han sagde Ordet. Dengang derfor da den fattige Mand sagde disse Ord »naar jeg bliver den blandt de Rige rigeste Mand, da . . . . . .« har man vel ogsaa spottende sagt: ja, — naar, det er, man havde, om end Uret i at spotte, dog rigtigt forstaaet, at det egentlige Mærkelige ved denne Tale var den Talende, eller at det var en Mand i Armod der sagde Ordet.

Og saaledes ogsaa med de forelæste hellige Ord af ham, den Ophøiede, det Mærkelige er, at Den, der sagde dem, var den Fornedrede, at det var den Foragtede, Forhaanede, Bespottede, Bespyttede, der sagde: jeg, naar jeg bliver ophøiet, vil jeg drage Alle til mig. Thi at den Ophøiede, Seierrige, Mægtige, at han drager Alle til sig, det er ikke saa mærkeligt, det kan noget nær en Daare ligesaa godt som den Vise sige forud; var slig Forudsigelse Prophetí, saa ere vi alle, Store og Smaae, lige store Propheter. Men det Mærkelige var, at det var den Fornedrede, der sagde det. Og derfor har vistnok ogsaa de Samtidige sagt: ja — naar, det er, de have rigtigt opdaget, hvor Mærkelighedens Eftertryk ligger i denne Tale. Det er ganske som med hiin fattige Mands Udsagn. Dog er der den uendelige Forskjel, at han jo dog i det Høieste med en barnlig Tro og Haaben til Gud, idet han sagde hiint »naar«, selv kun har kunnet haabe Muligheden, at det var muligt. Fremdeles er det jo ogsaa ganske bogstaveligen sandt, at han, den Fattige, da han var fattig, var virkelig fattig. Men Han, den Fornedrede, han vidste, at han vilde blive ophøiet, det vidste han evig vist, ja i een Forstand var han, selv da han var den Fornedrede, den Ophøiede. Og see dette er mærkeligt, en saadan Fornedret og et saadant Ord af en saadan Fornedret! Men, som sagt, skal der være Tale om at forstaae Ordet, maa man for Alt huske paa, at det er den Fornedrede der taler.

Er dette En nu ganske nærværende, saa det er En som vidste man Intet om Ophøielsen, men blot hører den Fornedrede tale: saa vil man ogsaa paa en anden Maade bedre komme til at for-

staae Ordet. Thi til at forstaae et Udsagn af et Menneske hører ikke blot, at man forstaaer det Sagte, men ogsaa, hvad jo udviklet blev, at man faaer at vide, hvo den Talende er, og hvis hans Liv er forsøgt i afgjørende Omskiftelser, da i hvilket Afsnit — og saa hører der Eet endnu: i hvilken Stemning han har sagt Ordet.

Lad os tænke paa hiin fattige Mand. Han er nu den rige Mand, søgt af Alle. Disse Alle, som søge ham, ville i Grunden gjerne bringe det i Glemsel, at han har været fattig, og især at det var som Fattig han sagde det — thi ellers erindrer Ordet dem jo om, at dengang han var fattig, da var der Ingen som søgte ham. Det vil sige, Ordet har egentligen nu først faaet sin Braad, nu da han er blevet den Rige, og — da Alle søge ham. Den Braad maa man have bort; thi ellers har man dog ikke al den Fordeel af denne rige Mand, som man kunde have. Hvad gjør man saa? Man siger: aa, lad det være glemt, det er en mørk og trist Erindring. Man kaster da den første Deel af Udsagnet bort, dette »naar jeg er blevet«, og lader som var det en riig Mand, der — hvor dybsindigt bliver nu ikke Ordet, næsten lige saa dybsindigt som den Bemærkning paa en Solskins-Dag: dèt er godt Veir idag! — sagde: jeg er søgt af Alle. Og det finder man at være Sandhed, man finder det ypperligt sagt af ham, saaledes er det, saaledes skal det være, det er aldeles i sin Orden, og det er intet Under, at Alle søge især denne rige Mand, der er saa vittig og aandrig, der i svulmende Følelse af Livslyst, med smilende Mine, siger, selv saa inderlig glad derover: jeg er søgt af Alle.

Men, men det var den fattige Mand, der sagde Ordet: naar jeg er blevet den blandt de Rige rigeste Mand, da ville Alle søge mig. Lad os for Alt huske paa Bestedelsen, hvorunder han sagde Ordet, saa komme vi nok paa Spor efter Stemningen — ja, der har maaskee endog været Bitterhed i den Fattiges Sjel, da han sagde det. O, usle Verden, har han maaskee tænkt, saa længe jeg er fattig, saa flye Alle mig — naar jeg er blevet riig, ville Alle søge mig. Og antaget, at der var Dybde i denne fattige Mands Sjel, saa har han, da han nu var blevet den rige Mand, vel først og fremmest ydmyg for Gud angret hvad Bitterhed der var i hans Hjerte, da han sagde Ordet — men, sandeligen, væmmedes han ved Tilværelsen, da han saae Alle flye den Fattige, o, han væmmedes langt mere ved den, da han saae Alle søge den Rige. Thi var der Dybde i hans Sjel, da har han ikke ønsket at lade sig spotte. Og han var ikke i dybere Forstand til Spot, da Alle flyede ham, den Fattige; men han kunde let blive det, naar Alle søge ham, den Rige, han kunde let blive det — thi i dybere Forstand

er det at blive til Spot ikke hvad Andre gjøre mod En, men hvad man er — hvis han bedaaret gik hen og glemte hvad han som Fattig havde lært.

Og nu han, den Fornedrede! Ja, i hans Sjel var der ingen Bitterhed, end ikke da han sagde »hvor længe skal jeg taale denne Slægt«, han var Kjerligheden; i Forhold til ham kom Bitterheden udenfra, men den formaaede aldrig at gjøre ham bitter. Derimod formaaede den at forbittre hans Liv, det Liv, han førte i Fornedrelse, priisgiven til al Løgn og Bagvaskelse og Mishandling og Forfølgelse, et Smertens Vidne til idel Svaghed og Feighed og Selvkjerlighed — skyet af Alle. Da sagde han: men jeg, naar jeg bliver ophøiet, vil jeg drage Alle til mig. Mon nu han, der sagde: hvor længe skal jeg taale denne Slægt, meente dermed at tale alene om hiin Slægt, men at de Slægter, der vare villige til at springe Ringheden forbi for at dele Høiheden med ham, at de vare væsentligen bedre og mere til at taale? Mon det virkeligen skulde kunne bedaare ham, at Alle, naar han er ophøiet, ville slutte sig til ham, mon det skulde kunne bedaare ham og i den mindste, mindste Maade forandre hans Dom om hvad Sandhed er, han som er Sandhed! Men hvis dette er en Umulighed, umuligere end den største Umulighed i Naturens Orden: saa har han jo ikke glemt det Mindste, Mindste af, hvilket hans Liv var, da han var den Fornedrede.

Saa er der altsaa i Grunden en Braad, en Sandhedens Braad i disse Ord: men jeg, naar jeg bliver ophøiet, vil jeg drage Alle til mig. Da de bleve sagte af ham, den Fornedrede, da laae denne Sandhedens Braad i, at han den Fornedrede vidste sig selv at være den høit Ophøiede. Bitter var han som sagt ikke, men han sagde dog: hvor længe skal jeg taale denne Slægt. Og da han saa blev den Ophøiede, og det skeete: at han fra Høiheden drog Alle til sig, da er Braaden, Sandhedens Braad, at det er den Fornedrede, der har sagt disse Ord. Og ham skal Du, ham skulle alle Millioner Mennesker, eller — alle Millioner Christne forgjeves ville bedaare eller faae til at glemme Noget — som de glade, klinkende Huusvenner hos hiin rige fordum fattige Mand saa gjerne vilde bringe ham til at glemme, at det var som Fattig han sagde Ordet, bringe ham til at glemme, hvad han som Fattig fik at vide om

---

»hvor længe skal jeg taale denne Slægt«] Matth. 17, 17 (o, du vantroe og forvendte Slægt! hvor længe skal jeg være hos Eder? hvor længe skal jeg taale Eder?).

Verden, bilde ham ind, at det er en rar Verden — thi flokkes ikke Alle om ham!

Nei, et Menneske kan vel blive lidt glemsom i Aarene, og i Rigdoms gode Dage glemme Armodens Erfaringer og Sandhed; men han, den Ophøiede, for ham er Alt et evigt Nærværende — de 1800 Aar er som en Dag. Ophøietheden har ikke forandret ham; han er sig selv saa nærværende, at han endnu idag er den Samme i Ordet, han sagde, saa levende erindrer han, at han var den Fornedrede; han er den Fornedrede, der siger til de Nulevende: fra Høiheden vil jeg drage Alle til mig.

Men har han da ikke sagt, at han fra Høiheden vil drage Alle til sig? Jo vist — han den Fornedrede har sagt det. Han lader sig ikke bedrage — Du slipper ikke fra Fornedrelsen; thi minder Ordet om Ophøielsen, saa minder den Talende om Fornedrelsen. Du kan ikke vælge een af Delene uden at forskylde en Usandhed, hvorved Du kun bedrager Dig selv, ikke ham, og bedrager Dig selv for Sandheden, som han er.

---

de 1800 Aar er som en Dag] jvfr. 2 Petr. 3, 8.

III.

Herre Jesus Christus! Saare forskjelligt er det Meget, hvortil et Menneske kan føle sig dragen; men Eet er der, hvortil aldrig nogensinde noget Menneske, naturligt, følte sig dragen, det er til Lidelse og Fornedrelse. Dette mene vi Mennesker at burde flye saa længe som muligt, og i ethvert Tilfælde at maatte tvinges til. Men Du, vor Frelser og Forløser, Du den Fornedrede, som dog Ingen vil tvinge, og mindst til hvad der jo er og skal være et Menneskes høieste Ære, at turde ville ligne Dig: at dog Dit Billede i Fornedrelsen maatte staae saaledes levende for os, opvækkende og overtalende, at vi føle os dragne til Dig i Ringheden, dragne til at ville ligne Dig i Ringheden, Du som fra Høiheden vil drage Alle til Dig.

Joh. XII, 32: **Og jeg, naar jeg bliver ophøiet fra Jorden, vil jeg drage Alle til mig.**

Hvo er nu denne Ophøiede? Det er Guds eenbaarne Søn, vor Herre, som fra Evighed var hos Gud, var Gud, kom til Verden, derpaa opfoer til Himmels, hvor han nu sidder hos Faderens Høire, herliggjort med den Herlighed, han havde før Verden var. Han er Den, hvem al Magt er given i Himlen og paa Jorden; Den, i hvis Navn alle Knæe skulle bøie sig, deres i Himlen, og deres paa Jorden og under Jorden; Den, til hvis Navns Lov og Priis

---

Guds eenbaarne Søn — Faderens Høire] jvfr. 2den Troesartikel. den Herlighed, han havde før Verden var] Joh. 17, 5. hvem al Magt osv.] Matth. 28, 18. i hvis Navn alle Knæe osv.] Philipp. 2, 10.

Evigheden gjenlyder og atter evigt skal gjenlyde; Den, som vil komme igjen i Skyen, omgiven af alle sine hellige Engle, for at dømme Verden, og for at frelse dem, som troende have forventet hans herlige Aabenbarelse.

Men vides der da ellers Intet om ham? Jo, og det Meste, der vides om ham, er noget ganske Andet, at han var den Fornedrede! Han fødtes som uægte Barn; og havde Faderen maattet raade sig selv, saa havde han, godmodig som han var, ikke offentlig forskudt, men i Stilhed forladt den foragtede Jomfru, der var Moderen. Dog Stedfaderens Sind forandredes, han blev, i Henseende til menneskelig Omsorg og Opoffrelse for Barnet, en virkelig Fader; men saa blev derimod hele Slægten, hvilken dette Barn ved at blive Menneske kom til at tilhøre, en desto grusommere Stedfader — mod dette uægte Barn, hvilket Slægten ikke vilde vedkjende sig. Ja, som man stundom kan see en stakkels Fugl, hvilken alle Fugle af samme Slægt idelig forfølge og mishandle og hakke paa, fordi den ikke er ganske som de andre, indtil det endeligen efter Ønske lykkes dem at faae Livet af den, at da Slægtskabet kan faae en Ende: saaledes vilde Slægten ikke være i Slægt med dette Barn eller dette Menneske; det gjaldt den for Alt om, ja det var paa Liv og Død den magtpaaliggende at faae Livet af dette Menneske, at da Slægtskabet kunde faae en Ende. — Denne Historie, det er, Historien om denne stadige Mishandling, der tilsidst ender med Døden, denne Historie eller denne Lidelse: det er hans Livs Historie. Den kan fortælles paa flere Maader; den kan fortælles kort, med to ja med eet Ord: det var Lidelsens Historie. Den kan ogsaa fortælles vidtløftigere; men saa kan den aldrig fortælles ganske sand, thi saa var den saa vidtløftig, at intet Menneske kan fortælle den. Anderledes kan den ikke fortælles end paa een af disse to Maader; det er ved en menneskelig Misforforstaaelse, at man har forkortet den saaledes, at man har kaldet den sidste Deel: Lidelsens Historie; dette er en Misforstaaelse. Vel sandt nemlig, der var en Tid af hans Liv, et Afsnit, hvor det jo næsten saae ud som Herlighed. Men mon dog ikke ogsaa i den Tid Slægten hakkede paa ham ved Misforstaaelsens Piinsler, som den tilføiede ham? Og selv det Øieblik af hans Liv, da det, menneskeligt, tog sig herligst ud: man mærker dog let, at denne Herlighed er mere vulkansk end betrygget, ikke til at stole paa,

---

komme igjen i Skyen osv.] Matth. 25, 31. havde Faderen maattet raade sig selv osv.] Matth. 1, 19—25.

man aner, at denne Herlighed skal betyde noget Andet, at den forholder sig til, og skjult — som Høiden, fra hvilken En falder — er i Forstaaelse med lige det Modsatte, med Undergangens Forfærdelse, er tvetydig som det Øieblik, da hiin Qvinde salvede ham med kostelig Salve. Du faaer jo dog vel neppe Indtrykket af den trygge Festlighed ved et Maaltid; han siger ogsaa selv »til min Begravelses-Dag haver hun bevaret den« (denne Salve) — da jo hver Dag af hans Liv, han der var bestemt at være Offeret, i en vis Forstand er hans Begravelses-Dag. — Og saaledes var al denne et kort Øiebliks Herlighed, den var blot med Hensyn til Undergangen, dens Betydning var Undergangen eller at forberede til Undergangen. Man vilde udraabe ham til Konge, men han, han seer ikke ud som ellers en Candidat til Kongevalget, der selv higer derefter, og derfor har gjort Alt for at betrygge sig det. Nei, han snarere leger Fremmed i Henseende til at skulle være Konge, fordi han vidste, at dette Optrin blot hørte med i Alvoren af hvad han forstod sig at skulle være: Offeret. At ville udraabe ham til Konge, ham! Det er og lige saa besynderligt og afsindigt som at ville overrække Den, der efter helligt Løfte levede i Armod, alle Verdens Skatte: hvad skulde han med dem — og hvad skulde han med Kongemagten, han den mod alt Verdsligt af Alle Ligegyldigste! Det lille Folk, hvilket han tilhørte, kaldte sig stolt Guds udvalgte Folk; dette Folk var under fremmed Herredømme, og, som naturligt, Alle beskjeftigede med den Tanke, at ryste det forhadte Aag af sig. Derfor vilde man udraabe ham til Konge. Men see, da man saa viser ham Skattens Mynt og ved et besnærende Spørgsmaal vil tvinge ham til enten med eller mod sin Villie at tage Parti, hvad saa? O, verdslige Parti-Lidenskab, og selv om Du kaldes hellig og national, nei saavidt rækker Du ikke, at Du kan fange hans Ligegyldighed! Han spørger »hvis Billede er det, der er præget paa Mynten«, man svarer: Keiserens; »saa giver Keiseren hvad Keiserens er, og Gud hvad Guds er«. Uendelige Ligegyldighed! Om Keiseren hedder Herodes eller Salmanassar, om han er Romer eller Japaneser, det er ham det Ligegyldigste af Alt. Men paa den anden Side: uendelig svælgende Forskjel, som han befæster mellem Gud og Keiseren — »giver Gud hvad Guds er!« Thi verdsligt vilde man gjøre det til et Guds-Spørgsmaal, om det var tilladt at give Keiseren Skat; saaledes vil Verdslighed saa

---

da hiin Qvinde salvede ham] Joh. Ev. 12, 1–8. Skattens Mynt] Matth. 22, 15–22.

gjerne sminke sig op til Gudelighed, og saaledes havde man jo ogsaa i Spørgsmaalet blandet Gud og Keiseren sammen, som havde de To uden videre og ligefrem Noget med hinanden at skaffe, som vare de maaskee hinandens Medbeilere, Gud ogsaa saadan en Slags Keiser, det er, man havde i Spørgsmaalet egentligen skjult taget Gud forfængelig, verdsliggjort ham. Men han gjør Forskjellen, den uendelige Forskjel, gjør det at give Keiseren Skat til det Ligegyldigste af Alt, det vil sige, til Noget, man skal gjøre, og ikke spilde eet Ord eller eet Øieblik paa at tale derom — for saa at faae desto mere Tid til at give Gud hvad Guds er. Og det er ham, man vil udraabe til Konge! O, men hvilken Lidelse saaledes at blive misforstaaet! — Og saaledes blev han misforstaaet i Alt. Der gik ikke nogen Dag, ikke een Time nogen Dag, uden at Misforstaaelsen, som den kan det — og maaskee nok saa martrende som den legemlige Lidelse — korsfæstede ham. Hans Lære misforstod man og tog forfængelig, hans Mirakler misforstod man og tog forfængelig, ham selv misforstod man og tog forfængelig; hans Omgang med Syndere og Toldere misforstod man og forargedes, hans Forsagelse af Alt misforstod man og forargedes, hans Forudsigelse af sin Lidelse og Død misforstod man og forargedes. Ja med Undtagelse af Apostlene var vel hiin Qvinde een af de Faa, der forstode ham, skjøndt hun dog misforstod ham, thi hun forstod ikke, at hun gjorde det, salvede ham, med Hensyn til hans Død. O, Rædselens Gysen, at der er en saadan hemmelighedsfuld Fortolkning af hvad der synes at være lige det Modsatte: at dette Øieblik ved Gjestebudet, hvor han salves med kostelig Salve, betyder hans Begravelse!

Forestil Dig denne Fornedrede, ham hvem Slægten ikke vilde vedkjende sig, men over hvem Alle derimod enedes om, vistnok paa forskjellig Maade, at raabe: see hvilket Menneske. Ueensartet var hans Liv fra Først til Sidst. See hvilket Menneske, raabte Slægten, da den vilde gjøre ham til Konge, og see hvilket Menneske, da den vilde korsfæste ham. See, hvilket Menneske, dette er ligesom hans Livs Lidelses-Historie samlet i eet eneste Udraab.

Og han, denne Fornedrede, han var Kjerlighed; han vilde kun Eet: frelse Menneskene; han vilde det paa ethvert Vilkaar: forlade den himmelske Herlighed derfor; han vilde det paa ethvert Vilkaar: offre sit Liv derfor. Saaledes — ja, man kan ikke sige gik han ud i Verden, nei, saaledes, med dette Forsæt steg han ned til Jorden, gik saa ud i Verden. Man skulde troe, han maatte have bevæget Alle, men han bevægede Ingen — og dog jo: han bevægede Alle, han oprørte dem nemlig alle mod sig. Hvilken Lidelse, hvilken Kjerlighedens Lidelse!

Kan nu dette Syn ikke bevæge Dig? Men, ikke sandt, Du vil være oprigtig mod Dig selv, og om en eller anden af de Veltalende, der handle ilde eller dog ikke vide hvad de gjøre, om han vil bedrage Dig med sin Veltalenhed, ved bedaarende at tale om Christi Lidelse, eller vel endog ved bedaarende at ville sætte sig ved hans Kors — som Betragter, for derfra at skue ud over Verden, Verdenshistorien, Menneskeheden: ikke sandt, da vil Du ikke lade Dig bedrage? Du vil betænke, at skal det være Alvor med at sætte sig ved eller at staae ved hans Kors, da maa det være i Samtidighedens Bestedelse, hvor det altsaa vilde betyde, virkelig at komme til at lide med ham, ikke ved Foden af hans Kors at anstille Betragtninger, men selv maaskee naglet til et Kors ved Siden af ham — at komme til at anstille Betragtninger. Tænk derfor — for Alvorens Skyld, eller at det kan blive Alvor — ikke betragtende paa ham, men tænk først og fremmest paa Dig selv, at Du i Din Tanke bliver samtidig med ham. Kan nu dette Syn ikke bevæge Dig — ikke til Taarer, der her ere paa urette Sted, overflødige, ja af det Onde, hvis det ikke er over Dig selv Du græder — men til Alvor, til Handling, til dog paa nogen Maade at ville lide i Lighed med ham? Du tvinges ikke mod Din Villie; men salig er Du, om Din Villie tvinger Dig saaledes, at Du maa sige: jeg kan det ikke anderledes, thi dette Syn bevæger mig! Du tvinges ikke mod Din Villie, o, misforstaa mig ikke, det er en Æressag, hvorom Talen er; vil Du det ikke, falder det Dig maaskee for tungt, kan Du gjerne blive fri — det er i saa Fald en Æressag, Du fritager Dig selv for, falder dette Dig maaskee lettere? Men siig selv, og siig Dig det selv, hvad vilde Du dømme om en Elskende, der kun vilde tilhøre den Elskede, efter at han havde overstaaet alle Besværligheder, seiret i alle Farer, en Elskende der kun kunde elske ham i Høiheden? Er dette at elske? Nu ja, det er at elske sig selv, men er det at elske? Tænk Dig tvende Elskende; den Elskede, Manden, han havde gjennemgaaet ubeskrivelig Meget i sit Liv, han havde maattet staae ene i Verden, forarmet, miskjendt af Alle, foragtet, bespottet — men saa vendte det sig, hans Sag seirede, og han er nu den af Alle Beundrede, hvem Alle beile til. Da først lærer han den Pige at kjende, som bliver hans Elskede. Hun er altsaa aldeles uden Skyld, at hun ikke har deelt Lidelserne med ham, hun har end ikke kjendt ham i hans Lidelsers Tid; men dersom hun er en ret Elskende, mon hun da ikke — ja, det er jo her en Overdrivelse, men dog en Elskovens Overdrivelse — næsten vil bebreide sig det som en Art Utroskab, eller dog føle sin Elskov saa ufuldkommen, fordi hun ikke har

kjendt ham i Lidelsernes Tid, sig saa beskjæmmet ved saaledes blot at skulle dele Herligheden med ham?

Men hvad Jesus Christus angaaer, da kan dog vel Ingen sige, at han først har lært ham at kjende, da han var kommen til Høiheden; thi Enhver, der har lært ham at kjende, lærer ham at kjende i Ringheden, og hvis han i Sandhed lærer ham at kjende, lærer han ham først at kjende i Ringheden. Ei heller kan dog vel Nogen med Sandhed sige, at det er umuligt at komme til at dele Ringheden med ham, da den jo engang er forbi og længst er forbi. Nei, dersom Du bliver samtidig med ham i hans Fornedrelse, og dette Syn bevæger Dig til at ville lide med ham: da skal — det skal han indestaae Dig for — Leiligheden nok gives Dig til at kunne lide i Lighed med ham; og selv om saa var, at Leiligheden ikke gaves, det er jo i ethvert Tilfælde ikke saa meget om Leiligheden der spørges, som om Villigheden til at ville lide i Lighed med ham. At lide i Lighed med ham; og, ikke sandt, Du vil ikke bedrage Dig selv, Du vil være oprigtig — dog, det er jo givet, Du er jo en Elskende, saa langt altsaa som muligt fra at søge Udflugter og svigefulde Vendinger for, som De der paa forskjellig Maade speculere i hans Høihed, at slippe fra Lidelsen. Nei, Den som elsker Christum, ham falder det ogsaa saare let at forstaae, uden al Veltalenheds Bistand ganske eenfoldigt, hvad dermed menes, at lide i Lighed med ham. Om Du nemlig, eller om et Menneske har Gjenvordigheder i Livet, om det maaskee gaaer til Agters for ham, om han maaskee mister det Kjereste: dette kalder man ikke Lidelse i Lighed med Jesus Christus. Saadanne Lidelser ere de almeen-menneskelige, i hvilke Hedningerne ere og vare lige saa fuldt forsøgte som de Christne. Den Christne kjender man paa, at han bærer disse Lidelser taalmodigt; men hvor taalmodigt han end bar dem, det falder ham aldrig ind at det skulde være at lide i Lighed med Christus — just dette Indfald vilde være en uchristelig Utaalmodighed. At lide i Lighed med Christus er ikke, at finde sig taalmodigt i det Uundgaaelige, men det er, at lide Ondt af Mennesker, fordi man, som Christen eller i at være Christen, vil og beflitter sig paa det Gode, saa man kunde undgaae denne Lidelse ved at lade være at ville det Gode. Som, for blot at tage dette, hvis et Menneske christeligt beflittede sig paa at bære sin Byrde taalmodigt — og han da blev spottet og udleet af Menneskene, fordi han vilde være taalmodig. Thi saaledes leed Christus, han leed, fordi han var Sandheden, og ikke vilde være Andet end hvad han var: Sandheden.

See endnu engang paa ham, ham den Fornedrede! Thi derom er det dog der skal prædikes, om Fornedrelsen — i Henseende til at dele Høiheden med ham, hvorledes man skal bære sig ad dermed, dertil behøves ingen Veiledning. Om Fornedrelsen skal der prædikes, om, at hvis Du ikke vil dele den med ham, saa vil han heller ikke dele Høiheden med Dig, altsaa om, at Du skal dele Fornedrelsen med ham. See paa ham, den Fornedrede! Og naar da dette Syn griber Dig, saa Du er villig til enhver Lidelse med ham — da, ja da vilde jeg sige: Du skal lide med ham. Og at tale saaledes er saligt. Til Den, der unødigt vil, at skulle sige atter og atter: Du skal, det er ulysteligt. Men naar Nogen Intet ønsker uden dette Ene, at maatte lide med ham, og ønsker det som det Eneste, da er det saligt at sige til ham: til Lykke, Kjere, Du skal. Det er saligt at sige det; og da er Ordet »skal« ogsaa i skjønneste Forstand paa sit rette Sted. Det Ord »skal« er da ikke saa meget befalende — thi hvortil Befaling for Den, som begeistret ønsker Det, Befalingen befaler ham! — som det er helligende, luttrende, at der i denne Iver ingen Fremfusenhed maatte være, ingen indbildsk Overdrivelse, ingen besmittende Tanke om noget Fortjenstligt.

Altsaa, see endnu engang paa ham, han den Fornedrede! Hvad Virkning frembringer dette Syn, skulde det ikke kunne bevæge Dig til paa nogen Maade at ville lide i Lighed med ham, altsaa til at ville vidne for Sandhed med den Fare, just derfor at skulle lide? Glem, om muligt, et Øieblik Alt hvad Du veed om ham, riv Dig ud af den dog maaskee dorske Vane, i hvilken Du er vidende om ham: lad det være Dig som var det første Gang, Du hørte Fortællingen om hans Fornedrelse. Eller mener Du ikke at kunne det, nu vel, saa lad os hjælpe os paa en anden Maade, lad os tage et Barn til Hjælp, et Barn, der ikke er forqvaklet ved at have som simpel Skole-Lectie lært en Remse uden ad om Jesu Christi Lidelse og Død, et Barn, som nu første Gang hører Fortællingen derom, lad os see, hvad Virkning det vil frembringe, naar vi blot nogenlunde fortælle det.

Tænk Dig da et Barn, og glæd nu dette Barn ved at vise det nogle af hine i kunstnerisk Henseende ubetydelige men for Børn saa værdifulde Billeder, hvilke man kjøber i Kramboden. — Han her paa den fnysende Ganger, med den vaiende Fjær, med Hersker-Minen, i Spidsen for de Tusinder og Tusinder, som Du ikke seer, Haanden udrakt til Befaling, »fremad«, fremad over Toppen af Bjergene, som Du seer ligge for Dig, fremad til Seier: det er

Keiseren, den eneste, Napoleon; og nu fortæller Du Barnet Lidt om Napoleon. — Han her er klædt som Jæger; han støtter sig ved sin Bue og seer hen for sig med et Blik, saa gjennemtrængende, saa sikkert, og dog saa bekymret. Det er Wilhelm Tell; Du fortæller nu Barnet Lidt om ham, og om dette mærkelige Blik, at han med det samme Blik paa een Gang har Øie for det elskede Barn, ikke at skyde det, og med det samme Blik Øie for Æblet paa Barnets Hoved, at han træffer. — Og saaledes viser Du nu Barnet flere Billeder til Barnets usigelige Glæde, da kommer Du til et, som med Flid var lagt imellem, det forestiller en Korsfæstet. Barnet vil ikke strax, end ikke ganske ligefrem, forstaae dette Billede, det vil spørge, hvad det betyder, hvorfor han hænger paa et saadant Træ. Saa forklarer Du Barnet, at det er et Kors, og det at hænge derpaa betyder at være korsfæstet, og at Korsfæstelse var i hiint Land den piinligste Dødsstraf, derhos en vanærende Dødsstraf, som kun anvendtes mod de groveste Forbrydere. Hvorledes vil nu dette virke paa Barnet? Barnet vil blive underligt tilmode, det vil vel egentligen undres over, hvor det kan falde Dig ind at lægge saadant et stygt Billede ind imellem alle de andre deilige, Billedet af en grov Forbryder ind imellem alle disse Helte og Herlige. Thi som der Jøderne til Trods kom til at staae over hans Kors »Jødernes Konge«, saaledes er dette Billede, der bestandigt udkommer iaar, Slægten til Trods en Erindring, den aldrig kan og aldrig skal blive af med, han skal ikke fremstilles anderledes; og det skal være som var det d e n n e Slægt, der korsfæstede ham, hver Gang d e n n e Slægt første Gang viser Barnet af den nye Slægt dette Billede, første Gang forklarende hvorledes det gik til i Verden; og Barnet skal, første Gang det hører det, blive angst og bange for den Ældre og Verden og sig selv; og de andre Billeder, ja de skulle alle, som der staaer i Visen, vende sig omkring, saa forskjelligt er dette Billede. Imidlertid — og vi ere jo heller ikke endnu komne til det Afgjørende, Barnet har jo endnu ikke faaet at vide, hvo denne grove Forbryder var — vil sagtens Barnet videbegjerligt som et Barn altid er, dog spørge, hvem er det, hvad havde han gjort, hvad? Fortæl saa Barnet, at denne Korsfæstede er Verdens Frelser. Dog dette vil Barnet ikke kunne

---

J ø d e r n e t i l T r o d s] Joh. 19, 21 f. s o m d e r s t a a e r i V i s e n] om Agnete og Havmanden 15. Strofe (Udvalgte danske Viser ved Abrahamson, Nyerup og Rahbek 1. Bd. S. 315).

knytte nogen bestemt Forestilling til, fortæl det derfor blot, at denne Korsfæstede var det kjerligste Menneske, der nogensinde har levet. O, i Handel og Vandel, hvor man jo kan det uden ad paa Remse med den Geschichte, i Handel og Vandel, hvor et halvt Ord, henkastet som en Antydning, er nok, saa veed Enhver det: der gaaer det saa gesvindt; men sandeligen det maatte være et underligt Menneske, eller rettere et Umenneske, der ikke uvilkaarligt slog Øiet ned og stod næsten som en arm Synder, i det Øieblik han skal fortælle et Barn det første Gang, et Barn, som altsaa aldrig har hørt et Ord derom, og selvfølgeligt altsaa heller aldrig anet noget Saadant. Men saa staar jo den Ældre i det Øieblik som en Anklager, der anklager sig selv og hele Slægten! — Hvad Indtryk troer Du nu det vil gjøre paa Barnet, som naturligviis vil spørge, men hvorfor var man da saa slem mod ham, hvad?

See, nu er Øieblikket; hvis Du ikke allerede har gjort for stærkt et Indtryk paa Barnet, saa fortæl det nu om ham, den Ophøiede, der fra Høiheden vil drage Alle til sig. Fortæl det, at denne Ophøiede han er denne Korsfæstede. Fortæl Barnet, at han var Kjerlighed, at han kom til Verden af Kjerlighed, iførte sig en ringe Tjeners Skikkelse, levede kun for Eet, at elske og hjælpe Menneskene, især alle dem, som vare syge og sorrigfulde og lidende og ulykkelige. Fortæl saa Barnet, hvorledes det gik ham i Livet, hvorledes En af de Faa, der stode ham nær, forraadte ham, de faa Andre fornægtede ham, og alle Andre forhaanede og bespottede ham, indtil de tilsidst naglede ham til Korset — som det sees paa Billedet — begjerende, at hans Blod maatte komme over dem og deres Børn, medens han bad for dem, at dette ikke maatte skee, at den himmelske Fader vilde tilgive dem denne Skyld. Fortæl Barnet det ret levende, som havde Du aldrig selv hørt det før, eller før fortalt Nogen det; fortæl det, som havde Du selv digtet det Hele, men glem intet Træk, der er opbevaret, kun maa Du gjerne, idet Du fortæller det, glemme at det er opbevaret. Fortæl Barnet, at der samtidigen med denne Kjerlige levede en berygtet Røver, som var dømt fra Livet — ham fordrede Folket frigivet, ham raabte de Leve for, leve Barrabas; men over den Kjerlige raabte de »korsfæst, korsfæst«, saa altsaa denne Kjerlige ikke blot blev korsfæstet som en Forbryder, men som et saadant Uhyre af en

---

at hans Blod maatte komme over dem] Matth. 27, 25. at den himmelske Fader vilde tilgive dem] Luc. 23, 34. Barrabas] jvfr. Matth. 27, 16 ff.; Joh. 18, 39—40.

Forbryder, at hiin berygtede Røver blev en Slags retskaffen Mand i Sammenligning med denne Kjerlige.

Hvad Virkning troer Du denne Fortælling vil gjøre paa Barnet? Dog, for ret at belyse det, hvorom Talen er, saa gjør en Prøve, fortsæt Fortællingen om denne Korsfæstede, at han derpaa tredie Dagen efter opstod fra de Døde, saa opfoer til Himmels, for at indgaae til Herligheden hos Faderen i Himlene — prøv det, Du skal see, dette vil Barnet for det første næsten overhøre; Fortællingen om hans Lidelse vil have gjort saa dybt et Indtryk paa Barnet, at det slet ikke føler sig oplagt til at høre om Herligheden, som fulgte. Thi man maa være betydelig forqvaklet, og gjennem mange Aar forvænt med at have faaet den hele Historie om hans Fornedrelse, Lidelse og Død letfærdig paa Remse, for, uden at føle nogen Standsning derved, strax at kunne gribe efter Høiheden.

Altsaa hvilken Virkning troer Du, at denne Fortælling vilde fremkalde paa Barnet? Først og fremmest vel den, at det ganske glemte de øvrige Billeder, Du havde viist det; thi nu havde det faaet ganske Andet at tænke paa. Og saa vilde Barnet vel falde i den dybeste Forundring over, at Gud i Himlene ikke havde gjort Alt for at forhindre, at dette skeete; eller at det skeete uden at Gud, om ikke før saa dog i det sidste Øieblik, for at forhindre hans Død, lod Ild regne ned fra Himlen; at det skeete, uden at Jorden aabnede sig for at opsluge de Ugudelige. Og saaledes maatte vi Ældre jo ogsaa forstaae det, hvis vi ikke forstode, at det var frivillig Lidelse, derfor desto tungere, at han, den Fornedrede, i ethvert Øieblik havde det i sin Magt at bede, saa havde Faderen sendt ham Englenes Legioner for at afværge det Forfærdelige. — Dette var vel det første Indtryk. Men efterhaanden som Barnet gik og tænkte paa denne Historie, vilde det vel blive mere og mere lidenskabeligt; det vilde kun tænke paa og tale om Vaaben og Krig — thi det havde Barnet fast besluttet, naar han blev stor, at ville hugge alle disse ugudelige Mennesker ihjel, som havde handlet saaledes med den Kjerlige; det havde Barnet besluttet, barnligt glemmende, at det var over 1800 Aar siden de levede.

Naar saa dette Barn var blevet Yngling, saa vilde han ikke have glemt Barndoms-Indtrykket, men han vilde nu forstaae det anderledes, at det ikke lod sig gjøre, hvad Barnet, overseende de

---

Englenes Legioner] jvfr. Matth. 26, 53.

1800 Aar, havde besluttet; dog vilde han med samme Lidenskab tænke paa at stride med den Verden, i hvilken man spyttede paa den Hellige, den Verden, hvor man korsfæster Kjerligheden og beder for Røveren.

Naar han saa var blevet ældre og moden, da vilde han ikke have glemt Barndoms-Indtrykket, men han forstod det anderledes. Han ønskede ikke mere at slaae; thi, sagde han, saa faaer jeg jo ingen Lighed med ham, den Fornedrede, der ikke slog, end ikke igjen, da han blev slagen. Nei, han ønskede nu kun Eet, tilnærmelsesviis at lide, som han leed i den Verden, hvilken Philosopherne altid have kaldt den bedste, men som dog — ja, det maa dog nok være saa, at Eet er sandt i Philosophien, som ikke er det i Theologien — korsfæster Kjerligheden og raaber Leve for Barrabas. Dette har jo Verden og atter og atter i de mindre Forhold viist, at ikke blot Den, der, menneskelig, vil det Gode, maa lide, men at der — for Modsætningens Skyld, som Verden ynder, for ret at udtrykke, hvor modsat Verden er det Gode — samtidigen gjerne lever den Usle, den Foragtelige, den Nedrige, for hvem der til Modsætning raabes Leve.

Saaledes kan Synet af denne Fornedrede bevæge, kan det ikke ogsaa bevæge Dig saaledes? Saaledes bevægede det Apostlene, der Intet vidste og Intet vilde vide uden Christum og ham korsfæstet — kan det ikke ogsaa bevæge Dig saaledes? Deraf følger ikke, at Du bliver en Apostel, formasteligt! nei, deraf følger blot, at Du bliver en Christen. Saaledes bevægede dette Syn de Herlige, hvem Kirken ihukommer som dens Fædre og Lærere, der med Apostlene Intet vidste og Intet vilde vide uden Christum og ham korsfæstet — kan det ikke ogsaa bevæge Dig saaledes? Deraf følger ikke, at Du bliver en Saadan, forfængelige Tanke; deraf følger blot, at Du bliver en Christen. Thi hvorfor bevægede dette Syn dem saaledes? Fordi de elskede ham. Derfor opdagede de hans Lidelser; thi kun Den, der elsker ham, forstaaer, at han var Kjerlighed, og kun han kan derfor blive opmærksom paa, hvorledes han leed: hvor tungt, hvor martrende, og hvorledes han leed: hvor sagtmodigt, hvor kjerligt; hvorledes han leed: hvilken Ret han havde, hvorledes han leed: hvilken Uret! Naar dette Syn ikke bevæger Dig saaledes, maa det være fordi Du ikke

---

der ikke slog] Joh. 18, 22. uden Christum og ham korsfæstet] Paul. I Kor. 2, 2.

elsker ham. Men slip det derfor ikke, at dog maaskee Synet af denne Fornedrede i hans Lidelse kunde bevæge dig til at elske ham. Naar saa er, vil Du anden Gang faae dette Syn at see, og da vil det ogsaa bevæge Dig til at ville lide i Lighed med ham — der fra Høiheden vil drage Alle til sig.

IV.

Herre Jesus Christus, Du som rigtignok ikke kom for at dømme, men dog vil komme igjen for at dømme: Dit Liv paa Jorden er jo netop Dommen, med hvilken vi skulle dømmes. At da Enhver, der kalder sig Christen, maatte med denne Dom prøve sit Liv, om han kun elsker Dig i Din Fornedrelse, eller han kun elsker Dig i Din Høihed, det er, om han elsker Dig; thi elsker han kun een af Delene, elsker han jo ikke Dig. Men elsker han Dig, da gaaer han vel fornedret — thi han elsker jo Dig i Din Fornedrelse — men ikke, som naar det verdslige Sind verdsligt ligger under for verdslig Fornedrelse — saaledes vandrede Du jo ikke her paa Jorden i Fornedrelsen. Nei, skjøndt fornedret, er han ophøiet over Fornedrelsen, hans Sind, hans Øie vendt mod Høiheden, hvilken Du indgik til, hvilken han forventer hos Dig, Du som fra Høiheden vil drage Alle til Dig.

Joh. XII, 32: **Og jeg, naar jeg bliver ophøiet fra Jorden, vil jeg drage Alle til mig.**

Mange ere kaldede, Faa ere udvalgte — fra Høiheden vil han drage »Alle« til sig. Men fordi Mange ere kaldede, deraf følger ikke, at Mange ere udvalgte, tvertimod siges der jo, at kun Faa ere udvalgte. Og saaledes, fordi han vil drage Alle til sig, deraf følger ikke, at Alle lade sig drage. Kun hos ham er Skylden ikke at søge, hvis det ikke skeer, thi han vil drage Alle til sig.

Mange ere kaldede, Faa ere udvalgte] Matth. 22, 14.

»Fra Høiheden«; thi da han vandrede her paa Jorden i Ringhed, da ønskede han vel at drage Alle til sig, han kaldte dem til sig, alle De som arbeidede og vare besværede, han gik til Dem som syge og sorrigfulde vare, men han havde dog tillige et Andet at udføre, han skulde jo selv ved sit Liv udtrykke Sandheden, selv fremstille det at være Sandheden, og som sandt Menneske havde han altsaa dette Andet til sin Opgave: selv saaledes at fuldkomme det. Han havde saaledes selv Noget at fuldkomme, han lærte selv af hvad han leed, Lydighed, han — for at tale ganske menneskeligt og dog vel med Rette om et sandt Menneske — udvikledes til at blive og være Sandheden. I og med at fuldkomme dette søgte han tillige at drage Alle til sig. Da han saa havde fuldkommet den Opgave, der var sat ham selv, indtil det Sidste, lydig indtil Døden, indtil Døden paa Korset: da optoges han i Høiheden; han havde nu fuldkommet sit Løb, hans Gjerning var fuldbragt, Lydighedens, som var paalagt ham, eller som han frivilligt havde paataget sig. Da begynder han anden Gang, fra Høiheden; han skal nu ikke mere udvikles, for ham er der intet Mere at lære, han er nu ene beskjeftiget med at drage Menneskene til sig — fra Høiheden vil han drage Alle til sig.

Han begynder altsaa anden Gang fra Høiheden, her begynder han paa, hvad der fra da af er hans eneste Gjerning, at drage Alle til sig — men hvor skulle vi begynde? Fordi han nu er i Høiheden, kunne vi derfor ogsaa begynde med Høiheden, altsaa, fordi han arvede Høiheden, kunne vi derfor ogsaa tage den forud?

Lad os see paa ham og hans Liv, lad os tale ganske menneskelig derom, han var jo sandt Menneske. Han begyndte sit Liv i Ringhed, førte det i Ringhed og Fornedrelse indtil det Sidste, opfoer saa til Høiheden, hvad vil dette sige? Det vil sige, Timeligheden heel og holden var Lidelse, Fornedrelse, først Evigheden er Seier, Ophøielse. Det er altsaa ikke som man ellers stundom seer et Menneskes Liv, der maaskee i nogle Aar finder sig i Ringhed og Fornedrelse, udholder Miskjendelse og Forfølgelse, men saa, endnu indenfor Timeligheden, seirer og kommer til Høihed. Nei, han endte som han begyndte; født i Armod, som var han neppe et Menneske (thi kun i en Stald fandt man Plads for den

---

alle De som arbeide] Matth. 11, 28. Dem som syge og sorrigfulde vare] jvfr. »Bøn efter Prædiken«, 2det Stykke. lydig indtil Døden osv.] Philipp. 2, 8. fuldkommet sit Løb] 2. Timoth. 4, 7.

Spæde), endte han, som var han neppe et Menneske, med den forsmædelige Død, korsfæstet som en Forbryder — og saa først opfoer han til Høiheden.

Dersom man vilde kalde denne vor jordiske Tilværelse en Prøve, saa maa man — hvis vi et Øieblik see bort fra, hvilken uendelig Betydning hans Død har som Forsoningens, og betragte ham blot som Menneske — sige om ham: han har nu fuldendt sin Prøve, han har bestaaet i den, han er nu den Fuldendte, optagen i Høiheden. Men denne vor jordiske Tilværelse er jo just en Prøve, er Prøvens Tid; dette er Christendommens Lære, er hvad christelig Rettroenhed derfor ogsaa altid har vedkjendt sig som sin Betragtning. Det at være Menneske, at leve her i denne Verden, er at prøves, Livet er — for her at bruge et fremmed Ord, deels som det nøiagtigst betegnende og deels som det, der hurtigst og bestemtest erindrer Enhver just om hvad det skal erindre — en Examen. Og den største Examen et Menneske har at underkaste sig, hvortil hele hans Liv er ham anviist, er det at blive og være Christen; Alt hvad han foretager sig, om hans Virksomhed er den, menneskelig talt, størst mulige, eller den saa saare indskrænkede, det betyder Altsammen for ham kun dette, at han er til Examen. Vel veed jeg, at man i Almindelighed taler anderledes, at Menneskene have travlt med at ville »udrette« i Verden, travlt med at tale om, hvad Andre have udrettet, og hvad de selv have udrettet, jeg veed, at man vil lære os, at Historien er Dommen: men jeg veed ogsaa, at dette er en Opfindelse af den menneskelige Kløgt, der afskaffer Guds-Forholdet, selv vil spille vigtig og spille Forsynet, og derfor ene er beskjeftiget med Følgerne af et Liv, istedetfor at betænke, at et Menneske i ethvert Øieblik blot examineres af Gud. Hvad det angaaer med at »udrette«, dermed har Mennesket slet Intet at gjøre, det er Guds Sag, Guds Tilgift til det enkelte Menneskes Liv; men for det enkelte Menneske selv maa hele hans Liv, hver dets Daad, aldrig betyde ham Andet end en Prøve, han underkastes, hvor Gud er Examinator. Selv Christi Liv — og det synes dog vel overflødigt at tale om, hvad han har udrettet — var dog, for saavidt vi betragte ham blot som Menneske, for ham selv kun en Prøve, en Examen, Lydighedens Examen. Men han bestod den i ethvert Øieblik indtil Døden paa Korset; derfor ophøiede Gud ham ogsaa høit — og nu er han, den Fuldendte, i Høiheden. Lad os tale ganske menneskelig

---

derfor ophøiede Gud ham ogsaa høit] Philipp. 2, 9.

derom, han har bestaaet sin Prøve, har udviklet Forbilledet, er nu i Høiheden: det er ganske som ellers naar En har bestaaet sin Prøve og nu som Fuldendt beskjeftiger sig med at veilede Andre.

Fra Høiheden vil han nu drage Alle til sig. Det gjælder da for Alt at passe paa, at Du, om jeg saa tør sige, ikke ved et Sandsebedrag faaer vendt Tegningen af hans, Forbilledets, Liv forkeert. Havde Du levet samtidigen med ham, da var Du naturligviis kommet til, ham liig, at begynde med Ringheden og Fornedrelsen. Men da han nu er i Høiheden, og vil drage Dig til sig, Du som skal begynde: saa kan det saa let ved en Øienforblindelse see ud, som skulde Du b e g y n d e med Høiheden, hvad han jo ikke gjorde, thi han, den nu fuldendte, han endte med Høiheden. Du vil vel let see, vel ogsaa let forstaae, hvad jeg mener, at hans Liv, Forbilledets, kan tegnes paa to Maader: i det ene Tilfælde bliver Ringheden og Fornedrelsen Billedet, og langt borte, kun antydet som Troens Gjenstand, er Høiheden; det andet Billede er Høiheden, og langt, langt bagved som en næsten glemt Erindring ligger Ringheden og Fornedrelsen. Men da det jo er fra Høiheden han drager Dig, saa ligger Skuffelsen kun altfor nær.

Idet Du saa seer paa ham, seer hans Livs Prøve saa let ud, nu han har overstaaet den, han den Fuldendte. For saavidt er det intet Under, om han drager Alle til sig. Men derfor erindrede jeg netop tidligere om det Ord, der her afgiver en passende Fortolkning: Mange ere kaldede, Faa ere udvalgte. Kaldet er almindeligen ogsaa det Indbydende; seet blot i »Kaldet« seer Sagen saa let ud; saa kommer den nærmere Forstaaelse — og kun Faa blive de Udvalgte.

Men er det da ikke som et Bedrag af ham, at han saaledes fra Høiheden drager til sig; fortier han ikke Noget, maatte han ikke, for at være Sandheden, lige saa meget, som han drager til sig, advare Den, der lader sig drage, bestandigt gjørende ham opmærksom paa Forskjellen, der er imellem dem, og hvad deraf følger, Forskjellen, at han, den Fuldendte, er i Fuldendelsens Omgivelse, den Anden i Virkelighedens, Verdslighedens og Timelighedens Omgivelse, hvor denne Høihed maa vise sig omvendt som Ringhed og Fornedrelse, saa altsaa han drager fra Høiheden, og Den der føler sig dragen og følger, netop jo inderligere han gjør det, er desto mere i lige det modsatte Tilfælde, at være i, at synke dybere i Fornedrelse og Ringhed? Paa disse Utaalmodighedens og Misforstaaelsens Spørgsmaal er det ikke vanskeligt at svare. Først og fremmest, han kan det ikke anderledes; han har

jo bestaaet sin Prøve og er den Fuldendte, derved maa det have sit Forblivende, med mindre han da skulde begynde forfra med hver Slægt, lade sig føde i hver Slægt, lide, døe, som han gjorde det den ene Gang; men dette vilde jo forfængeliggjøre Betydningen af hans Lidelse og Død. — Fortiet Noget kan man heller ikke sige at han har; thi hans eget Liv, som han førte det i Fornedrelse og Ringhed, er jo bekjendt. Det er altsaa ikke ham, der fortier Noget, men vel maaskee den Enkelte, der forglemmer Noget, der, ved blot at see, og med usand Lidenskab, paa Høiheden, egentligen tager ham forfængelig, og derved kommer til at glemme Ringheden og Fornedrelsen, indtil det saa ender med, at han maaskee har forvildet sig for langt ud, og nu er hvor han mindst tænkte sig, hvor han saa vil give ham Skylden derfor, ham som fra Høiheden drager til sig. — At han istedetfor at drage til sig skulde advare, er jo dog en Selvmodsigelse; thi naar et Menneskes Sind ret christelig omdannes, saa forstaaer han, at der dog intet Forhold er mellem Fornedrelsen og Herligheden. Men i ethvert Tilfælde, Christi eget Liv i Fornedrelsen er jo med, for, om man saa vil, at advare, det er, for at advare mod den Letsindighed, der kun vil tage hans Høihed forfængelig.

Saaledes drager han til sig fra Høiheden, saa altsaa Den der, senere end Samtidigheden med hans Fornedrelse, skal vorde Christen, i en vis Forstand begynder med det Letteste; thi Høiheden er naturligviis det Lette, at føle sig dragen til den er let nok. Men Christus, der fra Høiheden drager Menneskene til sig, tager dem ikke ud af den Verden, hvori de leve; just derfor kommer det nok for hver Den, der i Sandhed drages til ham i Høiheden, af sig selv med Ringheden og Fornedrelsen.

Dette veed Christus meget vel, han veed ogsaa, at det saaledes at faae Lov til at begynde med det Letteste eller med at det seer let ud, er en Opdragelsens nødvendige Svig, og at det, at det saa bliver sværere og sværere, er for at det at leve i Sandhed kan blive Prøven og Examen. Selv Apostlene, som dog levede samtidigen med ham, sagde han ikke strax forud Alt, hvad de vilde komme til at lide, end ikke strax Alt, hvad han selv vilde komme til at lide; ja, da han skiltes fra dem, havde han endnu Meget at sige dem, men han sagde dem det ikke, fordi de endnu ikke kunde bære det. Et Menneske er et skrøbeligt Væsen, ikke som Gud-Mennesket istand til fra første Øieblik af at kunne vide

---

havde han endnu Meget at sige dem osv.] Joh. Ev. 16, 12.

Alt forud, sin Lidelse og Undergangs Vished og Nødvendighed, og saa dog formaae at leve Dag efter Dag, rolig, Gud hengiven, som forestod kun alt Godt ham. Et Menneske maa der tages paa med Lempe, og derfor faaer et Menneske først lidt efter lidt Opgaven for, lidt efter lidt bliver han skruet fastere og fastere ind i Prøvens og Examinationens større og større Anstrengelse. Saaledes bliver det lidt efter lidt for den Enkelte Alvor med at det at leve er at examineres, og den høieste Examen den: om En vil i Sandhed være Christen eller ikke.

Lad os gjøre os det ret tydeligt, hvorledes det overhovedet gaaer til med et Menneskes Opdragelse i Livets Skole, eller med at skulle tage Livets Examen; det samme vil saa gjælde i Forhold til den høieste Opdragelse i Livets Skole: det at blive og være Christen.

Ethvert Menneske har i høiere eller ringere Grad en Evne, som kaldes Indbildningskraften, den Kraft, der er den første Betingelse for hvad der bliver af et Menneske; thi Villien er den anden og i sidste Forstand afgjørende. Hukommelsen er stærkest i Barndommen, og tager saa af med Aarene; Indbildningskraften er stærkest i Ynglingsalderen, og tager saa af med Aarene. Vi ville nu tænke os en Yngling; med sin Indbildningskraft opfatter han et eller andet Fuldkommenhedens Billede (Ideal), det være nu et historisk overleveret, altsaa fra en forbigangen Tid, saa det altsaa har været virkeligt, har havt Værens Virkelighed, eller det dannes af Indbildningskraften selv, saa det altsaa ikke har Forhold til eller Bestemmelse af Tid og Sted, men kun Tanke-Virkelighed. Til dette Billede (der, da det for Ynglingen kun er til indenfor Indbildningen, det er, indenfor Indbildningens uendelige Fjernhed fra Virkelighed, er den fuldendte Fuldkommenheds, ikke den stridende og lidende Fuldkommenheds) drages nu Ynglingen ved sin Indbildningskraft, eller hans Indbildningskraft drager ham dette Billede til sig; han forelsker sig i dette Billede, eller dette Billede bliver hans Kjerlighed, hans Begeistring, ham hans fuldkomnere (idealere) Selv; han slipper det ikke, end ikke i Søvne, dette Billede, der gjør ham søvnløs, som Tilfældet var med hiin Yngling der blev søvnløs, indtil han selv blev ligesaa stor en Seierherre som Den, hvis berømte og beundrede Billede gjorde ham søvnløs. Til dette Fuldkommenhedens Billede forholder altsaa Indbildnings-

---

hiin Yngling der blev søvnløs] Themistocles, hvem Miltiades's Bedrifter ikke lod sove (Plutarch Themist. 3, 3); jvfr. III. Bd. S. 80.

kraften sig; og selv om det var Billedet af den Fuldkomne, hvis Fuldkommenhed just var, at have udholdt ikke blot forfærdelige Lidelser, men endog, hvad der er Fuldkommenheden (Idealiteten) meest modsat, daglige Krænkelser og Mishandlinger og Fortredigelser gjennem et langt Liv: som Indbildningen gjengiver dette Billede, seer det saa let ud; man seer kun Fuldkommenheden, selv den stridende Fuldkommenhed kun fuldendt. Indbildningskraften er nemlig i sig selv fuldkomnere end Virkelighedens Lidelse, er, tidløst bestemmet, ude over Virkelighedens Lidelse, den kan ypperligt gjengive Fuldkommenheden, den har alle de prægtige Farver til at skildre denne; men derimod Lidelse kan Indbildningskraften ikke gjengive uden i en fuldkommengjort (idealiseret), det er, formildet, fortonet, forkortet Gjengivelse. Thi Indbildnings-Billedet eller det Billede, som Indbildningskraften gjengiver eller fastholder, er dog i een Forstand Uvirkelighed, det mangler Tidens og Timelighedens og Jordelivets Virkelighed i Henseende til Besværligheder og Lidelser. Den sande Fuldkommenhed er nemlig, at denne Fuldkommenhed — ikke var til (thi det angaaer ham, den Fuldendte, ikke mig), men er til Dag efter Dag, forsøgt i denne Virkelighedens virkelige Lidelse. Men dette Sidste kan Indbildningskraften ikke gjengive — det kan jo end ikke gjengives, det kan kun være —, og derfor seer altid Fuldkommenhedens Billede, som Indbildningen fremstiller det, saa let ud, saa overtalende.

Ordentligviis har en Yngling vistnok kun liden Forestilling om Virkeligheden, om dens Lidelser og hvad det vil sige, naar de blive virkelige; men selv om det var saa, eller (da det nu engang ikke kan være saa) selv om en Ældre kom ham til Hjælp med hele sin Erfaring, og selv om der blev gjort Anstrengelser som hidtil aldrig af nogen Digter, og selv om det lykkedes, som det aldrig endnu var lykkedes nogen Digter, i Gjengivelsen af Fuldkommenhedens Billede ogsaa at faae betegnet Lidelserne: væsentligen lader det sig dog ikke gjøre, fordi, som sagt, Indbildningskraften forholder sig til Fuldkommenhedens Gjengivelse, men hvor nøiagtigt end Lidelsen blev angivet, blot derved at det er inden for eller i Indbildningen — thi det er jo ved Indbildningskraften — er denne allerede gjort let. En Skuespiller klædt i Pjalter — og om hans Dragt end, næsten Skuepladsens almindelige Fordringer til Trods, var ganske nøiagtigt Pjalter: dette en Times Bedrag er dog noget ganske Andet end i Virkelighedens daglige Liv at være den i Pjalter Klædte. Nei, hvor store Anstrengelser end Indbildningskraften gjør for at gjøre dette Indbildningsbillede

til Virkelighed, den kan det ikke. Kunde den det, kunde altsaa et Menneske ved Hjælp af sin Indbildningskraft opleve ganske det Samme som i Virkeligheden, gjennemleve det ganske paa samme Maade, som hvis han gjennemlevede det i Virkeligheden, lære sig selv lige saa nøiagtigt og grundigt at kjende, som i Virkelighedens Erfaring: saa var der jo ingen Mening i Livet, saa havde Styrelsen jo lagt Livet forkeert an; thi hvortil saa Virkeligheden, naar man ved Hjælp af Indbildningskraften ganske virkelig kunde forudoptage den, hvortil saa de 70 Aar, naar man i det 22de kunde have oplevet Alt! Men saaledes er det heller ikke; og derfor er igjen det Billede, som Indbildningskraften frembringer, ikke den sande Fuldkommenheds, det mangler Noget: Virkelighedens Lidelse eller Lidelsens Virkelighed. Den sande Fuldkommenhed er: at det er denne Fuldkommenhed — men Lidelsen er virkelig, altsaa, at det er denne Fuldkommenhed, der Dag efter Dag, Aar efter Aar er til i Virkelighedens Lidelse, denne frygtelige Modsigelse, ikke at Fuldkommenheden er til i et Fuldkomnere, men at Fuldkommenheden er til i det uendelig Ufuldkomnere. Og dette er just Ufuldkommenheden ved Indbildningsbilledet, at det Ufuldkomne ikke er gjengivet; ak, og dette er det Sørgelige, at i Virkeligheden, det eneste Sted, hvor den sande Fuldkommenhed kan være i Sandhed, der er den saa sjelden, fordi der er det saa tungt og anstrengende at være det, saa tungt — ja, saa tungt, at det at være det just derfor er den sande Fuldkommenhed.

Nu tilbage til Ynglingen. Dette Fuldkommenhedens Billede er altsaa hans Kjerlighed; man seer det paa ham, hans Øie seer Intet af hvad der ligger nærmest omkring ham, det søger kun hiint Billede; han gaaer som en Drømmer, og dog er han lysvaagen, det seer man paa Ilden og Flammen i hans Øie; han gaaer som en Fremmed, og dog er han som hjemme, thi han er ved Indbildningskraften bestandigt hjemme hos dette Billede, hvilket han ønsker at ligne. Og som det saa skjønt gaaer med de Elskende, at de komme til at ligne hinanden, saaledes forvandles Ynglingen ogsaa i Lighed med dette Billede, der afpræger eller udpræger sig i al hans Tænken og i hver en Yttring af ham, medens han, som sagt, med Øiet rettet mod dette Billede — ikke har passet paa sin Fod, ikke har seet sig for, hvor han er. Han vil ligne dette Billede, han begynder allerede at ligne det — og nu pludselig opdager han en Virkelighedens Omgivelse, i hvilken han staaer, og denne Omgivelses Forhold til ham.

Dersom den Magt, der styrer Menneskenes Liv, var en forførerisk Magt, saa vilde den i dette Øieblik spottende sige om

denne Yngling: see saa, nu er han fangen — omtrent som den omgivende Verden siger om ham: see der en Yngling, der har ladet sig af sin Indbildningskraft lokke til at gaae for langt ud, saa han er blevet overspændt og latterlig, ikke passer ind i Virkeligheden. Men den Magt, der styrer Menneskenes Liv, er Kjerlighed, og dersom der kunde være Tale om, at den havde Forkjerlighed, da har den Forkjerlighed for denne Yngling, som vi jo læse, at Christus fandt Velbehag i hiin rige Yngling, ikke fordi han blev verdslig klog og svingede af, men fordi han var gaaet saa langt ud, at Christus havde begyndt at haabe paa ham. Den kjerlige Styrelse dømmer da ikke om denne Yngling ukjerligt, som Verden dømmer, men siger: vel Dig, nu begynder for Dig Livets Alvor, Du er nu kommet saa langt ud, at det for Dig vil blive Alvor med, at det at leve er at examineres. Thi Livets Alvor er da ikke al denne Endelighedens og Travlhedens Travlhed med Næringsvei, Levebrød, Embedsstilling, Børneavlen, men Livets Alvor er, at ville være, at ville udtrykke Fuldkommenheden (Idealiteten) i Virkelighedens Daglighed, at ville det, saa man ikke, til sin egen Fortabelse, een Gang for alle travl slaaer en Streg derover, ei heller opblæst tager det forfængeligt som en Drøm — o, i begge Tilfælde sørgelige Mangel paa Alvor! — men ydmygt vil det i Virkeligheden.

I en vis Forstand har Ynglingens Indbildningskraft bedraget ham, men sandeligen, hvis han selv vil, har den ikke bedraget ham til hans Skade, den har bedraget ham ind i det Sande, ved et Bedrag ligesom spillet ham Gud ihænde; hvis Ynglingen vil — Gud i Himlene venter paa ham, villig til at hjælpe, som der kan hjælpes ved en Examen, der dog skal have den høieste Examens Alvor. Indbildningskraften har bedraget Ynglingen, ved Hjælp af hiint Fuldkommenhedens Billede faaet ham til at glemme, at han jo er i Virkeligheden: og nu staaer han der — ganske rigtigt stillet. Sandt nok, det gyser maaskee et Øieblik i ham, idet han nu seer Tingen an; men slippe Billedet, nei, det kan han ikke overtale sig til. Paa den anden Side, slippe fra Lidelse, det kan han heller ikke, hvis han ikke kan overtale sig til at slippe Billedet; thi da Billedet, som han vil ligne, er Fuldkommenhedens, og Virkeligheden, i hvilken han er og vil udtrykke Ligheden, er Intet mindre end Fuldkommenhed: saa er Lidelse oplagt, og ikke

---

som vi jo læse, at Christus fandt Velbehag i hiin rige Yngling] Marc. 10, 21.

til at undgaae. Han er altsaa, Gud være lovet! — thi bort med feige Taler, og forbandet være Usselhedens Spot her, hvor der kun kan være, i Sandhed, Tale om Lykønskning — han er altsaa Gud være lovet i Klemmen. Det beroer paa Styrelsen — men lad os aldrig glemme, at den er Kjerlighed — hvor mange Huller, om jeg saa tør sige, den vil skrue ham, hvor stærkt den, om jeg saa tør sige, vil hede ham Ovnen, hvori han, liig Guldet, skal prøves. Maaskee har han endnu langtfra ikke overskuet Sagens sande Sammenhæng, thi Styrelsen er Kjerlighed; og er det end Alvor med dens Prøvelse, der er intet Grusomt i denne Alvor, den tager dog lempeligt paa et Menneske, og frister aldrig over Formue. Han har seet, at han kommer til at lide, han har seet, hvad denne Kjerlighed vil koste ham, men hvo veed, siger han, der kan jo komme bedre Tider, der kommer nok Hjælp, og det kan endnu blive godt. Saa slipper han ikke Billedet, men gaaer freidigt i den Lidelse, hvori han føres. Thi Styrelsen er Kjerlighed; nænsom mod denne begeistrede Yngling nænner den ikke at lade ham strax forstaae, at her er en Skuffelse, at han regner uden Vert. Men dette kunde han endnu ikke taale at forstaae, og derfor — uendelige Kjerlighedens Omsorg! — derfor kan han heller ikke forstaae det. Han holder ud; og ved saaledes at holde ud styrkes han, som man styrkes i Lidelse — han elsker nu hiint Fuldkommenhedens Billede end een Gang høiere, thi hvad man har lidt for, elsker man altid høiere. Herligt! Derimod er der undgaaet ham Noget: der kom ingen Hjælp, som han havde haabet; kun i en ganske anden Forstand er han blevet hjulpet, thi han er blevet stærkere.

Saaledes tager nu Styrelsen flere Gange ved ham, og hjælper ham hver Gang længere og længere ud i Lidelse, fordi han ikke vil slippe hiint Billede, som han ønsker at ligne. Da kommer der et Øieblik, hvori Alt bliver ham klart; han forstaaer, at hiint Haab var Ungdommelighedens, han forstaaer nu, at Lidelse ikke bliver til at undgaae, og at den vil tiltage med hvert Skridt han gjør fremad. Nu har Tilværelsen skruet ham saa stærkt, som den kan skrue et Menneske; at leve i, eller at holde Livet ud i dette Tryk kalder man med Eftertryk: at være til som Menneske; havde Tilværelsen gjort det strax, havde den knuust ham. Nu kan han vel taale det — ja, det maa han kunne, siden Styrelsen gjør det ved ham, Styrelsen, som jo er Kjerlighed. Men dog gyser det i ham; Fristeren hvisker til ham, at han skulde slippe hiint Billede. Men han kan ikke overtale sig til at slippe det; og

da udbryder han: jeg kan det ikke anderledes, Gud hjælpe mig. Lad os nu antage, han holder ud til sin Død: saa bestod han sin Prøve. Han blev selv det Fuldkommenhedens Billede, han elskede, og Indbildningskraften har sandeligen ikke bedraget ham, saa lidet som Styrelsen. For at indgaae i Himmeriges Rige maa man blive Barn igjen; men for at Ens Liv kan udtrykke, at man er indgaaet i Himmeriges Rige, maa man anden Gang blive Yngling. At være Barn, og at være Yngling, naar man er det, det er let nok; men anden Gang — den anden Gang det er det Afgjørende. At blive Barn igjen, at blive til Intet, uden al Selviskhed; at blive Yngling igjen: uagtet man er blevet klog, klog af Erfaring, klog paa Verden, at foragte at handle klogt, at ville være Ynglingen, at ville bevare Ynglingens Begeistring frelst i al dens Oprindelighed, at ville gjennemkæmpe den, mere angst og undseelig ved at prutte og tinge, og ved, hvad der er det Samme, at vinde jordisk Fordeel, end den blufærdige Pige er ved en Uanstændighed — ja det er Opgaven.

Lad os saa tænke paa ham, der fra Høiheden vil drage Alle til sig, saa altsaa Livets Examen nu er denne: at blive og at være Christen.

Her begyndes atter med det Letteste, med Høiheden. Som Indbildningskraften førte hiin Yngling ud, saaledes drager ogsaa dette Billede, Billedet af ham den Fuldendte, som er i Høiheden, Menneskene ud. Lad os tænke en Yngling. Han seer og seer saa længe paa dette Billede, af hvilket han ganske føler sig dragen, til dette Billede bliver hans eneste Tanke. Ynglingen, antage vi jo, har hørt Fortællingen om det Liv, som denne Ophøiede førte paa Jorden i Fornedrelse og Ringhed. Vi antage, at Ynglingen ikke er at kalde letsindig, at han altsaa gjør endog al mulig Anstrengelse for ved Hjælp af Indbildningskraften at forestille sig denne Lidelse. Men Indbildningskraften, der er Fuldkommengjørelsens (Idealiseringens) Evne, forholder sig væsentligen til Høiheden, Fuldkommenheden, og kun ufuldkomment til Ufuldkommenheden. Selv idet Ynglingen meest levende forestiller sig denne Fornedredes Lidelse, fremhæver strax Indbildningskraften det Kjerlige, det Milde, det uendelig Ophøiede i denne Fornedrede saaledes (thi hidtil er der ikke noget usandt i Indbildningens

---

jeg kan det ikke anderledes, Gud hjælpe mig] Luthers Ord paa Rigsdagen i Worms. For at indgaae i Himmeriges Rige maa man blive Barn igjen] jvfr. Matth. 18, 3.

Gjengivelse, det Usande kommer først her), at Verdens Modstand, alle disse Tusinder og Tusinder af Daarer, og Verdens Spot bliver dog saa ubetydelig i Sammenligning dermed — saa ubetydelig, at det dog seer saa let ud. Vanskeligheden, der altid er for Indbildningskraften, at gjengive Lidelsen, er her i en ny Vanskelighed: jo større Ophøietheden og Reenheden er, jo ubetydeligere maa, ved Modsætningen, Modstanden synes, medens i Virkeligheden Lidelsen, i samme Grad som Ophøietheden, er des større, des inderligere.

Saa gaaer da Ynglingen ud i Verden med dette Billede for Øie; han behøver ikke, som Fromheden følte Trang til, at vandre den lange Vei til det hellige Land for at sætte sig tilbage i Tiden, thi dette Billede er ham saa nærværende, at han i en anden Forstand alligevel kan siges at være vandret ud, skjøndt han er blevet paa sit sædvanlige Sted, i den gamle Omgivelse — men ene beskjeftiget med at ville ligne dette Billede. Og det udøver sin Magt over ham, Kjerlighedens Magt, der jo formaaer Alt, fremfor Alt at gjøre lige; hans hele Inderste omdannes lidt efter lidt, og hvor ufuldkomment end, det er dog som begyndte han at ligne dette Billede, over hvilket han har glemt Alt — ogsaa den Verden, i hvilken han er, der nu seer forundret og fremmed paa ham.

Nu er han fangen, nu maa det blive Alvor. Slippe Billedet kan han ikke overtale sig til; men gjør han det ikke — det, at han ikke gjør det, og Billedet, vil føre ham til lige det Modsatte af Høihed og Herlighed. Thi at Sandheden i Sandhedens Verden er i Høihed, der hvor han nu er i Høihed, han den Fornedrede, ja det er i sin Orden; men i Usandhedens Verden, blot svagt og ufuldkomment, at ville ligne Sandheden, det maa blive Ringhed og Fornedrelse, det er ogsaa ganske i sin Orden. Dog selv dette har Ynglingen vel maaskee forstaaet, og fastholdt ved Hjælp af Indbildningen, men han har ikke erfaret det — nu først begynder det at blive Alvor. Dog slippe hiint Billede, eller, hvad der er det Samme, opgive at blive eller opgive at være Christen, dertil kan han ikke overtale sig.

Saa vil det gaae ham som det gik hiin Yngling; han holder Billedet fast og lider, hvad der indtil videre følger af at holde det fast, men han vil, ligesom hiin Yngling, derunder dog trøste sig med et menneskeligt Haab om, at det jo kan blive bedre. Saa redelig som han er sig bevidst at ville det Gode og Sande, skulde det saa ikke lykkes ham at vinde Menneskene, skulde Gud saa ikke hjælpe ham, hjælpe ham til at seire! jo vist skal Gud hjælpe ham til at seire; men i denne Verden seirer det Sande kun ved

at lide, ved at ligge under. Dog dette forstaaer Ynglingen endnu ikke ganske; thi Styrelsen er kjerlig, hvor kunde den da nænne strax at lade en Yngling ganske forstaae dette.

Styrelsen hjælper ham nu længere og længere ud i Lidelse og Fare; thi han kan ikke overtale sig til at slippe Billedet; og da det gaaer saadan lidt efter lidt, mærker han egentligen ikke ganske, at lige det Modsatte skeer af hvad hiint Haab lovede ham. Men saa vil der komme et Øieblik, hvor han, bestedt som han allerede er i Virkelighedens Lidelse, faaer Overskuelsen — og nu siger Evigheden selv: fra nu af er det Alvor. Han er altsaa allerede selv bekjendt med Lidelser, og nu skal han til at forstaae Billedet, der i det Øieblik faaer en gysende Nærhed. Der ligger altsaa, siger han til sig selv, et heelt Liv for mig, kort eller langt, men Lidelse indtil det Sidste, det seer jeg paa Forbilledet; saa lidet som man standser et Legeme, der ruller ned ad en Skrænt, saa lidet standses her Lidelsen før i Døden, der, for saavidt dog ogsaa den hører med til Lidelsen, ikke bliver en stille og rolig. Og ikke blot standser Lidelsen ikke, men dens Smertefuldhed voxer med dens Vedbliven. At blive udstødt af det menneskelige Samfund, en Afsky for Alle, hvad der da igjen udøver sin Magt over de Faa, som staae En nærmest, og som man dog havde regnet paa, saa disse finde Venskabs-Forholdets Priis for dyr: at blive forraadt, solgt af en Fortrolig, at høre disse Ord af den eneste Ven, paa hvem man tilsidst havde stolet, »jeg kjender ham ikke«! Frygteligt, hvis man ikke taber Forstanden, saa man selv ikke kjender sig selv, taler om sig selv som om en Tredie-mand, og svarer Forhaanelsen, der nævner Ens Navn: jeg kjender ikke dette Menneske. O, naar man selv lever i Fryd og Gammen, eller dog har Sit paa det Tørre, da kan man vel læse om Sligt, maaskee ogsaa tale derover, maaskee ogsaa i Talens Løb lade nogle Taarer løbe med: og dog maaskee i sit Inderste være rolig, for sit eget Vedkommende aldeles uberørt af det, hvorom man taler. Men naar man allerede har faaet Lidelsernes Indvielse, da kan man vistnok bedre forstaae, men da har man ogsaa hvad man faaer at forstaae, sig saa ængstende nær som muligt. Dog han er endnu ikke færdig. Slippe dette Billede, siger han, nei, det kan jeg ikke; i Guds Navn, lad der saa skee mig hvad der skal skee, jeg kan det ikke anderledes; lad al denne Lidelse komme, jeg har mit Haab til Gud, vel ikke som i min tidligste

---

»jeg kjender ham ikke«] Peders Ord i Fornægtelsen (Matth. 26, 72).

Tid, men paa en anden og inderligere Maade. Altsaa jeg slipper ikke dette Billede — men i samme Øieblik seer han endnu engang paa Forbilledet, og han seer, at Lidelsen standser end ikke her, der er endnu en Forøgelse, den sidste: i det bittreste Øieblik at være forladt af den Sidste — af Gud. Han havde tænkt sig, i Tillid til Gud at skulle bære alle disse Lidelser, al denne Marter og Qval, som Mennesker kan opfinde; men det havde han ikke tænkt sig, at skulle forlades af Gud, at Gud, der ellers jo er den Kjerlige og saa hurtig tilrede overalt, at han dog engang lod vente paa sig og trak sig tilbage, og — forfærdeligt! — just i det Øieblik, det eneste saa længe Verden har bestaaet, det Øieblik, da hans Hjælp var fornøden, som den aldrig nogensinde har været det eller kan vorde det.

Lad os nu antage, at hiin Yngling, om hvem vi have talet, der, skjøndt ikke mange Aar ere forløbne, vist allerede er blevet som en Olding, lad os antage, at han, trøstende sig til, at om det end skulde skee, at Gud forlod ham, saa er det dog kun et Øieblik — vælger ikke at slippe Billedet, og hvorfor? Ja, han kan ikkun svare: jeg kan det ikke anderledes. Lad os saa antage, at han holder ud indtil det Sidste: saa bestod han sin Prøve, han blev og forblev at være Christen, dragen af ham, der fra Høiheden vil drage Alle til sig. Maaskee har der ligget et langt Liv for ham, maaskee kun et kort. Maaskee har han i eet Øieblik med salig Tillidsfuldhed sagt »om en liden Stund«, nemlig om en liden Stund vil jeg være fuldendt, og har dog maaskee paa samme Tid havt Forestillingen om, at det var mange Aar, men det Evige saa nær hos sig, at han derfor har sagt: om en liden Stund. Maaskee har han i et andet Øieblik sukket »omsider«, at jeg saa omsider maatte blive salig, og dog maaskee ikke tænkt paa nogen længere Tid end før, men følt sig svagere og det Evige længere borte. Thi disse Ord »om en liden Stund« og »omsider« sige i en vis Forstand Eet og det Samme, men paa en forskjellig Maade; om det kun var en halv Time, man kan om den sige: om en liden Stund, men ogsaa: omsider; og omvendt, man kan om det længste Liv sige: omsider, men ogsaa: om en liden Stund. Dog for at vende tilbage til vor Antagelse: denne Yngling eller Olding, hvad han nu blev, han holdt ud indtil det Sidste; da den liden Stund var forbi, indgik han (efter at have bestaaet Prøven, at blive og at vedblive at være Christen) omsider til Saligheden, til ham, som fra Høiheden drog ham til sig.

Dette er den Prøve: at blive og at vedblive at være Christen, en Lidelse, med hvilken ingen anden menneskelig Lidelse kan

sammenlignes i Smerte og Qvalfuldhed. Dog er det ikke Christendommen eller Christus, der er grusom. Nei, Christus er i sig selv Mildheden og Kjerligheden, er Kjerligheden og Mildheden selv; Grusomheden fremkommer derved, at den Christne skal leve i denne Verden, i denne Verdens Omgivelse udtrykke det at være Christen — thi saa mild, ɔ: saa svag er Christus ikke, at han vil tage den Christne ud af Verden. I en lidenskabelig Stemning, der forholder sig til Forargelsens Mulighed, vil det være En, som var Christendommen grusom; men det er ikke saa, det er Verden, der er grusom, Christendommen er Mildheden og Kjerligheden. Dog er Lidelsen, som sagt, den qvalfuldeste, og den enkelte Christen en Lidelse forbeholdt, som end ikke Gud-Mennesket kunde blive forsøgt i. Det er en frygtelig Opdagelse at gjøre, at Sandheden forfølges; men Lidelsen bliver forskjellig i Forhold til hvo Den er, som gjør denne Opdagelse. Et daarligt, indbildsk Menneske, der er saa overordentlig tilfreds med sig selv, han lider ikke stort ved den Opdagelse, at Sandheden forfølges — dersom det ellers var muligt, at et saadant Menneske i Sandhed kunde gjøre denne Opdagelse. Paa den anden Side Gud-Mennesket, han veed i sit Inderste evig vist med sig selv, at han er Sandheden, han lider derfor vel det: som Sandheden eller skjøndt Sandheden at forfølges, men han lider ikke samtidigt paa et andet Sted i sit Inderste, betræffende hvorvidt han nu i ethvert Øieblik selv er i Sandheden. Men dette er Tilfældet med den enkelte Christen. Ham kunde det naturligviis aldrig falde ind, dette Gudsbespottelige, at ville være Sandheden, han er for Gud et ringe, syndigt Menneske, der kun saare ufuldkomment forholder sig til Sandheden. Men jo mere den Christne saaledes i Inderlighedens Frygt og Bæven er for Gud, desto mere ængstes og bekymres han for ethvert Feiltrin, desto tilbøieligere er han kun til at anklage sig selv. For saavidt vilde det dog stundom være ham en Trøst, hvis Andre dømte vel om ham. Men lige det Modsatte er Tilfældet, han anklages for alt Ondt, og trænges saaledes hvert Øieblik atter igjen tilbage i sin Selvbekymring, om Feilen dog ikke skulde ligge hos ham — og han gyser. Men jo mere han nu i ny Frygt og Bæven arbeider, kæmpende end mere for at være ganske uegennyttig, opoffrende, kjerlig, desto mere anklage Menneskene ham for Selvkjerlighed. Og hvis han lever i Christenheden, saa foregaaer da dette under en almindelig Summen og Brummen af eventyrlige Skikkelser, henhørende til den Deel af Præsteskabet, der maa kaldes de saakaldte Præster, som, i Medfør af Levebrødet, forsikkre, at den Kjerlige er elsket af Gud og Mennesker, og at dette er

Christendom, dette, ikke at den Kjerlige bliver Offeret, men at den Kjerlige er Den, til hvem der offres — uden at betænke, at det jo er at bespotte Christus, thi er det sandt, saa var jo Christus — der blev Offeret — ikke den Kjerlige. Men saaledes lider en Christen i Christenheden den beskrevne Lidelse, forøget derved, at man ængster ham ved at udsige om ham, at han end ikke er Christen, at hans Liv er en uchristelig Overdrivelse, fordi han ikke som de andre Christne vil lade Christendommen være Noget, man formeentligen blot skal have skjult i sit Inderste — maaskee saa godt gjemt, at den slet ikke er der. Altsaa ængstet i Selvbekymring, eller paa samme Tid som man ængstes i Selvbekymring, at skulle gjøre den Opdagelse, ikke at »Sandheden« maa lide (thi denne Opdagelse kan ingen Christen med Sandhed siges at gjøre, det kunde kun Gud-Mennesket, som var Sandheden), men dog at Sandhedskjerligheden maa lide: det er qvalfuldt. Dersom denne — skal jeg nu sige: denne lidende Christen, nei, det behøves ikke, thi enhver Christen er lidende — dersom denne Christen ikke havde Forbilledet at see paa, saa holdt han det heller ikke ud, saa turde han ikke troe paa Kjerligheden i ham selv, naar Menneskene saaledes vidne ham imod. Men Forbilledet, der evig vidste med sig selv, at han var Kjerlighed, hvem derfor ingen Verden, ei heller al Verden kunde rokke i denne Vished, han har netop udtrykt det, at Kjerligheden hades, Sandheden forfølges. Med dette Billede for Øie holder derfor den Christne ud i Fornedrelsen, dragen til ham, som fra Høiheden vil drage Alle til sig.

Saaledes forholder det sig med Høiheden og Ringheden. Den sande Christens Fornedrelse er ikke en slet og ret Fornedrelse, den er blot Gjengivelsen af Høiheden, men Gjengivelsen i denne Verden, hvor Høiheden maa vise sig omvendt som Ringhed og Fornedrelse. Stjernen sidder i Sandhed høit paa Himlen, sidder lige høit paa Himlen, uagtet den seet i Havet synes at sidde langt nede under Jorden; og saaledes er det at være Christen den høieste Ophøielse, om det end i denne Verdens Gjengivelse maa vise sig som den dybeste Fornedrelse. Fornedrelsen er altsaa i en vis Forstand Høiheden; saasnart Du tager Verden bort, det plumrede Element, der forvirrer ved sin Gjengivelse, saasnart den Christne døer, saa er han i Høiheden, hvor han iforveien allerede var, men hvad ikke kunde sees her af Verden, saa lidet som Nogen, der ikke formaaede at løfte sit Hoved opreist, og altsaa blot kunde see Stjernen dybt nede paa Havsens Bund, kunde falde paa, at den egentligen er i Høiheden. Og saaledes er det med den sande Christen; han er i Fornedrelsen ikke understøttet af de

Andres Forestilling om, at denne Fornedrelse dog egentligen er Høiheden eller Høihedens omvendte Gjengivelse paa Grund af det Tredies Omvendthed, hvori Gjengivelsen er. Hvis saa var, var det ikke ret Alvor med Fornedrelsen. Forholdet er ikke som naar en Fyrste er ukjendt og dog kjendt; men som naar en Fyrste har forklædt sig saaledes, at han ingen Medvider har sikkret sig, eller lever i et fremmed Land, hvor Ingen kjender ham, og nu bliver antaget for En der vil udgive sig for at være Fyrsten, En til hvem man derfor siger: nei holdt, Du bedrager os ikke; Du skulde være en kongelig Person, eller dog noget stort Noget, det er lutter Løgn og Forfængelighed og Indbildskhed, Du er enten gal eller Du er en Bedrager.

Og hvorledes fremkommer nu dette Fornedrelsens Forhold? Det fremkommer saaledes: han, der fra Høiheden vil drage Alle til sig, han drager et Menneske saaledes til sig, at dette Menneske bliver og vedbliver at være Christen; men denne Christen er her i Verden, og derfor er det hans Høihed, hans som drager, der gjengives i denne Christens Fornedrelse.

V.

Herre Jesus Christus, vistnok er det fra Høiheden Du drager et Menneske til Dig, og det er til Seier Du kalder ham, men dette vil jo sige, Du kalder ham til Strid og forjætter ham Seier i den Strid, til hvilken Du fra Høiheden kalder ham, Du store Seierherre. Saa bevare Du da vore Sjele som fra al anden Vildfarelse saa ogsaa fra denne, at vi indbilde os at være Medlemmer af en allerede her i Verden triumpherende Kirke. Dit Rige var jo ikke og er jo ikke af denne Verden, her i Verden ikke Din Kirkes Sted, kun Plads for den, hvis den vil stride og ved at stride skaffe sig Plads for at være til. Men vil den stride, da skal den heller aldrig fortrænges af Verden, det vil Du indestaae for; indbilder den sig derimod at skulle triumphere her i Verden, ak, da har den jo selv forskyldt, at Du unddrog den Din Bistand, da er den gaaet under, da har den forvexlet sig selv med Verden. Saa være Du da med Din stridende Kirke, at det aldrig maatte skee, at den — og det er jo den eneste Maade paa hvilken det kunde skee — udslettedes af Jorden ved at blive en triumpherende.

Joh. XII, 32: **Og jeg, naar jeg bliver ophøiet fra Jorden, vil jeg drage Alle til mig.**

»Ja, dette er let at forstaae; han har seiret, vi have blot at slutte os til ham for at dele Seieren med ham; kun ingen Sinke-

---

Dit Rige . . . er jo ikke af denne Verden] jvfr. Joh. 18, 36.

rier og Spidsfindigheder, saa er Sagen ganske simpel.« Ganske saaledes vilde vel neppe Nogen udtrykke sig i Ord, men maaskee var der dog baade Den og Den, som i sit stille Sind tænkte omtrent saaledes. Og hvad have vi saa fra vor Side at sige?

Man kunde gjøre opmærksom paa, at det, selv om intet Andet var til Hinder, ikke saa let lader sig gjøre, fordi Christi Liv i een Forstand staaer udenfor det ligefremme Forhold til hver Enkelt i Slægten, at han, som Gud-Mennesket, skjøndt sandt Menneske, dog er saaledes ueensartet med det enkelte Menneske, at det ikke saa ganske ligefrem lader sig gjøre uden videre, i en Slags fræk Nærgaaenhed, saadan at ville gaae paa Parti med ham. Man kunde gjøre opmærksom paa, at denne Christi (Gud-Menneskets) Ueensartethed med alle enkelte Mennesker ogsaa er udtrykt ved Læren om hans Gjenkomst. Thi det er ikke med ham som med et andet Menneske, der engang har levet, vundet maaskee en eller anden stor Seier, hvis Følger vi uden videre tilegne os, medens der Intet høres fra ham, endnu mindre, at han kunde komme igjen for at gjøre Regnskabet op med os, for, ved at fordre Sit eller sig selv igjen af os, at dømme os. Anderledes med Christus. Han levede her paa Jorden, dette hans Liv er Forbilledet. Derpaa indgaaer han til Høiheden, og saa siger han ligesom til Slægten: begynder nu I — og hvad er det de skulle begynde paa? paa at leve i Overeensstemmelse med Forbilledet — men, tilføier han, engang ved Tidens Ende kommer jeg igjen. Denne Form af Tilværelse gjør altsaa, om jeg saa tør sige, hele Kirkens Tilværelse her paa Jorden til en Parenthes eller et Parenthetisk i Christi Liv; med Christi Opfart til Høiheden begynder Parenthesens Indhold, og med hans Gjenkomst sluttes den. Det løber altsaa ikke her ud i Eet, som ellers i det historiske Forhold mellem en Enkelt og de Andre, der uden videre tage sig hans Seier til Indtægt; thi hverken er en saadan Enkelt Forbilledet, ei heller er en saadan Enkelt Den der vil komme igjen. Kun Christus er Den, der kan gjøre sit Liv til Prøven for alle Mennesker. Idet han farer op til Himlen, saa begynder Examens-Tiden; den har nu varet i 1800 Aar, skal maaskee vare i 18000. Men (og dette hører just med til at det Mellemliggende er Examen) han kommer igjen. Og naar dette er saaledes, saa er al ligefrem Tilslutning til ham for uden videre at tage sig hans Seier til Indtægt umuligere end i Forhold til noget andet Menneske.

Dog dette ville vi her ikke videre opholde os ved, vi ville hellere gjøre en anden Betragtning gjældende: er »Sandhed« noget Saadant, at i Forhold til denne det lader sig tænke, at En uden

videre kan tilegne sig den ved Hjælp af en Anden? Uden videre, det er, uden selv at ville paa en lignende Maade udvikles, forsøges, kæmpe, lide som Den, der for ham erhvervede Sandheden? er det ikke lige saa umuligt som at sove eller drømme sig til Sandheden, lige saa umuligt uden videre at tilegne sig den, hvor lysvaagen man end er, eller er man lysvaagen, er dette ikke blot en Indbildning, naar man ikke forstaaer eller ikke vil forstaae, at der i Forhold til Sandheden ingen Forkortelse gives, som udelader det at erhverve, og i Forhold til det at erhverve fra Slægt til Slægt ingen væsentlig Forkortning, saa enhver Slægt og Enhver i Slægten væsentligen maa begynde forfra?

Thi hvad er Sandhed, og i hvilken Forstand var Christus Sandheden? Det første Spørgsmaal gjorde som bekjendt Pilatus, et andet Spørgsmaal er, om han egentligen brød sig om at faae dette Spørgsmaal besvaret; i ethvert Tilfælde var hans Spørgsmaal i een Forstand saa aldeles paa rette Sted, og i en anden Forstand saa ganske paa urette Sted, som det var muligt. Pilatus gjør Christus dette Spørgsmaal, hvad er Sandhed; men Christus var jo Sandheden, altsaa er Spørgsmaalet ganske paa sit rette Sted. Ja; og dog i en anden Forstand nei. At Pilatus kan falde paa i det Øieblik at spørge Christus saaledes, beviser netop, at han aldeles intet Øie har for Sandheden. Christi Liv var nemlig Sandheden; og derfor siger Christus selv (idet han nærmere forklarer det Ord: mit Rige er ikke af denne Verden; var mit Rige af denne Verden, havde vel mine Tjenere stridt derfor, at jeg ikke var blevet overantvordet til Jøderne): jeg er dertil fød og dertil kommet til Verden, at jeg skal vidne om Sandhed. Christi Liv paa Jorden, hvert Øieblik i dette Liv var Sandheden; hvori ligger nu Grund-Forvirringen i Pilati Spørgsmaal? Den ligger i, at han kan falde paa saaledes at spørge *Christus*; thi idet han spørger Christus saaledes, angiver han jo sig selv, gjør han det aabenbart om sig selv, at Christi Liv har ikke forklaret ham hvad Sandhed er — men hvor skulde Christus saa med Ord kunne oplyse Pilatus derom, naar det som er Sandheden, Christi Liv, ikke har aabnet Pilati Øine for hvad Sandhed er! Det seer ud, som var Pilatus videbegjerlig, lærvillig, men sandeligen hans Spørgsmaal er saa taabeligt som muligt, ikke det at han spørger: hvad er Sandhed, men at han spørger Christus derom, hvis Liv just er Sandheden, og altsaa i ethvert Øieblik ved sit Liv mægtigere bevisende hvad

---

Pilatus] Joh. 18, 38.

Sandhed er, end alle de skarpsindigste Tænkeres vidtløftigste Foredrag. Ethvert andet Menneske, en Tænker, en Lærer i Videnskaben o. s. v., ja ganske ligegyldigt ethvert andet Menneske, en Tjenestekarl, et Postbud o. s. v. — at spørge ham: hvad er Sandhed, det er der dog en Slags Mening i; men at spørge Christus, som staaer lyslevende for En, at spørge Christus derom, er saa fuldstændig en Forvirring som mulig. Skulde Christus svare paa dette Spørgsmaal, maatte han et Øieblik, usandt, lade som var han ikke Sandheden. Intet Menneske, Christus undtagen, er Sandheden; i Forhold til ethvert andet Menneske er Sandheden noget uendelig Høiere end hans Væren, og derfor falder det naturligt at spørge: hvad er Sandhed, og at svare paa dette Spørgsmaal. Af den Mening er aabenbart Pilatus i Forhold til Christus, at Christus ogsaa er saadan et Menneske som Andre, og derfor gjør han ham først ved sit Spørgsmaal, usandt, til hvad det nu saadan kan være, en Slags Tænker, og spørger ham, vel nærmest i Egenskab af den høifornemme Mand, der i Grunden overseer Tænkning som Noget der intetsteds har hjemme, men finder et Behag i med fornem Nedladenhed samt for Snurrighedens Skyld at indlade sig et Øieblik med det Menneske — saaledes spørger Pilatus Christus: hvad er Sandhed. Og Christus er Sandheden! Stakkels Pilatus; det er jo opbevaret det ynkende Ord af Dig om ham, den Korsfæstede »see, hvilket Menneske«; men betræffende dette Dit Spørgsmaal, da er der vel Grund til om Dig at sige: see, hvilken Daare; thi dette Dit Spørgsmaal er, om Du end ikke kunde forstaae det saaledes, ubetinget det taabeligste og meest forvirrende Spørgsmaal, der er gjort i Verden. Spørgsmaalet er lige saa taabeligt, netop lige saa taabeligt, som hvis En vilde spørge en Mand, han stod og talte med: maa jeg spørge Dem, er De til — thi Christus er Sandheden. Og hvad skulde hiin Mand vel svare; kan En ved at staae og tale med mig ikke blive forvisset om, at jeg er til, saa kan min Forsikkring Intet hjælpe, thi den er jo noget langt ringere end min Tilværelse. Og saaledes ogsaa med Christus i Forhold til Pilatus. Christus er Sandheden; »kan mit Liv« maatte han sige »ikke aabne Dine Øine for hvad Sandhed er, saa er det af Alle mig umuligst at sige Dig det. Deri er min Forskjel fra alle andre Mennesker; det er vistnok aldrig ganske sandt hvad noget andet Menneske forklarer til Svar paa det Spørgsmaal, hvad er Sandhed;

»see, hvilket Menneske«] Joh. 19, 5.

men jeg er det eneste Menneske, som ikke kan svare paa dette Spørgsmaal, thi jeg er Sandhed.«

Altsaa i den Forstand er Christus Sandheden, at det at være Sandheden er den eneste sande Forklaring af hvad Sandhed er. Man kan derfor spørge en Apostel, man kan spørge en Christen, hvad er Sandhed, og saa viser Apostelen og denne Christen til Svar paa Spørgsmaalet hen paa Christus og siger: see paa ham, lær af ham, han var Sandheden. Dette vil sige, Sandheden i den Forstand, hvori Christus er Sandheden, er ikke en Sum af Sætninger, ikke en Begrebsbestemmelse o. D., men et Liv. Sandhedens Væren er ikke den ligefremme Fordoblelse af Væren i Forhold til Tænken, hvilket blot giver tænkt Væren, blot sikkrer det at tænke mod at være Hjernespind, som ikke er, betryggende det at tænke Gyldighed, at det Tænkte er, ɔ: har Gyldighed. Nei, Sandhedens Væren er den Fordoblelse i Dig, i mig, i ham, at Dit, at mit, at hans Liv, tilnærmelsesviis i Stræben derefter, udtrykker Sandheden, at Dit, at mit, at hans Liv, tilnærmelsesviis i Stræben derefter, er Sandhedens Væren, som Sandheden var i Christo, et Liv, thi han var Sandheden.

Og derfor er, christelig forstaaet, Sandheden naturligviis ikke det, at vide Sandheden, men at være Sandheden. Til Trods for hele den nyeste Philosophi er der en uendelig Forskjel paa dette, hvilket bedst sees af Christi Forhold til Pilatus; thi Christus kunde ikke, kunde kun usandt svare paa det Spørgsmaal, hvad er Sandhed, just fordi han ikke var Den, der vidste hvad Sandhed er, men var Sandheden. Ikke som vidste han ikke, hvad Sandhed er; men naar man er Sandheden, og naar Fordringen er at være Sandhed, er det at vide Sandheden en Usandhed. Thi det at vide Sandheden er Noget, som ganske af sig selv følger med det at være Sandheden, ikke omvendt; og just derfor bliver det Usandhed, naar det at vide Sandheden skilles fra det at være Sandheden, eller naar det at vide Sandheden gjøres til Eet med det at være den, da det forholder sig omvendt: det at være Sandheden er Eet med det at vide Sandheden, og Christus havde aldrig vidst Sandheden, dersom han ikke havde været den; og intet Menneske veed mere af Sandheden end hvad han er af Sandheden. Ja vide Sandheden kan man egentligen ikke; thi veed man Sandheden, maa man jo vide, at Sandheden er at være Sandheden, og saa veed man jo i sin Viden af Sandheden, at det at vide Sandheden er en Usandhed. Vil man sige, at man ved at vide Sandheden er Sandheden, saa siger man det jo selv, at Sandheden er at være Sandheden, idet man siger, at vide Sandheden er at være Sand-

heden, da man i andet Fald maatte sige: Sandheden er at vide Sandheden, ellers kommer Spørgsmaalet om Sandhed kun igjen, saa Spørgsmaalet ikke er besvaret, men kun den afgjørende Besvarelse udsat, idet man jo igjen maa kunne vide, om man er Sandheden eller ikke. Det vil sige: Viden forholder sig til Sandheden, men saa længe er jeg usandt udenfor mig selv; i mig, det er, naar jeg sandt er i mig (ikke usandt udenfor mig selv), er Sandheden, hvis den er der, en Væren, et Liv. Derfor hedder det: »det er det evige Liv at kjende den eneste sande Gud, og Den, hvem han udsendte«, Sandheden. Det vil sige, kun da kjender jeg i Sandhed Sandheden, naar den bliver et Liv i mig. Derfor sammenligner Christus Sandheden med Spise, og det at tilegne sig den med det at spise; thi ligesom, legemligt, Spisen ved at tilegnes (assimileres) bliver det Livet Opholdende, saaledes er ogsaa, aandeligt, Sandheden baade det Livet Givende og det Livet Opholdende, er Livet. Og derfor seer man, hvilken uhyre Vildfarelse det er, noget nær den størst mulige, at docere Christendom; og hvor forandret Christendommen er blevet ved denne idelige Doceren, seer man deraf, at nu alle Udtryk ere dannede i Retning af, at Sandheden er Erkjendelse, Viden (man taler nu bestandigt om at begribe, speculere, betragte o. s. v.), hvorimod i den oprindelige Christendom alle Udtryk ere dannede i Retning af, at Sandheden er en Væren.

Der er Forskjel paa Sandhed og paa Sandheder; og denne Forskjel er især kjendelig paa Bestemmelsen: at være, eller den er kjendelig paa, at der gjøres Adskillelse mellem »Vei« og endelig Afgjørelse, hvad der naaes ved Enden, »Resultat«. I Forhold til den Sandhed, hvor der er Forskjel mellem Vei og hvad der naaes ved at gaae eller ved at være gaaet ad Veien, der kan for Efterfølgeren indtræde en Forandring i Sammenligning med Forgængeren, han kan komme til at begynde paa et andet Sted end denne, slippe langt lettere til det, kort Forandringen, der foregaaer, bestaaer i at Veien forkortes, ja i enkelte Tilfælde i den Grad forkortes, at den ligesom reent falder bort. Men naar Sandheden er Veien, er det at være Sandheden, et Liv — og saaledes siger jo Christus om sig selv: jeg er Sandheden og Veien og Livet — saa er i Forholdet mellem Forgænger og Efterfølger ingen væsentlig

---

det er det evige Liv osv.] Joh. 17, 3. Derfor sammenligner Christus Sandheden med Spise] Joh. 6, 48 ff. Jeg er Sandheden og Veien og Livet] Joh. 14, 6.

Forandring tænkelig. Forandringen bestod jo i, at Veien forkortedes, hvilket var muligt, fordi Veien ikke var væsentligen eenstydig med Sandheden. Men naar Sandheden selv er Veien, saa kan Veien jo ikke forkortes eller falde bort, uden at Sandheden forvanskes eller falder bort.

Dette er ikke vanskeligere at forstaae, end at Enhver, der blot vil give sig lidt Tid, let vil kunne forstaae det. Det kan ogsaa blive tydeligere ved at oplyses i nogle Exempler; og det er af Vigtighed, at det bliver tydeligt, denne Forskjel paa Sandhed og Sandhed, thi hvad der aldeles har forvirret Christendommen, og hvad der for en stor Deel har givet Anledning til den Indbildning med en triumpherende Kirke, er dette, at man har betragtet Christendommen som Sandhed i Betydning af Resultat, istedetfor at den er Sandhed i Betydning af »Veien«. — Her nogle Exempler. En opfinder Noget f. Ex. Krudtet. Han, Opfinderen, har maaskee anvendt mange, mange Aar af sit Liv paa at gruble og udtænke; Mange før ham have maaskee anvendt lang Tid paa lignende Maade, men forgjeves: nu lykkes det ham, nu er Krudtet opfundet. I samme Øieblik falder Veien saa godt som ganske bort, i den Grad forkortes den. Hvad han har brugt 20 Aar til, det kan nu en Anden ved Hjælp af hans Forskrift om, hvorledes man bærer sig ad dermed, lære i en halv Time. De 20 Aar staae i et aldeles tilfældigt Forhold til Opfindelsen; man kan egentligen ikke sige, at han har brugt de 20 Aar til at opfinde Krudtet, nei Krudtet opfandt ogsaa han egentligen i en Halvtime; man maa meget mere sige, i de 20 Aar opfandt han ikke Krudtet, de have i en vis Forstand intet Værd, da de medgik ikke til at opfinde men til forgjeves Forsøg paa at opfinde Krudt, altsaa til ikke at opfinde Krudtet. Om En vidnefast kunde bevise, at han i 30 samfulde Aar Dag og Nat har arbeidet for at opfinde Krudtet, men ikke opfundet det: »Veien« har aldeles ingen Betydning i sig selv; om han, der opfandt det, opfandt det en Aftenstund, da han gik beruset hjem fra Selskab, ved at snuble over et Rendesteensbræt: Veien er det aldeles Ligegyldige, Opfinderen vil kun i saa Fald staae aldeles paa lige Linie med den Hund, der opdagede Purpuret, men hans Opfindelse vilde have lige meget Værd for Slægten, der, hvis Opfindelsen var en anden, maaskee vilde kalde ham Slægtens Velgjører, men ikke dens Lærer; thi det at være Lærer,

---

den Hund, der opdagede Purpuret] Purpuret skal være blevet opdaget ved, at en Hund stak Snuden i en Purpurmusling.

især Slægtens, »Menneskehedens Lærer«, svarer til, at Sandheden er »Veien«. — En arbeider sig møisommeligt ind i et dunkelt Afsnit af Historien; ingen Forsker har hidtil formaaet at skaffe Lys over det: endeligen lykkes det ham, efter at han har brugt 20 Aar, at bringe den historiske Sandhed for Dagen og gjøre den aldeles uomtvistelig. Dette Udbytte kommer Efterfølgeren til Gode; Veien forkortes meget betydeligt, Efterfølgeren behøver maaskee neppe 3 Maaneder for ganske at have sat sig ind i dette hiint dunkle Afsnits sande Sammenhæng. — En opdyrker et Sprog, som Ingen hidtil har kjendt. Han gjør uhyre Anstrengelser et heelt Liv igjennem, men efterlader ogsaa som Udbytte af sit Liv og sin Stræben store Hjælpemidler, ved Brugen af hvilke Efterfølgeren maaskee i Løbet af 2 Aar kommer lige saa vidt som han i 20 Aar. Her forkortes Veien betydeligt for Efterfølgeren; Discipelen er (til Trods for at han sammenlignelsesviis maaskee kun er en Stymper i Sammenligning med Mesteren) bestandigt over Mesteren, ved Mesterens Forarbeide istand til at begynde paa et andet Sted og at naae videre end han. Og saaledes forholder det sig mere eller mindre overalt, hvor Sandhed er Viden.

Men anderledes, hvor Sandheden er en Væren, er »Veien«. Her kan umuligt i Forholdet mellem Forgænger og Efterfølger, her kan umuligt fra Slægt til Slægt, om saa Verden bestod i 18000 Aar, nogen væsentlig Forkortelse finde Sted, da Sandheden ikke er forskjellig fra Veien, men just Veien. Christus var Sandheden, var Veien, eller var Veien i den Forstand, at Sandheden er Veien. At Han har tilbagelagt »Veien«, forandrer jo aldeles Intet i Forholdet for Efterfølgeren, der, hvis han er af Sandheden, og vil være af Sandheden, kun kan det ved at gaae ad »Veien«; at der til en given Tid har levet tredive Slægter, som have tilbagelagt Veien, forandrer aldeles Intet i Forholdet for den næste Slægt, eller for hver Enkelt i denne, der maa begynde aldeles paa samme Sted, forfra, ved Veiens Begyndelse, for saa at tilbagelægge den. Der bliver saaledes aldeles ingen Anledning eller Leilighed til at triumphere; thi kun Den kunde triumphere, der har tilbagelagt Veien, men han er ikke mere i denne Verden, han er indgaaet i Høiheden, som Christus jo ogsaa var Veien, da han foer til Himmels. Vil derimod en Senere tage Anledning til at triumphere deraf, at en Tidligere har tilbagelagt Veien, da er dette jo lige saa taabeligt, som hvis en Student vilde triumphere i Anledning af, at en anden Student havde taget sin Examen.

Naar man vil fastholde dette, hvad der jo er Christi eget Udsagn, at Sandheden er Veien, vil man tydeligere og tydeligere ind-

see, at en triumpherende Kirke i denne Verden er en Indbildning, at der i denne Verden kun i Sandhed kan være Tale om en stridende Kirke. Men den stridende Kirke forholder sig til, føler sig dragen til Christus i Ringheden; den triumpherende Kirke har taget Christi Kirke forfængelig. At gjøre dette tydeligt er denne Udviklings Opgave, og maa det blot erindres, at der ved en triumpherende Kirke bestandigt forstaaes en Kirke, som her i denne Verden vil være den triumpherende; thi en triumpherende Kirke i Evigheden er jo aldeles i sin Orden, svarende til Christi Optagelse i Høiheden.

Hvorledes er man overhovedet kommet paa den Indbildning med en triumpherende Kirke, og hvad forstaaes ved en triumpherende Kirke?

I det Foregaaende er allerede bemærket, at hvad der især har bidraget til Vildfarelsen med en triumpherende Kirke, er, at man har opfattet Christendommen som den Sandhed, hvor der er Forskjel paa Resultat og Vei, eller opfattet Christendommens Sandhed som et Resultat, hvad man maaskee paa Dansk kunde kalde det Tiloversblivende, et Udbytte, thi i Forhold til Sandheden som Veien er dette just hvad Eftertrykket ligger paa, at der intet Tiloversblivende, intet Udbytte er for Efterfølgeren fra Forgængeren, intet Resultat. Var Christendommen nemlig i denne Forstand Sandheden, saa var det aldeles i sin Orden med Triumphen. Med Rette forholder saaledes Slægten sig triumpherende med Hensyn til Krudtets og Bogtrykkerkunstens Opfindelse o. s. v., med Hensyn til de mange Erobringer, der ere gjorte indenfor Videnskabens og Kunstens Omraade o. s. v., thi her er Sandheden et Resultat, her lægges Eftertrykket ikke paa »Veien« og »hver Enkelt«, der, ansvarlig for Gud, har at afgjøre med sig selv, om han vil gaae ad Veien eller ikke, ligegyldigt, aldeles ligegyldigt om Ingen eller om Alle gaae ad samme Vei, ligegyldigt, aldeles ligegyldigt om Ingen, eller om utallige Millioner have gaaet ad samme Vei, nei, her lægges Eftertrykket paa Sandheden, »Udbyttet«, og paa Slægten, Menneskesamfundet, Compagniet, »Fællesskabet«, der uden videre overtager Sandheden, og det er tilfældigviis, at en Enkelt har opdaget den, opfundet den, udgrundet den o. s. v. Havde Christus saaledes været f. Ex. en Sandheds Lærer, en Tænker, der havde gjort en Opdagelse, eller udgrundet hvad der maaskee havde kostet ham ubeskriveligt Hovedbrud, men hvad ogsaa saa (fordi »Veien« kun stod i et tilfældigt Forhold til Sandheden) kunde blive et Resultat: saa var det aldeles i sin Orden, at Slægten, som fulgte efter, uden videre forholdt sig triumpherende der-

til. Efterfølgerne, der vare fritagne for al dette uhyre Hovedbrud, disse mange, mange Aars Anstrengelse, kunde i det Høieste føle sig forpligtede til taknemligt at mindes ham, som havde holdt det ud, men forøvrigt var der intet Andet at gjøre end at triumphere. At dette er en Vildfarelse, er allerede viist, her tilføies blot, at derfor er Christi Lære uendelig ophøiet over alle Tidens og Tidernes Opfindelser, en Evighed ældre og en Evighed høiere end alle Systemer, ogsaa end det allernyeste, ogsaa end det, som om titusind Aar er det allernyeste; thi hans Lære er Sandheden, men i den Forstand at Sandheden er Veien, og han er og bliver som Gud-Mennesket selv Veien, hvad intet Menneske, hvor ivrigt han end bekjender, at Sandheden er Veien, uden Gudsbespottelse turde udsige om sig.

Men der er foruden den Vildfarelse, der, ved at opfatte Sandheden som Resultat, saa forvirret som det er muligt, har forfeilet Christendommen, tillige en anden Vildfarelse, der har bidraget til at frembringe den Indbildning med en triumpherende Kirke. Denne Vildfarelse er det Skin, som i Tidernes Løb er opkommet, at vi saadan Alle ere Christne. Thi er dette givet, synes det en Umulighed med en stridende Kirke. Overalt hvor der synes at være, hvor man antager, at der er en bestaaende Christenhed, er der et Forsøg paa at danne en triumpherende Kirke, selv om man ikke bruger dette Ord; thi den stridende Kirke er i Vorden, en bestaaende Christenhed er, vorder ikke.

Endeligen hænger denne Indbildning: en triumpherende Kirke, sammen med den menneskelige Utaalmodighed, der vil forudgribe det Senere; og som man jo nu næsten almindeligt seer Barndoms- eller Ynglings-Alderen at ville forudoptage hele Livet, saa der Intet bliver til Manddom og Alderdom: saaledes har Slægten med en lignende Utaalmodighed, Slægten eller Christenheden villet forudoptage Evigheden, og (istedetfor hvad der er Guds Opfindelse og Tanke med hele Tilværelsen, at Timeligheden, dette Liv er Stridens, Prøvens Tid, Evigheden Seierens) anbringe Triumphen indenfor Timeligheden, hvilket er at afskaffe Christendommen. Det var nemlig ikke sagt i særlig Forstand om Forholdet til hine Tider, hvad Christus sagde: mit Rige er ikke af denne Verden, det er et evigt gyldigt, altsaa til enhver Tid lige gyldigt Udsagn om Forholdet mellem Christi Rige og denne Verden; saasnart Christi Rige slutter Forlig med denne Verden, og bliver et Rige af denne Verden, er Christendommen afskaffet. Naar Christendommen derimod er i Sandhed, er den vel et Rige i denne Verden, men ikke af denne Verden, det er, den er stridende.

Hvad forstaaes da ved en triumpherende Kirke? Derved forstaaes en Kirke, som antager, at Stridens Tid er forbi, at Kirken, skjøndt den dog endnu er i denne Verden, Intet mere har at stride om eller for. Men saa er jo Kirken og denne Verden blevet eenstydigt; og dette er just ogsaa Tilfældet ikke blot med Alt hvad der har kaldet sig den triumpherende Kirke, men med hvad der kaldes en bestaaende Christenhed. Thi Christi Kirke kan i denne Verden i Sandhed kun bestaae ved at stride, det er, hvert Øieblik kæmpe for at bestaae. Er den den bestaaende Kirke, saa ligger deri, at den har seiret. Den stridende Kirke bestaaer ved at stride, men den Kirke, der kaldes en bestaaende, maa jo være den der bestaaer efter at have seiret.

Og denne triumpherende Kirke eller den bestaaende Christenhed ligner ikke mere den stridende Kirke end Fiirkanten ligner Cirklen. Det vilde, hvis vi tænkte os en Christen fra hine Tider, da Kirken i Sandhed var stridende, det vilde være ham aldeles umuligt at gjenkjende Christendommen i denne Forvanskning. Han vilde høre det Christelige foredraget, og høre at det var ganske sandt hvad der sagdes, men han vilde til sin dybeste Forundring see, at Tilværelses-Forholdene for det at være Christen vare blevne lige det Modsatte af hvad de i hans Tid vare, saa det nu at være Christen ikke lignede det i hans Tid at være Christen mere end det at gaae paa Benene ligner det at gaae paa Hovedet.

I den stridende Kirke at være Christen vil sige, at udtrykke det at være Christen indenfor en Omgivelse, som er Modsætningen til det at være Christen. I en triumpherende, en bestaaende Christenhed at være Christen vil sige, at udtrykke det at være Christen indenfor en Omgivelse, som er eenstydig, eensartet med det at være Christen. Er jeg i første Tilfælde den sande Christen, saa vil selvfølgeligt (da Skuepladsen jo er Modsætningen) dette være omvendt kjendeligt paa, hvad Modstand jeg lider; og i samme Grad som det at jeg er Christen har mere Sandhed, i samme Grad vilde dette være til at kjende paa, at Modstanden er større. I det andet Tilfælde vil det at være Christen selvfølgeligt (thi Skuepladsen er jo Eensartetheden) ligefrem være kjendeligt paa den Gunst, Ære, Anseelse, jeg vinder i denne Verden — dog hvad siger jeg i denne Verden, denne Verden er jo Christenheden, altsaa det vil ligefrem være kjendeligt paa den Gunst, Ære, Anseelse, jeg vinder i Christenheden. I samme Grad som det at jeg er Christen har mere Sandhed, i samme Grad vil ogsaa dette være til at kjende paa den ganske overordentlige Anseelse, jeg nyder i denne Verden — dog hvad er det jeg siger, denne Verden

er jo Christenheden, altsaa, det vil være til at kjende paa den overordentlige Anseelse, jeg nyder i Christenheden. Dette er en aldeles uundgaaelig Følge, naar Antagelsen er: en triumpherende Kirke. Der hvor, hvis jeg levede i en stridende Kirke, just Lidelsen vilde komme, der kommer nu Belønningen; der hvor, hvis jeg levede i en stridende Kirke, Forhaanelse, Spot vilde ramme mig, der vinker nu Ære og Anseelse; der hvor Døden vilde være uundgaaelig, der feirer jeg nu den høieste Triumph. Thi da det jo, ifølge Antagelsen, er lutter Christne jeg lever iblandt, saa maa disse jo strax kjende mit ægte christelige Sindelag, og altsaa, istedetfor at gjøre mig Modstand, ile mig imøde med Hæder og Udmærkelse. Ja, hvis man tænkte sig et Medlem af den christne Kirke fra den Tid, da den var stridende, blive Vidne til dette: han maatte vel næsten et Øieblik komme til at lee, at hvad der i hans Tid var frygtelig Alvor, at det var blevet en yndig Leeg. Der staaer Christendommen med sine Fordringer til Selvfornægtelse: fornægt Dig selv — og liid saa fordi Du fornægter Dig selv. Dette var Christendom. Men nu hvor ganske anderledes. Tænkte jeg mig en Yngling, der med elskelig Troskyldighed besluttede at indrette sit Liv efter den hellige Skrift: hvor forundret vilde han ikke blive, ja mon han vilde lade være at lee af sig selv og hele Tilværelsen; thi just i det Øieblik han efter Christendommens Anviisning havde forberedt sig paa at lide, hvad skeer — han kommer til Ære og Anseelse; han sætter sig sammen for at holde Modstanden ud, han vover Skridtet — Tankestreg, og han bliver hilset med Acclamation; han forbereder sig paa i det mindste iisnende Spot og Kulde, og han modtages med næsten blødagtig Beundrings varme Omslag. Ynglingen havde nemlig glemt (hvad der jo heller Intet staaer om i Bibelen), at det var i Christenheden han levede, i Christenheden, hvor Alle ere Christne, i den triumpherende Kirke, hvor der ikke strides mere, men hvor det at være den sande Christen med Udmærkelse belønnes.

Dette er Forholdet i den triumpherende Kirke, hvor det betaler sig overordentlig at være Christen, og det Eneste, der ikke betaler sig, er ikke at være Christen. For saavidt derimod den saakaldte bestaaende Christenhed ikke kalder sig selv den triumpherende Kirke, forsmaaer den maaskee denne Udvorteshed, men frembringer samme Forvirring ved Hjælp af den skjulte Inderlighed; thi den bestaaende Christenhed, hvor Alle ere Christne men i skjult Inderlighed, ligner igjen lige saa lidet den stridende Kirke som Dødens Stilhed ligner Lidenskabens Høirøstethed.

Kun Indbildningen med en triumpherende Kirke lykkedes det dog egentligen at gjennemføre den Tanke, at en vis Stand var de egentlige Christne; denne Stands Opgave, Forretning var det at være Christen, og her gjaldt det saa, det Ligefremme, at jo sandere Christen En var, desto mere steeg han i Ære og Anseelse. Den øvrige Verden afgav egentligen Tilskuerne, Choret, men altsaa ikke nogen Modsætning til det at være Christen, tvertimod en Beundringens Omgivelse i Forhold til hiin Stand, der repræsenterede det at være Christen. Men da denne Stands-Forskjel forsvandt, forsvandt ogsaa den triumpherende Kirke. Den ligefremme Kjendelighed (Graden af det at være den sande Christen svarende ligefrem til den Ære og Anseelse, man nyder) stødte, derved at nu Alle skulde spille med, paa en egen Vanskelighed, som gjorde den umulig. Den Geistlige havde væsentligen intet Andet at gjøre end at udtrykke det at være Christen; og saa længe Mængden af Christne egentligen nøiedes med at anskue sig selv i den dem fremstillende Stand, gik det an med den triumpherende Kirke. Men anderledes da denne Stands-Forskjel ikke længere tilfredsstillede Mængden af Christne. Mængden af Christne have tillige, ja udvortes seet hovedsageligen, Andet at tage Vare paa i Verden end paa (i den triumpherende Kirkes Forstand) at udtrykke det at være Christen: hvorledes kunde nu den ligefremme Kjendelighed paa det at være Christen udtrykkes i hvad der er ueensartet med det at være Christen, men dog ikke fjendtligt derimod, kun ligegyldigt derved? Ja, det var en Umulighed. I den stridende Kirke er den ligefremme Kjendelighed umulig, fordi det at være Christen udtrykkes indenfor Modsætningen til det at være Christen. Nu derimod blev den ligefremme Kjendelighed umulig, fordi det at være Christen skulde udtrykkes indenfor hvad der er det Ligegyldige i Forhold til det at være Christen. Man forstaae mig ret. En Borgermand f. Ex. er Christen. Lad os antage, at denne Borgermand er f. Ex. Skomager; det er hans Næringsvei, den meste Deel af Dagen er han naturligviis beskjeftiget med Udøvelsen af sin Haandtering. Skulde nu her den ligefremme Kjendelighed i Forhold til det at være Christen være mulig, saa maatte altsaa den blandt Skomagerne, der var den sandeste Christen, eller det at han var den sandeste Christen, være kjendeligt paa, at han havde meest at bestille, holdt fleest Svende, at maaskee Kongen, Dronningen, samt det hele kongelige Arvehuus lod sye hos ham, eller dog Geistligheden. At dette ikke lod sig gjennemføre, blev naturligviis i Tidernes Løb mere og mere indlysende. Den ligefremme Kjendelighed i Forhold til det at være Christen var stødt paa en

anden Art af Modstand end den, den stridende Kirke kjendte. Denne Modstand var ikke Modsætningen til det at være Christen, men det Ligegyldige. Denne »det Ligegyldiges Modstand« vender ikke Forholdet omvendt til den omvendte Kjendelighed, som i den stridende Kirke, men gjør dog den ligefremme Kjendelighed umulig.

Saa indtraadte der i Christenheden en fuldkommen Forandring af Skuepladsen i Forhold til det at være Christen. Man slap Indbildningen med en triumpherende Kirke; man lod hele Udvortesheden bestaae, og, i Forhold til den, det mod det at være Christen Ligegyldiges Lov, at den bedste Skomager var Den som syede bedst, den bedste Digter Den som digtede bedst o. s. v. o. s. v. Saaledes slap man Udvortesheden, og forlagde nu det at være Christen til Inderligheden. Der gives og antages et almindeligt Qvit for os Alle, det er qvit, vi ere Alle Christne, aldeles i samme Forstand som det er givet, at vi Alle ere Mennesker, med hvilken Antagelse saa først Livets eller Virkelighedens Spil begynder, hvorfor det vilde være Taabelighed, ja Galskab, om En vilde gjøre det særligen gjældende, at han er Menneske, da det jo er at ville bringe en Forudsætning til Bevidsthed, som een Gang for alle, og af Alle antaget, ligger til Grund for Alt.

Her har vi Begrebet af den bestaaende Christenhed. I den bestaaende Christenhed ere vi alle sande Christne, men det er i skjult Inderlighed. Den udvortes Verden har slet Intet at gjøre med det at jeg er Christen, min Væren-Christen er ikke maalbar derfor. Er jeg Vertshuusholder, saa forlanger jeg slet ikke, at det, at jeg er en sand Christen, skal være kjendeligt paa, at jeg har bedst Søgning; nei, om jeg som Vertshuusholder skal have bedst Søgning, beroer paa, hvorvidt jeg veed at tilfredsstille et høistæret dannet Publikum, og den sande Christen som jeg er, er Noget for sig selv, Noget for mig selv, Noget jeg er i skjult Inderlighed — aldeles som alle de Andre, ikke blot som alle de andre Vertshuusholdere, men bogstaveligen aldeles som ethvert andet Menneske i Christenheden; i den Grad er det sandt, at jeg er en Christen, at det med mig er aldeles lige saa sandt som med alle de Andre. Er jeg Præst, saa forlanger jeg slet ikke, at det, at jeg er den sande Christen, skal være kjendeligt paa, at jeg er den meest hørte og meest anseete Prædikant. Nei, det om jeg som Præst skal have meest Søgning, beroer kunstnerisk paa, hvilke Veltalenhedens Gaver jeg har, beroer paa, om jeg har Stemme, hvordan Præstekjolen klæder mig, hvorvidt jeg har studeret den nyeste Philosophi, saa jeg kan tilfredsstille Tidens Fordringer; den sande

Christen som jeg er, eller det, at jeg er den sande Christen, er Noget for sig selv, Noget for mig selv, Noget jeg er i skjult Inderlighed — aldeles som alle de Andre; men at jeg er sand Christen, det er vist nok, det er lige saa vist som at alle de Andre ere det.

Og hvorfor saa denne Skjulthed? hvorfor denne Skjulthed, som jeg saa omhyggelig vaager over at bevare? Ih, naturligviis, fordi jeg frygter for, at dersom man fik at vide, i hvilken Grad jeg er den sande Christen, saa skulde det lønnes mig med overordentlig Ære og Anseelse; og dertil er jeg for sand Christen, til at jeg vilde æres og ansees, fordi jeg er en sand Christen. See derfor holder jeg det gjemt i skjult Inderlighed; thi fik man det at vide, saa var det ikke til at undgaae, at jeg vilde blive overordentligt æret og anseet derfor, da det jo er den bestaaende Christenhed, i hvilken jeg lever, hvor vi Alle ere sande Christne — men i skjult Inderlighed.

Dersom en Christen fra hiin Tid, da Kirken var stridende, hensattes i den bestaaende Christenhed, han vilde falde i den dybeste Forundring. I den stridende Kirke var det at være Christen kjendeligt paa Modstanden, man leed. I den triumpherende var det kjendeligt paa den Ære og Anseelse, man nød. Men »den bestaaende Christenhed« har opfundet noget Nyt: man holder det skjult, at man er Christen — af Frygt for, at det vilde, uchristeligt, lønnes med Ære og Anseelse. I den stridende Kirke var det vel stundom Tilfældet, at En og Anden vilde holde det skjult, at han var Christen, af Frygt for den Modstand, der var forbundet med at være Christen; men i »den bestaaende Christenhed« er det af Frygt for at nyde Ære og Anseelse. Saa er dog »den bestaaende Christenhed« noget uendelig langt Høiere end den stridende Kirke, der neppe har havt Anelse om en saa ophøiet Fromhed! I den stridende Kirke var det Fromhed at bekjende Christendommen; i den bestaaende Christenhed er det just Fromhed at fortie det! O, uendelige Dyb af Fromhed, da det Hele saa uendelig let kunde være Skin! O, talløse Skare af Fromme, naar ethvert Lands samtlige Millioner ere saadanne Fromme — og det ere vi jo Alle! Drag af Din Sko, thi det Sted, Du staaer paa, er helligt, naar Du staaer i Christenheden, hvor der er lutter sande Christne! Lad Gud beholde Evigheden, hvor han dog neppe Alt

---

Drag af Din Sko osv.] II Mose Bog 3, 5.

i Alt faaer saa mange sande Christne, som der i ethvert Øieblik er i den bestaaende Christenhed, hvor Alle ere Christne.

Tænkte man sig en Yngling opvoxe i den bestaaende Christenhed, men hidtil ubekjendt med de Virkelighedens Forhold, i hvilke han skal indtræde, i næsten klosterlig Fjernhed fra Livet opdragen ved den hellige Skrift: han vil opleve det høist Besynderlige, det i een Forstand Latterlige. Han er da vel oplært i Christendom — antaget, at man kan blive dette ved den hellige Skrift, og denne Antagelse maa man jo holde den stakkels Yngling til Gode —; det er ham sagt, at Fordringen er at bekjende Christum for Verden; han er vel underrettet — det vil da sige, for saavidt man kan blive det af den hellige Skrift, og denne Antagelse maa man jo holde Ynglingen til Gode —; han er underrettet om, hvad Følgen deraf vil blive: alt Dette vel overveiet, er Ynglingen besluttet at indrette sit Liv efter Forskriften. Men hvad skeer — han er kommet til at leve i den bestaaende Christenhed. Idet han gjør Mine til at ville vove Skridtet, træder en velvillig Mand, en Slags Sjelesørger, til ham, og »holder saadan Tale«: unge Ven, De er i en Vildfarelse, De er ikke opmærksom paa Stedet, hvor De er, at det er den bestaaende Christenhed, og der er sandeligen ikke Stedet til at bekjende Christum. Thi mellem os sagt — men det bliver mellem os, og er allerede en Svaghed, en Forglemmelse af mig at sige saa meget — vi ere Alle Christne, og den sande Christen er just Den, som holder det meest skjult. Dersom en Yngling, der i sin Barndom var oplært ved Eventyr, og altsaa fortrolig med Tanken om Uhyrer, som boe i Skovene, men som slaaes ihjel, dersom han nu, rustet til Kamp, med et uhyre Slagsværd ved sin Side og et lige saa uhyre Mod i Brystet, gik ud i Virkeligheden, kunde der ikke hænde ham noget Besynderligere, end hvad der i den bestaaende Christenhed hændte hiin Yngling. Om der nemlig skulde møde ham et Uhyre endnu besynderligere end noget af dem, han havde hørt eller læst om, det vilde ikke være det Besynderlige, eller dog ikke forslaae Noget i Sammenligning med det Besynderlige, der hændte ham, at han aldeles Intet kunde faae Øie paa, som lignede et Uhyre. Saa kom der da en velvillig ældre Mand til ham og sagde: min unge Ven, De er i en Vildfarelse, De er ikke i Eventyrets Verden, men i den civiliserede og slebne Verden, hvor der ingen saadanne Uhyrer

---

»holder saadan Tale«] Holberg, Ulysses von Ithacia 2. Akt 3. Scene (»Holophernes holder saadan Tale«).

ere, hvor De lever mellem dannede og velopdragne Mennesker, og hvor desuden Politiet vaager over Sikkerheden, Geistligheden over Sædeligheden, og Gasbelysningen gjør Natten lige saa tryg som Dagen. Stik De derfor Sværdet i Balgen, og lær, hvad der nu, da Uhyrernes Tid længst er forbi, er Opgaven, at være et behageligt Menneske, aldeles som vi Andre; at De i ethvert andet Menneske maa gjenkjende Dem selv, og enhver Anden sig i Dem, indtil den størst mulige Skuffelse.

Den triumpherende Kirke ligner, som sagt blev, den stridende ikke mere end Fiirkanten ligner Cirklen, og »den bestaaende Christenhed« ligner den ligesaa lidet. Dog er kun den stridende Kirke Sandhed, den triumpherende Kirke og den bestaaende Christenhed en Indbildning.

»Men«, hører jeg En sige, »det er jo dog en Urimelighed og en Umulighed med en stridende Kirke nu; naar vi Alle ere Christne, hvad skulle vi saa strides om?« Kjere, hvis ikke om Andet, saa kunde vi jo dog, for at faae Noget at strides om, strides om dette: at vi Alle ere Christne, hvorledes det hænger sammen dermed. »Hvorledes, vil Du da formaste Dig til at være Hjertekjenderen, som dømmer Menneskenes Inderste; naar et Menneske selv siger, at han er Christen, saa tør Du dog vel ikke formaste Dig til at nægte det?« Seer Du, vi fik Noget at strides om; men, siger han det da? jeg troede, det i den bestaaende Christenhed var den skjulte Inderlighed, at vi skulle holde det skjult. »Ja, vist skal vi holde det skjult, just fordi det er givet, at Alle ere Christne«. Hvorledes er det da givet, naar hver især holder det skjult, fordi det er givet, at Alle ere det?

Sagen er denne. Naar, Kredsen rundt, Enhver bestemmer sig at være Christen ligesom »de Andre«, saa bekjender, om man saa vil, egentligen Ingen Christum; derimod er det, hvis man saa vil, bekjendt om Enhver, at han saadan er Christen. Enhver er døbt som Barn, senere — ja, ogsaa noget nær som Barn (formodentligen for at Alt i denne Henseende saa tidligt som muligt kan være i sin Orden og Rigtighed betræffende hvad der nu eengang som en Passeer-Seddel er nødvendigt, hvis man uden Øvrighedens Paatale skal komme gjennem Verden) confirmeret. Og Enhver, der som Barn er døbt, som Dreng eller Pige confirmeret, om ham er det vist, at han er Christen — ved at slaae op i Tabelværket kan man jo see det efter. Men at bekjende Christum kan han i sit senere Liv formeentligen ikke komme til, fordi han jo lever i den bestaaende Christenhed, hvor det jo er — jvfr. Tabelværket — om Alle bekjendt, at de ere Christne. Endog om Præsterne i »den

bestaaende Christenhed« gjælder det, at de ikke saa meget »bekjende Christum« som »det er bekjendt om dem« som om Alle, at de ere Christne; vilde man sige, at de jo ved deres Prædiken bekjende Christum, da maatte dertil svares, at den Omstændighed, at det at prædike er deres Levebrød, samt at de gjøre hvad de gjøre som Embedsmænd, bevirker, at Eftertrykket dog ikke falder paa det personligt at bekjende Christum.

I skjult Inderlighed ere Alle Christne; hvo turde nægte det, Den der vilde paatage sig at nægte det, løber jo ganske rigtigt Fare for at ville spille Hjertekjenderen. Altsaa Ingen kan nægte det. Paa den Maade bliver det, at Enhver er Christen i skjult Inderlighed en Hemmelighedsfuldhed, der saa at sige næsten er lukket i Baglaas: om alle disse Tusinder og Tusinder virkelig ere Christne, det er umuligt at faae at vide, thi de ere det Alle, saa siges der, i skjult Inderlighed; og det gjælder ikke blot for Kirken, men for Enhver, at om det Skjulte dømmer man ikke, fordi man ikke kan dømme.

Men skulde det dog ikke være muligt at kunne bryde denne Hemmelighedsfuldhed, og faae gjort lidt aabenbart, uden at forskylde at blive Hjertekjenderen? Aa jo; hvorledes da? Derved, at En ganske simpelt for sit Vedkommende paatager sig at bekjende Christum midt i Christenheden. Han dømmer ikke en Eneste, langtfra; men der ville Mange blive aabenbare ved, hvorledes de dømme ham. Han paastaaer ikke at være en fuldkomnere Christen end de Andre, nei langtfra, han gjør tvertimod de Andre den Indrømmelse, at de vistnok ere fuldkomnere Christne end han, de som holde det skjult af religieus Frygt for at vinde Ære og Anseelse, medens han, en eenfoldig Stakkel som han er, for sin egen Skyld er saa bange for, at det skulde blive Spilfægteri med en saa høit opskruet Christelighed, og derfor holder sig til det Gamle om at bekjende Christum. Han angiver altsaa Ingen af de Andre, at de ikke ere Christne, o, langtfra, han angiver blot sig selv, at han er en saadan eenfoldig Stakkel: dog vilde mange Hjerters Tanker blive aabenbare ved, hvorledes de dømme om denne eenfoldige Stakkel, denne ufuldkomne Christen. Han udtrykker kun, at han, som han er oplært, er Medlem af den stridende Kirke — saa vil det vise sig, om dette fredelige Samfund, den bestaaende Christenhed, ikke skulde komme ham til Hjælp, ved Forfølgelse og Deslige hjælpe ham til, at det blev ganske sandt, at han var Medlem af en stridende Kirke.

Men er det da Meningen, at saa længe denne Verden staaer, eller saa længe den christne Kirke skal være til i denne Verden,

er og skal den være en stridende Kirke? Svar: ja, ganske vist er dette Meningen, ganske vist er det Christendommens Mening, og der er ogsaa ganske vist Mening i denne Mening. »Hvilken Urimelighed«, hører jeg En sige, »hvilken Urimelighed, det er jo dog umuligt, at vi Alle kunne blive Martyrer; skal vi Alle blive Martyrer og blive slagne ihjel, hvo er det da der skal slaae os ihjel; skal vi Alle blive Martyrer og blive forfulgte, bespottede, forhaanede, hvo er det da der skal forfølge og bespotte os?« Rigtigt truffet, dersom blot Forudsætningen der ligesom strammer Buestrængen for denne skarpsindige Indvending, er rigtig, Forudsætningen, at vi Alle ere Christne; dersom denne Forudsætning er rigtig, det er, er sand i det givne Øieblik, eller dersom det endog blot overhovedet var sandt, at det er Christendommens Mening, at der i denne Verden skulde komme det Øieblik, da bogstaveligen Alle vare i Sandhed Christne.

Sagen er denne. Ved den idelige Betragten af Verdenshistorien og Slægtens Historie, ved den idelige Tale om verdenshistorisk Betragtning o. s. v., har man tilsidst faaet det kun altfor let paa Gled med uden videre at tage Christendommen til Indtægt for Verdenshistorien, man har faaet det til at være ganske i sin Orden, at Christendommen bliver en Udvikling indenfor Bestemmelsen: Menneske-Slægten. Man har reent glemt, at Christi Liv paa Jorden (og dette er Christendommen, forskjellig fra de Christnes Historie, eller Historien om de Christnes Liv, Levnet, Skjebne, item Kjetternes, item Videnskabens) er den hellige Historie, der ikke maa forvexles med Slægtens og Verdenshistorien. Man har reent glemt Gud-Menneskets væsentlige Ueensartethed med hvert andet enkelt Menneske samt med hele Slægten. Man har reent glemt, at Christendommen væsentligen forholder sig til Evigheden, at Livet her paa Jorden er, for at erindre om en tidligere Udvikling, for hver Enkelt især af de utallige Millioner, der have levet og skulle leve, Prøvens Tid. Det er vistnok Christendommens Mening, at den vil forkyndes for Alle, men følger deraf, at det nogensinde har været dens Mening, at det skulde skee, at Alle antoge den og bleve sande Christne? Hvis saa var, da maa man, at jeg saa skal sige, ikke ret have seet sig for i Guds Raad den Gang det fra Evighed blev besluttet, at Christus skulde komme til Verden, Christus der forkyndte, at dette Liv her paa Jorden er Prøvens Tid. Eet af to: enten har det været Styrelsens Tanke (hvad den i sin Forudvidenhed vel kan være vidende om, at det vil skee, medens dog Menneskene bære Skylden for, at det skeer), at det Tilfælde aldrig vilde indtræde, at til en given Tid Alle eller blot det største Antal

bleve sande Christne; eller ogsaa har Styrelsen ikke seet langt nok, thi naar det Tilfælde er indtraadt, at virkelig Alle ere i Sandhed Christne, saa er dette Liv ikke længere Prøvens Tid. Prøven er nemlig Selvfornægtelse, det at fornægte sig selv; det at være Christen er Prøven, og det at være Christen er at fornægte sig selv. Men naar virkelig til en given Tid Alle ere sande Christne, saa er der ingen Selvfornægtelse forbunden med at være Christen, i det mindste ikke den christelige Selvfornægtelse. *Mag.* Kierkegaard har (i Slutningen af første Deel af »Kjerlighedens Gjerninger«) viist, hvad der forstaaes ved christelig Selvfornægtelse, at denne kun er, hvor der er Dobbelt-Fare, at den anden Fare, den at man lider fordi man fornægter sig selv, er den afgjørende Bestemmelse. Men denne Fare maa nødvendigviis bortfalde, hvis til den Tid, paa hvilken jeg lever, Alle ere sande Christne; thi da vil jo Alt uden om mig være idel Opmuntring og Tilskyndelse for mig til ogsaa at blive den sande Christen. Og naar saa er, dersom jeg levede under saadanne Forhold, saa er det mig og mit Liv betræffende ikke Sandhed at kalde dette Liv i christelig Forstand — og det er jo Christendommen, der er Opfinder af dette Udtryk — Prøvens Tid. Nei, saa har Styrelsen virkelig ikke forstaaet sig paa at lægge en Prøve an; den har overseet eet Tilfælde, overseet Muligheden af dets Indtræden, et Tilfælde der kunde vende op og ned paa hele dens Hensigt med Christendommen.

Naar man derimod, istedetfor menneskelig letfærdigt at kluddre Christendommen ind i Verdenshistorien, tager Christendommen som den giver sig, troer, at dette Liv er Prøvens Tid, troer, at Styrelsen nok har vidst, hvad den har gjort, troer, at det var og er Christendommens Villie at ville forkyndes for Alle, men ingenlunde, at det er Christendommens Mening, at Alle ville antage den: saa bliver Alt i sin Orden; saa bliver for hver Enkelt dette Liv Prøvens Tid, den christne Kirke her i denne Verden altid en stridende Kirke. Et saadant Begreb som »Menighed«, hvormed man ogsaa i disse Tider har havt saa travlt, er, anvendt paa dette Liv, egentligen en Utaalmodighedens Forudgriben af det Evige. Til det at stride svarer »den Enkelte«, det vil da sige, naar det at stride er i aandelig og christelig Forstand, ikke i sandselig Forstand, det at levere Feltslag, hvor det ikke saameget kommer an paa den Enkelte, som paa hvor mange Tusinder der ere, hvor mange Kanoner de have o. D. Christelig strides der bestandig af Enkelte; thi det er just Aand, at hver er en Enkelt for Gud, at »Fælledsskab« er en lavere Bestemmelse end »den Enkelte«, hvad Enhver kan og skal være. Og selv om de Enkelte vare Tusinder

og saaledes stride i Forening, christelig forstaaet, strider dog hver Enkelt, foruden i Forening med de Andre, tillige i sig selv, og skal som Enkelt gjøre Regnskab paa Dommens Dag, hvor hans Liv, som Enkelt, skal prøves. Menigheden tilhører derfor egentligen først Evigheden; »Menigheden« er i Ro hvad »den Enkelte« er i Uro. Men dette Liv er jo just Prøvens, Uroens Tid, derfor har »Menigheden« ikke hjemme i Tiden, men først i Evigheden, hvor den er, i Ro, Samlingen af alle de Enkelte, der bestode i Striden og Prøven.

Saa længe denne Verden staaer, og den christne Kirke i den, er den en stridende Kirke; dog har den Forjættelsen, at Helvedes Porte ikke skulle faae Magt over den. Men vee, vee den christne Kirke, naar den vil have seiret i denne Verden; thi da er det ikke den, der har seiret, da har Verden seiret. Da er Ueensartetheden mellem Christendom og Verden gaaet ud, Verden har vundet, Christendommen tabt. Da er Christus ikke mere Gud-Mennesket, men et udmærket Menneske, hvis Liv forholder sig eensartet til Slægtens Udvikling. Da er Evigheden afskaffet, og Skuepladsen for Alts Fuldendelse forlagt indenfor Timeligheden. Da er Veien til Livet ikke mere trang, og Porten snever, ei heller ere der kun Faa, som finde den; nei, da er Veien bred og Porten vidt aabnet — Helvedes Porte have faaet Magten, og Mange, ja Alle finde Indgangen. Christus har aldrig villet seire i denne Verden; han kom til Verden for at lide, det kaldte han at seire. Men naar menneskelig Utaalmodighed og fræk Nærgaaenhed i at paadutte Christendommen sine Tanker og Forestillinger, istedetfor at lade sine Tanker og Forestillinger omdanne ved Christendommen: naar Dette har faaet Overhaand, saa bliver paa gammel menneskelig Viis det at seire at seire i denne Verden, og saa er Christendommen afskaffet. Det var ikke et smaaligt Kjævleri, der var mellem Christus og Verden, saa han i Grunden havde Uret i, at han ikke bedre kunde komme ud af det med Verden, nei, Kjerlighed til Gud er Had til Verden. Og den Dag da Christendommen og Verden blive Venner, ja, da er Christendommen afskaffet. Da er der ikke mere Tale om, at Christus skal komme igjen og dømme, nei, da er Dommen overgaaet ham, at han i Grunden var en Phantast, et iilsindet Menneske; thi havde han ikke været saa iilsindet, saa var han kommet godt ud af det med Verden, saa var han ikke blevet slaaet ihjel, hvad slet ikke behøvedes, saa var han blevet noget

---

at Helvedes Porte ikke skulle faae Magt over den] Matth. 16, 18.
Veien . . . ikke mere trang osv.] jvfr. Matth. 7, 13 f.

Stort i Verden, som i den triumpherende Kirke hans Disciple bleve det, der ogsaa afskaffede dette Ord eller gjorde det til Usandhed, at Discipelen ikke er over Mesteren — thi han blev korsfæstet, de bleve Mægtige ved Ære og Anseelse; som i den bestaaende Christenhed hans Disciple bleve det, ikke ved deres Christendom, men ved — christeligt at holde deres Christendom i skjult Inderlighed, og bruge deres naturlige Evner og Gaver til at gjøre Lykke i Verden.

Imidlertid, maaskee dog Den, vi før indførte talende, endnu engang vender tilbage til sit Første og siger: »til Trods for Alt, hvad Du siger, kan jeg ikke Andet end gjentage, det er og bliver en Umulighed, at vi Alle kunne blive Martyrer«. Svar: er det da en Umulighed for Dig at blive det? »Ja, naturligviis, naar Alle skulle være det«. Men hvad har Du dog med Alle at gjøre; er det virkelig Din Mening dette Meningsløse, at Du, idet Du vil til at indrette Dit Liv og forsøge Dig i den Prøve at blive og at være Christen, at Du saa først maa spørge om Andre, eller faae Noget at vide om Alle, inden Du kan begynde? Jeg troede, den første Begyndelse paa den Prøve at blive og at være Christen er at vorde saa indadvendt, at det er som var alle de Andre slet ikke til for En, saa indadvendt, at man ganske bogstavelig er ene i den hele Verden, ene for Gud, ene med den hellige Skrift til Veiledning, ene med Forbilledet for Øie. Og det Sprog derimod, Du taler, er efter den størst mulige Maalestok Udadvendthedens, det ligner ganske en Avisskrivers Maade at yttre sig paa.

Dette er let at forstaae. Den første Betingelse for at blive Christen er at blive ubetinget indadvendt. Saaledes uendelig indadvendt har den Indadvendte aldeles Intet med noget andet Menneske at skaffe — dette er Alvoren, det gjælder langt strengere end naar Læreren i Skolen befaler hver Discipel at holde sine Øine for sig selv og slet ikke at see til de Andre. Saaledes indadvendt forstaaer saa den Lærende, eller lærer han at forstaae, hvilken den Opgave er: at blive og at være Christen — ethvert Øieblik han er udadvendt, er spildt, og blive disse Øieblikke mange, saa er Alt forspildt. Han kan saa maaskee godt vide Beskeed om Opgaven, have lært den udenad, maaskee endogsaa declamerende foredrage den for Andre og forsaavidt blive Præst, og lønnes af Staten; men Eet er undgaaet ham, det christelig Afgjørende, at det han siger angaaer ham selv, og i uendelig Indadvendthed angaaer

---

at Discipelen ikke er over Mesteren] Matth. 10; 24.

ham selv, medens han maaskee er af den Mening, at hvad han siger angaaer Menigheden, og kun Gagen og Avancementet angaaer ham.

Den uendeligen Indadvendte lærer altsaa at forstaae, hvilken Opgaven er indtil det Yderste — hvis han indtil det Yderste bliver indadvendt: at det at være Christen er at troe paa Christus og at lide for denne Troes Skyld, eller er Selvfornægtelse i christelig Forstand. Men lad os nu, for ret at vise hiin Indvendings Taabelighed (»at dog umuligt Alle kunne blive Martyrer«) antage det Urimelige, at bogstaveligen Alle, blandt hvilke denne Christen lever, ere sande Christne: saa kan han jo umuligt blive Martyr. Ganske vist. Men naar vil han faae dette at vide? Mon ved Begyndelsen, saa dette bliver en Udflugt, en Undskyldning, der forhindrer ham i at begynde paa Opgaven? Umuligt; thi han er jo uendelig indadvendt, veed Intet og vil Intet vide om de Andre. Altsaa vil han først faae det at vide ved Slutningen af sit Liv: at han ikke blev Martyr. Ved Slutningen af sit Liv, dette ganske nøiagtigt taget, det er, i det Øieblik han døer, før ikke; thi før kan han jo endnu ikke vide, om det ikke kunde hænde ham. Men i det Øieblik han døer, vedkommer dette ham jo slet ikke mere. Han har altsaa i ethvert Tilfælde i Muligheden oplevet et Martyrium. Og dette var, som sagt, under Antagelse af det Urimeligste, at bogstaveligen Alle eller blot Fleertallet af de Medlevende vare sande Christne, og altsaa Porten til Livet, til Trods for Christi Udsagn, ikke snever, men enten ubetinget staaende paa vid Gab, eller dog ved Ombygning betydelig forstørret og udvidet.

»Men« hører jeg En sige »har Du som her taler, har Du da Kraft til saaledes at blive Martyr; eller har Du, for ikke at sige Frækhed, har Du blot Mod nok til at paastaae, at Ingen var en sand Christen, som ikke blev Martyr; eller var Du altid saa stærk, at Du aldrig følte Trang til, at der taltes mildt og beroligende til Dig; eller er Du maaskee just i det Tilfælde, saa Du, selv angest og bange, behøver Mildheden, men, som ofte den Banges Lyst er, har Glæde af at skrække Andre?« Paa disse Spørgsmaal mangler jeg ikke Svar, og jeg ønsker blot, at den Spørgende ikke vilde misforstaae Svaret, da jeg ingenlunde miskjender Spørgsmaalenes Betydning. At jeg føler Trang til Mildheden, indrømmes; men jeg skylder Sandheden at tilstaae, at jeg føler denne Trang just fordi jeg er opdragen ved og længe, længe har levet under Strengheden, ja, hvilket Øieblik det skal være atter er under den. At »ængste« har jeg aldrig havt min Glæde af; jeg er mig bevidst, at jeg kan tale mildt og beroligende til den Lidende, den Syge, den Sorrig-

fulde; jeg veed, at jeg har havt min Glæde deraf. Jeg har aldrig paastaaet, at enhver Christen er en Martyr, eller at Ingen var en sand Christen, som ikke blev Martyr, om jeg end mener, at enhver Saadan — og til disse regner jeg mig selv — skal, just for at være en sand Christen, gjøre en Ydmygelsens Indrømmelse, at han dog er sluppet lettere end de i strengeste Forstand sande Christne; og han skal gjøre denne Indrømmelse, for at, om jeg saa tør sige, den christelige Rangforordning ikke forvirres, og Pladsen Nr. 1 aldeles gaaer ud, idet Pladsen Nr. 2 indtager dens Sted. Og nu endeligen hvad der hovedsageligen er mit Svar. Christendommen er ganske bogstaveligen dethroniseret i Christenheden; men er den det, saa er den ogsaa afskaffet. Thi en Konge er ikke ophørt at være til, fordi f. Ex. Landet, hvori han levede, gjorde sig til en Republik, og ham til Formand; men Christendommen er afskaffet, saasnart den er stødt fra Thronen. Christendommen er det Ubetingede, har kun een Væren, den ubetingede Væren; er den ikke ubetinget, er den afskaffet; i Forhold til Christendommen gjælder ubetinget: enten — eller. Den er nu hørt længe nok, og høit nok, denne frække Tale, at man maa gaae videre, at man ikke kan blive staaende ved Christendommen, ved Troen, ved det Eenfoldige, ved Lydigheden, ved dette »Du skal«. Og den er trængt igjennem længere og længere ned i Folket, paa hvem det naturligviis har Indflydelse, hvorledes der, om jeg saa tør sige, i de høieste Kredse dømmes; den er trængt igjennem, og kun altfor let, da desto værre ethvert Menneske har en naturlig, en medfødt Lyst til Ulydighed. Derfor blev »Grundene«, det at troe af tre Grunde, sat istedetfor Lydigheden; thi man generede sig for at lyde. Derfor blev Mildheden sat istedetfor Strengheden; thi man dristede sig ikke til at befale, og man krympede sig ved at skulle lade sig befale: De, som skulde befale, bleve feige, De, som skulde adlyde, bleve frække. Saaledes blev Christendommen afskaffet i Christenheden — ved Mildheden. Uden Myndighed, i en forslidt aflægs Klædning lister den sig om i Christenheden, og man veed ikke, om det er den, man skal tage Hatten af for, eller det er den, der skal bøie sig for En, om det er dens Medlidenhed, vi behøve, eller den, der behøver vor Medlidenhed.

Men er der for os kun een Frelse: Christendommen, sandeligen der er for Christendommen kun een Frelse mulig: Strengheden. Ved Mildhedens Hjælp kan den ikke frelses — det vil sige, den hverken kan eller skal frelses, denne Tanke er en Majestæts-Forbrydelse mod den; men den skal ved Strengheden indsættes i sin Ret igjen som Hersker. Og skulde jeg end selv segne

under Vægten af den Maalestok, jeg udvikler, og skulde jeg end selv være den Første, der hjemfaldt til Dom, og skulde jeg end blive den Eneste: jeg kan det ikke anderledes. Jeg veed vel, hvad jeg gjør; jeg veed ogsaa, hvad jeg i Frygt og Bæven, efterstræbt af Anfægtelser, har lidt ved at vove mig saa langt ud, eensom Dag og Nat beskjeftiget med saadanne Tanker, og i saa lang Tid eensomt beskjeftiget dermed i stigende Anstrengelse; og eensomt, skjøndt jeg levede i Christenheden, hvor jo Alle ere Christne, men hvor jeg dog aldrig har hørt nogen Tale eller Prædiken, om hvilken jeg, hvis det var for Gud at dette Spørgsmaal gjordes mig, ubetinget turde sige, at den var christelig — thi selv det meest Christelige, jeg har hørt, havde dog altid en betænkelig Tilsætning af »Grundene«, en Bismag af menneskelig Klynken og Medlidenhed, en Mislyd af det Indyndende. Jeg havde intet Kloster, hvor jeg kunde flygte hen, søgende en Omgivelse, der dog nogenlunde svarede til min inderlige Beskjeftigelse. Jeg valgte den eneste Udvei, der var ladet tilbage i Christenheden: den at synes den Letsindigste af Alle, at »blive en Nar i Verden«, for i denne alvorlige Verden dog om muligt at omfrede, hvad jeg skjulte i mit Inderste, en Smule Alvor, og for at denne Inderlighed kunde faae Indesluttethedens Fred til at voxe i Stilhed. Ved dette Liv har jeg yderligere lært, hvad man maaskee saaledes, ved Kjendskabet til Menneskenes tankeløse Letsind og selvtilfredse Forvildethed, lærer end bedre end i Ørkenen og af Nattens Stilhed; ved dette Liv i Menneske-Vrimlen, ved dette, om man saa vil, falske Liv — thi sandt nok, jeg skjulte noget Andet i mit Inderste, men det var det Bedste, jeg skjulte, jeg har aldrig, aldrig bedraget saaledes, at jeg har gjort mig bedre end jeg var — ved dette Liv i Menneske-Vrimlen lærte jeg med frygtelig Sandhed at forstaae, at Strenghed er det Eneste, der kan hjælpe.

Den har jeg brugt. Men jeg har ingen Magt, hverken Soldater eller anden Magt; jeg har ingen mægtige Forbindelser, har ingen, ingen Indflydelse eller Magt over Andres Skjebne; jeg er af Alle den Eensomste, den, verdslig forstaaet, Afmægtigste. At bruge Strenghed kan let ophidse Menneskene; derfor pleier Den, der vil bruge Strengheden, først at sikkre sig Magten. Saaledes hverken kan eller vil jeg bruge Strenghed; thi herske vil jeg ikke, jeg vil kun tjene Sandheden, eller, hvilket er det Samme, Christendommen.

»blive en Nar i Verden«] jvfr. 1. Kor. 3, 18.

Strenghed er det Eneste, der kan hjælpe et Menneske. Derfor formaaer et Barn, sammenlignet med en Ældre, saa meget, er langt haardførere, fordi der dog endnu er nogen Strenghed i Opdragelsen; og hvad formaaede et Barn ikke, da Strengheden var større! Derfor seirede Romerne altid i Slaget — hvorfor? fordi Strengheden hjalp dem, hjalp dem til at frygte det som var værre end Døden, og derfor til at seire. Og saaledes ogsaa med Christendommen. Der var engang da den med guddommelig Myndighed øvede Herredømme over Menneskene, da den henvendte sin Tale til hver Enkelt kort, ordknap, befalende: Du skal; da den forfærdede hver Enkelt med en Strenghed, der endnu aldrig var kjendt: Evighedens Straffe. Denne Strenghed hjalp; i Frygt og Bæven for det uundgaaelige Tilkommende formaaede den Christne at foragte alle dette Livs Farer og Lidelser som Børneværk og halvtimes Narrestreg. Ja, denne Strenghed hjalp; den gjorde det til Sandhed, at det at være Christen er at være i Slægtskab med Guddommen. Dette var den stridende Kirke; Satan selv havde Intet formaaet mod den, uden at give Troens Helte den forønskte Leilighed til at omstraales af Martyriets uforkrænkelige Glands, den fornødne Leilighed til, at det skjulte Menneskes Herlighed blev gjennemsigtig — thi den christelige Herlighed er et indvortes Menneske, en Inderlighed, som maa holdes for Lyset, hvis den ret skal vise sig. Da sagde Satan til sig selv: paa den Maade seirer jeg ikke; og han forandrede Methoden. Han fik lidt efter lidt den christne Kirke indbildt, at nu havde den seiret, nu skulde den hvile sig ud efter Striden og nyde Seieren. Og det saae forførerisk nok ud; thi i den Tid Kirken streed, tog en Mand dog i Betænkning at slutte sig til den, saa dens Tilvæxt endda ikke var saa stor. Men efter at den havde seiret — ja, da vandt den Tilhængere i Millionviis. Hvad vil man saa mere; thi skulde der være nogen Betænkelighed forbunden med en seirende Kirke, maatte det jo være, at den efterhaanden svandt ind, tabte i Antal. Men just lige det Modsatte blev Tilfældet. Ja ganske vist; den svandt ikke ind, den aftog ikke i Antal, nei den tiltog, det er sandt, som en Vattersottig tiltager, den svulmede op i usund Fedme, næsten væmmelig bredte den sig i kjødelig Trivelighed, neppe til at gjenkende.

Nu vare da Alle blevne Christne. Men Magten og Myndigheden var ogsaa tabt. Men var forvænt ved at høre den idelige og idelige Remse af de christelige Sandheder foredragen — store Ting om Nogen længer gad høre derpaa: store Gud, og Scenen var i Christenheden, hvor Alle vare Christne, og hvor det dog var tvivlsomt, om Nogen gad høre de christelige Sandheder. Men at

tale i det nu aldeles forældede, næsten latterlige Sprog, som Christendommen talte da den med guddommelig Myndighed øvede Herredømme over Menneskene, og med hidtil ukjendt Strenghed opdrog dem ved Frygt for Evighedens Straffe, Straffe hvilke kun Christendommen har forsøgt at anvende: at tale dette Sprog, det vovedes ikke af Christendommens Forkyndere i Christenheden. »Det gaaer i al Evighed ikke an«, har en Saadan sagt til sig selv, »ikke blot bliver jeg latterlig, ikke blot at man maaskee endog slog mig ihjel; men selv om jeg vilde vove dette, jeg udretter Intet, jeg gjør blot Menneskene saa rasende, at de aldeles afkaste Aaget.« Her vare gode Raad dyre. Da begyndte en maaskee velmeent menneskelig Kløgt det sørgeligste af alle Foretagender: at forraade Christendommen ved at forsvare den. Og da loe Djævelen i sit stille Sind og sagde: see, nu kan jeg forholde mig ganske rolig, nu er Spillet vundet. De, der saaledes forsvare Christendommen, vide ikke hvad de gjøre, Hemmeligheden er dybt skjult, de ville bestandigt søge Feilen i det hidtil førte Forsvars Ufuldkommenhed, og derpaa ivrigere og ivrigere fare fort, mere og mere fordybe sig i Forsvaret — hvo falder ogsaa paa, at Den, der forsvarer, just er Forræderen, om han end ikke veed det. Saa forsvarede de Christendommen — retfærdige Gud, og Scenen var i Christenheden; det var altsaa lige over for Christne, at Christendommen forsvarede sig, som naar en Konge maa forsvare sig lige over for sine Undersaatter. De forsvarede Christendommen; Myndigheden var der aldrig Tale om eller Brug af; dette »Du skal« hørtes aldrig, for ikke at vække Latter; de forsvarede Christendommen og sagde: »forsmaaer ikke Christendommen, den er en mild Lære, i den er indeholdt alle de milde Trøstegrunde, som ethvert Menneske dog saa let kan komme til at behøve i Livet. Herre Gud, Livet er ikke altid smilende, vi behøve Alle en Ven, og en saadan Ven er Christus; forsmaaer ham ikke, han mener det saa godt med Eder.« Og det lykkedes; man hørte virkelig med Opmærksomhed paa denne Tale, man skjenkede virkelig denne Tigger, den Herre Jesus Christus (thi om han end ikke selv var Tiggeren, saa var han dog Den, paa hvis Vegne der blev tigget) Gehør; man fandt der var Noget deri; det kildrede den herskesyge Christenheds Øre, at det jo næsten var, som skulde der balloteres — lad gaae, paa det Vilkaar antage vi Christendommen. Retfærdige Gud, og Scenen var i Christenheden, hvor Alle ere Christne, og der blev Christendommen paa det Vilkaar antaget af de Christne.

Saaledes gik det tilbage for Christendommen; og nu lever der i den bestaaende Christenhed, hvor der rigtignok aldrig er Tale

om Strenghed, der lever en forkjelet, stolt og dog feig, trodsig og dog blødagtig Slægt, der leilighedsviis hører disse milde Trøstegrunde foredragne, men som knap veed, om den vil gjøre Brug af dem, selv naar Livet smiler skjønnest, og som i Nødens Stund, naar det sees, at saa milde ere de dog egentligen ikke, forarges. Retfærdige Gud, og Scenen er i Christenheden! Retfærdige Gud; ja hvo der vil see, han seer just her den retfærdige Gud: frygtelige Straf, fordi den stridende Kirke blev den triumpherende, eller den bestaaende Christenhed. Sandeligen, dersom Du, naar Du seer et Menneske, der forfaldt, naar Du seer ham i al hans Usselhed, Vanære, Elendighed, kan see den retfærdige Gud: saa maa Du — hvis dog denne Naade vederfores Dig, at Du med Strenghed blev opdraget i Christendom — i »den bestaaende Christenhed« see den retfærdige Gud.

Thi kun den stridende Kirke er Sandhed, eller Sandheden er, at, saa længe Kirken bestaaer i denne Verden, er den den stridende Kirke, der forholder sig til Christus i hans Fornedrelse, om end dragen til ham fra Høiheden. Derimod er det Usandhed, denne Tale, hvorved Menneskene smigre Slægten og sig selv: at Verden gaaer fremad. Thi Verden gaaer hverken fremad eller tilbage, den bliver væsentlig eens, som Havet, som Luften, kort som et Element; den er nemlig og skal være det Element, der kan afgive Prøven for Det, deri at skulle være en Christen, der altid i denne Verden er Medlem af den stridende Kirke. Dette er Sandheden. Den triumpherende Kirke og den bestaaende Christenhed er Usandheden, er den største Ulykke, der kan hændes Kirken, er dens Undergang, og tillige Straffen, da det jo kun kan skee selvforskyldt.

VI.

Herre Jesus Christus, ikke kom Du til Verden for at lade Dig tjene, og altsaa heller ikke for at lade Dig beundre eller i den Forstand tilbede. Selv var Du Veien og Livet — og Du har kun forlangt »Efterfølgere«. Saa opvække Du os da, hvis vi ere slumrede ind i denne Bedaarelse, frels os fra denne Vildfarelse, at ville beundre eller tilbedende beundre Dig, istedetfor at ville følge Dig efter og ligne Dig.

Joh. XII, 32: **Og jeg, naar jeg bliver ophøiet fra Jorden, vil jeg drage Alle til mig.**

I Christenheden høres der ofte nok Prædikener, Foredrag, Taler om, hvad der fordres af en Christi Efterfølger, hvad der ligger i at være en Christi Efterfølger, hvad det vil sige at følge Christum efter o. D. Hvad der høres er almindeligviis ganske rigtigt og sandt, kun ved at høre nøiere efter opdager man en dybt skjult, uchristelig Grund-Forvirring og Mislighed. Den christelige Prædiken er nutildags hovedsageligen blevet »Betragtning«: lader os i denne Time betragte; jeg indbyder mine Tilhørere til Betragtninger over; Betragtningens Gjenstand er o. s. v. Men at betragte kan i een Forstand betyde at komme ganske nær til Noget, til Det nemlig man vil betragte, i en anden Forstand at holde sig meget fjernt, uendelig fjernt, personligt nemlig. Naar man viser En et Maleri og opfordrer ham til at betragte det, eller

---

»Efterfølgere«] jvfr. Matth. 16, 24.

naar i Handel og Vandel En betragter f. Ex. et Stykke Klæde, da træder han ganske nær til Gjenstanden, i sidste Tilfælde endog tager og føler han paa den, kort, han kommer Gjenstanden saa nær som det er muligt; men i en anden Forstand gaaer han just ved denne Bevægelse ganske ud af sig selv, bort fra sig selv, glemmer sig selv, og Intet erindrer ham derom, da det jo er ham, der betragter Maleriet og Klædet, ikke Maleriet og Klædet, der betragter ham. Dette vil sige, ved at betragte gaaer jeg ind i Gjenstanden (jeg bliver objektiv), men jeg gaaer ud af eller bort fra mig selv (jeg ophører at være subjektiv). Saaledes har Prædikeforedraget ved sin Yndlings-Betragtning af det Christelige, hvilken just er »Betragtningen« og »Betragtningerne«, afskaffet hvad der christelig er det Afgjørende i Prædikeforedraget, det Personlige, dette »Du og Jeg«, den Talende og Den til hvem der tales, dette, at Den, der taler, selv er personligt i Bevægelse, en Stræbende, og ligesaa den Tiltalte, hvem han derfor opmuntrer, tilskynder, formaner, advarer, men Altsammen i Henseende til en Stræben, et Liv, dette, at Taleren har bestandigt, ikke at komme bort fra sig selv, men at komme tilbage til sig selv, og at være Tilhøreren behjælpelig, ikke i at komme bort fra sig selv, men i at komme tilbage til sig selv; Prædikeforedraget i vor Tid har først selv reent overseet og derpaa virket til at bringe det ganske i Glemme, at den christelige Sandhed egentligen ikke kan være Gjenstand for »Betragtning«. Thi den christelige Sandhed har, om jeg saa tør sige, selv Øine at see med, ja den er som lutter Øie; men det vilde jo være meget forstyrrende, ja det vilde jo saa være mig umuligt at betragte et Maleri eller et Stykke Klæde, naar jeg, idet jeg vilde til at betragte, opdagede, at det var Maleriet eller Klædet, der saae paa mig — og saaledes er det just Tilfældet med den christelige Sandhed, det er den der betragter mig, om jeg gjør, som den siger, jeg skal gjøre. See, derfor lader den christelige Sandhed sig ikke fremstille for Betragtningen, ei heller foredrage som Betragtning, den har nemlig selv, om jeg saa tør sige, Øren at høre med, ja, den er som lutter Øre, den hører efter, idet den Talende taler; man kan ikke tale om den som om en Fraværende eller et kun gjenstandsviis Nærværende, thi da den er fra Gud og Gud i den, saa er den i en ganske egen Forstand nærværende, idet der tales om den, og ikke som Gjenstand, snarere bliver Taleren Gjenstanden for den, han maner en Aand frem, der, idet han taler, overhører ham.

Derfor er det et Vovestykke at prædike; thi idet jeg bestiger det hellige Sted — hvad enten Kirken er overfyldt eller saa godt

som tom, hvad enten jeg selv er opmærksom derpaa eller ikke: jeg har een Tilhører mere end hvad der er til at see, en usynlig Tilhører, Gud i Himlene, som jeg rigtignok ikke kan see, men som sandeligen kan see mig. Denne Tilhører, han hører nøie efter, om det er sandt, hvad jeg siger, om det er sandt i mig, altsaa han seer efter — og det kan han, just fordi han er usynlig, paa en Maade, saa det er umuligt at tage sig iagt for ham — han seer efter, om mit Liv udtrykker, hvad jeg siger. Og om jeg end ikke har Myndighed til at forpligte noget andet Menneske: hvert Ord, jeg har sagt fra Prædikestolen i Prædikenen, det har jeg forpligtet mig selv til — og Gud har hørt det. I Sandhed, et Vovestykke at prædike! De Fleste have vistnok en Forestilling om. at det er Noget, hvortil der fordres Mod, som Skuespiller at træde frem paa Skuepladsen, at vove sig ud i den Fare, at Alles Øine sigte paa En. Og dog er denne Fare i een Forstand, som Alt paa Skuepladsen, Blendværk; thi Skuespilleren er jo personligt udenfor, hans Opgave just at bedrage, at forstille sig, at forestille en Anden og nøiagtigt at gjengive en Andens Ord. Den christelige Sandheds Forkynder derimod, han træder frem paa et Sted, hvor om ikke Alles Øine sigte paa ham, saa dog en Alvidendes Øie; han har den Opgave: at være sig selv, og i en Omgivelse, Guds Huus, der, lutter Øie og Øre, ene fordrer dette af ham, at han er sig selv, er sand. Er sand, det er, at han selv er hvad han forkynder, eller dog stræber efter at være det, eller dog er sanddru nok til at tilstaae om sig selv, at han ikke er det — ak, og hvor Mangen, der, for at forkynde Christendommen, bestiger det hellige Sted, er vel endog blot lydhør nok til at opdage det helligede Steds Uvillie og Spot over ham, at han, begeistret, rørt, grædende forkynder, hvad hans Liv udtrykker det Modsatte af!

Saa voveligt er det at være det Jeg, der prædiker, den Talende, et Jeg, der ved at prædike og idet han prædiker, forpligter sig selv ubetinget, lægger sit Liv frem, at man, om muligt, kunde see ham lige ind i Sjelen: at være dette Jeg, det var voveligt! Derfor fandt Præsten lidt efter lidt paa, at trække sit Øie ind i sig selv, for dermed at antyde, at Ingen havde at see paa ham. Det var jo, meente han, ikke sig selv, han talte om, det var om Sagen; og dette blev beundret som et overordentligt Fremskridt i Viisdom, at saaledes den Talende paa en Maade ophørte at være et Jeg, og blev, hvis det er muligt, Sagen. I ethvert Tilfælde blev det paa den Maade langt lettere at være Præst — den Talende prædikede ikke mere, han anvendte disse Øieblikke til at anstille nogle

Betragtninger. Nogle Betragtninger! Det seer man paa den Talende; hans Blik drager sig ind i Øiet, han ligner ikke saa meget et Menneske som en af hine i Steen udhugne Skikkelser, der ikke have Øine. Herved befæster han et svælgende Dyb mellem Tilhøreren og sig, næsten lige saa svælgende som det, der er mellem Skuespiller og Tilskuer. Og Det, han foredrager, er »Betragtning«, derved befæster han, mellem sig og det han siger, igjen et svælgende Dyb som mellem Skuespilleren og Digteren; personligt er han saavidt muligt udenfor, medens han »anvender disse Øieblikke til at anstille Betragtninger.«

Saaledes gik det Jeg ud, som var den Talende; den Talende er ikke Jeg, han er Sagen, Betragtningen. Og idet dette Jeg gik ud, afskaffedes selvfølgeligt ogsaa dette »Du«, Du, den Hørende, at det er Dig, Du som der sidder, til hvem der tales. Ja, man er vel snart kommet saavidt, at man anseer det for »Personligheder« paa den Maade at tale til andre Mennesker. Ved Personligheder, at bruge Personligheder, at tillade sig Personligheder, derved forstaaer man jo en usømmelig, udannet Adfærd — og altsaa gaaer det jo ikke an at tale personligt (det talende Jeg) og til Personer (det hørende Du). Og gaaer dette ikke an, saa er det at prædike afskaffet. Men det er det jo ogsaa — man anstiller kun Betragtninger. Og »Betragtningen« kommer hverken den Talende eller den Hørende for nær, Betragtningen sikkrer ganske tilforladeligt imod, at det ikke kommer til Personligheder: det er ikke mig, den Talende, der tales om, neppe er det mig, der taler, det er Betragtning, og det er ikke Dig, den Hørende, der tales til, det er Betragtning; om jeg gjør hvad jeg siger, det kommer ikke Dig ved, naar blot Betragtningen er rigtig, neppe kommer det mig selv ved, da jeg jo dog vel skylder mig selv samme Hensyn som enhver Anden, ikke at tillade mig Personligheder; om Du, den Hørende, gjør hvad der siges, kommer ikke mig ved, neppe Dig selv, det er Betragtning, og der er i det Høieste Spørgsmaal om, hvorvidt Betragtningen har tilfredsstillet Dig.

Denne Grund-Forandring i Prædikeforedraget, hvorved Christendommen blev afskaffet, er blandt Andet ogsaa Udtrykket for den Grund-Forandring, som indtraadte med den triumpherende

---

Betragtninger] her kan ialtfald være sigtet til Biskop Mynster, der ofte bruger Udtrykket i sine Prædikener (se f. Ex. Prædikener paa alle Søn- og Hellig-Dage I, Nr. III, VII, XI, XIII osv.).

Kirke og den bestaaende Christenhed, at Christus ordentligviis i det Høieste fik Beundrere, ikke Efterfølgere.

Ved at fremstille denne Forskjel, Forskjellen mellem: en Beundrer og en Efterfølger, vil denne Udvikling stræbe at belyse Christendommen, atter med stadigt Hensyn til de hellige Ord »fra Høiheden vil han drage Alle til sig«; thi det er atter her Høiheden og Ringheden, eller Forholdet til Høiheden og Forholdet til Ringheden, der gjør Udslaget. Er Christus kun til for os i Høiheden, er det glemt med hans Fornedrelse, eller havde han aldrig været til i Ringhed, saa kunde — i dette Tilfælde — han end ikke selv, for at være i Overeensstemmelse med sig selv, forlange Andet end Beundrere, tilbedende Beundrere; thi Høihed og Beundrer, guddommelig Høihed — tilbedende Beundrer, svare ganske til hinanden. Ja i Forhold til Høihed vilde det jo endog fra vor Side være Ubeskedenhed, Anmasselse, Forblindelse, tildeels Vanvid, at ville være Efterfølgere, istedetfor sømmeligen ikke at tragte efter hvad der maaskee ikke er givet os, fordi det er givet den Anden, sømmeligen at nøies med at beundre og tilbedende at beundre. Til Fornedrelse og Ringhed derimod svarer: Efterfølger.

Det er nu bekjendt nok, at Christus bestandigt bruger det Udtryk: Efterfølgere; han taler aldrig om, at han forlanger: Beundrere, tilbedende Beundrere, Tilhængere; og naar han bruger det Udtryk: Disciple, forklarer han det altid saaledes, at man seer, derved forstaaes Efterfølgere, at det ikke er Tilhængere af en Lære, men Efterfølgere af et Liv, der ikke, ved nogen tilfældig Høihed, gjør det at ville ligne det til Formastelse eller Vanvid. Det er ogsaa bekjendt nok, hvad andetsteds atter og atter er gjentaget, at det er den fornedrede Christus der taler, at hvert Ord vi have af Christus, er af ham, den Fornedrede. Nu maa man dog vel antage, at Christus selv fuldeligt har vidst, hvorfor han valgte netop dette Udtryk, der ene og ubetinget er i den inderligste og dybeste Overeensstemmelse med, hvad han bestandigt sagde om sig selv, eller sagde sig selv at være: Sandheden nemlig, og Veien og Livet, at han ikke var en Lærer i den Forstand, at han blot havde en Lære at foredrage, saa han kunde nøies med Tilhængere, der antoge Læren — i Livet derimod lode som Ingenting, eller lode fem være lige. Og man maa dog vel ogsaa antage, at han selv fuldeligen har vidst, hvorfor hans hele Liv paa Jorden, fra først til sidst, var beregnet paa kun at kunne faae »Efterfølgere«, og beregnet paa, at gjøre »Beundrere« umulige.

Christus kom til Verden med den Hensigt at frelse Verden, tillige med den Hensigt — dette ligger atter indeholdt i hans første Hensigt — at ville være »Forbilledet«, at ville efterlade et Fodspor for Den, som vilde slutte sig til ham, hvilken altsaa maatte blive en »Efterfølger«, det svarer jo til et »Fodspor«. Just derfor lod han sig føde i Ringhed, og levede derpaa fattig, forladt, foragtet, fornedret — ja, intet Menneske har levet saa fornedret som han; selv det ellers ringeste Menneske maatte ved at sammenligne sit Livs Vilkaar med hans komme til den Afgjørelse, at hans Liv dog, menneskelig talt, var at foretrække i Sammenligning med Christi Livs Vilkaar. Hvortil nu det, hvorfor denne Ringhed og Fornedrelse? Fordi Den, der i Sandhed skal være »Forbilledet« og kun forholde sig til Efterfølgere, han maa i een Forstand, fremad drivende, ligge bagved Menneskene, medens han i en anden Forstand vinkende staaer foran dem. Dette er Høihedens og Ringhedens Forhold i »Forbilledet«. Høiheden maa ikke være den ligefremme, hvilken er den verdslige, den jordiske, men den aandelige, og saaledes just Nægtelsen af den verdslige og jordiske Høihed. Ringheden maa være den ligefremme; thi den ligefremme Ringhed, naar man skal igjennem den, er just Veien, men tillige for det verdslige og jordiske Sind Omveien, som betrygger, at Høiheden ikke tages forfængeligt. »Forbilledet« ligger saaledes uendeligt nær, i Ringheden og Fornedrelsen, og dog uendeligt fjernt, i Høiheden, ja endnu fjernere end om det blot var til fjernt i Høiheden; thi at man for at naae det, for at bestemme sig i Lighed dermed, skal igjennem Ringheden og Fornedrelsen, at der slet ingen anden Vei er, er en endnu større, er egentligen den uendelige Fjernhed. Og saaledes er »Forbilledet« i een Forstand bag ved, i Ringhed og Fornedrelse dybere nedtrykt end nogensinde noget Menneske har været det, og i en anden Forstand foran, uendelig ophøiet. Men bagved maa Forbilledet være for at kunne fange og omfatte Alle; var der et eneste Menneske, som med Sandhed kunde byde under eller dukke under, ved at oplyse, at han i Ringhed og Fornedrelse var endnu lavere stillet, saa er Forbilledet ikke »Forbilledet«, saa er det kun et ufuldkomment Forbillede, det er, kun Forbillede for en stor Mængde Mennesker. Ubetinget bag ved maa Forbilledet være, bag ved Alle, og det maa være bag ved, for at drive Dem, der skulle dannes efter det, fremad.

Der ligger nemlig i Menneske-Slægten, og i hver Enkelt i Slægten, en dyb, bevidst eller ubevidst, Underfundighed i Forhold til hvad der skal være Forbilledet for dem, en Underfundighed, som er af det Onde. Er Den, som skal være Forbilledet, i Besid-

delse af jordiske, verdslige, timelige Fortrin, hvad saa? Ja, saa er Forbilledet forkeert stillet, forkeert vendt, og saa benytter Slægten samt hver Enkelt i Slægten dette til igjen paa sin Side at gjøre forkeert omkring. Forbilledet bliver da puffet udenfor som en Opfordring til Digter-Beundring, istedetfor at Forbilledet skulde ligge bag ved, komme bag paa Menneskene som en Fordring til dem. Idet saa Forbilledet er blevet Gjenstand for Beundring, saa skulke Menneskene fra »Fordringen«, de sige: »han kan sagtens, han som er i Besiddelse af alle disse Fortrin og Begunstigelser; vare vi kun i hans Sted, da skulde vi være lige saa fuldkomne som han. Nu kunne vi ikke Andet end beundre ham, og det er vor Ære og Roes, at vi gjøre det, at vi nemlig ikke hengive os til Misundelse. Men Andet end beundre ham kunne vi ikke; thi han er i Besiddelse af Betingelser, som vi ikke ere, og som han ikke kan give os, hvor urimeligt da, at fordre det Samme af os, som han fordrer af sig selv«.

Christus er nu »Forbilledet«. Var han kommet til Verden i jordisk og timelig Høihed, saa var den størst mulige Usandhed afstedkommet. Istedetfor at blive »Fordringen« til hele Slægten og hver Enkelt i Slægten, var han blevet som en General-Undskyldning og Udflugt for hele Slægten og hver Enkelt i Slægten. Han var saa heller ikke blevet slagen ihjel — thi ogsaa dette bidrog til at ophidse de Samtidige mod ham, at de, om jeg saa tør sige, ikke kunde faae ham vendt som de vilde, at han »trodsigt og stedigt« vilde være den Fornedrede, og, hvad der forbittrer Menneskenes selvkjerlige Blødagtighed allermeest, blot vilde have »Efterfølgere« — nei, han var blevet Beundringens Gjenstand, og Forvirringen var blevet saa uhyre, som man neppe kan tænke sig den. Han sagde sig jo selv at være Sandheden, og da nu, efter Antagelsen, Menneskene beundrede ham, saa saae det jo ud, som elskede de ogsaa Sandheden, og det var næsten gjort umuligt at hitte Rede i dette. Forvirringen vilde nemlig i Samtidighedens Bestedelse være blevet lige saa stor som den er i den bestaaende Christenhed, hvor En i stærkeste Udtryk beundrer og tilbedende beundrer og beundrer og tilbeder Christus — medens hans Liv dog udtrykker lige det Modsatte af Christi Liv, som dette blev ført paa Jorden af ham, der just for at være »Forbilledet« fødtes og levede i Ringhed og Fornedrelse. Men den Beundrende har et ypperligt Skjul; »thi«, vil han sige, »mere kan han jo dog ikke fordre af mig end at jeg i de stærkeste Udtryk — og er der endnu stærkere Udtryk i Sproget, saa er jeg ogsaa villig til at bruge dem — erkjender og bekjender, at jeg beundrende tilbeder

Christus som Sandheden. Mere kan der jo dog ikke fordres af mig; kan Du sige noget Høiere?«

See, derfor fødtes og levede Christus i Fornedrelse; der levede intet, ubetinget intet Menneske samtidigen med ham saa fornedret, der har aldrig levet noget Menneske saa fornedret, det var altsaa ubetinget for ethvert Menneske umuligt, at skulke sig fra »Fordringen« ved Undskyldning og Udflugt, foranlediget af, at »Forbilledet« jo var i Besiddelse af jordiske og verdslige Fortrin, som han ikke havde. I den Forstand at beundre Christus er en senere Tids usande Opfindelse ved Hjælp af »Høiheden«. Der var, saaledes forstaaet, ubetinget Intet at beundre, med mindre man da vil beundre Armod, Elendighed, Foragtethed o. D. End ikke det Yderste gik han fri for, at blive ynket, en ynkelig Gjenstand for Medlidenhed. Nei, der var sandeligen ikke det Mindste at beundre.

Og der var i Samtidighedens Bestedelse heller ingen Leilighed til at beundre; thi Christus havde kun det samme Vilkaar at byde Den, der sluttede sig til ham — og paa det Vilkaar har aldrig nogen Beundrer villet være med; det samme Vilkaar: at blive lige saa fattig, foragtet, forhaanet, bespottet, om muligt endnu lidt mere, i Betragtning af, at man oven i Kjøbet var Tilhænger af en saadan Foragtet, hvem da enhver Forstandig flyede.

Hvilken er da Forskjellen mellem »en Beundrer« og »en Efterfølger?« En Efterfølger er eller stræber efter at være Det, han beundrer; en Beundrer holder sig personligt udenfor, bevidst eller ubevidst opdager han ikke, at det Beundrede indeholder en Fordring til ham, at være eller dog at stræbe efter at være det Beundrede.

For dog ikke at foranledige nogen Misforstaaelse, vil jeg ikke undlade at erindre om, hvad der ogsaa er let at forstaae, at der jo gives Forhold, i hvilke det at beundre er det sande. Naar nemlig Det, der er Gjenstanden for min Beundring, virkeligen ikke indeholder og ikke kan indeholde nogen Fordring til mig om at ligne det, saa er det jo ganske rigtigt, at jeg indskrænker mig til at beundre. Jeg kan saaledes beundre Skjønhed, Rigdom, overordentlige Evner, udmærkede Bedrifter, Mesterværker, Lykke o. s. v.; thi i alt dette er der ingen Fordring til mig indeholdt, derimod forholder alt Dette sig til en Forskjellighed mellem Menneske og Menneske, som intet Menneske kan give sig selv, men som maa gives ham. Det vil sige Beundring er sand, overalt hvor det er sandt, at jeg ved en Betingelse, som ikke staaer i min Magt, er forhindret i at kunne ligne det Beundrede, selv om jeg end gjerne

vilde det. Selv om jeg end gjerne vilde det, dog nei, naar Forholdet er dette, skal jeg netop ikke ville det. Sætter jeg mig her det fast i Hovedet, at jeg saa gjerne vilde ligne eller være det Beundrede, saa skeer der let noget Andet, at min Beundring forvandler sig til Misundelse. Derfor skal jeg netop i dette Forhold forsage, selv at ville være det Beundrede; thi som Skriften siger: du skal ikke begjere; hvad der er dig nægtet, skal du ikke begjere, er det givet en Anden, skal Du glæde dig over, at det forundtes ham, og er dette Givne af den Beskaffenhed, at det kan blive Gjenstand for Beundring, skal du beundre det.

Anderledes i Forhold til det Almeen-Menneskelige, eller Det, hvad ethvert Menneske, ubetinget ethvert Menneske formaaer, hvad der ikke er knyttet til nogen Betingelse uden den, som er i ethvert Menneskes Magt, det Almeen-Menneskelige, det er, det Sædelige, det som ethvert Menneske skal og altsaa dog vel ogsaa kan. Her er Beundring aldeles paa sit urette Sted; og ordentligviis en Sviig, en Underfundighed, der søger Udflugt og Undskyldning. Kjender jeg en Mand, som jeg maa agte for hans Uegennyttighed, Opoffrelse, Høimodighed o. s. v., da skal jeg ikke beundre, ham skal jeg ligne; jeg skal ikke bedrage mig selv og bilde mig ind, at det var noget Fortjenstligt af mig, jeg skal tvertimod forstaae, at dette er blot Dvaskhedens og Blødagtighedens Paafund, jeg skal ligne ham, og strax begynde min Stræben efter at ligne ham.

Hvad vil nu dette sige? Det vil sige: den Beundrende (naturligviis er her Tale om de Forhold, hvor det er sandt at være den Beundrende) holder sig personligt udenfor, han glemmer sig selv, glemmer, at Det er ham nægtet, det han beundrer hos den Anden; og dette er just det Smukke, at han saaledes glemmer sig selv for at beundre. I det andet Forhold (hvor altsaa det at beundre er usandt) kommer jeg strax til at tænke paa mig selv, til ene og alene at tænke paa mig selv. Idet jeg bliver den Anden vaer, denne Uegennyttige, Høimodige, kommer jeg strax til at sige til mig selv: er Du nu saaledes som han; jeg glemmer ganske ham over mig selv. Og da jeg desto værre opdager, at jeg ingenlunde er som han, saa faaer jeg saa meget at gjøre i og med mig selv, at nu, ja nu har jeg da ganske glemt ham — dog nei, glemt ham har jeg ikke, men han er blevet mig en Fordring til mit Liv, som en Braad i min Sjel, der skynder mig frem, som en Piil, der saarer mig. I det ene Tilfælde forsvinder jeg mere og mere, for-

---

du skal ikke begjere] Rom. 7, 7 (1. Mose B. 20, 17. 5. Mose B. 5, 21).

tabende mig i det Beundrede, der bliver større og større, det Beundrede sluger mig; i det andet Tilfælde forsvinder den Anden mere og mere, idet han nemlig optages i mig, eller idet jeg tager ham ind, som man tager et Lægemiddel, sluger ham, men vel at mærke, da han jo er en »Fordring«, for i Gjengivelsen at give ham fra mig, og jeg er Den der bliver større og større, ved mere og mere at komme til at ligne ham.

At da det, i Forhold til Christus at ville beundre — eller hvad der væsentligen er det Samme, at ville tilbedende beundre — istedetfor at følge ham efter, er en Usandhed, en Sviig, er Synd, er visseligen let nok at indsee. Da imidlertid denne Form af det bevidste eller ubevidste Selvbedrag er saa saare almindelig i Verden eller i Christenheden, og da just Christi Liv, som Forbilledet, er beregnet paa at tilintetgjøre dette selvbedragerske Spil, hvorfor det kun er dobbelt at beklage, at det just i Christenheden ved Misbrug af Christi Høihed er blevet meget almindeligt: saa gjøres det vel fornødent ret, ved Hjælp af Forbilledet, at belyse, hvad her med Flid og Forsæt eller blot ved Tankeløshed er blevet gjort dunkelt.

Naar saaledes, for indtil videre at tage et Exempel i det Mindre, en Mand begeistret kæmper for Sandhed og Ret, med enhver Opoffrelse, ubetinget uegennyttig: nu ja, det forstaaer sig, der er i Verden en Nederdrægtighed og Usselhed, som saa just derfor af al Magt arbeider ham imod, dog dette vil jeg ikke tale om her — men altsaa, naar saa er, saa er der, om ikke Mange, altid en Deel, der ikke kunne nægte en saadan Begeistret deres Beundring; de ville gjerne i de stærkeste Udtryk bevidne ham den, det er dem endog en kjer Tilfredsstillelse at lade ham forstaae at hans Stræben ganske har deres Bifald og Beundring; de lægge ikke Dølgsmaal paa, at det harmer dem at see, hvorledes Nederdrægtigheden og Usselheden arbeide ham imod. Men hertil og ikke videre. For saavidt de derfor kunne siges ikke at lægge Dølgsmaal paa deres Harme over, hvad uretfærdig Modstand han kan lide, maa dette dog forstaaes med en vis Indskrænkning, at de nemlig i at yttre deres Harme bruge den Forsigtighed at sikkre sig en lille Smule, at de da ikke selv skulle komme i Kast med den samme Nederdrægtighed. De vælge derfor en vis Afsideshed til at yttre denne Harme, et Sted og en Omgivelse, hvor man uden Fare kan yttre sig, f. Ex. Dagligstuens betryggede Hyggelighed, hvor man i Selskab med den Beundrede og et Par fortrolige Venner, paa hvis Taushed man ubetinget kan stole, aldeles uden mindste Følge for Ens Person, kan opløfte Røsten og tordne, paa Helteviis slaae i

Bordet af Forbittrelse over Verdens Usselhed, hvor man, »ei blot til Lyst« men dog just heller ikke for Alvor, kan optræde i Helte- og Charakteer-Roller. Men dersom han, han hvem de jo beundre, paa nogen Maade vilde lade dem forstaae, om de nu ikke selv kunde beslutte sig til at gjøre som han, istedetfor at lege Krig i Dagligstuen, i Virkelighedens Verden at kæmpe for Sandhed og Ret: da er Alt forandret, da trækker Beundringen sig forsigtig tilbage, den endog bliver vred paa ham. Og end ikke alene da, men blot han ikke vil taale deres Beundring, fordi han forstaaer, at der er Sviig, Usandhed deri, saa blive de vrede paa ham. Thi i Forhold til det Sædelige, at ville beundre istedetfor at efterligne, det er ikke de slette Menneskers, nei, det er hvad man maa kalde de bedre men tillige svage Menneskers blødagtige Opfindelse, hvorved de søge personligt at holde sig udenfor. De forholde sig kun gjennem Indbildningskraften til den Beundrede, han er dem som et Skuespil, kun at han, da det er i Virkeligheden, virker noget stærkere. Men for deres egen Person gjøre de de samme Fordringer, som man gjør i Skuespilhuset: selv at sidde tryg og rolig, udenfor ethvert virkeligt Forhold til Faren, medens de dog anslaae sig det selv til deres Fordeel, at de beundre ham, hvorved de formodentligen mene — paa en temmelig nem, priisbillig Maade, der tillige er noget nær vellystig — at deeltage i hans Fortjenester af Sandhed og Ret. Vil han derfor tage deres Beundring, saa ere de til Tjeneste; hans Liv er saa for dem en Anledning til Jubel, det vil sige, Jubel med behørig Forsigtighed, saa man ikke selv kommer i Berøring med Faren. Men at hans Liv skulde være en Fordring, ville de ikke forstaae; og mærke de endog blot, at han selv forstaaer, at det burde være saa, da er det allerede halvt om halvt forbi med Beundringen: de blive stødte paa ham; hans sære Væsen støder dem nemlig, saa de ikke kunne faae Ro til Blødagtighedens Beundring, de mærke, at det at omgaaes ham er næsten som at være til Examen, fordi hans Liv, skjøndt han Intet siger, taust examinerer deres.

Paa dette Skjær er mangen i sin Begyndelse sædelig Stræben strandet. Et saadant Menneske havde overvundet sig selv til at ville det Gode, men han stødte forkeert sammen med den menneskelige Beundring. Denne forekom ham maaskee først at være noget Smukt, noget Elskeligt — han forstod maaskee ikke strax, hvor megen Sviig og Usandhed der skjuler sig i den. Da han saa blev opmærksom derpaa, og tillige paa, hvor let den Beundring, skrøbelig og i sig selv usand som den er, kan blive aabenbar at være noget ganske Andet: vovede han dog ikke at

bryde med den. Beundringen tog ham og hans Stræben til Indtægt for sine Kredse og Festligheder — og han var tabt for Sandheden.

Vi ville nu fæste igjen vor Opmærksomhed paa Forbilledet, for tydeligere og tydeligere at see, hvorledes hans Liv var beregnet paa at fordre Efterfølgere og at gjøre Beundrere umulige. Han var, som sagt, ikke i Besiddelse af noget eneste jordisk Fortrin, hvilket med Sandhed kunde blive Gjenstand for nogen Andens Beundring, eller foranledige Nogen til den Undskyldning og Udflugt, at han, Forbilledet, kan sagtens, da han er i Besiddelse af disse Fortrin. Fremdeles, hans Liv var »Sandheden«, i hvilket Forhold altsaa just Beundring er Usandhed.

Mon han nu ikke alligevel har været Gjenstand for Beundring? Visseligen; thi det er umuligt strax i Begyndelsens første Øieblik at forhindre den Misforstaaelse, som hedder Beundring, hvilken jo endog i een Forstand er fornøden, for at faae Menneskene med. Men naar »Sandheden«, sig selv tro i at være Sandheden, lidt efter lidt bestemtere og bestemtere udfolder sig som Sandheden, saa kommer der ogsaa det Øieblik, hvor ingen »Beundrer« kan holde ud med den, hvor den ryster »Beundrerne« af sig som Stormen de ormstukne Frugter af Træet. Og just Christi Liv har gjort det aabenbart, forfærdeligt aabenbart, hvilken rædsom Usandhed det er, i Forhold til »Sandheden« at beundre istedetfor at følge efter, hvad der i Christenhedens gode Dage, hvor Fred og Tryghed begunstiger Misforstaaelsen, om muligt hver Søndag burde være bragt i Erindring. Thi naar der ingen Fare er, naar det er et Blikstille, naar Alt er begunstigende for Christendommen, er det kun altfor let at forvexle en Beundrer med en Efterfølger, og det kan gaae ganske stille af, Beundreren døe i den Indbildning, at det Forhold, han indtog, var det sande. Agt derfor paa Samtidigheden.

Hvo kan egentligen, hvis han blot har nogenlunde Menneskekundskab, tvivle om, at Judas var en Beundrer af Christus! Og Christus har i Begyndelsen af sit Liv havt mange, mange Beundrere. Beundringen har ogsaa for ham villet spænde sit Garn, at den kunde tage ham til Indtægt. Men som en Plante med indre Nødvendighed udfolder sig, saaledes var hans Liv Sandhedens Udfoldelse; han støiede ikke, han forbittredes ikke, han dømte ikke, men med Uendelighedens Magt tvang han, ved selv at være Sandheden, Alt om ham til at blive aabenbart i Sandheden eller som hvad det i Sandhed er. Og naar man saa skal til at gjøre Regnskabet op, saa fandt han i den engang beundrende Samtid ved

Enden saa omtrent tolv Efterfølgere, og af disse Tolv var dog Een kun Beundrer — eller, som han almindeligviis kaldes, Forræderen, Judas nemlig, der just fordi han var Beundreren ganske rigtigt blev Forræderen. Thi dette er ligesaa let at beregne som Stjernerne, at Den, der i Forhold til Sandheden kun er Beundreren, han vil, naar der kommer Fare, blive Forræderen. »Beundreren« er blot blødagtigt eller selvisk forelsket i det Store; bliver der Uleilighed eller Fare, saa trækker han sig tilbage; lader dette sig ikke gjøre, saa bliver han Forræderen, for dog saaledes at slippe fra det engang Beundrede. Ligeledes, naar »Beundreren« i Noget og af Noget eller i Nogen og af Nogen har seet og ventet det Store, Alt, og han da opdager, at det ikke bliver Tilfældet, ja at den Vedkommende selv er Den der forspilder det (som jo Tilfældet var med Christus, der »vilde sin egen Undergang«), saa bliver Beundreren utaalmodig, han bliver Forræderen. Beundring (naar den er paa urette Sted eller i det Forhold, hvor kun Efterfølgelse er Sandheden) er en ligesaa tvetydig Ild som sandselig Elskovs, der i en Haandevending kan forandres til lige det Modsatte, til Had, Iversyge o. s. v.

Den hellige Historie har opbevaret os Fortællingen om endnu een Beundrer, det var Nicodemus. I den bestaaende Christenhed prædikes der jo een Gang hvert Aar om Nicodemus, altsaa af disse tusinde og tusinde Præster. Sagen fremstilles da saaledes, Præsten siger: »i Grunden var dog Nicodemus en svag Mand; istedetfor aabenlyst at slutte sig til Christus kommer han af Frygt for Mennesker listende til ham om Natten.« I denne Tale behager »Præsten« sig selv, og denne Tale har Behagelighed for Menighedens Øine — den er jo ogsaa yderst høflig, da den stiltiende egentligen indsmugler, at saavel Præsten som alle de Tilstedeværende ere ganske anderledes Folk end Nicodemus — de bekjende jo Christum aabenbart uden at frygte Mennesker — fortræffeligt, da Forholdet er saaledes forandret, at maaskee snarere de Fleste af Menneskefrygt afholdes fra aabenbart at frasige sig Christendommen! Naar der prædikes saaledes, hvad Under saa, at Christendommen, for at sige det lige ud, efterhaanden er blevet aldeles Vaas; hvad Under saa, for at erindre om et Ord af Luther i een af hans Prædikener, hvad Under saa, at »Lynilden« (Guds Vredes

---

Luther i een af hans Prædikener] Luthers Kirchenpostille, Prædiken paa Stephansdagen (Erlanger Udg. VII, S. 213).

Ild) »hyppigst slaaer ned i Kirker«; hvad Under — rettere, forunderligt, at den ikke slaaer ned hver Søndag for at ramme en saadan Prædikemaade, der ikke er Andet end en Art Udsvævelse, idet den Talende tillyver sig selv og Tilhørerne, hvad der slet ikke er sandt om dem.

Enhver, der blot har nogenlunde Menneskekundskab, og ikke af Hensyn til Penge eller — af Menneskefrygt afholdes fra at være redelig, maa ubetinget indrømme, at en Nicodemus er i hver Slægt en stor Sjeldenhed. Naar der for Alvor er Fare paa Færde — og man er en Fornem, og Faren just er Forhaanelse, Bespottelse, Udstødelse af Samfundet: sandeligen, der findes i hver Slægt blandt de Fornemme, der jo i denne Henseende have Meget at tabe, saare, saare Faa, kun en ganske Enkelt, der dog føler saa meget for Sandheden, at han beslutter sig til om Natten at søge Forbindelse med den. Nicodemus var en Beundrer; Virkelighedens Fare, det var ham for meget, personligt ønskede han at holde sig udenfor. Men paa den anden Side, Sandheden beskjeftigede ham dog saa meget, at han søgte et Forhold til den. Skjult af Natten listede han sig — han gik jo paa forbudne Veie — til den foragtede Sandhed; det har vistnok allerede kostet ham Overvindelse at vove dette, at søge den Foragtedes Selskab. Thi hvor mørk end Natten var, og hvor omhyggeligt han end skjulte sig i sin Kappe, det var jo dog muligt, at Nogen kunde have seet og kjendt ham, det var jo dog muligt, at Noget kunde være tilstødt, der pludselig havde angivet ham; og endelig hvad Sikkerhed havde han for, at Den, han besøgte, ikke vilde gjøre Brug deraf paa en Maade, som vilde blive til Skade for Nicodemus's gode Navn og Rygte! Dog i denne Henseende kunde han nu være sikker, og derfor ledes Tanken atter hen paa Christus. Der er dog — men deraf følger hverken, at jeg eller at Gjennemsnittet af Mennesker kunne være berettigede til at sige dette om Nicodemus, som vare vi bedre; det er, som sagt, snarere Nicodemus, der kan dømme os — der er dog noget Foragteligt i at være en saadan Beundrer; og det er dog i Grunden en Fornærmelse, naar man anseer et Menneske for at være i Besiddelse af Sandheden, et Menneske, der just derfor forhaanes og forfølges, da at komme til ham paa den Maade: det er en Fornærmelse og Oprørende. Men i Christus var der aldrig Oprør, han bød kun over ethvert Oprør, saa det blev Blikstille. Og saaledes er det just ogsaa her: over Samtalen med Nicodemus hviler den samme hellige Stilhed, som overalt hvor Christus er med.

Man seer her, hvad en Beundrer er; thi en Efterfølger blev Nicodemus ikke. Det er som maatte Nicodemus sige til Christus: »dersom vi kunne træffe den Overeenskomst, saa vil jeg i Evigheden antage Din Lære — men her i denne Verden, nei det kan jeg ikke. Kunde Du ikke gjøre en Undtagelse med mig, kunde det ikke være nok, at jeg kom engang imellem til Dig om Natten — men om Dagen (ja jeg tilstaaer det, jeg føler selv hvor ydmygende det er for mig, hvor beskæmmende, og egentligen ogsaa hvor fornærmende det er mod Dig), om Dagen kjender jeg Dig ikke, om Dagen siger jeg: jeg kjender ikke dette Menneske!« See her, hvilket Væv af Usandhed en Beundrer indvikler sig i — og glem saa ikke, at i den bestaaende Christenhed er der jo ingen Virkelighedens Fare, som kan gjøre det ret aabenbart, hvorvidt En dog ikke er kun en Beundrer. Nicodemus har vistnok været villig, tilbøielig til i de stærkeste Udtryk, Ord og Talemaader, at forsikkre og forsikkre, at han antog Lærens Sandhed — det er maaskee undgaaet ham, at der dog er en Grændse for denne Stigen i Forsikkring og Forsikkring, at det slaaer om, at Forsikkringen bliver lige det Modsatte, et Modbeviis mod den ivrigere og ivrigere Forsikkrende; det er maaskee undgaaet ham, at jo stærkere En saaledes forsikkrer, medens dog hans Liv bliver uforandret, desto mere gjør han blot Nar af sig selv, angiver sig selv at være enten en Nar eller en Bedrager. Thi at En, der siger om en Lære: der er maaskee Noget i den, at hans Liv ikke forandres, deri er Overeensstemmelse og Mening. Men at En skulde være saa overbeviist, som han forsikkrer, derhos, hvis der yttres mindste Tvivl om hans Overbeviisning, færdig til at forsikkre endnu stærkere — og at saa denne Overbeviisning slet ingen Magt skulde have over hans Liv: det er en høist betænkelig, tildeels latterlig Selvmodsigelse. Dersom Christus havde tilladt en priisbilligere Udgave af det at være Efterfølger: en Beundrer, der forsikkrer ved Alt hvad Høit og Helligt er, at han er overbeviist: saa var Nicodemus blevet til at antage; saa var (hvorvel Faren her er en noget anden, ikke saa bestemt den, der er forbunden med at bekjende Christum, som Selvfornægtelsens Fare ved at være Christen) saa var hiin rige Yngling, der dog ikke vilde give alt sit Gods til de Fattige og følge efter, ogsaa blevet til at antage; saa var hiin Mand ogsaa blevet til at antage, der blot forlangte for-

---

jeg kjender ikke dette Menneske] Matth. 26, 74. hiin Mand . . . der blot forlangte osv.] Matth. 8, 21.

inden at begrave sin afdøde Fader; saa havde der kun fattedes Lidet i, at endog Kong Agrippa, der »kun fattedes Lidet i« at blive overbeviist, havde været til at antage. I Ordstrid er der ingen væsentlig Forskjel paa en Beundrer og en Efterfølger, det skulde da være, at Efterfølgeren ikke er slet saa ordriig eller slet saa tilbøielig til at forsikkre. Det er Skuffende nok; Beundreren kan udfordrende sige til Efterfølgeren: »er det da ikke Din Overbeviisning, at denne Lære er Sandhed, eller kan Du sige mere end hvad jeg siger, at det, ved Alt hvad Helligt er, er min inderligste Overbeviisning?« Og dog er der en uendelig Forskjel mellem en Beundrer og en Efterfølger; thi en Efterfølger er, eller stræber dog at være, hvad han beundrer.

Kun Virkelighedens Fare kan ret gjøre det aabenbart; og derfor blev det jo i Samtidigheden med Christus ret aabenbart, hvo der var Beundreren, hvo Efterfølgeren, hvor faa disse vare. Og vil man sige, at jo i de nærmeste Slægter efter Samtidigheden, i den stridende Kirke, blev Antallet af dem, der i Virkelighedens Fare som Christne vovede Alt, større: saa maa dog dette nærmere bestemmes, inden det er ganske sandt. For det første blev jo bestandigt Flere og Flere bragte i Forhold til Christendommen, end da Skuepladsen var det lille Jødeland; men altsaa maa jo selvfølgeligt Forholds-Tallet blive større, selv om Forholdet blev det samme. Dernæst maa erindres, at Prøven (Examen) i Forhold til at vove sit Liv og Alt for denne Sag var blevet formildet, saa Forskjellen mellem en Beundrer og en Efterfølger ikke kunde blive saa afgjørende aabenbar. Det var jo nu paa anden Maade (historisk) blevet vist, at Christus var det Overordentlige (ikke Gud-Mennesket, thi det forholder sig til »Troen«, og kan hverken historisk bevises eller modbevises); men staaer dette saaledes fast, desto lettere at vove, det er, desto lettere at blive enig med sig selv om at vove, det er, det kan i denne mildere Prøve ikke ubetinget afgjørende blive aabenbart, hvorvidt Ens Overbeviisning er ubetinget afgjørende en Efterfølgers. I Samtidigheden var Prøven skærpet (den skarpe Examination): at Alt syntes at vidne Christus imod, at modbevise, at han var det Overordentlige, end sige Guds Søn, at modbevise, at det var sandt hvad han sagde om sig; og dog skulde Efterfølgeren for at være Efterfølger vove sit Liv, Alt, her hvor det saa fuldstændigt vises, hvad Troens Vished er, hvor der slet ingen anden Vished er, ikke den historiske Visheds Hjælp.

Kong Agrippa] Ap. Gj. 26, 28.

— Og nu i den bestaaende Christenhed! I den bestaaende Christenhed er der — antaget, at det er sandt, at Alle ere Christne — ingen Fare forbunden med at være Christen; og selv om det ikke er saa, at Alle i Sandhed ere Christne, er der dog ingen Fare forbunden med af Navn at være Christen, da jo Alle sige sig at være det. Her kan derfor Beundreren stige endnu høiere i Forsikkring og Forsikkring, end Nicodemus kunde; han kan sige: »det er min Overbeviisning, at denne Lære er Sandhed, ved Alt hvad Helligt er, er det min Overbeviisning; dersom det gjordes fornødent, jeg er villig til at døe for den; dersom Alle faldt fra, jeg vil dog blive tro; dersom det blev en foragtet Sag at være Christen, jeg bliver dog tro; dersom jeg havde levet samtidigen med Christus, jeg havde ikke som Nicodemus listet mig til ham om Natten, thi Nicodemus var dog i Grunden en svag Mand«. Det kan han sige med Taarer i Øinene, medens den lyttende Menighed hensvømmer i Taarer. Det er Skuffende; det er af uforlignelig rhetorisk Virkning dette Dersom, der danner Talen i Lighed med Hines, som opbyggede Propheternes Grave og sagde: dersom .....; en Efterfølger vilde neppe kunne holde en saa henrivende Tale. Dog er der en uendelig Forskjel mellem en Beundrer og en Efterfølger.

»Men«, hører jeg En sige, den Samme som talte med i den foregaaende Udvikling, »men det er jo dog en Umulighed, naar vi Alle ere Christne, at der saa i denne afgjørende Forstand kan være Tale om Forskjellen mellem en Beundrer og en Efterfølger: Virkelighedens Fare, som var forbunden med at være Christen, og som egentligen gjorde Forskjellen aabenbar, er jo borttaget derved, at Alle ere Christne og bekjende Christum, og altsaa er Forskjellen gjort umulig. Nu da vi Alle ere Christne, i afgjørende Forstand, i Modsætning til os Andre, at ville være Efterfølger, at ville, dog rigtignok forgjeves, søge Bekjendelsens Fare: det maatte jo tage sig lige saa besynderligt ud som en Yngling, der er dannet eller rettere overspændt ved Romanlæsning og derfor har Hovedet fuldt af Trolde, Uhyrer, fortryllede Prindsesser, tager sig ud i Virkeligheden, hvor han — forgjeves søger dette Eventyrlige. Jeg mener: naar Alle ere Christne, saa kan den Enkelte, om han end nok saa gjerne vilde, hvis han da ikke er sindssvag, ikke komme længere end til at forsikkre; Fare kan der ikke være Tale om, og altsaa er jo egentligen det Begreb »en Efterfølger«, hvis det, saa nøi-

---

Hines, som opbyggede Propheternes Grave] Matth. 23, 29 f.

agtigt som Du gjør, skal adskilles fra en tilbedende Beundrer, gaaet ud.«

Paa denne Indvending er tilstrækkeligt svaret i den foregaaende Udvikling. Men sæt ogsaa, at det var Sandhed (og ikke meget mere et Usandhedens Gjøgleværk), at der nu ingen Fare er forbunden med at bekjende Christum, deraf vilde saa kun følge, at Adskillelsen: Beundrer — Efterfølger var blevet for saavidt ukjendelig, for saavidt der til Grund for denne Forskjel ligger Faren, som er forbunden med at bekjende Christum. Men deraf følger ikke, at Adskillelsen: Beundrer — Efterfølger aldeles er blevet ukjendelig.

Forskjellen bliver alligevel, og mellem: at være eller dog at stræbe at være det man beundrer — og personligt at holde sig udenfor. Lad os nu reent glemme denne Fare med at bekjende Christum, og derimod tænke paa den Virkelighedens Fare, som uomgaaeligt er forbunden med at være Christen. Indeholder ikke den christelige Sæde- og Pligtlære, Christendommens Fordring til at afdøe fra Verden, til at opgive det Jordiske, til Selvfornægtelse, indeholder Dette ikke Fordringer nok, der, hvis de skulle efterkommes, kunne frembringe Virkelighedens Fare, som gjør Forskjellen mellem »en Beundrer« og »en Efterfølger« aabenbar, gjør den aabenbar just derved, at Efterfølgeren har sit Liv i disse Farer, Beundreren holder sig personligt udenfor, medens de dog begge i Ord ere enige om at erkjende Christendommens Sandhed? Saaledes bliver Forskjellen dog alligevel; Beundreren, han vil ingen Opoffrelser gjøre, Intet forsage, intet Jordisk opgive, ikke omdanne sit Liv, ikke være det Beundrede, ikke lade sit Liv udtrykke det — men i Ord, Udtryk, Forsikkringer er han uudtømmelig om, hvor høit han priser Christendommen. Efterfølgeren derimod tragter efter at være det Beundrede — og saa vil, mærkeligt nok, selv om han lever i »den bestaaende Christenhed«, den samme Fare fremkomme for ham som den der engang var forbundet med at bekjende Christum. Det vil atter ved Hjælp af »Efterfølgerens« Liv blive aabenbart, hvo der er Beundrerne; thi Beundrerne ville blive i høi Grad forbittrede paa denne Efterfølger. Og selv blot at Dette fremstilles, som det her er blevet fremstillet, vil forbittre Mange — men de maae høre til Beundrerne.

Dog maa det ikke glemmes, at den bestaaende Christenhed har gjort et Forsøg paa at afskaffe ogsaa denne Fare. Den Fare, der engang var forbunden med at bekjende Christum, den gik ud, da vi jo Alle ere Christne; for saavidt gik ogsaa Forskjellen: Be-

undrer — Efterfølger ud. Den næste Fare, som fremkommer ved at gjøre Alvor af, efter Christendommens Fordring, at fornægte sig selv og forsage det Verdslige, den har man ogsaa villet afskaffe, ved at ville forlægge det christelige Liv til den skjulte Inderlighed, og saaledes gjemt der, at det ikke blev mærkeligt i Livet. I skjult Inderlighed skulde man være villig til at fornægte sig selv, at gjøre alle Opoffrelser, forsage Verden og hvad Verdens er, men man maatte — skal jeg nu sige: for Guds Skyld! — ikke lade sig mærke dermed. Paa den Maade blev den bestaaende Christenhed en Samling af hvad man kunde kalde Æres-Christne, i samme Forstand som man taler om Æres-Doctorer, hvilke jo faae Graden uden at have disputeret. I skjult Inderlighed toge vi Alle Graden, eller vi modtoge den Alle, den Ene af den Anden, som en Compliment, og vare saa Æres-Christne i samme Forstand — saaledes vilde en Spotter tale — i samme Forstand som man taler om Kakkelovns-Studenter. Men i ethvert Tilfælde Faren gik ud, og dermed ogsaa Forskjellen: Beundrer — Efterfølger, og, at jeg skal erindre om Indledningen til denne Udvikling, Christendommen blev »Betragtninger«.

For dog at skjule over denne Mislighed indførtes der i den bestaaende Christenhed en ganske ny Adskillelse i Bestemmelsen: at være Christen. Deri er der nemlig endnu til en vis Grad Mening, at man kalder »Beundreren« eller Den som høitideligt forsikkrer om sin christelige Overbeviisning, at man kalder ham en Christen, om han end just ikke er det, naar han sættes i Modsætningen til »Efterfølgeren«. Men da nu Adskillelsen: Beundrer — Efterfølger gik ud, og »Beundrer« blev Pladsen Nr. 1, saa gav det Anledning til en Forfremmelse længere ned efter; der opkom i Christenheden en Classe af Christne, som er saa mærkværdig, at den kunde fremvises for Penge. I den bestaaende Christenhed fremstode der nemlig i Tidernes Løb Fritænkere og Aander af den Art, som angrebe, haanede, bespottede Christendommen værre end de værste hedenske Spottere havde gjort det. Men da disse Mennesker dog vare fødte i Christenheden, levede i Christenheden, hvor vi jo Alle ere Christne; og da de selv formodentlig ikke fandt det Umagen værd, eller maaskee fandt det for stort et Offer at bringe, at frasige sig Navn af Christne; og da Christenheden

---

Kakkelovns-Studenter] saaledes kaldtes Studenter, der var indskrevne ved Universitetet uden at have taget Examen, blot paa et Modenhedsbevis udstedt af en Mand med en akademisk Grad. Denne Ordning ophævedes 1805.

vistnok ved sin overordentlige Udstrækning havde tabt Spændkraft til at ryste saadanne Christne af sig: saa vedbleve altsaa disse Mennesker at kalde sig Christne, og man vedblev at kalde dem Christne. Nu, og en Adskillelse maa man jo dog have; da derfor den Adskillelse: Beundrer — Efterfølger var gaaet ud, saa indførte man en ny Adskillelse: Beundrerne bleve de sande Christne, og disse Fritænkere o. D. bleve de usande, de daarlige Christne, men dog ogsaa Christne. Unægteligt, selv i Modsætning til »Beundrerne« ere saadanne Ikke-Christne slette Christne. Atter her sees, hvorledes Christendommen er blevet afskaffet i Christenheden. Med Bestemmelsen »Efterfølger« skal der sigtes, naar der skal tales sandt om Christendommen, »Efterfølgeren« er den sande Christen. Men nu blev »Beundreren« den sande Christen, og Christendommens Fornægtere, de bleve ogsaa saadan Christne, vel ikke sande Christne — Beundrerne bleve jo de sande Christne: dobbelte Forvirring, uendelige Dyb af Forvirrethed.

Kun »Efterfølgeren« er den sande Christen. »Beundreren« indtager egentligen et hedensk Forhold til Christendommen; og derfor affødte ogsaa Beundringen midt i Christenheden et nyt Hedenskab: den christelige Kunst. Jeg ønsker Ingen at dømme, paa ingen Maade, men jeg anseer det for min Pligt at udtale hvad jeg føler. Var det nu mig muligt, det vil sige, kunde jeg overtale mig til, bevæges til at dyppe Penslen, at løfte Meislen, for i Farver at fremstille Christus, eller for at udhugge hans Skikkelse? At jeg ikke kan gjøre det, det vil sige, at jeg ikke er Kunstner, er jo noget denne Sag uvedkommende, jeg spørger blot om, hvorvidt det var mig muligt, hvis jeg havde Forudsætningerne til at kunne. Og jeg svarer: nei, mig var det ubetinget en Umulighed. Ja, jeg mener end ikke hermed at have udtrykt hvad jeg føler, thi det var mig i den Grad en Umulighed, at det er mig ubegribeligt, hvorledes det har været Nogen muligt. Man siger: det er mig ubegribeligt den Ro, med hvilken en Morder kan sidde og slibe Kniven, hvormed han vil dræbe et andet Menneske. Og det er ogsaa mig ubegribeligt. Men i Sandhed, det er mig ogsaa ubegribeligt, hvorfra en Kunstner fik den Ro, eller den er mig ubegribelig den Ro, med hvilken en Kunstner har siddet Aar ud og Aar ind flittigt ved Arbeidet for at male Christus — uden at det er faldet ham ind, om dog Christus ønskede sig malet, ønskede sit Portrait — hvor idealiseret det end blev — fremstillet ved hans Mesterpensel. Jeg begriber det ikke, hvorledes Kunstneren bevarede sin Ro, at han ikke mærkede Christi Uvillie,

pludselig kastede Alt over Ende, Pensler og Farver, ligesom Judas de tredive Secler, langt, langt bort, fordi han pludseligen forstod, at Christus kun har fordret »Efterfølgere«, at Den, der her i Verden levede i Armod og Ringhed uden at have det, hvortil han kunde hælde sit Hoved, og levede saaledes ikke tilfældigviis ved Skjebnens Ublidhed, selv ønskende et andet Vilkaar, men efter frit Valg i Kraft af en evig Beslutning, at han neppe har ønsket eller ønsker, at en Mand efter hans Død skulde spilde sin Tid, maaskee sin Salighed, paa at male ham. Jeg begriber det ikke, mig var Penslen, i det samme Secund jeg vilde begynde, faldet ud af Haanden, jeg var maaskee aldrig blevet Menneske. Jeg begriber ikke denne Kunstnerens Ro ved et saadant Arbeide, denne kunstneriske Ligelighed, der jo er som en Forhærdelse mod det religieuse Indtryk af det Religieuse, en Vilkaarlighed, en grusom Lyst, som naar Tyrannen fik Velklangens Nydelse ud af de Martredes Skrig, altsaa ved den forøgede Grusomhed fik deres Skrig til for ham at betyde noget ganske Andet — denne kunstneriske Ligelighed, som hans Omgivelse vistnok har udtrykt, at Billedet af Vellystens Gudinde fandtes i hans Arbeidsværelse, beskjeftigede ham lige saa meget, at først efter at have gjort det færdigt, gik han over til at fremstille den Korsfæstede. Er dette dog ikke en Omgang med det Hellige mod dets Natur? Og dog, Kunstneren beundrede sig selv, og Alle beundrede Kunstneren. Det Religieuses Standpunkt forrykkedes ganske; Beskueren betragtede Billedet i Egenskab af Kunstkjender: om det nu er lykkedes, om det er et Mesterværk, om Farvespillet er rigtigt, og Slagskyggerne, om Blod seer saaledes ud, om det lidende Udtryk er kunstnerisk sandt — men Opfordring til Efterfølgelse fandt han ikke. Kunstneren beundrede man, og hvad der var virkelig Lidelse, den Helliges virkelige Lidelse, det gjorde Kunstneren paa en Maade i Penge og Beundring, ligesom naar en Skuespiller fremstiller en Tigger, og nu næsten tilvender sig den Medlidenhed, der med Rette tilkom den virkelige Armod, for hvilken man haardhjertet gyser tilbage, og vel tilsidst finder den usand i Sammenligning med Skuespillerens Fremstilling. Ja, det er mig ubegribeligt, endnu engang det er mig ubegribeligt; thi det er maaskee aldrig faldet Kunstneren ind, at det var hellig Brøde — og dette er mig end ubegribeligere. Dog just derfor afholder jeg mig fra

---

Judas de tredive Secler] Matth. 27, 5. det, hvortil han kunde hælde sit Hoved] Matth. 8, 20. Tyrannen] Phalaris; se I Bd. S. 3.

enhver Dom, at jeg ikke skal gjøre Uret; men jeg anseer det for min Pligt at udtale, hvad jeg dog med Rette tør kalde en christelig Følelse. Det er ikke noget Forslag til at antaste Kunstneren eller noget eneste Kunstværk, paa ingen Maade, nei det er en Gaade, jeg føler mig forpligtet til at opgive. Thi at det er christeligt hvad jeg siger, derom er jeg i mit inderste Hjerte forvisset; men jeg tør ikke sige mig selv at være en saa fuldendt Christen, at jeg turde mene i ethvert Øieblik at have det lige nærværende, eller at overtage enhver Affølge af det her Sagte. Men det Sagte er mig, og jeg mener, det er for Christenheden som et Sømærke med Hensyn til at opdage, i hvilken Retning Christenheden egentligen styrer, om det er dybere og dybere ind i Christendom, eller længere og længere bort fra Christendom.

Snart er det kommet saavidt, at en Beundrer af Christendommen er en Sjeldenhed; Gjennemsnittet ere lunkne, hverken kolde eller varme, og Mange ere Fritænkere, Spottere, stærke Aander, Fornægtere. Men »Beundreren« er jo dog i strengeste Forstand ingen sand Christen; kan man ikke sige, at han er lunken, fordi der er Hede i ham, saa kan man dog heller ikke sige, han er varm. Kun »Efterfølgeren« er den sande Christen.

Snart er det kommet saa vidt, at man paa de forskjelligste Maader maa tage Kunsten til Hjælp for at faae Christenheden til at vise dog nogen Deeltagelse for Christendommen. Men skal Kunsten hjælpe, det være Billedhuggerens Kunst, det være Talerens, det være Digterens Kunst, saa faae vi i det Høieste »Beundrere«, der, medens de ved Siden af beundre Kunstneren, ved hans Fremstilling ledes til at beundre det Christelige. Men Beundreren er jo i strengeste Forstand ingen sand Christen, kun Efterfølgeren er det.

Snart er det kommet saa vidt, at hvis man ikke vil sige: at Christendommen er dybsindig, og atter dybsindig, og Noget for den dybe Tænkning — saa faaer man Ingen til at høre Talen om Christendommen. Men hvis og denne Tale om Christendommens Dybsind, denne Tale, der smigrer Tilhørerne, vinder Mange: den vinder Christendommen kun Beundrere; og Beundreren er jo i strengeste Forstand ikke den sande Christen, kun Efterfølgeren er det.

---

hverken kolde eller varme] Joh. Aabenb. 3, 15.

Snart er det kommet saa vidt, at skjøndt der ofte nok prædikes om, eller rettere anstilles »Betragtninger« over, hvad det vil sige at følge Christum efter, hvad det er at være en Christi Efterfølger o. s. v., frembringer Talen dog, hvis den overhovedet frembringer nogen Virkning, kun den, at den bestyrker Beundrere i at beundre Christendommen, og engang imellem vinder denne en ny Beundrer. Men Beundreren er jo ikke i strengeste Forstand den sande Christen, det er kun Efterfølgeren.

VII.

Joh. XII, 32: **Og jeg, naar jeg bliver ophøiet fra Jorden, vil jeg drage Alle til mig.**

Ja, Herre Jesus Christus, hvad enten vi ere langt borte eller nærved, langt borte fra Dig i Menneskenes forvirrede Vrimmel, i verdslig Travlhed, i jordisk Bekymring, i timelig Glæde, i blot menneskelig Høihed, eller længere borte fra alt Dette, i Eensomhed, i Forladthed, i Miskjendelse, i Ringhed — og Dig nærmere: drag Du os, drag os ganske til Dig.

Hvorledes de forelæste hellige Ord ere at forstaae, have vi nu viist fra forskjellige Sider, ikke som var deres Mening derved blevet forskjellig, nei, men fra forskjellige Sider have vi stræbt at komme til den ene og samme Mening af Ordene. At denne er Ordenes rette Mening, vil vel heller Ingen nægte os. Men til Bekræftelse ville vi dog ikke undlade at anføre Den, der ikke blot, som Forfatteren af Ordene, dog vel er sine egne Ords bedste Fortolker, men ved sin guddommelige Myndighed paabyder Taushed, og bortskærer al videre Fortolkning, hvis den ikke fører til det Samme: Apostelen Johannes. Han siger udtrykkelig i det følgende Vers, 33: men han (Christus) sagde dette for at betegne, hvad Død han skulde døe. Altsaa Ophøielsen fra Jorden forklarer Apostelen om Fornedrelsen, om den dybeste Fornedrelse, Korsfæstelsen. Christelig forstaaet er altsaa i denne Verden Ophøielse Fornedrelse. Saa indgik Christus til Høiheden, men hans Liv og Levnet paa Jorden er jo hvad han efterlod til Efter-

følgelse: at sand Ophøielse er Fornedrelse, eller at Fornedrelse er sand Ophøielse.

Her ville vi saa slutte disse Udviklinger, overladende til Enhver, om han vil læse, overladende det til Læseren, hvilken Anvendelse han, i Henseende til Inderliggjørelse, vil paa sig gjøre af det Læste.

Men Dig, Herre Jesus Christus, ville vi bede, at Du vil drage os og drage os ganske til Dig. Hvad enten vort Liv skal glide roligt hen i Hytten ved den stille Sø, eller vi skulle forsøges i Kamp med Livets Storme paa det oprørte Hav; hvad enten vi skulle »søge Ære i at leve stille« (1 Thess. 4, 11) eller, stridende, i Fornedrelsen: drag Du os, og drag os ganske til Dig. Naar Du blot drager os, da er dog Alt vundet, om vi end, menneskelig talt, Intet vandt, og Intet tabte, om vi end, menneskelig talt, tabte Alt: da var hiint eller dette Livs-Vilkaar vort Livs Sandhed; thi Du drager Ingen til uværdig Fjernhed fra Farerne, men heller Ingen ud i dumdristig Voven.

Vi bede for Alle. For det spæde Barn, som Forældrene føre til Dig, at Du vil drage det til Dig. Og naar senere Forældrene virke saaledes paa Barnet, at det føres til Dig, da bede vi Dig at velsigne denne deres Gjerning; men naar de virke forstyrrende paa Barnet, at Du da vil bøde derpaa, saa dette Forstyrrende ikke drager Barnet fra Dig, at Du vil lade ogsaa Dette tjene Barnet for at drages til Dig: o, Du som kaldte Dig »Veien«, Du har jo just ogsaa derfor flere Veie, end der er Stjerner paa Himlen, og overalt Vei, Vei som fører til »Veien«. — Vi bede for Dem, der have fornyet den Pagt med Dig, hvilken vi Alle have indgaaet, de Fleste af os ogsaa fornyet, de Fleste af os ogsaa atter brudt, dog ikke Alle, thi vi bede jo for Dem, der, i en anden Forstand end Barnet, staae som ved Indgangen til Livet, efter at have fornyet deres Daabs-Pagt: vi bede Dig, at Du vil drage dem til Dig. O, Du, der ikke blot tager Løfter, og ikke blot selv holder Løfte, men ogsaa er et stakkels Menneske behjælpelig i at holde sit Løfte: Du drage dem til Dig ved »Løftet«, og brydes det, Du drage dem atter til Dig ved det atter og atter fornyede Løfte. — Vi bede for Dem, der oplevede, hvad der jordisk er dette jordiske Livs skjønneste Betydning, for Dem, der i Elskov fandt hinanden, vi bede for de Elskende, at de ikke maae love hinanden mere end at de kunne holde det: og selv om de kunne holde det, bede vi Dig, at de ikke maae love hinanden for meget i Elskov, at

denne deres Elskov ikke maatte vorde dem til Hinder for, at Du kan drage dem til Dig, at den meget mere maatte være dem behjælpelig dertil. — Vi bede for Manden, at hans betydningsfulde Gjerning, hvis han er saaledes stillet i Livet, eller hans travle Virksomhed, eller hans møisommelige Arbeiden ikke maatte bringe ham Dig i Glemme, men at han i sin Gjerning, i sin Virksomhed, i sin Arbeiden maatte føle sig mere og mere dragen til Dig. — Vi bede for Hustruen, hvem det stillere Liv blev anviist, fjernere fra Verdens Adspredelser og Larm, at hun under sin elskelige Gjerning i Hjemmet maa bevare i dybeste Forstand »Samling« ved at føle sig mere og mere dragen til Dig. — Vi bede for Oldingen i Livets Aften, at, nu da Arbeidets Tid er forbi, Tanken om Dig, der drager ham til Dig, maa ganske fylde hans Sjel; vi bede for Oldingen paa Gravens Rand, at Du vil drage ham til Dig. — Vi bede for Alle, for Den der i dette Øieblik hilser Dagens Lys, at dette maatte vorde ham Livets Betydning, at drages til Dig; og vi bede for den Døende, Den hvem maaskee Meget og Mange ønskede at holde tilbage, og Den, ak hvem Intet og Ingen holder paa: vi bede, at det maa have været ham Livets Betydning, at drages til Dig.

Vi bede for den Glade og Lykkelige, Den der for Glæde neppe veed hvor han skal hen, at Du vil drage ham til Dig og lade ham lære, at det er derhen, han skal gaae; vi bede for den Lidende, der ikke veed, hvorhen han skal gaae i sin Elendighed, at Du vil drage ham til Dig: at baade den Lykkelige og den Lidende, hvor ueens end deres Vilkaar er i Livet, maatte enes i Eet, i ikke at vide nogen Anden at gaae til, end til Dig.

Vi bede for Dem, der have Omvendelse behov, at Du vil drage dem til Dig fra Fortabelsens Vei paa Sandhedens; for Dem, der have vendt sig til Dig og fundet Veien, bede vi, at de maatte gjøre Fremgang paa Veien, dragne til Dig. Og da, naar Sandheden er »Veien«, der jo »kan feiles paa tre Maader: ved at gaae feil af Veien, ved at snuble paa Veien, ved at svinge af fra Veien« — saa bede vi Dig, at Du vil drage de Vildfarende til Dig fra Afveien, styrke de Snublende paa Veien, føre de Forvildede tilbage til Veien.

Saaledes bede vi for Alle; dog Ingen formaaer jo at nævne hver Enkelt, ja, hvo formaaer blot at nævne alle Forskjellighederne! Saa nævne vi endnu blot een Forskjel. Vi bede for Dem, der ere Ordets Tjenere, Dem hvis Gjerning det er, saavidt et Menneske formaaer det, at drage Menneskene til Dig: vi bede, at Du vil velsigne deres Gjerning, men at de tillige selv i denne

deres Gjerning maa drages til Dig, at de ikke, i Iver for at drage Andre til Dig, selv holdtes tilbage fra Dig. Og vi bede for de menige Christne, at de, selv dragne til Dig, ikke maa tænke saaledes ringe om sig selv, som var det ikke ogsaa dem givet, at drage Andre til Dig, saavidt da et Menneske formaaer det.

Saavidt et Menneske formaaer det; thi Du er dog kun Den, der kan drage til Dig, om Du end formaaer at bruge Alt og Alle — for at drage Alle til Dig.

EN OPBYGGELIG TALE.

(1850).

UDGIVET AF

H. O. LANGE.

Til Grund for denne Udgave er lagt Originaludgaven, der er sammenlignet med S. K.'s Originalmanuskript paa Universitetsbiblioteket (S. K.'s Papirer, Pakke 33).

EN OPBYGGELIG TALE.

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

FORLAGT AF UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZEL.

TRYKT HOS KGL. HOFBOGTRYKKER BIANCO LUNO.

1850.

16*

MINDET

OM

AFDØDE

MICHAEL PEDERSEN KIERKEGAARD,

MIN FADER,

HELLIGES

DETTE LILLE SKRIFT.

FORORD.

Jvf. Forordet til to opbyggelige Taler 1843.

Den 12te December 1850.

»Synderinden.«

Luc. VII. 37 *flgg.*

At en Qvinde fremstilles som Lærer, som Forbillede i Henseende til Fromhed, kan ikke forundre Nogen, der veed, at Fromhed eller Gudelighed efter sit Væsen er Qvindelighed. Skal da end »Qvinden tie i Menigheden«, og forsaavidt ikke lære — nu, netop det at tie for Gud, netop det hører jo væsentligen med til den sande Gudelighed, og det maa Du altsaa kunne lære af Qvinden.

Af en Qvinde lærer Du derfor ogsaa den ydmyge Tro i Forhold til det Overordentlige, den ydmyge Tro, der ikke vantro, tvivlende spørger hvorfor? hvortil? hvorledes er dette muligt? men ydmygt troer som Maria, og siger »see, jeg er Herrens Tjenerinde« — hun siger det, men see, at sige det, er ret egentligen at tie. Af en Qvinde lærer Du den rette Ordets Hørelse, af Maria, der, skjøndt hun »ikke forstod de Ord, der bleve talede«, dog »bevarede dem i sit Hjerte«, altsaa ikke forlangte først at forstaae, men taus gjemte Ordet paa rette Sted; thi det er jo det rette Sted, naar Ordet, den gode Sæd, »bevares i et fromt og smukt Hjerte.« Af en Qvinde lærer Du den stille, dybe, gudfrygtige Sorg, der tier for Gud, af Maria; thi vistnok gik der, som forudsagt var, et Sværd gjennem hendes Hjerte, men hun fortviv-

---

Qvinden tie i Menigheden] smlgn. 1. Cor. 14, 34. see, jeg er Herrens Tjenerinde] Luc. 1, 38. bevares i et fromt og smukt Hjerte] Luc. 8, 15. et Sværd gjennem hendes Hjerte] smlgn. Luc. 2, 35.

lede ikke, hverken over Forudsigelsen, ei heller da det skeete. Af en Qvinde lærer Du Bekymring for det ene Fornødne, af Maria, Lazari Søster, der taus sad ved Christi Fødder med sit Hjertes Valg: det ene Fornødne.

Saaledes kan Du ogsaa af en Qvinde lære den rette Sorg over sin Synd, af Synderinden, hun, hvis mange Synder længst, længst ikke bleve men vare glemte, men som selv evigt blev uforglemmelig. Hvorledes skulde det og være andet, end at man i denne Henseende maa kunne lære af en Qvinde! Thi vistnok har Manden, sammenlignet med Qvinden, mange Tanker — dersom dette ellers, især i denne Henseende, ubetinget er et Fortrin, da han saa desuden ogsaa har mange halve Tanker; og vistnok er Manden stærkere end den Svage, Qvinden, har langt flere Udveie, veed langt bedre at hjælpe sig: men da har Qvinden igjen Eet, Eet — ja, just det, at hendes Element er: Eet. Eet Ønske, ikke mange Ønsker, nei, kun eet Ønske, men saa ogsaa Sjelen heel sat ind; een Tanke, ikke mange Tanker, nei, kun een Tanke, men ved Lidenskabens Magt en uhyre Magt; een Sorg, ikke mange Sorger, nei, een Sorg, men saa dybt i Hiertet, at een Sorg rigtignok er uendelig meget mere end de mange; een Sorg, ja kun een Sorg, men saa ogsaa dybest inde — Sorg over sin Synd, som Synderinden. Og hvad er saa Alvor? Lad Manden i Henseende til Tanke have mere Alvor, i Henseende til Følelse, Lidenskab, Afgjørelse, i Henseende til ikke at komme sig og Afgjørelsen paa tvert ved Tanker, Forsætter, Beslutninger, i Henseende til ikke at skuffe sig selv ved at komme Afgjørelsen ganske nær, uden at det dog blev Afgjørelse, i denne Henseende har Qvinden mere Alvor; men Afgjørelse er jo just (især i gudelig Forstand, og atter, især i Forhold til Sorg over sin Synd) Alvoren.

Saa lader os da agte paa Synderinden og paa, hvad vi af hende kunne lære.

Først kunne vi lære: at blive som hun, ligegyldige for alt Andet, i ubetinget Sorg over vore Synder, dog saaledes, at Eet er os vigtigt og ubetinget vigtigt: at finde Tilgivelse.

M. T. Bekymrede Mennesker seer man ofte nok i Livet; bekymrede Mennesker, som snart have det Ene, snart det Andet at bekymres over, stundom paa een Gang allehaande Forskjelligt; og bekymrede Mennesker, som ikke ret selv vide, hvorfor de ere be-

kymrede: men sjeldent allerede at see En, der kun er bekymret for Eet, og saaledes ubetinget for dette Ene, at alt Andet bliver ham ubetinget ligegyldigt.

Dog dette sees, om end ikke almindeligt; jeg har seet — og Du vel ogsaa — seet Den, der blev ulykkelig i Elskov, og hvem saa Alt for stedse eller en Tid lang blev ligegyldigt; men dette var jo ikke Sorg over sin Synd. Den, hvis dristige Planer strandede alle i et Nu paa en uventet Hindring, og hvem saa Alt en Tid lang eller for stedse blev ligegyldigt; men det er ikke Sorg over sin Synd. Den, der kjæmpede med Tidens Længde og kjæmpede længe, han holdt ud, endnu holdt han ud, endnu igaar, idag udeblev Fornyelsens Liv derinde, han sank sammen, Alt blev ham ligegyldigt; men det er ikke Sorg over sin Synd. Den, hvis Væsen er Tungsind, hvorledes den Tungsindige betragter Alt fremmed og ligegyldig, hvorledes i en vis Forstand, som Luften kan være saa let, at man ikke kan aande den, Alt er ham for let, fordi hans Sind er saa tungt; men Sorg over sin Synd er dette ikke. Den, der Aar efter Aar med rædsom Livslyst dyngede Forbrydelse paa Forbrydelse, hvis meste Tid tilbragtes med at synde — indtil han stod der tilintetgjort, og Alt blev ham ligegyldigt; men sandeligen, Sorg over sin Synd var det ikke — der var Synder nok, Sorg over Synden derimod var der ikke. Der er overhovedet Eet, som er det ganske Almindelige, Du kan finde det hos Alle og hos Hver, hos Dig selv, som jeg finder det hos mig: Synd og Synder; der er Eet, der er sjeldnere: Sorg over sin Synd.

Dog jeg har seet — og Du maaskee ogsaa — seet Den, der ubetinget kun sørgede over Eet, og over sin Synd: den fulgte ham overalt, ja eller den forfulgte ham, om Dagen og i Drømme om Natten, under Arbeidet, og naar han forgjeves søgte Hvile efter Arbeidet, i Eensomheden, og naar han forgjeves søgte Adspredelse i Selskab med Andre; den saarede ham bagfra, naar han vendte sig mod Fremtiden, og forfra, naar han vendte sig mod Fortiden, lærte ham at ønske Døden og frygte Livet, og saa om igjen, at frygte Døden og ønske Livet, saa den uden at aflive ham dog ligesom tog Livet af ham, angst for sig selv som for et Gjenfærd; den gjorde ham Alt, Alt uendelig ligegyldigt — men see, denne Sorg var Fortvivlelse. Der er overhovedet Eet, der er det ganske Almindelige, Du kan finde det hos Alle og hos Hver, hos Dig selv, som jeg finder det hos mig: Synd og Synder; der er Eet, der er saare sjeldent: en sand Sorg over sin Synd, hvorfor det vel gjøres fornødent, at der hver Helligdag bedes i Kirkebønnen til Indgang,

»at vi maatte lære at sørge over vore Synder.« Vel Den, hos hvem den findes denne sande Sorg over sin Synd, saa det, at alt Andet er ham uendelig ligegyldigt, kun er det nægtende Udtryk for det Bekræftende: at Eet er ham ubetinget vigtigt; saa det, at alt Andet er ham ubetinget ligegyldigt, er en Dødssygdom, der dog er saare langtfra at være til Døden, men just er til Livet, fordi Livet er i dette, at Eet er ham ubetinget vigtigt: at finde Tilgivelse. Vel ham; han sees saare sjeldent. Thi, m. T., det sees ofte nok i Verden, et Menneske, hvem det Uvigtige er blevet vigtigt, endnu oftere Mennesker, hvem allehaande Forskjelligt er blevet vigtigt; men sjeldent En, hvem kun Eet er vigtigt, og endnu sjeldnere En, om hvem det gjælder, at det Eneste, der er ham ubetinget vigtigt, ogsaa er i Sandhed det eneste Vigtige.

Agt derfor paa Synderinden, at Du af hende maatte lære.

Hende var alt Andet blevet ligegyldigt, hun havde ingen Bekymring uden den over sin Synd, eller enhver anden Bekymring, hun havde, var som var den ikke til, fordi hiin Sorg var hende ubetinget. Dette er, om Du saa vil, Velsignelsen, der er forbundet med kun at have een Sorg, Sorgløshed i Forhold til alt Andet, og det er Kjendetegnet paa kun at have een Sorg.

Saaledes med Synderinden. Men som det vistnok i Almindelighed gaaer til i Livet, hvor anderledes! Naar et Menneske, ikke fri — hvad jo intet Menneske er — for Synd og Skyld, tillige har andre Bekymringer, og han da er bekymret, nedbøiet, da forvexler han det maaskee, vil lade denne Nedtrykthed gjælde for Bekymring over sin Synd, som var det blot det, der forlangtes, at et Menneske skal være bekymret, istedetfor at det der fordres er, at han s k a l være bekymret over sin S y n d, og at han skal i k k e være bekymret over A n d e t; men han forvexler det, og mærker ikke, at hvis det var sin Synd han sørgede over, end sige, hvis han ene sørgede over den, vilde han mindre eller slet ikke føle de andre Bekymringer, benyttende Leiligheden til at udtrykke sand Sorg over sin Synd derved, at han bar disse andre Bekymringer lettere. Muligt forstaaer han det ikke saaledes, ønsker derimod, at han maatte fritages for sine andre Bekymringer, at han saa kunde sørge ene over sin Synd. Ak, neppe forstaaer han ganske hvad han begjerer, at saa vilde vel snarere Sagen blive ham altfor streng. Thi naar Gud i streng Straffedom vil bringe et Menneskes Synd over ham, da bærer han sig stundom saaledes ad, han siger: jeg vil fritage dette Menneske for enhver anden Be-

kymring, Alt skal smile om ham, Alt føie sig efter ham, Alt lykkes, hvad han rører ved — desto mindre skal det lykkes ham at glemme, desto stærkere skal han fornemme, hvad der nager. Saa den er ikke sand, den Undskyldning, der oftere høres, at man paa Grund af andre Bekymringer ikke ret kan komme til at sørge over sin Synd. Nei, »andre Bekymringer« er just Beleilighed til at udtrykke sand Sorg over sin Synd, ved at bære de andre Bekymringer lettere; og »andre Bekymringer« er ikke en Skjærpelse, men snarere en Lindring, idet der intet Raaderum bliver for Tankerne til at forvildes, men der strax er Opgave i Henseende til at udtrykke Sorg over sin Synd, ved at bære de andre Bekymringer taalmodigere, ydmygere, lettere.

Og Synderinden var alt Andet blevet ligegyldigt: alt Timeligt, Jordisk, Verdsligt, Hæder, Ære, gode Dage, Fremtiden, Slægt, Venner, Menneskenes Domme; og alle Bekymringer, hvilket Navn de end kunne have, hun havde baaret dem let, næsten som et Intet, thi hende beskjeftigede i Bekymring kun Eet ubetinget: hendes Synd. Den sørgede hun over og ikke over dens Følger, Skammen, Vanæren, Ydmygelsen, nei hun forvexlede ikke Sygdommen med Lægemidlet. Ak, hvor sjeldent et Menneske, der, hvis han paa det Vilkaar kunde annamme sine Synders Tilgivelse, var villig til at lide den Straf at blive ganske aabenbar for Menneskene, saa de kunde skue ham ind i hans Sjel, og see hver en lønlig Skyld! Ak, hvor sjeldent, at En saaledes bliver ubetinget ligegyldig; den samme Synd, for hvilken han selv fordømmer sig, og for hvilken han beder Gud om Tilgivelse, den samme Synd skjules maaskee med en Gjerrigs ængsteligste Omhyggelighed, at Ingen faaer den at see.

Synderinden derimod var Alt blevet ligegyldigt: Omgivelsens Modstand, Gjestebudets Indsigelse, Pharisæernes kolde Fornemhed eller grusomme Spot — ja Stedet var jo som en uindtagelig Fæstning, befæstet just saaledes, at det maatte gjøre hendes Indtrængen umulig, hvis ikke alt Andet havde været hende ligegyldigt. Hvad maaskee ingen anden Qvinde, der ikke var sig bevidst at være en Synderinde, altsaa med mindre Fare, havde vovet, det vovede hun, hvem Alt var blevet ligegyldigt.

Og dog nei, det er ikke ganske saa, hun vovede det, fordi Eet var hende ubetinget vigtigt: at finde Tilgivelse. Og den var at finde derinde — derfor vovede hun det, det var det, der fik hende af Stedet og drev hende fremad; men det, at alt Andet var blevet hende ligegyldigt, det var det, som gjorde, at hun selv neppe mærkede Modstanden. »Det er Fortvivlelsens Mod«, vil Du sige.

Ja, men sandeligen, hun er langt fra at være en Fortvivlet, eller var Den en Fortvivlet, hvem Eet er ubetinget vigtigt, naar dette Ene er det ubetinget Vigtige! Hun har Fortvivlelsens Kræfter. Det er dem, der gjøre hende ligegyldig for Alt og stærkere end al Omgivelsens Modstand, stærk, saa hun ikke segner under Skammen, ikke flyer Spotten; men hun, der har disse Kræfter, hun er ikke fortvivlet, hun er troende. Og saaledes træder hun ind ligegyldig for alt Andet. Dog vækker den ingen Opsigt, ingen Larm denne hendes ubetingede Ligegyldighed, thi hun er en Troende, og derfor saa stille, beskeden, ydmyg, saa ubemærkelig i sin uendelige Ligegyldighed for Alt, at hun ikke tildrager sig nogen Opmærksomhed ved sin Indtræden. Det var jo heller ikke hende end det Mindste vigtigt, at udtrykke sin Ligegyldighed for Alt; men Eet var hende uendelig vigtigt: at finde Tilgivelse. Dog, havde dette Ene ikke i den Grad været hende vigtigt, at alt Andet ubetinget havde været hende ligegyldigt, saa havde hun ikke fundet Veien ind i hiin Pharisæers Huus — hvor hun saa fandt Tilgivelsen.

Dernæst kan Du af Synderinden lære, hvad hun forstod, at hun i Henseende til at finde Tilgivelse slet Intet formaaer selv at gjøre.

Skulle vi betegne hendes hele Adfærd fra først til sidst, maae vi sige: hun gjør slet Intet.

Hun ventede ikke med at gaae til hiint Huus, hvor hun vilde finde Frelseren og Frelsen, hun ventede ikke, til hun følte sig værdig. Nei, saa var hun længe blevet borte, maaskee aldrig kommet derhen eller derind; hun beslutter at gaae strax, i sin Uværdighed, just Følelsen af Uværdighed driver hende, altsaa er Beslutningen at gaae strax — saaledes gjør hun selv Intet, eller hun forstaaer, at hun selv Intet formaaer at gjøre; kan dette udtrykkes stærkere, end naar just Følelsen af Uværdighed er det, der bestemmer hende!

Saa forbereder hun sig til at gaae — dog ikke paa hvad hun vil sige eller andet Saadant, o nei, hun kjøber en Alabaster-Krukke med Salve, for at tage med sig. Saaledes efterkommer hun Skriftens Ord: »naar Du faster, da salv Dit Hoved og to Dit Ansigt, at ikke Menneskene skulle see Dig faste, men Din Fader, som er

---

»naar Du faster osv.] Matth. 6, 17.

i Løndom.« Festlig gaaer hun da til Gjestebudet — sandeligen, hvo skulde have gjettet, hvilket hendes Ærinde var, eller hvad hendes Indtræden i hiint Huus betydede hende! Dog hun forstaaer ganske, at hun selv Intet formaaer at gjøre. Istedetfor maaskee at hengive sig til Selvplagelse, som blev hun derved Gud velbehageligere, og kom hun derved Gud nærmere, istedetderfor ødsler hun — ja, det var Judas's Mening — hun ødsler letsindigt — ja, det er Selvplagerens Mening — hun ødsler paa, hvad der jordisk forholder sig til Festlighed, hun medtager en Alabaster-Krukke med Salve, festlig svarende til Gjestebudet.

Hun træder ind. Hun forstaaer ganske, at hun selv Intet formaaer at gjøre. Hun hengiver sig derfor ikke til Selvanklagens Lidenskab i Udtryk, som bragte dette hende Frelsen nærmere, eller som gjorde dette hende Gud velbehageligere; hun overdriver ikke, sandeligen, det skal Ingen kunne beskylde hende for. Nei, hun gjør slet Intet, hun tier — hun græder.

Hun græder. Maaskee vil En sige: saa gjorde hun dog Noget. Nu ja, hun kunde ikke holde Taarerne tilbage. Dog var den Tanke faldet hende ind, at disse Taarer skulde være selv at gjøre Noget, saa havde hun ogsaa kunnet holde dem tilbage.

Altsaa hun græder. Hun har sat sig ved Christi Fødder, der sidder hun grædende. Dog lad os ikke glemme Festligheden, som hun ikke glemte den, just fordi hun ganske forstod, at hun i Henseende til at finde Tilgivelse selv slet Intet formaaer at gjøre; lad os ikke glemme Festligheden — og Salven, hun har taget med. Hun glemmer det ikke, det forstaaer hun ret egentligen som sin Gjerning: hun salver Christi Fødder med Salve, aftørrer dem med sit Hovedhaar, græder.

Kan Du, hvis Du ellers ikke veed det, gjette, hvad dette Billede betyder? Ja, da hun Intet siger, er det jo i en vis Forstand umuligt; og det løber jo som i Eet for hende, dette at salve hans Fødder, hvilket svarer til Festligheden, og det at græde, hvilket svarer til noget ganske Andet. Dog hvad det betyder, det vedkommer jo heller ikke Andre end hende, som ganske forstaaer, at hun slet Intet selv formaaer i Henseende til at finde Tilgivelse, og ham, om hvem hun ganske forstaaer, at han ubetinget formaaer Alt.

Saa hører hun ham tale med de ved Gjestebudet Tilstedeværende. Hun forstaaer heel vel, at han taler om hende, da han taler om, at der er Forskjel paa Skyldnere, at Een er de fem-

hundrede Penninge skyldig, en Anden de halvtredsindstyve, men at det saa ogsaa er billigt, naar begge finde Tilgivelse, at den Første elsker mere end den Sidste. Det forstaaer hun nok, hvorledes, ak, det Ene, og hvorledes, Gud være lovet, ogsaa det Andet, passer paa hende. Men hun forstaaer tillige ganske, at hun selv Intet formaaer at gjøre. Hun blander sig derfor ikke i Samtalen, hun tier, holder ogsaa Øinene hos sig selv eller ved sin Gjerning, som hun passer, hun salver hans Fødder, aftørrer dem med sit Hovedhaar, græder. O, mægtige og sande Udtryk for: Intet at gjøre, saaledes at være som Fraværende, skjøndt Nærværende, ja skjøndt den Nærværende, om hvem Talen er.

Saa hører hun ham sige: »hende ere hendes mange Synder forladne« . . . det hører hun; han siger endnu mere, han tilføier: »fordi hun elskede meget.« Jeg antager, at Dette har hun ikke engang hørt, det vilde maaskee have forstyrret hende, at der var et »fordi«, og som henførtes til hende, maaskee vilde det ogsaa have ængstet Kjerligheden, at den saaledes prisedes. Derfor antager jeg, at hun ikke har hørt det, eller maaskee har hun hørt det, men hørt feil, saa hun har troet, han sagde: fordi han elskede meget, saa altsaa Talen var om hans uendelige Kjerlighed, at fordi den var saa uendelig, derfor bleve hende hendes mange Synder forladne, hvilket hun saa ypperligt kunde forstaae, det var jo, som kunde hun selv sagt det.

Saa gaaer hun hjem igjen — en stum Person i dette hele Optrin. Hvo skulde gjette, hvad denne Gang har betydet hende, denne Gang, da hun gik derhen med Synden og Sorgen, og da hun gik derfra med Tilgivelsen og Glæden.

Altsaa hvad gjør da denne Qvinde, af hvem vi skulle lære? Svar: Intet, hun gjør slet Intet; hun øver den høie, sjeldne, yderst vanskelige, ægte qvindelige Kunst: at gjøre slet Intet, eller at forstaae, at man i Henseende til at finde Tilgivelse Intet formaaer at gjøre selv. »Hvor let!« ja, hvis ikke just Letheden var Vanskeligheden. Sandeligen, er Den, der overvinder sig selv, større end Den, der indtager en Stad: større end Den, der sætter Alt i Bevægelse, for dog selv at gjøre Noget, er i Forholdet til Gud og i Forhold til at annamme sine Synders Tilgivelse, Den, der kan blive ganske stille, for gudfrygtigt at lade Gud gjøre Alt, ganske forstaaende, at han i denne Henseende selv formaaer slet Intet at gjøre, at Alt, Alt, hvad et Menneske selv formaaer at gjøre, og var

---

Den, der overvinder sig selv osv.] smlgn. Ordspr. 16, 32.

det end det Herligste, det meest Forbausende, dog i denne Henseende uendelig er Intet, er — hvis det ellers var noget, menneskelig talt, virkelig Godt, og ikke det svigefulde Hjertes sørgelige Selvbedrag — saa langt fra at bidrage end det Mindste til i fjerneste Maade at erhverve ham Syndernes Forladelse, at det meget mere bringer ham i en ny, en ny Taknemmelighedens Gjeld til den uendelige Naade, der ovenikjøbet lod dette lykkes for ham. Nei — o, sørgelige Forvildelse, eller frygtelige Formastelse, om et Menneske end i fjerneste Maade kunde falde paa Sligt! — nei, i Henseende til at erhverve Syndernes Tilgivelse, eller, for Gud formaaer et Menneske slet Intet; hvor skulde det ogsaa være muligt, da jo et Menneske selv i Forhold til det Mindste, han menneskelig talt formaaer, Intet formaaer, uden ved Gud!

Endeligen lære vi af Synderinden — vel ikke ligefrem af hende, men ved at betænke vort Vilkaar, sammenlignet med hendes — at vi have een Trøst, som hun ikke havde.

Maaskee vilde Nogen sige: ja hun havde let ved at troe sine Synders Tilgivelse, hun hørte det jo af Christi egen Mund; hvad der gjennem de mange Aarhundreder er erfaret af Tusinde og atter Tusinde, hvad der gjennem de mange Slægter som Erfaring blev overleveret fra Slægt til Slægt »at eet Ord af ham helbreder for Evigheder« — hvorledes maa hun ikke have fornummet og sandet dette, hun, som hørte det helbredende Ord af hans egen Mund!

Der hersker vistnok paa dette Punkt en almindeligere Misforstaaelse, at man, bedraget af sin Indbildning, ikke ret gjør sig Sagen nærværende, og derfor glemmer, at just Samtidigheden med Christus i een Forstand gjør det at troe allervanskeligst. Men det forstaaer sig, Den som saa, trods alle Vanskeligheder og Farer, virkelig troede, for ham var saa ogsaa eet Fortrin fremfor enhver Senere, at høre Ordet af Christi egen Mund, ikke som vi at læse det, og læse i Almindelighed om, at der i Christo er Syndernes Forladelse, men høre det sagt til sig selv af Christus, saa der da umuligt kan være Tvivl om, at det er mig, der er meent, at med mig er det i sin Rigtighed, at jeg har mine Synders naadefulde Forladelse, saalidet som der kan være Tvivl om, at det er Christi Ord.

Men saa har Sagen igjen en anden Side. Der er en Trøst, som medens Christus levede, endnu ikke var blevet til, som han altsaa ikke selv kunde tilbyde Nogen: Trøsten af hans Død som Forsoningen, som Pantet paa, at Synderne ere forladte. I levende Live er Christus for den med ham Samtidige fortrinsviis Forbilledet, om han end er Frelseren, og om end hans Liv er Lidelse, saa han end i levende Live kan siges at bære Verdens Synder; men det Fremtrædende er, han er Forbilledet. Og da Christendommen ikke er saadan en Lære, den samme hvo end Forkynderen er, men er i Forhold til hvo Forkynderen er, i Forhold til hvor sandt Forkynderens Liv udtrykker Læren: saa viste det sig derfor ogsaa, at naar Christus forkynder Christendom og som Forbilledet, da kan intet Menneske heelt holde ud med ham, de falde fra, selv Apostlene.

Men saa døer han. Og hans Død forandrer uendelig Alt. Ikke som afskaffede hans Død Betydningen af, at han tillige er Forbilledet, nei, men hans Død bliver den uendelige Trøst, det uendelige Forskud, at den Stræbende kommer til at begynde med, at der uendelig er gjort Fyldest, at den Tvivlende, den Forsagende bydes det høieste Pant — umuligt at udfinde noget tilforladeligere! — at Christus er død for at frelse ham, at Christi Død er Forsoningen, er Fyldestgjørelsen. Denne Trøst havde Synderinden ikke. Hun hørte det af hans egen Mund, at hendes mange Synder vare hende forladte, det er sandt; men hun havde ikke hans Død at trøste sig ved, som den Senere har det. Tænkte Du Dig Synderinden i et senere Øieblik anfægtet tvivle, om nu virkelig ogsaa hendes mange Synder vare hende forladte, da vilde hun, forsaavidt hun ikke atter umiddelbart kunde høre det af Christus selv, finde Hvile i ligesom at høre Christus sige: tro det dog, Du har jo hørt det af min egen Mund. Den derimod, som lever mange Aarhundreder efter Christus, naar han anfægtes af den Tvivl, om hans Synder ogsaa ere ham forladte, han vil jo finde Trøst i ligesom at høre Christus sige til ham: tro det dog, jeg har ladet mit Liv for at forhverve Dig Dine Synders Forladelse, saa tro det dog, en større Forvisning er umulig. Til den Medlevende kan Christus kun sige: jeg vil hengive mig selv som et Offer for Verdens Synd, ogsaa for Din. Er dette nu lettere at troe, end naar han har gjort det, har hengivet sig, eller er Trøsten større af, at han siger, han vil gjøre det, end af, at han har gjort det? Ingen Kjerlighed er større end denne, at En sætter sit Liv til for en Anden;

men naar er det lettest at troe, og naar Trøsten deraf størst, enten naar den Kjerlige siger: jeg vil gjøre det — eller naar han har gjort det? Nei, først naar han har gjort det, først da er Tvivlen gjort saa umulig, saa umulig som det er muligt; og først naar Christus er offret som Forsoningens Offer, først da er den Trøst blevet til, der gjør det at tvivle om sine Synders Forladelse saa umuligt — ja, saa umuligt, som det er muligt; thi den er kun for Troen denne Trøst.

TO TALER

VED ALTERGANGEN OM FREDAGEN.

(1851).

UDGIVET AF

H. O. LANGE.

Til Grund for denne Udgave er lagt den af S. K. selv besørgede 2. Udgave (Kjøbenhavn. 1852). Den er sammenlignet med Originalmanuskriptet til 1. Udgave (S. K.'s Papirer paa Universitetsbibliotheket, Pakke 34).

TO TALER

VED ALTERGANGEN OM FREDAGEN.

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

FORLAGT AF UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZEL.

TRYKT HOS KGL. HOFBOGTRYKKER BIANCO LUNO.

1851.

I Slutningen af 1849.

EN UBENÆVNT,

HVIS NAVN ENGANG VIL NÆVNES,

helliges

med dette lille Skrift den hele Forfatter-Virksomhed, hvad den var fra Begyndelsen.

Forord.

En trinviis fremadskridende Forfatter-Virksomhed, der tog sin Begyndelse med »Enten — Eller«, søger her sit afgjørende Hvilepunkt, ved Alterets Fod, hvor Forfatteren, personligt sig sin Ufuldkommenhed og Skyld selv bedst bevidst, ingenlunde kalder sig et Sandheds-Vidne, men kun en egen Art Digter og Tænker, der, »uden Myndighed«, intet Nyt har havt at bringe, men »villet læse de individuelle, humane Existents-Forholds Urskrift, det Gamle, Bekjendte og fra Fædrene Overleverede igjennem endnu engang, om muligt paa en inderligere Maade« (jvf. min Efterskrift til »Afsluttende Efterskrift«).

Saaledes vendt har jeg her intet videre at tilføie. Dog lad mig blot udtale Dette, hvad der paa en Maade er mit Liv, mig mit Livs Indhold, dets Fylde, dets Lykke, dets Fred og Tilfredshed — Dette eller denne Livs-Anskuelse, der er Menneskeligheds og Menneske-Liighedens Tanke: christeligt er ethvert Menneske (den Enkelte), ubetinget ethvert Menneske, endnu en Gang, ubetinget ethvert Menneske Gud lige nær; og hvorledes nær og lige nær? elsket af ham. Altsaa Liigheden er der, den uendelige mellem Menneske og Menneske. Er der nogen Forskjel, o, denne Forskjel, hvis den er, den er som Fredsommeligheden selv; uforstyrret forstyrrer den ikke i fjerneste Maade Liigheden. Forskjellen er: at Een betænker, at han er elsket, maaskee Dag ud og Dag ind, maaskee i 70 Aar Dag ud og Dag ind, maaskee kun med een Længsel, efter Evigheden, for ret at kunne tage fat og fare fort, sysler med denne salige Beskjeftigelse, at betænke, at han — ak, og ikke for sin Dyds Skyld! — er elsket; en Anden tænker maaskee ikke paa, at han er elsket, maaskee gaaer Aar efter Aar, Dag efter Dag, og han tænker ikke paa, at han er elsket, eller han er maaskee glad og taknemlig for at være elsket af sin Hustru, af sine Børn, af Venner, af Medlevende, men han tænker ikke paa, at han er elsket af Gud, eller han sukker maaskee over ikke at være elsket af Nogen, og han tænker ikke paa, at han er elsket af Gud. »Dog«, saaledes maatte den Første vel sige, »jeg er uskyldig, jeg kan jo ikke for, om en Anden overseer eller forsmaaer den Kjerlighed, der paa ham ødsles lige saa rigeligt som paa mig«. Uendelige guddommelige Kjerlighed, som ingen Forskjel gjør! Ak — menneskelige Utaknemlighed! — dersom det saa var Liigheden mellem os Mennesker, i hvilken vi ganske ligne hinanden, at Ingen af os ret tænker paa, at han er elsket!

Idet jeg derpaa vender mig til den anden Side, ønskede jeg, og vilde jeg tillade mig (takkende for hvad Deeltagelse og Velvillie der kan være blevet mig beviist) ligesom at overrække og anbefale Skrifterne til det Folk, hvis Sprog jeg med sønlig Hengivenhed og med næsten qvindelig Forelskelse er stolt af at have den Ære at skrive, dog ogsaa fortrøstende mig til, at det heller ikke skal have Skam af, at jeg har skrevet det.

Kjøbenhavn, i Eftersommeren 1851.

S. K.

I.

Luc. VII, 47.

Bøn.

Herre Jesus Christus! Du som vistnok ikke kom til Verden for at dømme, Du var dog, ved at være Kjerligheden der ikke blev elsket, Dommen over Verden. Vi kalde os Christne, vi sige, at vi vide Ingen at gaae til uden til Dig — ak til hvem skulle vi saa gaae hen, naar det, just ved Din Kjerlighed, ogsaa over os bliver Dommen, at vi elske lidet? til hvem, o Trøstesløshed, hvis dog ikke til Dig; til hvem, o Fortvivlelse, hvis Du virkelig ikke vilde forbarmende antage Dig os, tilgivende vor store Synd mod Dig og mod Kjerligheden, vi som syndede meget ved at elske lidet!

Luc. VII, 47: **Men hvem Lidet forlades elsker lidet.**

A. T. Ved Alteret lyder jo Indbydelsen »kommer hid alle I, som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile«. Den Enkelte følger saa Indbydelsen; han gaaer op til Alteret. Derpaa vender han tilbage, forladende Alteret — da er der et andet Ord, det kunde være Indskriften over Kirkens Dør indvendig, ikke til at læse af dem, som gaae ind i Kirken, men kun til at læse af dem, som gaae ud af Kirken, dette Ord: hvem Lidet forlades, elsker lidet. Det første Ord er Alterets Indbydelse, det andet er Alterets Retfærdiggjørelse, som blev der sagt: hvis Du ved Alteret ikke fornam Dine Synders, hver Din Synds Forladelse, da ligger

A. T.] Andægtige Tilhører. Indbydelsen osv.] Matth. 11, 28.

det i Dig selv, Alteret er uden Skyld, Skylden Din, fordi Du kun elsker lidet. O, som det er en vanskelig Sag i at bede ret at kunne komme til Amen — thi Den, der aldrig har bedet, ham synes det let nok, let nok at blive snart færdig; men Den, der følte Trang til at bede og begyndte at bede, hændes det vel, at det bestandigt er ham, som havde han noget Mere paa sit Hjerte, som kunde han ikke hverken faae sagt Alt, eller faae det Alt sagt som han ønskede det sagt, og saa kommer han ikke til Amen — saaledes er det ogsaa en vanskelig Sag, ret at annamme Syndernes Forladelse ved Alteret. Der tilsiges Dig alle Dine Synders naadefulde Forladelse. Hør det ret, tag det ganske bogstaveligen, alle Dine Synders Forladelse; Du skal fra Alteret kunne gaae bort, saa, gudelig forstaaet, let om Hjertet som et nyfødt Barn, paa hvem Intet, Intet tynger, altsaa endnu lettere om Hjertet, forsaavidt meget har tynget paa Dit Hjerte; der er ved Alteret Ingen, som beholder Dig end ikke den mindste af Dine Synder, Ingen — hvis Du ikke selv gjør det. Saa kast dem da alle fra Dig; og Erindringen om dem — at Du ikke i den beholder dem; og Erindringen om, at Du har kastet dem fra Dig — at Du ikke i den beholder dem hos Dig: kast det Alt fra Dig. Du har slet Intet at gjøre uden troende at kaste af Dig, og at kaste af Dig hvad der jo tynger og besværer. Hvad kan være lettere! Ellers er det det Tunge, at skulle tage Byrder paa sig; men at turde, at skulle kaste af sig! Og dog hvor vanskeligt! Ja, endnu sjeldnere end En der paatog sig alle Byrder, endnu sjeldnere En der fuldkommede den tilsyneladende saa lette Opgave, efter at have modtaget Forsikkringen om sine Synders naadefulde Forladelse og Pantet derpaa, at føle sig ganske lettet for enhver — end den mindste Synd, eller for enhver — ogsaa den største Synd! Hvis Du kunde see i Hjerterne, Du vilde vistnok see, hvorledes Mangen, besværet, sukkende under den tunge Byrde, gaaer op til Alteret; og naar man saa gaaer derfra, hvis Du kunde see i Hjerterne, Du vilde muligt see, at der dog i Grunden ikke var en Eneste, der gik ganske lettet derfra, og Du vilde maaskee stundom see, at der var Den, der gik end mere besværet bort, besværet ved Tanken om, at han vel ikke havde været en værdig Gjest ved Alteret, siden han ingen Lindring fandt.

At dette er saa, ville vi ikke fordølge for hinanden, vi ville ikke tale saaledes, at Talen lader uvidende om, hvorledes det gaaer til i Virkeligheden, fremstiller Alt saa fuldkomment, at det slet ikke passer paa os virkelige Mennesker. O, nei, hvortil skulde saa Talen hjælpe! Men derimod, naar Talen gjør os saa ufuldkomne

som vi ere, da hjælper den os til at bevares i en stadig Stræben, hverken berusede i Drømme at indbilde os, at Alt var afgiort med denne ene Gang, eller i stille Mismod at forsage, fordi det denne Gang ikke lykkedes os efter Ønske, ikke skeete, som vi havde bedet og begjeret.

Lader os da i de foreskrevne korte Øieblikke betænke dette Ord: men hvem Lidet forlades, elsker lidet, et Dommens Ord, men ogsaa et Trøstens Ord.

Og Du, m. T., lad Dig ikke forstyrre af, at jeg taler saaledes nu i dette Øieblik, inden Du gaaer op til Alteret, maaskee formenende og fordrende, at Den, der skal tale i dette Øieblik, han burde tale paa en anden Maade, anvende Alt for at berolige den Enkelte og gjøre ham tryg; hvis han da bagefter erfarede, at den hellige Handling dog ikke fuldkomment havde været til Glæde og Velsignelse for en Enkelt, da kunde han jo tale til ham paa en anden Maade. O, min Ven, deels er det sandeligen ikke saa, at det kun er en Enkelt hvem det Fuldkomne ikke lykkes, nei, det er kun en Enkelt hvem det Fuldkomne lykkes; deels er der en Bekymring, en inderlig Bekymring, som maaskee understøtter bedre til at det Høieste maa lykkes et Menneske, bedre end den for store Tillid og den for sorgløse Frimodighed. Der er en Længsel efter Gud, en Tillid til Gud, en Fortrøstning, en Haaben paa Gud, en Kjerlighed, en Frimodighed: men hvad der sikkrest finder ham er dog maaskee Sorgen efter Gud; Sorgen efter Gud — det er ingen flygtig Stemning, der strax forsvinder, idet man nærmer sig Gud, tværtimod den er maaskee dybest, just naar den kommer Gud nærmest, som den saaledes Sørgende er meest bange for sig selv, jo nærmere han kommer Gud.

Hvem Lidet forlades, elsker lidet. Det er Dommens Ord.

I Almindelighed fremstilles det vel saaledes: Retfærdigheden, det er den strenge Dom; Kjerligheden er den Milde, som ikke dømmer, og dømmer den, Kjerlighedens Dom er den milde Dom. Nei, nei, Kjerlighedens Dom er den strengeste Dom. Var ikke den strengeste Dom, der er gaaet over Verden, strengere end Syndfloden, strengere end Babels Forvirring, end Sodoma og Ghomorras Undergang, var den ikke Christi uskyldige Død, der dog var Kjerlighedens Offer? Og hvilken var Dommen? dog vel den: »Kjerligheden« blev ikke elsket. Saaledes ogsaa her. Dommens Ord lyder ikke: hvem Lidet forlades, han syndede meget, saa altsaa hans Synder vare for store og for mange, til at de kunne til-

gives; nei, Dommen lyder: han elsker lidet. Det er altsaa ikke Retfærdigheden, der strengt negter Syndernes Tilgivelse og Forladelse; det er Kjerligheden, der mildt og forbarmende siger: jeg tilgiver Dig Alt — forlades Dig kun Lidet, saa er det fordi Du kun elsker lidet. Retfærdigheden sætter strengt Grændsen og siger: ikke videre, nu er Maalet fyldt, for Dig er ingen Forladelse; men derved bliver det ogsaa. Kjerligheden siger: Alt er Dig tilgivet — forlades Dig kun Lidet, da er det fordi Du kun elsker lidet; saa der altsaa kommer en ny Synd til, en ny Skyld, den at forskylde at kun Lidet tilgives, at forskylde det ikke ved de begangne Synder, men ved Mangelen paa Kjerlighed. Vil Du lære at frygte, da lær at frygte, ikke Retfærdighedens Strenghed, men Kjerlighedens Mildhed! — Retfærdigheden seer dømmende paa et Menneske, og Synderen kan ikke udholde dens Blik; men Kjerligheden, naar den seer paa ham, ja om han end unddrager sig dens Blik, slaaer Øiet ned, han fornemmer dog alligevel, at den seer paa ham; thi Kjerligheden trænger langt inderligere ind paa Livet, ind ved Livet, ind der, hvorfra Livet udgaaer, end Retfærdigheden, som frastødende befæster det svælgende Dyb mellem Synderen og sig, medens Kjerligheden jo staaer paa hans Side, anklager ikke, dømmer ikke, tilgiver og forlader. Retfærdighedens dømmende Stemme kan Synderen ikke udholde, han søger, om muligt, at lukke sit Øre for den; men om han end vilde, det er ham umuligt ikke at høre Kjerligheden, hvis Dom, o frygtelige Dom, er: Dine Synder ere Dig forladte! Frygtelige Dom, hvis Ord dog i og for sig ere Intet mindre end det Forfærdelige; og just derfor kan Synderen ikke lade være at høre, hvad der dog er Dommen. Hvor skal jeg henflye fra Retfærdigheden, tager jeg Morgenrødens Vinger og flyver til det yderste Hav, da er den der, og skjuler jeg mig i Afgrunden, da er den der, og saaledes paa ethvert Sted, dog nei, der er eet Sted, hvor jeg kan flye hen: til Kjerligheden; men naar Kjerligheden dømmer Dig, og Dommen er — o, Rædsel! — Dommen er: Dine Synder ere Dig forladte! Dine Synder ere Dig forladte — og dog er der Noget (ja dette Noget er i Dig, hvor i al Verden skulde det ellers finde sit Tilholdssted, naar Kjerligheden tilgiver Alt!), der er Noget i Dig, som gjør, at Du fornemmer, at de ere Dig ikke forladte. Hvad er saa den strengeste Doms Rædsel mod denne Rædsel! Hvad er saa Vredens strenge Dom, Forbandelsen, mod denne Dom: Dine Synder ere Dig forladte! Saa er jo næsten

---

tager jeg Morgenrødens Vinger osv.] Ps. 139, 9

Retfærdigheden Mildhed, der siger, som Du siger: nei, de ere Dig ikke forladte! Hvad er »Brodermorderens« Lidelse, naar han flygtig og ustadig frygter, at Enhver skal kjende ham paa Retfærdighedens Mærke, der dømte ham — hvad er denne Lidelse mod den Ulyksaliges Qvaler, hvem det blev Dommen, ikke Frelsen: Dine Synder ere Dig forladte! Frygtelige Strenghed! At Kjerligheden, at det er Kjerligheden, den tilgivende Kjerlighed, der, ikke dømmende, nei, ak selv lidende derved, dog forvandles til Dommen; at Kjerligheden, den tilgivende Kjerlighed, der ikke vil, som Retfærdigheden, gjøre Skylden aabenbar, tværtimod vil skjule den ved at tilgive og forlade, at det dog er den, der, ak selv lidende derved, gjør Skylden frygteligere aabenbar end Retfærdigheden! — Tænk denne Tanke: det Selvforskyldte. Det er selvforskyldt, siger Retfærdigheden, at der for det Menneske ingen Tilgivelse er; den tænker derved paa hans mange Synder, thi Retfærdigheden kan Intet glemme. Kjerligheden siger: det er selvforskyldt — den tænker derved ikke paa hans mange Synder, o nei, den er villig til at glemme dem alle, den har glemt dem alle; og dog, det er selvforskyldt, siger Kjerligheden. Hvilket er det Forfærdeligste? dog vel det Sidste, der jo næsten lyder som afsindig Tale; thi Anklagen er ikke hans Synder, nei, Anklagen er: det er ham tilgivet, det er ham Alt tilgivet. Tænk en Synder, der synker i Afgrunden, hør dette Angestraab, naar han i sidste Suk lader Retfærdigheden, hvilken hans Liv spottede, vederfares Ret og siger: det er selvforskyldt. Forfærdeligt! Der er kun eet Forfærdeligere, hvis det ikke er Retfærdigheden han taler til, men Kjerligheden og siger: det er selvforskyldt. Lader Retfærdigheden sig ikke spotte, sandeligen endnu mindre Kjerligheden. Strengere end Retfærdighedens strengeste Dom over den største Synder er Kjerlighedens: ham forlades Lidet — fordi han kun elsker lidet.

Hvem Lidet forlades, elsker lidet. Det er Dommens Ord, men ogsaa et Trøstens Ord.

Ikke veed jeg, m. T., hvad Du forbrød, hvilken Din Skyld, Dine Synder ere; men den Skyld bleve vi dog nok alle, mere eller mindre, skyldige i: kun at elske lidet. Saa trøst Dig da ved Ordet, som jeg trøster mig ved det. Og hvorledes trøster jeg mig? Jeg trøster mig ved, at Ordet jo Intet udsiger om den guddommelige Kjerlighed, men kun Noget om min. Ordet siger ikke, at nu er

---

»Brodermorderens«] Kain, smlgn. 1. Mos. 4, 14.

den guddommelige Kjerlighed blevet træt af at være Kjerlighed, at den nu har forandret sig, træt af i ubeskrivelig Forbarmelse ligesom at ødsles paa Menneskenes utaknemlige Slægt eller paa mig Utaknemlige, at den nu er blevet noget Andet, en mindre Kjerlighed, dens Varme afkjølet, fordi Kjerligheden blev kold i Menneskenes utaknemlige Slægt eller i mig Utaknemlige. Nei, derom taler Ordet slet ikke. Og trøst Dig, som jeg trøster mig — hvorved? Derved, at Grunden, hvorfor Ordet ikke siger det, er, at det hellige Ord ikke lyver, saa det da ikke tilfældigviis eller grusomt er blevet fortiet i Ordet, medens det dog i Virkeligheden er saa, at Guds Kjerlighed er blevet træt af at elske. Nei, naar Ordet ikke siger det, saa er det heller ikke saa; og om Ordet sagde det — nei Ordet kunde ikke sige det, thi Ordet kan ikke lyve. O, i dybeste Sorg saligste Trøst! Hvis Guds Kjerlighed i Sandhed havde forandret sig; hvis Du Intet havde hørt derom, men bekymret over Dig selv, at Du hidtil kun havde elsket lidet, med fromt Forsæt havde stræbt at bringe Kjerligheden i Dig til at flamme, og ved det Samme, ved hvilken Du bragte den i Flamme, næret Flammen — og nu, om end beskæmmet i Følelsen af, hvor ufuldkommen dog Din Kjerlighed var, nu vilde Du nærme Dig Gud, for, efter Skriftens Ord, at forlige Dig med ham: men han havde forandret sig! Tænk Dig en elskende Pige; bekymret tilstaaer hun sig selv, hvor lidet hun dog hidtil har elsket — nu saa vil jeg da ogsaa, siger hun til sig selv, blive lutter Kjerlighed. Og det lykkes hende; disse Bekymringens Taarer, hun fælder i Sorg over sig selv, disse Taarer — de slukke ikke Ilden, nei dertil ere de for brændende, o nei, just disse Taarer bringer Ilden til at flamme: men imidlertid havde den Elskede forandret sig, han var ikke mere den Kjerlige. O, een Bekymring for et Menneske! O, for et Menneske kan een Bekymring være nok, mere kan intet Menneske bære; skulde et Menneske, idet han i Selvbekymring maatte tilstaae sig selv, hvor lidet han hidtil havde elsket Gud, ængstes af den Tanke, om Gud nu ikke imidlertid kunde have forandret sig: saa, ja saa vil jeg fortvivle, og jeg vil fortvivle strax, thi saa er der Intet mere at bie paa, hverken i Tid eller i Evighed. Men derfor trøster jeg mig ved Ordet; og jeg spærrer mig enhver Udflugt, og jeg skaffer alle Undskyldninger til Side og alle Besmykkelser, og blotter Brystet, hvor jeg skal saares af Ordet, der dømmende trænger ind, dømmende »Du elskede kun

---

Skriftens Ord] smlgn. 2. Cor. 5, 20.

lidet.« O, træng kun dybere ind, end dybere, Du helbredende Smerte »Du elskede slet ikke« — selv naar Dommen lyder saaledes, jeg fornemmer i een Forstand ingen Smerte, jeg fornemmer en ubeskrivelig Salighed; thi just min Dom, Dødsdommen over mig og min usle Kjerlighed, den indeholder tillige noget Andet: Gud er uforandret Kjerlighed.

Saaledes trøster jeg mig. Og jeg finder skjult en Trøst i Ordet, som vel ogsaa Du finder, m. T., just naar Du hører Ordet saaledes, at det saarer Dig. Thi der staaer ikke, hvem Lidet forlades, »elskede« lidet, nei der staaer: elsker lidet. O, naar Retfærdigheden dømmer, den gjør Regnskabet op, den slutter af, den bruger den forbigangne Tid, den siger: han elskede lidet, og siger dermed, at nu er den Sag for stedse afgjort, vi To ere skilte ad, har ikke mere med hinanden at skaffe. Ordet, Kjerlighedens Ord derimod lyder: hvem Lidet forlades, han elsker lidet. Han elsker lidet; han elsker, det vil sige: saaledes er det nu, nu i dette Øieblik — mere siger Kjerligheden ikke; uendelige Kjerlighed, at Du saaledes bliver Dig selv tro i end Din mindste Yttring! Han elsker lidet nu, i dette Nu. Men hvad er Nuet, og hvad er Øieblikket — hurtigt, hurtigt er det forbi; og nu, i det næste Øieblik, nu er Alt forandret, nu elsker han, om ikke meget, han stræber dog at elske meget; nu er Alt forandret, kun ikke »Kjerligheden«, den er uforandret, uforandret den Samme, der kjerligt har biet paa ham, kjerligt ikke nænt at lade det være afgjort med ham, ikke nænt at søge Skilsmissen fra ham, men er blevet hos ham, og nu er det ikke Retfærdigheden, der afsluttende siger: han elskede lidet, nu er det Kjerligheden, der glad i Himlen siger: han elskede lidet, det er, nu er det forandret, det var den Gang, nu, nu elsker han meget.

Men er det saa dog i Grunden ikke saa, at Syndens Forladelse fortjenes, vel ikke ved Gjerninger, men ved Kjerlighed; naar det siges, at hvem Lidet forlades, elsker lidet, ligger saa ikke deri, at det er Kjerligheden, der gjør Udslaget, om Ens Synder, og hvorvidt Ens Synder skulle tilgives — og saa fortjenes jo Syndernes Forladelse? O, nei. I det samme Evangelium noget tidligere (V. 42 Slutning) taler Christus om to Skyldnere, af hvilke den Ene var Meget, den Anden Lidet skyldig, og som begge fandt Tilgivelse — han spørger: hvilken af disse To bør elske meest? Og Svaret er: Den, hvem Meget blev tilgivet. Agt nu paa, hvorledes vi dog ikke komme ind i det Fortjenstliges usalige Egne, men hvorledes Alt bliver indenfor Kjerligheden! Naar Du elsker meget, forlades Dig Meget — og naar Dig Meget forlades, elsker

Du meget. See her den salige, Frelsens Tilbagevenden i Kjerligheden! Først elsker Du meget, og Meget bliver Dig saa forladt — o, og see, saa tager Kjerligheden endnu stærkere paa, dette, at saa Meget blev Dig forladt, det fremelsker endnu engang Kjerligheden, og Du elsker meget, fordi Meget blev Dig forladt! Det er med Kjerligheden her som med Troen. Tænk Dig En af hine Ulykkelige, hvem Christus helbredede ved et Mirakel. For at skulle helbredes maa han troe — nu troer han, og bliver helbredet. Nu er han helbredet — og nu bliver Troen end een Gang stærkere, nu da han er frelst. Det er ikke saaledes: han troede, og saa skeete Miraklet, og saa var det forbi; nei Opfyldelsen forøger ham end een Gang Troen, efter Opfyldelsen er hans Tro een Gang saa stærk, som da han troede, førend han blev frelst. Og saaledes med det at elske meget. Stærk er den Kjerlighed, guddommelig stærk i Svaghed, den Kjerlighed, som elsker meget, og hvilken saa Meget forlades; men endnu stærkere er Kjerlighedens anden Gang, naar den samme Kjerlighed anden Gang elsker, elsker, fordi Meget blev forladt.

M. T. Du erindrer vel Begyndelsen af denne Tale. Man kan i det høitidelige Øieblik forstyrre paa tvende Maader: ved at tale om det Uvedkommende, selv om dette forresten er baade vigtigt og Talen betydningsfuld; eller ved at tale forstyrrende om Det, som i et saadant Øieblik er En det nærmeste. »Hvem Lidet forlades, elsker lidet« — det kunde synes forstyrrende just i dette Øieblik, forinden Du nu gaaer op til Alteret, hvor Du jo annammer alle Dine Synders Forladelse. O, men som det Opbyggelige i sit Første altid er det Forfærdende, og som al sand Kjerlighed i sit Første altid er Uro, og som Kjerlighed til Gud i sit Første altid er Sorg: saaledes er hvad der synes det Forstyrrende ikke altid det Forstyrrende; det i Sandhed Beroligende er altid i sit Første det Foruroligende. Men er der nogen Sammenligning mellem disse tvende Farer: den, i bedragersk Tryghed at være beroliget, og den, at foruroliges ved at blive mindet om det Foruroligende — nu om hvilket Foruroligende? om det Foruroligende: at ogsaa det kan tilgives, hvis man hidtil kun elskede lidet. Det er selsomt med det Foruroligende; Den, der ret dannedes ved dette, det er sandt, han seer ikke saa stærk ud som Den, der blev uvidende derom. Men i det sidste Øieblik da er han, just ved Afmagten, dog maaskee den Stærkeste, i det sidste Øieblik lykkes,

just ved Afmagten, maaskee ham, hvad der ikke lykkes den Stærkeste.

Saa velsigne da Gud denne foruroligende Tale, at den kun til det Gode maatte have foruroliget Dig, at Du ved Alteret beroliget maatte fornemme, at Du annammer alle Dine Synders naadefulde Forladelse.

II.

1 Peter IV, 7.

Bøn.

Herre Jesus Christus! Fuglene havde Reder, Rævene havde Huler, og Du havde ikke det, hvortil Du kunde hælde Dit Hoved, huusvild var Du i Verden — selv dog Skjulestedet, det eneste, hvor Synderen kunde flye hen. O, og saaledes er Du jo endnu den Dag idag Skjulestedet; naar Synderen flyer til Dig, skjuler sig hos Dig, er skjult i Dig: da er han evigt vel forvaret, da skjuler »Kjerligheden« Syndernes Mangfoldighed.

---

1 Peter IV, 7: **Kjerligheden skal skjule Syndernes Mangfoldighed.**

Dette gjælder, naar Talen er om menneskelig Kjerlighed, i dobbelt Forstand, hvad vi andetsteds videre have udført. Den, i hvem der er Kjerlighed, den Kjerlige skjuler Syndernes Mangfoldighed, seer ikke Næstens Feil, eller seer han dem, er han dog som den, der ikke seer dem, skjuler dem for sig selv og for Andre, Kjerligheden gjør ham, i endnu skjønnere Forstand end Forelskelse, blind, blind for Næstens Synder. Fra den anden Side; den, i hvem der er Kjerlighed, den Kjerlige, om han ogsaa forresten har Feil, Ufuldkommenheder, ja om end hans Synder vare mangfoldige: Kjerligheden, det at der er Kjerlighed i ham, skjuler over Syndernes Mangfoldighed.

Fuglene havde Reder osv.] smlgn. Matth. 8, 20. hvad vi andetsteds videre have udført] »Kjerlighedens Gjerninger«, 2. Følge, V.

Naar Talen er om Christi Kjerlighed, da kan Ordet kun tages i een Forstand; at Han var Kjerlighed tjente ikke til at skjule over hvad Ufuldkomment der var i Ham — den Hellige, i hvem der ikke var Synd, og i hvis Mund der ikke var Sviig, selvfølgeligt, da der i ham kun var Kjerlighed, Kjerlighed i hans Hjerte og kun Kjerlighed, i hvert hans Ord, i al hans Gjerning, i hele hans Liv, i hans Død, indtil det Sidste. O, i et Menneske er Kjerligheden ikke saa fuldkommen, derfor har han, eller, desuagtet har han ligesom Gavn af den: medens han kjerligt skjuler Syndernes Mangfoldighed, gjør Kjerligheden igjen mod ham, hvad han gjør mod Andre, skjuler over hans Synder. Saaledes trænger han selv til Kjerligheden, hvilken han udviser, saaledes drager han selv Fordeel af Kjerligheden i ham, hvilken dog alligevel, forsaavidt den vender sig udad, skjulende Syndernes Mangfoldighed, ikke, som Christi opoffrende Kjerlighed, omfatter hele Verden, men kun meget Faa. Ak, om det end er sjeldent nok, at et Menneske er den Kjerlige, hvad Under, kunde man fristes til at sige, hvad Under, at et Menneske stræber at være det, han som selv trænger til Kjerlighed, og forsaavidt, ved at være kjerlig, jo dog i en vis Forstand seer paa sit Eget! Men Christus trængte ikke til Kjerlighed. Tænk Dig, at han ikke havde været Kjerlighed; tænk Dig, at han paa en ukjerlig Maade blot vilde have været, hvad han var, den Hellige; tænk Dig, at han, istedetfor at frelse Verden og at skjule Syndernes Mangfoldighed, var kommen til Verden for i hellig Vrede at dømme Verden: tænk Dig dette, for desto inderligere at betænke, at det just om ham gjælder i eneste Forstand, at hans Kjerlighed skjulte Syndernes Mangfoldighed, at det var »Kjerlighed«, at, som Skriften siger, der kun er Een god: Gud, at saaledes var han, eneste, den Kjerlige, der skjulte Syndernes Mangfoldighed, ikke nogle Enkeltes, men hele Verdens.

Lader os da i de foreskrevne korte Øieblikke tale om dette Ord:

Kjerlighed (Christi Kjerlighed) skjuler Syndernes Mangfoldighed.

Og ikke sandt, dertil har Du følt Trang, og just idag, til en Kjerlighed, der kan skjule over Synderne, over Dine Synder — derfor gaaer Du jo idag op til Herrens Alter. Thi medens det kun er altfor sandt, hvad Luther siger, at ethvert Menneske har hos sig en Prædikant, han spiser med ham, drikker med ham, vaager med ham, sover med ham, kort er altid om ham, altid med ham, hvor han saa er, hvad han saa end foretager sig, en Prædikant, der hedder Kjød og Blod, Lyster og Lidenskaber, Vaner

og Tilbøieligheder: saa er det ogsaa vist, at der i ethvert Menneskes Inderste er en Medvider, der lige saa nøiagtigt er med overalt, Samvittigheden. Det kan maaskee lykkes et Menneske at skjule sine Synder for Verden, han kan maaskee daarligen glæde sig ved, at det lykkes ham, eller dog, lidt sandere, tilstaae, at det er sørgelig Svaghed og Feighed, at han ikke har Mod til at blive aabenbar: men for sig selv kan et Menneske ikke skjule sine Synder. Det er umuligt; thi den Synd, der ogsaa var ganske ubetinget skjult for En selv, vilde jo ikke være Synd, saa lidet som hvis den var skjult for Gud, hvilket heller ikke er Tilfældet, da et Menneske, saasnart han er vidende om sig selv, og i Alt, hvori han er vidende om sig selv, tillige er vidende om Gud, og Gud vidende om ham. Og derfor er han saa mægtig, og saa nøieregnende, og altid saa nærværende, og saa ubestikkelig, fordi han er i Pagt med Gud, han denne medvidende Prædikant, der følger Mennesket overalt, naar han vaager og naar han sover — ak, hvis han ikke gjør ham søvnløs med sin Prædiken! overalt, i Verdens Larm — ak, hvis han ikke med sin Stemme forvandler ham Verdens Larm til Stilhed! i Eensomheden — ak, hvis han ikke forhindrer ham selv paa det eensomste Sted at føle sig eensom! ved det daglige Arbeide — ak, hvis han ikke gjør ham fremmed derfor og som en Adspredt! i den festlige Omgivelse — ak, hvis han ikke gjør ham denne liig et skummelt Fængsel! paa de hellige Steder — ak, hvis han ikke holder ham tilbage fra at komme der: denne medvidende Prædikant, der følger Mennesket, medvidende med ham, om hvad han nu, nu i dette Øieblik gjør eller lader, og om det længst, længst — nei ikke det længst Glemte, derfor sørger denne Medvider, som har en frygtelig Hukommelse — men det længst, længst Tilbagelagte. Flye fra denne Medvider kan et Menneske ikke, saa lidet som han, efter hiin Hednings Ord, kan ride fra Sorgen, der sidder bag ved paa Hesten, og saa lidet som det, hvis Du vil vende Billedet anderledes, saa lidet som det »hjælper Hjorten, at storme frem for at løbe fra Pilen, der sidder i Brystet: jo heftigere den farer frem, jo fastere løber den sig blot Pilen«.

Dog idag er Du jo ogsaa langtfra at ville gjøre det unyttige Forsøg paa at flye eller unddrage Dig denne medvidende Prædikant, Du har netop givet ham Ordet. Thi i Skriftestolen er det rigtignok Præsten, der prædiker; men den sande Prædikant

---

efter hiin Hednings Ord] Horats, Oder III, 1, 40.

er dog ham, Medvideren i Dit Indre. Præsten, han kan kun prædike ganske i Almindelighed: Prædikanten i Dit Indre, han er lige det Modsatte, han taler ene og alene om Dig, til Dig, i Dig.

Ikke vil jeg gjøre noget Forsøg paa at forfærde, selv noksom forfærdet; men hvo Du end er, menneskelig talt, næsten reen og uskyldig — naar denne medvidende Prædikant prædiker for Dig i Dit Indre: saa fornemmer ogsaa Du, hvad maaskee Andre fornemme forfærdeligere, Du fornemmer en Trang til at skjule Dig; og om det end var sagt Dig tusinde Gange og atter tusinde Gange, at det er umuligt at finde dette Skjul, Du fornemmer dog Trangen. O, som jeg ved at flygte hen til en øde Ø, hvor aldrig noget Menneske kom eller kommer, o, at der var et Tilflugtssted, hvor jeg saaledes kunde flygte hen, langt bort fra mig selv; at der var et Skjulested, hvor jeg er saaledes skjult, at end ikke Bevidstheden om min Synd kan finde mig; at der var en Grændse, om end nok saa smal, naar den dog er adskillende mellem min Synd og mig; at der var paa den anden Side af et svælgende Dyb en om end nok saa lille Plet, hvor jeg kan staae, medens Bevidstheden om min Synd maatte blive paa hiin Side; at der var en Tilgivelse, en Tilgivelse, der ikke lader mig fornemme min Skyld forøget, men i Sandhed tager Skylden fra mig, ogsaa Bevidstheden derom: at der var Glemsel!

Nu men det er jo saaledes; thi Kjerlighed (Christi Kjerlighed) skjuler Syndernes Mangfoldighed. See Alt er blevet nyt! Hvad der i Hedenskabet forgjeves forsøgtes og forsøges, hvad der under Lovens Herredømme var og er en frugtesløs Bestræbelse: det gjorde Evangeliet muligt. Ved Alteret udbreder Frelseren sine Arme og just for denne Flygtning, der vil flye fra Bevidstheden om sin Synd, flye fra hvad der, endnu værre end om det forfulgte, flye fra hvad der nager; han udbreder sine Arme, han siger »kommer hid til mig« — og det, at han udbreder sine Arme, det siger allerede: kommer hid; og det, at han, udbredende sine Arme, siger »kommer hid«, det siger tillige: Kjerlighed skjuler Syndernes Mangfoldighed.

O, tro ham! Kunde Du tiltroe Den, der aabner sin Favn frelsende for Dig, kunde Du tiltroe ham at forskylde et Ordspil, tiltroe ham at bruge en intetsigende Talemaade, tiltroe ham at bedrage Dig, og just i det Øieblik: at han kunde sige »kommer hid«, og i det Øieblik Du da kom hid og han holdt Dig omsluttet, at det da skulde være, som var Du fangen; thi her, just her var ingen

Glemsel, her hos — den Hellige! Nei, det kunde Du ikke troe; og troede Du det, vilde Du jo ikke komme hid: men salig Den, som ganske bogstaveligen troer, at Kjerlighed (Christi Kjerlighed) skjuler Syndernes Mangfoldighed. Thi et kjerligt Menneske, ja selv om det var det kjerligste, han kan kjerligt dømme med Skaansomhed, kjerligt lukke sit Øie for Dine Synder — o, men Dit Øie for dem kan han ikke lukke; han kan ved kjerlig Tale og Deeltagelse søge at formilde Din Skyld ogsaa i Dine Øine, og forsaavidt ligesom skjule den for Dig, eller dog til en vis Grad, nogenlunde skjule den for Dig — o, men virkelig skjule den for Dig, bogstavelig skjule den for Dig, saa den er skjult som hvad der skjules paa Havets Bund, og hvad aldrig Nogen mere faaer at see, skjult saaledes som naar hvad der var rødt liig Blod bliver hvidere end Snee, skjult saa Synd forvandles til Reenhed, og Du selv tør troe Dig retfærdiggjort og reen: det kan kun han, den Herre Jesus Christus, hvis Kjerlighed skjuler Syndernes Mangfoldighed. Et Menneske har ingen Myndighed, kan ikke byde Dig, at Du skal troe, og just ved at byde med Myndighed hjælpe Dig til at troe Men fordres der allerede Myndighed til at lære, hvilken Myndighed, om muligt større end den, der byder det oprørte Hav at blive stille, hvilken Myndighed for at byde den Fortvivlende, Den, der i Angerens Qvaler ikke kan og ikke tør glemme, den Sønderknuste, der ikke kan og ikke tør lade være at stirre paa sin Skyld, hvilken Myndighed for at byde ham, at lukke sit Øie, og hvilken Myndighed for derpaa at byde ham aabne Troens Øie, saa han seer Reenhed hvor han saae Skyld og Synd! Denne guddommelige Myndighed har kun han, Jesus Christus, hvis Kjerlighed skjuler Syndernes Mangfoldighed.

Han skjuler den ganske bogstaveligen. Naar eet Menneske stiller sig foran et andet Menneske, og med sit Legeme dækker ham ganske, saa Ingen, Ingen kan faae Øie paa Den, der er skjult bagved: saaledes skjuler Jesus Christus med sit hellige Legeme over Din Synd. Om saa Retfærdigheden blev rasende, hvad vil den mere: der er jo Fyldestgjørelse; om saa Angeren i Dig nok saa sønderrivende mener at burde komme Retfærdigheden udenfor Dig til Hjælp for at opdage Skylden: der er jo Fyldestgjørelse, en Fyldestgjørelse, en Fyldestgjører, som ganske dækker al Din Skyld, og gjør det umuligt at see den; umuligt for Retfærdigheden, og derved igjen for Angeren i Dig eller for Dig, thi Angeren mister ogsaa sit Syn, naar Retfærdigheden, som den beraaber sig paa, siger: jeg kan Intet see.

Han skjuler den ganske bogstaveligen. Som naar Hønen, bekymret, i Farens Øieblik samler Kyllingerne under sine Vinger, skjuler over dem, før ladende sit Liv end at berøve dem dette Skjul, der gjør det umuligt for Fjendens Blik at opdage dem: saaledes skjuler han Din Synd. Saaledes; thi ogsaa han er bekymret, uendelig bekymret i Kjerlighed; før skal han lade sit Liv, end berøve Dig Dit sikkre Skjul under hans Kjerlighed. Før skal han lade sit Liv — dog nei, just derfor lod han sit Liv, for at sikkre Dig et Skjul under sin Kjerlighed. Og derfor ogsaa: ikke saaledes som Hønen, nemlig kun saaledes eller uendelig mere bekymret end Hønen skjuler over sine Kyllinger, men ellers ikke saaledes; thi Han skjuler med s i n Død. O, evigt sikkre, o, saligt betryggede Skjulested! For Kyllingerne er der dog een Fare; skjøndt skjulte ere de dog bestandigt i Fare: naar Moderen har gjort det Sidste, af Kjerlighed har ladet sit Liv for dem, saa er Skjulet dem berøvet. Men han derimod — ja, hvis han med sit Liv skjulte over Din Synd, saa var der jo Farens Mulighed, at de berøvede ham Livet, og Dig Skjulet. Anderledes da han skjuler med sin Død over Din Synd; før skulde han — hvis dette var fornødent, hvis ikke Alt var afgjort med den ene Gang — før skulde han endnu engang lade Livet, for ved sin Død at skaffe Dig et Skjul, end at Du skulde berøves Skjulet. Det er ganske bogstaveligen: han skjuler over Din Synd, just fordi han skjuler med sin Død. En Levende kan jo dog Døden skaffe til Side; men en Død kan umuligt skaffes til Side, og altsaa umuligt Dit Skjul Dig berøves. Om saa Retfærdigheden blev rasende, hvad vil den mere end Dødsstraffen; men den er jo lidt, hans Død er Dit Skjul. Uendelige Kjerlighed! Der tales om Kjerlighedens Gjerninger, og saa kan der nævnes mange. Men naar der tales om Kjerlighedens Gjerning eller Kjerligheds-Gjerningen, saa er der, ja saa er der kun een Gjerning, og, forunderligt nok, saa veed Du ogsaa strax, hvem Talen er om, om ham, om Jesus Christus, om hans forsonende Død, der skjuler Syndernes Mangfoldighed.

Dette forkyndes ved Alteret; thi fra Prædikestolen forkyndes væsentligen hans Liv; men ved Alteret hans Død. Han døde een Gang for hele Verdens og vore Synder; hans Død gjentages ikke, men d e t gjentages: han døde ogsaa for Dig, Du, som i hans Legeme og Blod modtager Pantet paa, at han er død ogsaa for Dig, ved Alteret, hvor han giver Dig s i g s e l v til Skjul. O, sikkre

---

Som naar Hønen osv.] smlgn. Matth. 23, 37.

Skjulested for Synderen, o, salige Skjulested, især efter først at have lært hvad det vil sige, naar Samvittigheden anklager, og Loven dømmer, og Retfærdigheden straffende forfølger, da, trættet indtil Fortvivlelse, at finde Hvile i det eneste Skjul, som er at finde! Et Menneske, selv det kjerligste, han kan dog i det Høieste give Dig Formildelsen, Undskyldningen, overladende Dig, hvorvidt Du nu kan bruge den: men sig selv kan han ikke give Dig. Det kan kun Jesus Christus, han giver Dig sig selv til Skjul; det er ikke nogle Trøstegrunde han giver Dig, ikke en Lære han meddeler Dig, nei han giver Dig sig selv. Som Natten breder sig skjulende over Alt: saaledes gav han sig selv hen og blev det Skjul, bag hvilket der ligger en syndig Verden, som han frelste; gjennem dette Skjul bryder Retfærdigheden sig, ikke blot formildet, som naar Solens Straale bryder sig gjennem det farvede Glas, nei afmægtig bryder den sig mod dette Skjul, og bryder ikke derigjennem. Han gav sig selv hen for hele Verden til et Skjul, ogsaa for Dig som for mig.

Og derfor Du min Herre og Frelser, Du, hvis Kjerlighed skjuler Syndernes Mangfoldighed, naar jeg ret fornemmer min Synd og mine Synders Mangfoldighed, naar der for Retfærdigheden i Himlen kun er Vrede over mig og over mit Liv, naar der paa Jorden kun er eet Menneske, jeg hader og afskyer, eet Menneske, jeg, for at undgaae, vilde flye om det saa var til Verdens Ende, mig selv: da vil jeg ikke begynde paa det Forgjeves, der dog kun fører enten dybere i Fortvivlelse eller til Afsind, men jeg vil strax flye hen til Dig, og Du vil ikke negte mig det Skjul, Du kjerligt har tilbudet Alle, Du vil unddrage mig for Retfærdighedens Blik, frelse mig fra dette Menneske og fra den Erindring, hvormed han piner mig, Du vil hjælpe mig til, ved at blive et forvandlet, et andet, et bedre Menneske, at turde blive i mit Skjul, glemt af Retfærdigheden og af hiint Menneske, som jeg afskyer.

A. T. Det er til den Kjerlighed, der skjuler Syndernes Mangfoldighed, Du idag søger hen, søgende den ved Alteret. Du har af Kirkens Tjener modtaget Forsikkringen om Dine Synders naadefulde Forladelse; Du modtager ved Alteret Pantet derpaa. Og ikke blot dette; thi ikke blot modtager Du dette Pant, som Du af et Menneske kan modtage et Pant paa, at han bærer denne Følelse for Dig, eller dette Sind mod Dig, nei, Du modtager Pantet til Pant paa, at Du modtager ham selv; idet Du modtager Pantet, modtager Du ham selv, i og med det synlige Tegn giver han Dig sig selv til Skjul over Dine Synder. Som han er Sandheden, saa Du ikke af ham faaer at vide, hvad Sandhed er, og nu overlades

til Dig selv, men kun bliver i Sandheden ved at blive i ham; som han er Veien, saa Du ikke af ham faaer at vide, hvilken Vei Du skal gaae, og nu overladt til Dig selv maa gaae Din Gang, men Du kun ved at blive i ham, bliver paa Veien; som han er Livet, saa Du ikke af ham faaer Livet overgivet, og nu maa skjøtte Dig selv, men Du kun ved at blive i ham har Livet: saaledes er han ogsaa Skjulet; kun ved at blive i ham, kun ved at indleve Dig i ham, er Du i Skjul, er der Skjul over Dine Synders Mangfoldighed. Derfor kaldes Nadveren et Samfund med ham; den er ikke blot til hans Ihukommelse, ikke blot til Pant paa, at Du har Samfund med ham, men den er Samfundet, dette Samfund, som Du saa skal stræbe at bevare i Dit daglige Liv ved mere og mere at leve Dig ud af Dig selv og leve Dig ind i ham, i hans Kjerlighed, der skjuler Syndernes Mangfoldighed.

TIL SELVPRØVELSE

SAMTIDEN ANBEFALET.

(1851).

UDGIVET AF

H. O. LANGE.

Til Grund for denne Udgave er lagt den af S. K. selv besørgede 2. Udgave (Kjøbenhavn, 1852); den er sammenlignet med Originalmanuskriptet (S. K.'s Papirer paa Universitetsbibliotheket, Pakke 36).

TIL SELVPRØVELSE

SAMTIDEN ANBEFALET.

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

FORLAGT AF UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZEL.

TRYKT HOS KGL. HOFBOGTRYKKER BIANCO LUNO.

1851.

»Efterdi vi da kjende Herrens Frygt, søge vi at vinde Mennesker« (2. Cor. V, 11). Thi strax at begynde med, eller **først**, at ville vinde Mennesker, det er maaskee endog Ugudelighed, i ethvert Tilfælde Verdslighed, ikke Christendom, saa lidet som det er at frygte Gud. Nei, lad Din Stræben **først**, lad den først og fremmest udtrykke, at Du frygter Gud. — Dette har jeg stræbt.

Men Du, o Gud, Du lade mig aldrig glemme, at om jeg end ikke vandt et eneste Menneske — hvis mit Liv (thi Mundens »Forsikkring« er svigefuldt!) udtrykker, at jeg frygter Dig: at det er »Alt vundet!« Og derimod, om jeg vandt alle Mennesker — hvis mit Liv (thi Mundens »Forsikkring« er svigefuldt!) ikke udtrykker at jeg frygter Dig: at det er »Alt tabt!«

Sommeren 1851.

Forord.

Min kjere Læser! læs, om muligt, høit! Gjør Du det, lad mig takke Dig derfor; gjør Du det ikke blot selv, bevæger Du ogsaa Andre dertil, lad mig takke dem hver især, og Dig atter og atter! Du vil ved at læse høit stærkest faae Indtrykket af, at Du har ene med Dig selv at gjøre, ikke med mig, der jo er »uden Myndighed«, ei heller med Andre, hvilket vilde være Adspredelse.

I August 1851.

S. K.

INDHOLD.

I.

Jacob 1, 22 til Enden.

EN FORBEMÆRKNING.

Der er et Ord, som oftere er faldet mig paa Sinde, et Ord af en Mand, hvem jeg vistnok ikke christeligt kan siges at skylde Noget, det var jo en Hedning, men hvem jeg dog mener personligt at skylde saare meget, han som ogsaa levede under Forhold, der, i mine Tanker, ganske svare til vore Tiders Vilkaar: jeg mener Oldtidens eenfoldige Vise. Om ham fortælles der, at da han var anklaget for Folket, kom en Taler til ham, som overrakte ham en omhyggelig udarbeidet Forsvarstale med Anmodning om at afbenytte den. Den eenfoldige Vise modtog den, læste den. Derpaa gav han Taleren den igjen tilbage, og sagde: det er en smuk og veludarbeidet Tale (altsaa det var ikke, fordi Talen var uheldig, var slet, at han gav den tilbage), men, vedblev han, jeg er nu blevet halvfjerdsindstyve Aar gammel, saa synes jeg, det ikke sømmer sig for mig at benytte en Talers Kunst. Hvad meente han? Han meente for det Første: mit Liv er for alvorligt til at kunne være tjent med at understøttes af en Talers Kunst; jeg har sat et Liv ind; selv om jeg ikke bliver dømt fra Livet, jeg har dog sat et Liv ind, og i Gudens Tjeneste har jeg røgtet mit Ærinde: lad mig da nu ikke i det sidste Øieblik tilintetgjøre Indtrykket af mig selv og mit Liv ved Hjælp af Kunst-Talere eller Tale-Kunster. Dernæst meente han. De Tanker, Forestillinger, Begreber jeg nu i tyve Aar (saa længe var det) kjendt af Enhver, latterliggjort af Eders comiske Digtere, anseet for en Særling, ideligt angreben af

kom en Taler til ham; Lysias, omtalt af Cicero de Oratore I, 54, 231.

»Navnløse« (det er hans Ord) har udviklet i Samtale med den Første den Bedste paa Torvet — disse Tanker ere mit Liv, have beskjeftiget mig tidligt og sildigt, have de ingen Anden beskjeftiget, mig have de beskjeftiget uendelig, og naar jeg, hvad der har tildraget sig Eders særdeles Opmærksomhed, stundom har kunnet staae en heel Dag og stirre hen for mig, det var disse Tanker, der beskjeftigede mig: saa tænker jeg ogsaa, at jeg uden Hjælp af Kunst-Talere og Tale-Kunster, hvis jeg paa Doms-Dagen overhovedet agter at sige Noget, kan sige et Par Ord; thi den Omstændighed, at jeg formodentligen vil blive dømt fra Livet, gjør da hverken fra eller til, hvad jeg siger vil naturligviis blive det Samme og om det Samme og paa den samme Maade som hidtil, og som jeg nu igaar talte med en Feldbereder paa Torvet: det Par Ord tænker jeg kan jeg nok sige uden Forberedelse eller Andres Bistand; det forstaaer sig, ganske uden Forberedelse er jeg heller ikke, da jeg har forberedt mig i tyve Aar, og ganske uden Bistand er jeg heller ikke, da jeg regner paa Gudens Bistand. Men, som sagt, det Par Ord . . . ja, det negter jeg ikke, det kan ogsaa blive vidtløftigere; hvis jeg fik tyve Aar igjen, vilde jeg kunne vedblive at tale om det Samme, jeg bestandigt har talet om; men Kunst-Talere og Tale-Kunster er ikke Noget for mig. — O Du Alvorlige! Miskjendt maatte Du tømme Giftbægeret; Du blev ikke forstaaet. Saa døde Du. I over to tusinde Aar er Du blevet beundret »men om jeg er blevet forstaaet?« det er sandt!

Og nu det at prædike! Burde det ikke ogsaa være saaledes alvorligt! Den, der skal prædike, han skal leve i de christelige Tanker og Forestillinger, det skal være hans daglige Liv — naar saa er, det er Christendommens Mening, saa vil Du ogsaa have Veltalenhed nok, og just den, der fordres, naar Du taler frisk væk uden særlig Forberedelse. Usand Veltalenhed er det derimod, hvis Nogen, uden selv forresten at beskjeftige sig med, uden at leve i disse Tanker, engang imellem først sidder og sanker møisommeligt saadanne Tanker, maaskee paa Litteraturens Mark, derpaa arbeider dem sammen til en vel udarbeidet Tale, som saa læres ypperligt udenad, holdes fortræffeligt baade i Henseende til Stemme og Foredrag og i Henseende til Armbevægelser. Nei, som man i de velindrettede Huse ikke behøver at stige ned ad Trapperne for at hente Vand, men ved et Høitryk har det deroppe, blot man omdreier Hanen, saaledes er Den en ægte christelig Taler, der, fordi

---

»Navnløse«] Plato, Apologien 18 c.

det Christelige er hans Liv, i ethvert Øieblik har Veltalenheden, just den sande Veltalenhed, nærværende, lige ved Haanden — dog følger det naturligviis af sig selv, at det da ikke er Meningen hermed at anvise Vrøvlehovederne Hæderspladsen, om det end nok saa meget er vist, at det er uden Forberedelse de vrøvle. Videre, Skriften siger: I skulle aldeles ikke sværge, Eders Tale være Ja og Nei, hvad derover er, er af det Onde: saaledes er der ogsaa en Veltalenhedens Kunst som er af det Onde, hvis den gjøres til det Høieste, da den er det Lavere. Thi Prædikenen skal ikke splidagtigt befæste Adskillelsen mellem de Begavede og de Ikke-Begavede, den skal, i Hellig-Aands Enighed, fæste Opmærksomheden ene og alene paa, at der skal gjøres efter det Sagte. Du Eenfoldige, og var Du end den af Alle meest Indskrænkede — dersom Dit Liv udtrykker det Lidet Du har forstaaet: Du taler mægtigere end alle Taleres Veltalenhed! Og Du, o Qvinde, om Du end ganske forstummer i yndig Taushed — dersom Dit Liv udtrykker, hvad Du hørte: Din Veltalenhed er mægtigere, sandere, mere overbevisende end alle Taleres Kunst!

Dette er saaledes. Men lader os see os for, at vi ikke gribe for høit; thi fordi det er sandt, deraf følger ikke, at vi formaae at gjøre det. Og Du, m. T., Du vil betænke, at jo høiere det Religieuse tages, jo strengere bliver det; men deraf følger ikke, at Du kan bære det, Dig vilde det maaskee endog være til Forargelse og til Fordærvelse. Maaskee kan Du nok behøve denne lavere Form af det Religieuse, at der anvendes en vis Kunst paa Fremstillingen for at gjøre det mere tiltrækkende. Den strenge Religieuse, hans Liv er væsentligen Handling — og hans Fremstilling ganske anderledes nærgaaende og fastende end den mere omhyggeligt udarbeidede Tale. M. T., er Du af denne Mening, saa tag imod dette og læs det til Opbyggelse. Det er ikke for min Fuldkommenheds Skyld og ikke for Din Fuldkommenheds Skyld, at Talen er saa udarbeidet, tvertimod det er, gudelig forstaaet, en Ufuldkommenhed og Svaghed. Jeg tilstaaer, og endog Dig, min, ikke sandt, saa vil Du ogsaa tilstaae, ikke mig, nei det forlanges ikke, men Dig selv og Gud Din. Ak, vi som dog kalde os Christne, vi ere, christeligt forstaaet, saa forkjælede, saa langt fra at være, hvad Christendommen dog fordrer af dem, som ville kalde sig Christne, afdøde fra Verden, neppe have vi vel engang Forestilling om den Art Alvor; vi kunne endnu ikke undvære, forsage det

---

Skriften siger osv.] Matth. 5, 34, 37.

Kunstneriske og dets Formildelse, ikke taale det sande Indtryk af Virkelighed: nu, saa lader os da idetmindste være oprigtige og tilstaae det. Forstaaer Nogen maaskee ikke strax, hvad jeg her siger og tilsigter: han være langsom til at dømme, han give Tid, vi skulle nok komme nærmere ind paa den Sag. O, men hvo Du end er, hav Tillid, giv Dig hen; Magt kan der jo ikke være Tale om at jeg skulde kunne bruge, jeg den af Alle Afmægtigste, men der skal ikke blive brugt den mindste Overtalelse eller Underfundighed eller List eller Lokken, for at føre Dig maaskee saa langt ud, at Du maatte (hvad Du dog vistnok alligevel egentligen ikke burde, og, hvis Din Tro var større, heller ikke vilde) fortryde, at Du havde givet Dig hen; tro mig (jeg siger det til min egen Beskæmmelse) ogsaa jeg er kun altfor forkjælet.

Epistelen skriver St. Jacob Apostel

1 Cap. 22 V. til Enden.

Men vorder Ordets Gjørere, og ikke alene dets Hørere, med hvilket I bedrage Eder selv. Thi dersom Nogen er Ordets Hører, og ikke dets Gjører, han er liig en Mand, der betragter sit legemlige Ansigt i et Speil; thi han betragtede sig selv, og gik bort, og glemte strax, hvordan han var. Men den, som skuer ind i Frihedens fuldkomne Lov, og bliver ved dermed, denne er ikke bleven en glemsom Tilhører, men Gjerningens Gjører, denne skal vorde salig i sin Gjerning. Dersom Nogen iblandt Eder synes, at han er en Gudsdyrker, men holder ikke sin Tunge i Tømme, og bedrager sit eget Hjerte, hans Gudsdyrkelse er forfængelig. En reen og ubesmittet Gudsdyrkelse for Gud og Faderen er denne, at besøge Faderløse og Enker i deres Trængsel, at bevare sig selv ubesmittet af Verden.

Bøn.

Fader i Himlene! Hvad er et Menneske, at Du kommer ham ihu, et Menneskes Barn, at Du bekymrer Dig om ham — og paa enhver Maade, i enhver Henseende! Sandeligen i Intet lod Du Dig uden Vidnesbyrd; og tilsidst gav Du ham Dit Ord. Mere kunde Du ikke gjøre; at tvinge ham til at benytte det, læse eller høre det, at tvinge ham til at gjøre derefter, det kunde Du ikke ville. O, og dog Du gjør mere. Thi ikke er Du som et Menneske; han gjør sjeldent Noget for Intet, men gjør han det for Intet, saa vil han da idetmindste ikke have Uleilighed deraf. Derimod Du, o Gud, Du giver Dit Ord som en Gave, det gjør Du,

uendeligt Ophøiede — og vi Mennesker have Intet at give til Vederlag. Og finder Du da blot nogen Villighed hos den Enkelte, da er Du flux tilrede, og er først Den, der, med mere end menneskelig ja med guddommelig Taalmodighed, sidder og staver med den Enkelte, at han maa kunne forstaae Ordet retteligen; og saa er Du dernæst Den, der, atter med mere end menneskelig ja med guddommelig Taalmodighed, ligesom tager ham ved Haanden og hjælper ham, naar han stræber at gjøre derefter — Du vor Fader i Himlene!

Tiderne ere forskjellige; og om det end ofte gaaer med Tiderne som med et Menneske: han forandrer sig ganske — men det bliver lige galt, blot i et nyt Mønster: det er dog ligefuldt sandt, at Tiderne ere forskjellige; og forskjellige Tider kræve det Forskjellige.

Der var en Tid, da Evangeliet, »Naaden«, var blevet forvandlet til en ny Lov, strengere over Menneskene end den gamle. Alt var blevet noget forpiint, trælsomt og ulysteligt Noget, næsten som var der — trods Englenes Sang ved Christendommens Indkomst — ingen Glæde mere hverken i Himlen eller paa Jorden. I smaaligt Selvplageri havde man — saaledes hævner det sig! — gjort Gud lige saa smaalig. Man gik i Kloster, man blev der — ja, det er sandt; det var frivilligt, og dog var det Trældom, thi det var ikke i Sandhed frivilligt, man var ikke ganske enig med sig selv, ikke glad ved at være der, ikke fri, dog havde man heller ikke Frimodighed til at lade det være, eller til at forlade Klosteret igjen og blive fri. Alt var blevet Gjerning. Og som usunde Udvæxter paa Træerne, saaledes vare disse Gjerninger bedærvede af usunde Udvæxter, saa ofte kun Hykleri, Fortjenstligheds Indbildskhed, Ørkesløshed. Just deri var det Feilen stak, ikke saameget i Gjerningerne. Thi lader os ikke overdrive, ikke benytte en forbigangen Tids Vildfarelse til ny Vildfarelse. Nei, tag denne Usundhed og Usandhed bort fra Gjerningerne, og lad os saa kun beholde Gjerningerne i Oprigtighed, i Ydmyghed, i gavnlig Virksomhed. Saaledes skulde det nemlig være med disse Gjerninger, som naar f. Ex. en krigersk Yngling i Forhold til det farefulde Foretagende selv frivilligt kommer og beder den Øverste, sigende: o, maa jeg ikke faae Lov at komme med der! Hvis saaledes et Menneske vilde sige til Gud: »o, maa jeg ikke faae Lov at give alt mit Gods til de Fattige; at det skulde være noget Fortjenstligt, nei, nei, jeg er-

kjender dybt ydmyget, at hvis jeg engang bliver salig, jeg bliver det af Naade aldeles som Røveren paa Korset, men maa jeg ikke faae Lov til at gjøre det, at jeg ganske kan virke for Guds Riges Udbredelse blandt mine Medmennesker« — saa, ja saa er dette, for at jeg skal tale luthersk, det er trods Satan, Bladene, det høistærede Publikum (thi Pavens Tid er nu forbi), trods alle kloge Mænds og Koners forstandige, geistlige eller verdslige Indsigelser, det er Gud velbehageligt. Men saaledes var det ikke den Tid, vi tale om.

Da fremtraadte der en Mand, Morten Luther, fra Gud og med Troen; med Troen (thi sandeligen hertil behøvedes Tro) eller ved Tro indsatte han Troen i dens Rettigheder. Hans Liv udtrykte Gjerningerne, lad os aldrig glemme det, men han sagde: et Menneske frelses alene ved Troen. Faren var stor. Hvor stor den var i Luthers Øine, jeg veed intet stærkere Udtryk derfor, end at han besluttede: for at faae Orden i Sagen, maa Apostelen Jacob skubbes tilside. Tænk Dig en Luthers Ærbødighed for en Apostel — og saa at maatte vove dette for at faae Troen indsat i dens Ret!

Imidlertid hvad skeete? Der er bestandig en Verdslighed, som nok vil have Navn af at være Christen, men ønsker at blive det for saa billig Priis som muligt. Denne Verdslighed blev opmærksom paa Luther. Den hørte, af Forsigtighed hørte den endnu engang, at den da ikke skulde have hørt feil, derpaa sagde den »ypperligt, det er Noget for os; Luther siger: det er alene Troen det kommer an paa; at hans Liv udtrykker Gjerningerne, det siger han ikke selv, og da han nu er død, saa er det ikke mere en Virkelighed. Altsaa tage vi hans Ord, hans Lære — — og vi ere frie for alle Gjerninger, Leve Luther: wer nicht liebt Weiber, Wein, Gesang, Er wird ein Narr sein Leben lang. Dette er Betydningen af Luthers Liv, denne Guds Mand, der, tidssvarende, reformerede Christendommen«. Og om end ikke Alle slet saa verdsligt toge Luther forfængeligt — der er i ethvert Menneske en Tilbøielighed til, enten, naar Gjerningerne skal med, at ville være fortjenstlig, eller, naar Troen og Naaden skal gjøres gjældende, saa da ogsaa at ville være saavidt muligt ganske fri for Gjerningerne. »Mennesket«, denne fornuftige Guds Skabning, lader sig sandeligen ikke

---

Apostelen Jacob skubbes tilside] allerede i 1519 udtalte Luther sig mod Jacobs Brev, Opp. lat. var. arg. III, 278 (Erlanger-Udgaven). wer nicht liebt Weiber, Wein, Gesang osv.] tilskrives med Urette Luther, findes først i Wandsbecker Bothe, 1775, Nr. 75 og er sandsynligvis af J. H. Voss.

narre, er ikke en Bonde, der kommer tiltorvs, han seer sig for. »Nei, Eet af To«, siger Mennesket, »skal det være Gjerninger: vel, men maa jeg saa ogsaa bede om den mig lovligt tilkommende Profit af mine Gjerninger, at det er Fortjenstligt. Skal det være Naade: vel, men maa jeg saa ogsaa bede, at jeg bliver fri for Gjerningerne, ellers er det jo ikke en Naade. Skal det være Gjerninger og alligevel Naade, det er jo Galskab.« Ja vist er det Galskab, det var det sande Lutherske ogsaa, det var jo Christendom. Christendommens Fordring er: Dit Liv skulde saa anstrenget som muligt udtrykke Gjerningerne; saa fordres der Eet endnu, at Du ydmyger Dig og tilstaaer: men det er alligevel Naade, at jeg frelses. Man afskyede Middelalderens Vildfarelse: det Fortjenstlige. Naar man seer dybere i Sagen, vil man let see, at man havde en maaskee endnu større Forestilling om, at Gjerninger ere fortjenstlige, end Middelalderen havde; men man anbragte »Naaden« saaledes, at man fritog sig for Gjerningerne. Naar man saa har afskaffet Gjerningerne, kunde man dog ikke godt fristes til at ansee de Gjerninger, man ikke gjør, for noget Fortjenstligt. Luther vilde tage »Fortjenstligheden« bort fra Gjerningerne, og anbringe dem noget anderledes nemlig i Retning af at vidne for Sandhed; Verdsligheden, som forstod Luther fra Grunden, tog Fortjenstligheden ganske bort — samt Gjerningerne.

Og hvor ere vi nu? Jeg er »uden Myndighed«; langt fra mig at dømme nogen Eneste. Men da jeg dog ønsker denne Sag oplyst, saa vil jeg tage mig selv og et Øieblik prøve mit Liv efter blot een luthersk Bestemmelse af Troen: Troen er en urolig Ting. Jeg antager da, at Luther er staaet op af sin Grav; allerede i flere Aar har han levet iblandt os men ukjendt; agtet paa det Liv, der føres af os, været opmærksom paa alle Andre saaledes ogsaa paa mig. Jeg antager, at han nu en Dag taler til mig og siger »er Du en Troende, har Du Troen?« Enhver, der kjender mig som Forfatter, vil see, at jeg endda maaskee var Den, der af Alle maatte komme bedst fra en saadan Examination; thi jeg har jo bestandigt sagt: »jeg har ikke Troen« — som en Fugls angstfulde Flugt foran et Uveir, saaledes har jeg udtrykt, her er Uraad, »jeg har ikke Troen«. Dette kunde jeg altsaa sige til Luther, sige til ham: »nei, kjere Luther, jeg har dog viist den Ærbødighed at sige: jeg har ikke Troen«. Dog dette vil jeg ikke gjøre gjældende; men som alle Andre kalde sig Christne og Troende, saa vil jeg ogsaa sige:

Troen er en urolig Ting] Luther. Werke, Erlanger-Udgaven. XIV, 42—43.

»jeg er en Troende«, thi ellers faaer jeg jo ikke oplyst, hvad jeg ønsker oplyst. Altsaa jeg svarer: »jo, jeg er en Troende«. »Hvorledes« svarer Luther »da har jeg ikke mærket Noget paa Dig, og jeg har dog agtet paa dit Liv; og Du veed, Troen er en urolig Ting. Hvortil har Troen, Du siger Du har, uroliget Dig, hvor har Du vidnet for Sandhed, og hvor mod Usandhed, hvilke Offre har Du bragt, hvad har Du lidt af Forfølgelse for Din Christendom; og hjemme i Dit huuslige Liv, hvor har Din Selvfornegtelse og Forsagelse været til at mærke?« »Ja, men, kjere Luther, jeg kan forsikkre Dig, jeg har Troen«. »Forsikkre, forsikkre, hvad er det for en Tale? I Forhold til at have Troen behøves ingen Forsikkring, hvis man har den (thi Troen er en urolig Ting, det mærkes strax); og ingen Forsikkring kan hjælpe, hvis man ikke har den«. »Ja, men tro mig dog blot, jeg kan forsikkre saa høitideligt som muligt . . . .« »Aa, saa hold op med den Snak, hvad kan det hjælpe med Din Forsikkring!« »Ja, men dersom Du blot vilde læse et. af mine Skrifter, skal Du see, hvor jeg kan fremstille Troen, saa veed jeg da, jeg maa have den.« »Jeg troer det Menneske er gal! Hvis det er saa, at Du kan fremstille Troen, det beviser blot, at Du er en Digter, og gjør Du det godt, at Du er en god Digter, men Intet mindre, end at Du er en Troende. Maaskee kan Du ogsaa græde, naar Du fremstiller Troen, det vilde saa bevise, at Du var en god Skuespiller; Du husker nok Historien om ham den Skuespiller i Oldtiden, der i den Grad formaaede at sætte sig ind i det Rørende, at han endog græd, naar han kom hjem fra Theatret, og græd flere Dage efter — det beviste kun, at han var en god Skuespiller. Nei, min Ven, Troen er en urolig Ting; den er en Sundhed, men stærkere og heftigere end den hidsigste Feber, og det hjælper ikke, at en Syg vil forsikkre, jeg har ikke Feber, naar Lægen føler det paa Pulsen, men heller ikke, at en Sund vil sige, jeg har Feber, naar Lægen ved at føle Pulsen føler det er ikke sandt — saaledes ogsaa, naar man ikke føler Troens Puls i Dit Liv, saa har Du heller ikke Troen. Naar man derimod fornemmer Troens Uro som Pulsen i Dit Liv, da kan Du siges at have Troen og at »vidne« om Troen. Og dette er saa igjen egentligen det at prædike; thi at prædike er hverken at fremstille Troen i Bøger, ei heller som Taler at fremstille den i »stille Timer«, der skulde jo, som jeg har sagt det i en Prædiken, egentligen »ikke prædikes i Kirker men paa Gaden«, og det skal

---

»ikke prædikes i Kirker men paa Gaden«] Kirchenpostille, Epistelpredigten, Werke, Erlanger-Udgaven VII, 212.

heller ikke være en Taler, men et Vidne, det er: Troen, denne urolige Ting, skal være kjendelig i hans Liv.«

Ja, Troen er en urolig Ting. Lad mig, for dog at gjøre lidt opmærksom i denne Henseende, fremstille Troens Uro i en saadan Troes-Helt eller et Sandheds-Vidne. Saa er der da en given Virkelighed; det er der jo i ethvert Øieblik. Disse Tusinder og Tusinder og Millioner, de passe hver Sit, Embedsmanden passer Sit, og den Lærde passer Sit, og Kunstneren Sit, og den Næringsdrivende Sit, og Bagvaskeren Sit, og Lediggængeren, ikke mindre travlt, Sit, og saaledes fremdeles, Enhver passer Sit i dette Mangfoldighedens krydsende Spil, som er Virkeligheden. Imidlertid sidder, som nu Luther i en Klostercelle, eller paa et afsides Værelse, kort afsides sidder der et eenligt Menneske i Frygt og Bæven og megen Anfægtelse. Et eenligt Menneske! Ja, det er Sandhed. Det er Usandhed, hvad disse Tider have opfundet, at det er Tallet (det Numeriske), Mængden, eller det høistærede og høistærede dannede Publikum, fra hvem Reformationer udgaae — det vil da sige religieuse Reformationer, thi i Gadebelysningen, i Befordrings-Væsenet udgaae de dog maaskee bedst fra Publikum; men at en religieus Reformation skulde udgaae fra Publikum er Usandhed og, christelig forstaaet, en oprørsk Usandhed. Altsaa der sidder et eenligt Menneske i Anfægtelse. Maaskee nyder jeg dog nogen Anerkjendelse i min Samtid som Sjelekyndig (Psycholog); jeg kan bevidne, jeg har seet Mennesker, om hvem jeg tør sige: de have vistnok været meget udsatte for Fristelser; men aldrig har jeg seet Nogen, om hvem jeg turde sige: han er forsøgt i Anfægtelse. Og dog er et Aar at være udsat for Fristelse, det er Intet mod en Time i Anfægtelse. Saaledes sidder hiint eenlige Menneske; han sidder, eller, om Du vil, han gaaer, maaskee op og ned af Gulvet, som den fangne Løve i Buret; og dog, det han er fanget i er forunderligt, han er af Gud eller ved Gud fanget i sig selv. — Nu skal det da sættes ind i Virkelighed, det han har lidt for i Anfægtelsen. Troer Du han har Lyst dertil? Sandeligen, Enhver, der ad disse Veie kommer jublende: vær forvisset, han er ikke kaldet. Der er Ingen af de Kaldede, uden at han helst har villet være fri, Ingen uden at han, som et Barn kan tigge og bede for sig, har bedet for sig; men det hjalp ikke, han skal frem. — Saa veed han, at idet han nu gjør Skridtet, da reiser Forfærdelsen sig. Den der ikke er kaldet — idet Forfærdelsen reiser sig, bliver han saa angest, at han flyer tilbage. Men den Kaldede — o, min Ven, hellere end gjerne vilde han tilbage, gysende for Forfærdelsen; men idet han allerede har vendt sig om for at flye, seer han —

han seer den endnu større Rædsel, der ligger bagved, Anfægtelsens Rædsel, han skal frem — saa gaaer han frem; han er nu ganske rolig, o, thi Anfægtelsens Rædsel er en frygtelig Tugtemester, der kan give Courage. — Forfærdelsen reiser sig. Alt hvad der ganske tilhører den givne Virkelighed væbner sig mod denne Anfægtelsernes Mand, hvem man dog ikke kan gjøre bange, og, forunderligt nok, fordi han er saa bange — for Gud; de angribe ham, hade ham, forbande ham. De Faa, der ere ham hengivne, de raabe til ham: »o, skaan Dig selv, Du gjør Dig selv og os Alle ulykkelige, o, hold nu op, reis ikke Forfærdelsen stærkere, stands det Ord, der svæver Dig paa Læben, tilbagekald heller det sidste.« O, m. T., Troen er en urolig Ting.

Saa forkynder jeg da maaskee Tumult, Alts Omvæltning, Uorden? Sandeligen nei. Enhver, der ikke kjender min Forfatter-Virksomhed, maa nøies med denne Forsikkring. Enhver, der kjender min Forfatter-Virksomhed, maa vide, at jeg har arbeidet i modsat Retning.

Men christelig gives der to Arter Uorden. Den ene er Tumulten, Udvorteshedens Spektakel. Den anden Uorden er Dødsstilheden, Uddøetheden; og denne er maaskee den farligste.

Mod den har jeg virket, og virket for at vække Uro i Retning af Inderliggjørelse. Lad mig nøiagtigt bestemme, hvor jeg saa at sige er. Der er blandt os en høiærværdig Olding, denne Kirkes øverste Geistlige; Det han, hans »Prædiken«, har villet, det Samme er det, jeg vil, kun en Tone stærkere, hvad der ligger i min Personligheds Forskjellighed, og hvad Tidens Forskjellighed kræver. Der er blandt os Nogle, som gjøre Fordring paa i strengeste Forstand at være Christne, at være det i Modsætning til os Andre: dem har jeg ikke kunnet slutte mig til. Deels mener jeg, at deres Liv ikke indfrier den Maalestok, som de selv foranledige eller nødsage En til at anlægge ved saa stærkt at fremhæve at de ere Christne — dog dette er mig det mindre Vigtige; deels er jeg for lidt Christen til at turde slutte mig til Nogen, som gjør en saadan Fordring. Er jeg end maaskee lidt — ja selv om saa var, hvis jeg maaskee var, ikke lidt fremmeligere end Adskillige af Gjennemsnittet blandt os: jeg er kun et Digterisk fremmeligere, det vil sige, jeg veed bedre, hvad Christendom er, veed bedre at fremstille det, o, men dette er (husk paa, hvad Luther sagde til mig!) en saare uvæsentlig Forskjel. Væsentligen tilhører jeg Gjennemsnittet. Og her er det, jeg har arbeidet for Uro i Retning af Inderliggjørelse.

Thi, christelig, er der to Arter sand Uro. Uroen i Troes-Heltene og Sandheds-Vidnerne, hvilken sigter til at reformere et Bestaaende. Saa langt har jeg aldrig vovet ud, det er ikke Noget for mig; og forsaavidt Nogen i Samtiden kunde synes at ville vove saa langt ud, var jeg ikke utilbøielig til at tage Polemik mod ham, for at bidrage til at det maatte blive aabenbart, om han er den Berettigede. Den anden Art Uro er i Henseende til Inderliggjørelse. Saaledes er jo ogsaa en sand Forelskelse en urolig Ting; men det falder ikke den Elskende ind at ville forandre et Bestaaende.

For denne Uro i Retning af Inderliggjørelse har jeg arbeidet. Men »uden Myndighed«. Istedetfor selv tomt opblæst at udgive mig for et Sandheds-Vidne, og foranledige Andre til dumdristigt at ville være det Samme, er jeg en umyndig Digter, der rører ved Hjælp af Idealerne. Som nu saaledes, at jeg strax skal give et Exempel, og tillige vise, hvorledes jeg blandt Andet ogsaa benytter Troes-Heltene. Du, m. T., Du kalder Dig jo en Christen. Nu, og Du veed, at hvad der er det Bestemteste af Alt men tillige det Ubestemteste: Døden, at den ogsaa engang vil nærme sig Dig, og det bliver Din Død. Dog Du er en Christen; Du haaber altsaa og troer, at Du vil blive salig, lige saa salig som noget Sandheds-Vidne eller nogen af Troens Helte, der dog efter en ganske anden Maalestok have maattet kjøbe det at være Christen. Maaskee vilde derfor ogsaa En, der havde Myndighed, her tale anderledes til Dig, forfærdende sige, at Du var i en Indbildning med at være Christen, at Du farer til Helvede. Langt fra mig være at fremstille dette som en Overdrivelse af den Myndige, nei, jeg forstaaer det kun altfor vel, hvilken Anstrængethed der fordres for at turde vove at anbringe et saadant Enten—Eller paa en Anden. Men jeg, den Umyndige, jeg tør ikke tale saaledes; jeg troer, at Du vil blive lige saa salig som noget Sandheds-Vidne, nogen af Troens Helte. Men saa siger jeg til Dig. Tænk nu engang Dit og en Saadans Liv sammen. Betænk, hvad han har maattet offre, han som offrede Alt, det der falder tungest at offre i et første Øieblik, og det der i Længden falder tungest at have offret! Tænk, hvad han har lidt, hvor smerteligt og hvor langvarigt! O, dersom Du lever lykkelig i et elsket Hjem, dersom Din Hustru hænger fast ved Dig af sit ganske Hjerte og af al sin Magt, dersom Du har Glæde af Dine Børn: betænk hvad det dog vil sige, saaledes Dag efter Dag at leve hen i denne Fred og Hvile, velgjørende for et Menneskes Sjel, mere velgjørende end den svage Eftermiddagens sildigere Belysning er for Den, hvis Øie smerter; og betænk, at dette er Dit daglige Liv — og tænk saa paa Sandheds-Vidnet! Og dersom Du

lever, ikke i Lediggang, langtfra, men saaledes, at Din Gjerning, der tager Din Tid, Din Flid, Din Kraft, dog ikke tager anderledes, end at der baade er Hvile nok fra Arbeidet, og Arbeidet selv mangen Gang forfriskende som Tidsfordriv; og dersom Du lever om ikke i Overflod, saa dog saa Du har Dit rigelige Udkomme; og dersom Du har Tid til saa mangen Nydelse, der vederqvægende udfylder Tiden og giver ny Livslyst; og dersom kort og godt Dit Liv er en stille daglig Nydelse — o, hans Liv var en piinagtig daglig Lidelse: saa døe I begge, og I blive lige salige! Og dersom Du i lykkelig Ubemærkethed kan glæde Dig ved Livet, uforstyrret og ubemærket faae Lov til at gaae og være Dig selv; og dersom Du, just fordi Du lever ubemærket, saa ofte faaer Leilighed til at lære Menneskene at kjende fra deres bedre, deres gode, deres elskelige Side; og dersom Du, naar Du færdes i Vrimlen, enten møder den Fremmede, der slet ikke kjender Dig, eller Du møder deres velvillige, deeltagende Blik, som kjende Dig; og dersom Du, naar Du finder Leilighed til at gjøre et andet Menneske en Tjeneste, en Velgjerning, lønnes med saa megen Glæde, at det er et Spørgsmaal, om Du ikke egentligen gjør Dig selv en Tjeneste, en Velgierning; og dersom Du letforstaaende Dit Liv let er i Forstaaelse med de Andre, og let forstaaet: o, han maatte Dag ud og Dag ind (hvad der er uadskilleligt fra en saadan Virken) lade sig ligesom fortære og opæde af denne menneskelige Piatten, der altid hungrig altid begjerer Noget at snakke om; han maatte Aar efter Aar daglig være foranlediget, nødsaget til at lære Menneskene at kjende fra den, mildest talt, bestialske, stundom den dybe Fordærvelses Side; han maatte idelig og idelig forvisse sig om, at han var kjendt af Enhver, og kjende dette paa, at han i Enhvers Blik mødte Uvillie, Modstand, Forbittrelse, Haan o. D.; han gjorde vel mod en heel Samtid, og lønnedes med en heel Samtids Forbandelser; i Anfægtelsens Qvaler maatte han erhverve sit Livs Forstaaelse, og saa maatte han møisommeligen Dag efter Dag arbeide sig gjennem alle de Medlevendes Misforstaaelser, og alle disse Misforstaaelsens Qvaler — — saa døe I begge, og I blive lige salige! Betænk dette, og ikke sandt, saa vil Du sige til Dig selv, hvad jeg siger til mig: hvad enten jeg nu virkelig ikke skal vove saa langt ud, eller jeg kjæler for mig selv, at jeg slet ikke vover ud: Eet vil jeg gjøre, og om jeg end havde nok saa meget at bestille forresten, jeg skal skaffe Tid til at mindes disse Herlige hver eneste Dag. O, mig synes, at det dog er en himmelraabende Uret, at vi To blive lige salige! Men i ethvert Fald, mit Liv skal være en

Erindring om dem! — Og see, her har Du strax et Exempel paa en Bevægelse, der er Uro i Retning af Inderliggjørelse.

Og denne Uro, det er det Mindste, den mildeste, den laveste Form af Gudelighed. Og dog, troer Du, at vi ere saa fuldkomne, at vi ikke behøve, at der arbeides i den Retning? Husk paa, hvorledes det gik mig med Luther! Om det vilde gaae de Andre ligesaa, hvis Luther kom til dem, jeg veed det ikke.

Men tænk Dig Luther i vor Tid, opmærksom paa vor Tilstand, troer Du ikke han vilde sige, som han siger i en Prædiken: »Verden er som den fulde Bonde, naar man hjælper ham op fra den ene Side paa Hesten, saa falder han ned paa den anden Side«. Troer Du ikke, han vilde sige: Apostelen Jacob maa drages lidt frem, ikke for Gjerningerne mod Troen, nei, nei, det var dog heller ikke Apostelens Mening, men for Troen, for, om muligt, at bevirke, at Trangen til »Naaden« føles dybt i sand ydmyg Inderlighed, og for, om muligt, at forhindre, at »Naaden«, at Troen og Naaden som det ene Frelsende og ene Saliggjørende ikke tages ganske forfængeligt, bliver et Skalkeskjul for en endog raffineret Verdslighed. Luther — denne Guds Mand, denne ærlige Sjel! — oversaae eller glemte dog maaskee et vist Noget, hvad en senere, hvad især vor Tid maaskee kun altfor stærkt indskærper. Han glemte — anden Gang, Du Ærlige! — han glemte, hvad han var for ærlig til selv at vide, hvilken ærlig Sjel han selv var, hvad jeg, og ikke for min Dyds Skyld men for Sandhedens Skyld, maa fremhæve. Det Lutherske er ypperligt, er Sandheden; jeg har i Forhold til dette ypperlige Lutherske kun een Betænkelighed. Den angaaer ikke det Lutherske, nei, den angaaer mig selv: at jeg har forvisset mig om, at jeg ikke er nogen ærlig Sjel, men en listig Krabat. Saa bliver det vistnok rigtigst, at der passes noget nøiere paa Undersætningen (Gjerningerne, Existensen, det at vidne og lide for Sandhed, Kjerlighedens Gjerninger o. s. v.) Undersætningen i det Lutherske. Ikke som skulde nu Undersætningen gjøres til Oversætning, Troen og Naaden afskaffes eller nedsættes, Gud forbyde det, nei, just for Oversætningens Skyld, og saa fordi jeg er en Saadan, som jeg er, bliver det vistnok rigtigst, at der passes noget nøiere paa Undersætningen i det Lutherske — thi i Forhold til »ærlige Sjæle« behøves der Intet at gjøres.

Og Jacob siger: vorder ikke blot Ordets Hørere, men dets Gjørere.

---

som han siger i en Prædiken] Ikke i en Prædiken men i Tischreden, Werke, Erlanger-Udgaven. 62, 470.

Dog for at vorde dets Gjørere, maa man jo først være dets Hører eller Læser, hvilket Jacob ogsaa siger.

Og nu staae vi ved vor Text.

Saa ville vi tale om:

Hvad der fordres for til sand Velsignelse at betragte sig i Ordets Speil?

For det Første fordres der, at Du ikke maa see paa Speilet, betragte Speilet, men see Dig selv i Speilet.

Dette synes saa indlysende, at man skulde troe, det neppe behøvede at siges. Dog gjøres det vist fornødent; og hvad der bestyrker mig i den Mening er, at denne Bemærkning ikke er af mig selv, ei heller af hvad vi nutildags kalde en from Mand, en Mand, der saadan har nogle fromme Stemninger, men af et Sandheds-Vidne, et Blod-Vidne; og saadanne Herlige de ere vel underrettede.

Han advarer mod det Feilsyn, at komme til at betragte Speilet, istedetfor at see sig selv i Speilet. Jeg benytter blot Bemærkningen, og spørger saa Dig, m. T., er den ikke som myntet paa vore Tider og vore Forhold, og overhovedet paa Christenhedens senere Tider?

Thi »Guds Ord« er jo Speilet: men, men — — o, uoverskuelige Vidtløftighed: hvor meget hører der i strengere Forstand til »Guds Ord«, hvilke Bøger ere ægte, ere de ogsaa af Apostlene, og ere disse ogsaa troværdige, have de selv seet Alt, eller maaskee i Forhold til Adskilligt dog kun hørt det af Andre; og nu Læsemaaderne, 30,000 forskjellige Læsemaader; og saa denne Stimmel eller Trængsel af Lærde og Meninger, og lærde Meninger og ulærde Meninger om hvorledes det enkelte Sted er at forstaae . . . . . . ikke sandt, dette her seer noget vidtløftigt ud! Guds Ord er Speilet — jeg skal ved at læse eller høre, see mig i Speilet: men see, det med Speilet forvirrer sig saaledes, at jeg nok aldrig kommer til at speile mig — idetmindste ikke, naar jeg slaaer ind paa den Vei. Næsten kunde man fristes til at antage, at her er en heel menneskelig Underfundighed med i Spillet (ak, og sandt er det, vi Mennesker ere i Forhold til Gud og det Guddommelige og den gudfrygtige Sandhed saa underfundige, det er slet ikke saaledes, som vi saadan sige til hinanden: at vi saa gjerne ville gjøre Guds Villie, naar vi blot kunde faae den at vide), næsten kunde man fristes til at antage, at dette er Underfundighed, at vi Mennesker ikke gjerne ville til at see os i hiint Speil, og at det

er derfor vi have hittet paa alt Dette, som truer med at gjøre Speilet umuligt, alt Dette, som vi saa hædre med de prisende Navne af lærd og grundig og alvorlig Gransken og Grublen.

M. T., hvor høit holder Du Guds Ord i Priis? Siig nu ikke, at Du holder det saa høit i Priis, at intet Udtryk kan betegne det; thi man kan ogsaa tale saa høit, at man slet Intet siger. Lad os derfor, for at det kan blive til Noget, tage et simpelt menneskeligt Forhold; holder Du Guds Ord høiere i Priis, saa meget desto bedre.

Tænk Dig en Elskende, der har modtaget et Brev fra den Elskede — saa dyrebart som dette Brev er for den Elskende, saa dyrebart, antager jeg, at Guds Ord er for Dig; som den Elskende læser dette Brev, saaledes antager jeg, at Du læser, og at Du mener, at Du bør læse Guds Ord.

Dog maaskee siger Du: »ja, men den hellige Skrift er skrevet i et fremmed Sprog«. Det er dog vel egentligen nærmest de Lærde, der behøve at læse den hellige Skrift i Grundsproget; men vil Du det ikke anderledes, vil Du holde fast paa, at Du maa læse Skriften i Grundsproget: vel, vi kan godt blive i Billedet med Brevet fra den Elskede, kun føie vi en lille Bestemmelse til.

Jeg antager da, at dette Brev fra den Elskede er skrevet i et Sprog, som den Elskende ikke forstaaer; og der er Ingen dersteds, som kan oversætte ham det, og maaskee han ikke engang gjerne ønskede nogen saadan Hjælp for ikke at indvie en Uvedkommende i sine Hemmeligheder Hvad gjør han? Han tager en Ordbog, sætter sig til at stave Brevet igjennem, slaaer hvert Ord op, for derpaa at tilveiebringe en Oversættelse. Lad os antage, at som han sidder beskjeftiget med dette Arbeide, kommer en Bekjendt af ham ind til ham. Han veed, at dette Brev er kommet; idet han seer hen paa Bordet, seer han det ligge der, og siger »naa, Du sidder og læser det Brev, Du har faaet fra Din Elskede« — hvad mener Du den Anden vil sige? Han svarer »er Du fra Forstanden, troer Du det er at læse et Brev fra den Elskede! Nei, min Ven, jeg sidder her i Slid og Slæb for ved Hjælp af en Ordbog at faae det oversat; stundom er jeg færdig at briste af Utaalmodighed, Blodet styrter mig til Hovedet, saa jeg gjerne kunde smide Ordbogen hen ad Gulvet — og det kalder Du at læse, vil Du spotte mig! Nei, snart er jeg, Gud skee Lov, færdig med Oversættelsen, og saa, ja saa, saa skal jeg til at læse Brevet fra den Elskede, det er noget ganske Andet — dog til hvem taler jeg . . . . dumme Menneske, gaa bort fra mine Øine, jeg gider ikke see Dig, at Du

kunde falde paa i den Grad at fornærme den Elskede og mig, at kalde det at læse et Brev fra hende! Og dog, bliv, bliv, Du veed nok, det er kun mit Spøg, ja jeg saae det endogsaa meget gjerne, at Du blev, men oprigtigt talt, jeg har ingen Tid, der er endnu Noget tilbage at oversætte, og jeg er saa utaalmodig efter at komme til at læse — derfor, bliv ikke vred, men gaa, at jeg kan blive færdig«.

Altsaa, den Elskende gjør, i Forhold til Brevet fra den Elskede, Forskjel mellem det at læse og det at læse, mellem det at læse med Ordbog, og det at læse Brevet fra den Elskede. Blodet styrter ham til Hovedet af Utaalmodighed, naar han sidder og hexer med at læse med Ordbog, han bliver som Rasende, da hans Ven vover at kalde denne lærde Læsen en Læsen af Brevet fra den Elskede. Nu er han færdig med Oversættelsen — nu læser han Brevet fra den Elskede. Han betragtede hele dette, om Du saa vil, lærde Forarbeide som et nødvendigt Onde, at han kunde komme til — at læse Brevet fra den Elskede.

Lad os ikke for tidligt slippe dette Billede. Lad os antage, at dette Brev fra den Elskede ikke blot, som vel saadanne Breve i Almindelighed gjøre, indeholdt Udtalelse af en Følelse, men at der var et Ønske indeholdt, Noget den Elskede ønskede at den Elskende skulde gjøre. Det var, lad os antage dette, meget der fordredes af ham, saare meget, der var, vilde enhver Trediemand sige, god Grund til at betænke sig: men den Elskende — i samme Secund flux afsted for at faae opfyldt den Elskedes Ønske. Lad os antage, at efter en Tids Forløb traf de Elskende sammen, og den Elskede sagde: »men, Kjere, det havde jeg jo slet ikke forlangt af Dig, Du maa have forstaaet det Ord forkeert, eller oversat det forkeert« — troer Du, at den Elskende nu fortrød, at han, istedetfor strax i samme Secund at ile med at efterkomme Ønsket, ikke først havde gjort sig nogle Betænkeligheder, og saa maaskee havde faaet et Par Ordbøger endnu til Hjælp, og saa faaet flere Betænkeligheder, og saa maaskee faaet Ordet oversat rigtigt, og altsaa været fri — troer Du, han fortryder denne sin Feiltagelse, troer Du, han behager den Elskede mindre? Tænk Dig et Barn, ret hvad man kalder en flink og dygtig Discipel; da Læreren en Dag har sat dem Lectien for til næste Dag, siger han: lad mig nu see, at I kan Eders Ting godt imorgen. Paa vor flinke Discipel gjør dette et dybt Indtryk. Han kommer hjem fra Skole, flux til Arbeidet. Men han har ikke hørt ganske nøie efter, hvor langt de har for, hvad gjør han? Denne Lærerens Formaning er det, der har gjort Indtryk paa ham, han læser vel dobbelt saa langt, som

det viser sig, at han virkelig har for: troer Du, Læreren vil synes mindre godt om ham, fordi han ganske udmærket kan en dobbelt saa lang Lectie? Tænk Dig en anden Discipel; han hørte ogsaa Lærerens Formaning, han havde heller ikke hørt nøie, hvor langt de havde for. Da han saa kom hjem, sagde han: jeg maa først have at vide, hvor langt vi have for. Saa gik han hen til en af sine Kammerater, saa til en anden, han var heller ikke hjemme, derimod kom han her i Snak med en ældre Broder af ham — og saa langt om længe kom han hjem, og Tiden var gaaet, og han fik slet Ingenting læst!

Altsaa, den Elskende gjorde i Forhold til Brevet fra den Elskede Forskjel mellem at læse og at læse, fremdeles forstod han det at læse saaledes, at var der et Ønske indeholdt i Brevet, da skulde man begynde dets Opfyldelse strax, der var ikke eet Secund at spilde.

Tænk nu paa Guds Ord. Naar Du læser Guds Ord lærd — vi nedsætte ikke Lærdom, nei, langtfra — men husk vel paa: naar Du læser Guds Ord lærd, med Ordbog o. s. v., saa læser Du ikke Guds Ord — husk paa den Elskende, der sagde: »det er ikke at læse Brevet fra den Elskede.« Er Du da Lærd, saa pas dog endeligen paa, at Du ikke over al denne lærde Læsen (der ikke er at læse Guds-Ord) glemmer at læse Guds Ord. Er Du ikke lærd, o, misund ham ikke, glæd Dig, at Du strax kan komme til at læse Guds Ord! Og er der nu et Ønske, et Bud, en Befaling, saa — husk paa den Elskende! — saa flux afsted for at gjøre derefter. »Men«, siger Du maaskee, »der ere saa mange dunkle Steder i den hellige Skrift, hele Bøger, der næsten ere som Gaader«. Hertil vilde jeg svare: for at jeg skulde indlade mig med denne Indvending, maatte den gjøres af En, hvis Liv udtrykte, at han nøiagtigt havde efterkommet alle de Steder, som ere lette at forstaae; er dette Tilfældet med Dig? Dog saaledes vilde den Elskende bære sig ad med Brevet; hvis der vare dunkle Steder, men der ogsaa var tydeligt udtalte Ønsker, han vilde sige: »jeg maa flux efterkomme Ønsket, saa faaer jeg at see, hvad det bliver med de dunkle Steder, o, men hvorledes skulde jeg sætte mig hen og grunde over de dunkle Steder, og lade Ønsket uopfyldt, Ønsket, som jeg tydeligt forstod!« Dette vil sige; naar Du læser Guds Ord: Det der forpligter Dig, er ikke de dunkle Steder, men Det, Du forstaaer; og Det har Du øieblikkeligt at efterkomme. Var der kun eet eneste Sted, Du forstod i den hele Hellige Skrift: vel, saa har Du først at gjøre det; men ikke har Du først at sætte Dig hen, og grunde over de dunkle Steder. Guds Ord er givet, for at

Du skal handle derefter, ikke for at Du skal øve Dig i at fortolke dunkle Steder. Læser Du ikke Guds Ord saaledes, at Du betænker, at den mindste Smule Du forstaaer øieblikkeligt forpligter Dig til at gjøre derefter: saa læser Du ikke Guds Ord. Saaledes meente den Elskende: »hvis jeg, istedetfor øieblikkeligt at ile for at opfylde Ønsket, som jeg forstaaer, vil sætte mig hen og grunde over, hvad jeg ikke forstaaer, saa læser jeg ikke Brevet fra den Elskede. Jeg kan træde med god Samvittighed frem for den Elskede og sige: der vare nogle dunkle Steder i Dit Brev, i Forhold til dem har jeg sagt, den Tid den Sorg; men der var et Ønske, som jeg forstod, det har jeg øieblikkeligt opfyldt. Derimod kan jeg ikke træde med god Samvittighed frem og sige: der vare nogle dunkle Steder i Dit Brev, som jeg ikke forstod, dem satte jeg mig hen at grunde over, og i Forhold til Dit Ønske, som jeg nok forstod, sagde jeg: den Tid den Sorg.« Men maaskee frygter Du, at det skulde gaae Dig i Forhold til Guds Ord, som det gik den Elskende med Brevet, at Du (dog denne Frygt er vistnok ugrundet i Forhold til Guds Fordring) at Du skulde komme til at gjøre for meget, at Du ved at slaae op i endnu een Ordbog skulde see, at der dog ikke var fordret saa meget: o, min Ven, mishagede dette da den Elskede, at den Elskende var kommet til at gjøre for meget? Og hvad troer Du, at den Elskende vilde sige om det at nære en saadan Frygt? Han vilde sige: »Den, der nærer en saadan Frygt for at skulle komme til at gjøre for meget, han læser ikke Brevet fra den Elskede«; og jeg vilde sige: han læser heller ikke Guds Ord.

Lad os endnu ikke slippe dette Billede med Brevet fra den Elskede. Da han sad og var beskjeftiget med at oversætte det ved Hjælp af en Ordbog, blev han forstyrret, idet en Bekjendt kom ind til ham. Han blev utaalmodig, »men«, vilde han vistnok sige, »det var blot fordi jeg blev sinket, thi ellers kunde det da være det Samme, jeg læste jo ikke den Gang Brevet. Ja, var En kommet ind til mig, medens jeg sad og læste Brevet, det var noget ganske Andet, det havde været en Forstyrrelse. Dog det skal jeg nok sikkre mig mod; førend jeg begynder paa Sligt, lukker jeg min Dør i Laas og er ikke hjemme. Thi jeg vil være ene, uforstyrret ene med Brevet; er jeg ikke det, saa læser jeg heller ikke Brevet fra den Elskede.«

Han vil være ene, uforstyrret ene med Brevet — »ellers«, siger han, »læser jeg ikke Brevet fra den Elskede«.

Og saaledes med Guds Ord; Den, som ikke er ene med Guds Ord, læser ikke Guds Ord.

Ene med Guds Ord! M. T., lad mig her gjøre en Tilstaaelse om mig selv: jeg tør endnu ikke ret være ganske ene med Guds Ord, saa intet Sandsebedrag underskyder sig. Og tillad mig saa at sige Eet: jeg har aldrig seet Nogen, om hvem jeg turde troe, at han havde Oprigtighed og Mod til at være ene med Guds Ord, saa intet, intet Sandsebedrag underskyder sig.

Forunderligt! Naar der i Samtid træder en stærkere bevæget Mand frem, der bestemmer Prisen af det at være Christen blot en Femtedeel mod den Priis, som Evangeliet sætter: da raaber man »tager Eder iagt for det Menneske, læser ikke hvad han skriver, allermindst i Eensomhed, taler ikke med ham, allermindst eensomt, han er et farligt Menneske.« Men den hellige Skrift! Ja næsten ethvert Menneske eier den, man tager ikke i Betænkning at forære enhver Confirmand (altsaa i den farligste Alder) denne Bog. I Sandhed, der maa være mange Sandsebedrag med, man maa være forvænt ved at denne Bog nu engang er til, man maa læse den paa en ganske egen Maade — mindst saaledes, at man er ene med den.

At være ene med den hellige Skrift! Jeg tør det ikke! Naar jeg nu slog op i den: det første det bedste Sted — det fanger mig øieblikkeligt; det spørger mig (ja, det er som det var Gud selv, der spurgte mig): har Du gjort, hvad Du der læser? Og saa, saa . . . . ja saa er jeg fangen. Saa enten strax til Handling, eller øieblikkeligt ydmygende Indrømmelse.

O at være ene med den hellige Skrift — og hvis ikke, saa læser Du ikke den hellige Skrift.

At det at være ene med Guds Ord, at det er en farlig Sag, det er ogsaa stiltiende tilstaaet af just dygtigere Mennesker. Der var maaskee Den (et dygtigere, et alvorligere Menneske, om vi end ikke kunne prise hans Beslutning), som sagde til sig selv: »jeg duer ikke til at gjøre noget halvt — og denne Bog, Guds Ord, det er en yderst farlig Bog for mig, og det er en herskesyg Bog, giver man den en Finger, tager den hele Haanden, giver man den hele Haanden, tager den hele Manden og omkalfatrer maaskee pludselig hele mit Liv efter en uhyre Maalestok. Nei, uden (hvad jeg afskyer) uden at tillade mig et eneste spottende eller nedsættende Ord om denne Bog: jeg flytter den hen paa et afsides Sted, jeg vil ikke være ene med den.« Vi billige det ikke; men der er dog altid Noget heri, som vi billige, en vis Redelighed.

Men man kan ogsaa paa en ganske anden Maade værge sig mod Guds Ord, trodsende paa, at man godt vover at være ene med det, hvilket dog ikke er sandt. Thi tag den hellige Skrift,

luk Din Dør — men tag saa ti Ordbøger, fem og tyve Fortolkninger: saa kan Du læse den lige saa rolig og ugeneert som Du læser Adresseavisen. Falder det Dig saa maaskee engang, forunderligt nok, ind, ligesom Du bedst sidder og læser et Sted: har jeg gjort dette, handler jeg herefter (det er naturligviis i Distraction, i et adspredt Øieblik hvor Du ikke er samlet i vanlig Alvor, Du kan falde paa Sligt), saa er Faren dog ikke saa stor. Thi see, maaskee er der flere Læsemaader, og maaskee bliver der just »nu fundet et nyt Haandskrift: ih bevares — og Udsigt til nye Læsemaader, og maaskee ere fem Fortolkere af een Mening, og syv af en anden, og to af en mærkelig Mening, og tre vaklende eller har ingen Mening, og »jeg selv er ikke ganske enig med mig selv om Meningen af dette Sted, eller, for at sige min Mening, jeg er af samme Mening som de tre Vaklende, der ingen Mening har« o. s. v. En Saadan kommer saa ikke i den Forlegenhed som jeg: enten strax at maatte gjøre efter Ordet, eller dog at maatte gjøre en ydmygende Tilstaaelse. Nei, han er rolig, han siger: »der er ikke Noget i Veien fra min Side, jeg skal nok gjøre derefter — dersom det blot først bliver bragt i Orden med Læsemaaden, og Fortolkerne blive nogenlunde enige.« Aha! Dermed har det nemlig vistnok lange Udsigter. Derimod opnaaede Manden, at det bliver dunkelt, om Feilen ikke stikker i ham, at det er ham, der ikke har Lyst til at fornegte Kjød og Blod og gjøre efter Guds Ord. O, sørgelige Misbrug af Lærdom, o, at det gjøres Menneskene saa let saaledes at bedrage sig selv!

Thi var der ikke saa mange Sandsebedrag og Selvbedrag, da vilde vistnok Enhver, som jeg gjør det, tilstaae: jeg tør neppe være ene med Guds Ord.

Ene med Guds Ord, det maa man være, som den Elskende vilde være ene med Brevet, thi ellers var det ikke at læse Brevet fra den Elskede — og ellers er det ikke at læse Guds Ord, eller at see sig i Speilet. Og det var jo det vi skulde og det vi først skulde, hvis vi til Velsignelse skulde betragte os i Ordets Speil, vi skulde ikke see paa Speilet men os i Speilet. Er Du lærd, husk paa, at hvis Du ikke læser Guds Ord anderledes, det vil hænde Dig, at Du efter hele Dit Liv igjennem at have læst mange Timer hver evige Dag i Guds Ord, dog aldrig har læst — Guds Ord. Gjør da Forskjellen, saa Du kommer til (foruden den lærde Læsning) ogsaa at læse Guds Ord, eller tilstaa Dig idetmindste selv, at Du, trods den daglige lærde Læsen deri, ikke læser Guds Ord, at det vil Du overhovedet ikke have med at gjøre. Er Du ulærd: desto mindre er Du vel foranlediget til at see feil; altsaa flux til

Sagen, intet Sinkeri med at betragte Speilet, men flux til at betragte Dig i Speilet.

Dog hvorledes læses Guds Ord vel i Christenheden? Skulde vi deles i to Classer — thi enkelte Undtagelser kan der ikke saaledes tages Hensyn til — saa maatte man vel sige: en større Deel læser aldrig Guds Ord, en mindre Deel læser det paa en eller anden Maade lærd, det er, læser dog ikke Guds Ord, men betragter Speilet. Eller for at sige det Samme paa en anden Maade: en større Deel betragter Guds Ord som et forældet Oldtids-Skrift, man sætter til en Side; en mindre Deel betragter Guds Ord som et yderst mærkeligt Oldtids-Skrift, paa hvilket man anvender en forbausende Flid og Skarpsindighed o. s. v. — betragtende Speilet.

Tænk Dig et Land. Der udgaaer et Kongebud til alle Embedsmænd, Undersaatter, kort til hele Befolkningen. Hvad skeer? Der foregaaer med Alle en mærkelig Forandring: Alt forvandler sig til Fortolkere, Embedsmændene blive Forfattere, den ene Fortolkning lærdere, skarpsindigere, smagfuldere, dybsindigere, ingenieusere, vidunderligere, deiligere og vidunderlig deiligere end den anden, udkommer hver evige Dag; Critiken, som skal holde Oversigten, kan neppe holde Oversigten over denne uhyre Literatur, ja Critiken selv bliver en saa vidtløftig Literatur, at det ikke er muligt at holde Oversigten over Critiken: Alt er Fortolkning — men Ingen læste Kongebudet saaledes, at han gjorde derefter. Og ikke blot dette, at Alt blev Fortolkning, nei man forrykkede tillige Synspunktet for hvad Alvor er, og gjorde det at sysle med Fortolkningen til den egentlige Alvor. Tænk Dig, at denne Konge ikke var en menneskelig Konge — thi en saadan vilde vel ogsaa nok forstaae, at man egentligen gjorde Nar af ham ved paa den Maade at vende Sagen; men da en menneskelig Konge er afhængig især af samtlige Embedsmænd og Undersaatter, saa vilde han vel blive nødsaget til at gjøre gode Miner til slet Spil, lade som var dette i sin Orden, saa den smagfuldeste Fortolker til Belønning blev ophøiet i Adelsstanden, og den dybsindigste blev hædret med en Orden o. s. v. — Tænk Dig, at denne Konge var en Almægtig, som altsaa ikke kommer i Forlegenhed, om saa alle Embedsmænd og Undersaatter spille falsk mod ham. Hvad troer Du nu denne almægtige Konge vil tænke om Sligt? Mon han ikke vilde sige: det, at de ikke efterkomme Budet, det kunde jeg endda tilgive; fremdeles, hvis de forenede indgik med et Bønskrift til mig, om at jeg vilde have Taalmodighed med dem, eller maaskee ganske forskaane dem for dette Bud, der faldt dem saa tungt: det kunde

jeg tilgive dem. Men dette kan jeg ikke tilgive, at man endog forrykker Synspunktet for hvad Alvor er.

Og nu Guds Ord! »Mit Huus er et Bedehuus, men I have forvandlet det til en Røverkule.« Og Guds Ord, hvad er det efter sin Bestemmelse, og hvad have vi forvandlet det til? Al denne Fortolken og Fortolken og Videnskab og ny Videnskab, det bringes frem under den høitidelige, alvorsfulde Form: at det er for ret at forstaae Guds Ord — see nærmere til, og Du skal see, det er for at værge sig mod Guds Ord. Det er kun altfor let at forstaae Fordringen, som er indeholdt i Guds Ord (»giv alt Dit Gods til de Fattige«, »naar En slaaer Dig paa den høire Kind, vend den venstre til«, »naar En tager Din Kappe, giv ham Kjortelen med«, »værer altid glade«, »agter det for idel Glæde, naar I falde udi adskillige Fristelser« o. s. v., Alt lige saa let at forstaae som den Bemærkning: »det er godt Veir idag«, en Bemærkning, som kun paa een Maade kunde blive vanskelig at forstaae, naar der blev en Literatur til for at fortolke den), ikke den meest indskrænkede sølle Stakkel kan med Sandhed negte at kunne forstaae Fordringen — men det kniber for Kjød og Blod at ville forstaae den og at skulle gjøre derefter. Og det er, i mine Tanker, menneskeligt, at et Menneske krymper sig ved, at lade Ordet ret faae Magt over ham — vil ingen Anden tilstaae det, jeg tilstaaer, det gjør jeg. Det er menneskeligt, at bede Gud at have Taalmodighed, om man ikke strax kan, hvad man skal, men dog lovende at stræbe; det er menneskeligt, at bede Gud at have Medlidenhed, at Fordringen er En for høi: vil ingen Anden tilstaae det om sig, jeg tilstaaer, det gjør jeg. Men det er dog ikke menneskeligt at give Sagen en ganske anden Vending: at jeg listigt skyder, det ene Lag efter det andet, Fortolkning og Videnskab og atter Videnskab (omtrent som naar en Dreng anbringer en Serviet eller flere under Trøien, naar han skal have Prygl) at jeg skyder alt Dette mellem Ordet og mig, og saa giver denne Fortolken og Videnskabelighed Navn af Alvor og Sandheds-Iver, og saa lader denne Syslen svulme op til en saadan Vidtløftighed, at jeg aldrig kom til at faae Indtrykket af Guds Ord, aldrig kommer til at betragte mig i Speilet. Det seer ud, som drog al denne Forsken og Grublen og Gransken og Grunden Guds Ord ganske nær til mig: det Sande er, at jeg just

---

Mit Huus er et Bedehus osv.] Luc. 19, 46. »giv alt Dit Gods til de Fattige« osv.] smlgn. Matth. 19, 21; Matth. 5, 39; Matth. 5, 40; 1. Thes. 5, 16; Jac. 1, 2.

saaledes, paa den listigste Maade, fjerner Guds Ord det længst mulige fra mig, uendelig langt længere end det er fra Den, der aldrig saae Guds Ord, uendelig langt længere end det er fra Den, der blev saa angest og bange for Guds Ord, at han kastede det det længst mulige bort.

Thi en endnu større Afstand fra det Fordrede (at see sig selv i Speilet), en endnu større Afstand derfra end det aldrig at see Speilet, en endnu større Afstand er det: Aar ud og Aar ind hver evige Dag at kunne sidde ganske rolig — og betragte Speilet.

For det Andet fordres der, at naar Du læser Guds Ord, for at see Dig i Speilet, saa maa Du (for at Du virkelig kan komme til at see Dig i Speilet) huske paa i eetvæk at sige til Dig selv: det er mig der tales til, det er mig der tales om.

Lad Dig ikke bedrage — eller, vær ikke selv underfundig. Thi vi Mennesker, vi ere i Forhold til Gud og Guds Ord o, saa listige, selv den dummeste iblandt os saa listig — ja, Kjød og Blod og Selvkjerlighed er meget listig.

Saa have vi da (at det er for at værge os mod Guds Ord, det sige vi ikke, vi ere da ikke gale, sagde vi det, saa havde vi jo ingen Profit af vor kloge Opfindelse), vi have opfundet, at det at tænke paa sig selv (hvad det vistnok i mange Tilfælde kan være, kun ikke naar det gjælder om at lade Guds Ord faae Magt over sig) at det er — tænk Dig, hvor listigt! — det er Forfængelighed, sygelig Forfængelighed! Pfui, skulde jeg være saa forfængelig! Thi det at tænke paa sig selv og sige: »det er mig«, det er, som vi Lærde sige, det er det Subjektive; og det Subjektive, det er Forfængelighed, denne Forfængelighed, ikke at kunne læse en Bog — Guds Ord! — uden at mene, at det er mig, den handler om. Skulde jeg ikke afskye at være forfængelig! Og skulde jeg da være saa dum ikke at gjøre det, naar jeg derved tillige sikkrer mig, at Guds Ord ikke kan komme til at faae fat i mig, fordi jeg ikke sætter mig i noget personligt (subjektivt) Forhold til Ordet, men derimod — o, Alvor, for hvilken jeg saa bliver høit priset af Menneskene — forvandler Ordet til et upersonligt Noget (det Objektive, en objektiv Lære o. d.), til hvilket jeg — den baade Alvorlige og Dannede! — forholder mig objektivt, saa jeg da ikke er saa udannet og forfængelig, at jeg bringer min Personlighed med i Spillet, at jeg skulde troe det var mig, der taltes til, mig — og ieetvæk — mig, der taltes om. Ih langtfra mig være en saadan forfængelig Udannethed — og langtfra mig være ogsaa, hvad der

jo ellers saa let kunde skee, at Ordet fik fat i mig, just i mig, fik Magt over mig, saa jeg ikke kunde værge mig mod det, saa det blev ved at forfølge mig, indtil jeg enten gjorde efter det, forsagende Verden, eller dog tilstod, at jeg ikke gjorde det — den retfærdige Straf over hver Den, der tillader sig paa en udannet Maade at omgaaes Guds Ord.

Nei, nei, nei! Dette, naar Du læser Guds Ord, da i Alt hvad Du læser, bestandigt at sige til Dig selv: det er mig der tales til, mig der tales om, det er Alvoren, just det er Alvoren. Ei heller har nogen Eneste af dem, hvem Christendommens Sag i høiere Forstand har været betroet, glemt, at indskærpe dette atter og atter som det meest Afgjørende, som ubetinget Betingelsen, hvis Du skal komme til at see Dig i Speilet. Altsaa, det er dette Du skal gjøre, Du skal ieetvæk under Læsningen sige til Dig selv: det er til mig, det er om mig der tales.

Hiin mægtige Keiser i Østen, hvis Vrede det lille navnkundige Folk havde tildraget sig, om ham fortælles, at han havde en Slave, der sagde til ham hver Dag: husk paa at tage Hevn. Det var ogsaa Noget at huske paa; mig synes det havde været bedre, at have en Slave, der hver Dag havde erindret ham om at glemme, hvilket dog heller ikke er godt; thi skulde man hver Dag erindres om at glemme, saa bliver det jo ikke til Alvor med at glemme. Men i ethvert Tilfælde, denne Hersker forstod meget rigtigt, just fordi han var vred (og Vrede er en, om ikke priselig, Bestemmelse af Personlighed), hvorledes man bærer sig ad, naar der skal virkes personligt paa En.

Men endnu bedre end denne Hersker blev dog Kong David betjent — det forstaaer sig, det er af den Art Betjening, som man sjeldent selv frivilligt ønsker, man fristes snarere til at betragte den som en af Livets største Ubeqvemmeligheder.

Historien jeg sigter til er bekjendt. Kong David saae Bathseba. At see hende — og at see, at hendes Mand stod i Veien, det var Eet. Han maa altsaa bort. Og det skeete ogsaa; man veed ikke ret, hvorledes det gik til, der maa være en Styrelse, han faldt i Slaget, dog »det er saa Krigens Gang« siger Kongen, han havde formodentlig i Dumdristighed selv valgt saa farlig en Post, at det var den visse Død — jeg siger blot, var der Nogen, der ønskede ham af Dage, han kunde, hvis han raadede over Sligt, aldrig have

---

Hiin mægtige Keiser i Østen] se Noten til Bd. IX, S. 40. **Historien jeg sigter til]** 2. Sam. Cap. 11—12.

gjort det bedre end at anbringe ham paa den Post, der var den visse Død. Nu er han af Veien. Det gik meget nemt. Og nu er der altsaa heller ikke mere Noget i Veien for at komme i lovlig Besiddelse af hans Hustru. Noget i Veien, er Du sær, det er jo endogsaa en i høi Grad ædel, høimodig, ægte kongelig Handling, der vil begeistre hele Krigerstanden, at Kongen ægter den for Fædrelandet faldne Krigers Enke.

Saa kommer der en Dag en Prophet op til Kong David. Lad os gjøre Sagen ret nærværende og modernisere den lidt. Den ene er Kongen, den høiest staaende Mand i Folket, den anden Propheten, en anseet Mand i Folket, begge, naturligviis, dannede Mænd, og man kan da være forvisset om, at deres Omgang med hinanden, deres Samtale vil bære ubetinget Præget af Dannelse. Desuden de ere begge, især den ene af dem, berømte Forfattere, Kong David den navnkundigste Digter, og, hvad dermed følger, en Kjender, en smagfuld Smags-Dommer, der veed at vurdere Fremstillingen og Udtrykkenes Valg, og Anlæget i et Digt og Sprogformen og Tonearten og dets Gavnlighed eller Skadelighed for Sæderne o. s. v.

Og det er ret heldigt, just den rette Mand at komme til; thi Propheten har digtet en Novelle, en Fortælling, som han vil have den Ære at foredrage for Hans Majestæt, den kronede Digter og Kjender af Digterværker.

»Der boede tvende Mænd i en Stad; den ene var saare riig, og havde stort Qvæg og smaat Qvæg i Mængde; den Fattige derimod havde ikkun et lidet Lam, som han havde kjøbt og opklækket, og som var blevet stort hos ham tilligemed hans Børn. Det aad af hans Haand og drak af hans Bæger, og det var som et Barn i Huset. Men der en Vandringsmand kom til den Rige, da sparede han sit smaae Qvæg og sit store Qvæg, og tog den Fattiges Faar; det slagtede han, og lavede det til Spise for den Fremmede, som var kommet til ham.«

Jeg tænker mig, David har hørt opmærksomt efter, har derpaa givet sin Mening tilkjende, naturligviis ikke indblandet sin Personlighed (Subjektivitet), men upersonligt (objektivt) vurderet dette nydelige lille Arbeide. Der har maaskee været en Enkelthed, han har meent kunde være anderledes, et heldigere valgt Udtryk har han maaskee foreslaaet, maaskee ogsaa viist en lille Feil i Anlæget, roest Prophetens mesterlige Foredrag af Fortællingen, hans Stemme, Minespil, kort udtalt sig saaledes, som i vore Tider vi Dannede pleie at bedømme en Prædiken for Dannede, det er, en Prædiken der ogsaa selv er objektiv.

Da siger Propheten til ham: Du est Manden.

See, Fortællingen, Propheten foredrog, det var en Historie; men dette: Du est Manden, det var en anden Historie — det var Overgangen til det Subjektive.

Men troer Du da ikke, at David forinden meget godt selv vidste, hvor afskyeligt det er, at lade en Kones Mand slaae ihjel, for at ægte hende; troer Du ikke, at David, den store Digter, let var istand til selv (med Veltalenhed, forfærdende, rystende) at fremstille det? Og dernæst, troer Du ikke, at David meget godt vidste med sig selv, at, og hvad han havde forskyldt? Og dog, dog, dog behøvedes En udenfra, som sagde til ham: Du.

Du seer heraf, hvor lidet det hjælper med dette Upersonlige (det Objektive), en Lære, en Historie, Videnskab o. D., naar endog en forresten saa from og gudfrygtig Mand som David (og Fromhed og Gudsfrygt er jo Former af Personlighed, det Subjektive), naar endog han i Forhold til at have øvet en saa afskyelig Udaad (og forud fandt han — objektivt nok! — Intet i Veien, ikke Samvittigheden i Veien for at lade Urias dræbe, Intet i Veien, ikke Samvittigheden i Veien for at ægte Bathseba), naar endog han, efterat det er skeet, kan bevare saa megen Upersonlighed (Objektivitet), at han kan leve hen og lade som Intet, at han kan høre Prophetens Fortælling og lade som Intet — indtil saa Propheten træt af denne, i vort Aarhundrede som Dannelse og Alvor saa prisede, Upersonlighed eller Objektivitet, bruger Myndigheden og siger: Du est Manden.

Du seer tillige heraf, hvilket Dyb af List og Underfundighed det er, naar en Verdens Dannelse i Christenheden, benyttende sig af hvad der unegteligt er sandt, at det selvisk ideligt at anbringe sit Jeg og sin Personlighed er Forfængelighed, at man benyttende sig deraf har faaet det gjort til Forfængelighed, det som just i Forhold til Guds-Ord er Alvoren, saa man fritager sig for Alvoren og Alvorens Anstrengelse og netop derved sikkrer sig Anseelse som den Alvorlige og Dannede. O, Dyb af Underfundighed! Man gjør Guds Ord til et Upersonligt, et Objektivt, en Lære — istedetfor at det er Guds Stemme, Du skal høre; saaledes hørte Fædrene det, denne Guds forfærdende Stemme, nu klinger det Objektivt som Kattun! Og man forholder sig upersonligt (objektivt) til dette Upersonlige; og paa Høiden af en Verdens Dannelse, i Spidsen for det dannede Publikum, Videnskaben, trodser man paa, at dette er Alvor og Dannelse, man ynker hine personlige (subjektive) Stakler om muligt ind i en Skammekrog! O, Dyb af Underfundighed! Thi denne Upersonlighed (Objektivitet) i Forhold til Guds

Ord, den falder det os Mennesker kun altfor let at bevare, det er virkelig en medfødt Genialitet, som vi Alle har, Noget som vi faaer gratis — ved Arvesynden, da denne lovpriste Upersonlighed (Objektivitet) er hverken mere eller mindre end Samvittighedsløshed. Og det forstaaer sig, Samvittighedsløshed, naturligviis ikke saa den yttrer sig, hvad der er taabeligt, dumt og uklogt, som Politi-Forbrydelser, nei, nei med Maade, til en vis Grad og saa med Smag og Dannelse, den gjør Livet beqvemt og nydelsesrigt — men er det dog ikke for meget at gjøre den til Alvor og Dannelse!

Nei, naar Du skal læse Guds Ord for at see Dig i Speilet, saa maa Du i eetvæk under Læsningen sige til Dig selv: det er mig der tales til, mig der tales om.

Der var et Menneske, som gik fra Jerusalem til Jericho og faldt iblandt Røvere, hvilke baade klædte ham af og sloge ham og gik bort og lode ham ligge halvdød — naar Du nu læser »men ved en Hændelse drog en Præst den samme Vei, og der han saae ham, gik han forbi« saa skal Du sige til Dig selv »det er mig«. Du skal ikke søge Udflugter, endnu mindre blive vittig (thi i den verdslige Verden der kan en Vittighed jo rigtignok gjøre Fyldest selv for den største Nederdrægtighed, men saa er det ikke, naar Du læser Guds Ord), Du skal ikke sige »det er ikke mig, det var jo en Præst, og jeg er ikke Præst, hvorimod jeg finder det ypperligt af Evangeliet at lade det være en Præst, thi Præsterne ere de allerværste.« Nei, naar Du læser Guds Ord skal det være Alvor, og Du skal sige til Dig selv »denne Præst det er mig.« Ak, at jeg kunde være saa ubarmhjertig, og jeg som dog kalder mig en Christen — og forsaavidt er jeg jo ogsaa en Præst, idetmindste veed vi ellers godt at gjøre det gjældende, naar det gjælder om at frigjøre os fra Præsterne, thi saa sige vi: christeligt ere Alle Præster. Ak, at jeg kunde være saa ubarmhjertig, at jeg kunde see Sligt (og jeg saae det, der staaer i Evangeliet »der han saae ham, gik han forbi«) og see det urørt! — »Desligeste ogsaa en Levit, der han kom til Stedet, gik han til og saae ham og gik forbi.« Her skal Du sige »det er mig, o, at jeg kunde være saa haardhjertet, og at det, naar det een Gang tidligere er hændt mig, at det saa skal kunne hænde mig endnu en Gang, at jeg ikke er blevet bedre!« — Og der kom en praktisk Mand ad den samme Vei, da han kom i Nærheden, sagde han til sig selv »hvad er det,

---

et Menneske, som gik fra Jerusalem til Jericho] smlgn. Luc. 10, 30 ff.

der ligger et halvdød Menneske, det er nok ikke værd, at jeg gaaer ad den Vei, det kunde jo blive en Politi-Sag, eller Politiet kunde maaskee komme til i samme Øieblik og tage mig fast som Gjerningsmanden« — saa skal Du sige til Dig selv: »det er mig, o, at jeg kunde være saa lurvet klog, og ikke blot dette, men at jeg saa bagefter kunde glæde mig derover, at jeg, da jeg fortalte en af mine Bekjendte det, kunde glæde mig over, at han prisede det som saa klogt og praktisk af mig!« — Og der kom En i dybe Tanker tænkende paa ingen Ting ad den samme Vei, han saae slet ikke Noget og gik forbi — saa skal Du sige til Dig selv »det var mig, jeg Fæ, at jeg kan gaae saaledes og tosse uden at see, at der ligger et halvdød Menneske«; og saaledes vilde Du dog tale til Dig selv, hvis en stor Skat havde ligget paa den Vei, og Du var gaaet forbi uden at see den. — »Men en Samaritan reiste og kom til ham.« For ikke at blive træt af ideligt at sige »det er mig« kan Du her til en Afvexling sige »det var ikke mig, ak, nei saaledes er jeg ikke!« — Naar saa Parabelen ender og Christus siger til Pharisæeren »gak bort og gjør Du lige saa« saa skal Du sige til Dig selv: »det er mig, der tales til, flux afsted.« Du skal ikke søge Udflugter, endnu mindre forsøge Dig i Vittigheder (thi gudelig forstaaet gjør Vittighed sandeligen ikke Fyldest for Noget, men skærper blot Dommen), Du skal ikke sige: »jeg kan paa Ære forsikkre, at det Tilfælde er aldrig hændt i mit Liv at jeg er kommet ad en Vei, hvor der laae et halvdød Menneske, som var overfaldet af Røvere; overhovedet er Røvere en Sjeldenhed hos os.« Nei, saaledes skal Du ikke tale, Du skal sige »det er til mig Ordet er sagt: gaa bort og gjør lige saa.« Thi Du forstaaer Ordet meget godt. Og traf Du aldrig paa Din Vei En, der var overfaldet af Røvere: der er paa Din Vei som paa min Elendige nok. Eller for at tage et Exempel, der dog altid har en Lighed med hiint i Evangeliet, kom Du aldrig ad en Vei, hvor der, om ikke bogstaveligt saa dog alligevel i Sandhed, laae En, hvem Bagtalelse og Bagvaskelse havde overfaldet og klædt nøgen af og ladet ligge halvdød? Og der kom en Præst ad den samme Vei, og han gik forbi — det vil sige, han hørte først, hvad Bagtalelsen fortalte om det Menneske, og saa gik han videre — og fortalte Historien videre; og denne Præst, skal Du sige til Dig selv, ja, om Du saa var Biskop eller Provst, Du skal alligevel sige til Dig selv: denne Præst det var mig! Og der kom en Levit ad den samme Vei, og han gik forbi — det vil sige, efter først i Forbigaaende at have faaet Nyheden at vide, saa gik han forbi og tog Nyheden med; og denne Levit, skal Du sige til Dig selv, det var mig! Og saa kom

der en Borgermand forbi; han hørte ogsaa Historien, og saa gik han med det, og sagde: »det er rigtig en Skam, at man — hvad jeg nu gjør! — fortæller det og det om den Mand«; og denne Borgermand, skal Du sige til Dig selv, det var mig! Det var mig, o, dette er jo værre end hiin Historie i Evangeliet, thi hverken Præsten eller Leviten var dog med at slaae Manden halvdød, men her ere de Røvernes Medskyldige.

Du læser om hiin Øverste, Medlem af Synedriet, at han gik til Christus om Natten. Du skal ikke adsprede Din Opmærksomhed, ikke engang ved at gjøre den dog maaskee rigtige Bemærkning, at det var underligt af ham at vælge den Tid, thi hvad hjælper det dog, naar man vil være skjult, at vælge at gaae om Natten, naar man gaaer til Den, der er Lyset, som der staaer i Psalmen (139, 11) »vilde jeg sige, Mørket maa dog skjule mig, saa bliver Natten et Lys omkring mig, Mørket selv er ikke mørkt for Dig, og Natten lyser som Dagen«. Nei, saaledes skal Du ikke tale, ak, thi Du forstaaer kun altfor godt, hvorfor han valgte Natten, at, er Christus end »Veien«, i Samtidigheden var han — og hvis han kom igjen, han var det vel atter — den forbudne Vei.

Naar Du da læser derom, om ham, paa hvem Christus dog havde gjort et Indtryk, men kun saaledes, at han hverken kunde ganske hengive eller ganske løsrive sig, hvorfor han valgte Natten, at stjæle sig til ham i Natten: da skal Du sige til Dig selv »det er mig.« Du skal ikke søge Udflugter, ikke blande uvedkommende Ting ind, Du skal overhovedet sidde rolig i Timen, Du skal ikke sige: »det var en af de Fornemme, og saaledes ere de Fornemme, store paa det, og saa feige og troløse, hvor skulde ogsaa det Evangelium, som er for de Fattige, kunne være for de Fornemme!« Nei, saaledes skal Du ikke tale. Naar Du læser Guds Ord, saa har Du intet med de Fornemme eller med de Fornemme i Almindelighed at gjøre, eller med at anklage dem; thi var Du selv en af de Fornemme, Du har dog kun med Dig selv at gjøre. Nei, Du skal sige: »det er mig«. Og maa Du tilstaae Dig selv, at Du virkelig var ifærd med at gjøre denne Bemærkning om de Fornemme, saa skal Du ikke blot sige: »det var mig«, men tilføie: det er mig, der saa ovenikjøbet vilde søge Udflugter, endnu engang (hvor lidet det end hjælper, naar jeg er for Den, som er Lyset) skjule mig i Nattens Mørke, i den Udflugt eller Undskyldning som forstod jeg ikke Guds Ord, som var det blot de Fornemme der

---

hiin Øverste] Nicodemus, Joh. 3, 1 ff.

taltes om. Nei, det var mig. O, at jeg kunde være saa ussel, en saadan Pjalt, hverken kold eller varm, hverken det Ene eller det Andet.

Saaledes (dette er blot et Par Exempler) skal Du læse Guds Ord; og som man, efter hvad Overtroen beretter, ved at læse Besværgelses-Formler kan mane Aander til sig: saaledes skal Du (og dette er det først Fornødne) naar Du blot nogen Tid vedbliver at læse Guds Ord paa den Maade, Du skal læse en Frygt og Bæven ind i Din Sjel, saa det, med Guds Bistand, skal lykkes Dig at blive et Menneske, en Personlighed, frelst fra at være denne rædsomme Uting, hvortil vi Mennesker — skabte i Guds Billede! — ere blevne forgjorte, et upersonligt, et objektivt Noget. Det skal, naar Du læser Guds Ord paa den Maade, det skal — om det end vil være Dig forfærdeligt, men husk paa det er Frelsens Betingelse! — lykkes Dig, det Fordrede, at betragte Dig selv i Ordets Speil. Kun saaledes lykkes det.

Thi er Guds Ord for Dig blot en Lære, et upersonligt, et objektivt Noget, saa er det intet Speil — en objektiv Lære kan ikke kaldes et Speil; det er ligesaa umuligt at speile sig i en objektiv Lære som at speile sig i en Muur. Og vil Du forholde Dig upersonligt (objektivt) til Guds Ord, saa kan der ikke være Tale om, at dette skulde være at betragte sig selv i Speilet, thi til at speile sig fordres dog vel en Personlighed, et Jeg; en Muur kan sees i et Speil, men ikke speile sig, eller betragte sig selv i Speilet. Nei, Du maa under Læsningen af Guds Ord i eetvæk sige til Dig selv: det er til mig, det er om mig, der tales.

Endeligen maa Du, hvis Du til sand Velsignelse skal betragte Dig selv i Ordets Speil, ikke strax glemme, hvorledes Du saae ud, ikke være den glemsomme Hører (eller Læser), om hvilken Apostelen taler: han betragtede sit legemlige Ansigt i et Speil, men glemte strax, hvorledes han saae ud.

Dette er da indlysende nok; thi at see sig i et Speil og saa strax glemme, det er jo som at skrive i Sandet eller i Vandet, eller som at tegne i Luften.

Det Rigtigste er derfor, at Du strax siger til Dig selv, jeg vil strax begynde med at forhindre mig i at glemme, strax, endnu i dette Øieblik, jeg lover mig det selv og Gud, om det saa kun var for den næste Time eller for den Dag idag; saa længe skal det da være vist, at jeg ikke glemmer. Det er det Rigtigste, tro Du mig, og Du veed nok, jeg skal være lidt af en Sjelekyndig, og hvad Du ikke veed, ak det veed jeg, i hvor mange Lidelser, i

hvor bittre Erfaringer jeg er blevet det, hvis jeg ellers er blevet det. At bære sig saaledes ad er langt rigtigere end strax at tage Munden for fuld og strax sige: »jeg skal aldrig glemme.« O, min Ven, det er meget bedre, at Du aldrig glemmer strax at huske det, end at Du strax siger: jeg skal aldrig glemme det. Alvor er just at have denne redelige Mistanke til sig selv, at omgaaes sig selv som en Mistænkelig, som en Pengemand omgaaes en Uvederhæftig, til hvem han siger: »ja, disse store Løfter hjælper ikke meget, jeg vil hellere have en lille Deel af Summen strax.« Og saaledes ogsaa her. O, det seer saa fattigt ud, naar man har lovet sig selv aldrig at glemme — saa just strax i den næste Time at skulle begynde paa at huske! Og dog, denne næste Time afgjør maaskee Alt; den næste Time efter hvad vi kalde en stille Time, denne næste Time er den critiske Time. Lader Du den gaae hen og siger: »jeg har lovet aldrig at glemme, altsaa hele mit Liv er indviet til at huske, hvilken Smaalighed saa at være saa nøieregnende med denne nærmest liggende Time« — siger Du det: saa er det egentligen afgjort, at Du bliver den glemsomme Hører eller Læser. Tænk Dig En, der har været og er hengiven til en Lidenskab. Der kommer nu et Øieblik (og saaledes kommer der for Enhver, maaskee mange Gange, ak maaskee mange Gange forgjeves!) et Øieblik, hvor han ligesom er standset; en god Beslutning vaagner. Tænk Dig da, at han (lad det være f. Ex. en Spiller) sagde til sig selv en Morgen »saa lover jeg høit og helligt, jeg skal aldrig mere befatte mig med at spille, aldrig mere — iaften skal det være den sidste Gang«: o, min Ven, han er tabt! Jeg tør snarere holde paa det Modsatte, hvor underligt det end synes, dersom der var en Spiller, der i et saadant Øieblik sagde til sig selv »nu vel, Du skal faae Lov til hele Dit øvrige Liv at spille hver evige Dag — men iaften skal Du lade det være«; og han gjorde det: o, min Ven, han er vistnok frelst! Thi hiin Førstes Beslutning er en Gavtyvestreg af Lysten, den Andens er at narre Lysten; den Ene bliver narret af Lysten, den Anden narrer Lysten. Lysten er kun stærk i Øieblikket, faaer den blot øieblikkeligt sin Villie, saa skal der fra dens Side ikke være noget til Hinder for at give Løfte for hele Livet. Men at vende Forholdet om og sige: »nei, blot ikke idag, men imorgen, iovermorgen o. s. v.«, det er at narre Lysten; thi skal der ventes, saa taber Lysten Lysten, indlades den ikke øieblikkeligt, naar den melder sig, fremfor enhver Anden, hedder det, at den først kan tilstedes Adgang imorgen, saa forstaaer Lysten (hurtigere end den meest indsmigrende og snedigste Hofmand eller den listigste Qvinde forstaaer, hvad det be-

tyder, naar dette hænder dem i Forgemakket) Lysten forstaaer, at den ikke mere er Eet og Alt, det vil sige, at den ikke mere er »Lysten«. Saaledes med det at passe paa, at man ikke strax glemmer; lov ikke, aldrig at ville glemme, mod saa at være fritaget for i den næste Time strax at huske, nei, saa vend hellere Forholdet om, siig: Dette er jo ikke Noget at huske paa hele mit Liv, men jeg lover, at jeg skal huske paa det strax i den næste Time, og det skal jeg holde.

Naar Du da nu gaaer herfra (thi vi kunde jo tænke os, at det var en Tale, der var blevet holdt), saa faa ikke travlt med at bedømme Talen eller Taleren. Thi vistnok kan Du forsaavidt ikke siges strax at have glemt Talen; men paa den Maade at erindre den er dog at være en glemsom Tilhører. Nei, — og dog, glem Talen og Taleren; men naar Du kommer hjem, læs for Dig selv, om muligt høit, Dagens Text igjennem — o, men gjør det strax! Ikke sandt, det vil Du gjøre? Tak derfor. Og dersom der var En, der maaskee først om ti Aar ganske af en Hændelse kom til at læse denne Tale og læste den til Ende: o, det er Dig jeg beder, læs saa for Dig selv, om muligt høit, Dagens Text, o, men gjør det strax! Ikke sandt, det vil Du gjøre? Tak derfor.

Og Du, o Qvinde, Dig er det jo endog forbeholdt at kunne være Billedet paa den Ordets Hører og Læser, som ikke er glemsom. Du efterkomme sømmeligt Apostelens Formaning: Qvinden tie i Menigheden; det er sømmeligt. Heller ikke befatte hun sig med hjemme at gaae og prædike; det er uklædeligt. Nei, taus være hun; i Taushed gjemme hun Ordet; hendes Taushed være Udtrykket for, at hun gjemmer det dybt. Troer Du ikke paa Taushed? Det gjør jeg. Da Kain havde dræbt Abel, da taug Abel. Men Abels Blod raaber til Himlen; det raaber (ikke: det raabte) det raaber til Himlen; frygtelige Veltalenhed, der aldrig forstummer; o, Tausheds Magt! Hiin kongelige Mand, der bærer Navnet den Tause — betydede hans Taushed ikke Noget? De Andre have vel talet høirøstet nok om Statens Frelse og maaskee om, hvad de vilde gjøre — kun han taug. Hvad betydede denne Taushed? At han var Manden, at han frelste Staten; o, Tausheds Magt!

Saaledes med Qvinden. Lad mig beskrive Dig en saadan Qvinde, en Ordets Hører, der ikke glemmer Ordet; men glem dog

---

Apostelens Formaning] 1. Cor. 14, 34. Abels Blod raaber til Himlen] smlgn. 1. Mos. 4, 10. Hiin kongelige Mand, der bærer Navnet den Tause] Vilhelm den Tause af Oranien, der var Sjælen i Nederlændernes Frihedskamp mod Spanien.

ikke over denne Beskrivelse, selv at blive en Saadan! Som sagt, hun taler ikke i Menigheden, hun tier; ei heller taler hun hjemme om Religionen, hun tier. Hun er heller ikke som en Aandsfraværende, langt borte i andre Egne: Du sidder og taler med hende; og som Du bedst sidder, siger Du ved Dig selv: hun er taus — hvad betyder denne Taushed? Hun passer sit Huus, er ganske nærværende, som med sin hele Sjel ved end den mindste lille Ubetydelighed, hun er glad, stundom fuld af Spøg og Munterhed, hun er, næsten mere end Børnene, Glæden i Huset — og som Du allerbedst sidder og seer paa hende, siger Du til Dig selv: hun er taus; hvad betyder denne Taushed? Og dersom saa selv Den, der staaer hende nærmest, til hvem hun er knyttet ved uopløseligt Baand, hvem hun elsker af sin hele Sjel, og som har Krav paa hendes Fortrolighed — dersom det kunde tænkes, at han vilde sige ligefrem til hende »hvad betyder denne Taushed, hvad tænker Du paa; thi der er Noget bag ved alt det Andet, Noget Du ligesom altid maa have i Tanke, siig mig det!«: hun siger det ikke ligefrem; undvigende siger hun maaskee i det Høieste »gaaer Du saa med i Kirke paa Søndag!« — og saa taler hun om andre Ting; eller hun siger »lov mig at læse en Prædiken høit for mig paa Søndag!« — og saa taler hun om andre Ting. Hvad betyder denne Taushed?

Hvad den betyder? ja, lad os ikke forske videre derefter; siger hun Intet ligefrem til sin Mand, saa kunne vi Andre da ikke forlange at faae Noget at vide. Nei, lad os ikke forske videre derefter, men betænke, at denne Taushed, det er just hvad vi behøve, hvis Guds Ord skulde faae lidt Magt over Menneskene.

O, dersom man (hvad man, christeligt, vistnok er berettiget til) idet man betragter Verdens nuværende Tilstand, hele Livet, maatte, christeligt, sige: det er en Sygdom — og dersom jeg var en Læge: hvis da Nogen spurgte »hvad mener Du der maa gjøres?« jeg vilde svare »det Første, den ubetingede Betingelse for at der kan gjøres Noget, altsaa det Første, der maa gjøres, er: skaf Taushed, anbring Taushed, Guds Ord kan ikke høres, og skal det, betjent ved larmende Midler, raabes støiende ud for at høres med i Spektaklet, saa bliver det ikke Guds Ord; skaf Taushed! O, Alt larmer; og som man siger om en hidsig Drik, at den rører Blodet, saaledes er i vore Tider ethvert, selv det ubetydeligste Foretagende, enhver, selv den meest intetsigende Meddelelse, blot beregnet paa at ryste Sandserne eller paa at røre Massen, Mængden, Publikum, Larmen! Og Mennesket, dette kløgtige Hoved, det er blevet som søvnløst for at udfinde nye, nye Midler til at forøge Larmen, til

at udbrede, med størst mulige Hast og efter størst mulige Maalestok, Støien og det Intetsigende. Ja, Omvendtheden er vel snart naaet: Meddelelsen er vel snart bragt ned til det Laveste i Retning af Betydningsfuldhed, og samtidigt have Meddelelses-Midlerne vel omtrent naaet et Høieste i Retning af hastig og Alt oversvømmende Udbredelse; thi hvad hastes der vel saa meget med at faae ud, og paa den anden Side, hvad har større Udbredelse end: Piat! O, skaf Taushed!«

Og det kan Qvinden. Der fordres en ganske overordentlig Overlegenhed, hvis en Mand ved sin Nærværelse skal paabyde Mænd Taushed: derimod enhver Qvinde kan, indenfor sin Grændse, i sin Kreds, formaae det, hvis hun, ikke selvisk men ydmygt tjenende et Høiere, vil det.

Sandeligen, Naturen har ikke forfordeelt Qvinden, Christendommen sandeligen heller ikke. Nu og det er menneskeligt, saaledes ogsaa qvindeligt, indenfor sin Grændse sømmeligen at ville have sin Betydning, være — nu vel! — være en Magt. Saa kan en Qvinde paa forskjellig Maade øve Magt, ved sin Skjønhed, ved sin Ynde, ved sine Gaver, ved sin dristige Indbildningskraft, ved sit lykkelige Sind — hun kan ogsaa forsøge paa en larmende Maade at blive Magt: det Sidste er uskjønt og usandt, det Første det er dog skrøbeligt og usikkert. Men vil Du være en Magt, o Qvinde, lad mig betroe Dig, hvorledes. Lær Taushed; og lær Taushed fra Dig! O, Du veed jo — ja, naar kun knappere Kaar blev Dig til Deel, Du veed dog, venligt, venligt-indbydende at indrette Dit Huus, Dit Hjem i al Tarvelighed ikke uden Fortryllelse; og hvis rigere Kaar blev Dig til Deel, Du veed, smagfuldt, hyggeligt-overtalende at indrette Dit Huus, Dit Hjem ikke uden Fortryllelse; og hvis Overflod blev Dig til Deel, Du veed, med sindrig Takt næsten skjulende Rigdommen, just derved at udbrede en vis Fortryllelse over Dit Huus, Dit Hjem, enende Rigdom og Tarvelighed: mit Øie er ikke blindt derfor, jeg har maaskee kun altfor meget Digterisk i mig; men lad Andre prise dette. Derimod er der Eet; hvis Du glemte at anbringe dette i Dit Huus, Dit Hjem — det Vigtigste mangler: det er: Taushed! Taushed! Taushed; det er ikke et bestemt Noget, thi det bestaaer jo ikke deri, at der ikke tales. Nei, Taushed er som den milde Belysning i det hyggelige Værelse, som Venligheden i den tarvelige Stue: det er ikke den, man taler om, men den er der og udøver sin velgjørende Magt. Taushed er som den Stemning, Grund-Stemningen, der ikke drages frem, derfor hedder den just Grund-Stemningen, fordi den ligger til Grund.

Men denne Taushed kan Du ikke saaledes anbringe, som Du f. Ex. sender Bud efter En, der hænger Gardiner op; nei, skal Taushed anbringes, det forholder sig til Din Nærværelse, eller til hvorledes Du er i Dit Huus, Dit Hjem. Og naar Du saa, ved Din Nærværelse, Aar efter Aar stadigen har anbragt Taushed i Dit Huus, saa vil tilsidst ogsaa denne Taushed være der i Din Fraværelse, et Vidnesbyrd om Dig, endeligen, ak, en Erindring om Dig!

Der er et Tillægsord, som betegner den afgjørende Egenskab for Qvinden; hvor stor Forskjel der end i de mangfoldige Henseender kan være imellem Qvinde og Qvinde, dette fordres af enhver Qvinde, ingen Overflod skjuler, ingen Fattigdom undskylder denne Mangel; det er dermed som med det Magtens Tegn, Øvrigheden bærer: der er Forskjel mellem Personerne, den ene er den Øverste, en meget høitstaaende Mand i Samfundet, en anden er den Ringeste, en meget underordnet Mand i Samfundet; men Eet have de fælles, Magtens Tegn. Denne Egenskab er: Huslighed, Qvindens Charakteer, som det skal være Mandens Charakteer at være Charakteer; den talløse Skare af Qvinder med alle disse mangfoldige og mangfoldigt forskjelliggjorte Forskjelligheder, Eet skal de Alle have fælles, som de Alle have det fælles, at være Qvinde: Huslighed. Tag en tarvelig, borgerlig Kone — hvis det med Sandhed kan siges om hende, at hun er huslig: Ære være hende; jeg bøier mig lige saa dybt for hende som for en Dronning! Og paa den anden Side, dersom Dronningen ikke har Huslighed, saa er hun dog kun en maadelig Madame. Tag en ung Pige, om hvem det hedder, at det var Synd at sige, at hun er nogen Skjønhed — dersom hun, som den unge Pige kan være det, er huslig: Ære være hende! Og paa den anden Side, en straalende Skjønhed, og, for den Sags Skyld, giv hende allehaande Talenter i Tilgift, og, for den Sags Skyld, lad hende være en Navnkundighed — men hun er ikke huslig, ja, hun har ikke engang Ærbødighed derfor: hun er dog med samt sine Talenter, Skjønhed og Navnkundighed et maadeligt Fruentimmer. Huslighed! Derved gjøre vi Qvinden den store Indrømmelse, at det egentligen er hende, der skaber Huset; den unge Pige, selv om hun aldrig blev gift, vi bestemme alligevel hendes Rang efter den qvindelige Værdighed: Huslighed. Men Taushed anbragt i et Huus, det er Evighedens Huslighed!

Dog hvis Du, o Qvinde, skal kunne anbringe denne Taushed, lære den fra Dig, saa maa Du selv gjøre Skole. Du maa passe paa, skaffe Dig Tid, hvor Du selv, hver Dag, samler Dig i Indtrykket af det Gudelige. Du maa skaffe Tid; og har Du end nok

saa meget at tage vare, o, Du er jo — her kommer det igjen — Du er jo huslig; og naar man husligt omgaaes Tiden, saa faaer man nok Tid. Det maa Du passe paa. Manden har saa meget at overfare, saa meget med det Larmende at gjøre og kun altfor meget: passer Du ikke paa, at Alt er i Orden, at Tausheden er der, saa kommer der aldrig Taushed ind i Dit Huus.

Pas da vel paa dette! Thi i disse Tider lærer et Pigebarn saa meget i Institutet, baade Tydsk og Fransk og Tegning; og i Hjemmet lærer hun vistnok mangen gavnlig Ting: Spørgsmaal, om hun i disse Tider lærer Det, der er det Vigtigste, Det, som hun senere skal lære fra sig (thi det er da kun Enkelte, der senere komme til at lære Tydsk og Fransk fra sig) om hun lærer: Taushed. Jeg veed det ikke; men Du, Du være opmærksom i denne Henseende, det er jo Din Opgave at anbringe Taushed. Husk paa Apostelens Ord om at betragte sig selv i Ordets Speil. Thi en Qvinde, der speiler sig meget, hun bliver forfængelig og forfængelig snaksom! Ak, og en Qvinde, der speiler sig i Tidens Speil, hun bliver høirøstet støiende! O, men en Qvinde, der speiler sig i Ordets Speil, hun bliver taus! Og bliver hun det, det er maaskee det stærkeste Udtryk for, at hun ikke er en glemsom Læser eller Hører. Den, som, efter at have betragtet sig i Ordets Speil, blev talende, det kan være et Tegn paa ikke at have glemt, maaskee; men Den, der blev taus, det er sikkert. Du veed det jo: Den, som blev forelsket — og blev talende: nu ja! men at blive taus: det er sikkrere.

II.

APOSTLERNES GJERNINGER,

1 Cap. V. 1—12.

Denne hellige Lectie skrives i Apostlernes Gjerninger

1 Cap. V. 1—12.

Den første Beretning skrev jeg, o Theophile! om alt det, som Jesus foretog sig baade at gjøre og lære, indtil den Dag, han blev optagen, efterat han havde givet Apostlerne, hvilke han havde udvalgt, Befaling ved den Hellig Aand; for hvilke han og, efterat han havde liidt, fremstillede sig levende, med mange Beviisninger, da han blev seet af dem i fyrretyve Dage, og talede om det, som hører til Guds Rige. Og der han havde forsamlet dem, befoel han dem, at de skulde ikke vige fra Jerusalem, men oppebie Faderens Forjættelse, hvilken, sagde han, I have hørt af mig. Thi Johannes døbte vel med Vand, men I skulle døbes med den Hellig Aand, om ikke mange Dage. Som de nu vare forsamlede, spurgte de ham, og sagde: Herre, vil du paa denne Tid oprette Israel Riget? Men han sagde til dem: det tilkommer ikke Eder at vide Tid og Stund, hvilke Faderen haver forbeholdt sin egen Magt. Men I skulle annamme den Hellig Aands Kraft, som skal komme over Eder; og I skulle være mine Vidner, baade i Jerusalem og i det ganske Judæa og Samaria, og indtil Jordens Ende. Og der han dette havde sagt, blev han optagen i det de saae derpaa, og en Sky tog ham bort for deres Øine. Og som de stirrede op mod Himmelen, der han foer hen, see, da stode to Mænd hos dem i hvide Klæder, hvilke og sagde: I galilæiske Mænd, hvi staae I, og see op til Himmelen? Denne Jesus, som er optagen fra Eder til Himmelen, skal komme igjen saaledes, som I have seet ham fare til Himmelen.

Bøn.

Herre Jesus Christus, Du som forudvidste Din Skjebne, og dog ikke drog Dig tilbage; Du som saa lod Dig føde i Armod og Ringhed, derpaa, i Armod og Ringhed, bar Verdens Synd, en Lidende, indtil Du, forhadt, forladt, bespottet, bespyttet, endeligen endog forladt af Gud bøiede Dit Hoved i den forsmædelige Død: o, Du opløftede det dog igjen, Du evige Seierherre, Du der vel ikke seirede over Dine Fjender i Livet, men i Døden seirede endog over Døden; Du opløftede, for evig seierrig, igjen Dit Hoved, Du Himmelfarne! At vi maatte følge Dig efter!

Christus er Veien.

Christus er Veien. Det er hans egne Ord, saa maa det vel være Sandhed.

Og denne Vei er trang. Det er hans egne Ord, saa maa det vel være Sandhed. Ja, om han end ikke havde sagt det, det vilde dog være Sandhed. Her har Du Exemplet paa, hvad det at »prædike« i høieste Forstand er. Thi om Christus end aldrig havde sagt »den Port er snever, og den Vei er trang, som fører til Livet«, see paa ham, og Du seer strax: den Vei er trang. Men dette er jo en ganske anderledes stadig og ganske anderledes indtrængende Forkyndelse af, at Veien er trang, det, at hans Liv hver evige Dag, hver Time, hvert Øieblik udtrykker: Veien er trang — end hvis hans Liv ikke havde udtrykt det, og han da nogle Gange havde forkyndt: Veien er trang. Du seer tillige her, at det er den størst mulige Afstand fra den sande Christendoms Forkyndelse, at en Mand, hvis Liv hver Dag, hver Time paa Dagen, hvert Øieblik udtrykker det Modsatte, at han forkynder i en halv Times Tid det Christelige. En saadan Forkyndelse forvandler det Christelige til lige det Modsatte. I hiin gamle Psalme (»o store Gud vi love Dig«), som nævner de forskjellige Ordets Forkyndelser, nævnes heller ikke den Art Forkyndelse, en Opfindelse fra en senere Tid — »da Christendommen fuldkommen har seiret«. I Psalmen hed-

---

Christus er Veien] smlgn. Joh. 14, 6. denne Vei er trang] smlgn. Matth. 7, 14.

der det »Propheterne kundgjorde Dig« (Gud); de vare de Første i Tiden. Dernæst »Apostlerne forkyndte Dig«. Det er det Overordentlige: Propheter og Apostle. Nu kommer der en heel Skare, et Mylder af Mennesker — der kommer da baade Du og jeg med kan jeg tænke — ja, hør nu »Og Martyrskaren priste Dig i Dødens Stund høitidelig.« Og saa er det forbi. Dette er den sande Forkyndelse af Læren om, at Veien er trang; Forkynderen spotter ikke sig selv, som hvis den Vei, han selv gik, var let, medens han dog (maaskee rørt, overbevisende, maaskee ikke uden Taarer — dog maaskee det ogsaa falder ham let at græde!) forkynder, at »Veien« er trang, nemlig ikke den, han gaaer ad. Nei Forkynderens Liv udtrykker Læren: Veien er trang; der er kun een Vei, den ad hvilken Forkynderen gaaer, forkyndende, at »Veien« er trang. Der er ikke to Veie, en let, banet, ad hvilken Forkynderen gaaer, forkyndende, at »Veien« er trang, nemlig den sande Vei, den Vei, som han ikke gaaer ad, saa hans Forkyndelse indbyder Menneskene at følge Christum efter ad den trange Vei, medens hans Liv, og det øver naturligviis en langt større Magt, indbyder dem at følge Forkynderen efter ad den lette, banede Vei. Er dette Christendom? Nei, christeligt, skal Liv og Forkyndelse udtrykke det Samme, dette Samme: »Veien« er trang.

Og denne Vei, som er Christus, denne trange Vei, den er trang i sin Begyndelse.

Han fødes i Armod og Usselhed; næsten fristes man til at tænke, at det ikke er et Menneske, der her fødes — han fødes i en Stald, svøbes i Klude, lægges i en Krybbe, forunderligt nok, dog allerede som Barn efterstræbt af Magthaverne, saa de fattige Forældre maae flygte med ham. Det er i Sandhed endog en sær trang Vei; thi, naar man fødes i Høihed, f. Ex. som Thronarving, ja, saa kan det vel hænde, at man bliver Gjenstand for de Mægtiges Efterstræbelser; men at fødes i en Stald og svøbes i Klude — det er Armod og Fattigdom, som kan være Trang nok; men saa pleier man ogsaa at være fritagen for Efterstræbelser af de Mægtige.

Men som han ikke synes ved Fødselen bestemt til Høihed, saa blev det ogsaa saaledes, omtrent som det var ved Begyndelsen: han lever i Armod og Ringhed, har ikke Det, hvortil han kan helde sit Hoved.

Dette vilde vel allerede omtrent være nok, for at der, menneskelig talt, maatte siges om en Vei, at den er trang. Og dog er Dette vel det Letteste paa den trange Vei.

Veien er ganske anderledes trang, og lige fra Begyndelsen. Thi hans Liv er lige fra Begyndelsen en Fristelses-Historie; det er

ikke blot et enkelt Afsnit af hans Liv, de fyrgetyve Dage, der er Fristelsens Historie, nei hans Liv (som det ogsaa er: Lidelses-Historien) er Fristelses-Historien. Han er i ethvert Øieblik af sit Liv fristet — det vil sige, han har denne Mulighed i sin Magt, at tage sit Kald, sin Opgave forfængeligt. I Ørkenen er det Satan, der er Fristeren, ellers er det Andre, som udføre Fristerens Rolle, snart Folket, snart Disciplene, maaskee ogsaa engang, især i Begyndelsen, de Mægtige have forsøgt sig deri, i at friste ham til at verdsliggjøre sit Kald, sin Opgave — og saa var han, paa den ene eller paa den anden Maade, blevet noget Stort i Verden, Konge og Hersker, hans elskede Disciples eneste Ønske, saa han jo kunde være fristet til for deres Skyld at give lidt efter, istedetfor menneskelig talt at maatte gjøre dem saa ulykkelige som muligt. Som da Andre med uhyre Anstrengelse lige fra Begyndelsen kæmpe for at blive Konge, Hersker: med en uendelig større Anstrengelse har han lige fra Begyndelsen maattet værge sig imod, at man ikke gjorde ham til Konge og Hersker. O, trange Vei! Trangt nok, naar Lidelsen er den uundgaaelige, naar der ingen Udvei er: trangere Vei, naar der i ethvert Lidelsens Øieblik (ak, og ethvert Øieblik var Lidelse!) er denne — frygtelige! — Mulighed, som næsten paanødes ham, denne Mulighed, saa let at kunne skaffe mere end Lindring, Seier og Alt hvad et jordisk Hjerte kunde begjere! Trange Vei, hvilken dog saa mangen sand Efterfølger har maattet tilbagelægge om end efter en mindre Maalestok! Det almindelige Menneskelige er, at hige efter at blive anseet for noget Stort; og det almindelige Falskneri er at udgive sig for noget mere end man er. Den religieuse Lidelse begynder anderledes. Ved Forholdet til Gud føler den Kaldede sig saaledes mægtig, at han ikke just fristes af Higen efter at blive anseet for mere. Nei, men i samme Øieblik gaaer der en Døds-Angest igjennem ham; thi han forstaaer: den Art Begavethed pleier at være den visse Undergang. Og saa er Fristelsen den, at sige mindre om sig selv end hvad sandt er. Det vil Ingen, Ingen kunne vide med ham, uden Gud; og gjør han det, saa venter Fryd og Jubel og Herlighed ham, thi saa seirer han — han skal altsaa just værge sig mod at seire. Trange Vei!

Veien er trang lige fra Begyndelsen; thi han veed lige fra Begyndelsen forud sin Skjebne. O, frygtelige Vægt af Lidelse ligefra Begyndelsen! Der var Mangen, Mangen, som gik freidig, næsten

---

de fyrgetyve Dage] Matth. 4, 1—2.

jublende i Kampen med Verden; han haabede paa, at han skulde seire. Dette skeete ikke saaledes, Sagen fik en anden Vending; men selv i det Øieblik, da det saae allermeest ud som den uundgaaelige Undergang, selv i det Øieblik var der dog maaskee i ham en menneskelig Haaben, at endnu kunde det vende sig til Seier, eller en gudfrygtig Haaben, at endnu kunde det Alt vende sig til Seier, da Alt er muligt for Gud. Men Christus vidste sin Skjebne fra Begyndelsen, vidste at den var uundgaaelig — han vilde den jo selv, han gik jo selv frit i den! Frygtelige Viden lige fra Begyndelsen! Da Folket, i Begyndelsen af hans Liv, jubler ham imøde, han veed i det Øieblik, hvad det betyder: at det er dette Folk, der vil raabe »korsfæst!« »Hvorfor vil han da indlade sig med Folket?« Formastelige, vover Du at tale saaledes til Menneskeslægtens Frelser! Nu gjør han atter en Kjerlighedens Gjerning mod dette Folk (og Andet var da hans hele Liv ikke), men han veed i samme Øieblik, hvad det betyder, at ogsaa denne Kjerlighedens Gjerning hører med for at bringe ham paa Korset; havde han her elsket sig selv og ladet være at gjøre Kjerlighedens Gjerning, saa var maaskee hans Korsfæstelse blevet tvivlsom. »Men saa kunde han jo ladet den Gjerning være!« Formastelige, vover Du at tale saaledes til Verdens Frelser! O, trange Vei! Trange Vei, hvilken dog mangen sand Efterfølger har maattet tilbagelægge, om end efter en mindre Maalestok! Det er for et menneskeligt Hjerte en glædelig Fornemmelse, at forvisse sig om, hvilke Kræfter der ere ham forundte. Saa er der et Øieblik i Begyndelsen da »den Kaldede« ligesom løfter paa sine Kræfter, glad og taknemmelig som et Barn for hvad ham forundtes. Og som et Barn begjerer han maaskee endnu mere, dog ydmygt; og det indrømmes ham. Og endnu mere, som indrømmes. Han overvældes næsten selv, han siger »nei, nu begjerer jeg ikke mere«. Men det er som var der en Stemme, der sagde til ham »o, min Ven, det er kun en ringe Deel af hvad Dig er forundt«. Da blegner han, den Kaldede, han synker næsten afmægtig sammen, han siger »o, min Gud, jeg forstaaer det; saa er da min Skjebne allerede afgjort, mit Liv indviet til Lidelse, offret. Og det skal jeg allerede nu kunne forstaae!« Trange Vei!

Ja, Veien er trang lige fra Begyndelsen; thi han veed lige fra Begyndelsen, at hans Arbeiden er at modarbeide sig selv. O, trang kan den vel være den Vei, hvor Du dog faaer Lov at bruge alle Dine Kræfter for at trænge igjennem, saa Modstanden er udenfor Dig; men naar Du skal bruge Dine Kræfter til at modarbeide Dig selv: det er som var det uendeligt for Lidet sagt, at sige den Vei

er trang, den er jo snarere ufremkommelig, spærret, umulig, afsindig! Og dog er den Vei, om hvilken det gjælder, at Christus er Veien, den er just saaledes trang. Thi det Sande, det Gode, hvilket han vil — dersom han ikke slipper det, dersom han arbeider for det af al sin Evne, saa arbeider han sig i den visse Undergang. Og paa den anden Side, dersom han for hurtigt sætter hele Sandheden ind, saa vil hans Undergang komme for tidligt; han maa altsaa, modarbeidende sig selv, en Tidlang synes at gaae ind i Sandsebedragene for desto dybere at sikkre Undergangen. Trange Vei! At gaae ad den Vei det er strax ved Begyndelsen som det at døe! Almægtigt ligesom at løfte paa Almagts-Kræfter; at være Menneske, og saaledes egnet til at kunne gjennemlide alle menneskelige Lidelser: og saa at skulle bruge disse Almagts-Kræfter for at modarbeide sig selv, at vide det lige fra Begyndelsen — o, lige fra Begyndelsen trange Vei!

Og denne Vei, som er Christus, denne trange Vei bliver saa i sin Fremgang trangere og trangere indtil det Sidste, indtil Døden.

Den bliver trangere; altsaa, den bliver ikke lidt efter lidt lettere. Nei, en Vei, der lidt efter lidt bliver lettere, om den gjælder det ikke, at Christus er Veien. En saadan Vei er den, ad hvilken den menneskelige Klogskab og Forstand gaaer. Een har maaskee mere Klogskab, større Forstand end en Anden, formaaer derfor at vove og holde længere ud, men bestandigt gjælder, at Forstanden og Klogskaben kan beregne, at naar der saa den længere eller kortere Tid er udholdt Lidelse og Anstrengelse, saa bliver Veien lettere, og man seirer endnu i Livet. Derimod, en Vei, som bliver trangere og trangere indtil det Sidste: ad denne Vei gaaer Klogskab og Forstand aldrig — »det var jo Galskab«.

Dog hvad enten det nu er Galskab eller Klogskab, det er saaledes: den trange Vei bliver trangere.

»Ild er jeg kommen at kaste paa Jorden, og hvor vilde jeg, at den var optændt allerede!« Det er et Suk — Veien er trang. Et Suk! Hvad er et Suk? Et Suk betyder, at der er Noget indespærret derinde, Noget, som vil ud, men som dog ikke kan, eller ikke maa komme ud, Noget som vil have Luft; saa sukker et Menneske og giver sig Luft (for ikke at omkomme) idet han tager efter Luft for ikke at omkomme. Ild er jeg kommen at kaste paa Jorden, og hvor vilde jeg, at den var optændt allerede! Hvorledes

---

»Ild er jeg kommen at kaste paa Jorden osv.«] Luc. 12, 49.

skal jeg beskrive denne Lidelse! Lad mig forsøge det; men lad mig strax forud tilbagekalde Forsøget og sige, det er kun et afmægtigt Intet, hvis det skulde beskrive Lidelsen. Tænk Dig da et Skib, men Du kan jo tænke det uendelig større end noget, der er seet i Virkeligheden, tænk Dig, for dog at sige Noget, at det kunde rumme hundrede tusinde Mennesker. Det er i Krigstid, i Slaget — og Krigens Plan fordrer: det maa sprænges i Luften. Tænk Dig den Styrende, som skal antænde denne Ild! Og dette er dog kun et usselt, intetsigende Billede. Thi hvad er hundrede tusinde Mennesker mod Slægten, og hvad er det samdrægteligen at sprænges i Luften mod Rædselen ved den Ild, som Christus skulde antænde, der, sprængende, skulde splidagtiggjøre Fader og Søn, Søn og Fader, Moder og Datter, Datter og Moder, Mandens Moder og Sønnens Hustru, Sønnens Hustru og Mandens Moder — og hvor Faren ikke er Dødens, men en evig Saligheds Fortabelse! »Ild er jeg kommet at kaste paa Jorden, og hvor vilde jeg, at den var optændt allerede!« Dog Øieblikket er der endnu ikke, det forfærdelige, medens det dog er det ikke mindre Forfærdelige, det Øieblik forud, hvor man sukker: o, gid det var skeet!

»O, Du vantroe Slægt! hvor længe skal jeg være hos Eder? hvor længe skal jeg taale Eder?« Det er et Suk. Det er som naar den Syge, ikke paa Syge- men paa Dødsleiet — thi det er ingen let Sygdom, han er opgivet! — reiser sig en Smule op, løftende Hovedet fra Puden og siger: hvad er Klokken? — Døden er det Visse, Spørgsmaalet er kun: hvor længe der er til? Hvad er Klokken? Dog Øieblikket er endnu ikke kommet, det forfærdelige, medens det dog er det ikke mindre Forfærdelige, Øieblikket forud, hvor den Lidende sukker: hvor længe har jeg endnu at holde ud?

Saa er han da for sidste Gang saaledes samlet med sine Apostle ved det Maaltid, efter hvilket han inderligen havde længtes, at æde med dem, inden han døer. Værgeløs er han som altid. Værgeløs. Ja, thi han kunde jo dog i een Henseende have værget sig. Han kunde — og det var en Mildhed, som vi Mennesker allerede uendeligt maatte have beundret — han kunde have sagt til Judas: bliv borte, kom ikke til dette Maaltid, Synet af Dig berører mig smerteligt. Eller han kunde have bedet en af Apostlene — uden dog at sige ham, hvad han vidste om Judas —

---

splidagtiggjøre Fader og Søn osv.] smlgn. Luc. 12, 53. »O, Du vantroe Slægt! osv.] Matth. 17, 17.

at sige til ham, at han ikke skulde komme. Men nei! De ere Alle samlede. Da siger han til Judas: »hvad Du gjør, det gjør snart!« Det er et Suk. Blot snart! Selv det Frygteligste er mindre frygteligt: blot snart! Et Suk, der dybt og langsomt trækker Veiret: blot snart! Det er som naar Den, der har en uhyre Opgave at løfte; anstrænget næsten over sine Kræfter, føler han dog, at han endnu har for det næste Øieblik Kraft tilbage — »et Øieblik længere, maaskee er jeg svækket, ikke mere mig selv« — og derfor: blot snart! Hvad Du gjør, gjør det snart!

Saa reiser han sig fra Bordet og gaaer ud i Gethsemane Have; der segner han: o, at det snart var skeet! Han segner, dødsens, ja, var han vel egentligen mere en Døende paa Korset end i Gethsemane! Var paa Korset Lidelsen en Døds-Kamp: o, denne Kamp i Bønnen, den var ogsaa paa Livet, ei heller uden Blod, thi hans Sveed faldt som Bloddraaber til Jorden.

Saa reiser han sig styrket: skee Din Villie, Fader i Himlene!

Saa kysser han Judas — har Du hørt Mage! — saa bliver han grebet, anklaget, dømt! Det var en ordentlig Rettergang, det var menneskelig Retfærdighed! Der var et Folk, som han havde gjort vel imod; han havde sandeligen Intet villet for sig, hver Dag af hans Liv og hver Tanke var det offret: dette Folk raaber »korsfæst ham, korsfæst ham!« Saa var der en Landshøvding, der frygtede Keiseren, en dannet Mand, der derfor heller ikke forsømte det Vigtige »at vaske sine Hænder« — og saa blev han dømt! O, menneskelige Retfærdighed! Ja, i stille Veirlig, naar Alt gaaer sin jævne Gang, saa skeer der saadan en lille Smule Retfærdighed; men hver Gang det Overordentlige kommer: o, menneskelige Retfærdighed! O, menneskelige Dannelse, hvilken er vel egentligen Din Forskjel fra, hvad Du meest afskyer, Udannetheden, Mængdens Raahed? At Du gjør det Samme som den, men Du passer paa Formen, ikke at gjøre det med uvaskede Hænder: o, menneskelige Dannelse!

Saa bliver han naglet til Korset — og saa blot eet Suk endnu, saa er det forbi. Eet Suk endnu, det dybeste, det meest forfærdende: min Gud, min Gud, hvi haver Du forladt mig! Denne Ydmygelse er Lidelsens Sidste. Du vil hos hans Efterfølgere i strengere Forstand, Blodvidnerne, finde svage Antydninger af det Samme.

»hvad Du gjør, det gjør snart!«] Joh. 13, 27. »at vaske sine Hænder«] Matth. 27, 24. min Gud, min Gud, hvi haver Du forladt mig!] Matth. 27, 46.

De have beraabt sig paa Gud og paa Guds Bistand, forladte af Alle have de — ja, hvad Under vel! — været og følt sig stærke ved Guds Bistand. Da kommer der et Øieblik i det Sidste, og Sukket lyder: »Gud har forladt mig«; »altsaa I fik Ret, I mine Fjender, jubler nu, alt Det, jeg har sagt, var ikke sandt, en Indbildning, nu viser det sig: Gud er ikke med mig, han har forladt mig«. O, min Gud! Og nu Han, han havde sagt sig at være Faderens Eenbaarne, Eet med Faderen; Eet med Faderen — men ere de Eet, hvorledes kan da Faderen noget Øieblik forlade ham! Og dog siger han: min Gud, min Gud, hvi haver Du forladt mig! Altsaa var det jo ikke Sandhed, at han var Eet med Faderen. O, overmenneskelige Lidelses Yderste; o, et menneskeligt Hjerte var bristet lidt tidligere, kun Gud-Mennesket maa lide dette Sidste heelt ud. — Saa døer han.

M. T. husk nu paa hvad det var vi sagde ved Begyndelsen: denne Vei er trang — er den det ikke?

Dog vi gaae videre; og Christus er Veien. Christus er Veien: han bestiger Bjerget, en Sky tager ham bort fra Disciplenes Øine, han foer til Himmels — og han er Veien!

Maaskee siger Du »ja, og det var derom der skulde tales idag, ikke som Du har talet, næsten som var det en Langfredag«. O, min Ven, er Du en Saadan, at Du nøiagtigt paa Klokkeslet og Dato kan komme i en bestemt Stemning, eller antager Du, at det er Christendommens Mening, at vi skulde være saa, eller ikke snarere, at vi saavidt muligt skulde sætte det Christeliges Forskjellige sammen? Just paa Himmelfarts-Dagen bør det mindes, at han er den trange Vei; thi ellers kunde vi let tage Himmelfarten forfængeligt. Husk, Veien var trang indtil det Sidste, Døden gaaer imellem — saa følger Himmelfarten. Det var ikke midtveis han foer til Himmels, det var ikke engang ved Enden af Veien; thi Veien ender paa Korset og i Graven. Himmelfarten er ikke en ligefrem Fortsættelse af det Foregaaende, sandeligen nei! Og en trang Vei, der dog endnu i dette Liv bliver lettere og lettere, den svinger da heller aldrig saa høit, selv naar den svinger høiest ind i det at seire, aldrig saa høit, at det bliver en Himmelfart. Men enhver Levende er jo — hvis han overhovedet er paa den rette Vei, og ikke paa en Afvei — han er jo paa den trange Vei.

Der skal derfor vistnok tales om Himmelfarten, og om at Christus er Veien: o, men det med Himmelfarten, det er saa let at komme igjennem, blot at vi naae dertil; og dertil naae vi allermindst ved blot at ville tænke paa Himmelfarten, om Du end ogsaa lader Dig opløfte ved Tanken om hans Himmelfart.

Han foer til Himmels: saaledes har aldrig Nogen seiret! En Sky tog ham bort fra deres Øine: saaledes er aldrig nogen Triumpherende blevet løftet fra Jorden! De saae ham ikke mere: saaledes blev Triumphen ellers aldrig det Sidste for Nogen! Han sidder hos Magtens høire Haand — altsaa Triumphen ender ikke med Himmelfarten? nei, dermed begynder den: saaledes har aldrig Nogen triumpheret! Han kommer igjen med Englenes Hærskarer — altsaa Triumphen ender ikke med, at han indtog Pladsen ved Almagtens Høire? nei, det var blot Enden paa Begyndelsen: o, evige Seierherre!

* * *

M. T. ad hvilken Vei gaaer Du i Livet? Husk paa, hvad jeg siger til mig selv, at ikke om enhver trang Vei gjælder det, at Christus er Veien, ei heller at den fører til Himlen.

En from Mand har sagt, at det koster et Menneske lige saa megen eller endnu mere Besværlighed at fare til Helvede som at komme i Himlen. Det er altsaa en trang Vei, Fortabelsens; men Christus er ikke Veien, og den fører heller ikke til Himlen. Der er paa denne Vei Uro og Angest og Qval nok, forsaavidt er Veien sandelig trang, Veien til Fortabelsen, den Vei, der, til Forskjel fra de andre Veie, vi have omtalt (den Vei, der i Begyndelsen er trang, og bliver lettere og lettere; den trange Vei, der bliver trangere og trangere), er kjendelig paa, at den fra Begyndelsen synes saa let, men bliver forfærdeligere og forfærdeligere. Thi det gaaer saa let, at træde i Lystens Dands; men naar det saa er længere henne, og det er Lysten, der dandser med Mennesket mod hans Villie: det er en tung Dands! Og det er saa let at give Lidenskaberne Tøilen — dristige Fart, man neppe kan følge med Øiet! — indtil saa Lidenskaberne, efterat have taget Tøilen, som blev dem givet, med endnu dristigere Fart — Mennesket selv drister sig neppe til at see, hvorhen de føre! — rive ham med sig! Og det er saa let at tillade en syndig Tanke at indsnige sig i Hjertet — ingen Forfører var saa smidig, som en syndig Tanke er det! — det er saa let, det gjælder ikke her som ellers, at det er det Første, der koster, o, nei, det koster slet Intet, lige omvendt, den syndige Tanke betaler i dyre Domme for sig, det koster slet Intet — førend ved Slutningen, naar Du dyrt maa betale dette Første, som slet ikke kostede Noget; thi er den syndige Tanke kommet ind, den gjør sig frygtelig betalt. Som Smigrer kommer Synden oftest ind i et

Menneske; men naar saa det Menneske er blevet Syndens Træl: det er den frygteligste Trældom — en trang, en uhyre trang Vei til Fortabelse!

Fremdeles. Der gives ogsaa andre trange Veie, om hvilke det dog ikke ubetinget gjælder, at Christus er Veien, eller at de føre til Himlen. Der er menneskelige Lidelser nok, kun altfor mange, Sygdom og Armod og Miskjendelse, og hvo kan nævne alle disse Lidelser! Enhver, der gaaer ad en saadan Vei, gaaer jo ogsaa ad en trang Vei. Sandeligen, vi skulle ikke tale i høie Toner, som vare disse Lidelser for Intet at regne — o, men min Ven, Du veed jo dog selv, hvad Christendom er, og lad mig blot erindre derom. Det, hvorved den christelige trange Vei er forskjellig fra den almindelig menneskelige trange Vei er: det Frivillige. Christus var ikke En, der eftertragtede jordisk Gods, men som maatte nøies med Armod; nei, han valgte Armod. Han var ikke En, der attraaede menneskelig Ære og Anseelse, men som maatte nøies med at leve i Ringhed, eller maaske miskjendt og bagvasket; nei, han valgte Fornedrelse. Dette er i strengeste Forstand den trange Vei. De almindelige menneskelige Lidelser ere ikke i strengeste Forstand den trange Vei, dog kan Veien sandeligen være trang nok, og Du kan ogsaa stræbe at gaae christeligt ad denne de menneskelige Lidelsers trange Vei. Den fører, hvis Du gaaer christeligt ad den, dog til Himlen, hvor han indgik, han den Himmelfarne.

Dog det er sandt, man har jo tvivlet om Himmelfarten.

Ja, hvo har tvivlet? Mon Nogen af dem, hvis Liv bar »Efterfølgelsens« Mærker? Mon Nogen af dem, der forlode alle Ting for at følge Christum efter? Mon Nogen af dem, hvem — og naar »Efterfølgelse« er givet, følger dette efter — Forfølgelsen mærkede? Nei, af dem Ingen. Men da man afskaffede »Efterfølgelsen« og dermed gjorde Forfølgelse til en Umulighed, hvad dog i det Tyvesprog, vi Mennesker tale indbyrdes, ikke lød som en Anklage over et vildfarende Aarhundredes Tilbagegang i Christendom, ih bevares, nei, det lød som en Lovtale over et oplyst Aarhundredes mageløse Fremskridt i Tolerance; da man slog af paa det at være Christen, saa det at være Christen næsten blev Ingenting — og saa var der da heller ikke Noget at forfølge: da opkom der i Ørkesløsheden og Selvbehageligheden allehaande Tvivl. Og Tvivlen blev vigtig, hvo tvivler; og man blev sig selv vigtig ved at tvivle — som man en Gang (hvad vi sandeligen ikke billige men dog bedre forstaae) blev sig selv vigtig ved at give alt sit Gods til de Fattige, saaledes blev man nu (formodentligen for at sætte det sande Begreb af »det

Fortjenstlige« istedet for Middelalderens Misforstaaelse, hvilken man fromt afskyede) man blev sig selv vigtig ved at tvivle. Og medens man tvivlede om Alt, var dog Eet udenfor al Tvivl, at man ved dette (»man maa tvivle om Alt«) betryggede sig en, Intet mindre end tvivlsom, nei en yderst fast Stilling i Samfundet, samt stor Ære og Anseelse blandt Menneskene.

Altsaa, Nogle tvivlede. Men saa var der igjen Nogle, som ved Grunde søgte at modbevise Tvivlen. Egentligen er dog vel Sammenhænget dette: det Første var, at man ved Grunde søgte at bevise det Christelige, eller at anbringe Grunde i Forhold til det Christelige. Og disse Grunde — de fødte Tvivlen af sig, og Tvivlen blev den stærkere. Beviset for det Christelige ligger nemlig egentlig i »Efterfølgelsen«. Den tog man bort. Saa følte man Trang til »Grundene«; men disse Grunde eller det at der er Grunde er allerede en Art Tvivlen — og saa reiste Tvivlen sig og levede af Grundene. Man mærkede ikke, at jo flere Grunde man kommer med, desto mere nærer man Tvivlen, og desto stærkere bliver den, at det at byde Tvivlen Grunde for at dræbe den er ligesom at byde et hungrigt Uhyre, man ønsker at blive af med, den velsmagende Spise, som det meest elsker. Nei Tvivlen skal man ikke — idetmindste ikke, naar Ens Hensigt er at dræbe den — byde Grunde, men, som Luther gjør, byde den at holde Mund, og til den Ende selv holde reen Mund og ingen Grunde komme med.

De derimod, hvis Liv var mærket af »Efterfølgelsen«, de have ikke tvivlet om Himmelfarten. Og hvorfor ikke? For det Første fordi deres Liv var for anstrenget, for offret i daglige Lidelser, til i Ørkesløshed at kunne sidde hen og omgaaes med Grunde og Tvivlen, Effen eller Ueffen. Himmelfarten stod dem fast; men de kom maaskee endog sjeldnere til at tænke paa den eller dvæle ved den — fordi deres Liv var saa virksomt, og paa den trange Vei. Det er som med en Krigsmand, der eier en pragtfuld Dragt; han veed godt, han har den, men han seer næsten aldrig til den, thi hans hele Liv gik hen i daglig Kamp og Voven, og derfor bar han en daglig Kjole for ret at kunne røre sig. See saaledes vare De, hvis Liv var mærket af Efterfølgelsen, forvissede om, at deres Herre og Mester foer til Himmels. Og hvad der bidrog dertil, det var igjen Efterfølgelsen. Alle disse daglige qvalfulde Lidelser,

---

»man maa tvivle om Alt«] *de omnibus dubitandum*, Descartes philosophiske Hovedsætning. som Luther gjør] f. Ex. Werke, Erlanger-Udgaven. XLVII, 337 f.

som de maatte bære, alle disse Offere, som de maatte bringe, al denne Menneskenes Modstand, Haan og Spot og Griin og blodige Grusomhed, alt Dette piinte i »Efterfølgeren« den Trang frem, der, ligesom Himmelfarten sprænger eller strider mod Naturlovene (det er jo Tvivlens Indvending), sprænger de blot menneskelige Trøstegrunde (hvor skulde disse ogsaa kunne trøste Den, der maa lide, fordi han gjør Godt!), trænger til en anden Art Trøst, trænger til deres Herres og Mesters Himmelfart, og trænger troende igjennem til Himmelfarten. Saaledes er det altid med Trangen i et Menneske; fra den Spisende kommer Spise: hvor Trangen er, der ligesom frembringer den selv Det, den trænger til. Og Efterfølgerne, sandeligen de behøvede hans Himmelfart for at holde det Liv ud, de førte — nu derfor er den ogsaa vis. Men En der sidder i Ørkesløshed hen i gode Dage eller travlt er paafærde i Travlhed fra Morgen til Aften, men aldrig har lidt Noget for Sandheds Skyld, han trænger egentligen ikke, det er mere Noget han bilder sig ind, eller Noget han for Penge lader sig indbilde, det er mere næsten som med et Curiosum han beskjeftiger sig med denne Himmelfart — og saa tvivler han, naturligt, han trænger heller ikke; eller han udfinder nogle Grunde, eller en Anden er saa god at overlade ham tre Grunde for — nu ja, hans Trang er da heller ikke synderlig stor!

Og nu Du, m. T., hvad gjør Du? Tvivler Du om Himmelfarten? Hvis saa, saa gjør som jeg, siig til Dig selv: ja, slig Tvivl gjør man ingen Ophævelser over, jeg veed godt, hvorfra den kommer, og hvoraf det kommer, nemlig af, at jeg maa have skaanet mig selv i Retning af »Efterfølgelsen«, at mit Liv ikke er anstrenget nok i denne Retning, at jeg har for gode Dage, sparer mig selv for de Farer, som ere forbundne med at vidne for Sandhed og mod Usandhed. Gjør Du kun saa! Men for Alt bliv ikke Dig selv vigtig ved at tvivle; der er — jeg forsikkrer Dig! — ei heller nogen Grund dertil, da al saadan Tvivlen egentligen er Selvangivelse. Nei, gjør Dig selv og Gud Tilstaaelsen, og Du skal see, Eet af To vil skee, enten vil Du bevæges til at vove Dig længere ud i Retning af »Efterfølgelsen« — og saa kommer Visheden om Himmelfarten strax; eller Du ydmyger Dig, at Du har skaanet Dig selv, at Du er blevet en Kjellinge-Præst, og saa vil Du idetmindste ikke tillade Dig at tvivle, men ydmygt sige: »vil Gud være saa naadig at behandle mig som et Barn, der næsten ganske forskaanes for »Efterfølgelsens« Lidelser, saa vil jeg idetmindste ikke være et uartigt Barn, der ovenikjøbet tvivler om Himmelfarten.« O, naar Du lever beundret, smigret, anseet, i Overflod — Du fristes

til at sige saa mangt et Ord og til at deeltage i Meget, som Du dog maaskee hellere maatte ladet være, og som Du — husk derpaa! — dog skal gjøre Regnskab for — — og tillige Himmelfarten gaaer Dig saa let af Sinde, maaskee Du endog, naar Du engang tænker derover, tvivler og siger: en Himmelfart, det strider jo mod alle Naturlove, mod Aanden — dog vel kun Natur-Aanden! — i Naturen. Men naar det er for en god Sag — thi ellers hjælper det ikke, og naar saa er, er Forholdet jo ogsaa stridende mod alle blot menneskelige Begreber: at lide fordi man gjør vel, fordi man har Ret, fordi man er kjerlig — naar det er for en god Sag Du lever forladt, forfulgt, bespottet, i Armod: Du skal see, Du tvivler ikke om hans Himmelfart; thi Du behøver den. Og end ikke saa meget behøves for at standse Tvivlen; thi naar Du dog ydmyger Dig for Gud, at Dit Liv ikke er mærket som en Efterfølgers i strengere Forstand, naar Du ydmyger Dig derunder, saa drister Du Dig ikke til at tvivle. Hvor skulde Du kunne falde paa at melde Dig med en Tvivlen, naar Svaret maatte blive: gaa først hen og bliv en Efterfølger i strengere Forstand, kun en Saadan har Lov til at tale med — og af dem har Ingen tvivlet.

Aanden . . . i Naturen] sigter til H. C. Ørsteds Skrift »Aanden i Naturen«.

III.

APOSTLERNES GJERNINGER,

2 Cap. V. 1—12.

Denne hellige Lectie skrives i Apostlernes Gjerninger

2 Cap. V. 1—12.

Og der Pintsefestens Dag var kommen, vare de alle eendrægtigen tilsammen. Og der kom pludseligen en Lyd af Himmelen, som af et fremfarende vældigt Veir, og fyldte det ganske Huus, hvor de sadde. Og der viste sig for dem Tunger, som af Ild, der fordeelte sig, og satte sig paa enhver af dem. Og de bleve alle opfyldte af den Hellig Aand, og begyndte at tale med andre Tungemaal, eftersom Aanden gav dem at udsige. Men der vare Jøder boende i Jerusalem, gudfrygtige Mænd af alle Folkeslag under Himmelen. Der denne Lyd hørtes, kom Mængden tilsammen, og blev bestyrtet; thi Enhver havde hørt dem tale med sit eget Maal. Men de forfærdedes alle, og forundrede sig, og sagde til hverandre: see, ere ikke alle disse, som tale, Galilæer? Og hvorledes høre vi dem tale, hver paa vort eget Maal, hvorudi vi ere fødte? Parther og Meder, og Elamiter, og vi som boe i Mesopotamia, Judæa og Cappadocia, Pontus og Asia, i Phrygia og Pamphylia, Ægypten, og Lybiens Egne ved Cyrene, og vi her boende Romere, Jøder og Proselyter, Creter og Araber? vi høre dem forkynde Guds store Gjerninger med vore Tungemaal.

Bøn.

Du Hellig-Aand, Du som gjør levende, velsign Du ogsaa denne vor Forsamling, den Talende, den Hørende; frisk fra Hjertet skal det, med Din Bistand, komme, Du lade det ogsaa gaae til Hjerte!

A. T. Dersom Du vil agte, ikke paa den Tale, der føres om Hellig-Dagene i vore Kirker, men paa den, der føres om Hverdagene, og da forresten ogsaa om Søndagen udenfor Kirken: Du vil neppe finde Nogen, som ikke troer paa — f. Ex. paa »Tidens Aand«. Selv Den, der tog Afskeed med det Høiere lyksaliggjort i Middelmaadighed, ja selv Den, der længst træller i Usselhedens Hensyn eller i slet Vindings foragtelige Tjeneste, ogsaa han troer, og fuldt og fast, paa Tidens Aand. Nu det forstaaer sig noget Høit er det just egentligen heller ikke han troer paa, thi Tidens Aand er vel ikke høiere end Tiden, holder sig ved Jorden, saa den som Aand nærmest kunde lignes med Mosens Taager; men han troer dog paa Aand. Eller han troer paa »Verdens Aand«, denne stærke Aand — ja, i Tillokkelser, denne kraftige Aand — ja, i Vildfarelser, denne sindrige Aand — ja, i Bedrag; denne Aand, som Christendommen kalder en ond — saa det da forsaavidt ikke er noget meget Høit han troer paa, naar han troer paa den Aand; men han troer dog paa Aand. Eller han troer paa »Menneske-Aanden«, ikke Aanden i den Enkelte, men Slægtens Aand, denne Aand, der, naar den er gudforladt ved at have forladt Gud, atter efter Christendommens Lære er en ond Aand — saa det da forsaavidt ikke er noget meget Høit han troer paa, naar han troer paa den Aand; men han troer dog paa Aand.

Derimod saasnart Talen bliver om en Hellig-Aand, om at troe paa en Hellig-Aand: hvor Mange, mener Du, troe paa den? Eller naar Talen bliver om en ond Aand, der skal forsages: hvor Mange, mener Du, troe Sligt?

Hvoraf kan det komme? Er det maaskee, fordi Sagen bliver for alvorlig, naar det er en Hellig-Aand? Thi Tidens-Aand og Verdens-Aand og Deslige, det kan jeg tale om, troe paa, og jeg behøver ikke just at tænke noget Bestemt derved, det er saadan

en Aand, men jeg er aldeles ikke bunden ved hvad jeg siger; og det ikke at være bunden ved hvad man siger, er Noget man sætter Priis paa, hvor ofte høres det ikke: jeg vil nok sige Det og Det, men jeg vil ikke være bunden ved mit Ord. Men om at der er en Hellig-Aand og om at troe paa en Hellig-Aand, kan man ikke tale uden at binde sig ved sit Ord, og dernæst ikke uden at binde sig til denne Hellig-Aand i Forsagelse af den onde Aand: dette er altfor Alvorligt, at der baade er en Hellig-Aand — o, Alvor! — og at der for at betrygge Alvoren er en ond Aand, hvor alvorligt! En ond Aand! Ja, den der troer paa Tidens-Aand, Verdens-Aand, han troer jo rigtignok, efter Christendommens Mening, paa en ond Aand; men dette er ikke hans Mening, og forsaavidt troer han ikke, at der er nogen ond Aand. For ham er vel i dybere Forstand denne Modsætning god og ond slet ikke til; løs, som han er, eller opløst, tvivlende i sin Troen, ustadig i alle sine Veie, bøiende sig for enhver Tidens Luftning, er hans Troes-Gjenstand af samme Art: det Luftige, Tidens Aand; eller verdsliggjort som han er i al sin Digten og Tragten, er hans Troes Gjenstand ogsaa derefter: Verdens Aand.

Men Christendommen, der fordrer Forsagelse af en ond Aand, lærer, at der er en Hellig-Aand. Og det er idag denne Hellig-Aands Fest i Kirken, Pintsefesten, til Erindring om den Dag, da Aanden første Gang blev udgydt over Apostlene. Om denne Hellig-Aand skal der derfor tales idag, hvad vi nu ville gjøre, idet vi tale over dette Ord:

det er Aanden der levendegjør.

M. T. Der er, i Forhold til Christendommen, Intet, hvortil ethvert Menneske af Naturen er mere tilbøieligt, end til at tage den forfængeligt. Der er ei heller nogetsomhelst Christeligt, ikke en eneste christelig Bestemmelse, uden at den ved at undergaae en lille Forandring, saa man borttager en nærmere Mellembestemmelse, bliver noget ganske Andet, Noget, om hvilket man maa sige »dette er opkommet i Menneskets Hjerte« — og saa er den forfængeliggjort. Paa den anden Side er der Intet, som Christendommen med større Aarvaagenhed og Nidkjerhed har sikkret sig imod, end mod at blive taget forfængeligt. Der er ingen, ingen

»dette er opkommet i Menneskets Hjerte«] smlgn. 1. Cor. 2, 9.

Bestemmelse af det Christelige, uden at Christendommen først anbringer som Mellembestemmelse: Døden, det at afdøe — for derved at sikkre det Christelige mod at blive taget forfængeligt. Man siger »Christendommen er den milde Trøst, er denne de milde Trøste-Grundes Lære« — ja, det lader sig ikke negte, naar Du nemlig først vil døe, afdøe; men det er ikke saa mildt! Man fremstiller Christus, man siger »hører hans Stemme, hvor mildt indbydende han kalder Alle til sig, alle Lidende, og lover at give dem Hvile for deres Sjele« — og, i Sandhed, saa er det, Gud forbyde, at jeg skulde sige noget Andet; men dog, dog, førend denne Hvile for Sjelen bliver Dig til Deel, og for at den kan blive Dig til Deel, fordres (hvad Indbyderen ogsaa siger, hvad hans hele Liv her paa Jorden hver evige Dag og hver evige Time paa Dagen udtrykte) at Du først døer, afdøer: er dette saa indbydende?

Saaledes ogsaa med dette Christelige: det er Aanden, som gjør levende. Ved hvilken Følelse hænger vel et Menneske fastere end ved Livs-Følelsen, hvad begjerer han stærkere og heftigere end ret at føle Livet i sig, hvad gyser han mere for, end for at døe! Men her forkyndes jo en levendegjørende Aand. Altsaa lader os gribe til, hvo vil betænke sig, bring os Liv, mere Liv, at Livs-Følelsen maatte svulme i mig, som var alt Liv samlet i mit Bryst!

Men skulde dette vel være Christendom, denne rædsomme Vildfarelse? Nei, nei! Denne Levendegjørelse i Aanden, den er ikke en ligefrem Forhøielse af det naturlige Liv i et Menneske i umiddelbar Fortsættelse af og Sammenhæng med dette — o, Gudsbespottelse, o, rædsomt saaledes at tage Christendommen forfængeligt! — den er et nyt Liv. Et nyt Liv, ja, og dette er ingen Talemaade, saaledes som naar vi bruge dette Ord baade om Dit og Dat, hver Gang noget Nyt begynder at røre sig i os, nei, et nyt Liv, bogstaveligt et nyt Liv — thi læg vel Mærke dertil, Døden gaaer imellem, det at afdøe; og et Liv paa den anden Side Døden, ja det er et nyt Liv.

Døden gaaer imellem, dette er Christendommens Lære, Du skal afdøe, just den levendegjørende Aand er Den, der dræber Dig, det er den første Yttring af den levendegjørende Aand, at Du maa gaae i Døden, at Du maa afdøe — saaledes er det, for at Du ikke skal tage Christendommen forfængeligt. En levendegjørende Aand: det er Indbydelsen; hvo skulde ikke gjerne gribe til! Men dø først: det er Standsningen!

Det er Aanden, som levendegjør. Ja, den levendegjør — gjennem Døden. Thi som der staaer i en gammel Psalme, der vil trøste Efterlevende over Tabet af de Afdøde »med Døden vi Livet begynde«: saaledes gjælder det aandelig forstaaet, den levendegjørende Aands Meddelelse begynder i Døden. Tænk paa Dagens Fest! Det var jo den Aand, som gjør levende, der idag blev udgydt over Apostlene — og det var sandeligen ogsaa en levendegjørende Aand, det beviste deres Liv, deres Død, derom vidner den Kirkes Historie, som blev til just derved, at den Aand, som levendegjør, meddeeltes Apostlene. Men hvorledes var deres Tilstand iforveien? O, hvo har maattet lære saaledes, hvad det er at afdøe fra Verden og fra sig selv, som Apostlene! Thi hvo har næret saa store Forventninger, som i en vis Forstand dog en Tid Apostlene vare foranledigede til at nære; og hvis Forventninger ere saaledes blevne skuffede! Sandt nok, saa kom Paaske-Morgen, og Christus stod op af Graven, og saa kom Himmelfarten — men hvad saa videre? Ja, Han var nu optagen i Herlighed — men hvad saa videre? O, troer Du, at noget menneskeligt, det dristigste menneskelige Haab end i fjerneste Maade turde indlade sig med den Opgave, der var sat Apostlene? Nei, her maa ethvert blot menneskeligt Haab fortvivle. Saa kom Aanden, der gjør levende — Apostlene vare jo ogsaa døde, afdøde fra ethvert blot jordisk Haab, fra enhver menneskelig Tillid til egne Kræfter eller til menneskelig Bistand.

Altsaa først Døden, først maa Du afdøe fra ethvert blot jordisk Haab, enhver blot menneskelig Tillid, Du maa afdøe fra Din Selviskhed, eller fra Verden; thi det er kun gjennem Din Selviskhed, at Verden har Magt over Dig, er Du afdød fra Din Selviskhed, er Du ogsaa afdød fra Verden. Men der er, naturligviis, Intet et Menneske hænger saa fast ved — ja, med hele sit Selv! — som ved sin Selviskhed! O, naar i Dødens Stund Sjel og Legeme skilles, ikke er det saa smerteligt, som at skulle skilles fra sin Sjel i levende Live! Og ikke hænger et Menneske saa fast ved dette sandselige Liv, som et Menneskes Selviskhed hænger fast ved hans Selviskhed! Lad mig tage et Exempel, dannet efter hine gamle Fortællinger om, hvad et Menneske i ældre Tider har prøvet i inderlig Lidelse, hvad disse uforsøgte, kloge Tider vel ville ansee som en Fabel, der høist har lidt digterisk Værd — lad mig tage et Exempel, og lad mig dertil vælge, hvad vi Mennesker

---

i en gammel Psalme] »Med Sorgen og Klagen hold Maade«.

saa ofte tale om, og hvad der saa meget beskjeftiger os: Elskov; thi Elskov er just en af de stærkeste og dybeste Yttringer af Selviskhed. Altsaa, tænk Dig en Forelsket! Han saae Gjenstanden, det var derved at han blev forelsket; og denne Gjenstand den blev ham hans Øies Lyst og hans Hjertes Begjering! Og han greb efter den — det var hans Øies Lyst og hans Hjertes Begjering! Og han greb den, han holdt den i sin Haand — det var hans Øies Lyst og hans Hjertes Begjering! Da udgik (saa er det i hine gamle Fortællinger) Befaling til ham: »slip denne Gjenstand!« — ak, og det var hans Øies Lyst og det var hans Hjertes Begjering! M. T. lad os her passe paa, for ret at see, hvor dybt der maa trænges ind, naar egentligen Selviskheden skal dræbes. Thi i sin Elendighed raabte han: »nei, jeg slipper ikke, og jeg kan ikke slippe denne Gjenstand, o, hav Medlidenhed med mig, maa jeg ikke beholde den, nu saa dræb mig, eller saa lad den dog idetmindste blive mig frataget!« Du forstaaer ham vel; hans Selviskhed vilde blive dybt nok saaret ved at berøves Gjenstanden, men han fornam ganske rigtigt, at hans Selviskhed bliver endnu dybere saaret, naar Fordringen er, at han skal berøve sig den selv. M. T., lad os gaae videre, for at forfølge Lidelsen dybere ind, naar Selviskheden endnu dybere skal dræbes; lad os tage »Gjenstanden« med. Altsaa, denne Gjenstand, som han begjerede, som han greb, som han er i Besiddelse af, hans Øies Lyst, hans Hjertes Begjering, denne Gjenstand, som han skal slippe, ak hans Øies Lyst, ak hans Hjertes Begjering, denne Gjenstand, lad os antage det for stærkere at belyse Smerten ved at afdøe, denne Gjenstand er af samme Mening som han, at det var grusomt at skille dem ad — og det er ham, der skal gjøre det! Han skal slippe, hvad ingen menneskelig Magt tænker paa at berøve ham, hvad der nu er dobbelt vanskeligt at slippe; thi, Du kan jo tænke det saaledes, Gjenstanden bruger Taarer og Bønner, paakalder baade Levende og Døde, baade Mennesker og Gud, for at forhindre ham — og det er ham, der skal slippe denne Gjenstand! Her har Du (hvis han ellers kommer om det skarpe Hjørne og ikke gaaer fra Forstanden) et Exempel paa det at afdøe. Thi ikke at see sit Ønske, sit Haab opfyldt, eller at berøves det Attraaede, det Kjereste: det kan være smerteligt nok, Selviskheden saares, men deraf følger ikke, at det er at afdøe; og selv at maatte negte sig, om det saa var sit kjereste Ønske: det kan være smerteligt nok, Selviskheden saares, men deraf følger ikke, at det er at afdøe. Nei, men selv at skulle tilintetgjøre sit opfyldte Ønske, selv at skulle berøve sig det Attraaede man er i Besiddelse af: det er at saare Selviskheden ved Roden,

som den blev det i Abraham, da Gud fordrede, at Abraham selv, selv — frygteligt! — med egen Haand — o, Vanvids Rædsel! — skulde offre Isak, Isak, den saa længe og saa længselsfuldt forventede Gave, men ogsaa fra Gud, for hvilken Abraham derfor meente at skulle takke gjennem hele sit Liv, men aldrig at kunne takke noksom, Isak, hans eneste, hans Alderdoms, Forjættelsernes Barn! Troer Du Døden kan smerte saaledes? Jeg troer det ikke. Og i ethvert Tilfælde, naar det er Døden, saa er det ogsaa forbi; men med det at afdøe er det ikke saaledes forbi, thi han døer jo ikke, der ligger maaskee et langt Liv for ham, den Afdøde.

Dette var det at afdøe. Men førend den Aand kan komme, som levendegjør, maa Du først afdøe. O, naar jeg stundom en Dag, eller længere Tid, kan føle mig saa uoplagt, saa træt, saa uduelig, saa — ja, saaledes sige vi det jo vel — næsten som var jeg død, da har jeg ogsaa sukket ved mig selv: o, bring Liv, Liv er det jeg behøver! Eller naar jeg anstrænget maaskee over mine Kræfter mener at opdage, at dette kan jeg ikke holde længere ud; eller naar det en Tidlang har været som skulde da ogsaa Alt mislykkes for mig, og jeg sank i Mismod: da har jeg sukket ved mig selv »Liv, bring Liv!« Men deraf følger endnu ikke, at Christendommen er af den Mening, at det er det jeg behøver. Sæt den var af en anden Mening og sagde: »nei, dø først ganske; det er Din Ulykke, Du hænger dog selvisk ved Livet, ved det Liv, som Du kalder en Plage, en Byrde, dø ganske!« Jeg har seet et Menneske segne næsten fortvivlet, jeg har hørt ogsaa ham raabe: »bring Liv, Liv, dette er værre end Døden, som gjør Ende paa Livet, medens jeg er som død og dog ikke død!« Ikke er jeg den Strenge; vidste jeg noget lindrende Ord, jeg har været villig nok til at trøste og opmuntre. Men dog, dog, det er godt muligt, at der egentligen fattedes den Lidende noget Andet — at han behøvede haardere Lidelser. Haardere Lidelser! Hvo er den Grusomme, der vover at sige Sligt? Min Ven, det er Christendommen, den Lære som udsælges under Navn af den milde Trøst, medens den — ja, sandeligen! — den er Evighedens Trøst og for evigt, men den maa rigtignok tage noget haardt. Thi Christendommen er ikke, hvad vi Mennesker, baade Du og jeg, kun altfor gjerne ville gjøre den til, den er ingen Qvaksalver. En Qvaksalver, han er strax til Tjeneste og anbringer strax Lægemidlet og forkludrer Alt. Christendommen venter, før den anbringer sit Lægemiddel, den helbreder ikke ved Hjælp af Evigheden for ethvert stakket lille Ildebefindende — dette er dog vel ogsaa en Umulighed, som

det er selvmodsigende! — den helbreder ved Hjælp af Evigheden og for Evigheden, naar Sygdommen er saaledes, at Evigheden kan anbringes, er dertil, det er, Du maa afdøe. Derfor Christendommens Strenghed, for ikke selv (hvad vi Mennesker kun altfor gjerne ville forvandle den til) at blive til Vrøvl, og for ikke at bestyrke Dig i Vrøvl. Og Rigtigheden heraf har Du dog vistnok ogsaa selv erfaret i mindre Forhold. Har Du ikke selv erfaret — det har jeg —, at naar Du maaskee begyndte at vaande Dig og allerede sagde »jeg kan ikke længere«, og saa den følgende Dag, saa blev der taget noget strengere endnu paa Dig, og hvad saa? saa kunde Du! Naar Hestene stønne og puste, udasede som de mene, og at derfor en Haandfuld Havre var hvad de behøvede — men paa den anden Side, naar saa ogsaa blot ved et Øiebliks Standsning den svært belæssede Vogn vilde løbe tilbage ned ad Skrenten og maaskee rive Hest og Kudsk og Alt med sig i Afgrunden: er det saa grusomt af Kudsken, at Slagene falde frygtelige, frygtelige som han aldrig har nænt at slaae især det Par Heste, der ere ham (Sligt kan jo vel være sandt) kjere som hans Øiesteen — er det grusomt eller er det kjerligt? Er det grusomt at være, om Du saa vil, grusom, naar det ubetinget er det Eneste, der kan frelse fra Undergangen og hjælpe igjennem? Saaledes med at afdøe.

M. T. Saa, saa — saa kommer den levendegjørende Aand. Naar? Ja, naar dette er skeet, naar Du er afdød; thi som det hedder »ere vi døde med Christo, skulle vi ogsaa leve med ham«, saaledes kan det ogsaa siges: skulle vi leve med ham, da maae vi døe med ham. Først Døden, saa Livet. Men naar? Ja, naar dette Første er skeet; thi det er med den levendegjørende Aands Komme som med »Trøsterens«, hvilken Christus lover Disciplene. Naar kommer Trøsteren? Han kommer, naar alt det Forfærdelige, som Christus har forudsagt om sit Liv, er kommet først og ligeledes det Rædselsfulde, som han har forudsagt betræffende Disciplenes Liv: saa kommer Trøsteren. Om han kommer just i samme Øieblik, siges ikke; kun det siges, at det er, naar dette Første er skeet, naar denne Døen er indtraadt. Saaledes med den levendegjørende Aands Komme.

Men den kommer, den bedrager ikke ved at udeblive. Kom den ikke til Apostlene, bedrog den dem? Kom den ikke senere til de sande Troende, bedrog den dem og udeblev?

»ere vi døde med Christo osv.] 2. Tim. 2, 11.

Nei, den kommer — og den bringer Aandens Gaver, Liv og Aand.

Den bringer Tro, »Troen«, dette er nemlig først egentligen i strengeste Forstand Tro, denne den Hellig-Aands Gave, efterat Døden er gaaet imellem. Thi vi Mennesker tage det ikke saa nøie med Ordene, vi tale ofte om Tro, hvor det ikke i strengere christelig Forstand er Tro. Der er, efter Natur-Gaves Forskjellighed, en stærkere eller svagere Umiddelbarhed ethvert Menneske medfødt; jo stærkere jo livskraftigere den er, jo længere kan den holde ud mod en Modstand. Og denne Udholdenhed, denne livsfriske Tillid til sig selv, til Verden, til Menneskene, blandt Andet ogsaa til Gud, kalde vi saa Tro. Men det er ikke i streng christelig Forstand. Tro er mod Forstand; Tro er paa den anden Side Døden. Og da Du døde eller afdøde fra Dig selv, fra Verden, da døde Du tillige fra al Umiddelbarhed i Dig selv, ogsaa fra Din Forstand. Det er, naar al Tillid til Dig selv, eller til menneskelig Bistand, ogsaa, umiddelbart, til Gud, naar enhver Sandsynlighed er udslukket, naar det er mørkt som i den mørke Nat — det er jo ogsaa Døden vi beskrive: da kommer den levendegjørende Aand og bringer Troen. Denne Tro, den er stærkere end hele Verden, den har Evighedens Kræfter, den er Aandens Gave fra Gud, den er Din Seier over Verden, i hvilken Du mere end seirer.

Og Aanden bringer dernæst Haabet, i strengeste christelige Forstand Haabet, dette Haab, der er Haab mod Haab. Thi der er i ethvert Menneske umiddelbart et Haab; det kan i den Ene være livsstærkere end i den Anden, men i Døden (ɔ: naar Du afdøer) døer ethvert saadant Haab, og forvandler sig til Haabløshed. I denne Haabløshedens Nat — det er jo Døden vi beskrive — kommer saa den levendegjørende Aand og bringer Haabet, Evighedens Haab. Det er mod Haab, thi ifølge hiin blot naturlige Haaben var der intet Haab mere, altsaa er dette Haab mod Haab. Forstanden siger: »nei, der er intet Haab«; dog Du er jo afdød fra Din Forstand, forsaavidt tier den vel, men kommer den nogensinde til Orde igjen, den vil strax begynde, hvor den slap »der er intet Haab« — og den vil vel spotte dette nye Haab, Aandens Gave, som de paa Pintsefesten forsamlede Kloge og Forstandige spottede Apostlene, og sagde: de ere berusede af ung Viin, saaledes vil den spotte Dig og sige til Dig »Du maa have været be-

---

de ere berusede af ung Viin] Ap. Gj. 2, 13.

ruset den Gang Du kunde falde paa Sligt, idetmindste maa Du have været fra Forstanden« — der er ei heller Nogen nærmere til at vide det end Forstanden, og det er overmaade forstandigt sagt af Forstanden, thi at afdøe er ogsaa at afdøe fra Forstanden, og den levendegjørende Aands Haab er mod Forstandens Haab. »Det er til at fortvivle over, at der intet Haab er,« siger Forstanden, »dog det kan man endnu forstaae. Men at der paa den anden Side af dette (at der intet Haab er) skulde være et nyt Haab, ja Haabet: det er, saasandt jeg hedder Forstanden, det er Galskab!« Men Aanden, som gjør levende, hvad »Forstanden« ikke gjør, siger og vidner: »Haabet« er mod Haab. O, Du, som maaskee indtil Fortvivlelse kæmper i Haabløshed, forgjeves, for at finde Haab, ikke sandt, det er dette, Du ligesom trodser paa, at Du mener ubetinget seierrigt at kunne gjøre det indlysende selv for et Barn, selv for det dummeste Menneske, at for Dig er intet Haab; og det er maaskee just dette, der forbittrer Dig, at man vil sige Dig imod. Nu saa betro Dig til »Aanden«; thi den kan Du tale med, den giver Dig strax Ret, den siger »det er ganske rigtigt, der er intet Haab, og det er mig saare vigtigt, at dette fastholdes, thi just deraf beviser jeg, Aanden, at der er Haab: Haabet er mod Haab.« Kan Du forlange mere, kan Du tænke Dig nogen Behandling mere beregnet just paa Din Tilstand i Lidelsen: Du faaer Ret, der er intet Haab; Du faaer Ret, det trængte Du til, og Du trængte til, hvad Du ogsaa bliver, at forskaanes for alt dette Pjat, alle disse ækle Trøstegrunde, Du faaer Lov til, hvad der gjør saa godt, tilgavns at blive syg i Fred for alle Qvaksalverne, Du faaer Lov til, hvad der ender Smerten og stiller Uroen, at lægge Dig om paa den anden Side for at døe, fritagen fra Deres usalige Lægebehandling, der ikke kunne bringe nyt Liv, men piinagtigt stræbe at holde Dig i Live eller forhindre Dig i at afdøe — og saa faaer Du ovenikjøbet »Haabet«, som er mod Haab, Aandens Gave!

Endeligen bringer Aanden ogsaa: Kjerligheden. Jeg har paa andre Steder stræbt at vise hvad man ikke ofte nok kan indskærpe og aldrig gjøre tydeligt nok, at hvad vi Mennesker prise under Navn af Kjerlighed, at det er Selvkjerlighed, og at, naar vi ikke passe paa dette, at da hele Christendommen forvirrer sig for os.

Først naar Du er afdød fra Selviskheden i Dig og derved fra Verden, saa Du ikke elsker Verden, ei heller de Ting som ere i Verden, end ikke selvisk elsker et eneste Menneske — naar Du i Kjerlighed til Gud har lært at hade Dig selv: først da kan der

være Tale om den Kjerlighed, som er den christelige. Efter vore blot menneskelige Begreber hænger Kjerligheden umiddelbart sammen med vort Væsen; vi finde det derfor i sin Orden, at den er stærkest i de yngre Dage, da Hjertet har hele sin umiddelbare Varme og Begeistring, i Hengivenhed aabner sig for Andre, i Hengivenhed slutter sig til Andre. Saa finde vi det, om ikke i sin Orden, dog at være Tingenes sædvanlige Gang, at efterhaanden som et Menneske bliver ældre, slutter hans Væsen sig mindre til Andre, mere sammen, aabner sig ikke saaledes modtagende, giver sig ikke saaledes aabnet hen — hvilket vi ogsaa forklare som en sørgelig Følge af sørgelige Erfaringer. Ak, thi dette, saa sige vi, dette Ungdommens, ogsaa vor Ungdoms glade, elskende, tillidsfuldt sig aabnende, ganske sig hengivende Hjerte — hvis dette ellers ganske er saa — det blev skuffet, saa ofte, saa bittert; jeg maatte i bittre Erfaringer lære Menneskene at kjende fra en ganske anden Side, og derfor — altsaa det er derfor! — sluktes saa ogsaa en Deel af Kjerligheden i mit Bryst.

O, min Ven, hvorledes troer Du, Apostlene havde lært Menneskene at kjende, synes Dig fra den fordeelagtige Side? Sandeligen dersom nogensinde Nogen — dog blandt dem, der altid ere paa Farten i megen Talen om dette Ungdommens varme, fulde, elskovsfulde, venskabsfulde Hjerte, findes neppe nogen Saadan — har været berettiget til at sige »jeg har lært Menneskene saaledes at kjende, at jeg veed, de fortjene ikke at elskes«: da var det Christi Apostle! Og dette er forbittrende; det er saa naturligt, at ønske at finde hos Menneskene, hvad man kan elske, og det er dog billige Vilkaar, naar det der søges ikke er de Andres, eller er, ene de Andres Vel. Intet Saadant at finde, at finde det Modsatte deraf, at finde det efter den Maalestok som Apostlene: o, det er til at tage sin Død over! Og det gjorde Apostlene ogsaa i en vis Forstand: de døde, Alt blev mørkt omkring dem — det er jo Døden vi tale om! — da de havde gjort den frygtelige Erfaring: at Kjerligheden ikke elskes, at den hades, at den bespottes, at den bespyttes, at den korsfæstes i denne Verden, og korsfæstes, medens den dømmende Retfærdighed roligt vasker sine Hænder, og medens Folkets Stemme er høirøstet for Røveren. Saa svore de vel denne ukjerlige Verden evigt Fjendskab? aa, ja, i en vis Forstand, thi Kjerlighed til Gud er Had til Verden, men forresten nei, nei, ved at elske Gud, for at de maatte blive i Kjerlighed, forenede de sig, saa at sige, med Gud om at elske denne ukjerlige Verden — den levendegjørende Aand bragte dem Kjerligheden. Og saa besluttede Apostlene, i Lighed med Forbilledet at elske, at lide, at udholde

Alt, at offres for at frelse den ukjerlige Verden. Og dette er Kjerlighed.

Saadanne Gaver bragte den levendegjørende Aand Apostlene paa Pintsedagen: o, at Aanden ogsaa vilde bringe os saadanne Gaver, sandeligen det gjøres vel behov i disse Tider.

M. T., jeg har endnu et Ord, jeg vilde sige; men jeg vil indklæde det i en Fremstilling, som maaskee ved første Øiekast vil synes Dig mindre høitidelig. Dog gjør jeg det med Flid og velbetænkt, fordi jeg mener, at det maaskee just saaledes vil gjøre et sandere Indtryk paa Dig.

Der var engang en Rigmand; han lod i Udlandet kjøbe i dyre Domme et Par aldeles feilfrie og udmærkede Heste, som han vilde have til sin egen Fornøielse og Fornøielsen af selv at kjøre. Saa gik der vel omtrent et Aar eller to. Dersom Nogen, som tidligere havde kjendt disse Heste, nu saae ham kjøre dem, han vilde ikke kunne kjende dem igjen: Øiet var blevet mat og døsigt, deres Gang uden Holdning og Sluttethed, Intet kunde de taale, Intet udholde, neppe kunde han kjøre en Miil uden at han maatte tage ind underveis, stundom gik de istaa ligesom han allerbedst sad og kjørte, derhos havde de faaet allehaande Nykker og Vaner, og uagtet de naturligviis fik Foder i Overflod, skæmmede de sig Dag for Dag. Da lod han Kongens Kudsk kalde. Han kjørte dem i en Maaned: der var paa hele Egnen intet Par Heste, der bar Hovedet saa stolt, hvis Blik var saa fyrigt, hvis Holdning saa skjøn, intet Par Heste, der saaledes kunde holde ud at løbe om det var syv Miil i eet Træk, uden at der toges ind. Hvori stak det? Det er let at see: Eieren, der, uden at være Kudsk, gav sig af med at være Kudsk, han kjørte dem efter Hestenes Forstand paa hvad det er at kjøre; den kongelige Kudsk kjørte dem efter Kudskens Forstand paa hvad det er at kjøre.

Saaledes med os Mennesker. O, naar jeg tænker paa mig selv og paa de Utallige, jeg har lært at kjende, da har jeg ofte sagt med Veemod til mig selv: her er Evner og Kræfter og Forudsætninger nok — men Kudsken mangler. Gjennem længere Tid er fra Slægt til Slægt vi Mennesker blevne, om jeg saa tør sige, kjørte (for at blive i Billedet) efter Hestenes Forstand paa hvad det er at kjøre, vi ere styrede, dannede, opdragne efter Menneskets Begreb om, hvad det er at være Menneske. See, deraf hvad vi mangle: Opløftelse, og hvad deraf følger igjen, at vi kun kunne udholde saa lidet, utaalmodige bruge strax Øieblikkets Midler, og utaalmodigen øieblikkeligt ville see Løn for vort Arbeide, hvilket just derfor bliver derefter.

Engang var det anderledes. Der var en Gang, da det behagede Guddommen selv, om jeg saa tør sige, at være Kudsk; og han kjørte Hestene efter Kudskens Forstand paa hvad det er at kjøre. O. hvad formaaede et Menneske ikke den Gang!

Tænk paa Dagens Text! Der sidder tolv Mennesker, alle tilhørende den Classe af Samfundet, som vi kalde den menige Mand. De have seet Ham, de tilbad som Gud, deres Herre og Mester korsfæstet; som aldrig nogensinde Nogen end i fjerneste Maade kan siges det, kan de siges at have seet Alt tabt. Det er sandt, han er derpaa seierrigt faret til Himlen — men saa er han jo ogsaa borte: og nu sidde de og vente paa, at Aanden skal meddeles dem, for saa, forbandede af det lille Folk, de tilhøre, at forkynde en Lære, der vil reise hele Verdens Had mod dem, det er Opgaven; disse tolv Mennesker skulle omskabe Verden — og, efter den rædsomste Maalestok, mod dens Villie. I Sandhed her staaer Forstanden stille! Blot ved nu, saa længe efter, at gjøre sig en svag Forestilling derom: Forstanden staaer stille — hvis man da ellers har nogen; det er som skulde man gaae fra Forstanden — hvis man da ellers har nogen Forstand at gaae fra.

Det er Christendommen, der skal igjennem. Og disse tolv Mennesker, de trak den igjennem. De vare i een Forstand Mennesker som vi — men de vare godt kjørte, ja, de vare godt kjørte!

Saa kom den næste Slægt. De trak Christendommen igjennem. De vare Mennesker ganske som vi — men de vare godt kjørte! Ja, sandeligen det vare de! Det var med dem som med hiint Par Heste, da den kongelige Kudsk kjørte dem. Aldrig har nogensinde et Menneske løftet sit Hoved saa stolt i Opløftelse over Verden, som de første Christne gjorde det i Ydmyghed for Gud! Og som hiint Par Heste kunde løbe om det saa var syv Miil, uden at der blev gjort Holdt for at puste: saaledes løb disse, de løb halvfjersindstyve Aar i eet Træk uden at komme af Selerne, uden at der blev taget ind nogetsteds, nei, stolte som de vare det i Ydmyghed for Gud, sagde de: »det er ikke noget for os at ligge og nøle paa Veien, vi gjøre først Holdt — ved Evigheden!« Det var Christendommen, der skulde igjennem; de trak den ogsaa igjennem, ja, det gjorde de; men de vare ogsaa godt kjørte, ja det vare de!

O, Hellig-Aand — vi bede for os og for Alle — o, Hellig-Aand, Du som gjør levende; her fattes jo ikke Evner, ikke Dannelse, ikke Klogskab, snarere er her vel for meget deraf; men hvad der fattes, er, at Du tager, det som er os til Fordærvelse, Magten fra os, og at saa Du tager Magten og giver Livet. Vistnok er det for et Menneske ikke uden Gysen som Dødens, naar Du, for at blive

Magten i ham, tager Magten fra ham: o, men hvis selv Dyre-Skabninger i et senere Øieblik forstaae, hvor godt det dog var dem, at den kongelige Kudsk tog Tømmerne, hvad vistnok først indjog dem en Gysen, og hvad deres Sind, men forgjeves, oprørte sig mod — skulde da ikke et Menneske snart kunne forstaae, hvilken Velgjerning det er mod et Menneske, at Du tager Magten og giver Livet!

DØMMER SELV!

(1851. 52.)

UDGIVET AF

H. O. LANGE.

Hertil existerer der intet Manuskript blandt S. K.'s Papirer. Den af P. Chr. Kierkegaard besørgede Originaludgave 1876 er lagt til Grund for denne Udgave.

DØMMER SELV!

TIL SELVPRØVELSE

SAMTIDEN ANBEFALET.

ANDEN RÆKKE.

AF

S. KIERKEGAARD.

[1851. 52.]

KJØBENHAVN.
C. A. REITZELS FORLAG.
BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.
1876.

INDHOLD.

[Udgiver P. Chr. Kierkegaard.]

Forord.

Vel veed jeg, og jeg veed kun altfor vel, hvor sandt det er, at Verden vil bedrages. Forsaavidt kunde jeg maaskee have Betænkeligheder ved at offentliggjøre en saadan Meddelelse som nærværende.

Hvorfor har jeg dem da ikke? Fordi jeg slet Intet har med Verden at gjøre. Jeg henvender mig til den Enkelte, hver Enkelt, eller til Enhver som Enkelt; give Gud, Alle vilde læse, men Enhver som Enkelt.

Naar da hver Enkelt gjør som jeg har gjort da jeg skrev, lukker sin Dør, læser for sig selv, fuld forvisset om, hvad Sandhed er, at jeg ikke i fjerneste Maade har tænkt paa at ville træde ham for nær eller tale til Andre om ham, da jeg kun har tænkt paa mig selv; naar han læser saaledes som Enkelt, saa det ikke i fjerneste Maade falder ham ind at tænke paa Andre end paa sig selv: da behøver jeg sandeligen ikke at frygte, at han skulde blive vred paa mig for denne Meddelelse.

Thi hvad er det at være og at ville være den Enkelte? Det er at have og at ville have Samvittighed. Men hvorledes skulde et samvittighedsfuldt Menneske blive vred, at man meddeler ham noget Sandt! Snarere maatte han vel blive vred over det Modsatte. Siig det selv: er det fornærmende, om man behandler et Menneske ikke blot som et Fornuft-Væsen, men som et samvittighedsfuldt Menneske, hvem man siger Sagens sande Sammenhæng; jeg troede det var fornærmende, i indbildsk Klogskab at behandle Menneskene som Børn, der ikke kunne taale at faae det Sande at vide, eller som Daarer, hvem man kan bilde Alt ind, naar man blot smigrer dem; jeg troede, at det at skjule Sandheden, at bedrage, at det var at fornærme Den, hvem man behandler saaledes, at den Bedragne just da er, i Sandhed, dybest fornærmet, naar han befinder sig vel i Bedraget.

Min kjere Læser, læs om muligt høit. Gjør Du det, lad mig takke Dig; gjør Du det ikke blot selv, men bevæger Andre dertil, lad mig takke dem hver især, og Dig atter og atter.

I.

1 Peders IV Cap. V. 7: **Værer derfor ædru.**

At blive ædru.

Bøn.

Fader i Himlene! Du er en Aand, og de, som ville tilbede Dig, skulle tilbede Dig i Aand og Sandhed — men hvorledes i Aand og Sandhed, hvis vi ikke ere, eller dog først stræbe at blive ædru! Saa send da Din Aand i vore Hjerter; o, der kaldes saa ofte paa den, at den maa komme og bringe Mod og Liv og Kraft og Styrke: at den dog først — dette er jo Betingelsen for det Øvrige og for, at det Øvrige bliver os til Gavn — at den dog først maatte gjøre os ædru!

A. T. Da Apostlene traadte frem paa Pintsedagen, første Gang fyldte af den hellige Aand, »da forfærdedes Alle, og tvivlede, og sagde: hvad monne dette være? Men Andre spottede og sagde: de ere fulde af sød Viin.« (Apost. Gj. II, 13.) Altsaa Ingen formaaede eller vovede at forklare, hvad her var skeet; Forfærdelse og Tvivl greb Alle, kun Spotterne forsøgte en Forklaring: at Apostlene vare fulde — og saa tidlig paa Dagen, Kl. 9 om Formiddagen. Det var Forklaringen. Dog strækker den ikke til; thi forunderligt, de vare det ikke blot om Morgenen, nei — hvis de vare fulde — de vare det endnu om Aftenen, og det var ikke blot den Morgen,

---

Du er en Aand osv.] smlgn. Joh. 4, 24.

nei — hvis de vare fulde — de vare det ogsaa den næste Morgen og dennes Aften, og en Maaned derefter, og tyve Aar derefter, og endnu i deres Dødsstund vare de — fulde af den søde Viin, som de, efter Spotternes Forklaring — thi ellers lader Begivenheden paa Pintsefesten sig ikke forklare — maae have drukket hiin Morgen. O, dybe Spot over Spotternes Forklaring!

Her som overalt viser det sig, at Verden og Christendommen have de hinanden meest modsatte Forestillinger. Verden siger om Apostlene, om Apostelen Peder, den ordførende: »han er fuld« — og Apostelen Peder formaner: »vorder ædru.« Altsaa det verdslige Sind anseer Christendommen for Beruselse, og Christendommen anseer det verdslige Sind for Beruselse. »Bliv dog fornuftig, kom til Dig selv, see at blive ædru,« saaledes tilraaber det verdslige Sind den Christne. Og den Christne siger til det verdslige Sind: »bliv dog fornuftig, kom til Dig selv, bliv ædru.« Thi Forskjellen mellem det Verdslige og det Christelige er ikke, at det ene har een Mening, det andet en anden, nei Forskjellen er altid, at de have den lige modsatte Mening, at hvad det ene kalder Godt, kalder det andet Ondt, hvad det ene kalder Kjerlighed, kalder det andet Selviskhed, hvad det ene kalder Gudelighed, kalder det andet Ugudelighed, hvad det ene kalder at være fuld, kalder det andet at være ædru. Just den fulde Mand, »Apostelen«, han finder det fornødent at indskærpe en, kan jeg tænke, ædru Verden den Formaning: »bliver ædru«!

Og just denne Formaning er maaskee allermeest som beregnet paa at saare det forhærdede, verdslige Sind, der ellers ikke saa let lader sig saare eller bringe ud af Fatning. Thi dette verdslige Sind, det kan ogsaa finde sig i Noget og i Meget, finde sig i, at der siges om det baade Dette og Hiint, kun ikke, at det kaldes Beruselse. »Jeg holder mig,« siger dette verdslige Sind, »jeg holder mig til det Visse, jeg er hverken en Sværmer eller en Drømmer eller en Nar, hverken fuld eller gal. Jeg holder mig til det Visse; jeg troer Intet, ikke det Mindste, uden hvad jeg kan tage og føle paa; og jeg troer Ingen, ikke mit eget Barn, ikke min Hustru, ikke min bedste Ven, jeg troer kun hvad der kan bevises — thi jeg holder mig til det Visse. Jeg holder mig til det Visse, og indlader mig derfor ikke i fjerneste Maade med alt dette Høitravende om det Hiinsides, om Evigheden, og alt Det, som Præsterne ikke for Intet bilde Fruentimmer og Børn og Eenfoldige ind; thi man veed hvad man har, man veed ikke hvad man faaer: dette holder jeg mig til. Jeg holder mig til det Visse; jeg leger derfor aldrig med i den Leeg, som Menneskene gjøre saa meget Væsen af under

Navn af Kjerlighed, hvor man dog altid bliver narret, hvis man da ikke selv er Den, der narrer de Andre; nei, jeg elsker ikke et eneste Menneske, dog stop, jo der er eet Menneske, jeg elsker, jeg siger ikke, at jeg elsker ham høiere end mig selv, det er saa sværmerisk, og jeg er ingen Sværmer, men jeg elsker ham lige saa høit som mig selv, det er nemlig mig selv; det Menneske elsker jeg, det er vist, og jeg holder mig til det Visse. Man kan nu kalde mig selvkjerlig og hjerteløs og lumsk og lumpen, man kan for den Sags Skyld kalde mig en Skurk, en Slyngel: det skal aldeles ikke forstyrre mig, jeg holder mig til det Visse. Det Eneste, troer jeg, der vilde et Øieblik forstyrre mig, var om Nogen kunde falde paa at sige, at jeg var fuld, beruset, jeg, den koldeste og roligste og klareste Forstandighed.« Dog siger Apostelen: »bliv ædru!« og siger dermed: Du er beruset; Ulykkelige, hvis Du kunde see Dig selv, Du vilde gyse, thi Du vilde see, at det er med Dig som med et beruset Menneske, naar han — modbydeligt! — neppe ligner et Menneske: i den Grad er Du beruset.

Saaledes forholder det Verdslige og det Christelige sig til hinanden. Det var ikke blot om Apostlene, ikke blot om dem paa Pintsefesten, det blev sagt: de ere fulde af sød Viin, nei det var, er og bliver Verdens Dom om det Christelige. Og Christendommen er derimod af den Mening, at just Apostlene og just paa Pintsefesten vare i høieste Forstand ædru, kun Aand. Og Christendommen er af den Mening, at just den sande Christen er ædru, at derimod Enhver, i samme Grad som han mindre er Christen, i samme Grad er mere i en Beruselses-Tilstand. Og Christendommen er af den Mening, at dens, eller at Aandens første Virkning i et Menneske er, at han bliver ædru. Alt det Christelige er nemlig en Fordoblelse, eller enhver Bestemmelse af det Christelige er først sit Modsatte, hvorimod blot menneskeligt eller verdsligt Et kun er ligefrem hvad det er. En Aand, der gjør levende, er saaledes, blot menneskeligt, en levendegjørende Aand, ikke videre; christeligt er den først den Aand, som døder, som lærer at afdøe. Opløftelse er, blot menneskeligt, Opløftelse, ikke videre; christeligt er den først Ydmygelse. Saaledes er ogsaa Beaandelse, blot menneskeligt, Beaandelse; christeligt er Beaandelse først at blive ædru.

Og derom ville vi tale, om det:

at blive ædru.

Naar der, blot menneskeligt, gjøres Forskjel mellem det, aandelig forstaaet, at være ædru og det at være beruset, da tænker

man ved det at være ædru paa Forstandighed, Besindighed, Klogskab og hvad dertil hører; ved det at være beruset tænker man paa Begeistring, det at vove og saaledes at vove, at man slipper Sandsynligheden. De Forstandige, de Besindige, de Kloge, som kalde sig ædru, betragte saa de Begeistrede med samt deres Voven som berusede, sige det spottende om dem, advare Andre mod at lade sig forlede af dem.

Og maaskee have de i een Forstand Ret, endog efter Christendommens Mening. Thi Christendommen er saare langtfra at anprise enhver Begeistring, enhver Voven, og Christus selv, der fordrede, at »Discipelen« skulde forlade Alt for at følge ham efter, give Alt til de Fattige, lade være endog at begrave sin afdøde Fader, han siger dog ogsaa (hvori da tillige ligger, at han ikke fordrer af Enhver ubetinget, at han skal være »Discipelen«), »at naar En vil opføre et Taarn, sidder han først og beregner Bekostningen, om han haver, hvad der hører til at fuldføre det med.«

Altsaa ogsaa Christendommen mener, at der er en Voven, som er dumdristig, en Beruselse, ikke at anprise.

Men saa er jo Christendommen enig med hine Forstandige, Besindige, Kloge, de, menneskelig forstaaet, saakaldte Ædru? Nei, langtfra; nei ikke med een eneste af dem! Ikke med een eneste af dem. Der er nemlig Forskjel mellem disse saakaldte Ædru. Nogle bruge al deres Forstandighed, Besindighed, Klogskab til aldeles at forkjæle sig selv, saa de blive usle Halv-Mennesker, glemmende (hvad vistnok behøvede at erindres i hver en Prædiken i Christenheden), at ikke blot Tyve og Røvere og Mordere og Hoerkarle, men at heller ikke Blødagtige kunne indgaae i Himmeriges Rige — ak, naar engang Regnskabet bliver gjort op over Menneskeslægtens Utallige, der vil under Rubrikken de Blødagtige findes et større Tal end under disse Rubrikker: Tyve, Røvere, Mordere tilsammen. Saaledes med nogle af de saakaldte Ædru. Andre derimod have dog en større Villies-Kraft, heftigere Lidenskaber, dybere Trang til Afgjørelse og Handling; de benytte da deres Klogskab og Besindighed noget anderledes. De vove længere ud, anstrenge deres Liv mere, flye ikke enhver Fare; men Eet staaer dem fast: Sandsynligheden, den slippe de aldrig. De raade indenfor Sandsynligheden over flere Muligheder end de Andre, de

---

naar En vil opføre et Taarn osv.] Luc. 14, 28. heller ikke Blødagtige kunne indgaae i Himmeriges Rige] smlgn. 1. Cor. 6, 9.

aftvinge Sandsynligheden Forklaringer som den (thi ogsaa Sandsynligheden er knibsk, paaholdende) nægter de Blødagtige; men Eet staaer fast, urokkelig fast, de slippe ikke Sandsynligheden, at slippe den, sige de, det er at være beruset.

See her den uendelige Forskjel fra det Christelige; thi, christeligt, ja blot religieust, gjælder, at Den, som aldrig slap Sandsynligheden, han indlod sig aldrig med Gud. Al religieus, endsige al christelig Voven er paa den anden Side af Sandsynligheden, er ved at slippe Sandsynligheden.

Men saa er jo dog det Christelige idelig Dumdristighed, de Forstandige have Ret, det er Beruselse? Nei! Vistnok er der Mangen, der har meent, at det var christeligt han vovede, da han vovede at slippe Sandsynligheden, og det var kun Dumdristighed, ogsaa efter Christendommens Mening. Thi Christendommen holder paa en egen Maade igjen. Der gives, om jeg saa tør sige, letbyggede Mennesker, der ikke have synderlig megen Klogskab, Forstand, Besindighed til at holde igjen med, dem falder det kun altfor let at slippe Sandsynligheden og at vove. Dette er, baade christeligt og blot menneskelig forstaaet, Beruselse. Men stundom mene Saadanne, at Sagen bliver en anden derved, at de henføre deres Voven til Gud, at det er i Tillid til Gud de vove. Og unægtelig vilde dette ogsaa ganske forandre Sagen — det er just dette, der maa sees efter og eftersees, om det virkelig er saa, at det er i Tillid til Gud. Thi at føie Guds Navn til sine Ønsker, sine Begjeringer, sine Planer: det er ogsaa let, kun altfor let for de Letbyggede; men deraf følger ikke, at deres Voven er i Tillid til Gud. Nei, idet En slipper Sandsynligheden for at vove i Tillid til Gud, da maa han jo tilstaae sig selv, hvad der ligger i det at slippe Sandsynlighed, at naar han nu vover, da er det lige saa muligt, netop lige saa muligt, at han seirer, som at han ligger under. At det er i Tillid til Gud han vover, giver nemlig ingen umiddelbar Vished for at seire; just deri ligger det Mislige ved de Letbyggedes Voven i Tillid til Gud, at de forstaae dette saaledes, at de skulle seire. Men dette er ikke at vove i Tillid til Gud, det er at tage Gud forfængeligt. Og det, der skal skrække Dig tilbage derfra, er just, at Du redeligt og oprigtigt forstaaer Dig selv i, at Du, idet Du vover at slippe Sandsynligheden for at vove i Tillid til Gud, at Du da derved lige saa godt kan siges at have — menneskelig talt, thi evigt er det dog din Seier — beredet din Undergang, som at have banet Veien til at seire. Og see dette skrækker tilbage, dog ikke fra det at vove i Tillid til Gud, nei, men fra i at vove at tage Gud forfængeligt. Først naar Du ret har forstaaet Dig

deri, først da kan Du vove i Tillid til Gud. Du har sluppet Sandsynligheden; forsaavidt kan det, menneskelig talt, endogsaa være det Sandsynlige, at Du vil ligge under. Men desuagtet vil Du ud, frem ad, vove — i Guds Navn. Vel saa! Men ikke sandt, saa har Du ogsaa forstaaet, at det er ikke, for at Du skal seire, at Du kaldte Gud til, men at Du (hvis det ikke skulde behage Gud, at lade Dig seire — thi umuligt er det ikke, da Alt er muligt for Gud; ja, umuligt maa det end ikke være, thi saa er din Voven formastelig) maa være i Forstaaelse med Gud om, at han vil styrke Dig til at kunne bære det at maatte ligge under for en god Sag, for en Voven i Tillid til Gud. Men Dette er afskrækkende; og som ingen Levende sneeg sig forbi hiint hundredhovede Uhyre, der vogtede Indgangen til de Dødes Rige, og som ingen Fugl fløi over det døde Hav: saaledes slipper ingen blot menneskelig Dumdristighed forbi denne frygtelige Forstaaelse. Dog har Du ikke passet paa, at denne dødbringende Forstaaelse gaaer mellem Dig og din Voven i Tillid til Gud, saa har Du taget Gud forfængeligt, din dristige Voven er Dumdristighed, at den er i Tillid til Gud en Indbildning.

Derimod staaer det christeligt fast, at den sande christelige Voven slipper Sandsynligheden. Det er ikke som Feighed, Verdslighed, Blødagtighed har opfundet det, og fundet paa, løgnagtigt, at kalde det Christendom, det saaledes at vove er ikke at friste Gud. O, afskyelige Løgnagtighed, o, lumpne Bagvaskelse mod alle Troes-Heltene og Martyrerne og Sandheds-Vidnerne og Forbillederne! Men saaledes er det altid med os! Det vi ønske os fritagne for, er Farer og Anstrengelse og Alt, hvad der er Kjød og Blod imod. Nu og Christendommen er mild, den kan i Form af Indrømmelse — læg vel Mærke dertil: i Form af Indrømmelse! — skaane den Enkelte for Meget, naar han ydmygt tilstaaer, hvorledes det hænger sammen med ham, skaane ham ogsaa for denne egentlige christelige Voven, naar han ydmygt tilstaaer, hvorledes det hænger sammen med ham. Men det Verdslige i os lader sig sandeligen ikke nøie hermed, det nøies aldrig, før det har faaet det Forkeerte, det Ugudelige gjort fast som Troes-Artikel, som Pligt, som Dogma, som sand Christendom — for at vi saa kunne forsage den sande Christendom som Ugudelighed. Saaledes med hiin verdslige Tale i Christenheden om det at friste Gud. Det er mig der ønsker gode Dage, mig der vil skaane mig selv; men saa vil jeg ikke engang

---

hiint hundredhovede Uhyre] Sammenblanding af Cerberus, Hunden, der *bevogter* Dødsriget, og Hydra, det hundredhovede Uhyre i den græske Mythologi.

tilstaae det, nei, jeg gjør saa Christendommen om og siger: »det at vove ud over Sandsynlighed det er at friste Gud. Pfui, skulde jeg — som er en Christen! — skulde jeg understaae mig at friste Gud!« Og skulde jeg — som er en underfundig Slyngel! — ikke afholde mig derfra, naar jeg ved Hjælp deraf slipper for al Anstrengelse, og tillige for Spotpriis slipper ind i at gaae og gjælde for en gudfrygtig, from Christen!

Nei, nei, ikke saaledes! Det skal, christelig, staae fast — o, min Gud, hold Du paa mig, at jeg staaer fast, for saa at kunne gjøre det fast, thi det skal staae fast: at dette, just dette er Christendom, at vove i Tillid til Gud at slippe Sandsynlighed, og at man, hvis man vil være Christen, kun kan fritages derfra ved Ydmygelser og Indrømmelse! Det skal staae fast — o, min Gud, gjør Du det fast! — at som Christendommen afskyer Hoer, Mord, Tyverie og Alt, hvad der forresten kan besmitte et Menneske, at den kjender endnu een Art Besmittelse: feig Klogskab og blødagtig Forstandighed, ussel Trællen i Sandsynlighed og Sandsynlighed, christelig forstaaet maaskee den farligste Besmittelse. Derfor indskærpes det ogsaa i den Hellige-Skrift, men disse Steder hører man aldrig nævne; det indskærpes, thi der tales bestandigt aldeles i samme Forstand om de Feige, de Blødagtige, som der tales om Røvere og Mordere og Hoerkarle; og der siges Eet og det Samme om dem, at de ikke skulle arve Guds Rige. Ja, i Sandhed Christendommen afskyer og som Besmittelse, hvad Verden priser og som det Høieste: det bestandigt at handle klogt, og Christendommen afskyer denne Besmittelse, ligesom den i sin første Fremtræden afskyede Afgudsdyrkelsen — men denne vore Tiders Forgudelse af Klogskab, den er just vore Tiders Afgudsdyrkelse, Christendommens Afskye, uden at derfor Christendommen har Noget mod Klogskaben som Evne, som Gave betragtet. Nei, langtfra! Eiheller er Christendommen uvidende om, hvor vanskeligt det er, naar man er klog, da at skulle forsage at handle klogt. O, er det vanskeligt, sees det sjeldent at lykkes Nogen, som hengav sig til en Last, at aflægge den ganske: o, hvor langt vanskeligere, i ethvert Øieblik at have Klogskaben hos sig, med dens kloge Øine see, hvad det Klogeste er, og det Lystelige i at være klog — og saa at skulle forsage at handle klogt! Dog fordrer Christendommen dette. Thi, christelig, vilde dette blive Lovtalen, hvis der var det Menneske, om hvem det kunde siges: han var det forstandigste Menneske i sin Tid, den klogeste Mand i Riget; det var Alle bekjendt, at søgte man i en vanskelig og forviklet Sag det klogeste Raad, man gik ikke forgjeves, naar man gik til ham, man gik kun forgjeves,

naar man gik til nogen Anden — men selv handlet klogt, nei det har han aldrig! Med en Reenhed, som en jomfruelig Qvindes, som en rødmende Ynglings Undseelse har han afskyet det at handle klogt! Hans Liv var paa den anden Side af Sandsynligheden, der levede han, der aandede han, der vovede han i Tillid til Gud — han af alle den Forstandigste!

Dette er Christendom! Og nu vendes hele Forholdet om i Forskjellen mellem det, aandelig forstaaet, at være ædru og beruset. Vi begyndte med, at Forstandighed, Besindighed, Klogskab, at det var at være ædru; det at vove og vove at slippe Sandsynlighed, at det var at være beruset. Men Christendommen gjør Alt nyt. Saaledes ogsaa her: christeligt er det at vove i Tillid til Gud at slippe Sandsynlighed, det er just at være ædru — som Apostlene vare det paa Pintsefesten, aldrig vare det mere, end da de, al Sandsynlighed tiltrods, vare blot Redskaber for Gud, o, christelige Ædruhed! Derimod er, christeligt, Forstandighed, Besindighed, Klogskab, det er — ja, hvor nyt, thi at det er at dadle, det er endda ikke det Nye, men at det er: Beruselse! Dog hvad Under vel? Thi ikke det Evige, ei heller Gud, og heller ikke det at blive sig selv gjennemsigtig for Gud: ikke dette beruser, hvor var det muligt! De berusende Drikke ere altid sammensatte, gjærende — som det er, hvortil Forstandigheden og Klogskaben og Besindigheden holder sig: det Sandsynlige.

Vi ville nu gaae videre i denne christelige Tale om det at blive ædru og see nærmere, hvad det betyder.

At blive ædru er: at komme til sig selv i Selverkjendelse og for Gud som Intet for ham, dog uendeligt, ubetinget forpligtet.

At komme til sig selv. Altsaa, at leve hen i fuldkomment Ukjendskab til sig selv, eller ganske at misforstaae sig selv eller at vove i blind Tillid til egne Kræfter og Deslige, det er — deri ere vi enige med den blot menneskelige Betragtning — det er ikke at komme til sig selv, er at være beruset. Men nu det at leve hen i nøie Kjendskab til og klog Beregning af sine egne Kræfter, Evner, Forudsætninger, Muligheder, ligeledes fortrolig med, hvad Menneske- og Verdenskundskab lærer de Indviede: er det at komme til sig selv? Ja, efter den blot menneskelige Betragtnings Mening. Men ikke efter den christelige; thi det er ikke at komme til sig selv, det er at komme til det Sandsynlige; man kommer ad den Vei aldrig længere. Og at komme til det Sandsynlige er Veien til at blive mere og mere beruset, mere og mere fortumlet i Hovedet, mere og mere tung og usikker i sin Gang, Alt under den Selv-

indbildning, at man er ganske ædru. Thi i det Sandsynlige drikker man sig ikke ædru; er det tilveiebragt ved Hjælp af den kun meget overfladiske Menneske- og Verdenskundskab, er dets Beruselse mindre farlig; derimod, jo dybere Menneske- og Verdenskundskab der er brugt for deraf ligesom at uddrage det Sandsynlige, desto farligere er dets Beruselse. Det Sandsynlige blander ligeligt i sig Kjendskab til Godt og Ondt; og synes det end klart det Sandsynlige, i Sandhed blev det aldrig afklaret. Den, der spørger efter det Sandsynlige og ene derefter, for at holde sig dertil, han spørger ikke, hvilket er Ret og hvilket Uret, hvilket det Gode og hvilket det Onde, hvilket det Sande og hvilket det Usande, — nei, han spørger ligeligt: hvilket er det Sandsynlige, at jeg kan troe det, — thi om det er det Sande er ligegyldigt eller dog mindre vigtigt, — hvilket er det Sandsynlige, at jeg kan slutte mig dertil og holde med det; om det er det Onde, om det er Uret er ligegyldigt eller dog mindre vigtigt, naar det blot er det Sandsynlige eller Det, der har Sandsynligheden for sig at ville faae Magten. Kjendskabet til det Sandsynlige, og jo dybere det er, fører et Menneske ikke, i dybere Forstand, nærmere til ham selv, men længere og længere bort fra hans dybere Selv, bringer ham kun, i Selviskhedens Forstand, sig selv nærmere og nærmere — det kalder den blot menneskelige Betragtning at blive ædru, Christendommen kalder det Beruselse.

At komme til sig selv i Selverkjendelse. I Selverkjendelse. Thi i al anden Erkjenden er Du borte fra Dig selv, glemmer Du Dig selv, Dig selv fraværende. Dog just dette kalder den blot menneskelige Betragtning at blive ædru. At glemme sig selv, at komme, ikke til, men bort fra sig selv ved at fortabe sig selv i Erkjenden, i Begriben, i Tænkning, i kunstnerisk Frembringelse o. s. v. det kaldes just at være ædru. Christeligt er det Beruselse. Og er det dog ikke saaledes; sige vi ikke om Den, der henfaldt til Brugen af stærke Drikke, at han glemmer sig selv, drukner sig selv eller sit Selv; og naar dette da ganske er lykkedes ham, naar han er blevet ganske af med sig selv, da sige vi ikke: nu er han ret blevet ædru, nei, vi sige det Modsatte. Saaledes ogsaa med Erkjendelsen; der er kun een Art Erkjenden, der bringer et Menneske ganske til sig selv, Selverkjendelse; denne er det at være ædru, den rene Gjennemsigtighed. Derimod mener den blot menneskelige Betragtning, at Selverkjendelse er Beruselse, at den frembringer, hvad det Berusende frembringer: Svimmelhed. Dog er dette ikke saa. Nei, just da svimler det, sandseligt, for et Menneske, naar han har glemt sig selv i den stærke Drik; og da svimler

det, aandelig forstaaet, for et Menneske, naar han har tabt sig selv i en Erkjenden af Andet, eller som han siger, i en objektiv Erkjenden — kald paa ham, og Du skal see, han ligesom vaagner op af en Drøm, han maa ligesom gnide Øinene, besinde sig selv, huske, hvad han hedder, som en Beruset.

At komme til sig selv i Selverkjendelse og for Gud. Thi hvis Selverkjendelsen ikke fører til at erkjende sig selv for Gud, ja, da er der Noget i hvad den blot menneskelige Selvbetragtning siger, at denne Selverkjendelse fører til en vis Tomhed, der frembringer Svimmel. Kun ved at være for Gud kan et Menneske ganske komme til sig selv i Ædruheds Gjennemsigtighed. Den blot menneskelige Betragtning mener modsat, at det at indlade sig med Gud, med det Uendelige — at Intet er vissere end at det er Beruselse, at det ikke er saaledes vist, at Den, der fra Skibet stirrer i Bølgerne, eller at Den, der fra et høit Sted skuer ned i Dybet, eller fra det lavere Sted ud over et uendeligt Rum, hvor Intet standser Blikket: at det ikke er saaledes vist, at han bliver svimmel, som at Den bliver det, som indlader sig med Gud. Man skulde og synes, at det maatte være saa; og dog er det efter Christendommens Mening lige det Modsatte, just dette er Veien til at blive ganske ædru — saaledes bruges jo et Stærkere for at gjøre den ædru, der var beruset i et Svagere, om end naturligviis dette Stærkere, som gjør ædru, ved en frygtelig Misbrug kan bruges til Beruselse.

At komme til sig selv i Selverkjendelse og for Gud som Intet. Den blot menneskelige Betragtning mener, at det at blive til Noget, at det er Veien til at blive ædru; Christendommen mener, at just det at blive til Intet — for Gud, at det er Veien, at hvis Nogen kunde falde paa at ville være Noget for Gud, at det er Beruselse eller at ville misbruge det Stærkere, som gjør ædru, men at det at blive til Intet er at blive ædru.

At blive til Intet for Gud, og dog uendeligt, ubetinget forpligtet. Den blot menneskelige Betragtning er af modsat Mening, at det at være ædru just kjendes paa, at man i Alt holder Maade, i Alt iagttager dette ædruelige »til en vis Grad«. Saaledes ogsaa med Pligten; »det var jo den visse Vei til at blive reent forstyrret i Hovedet, den visse Vei til Beruselse eller til Galskab, om man vilde hengive sig til et Ubetinget og, hvad deri ligger, ubetinget hengive sig til det.« Christendommen mener, at just det Ubetingede, og det ene, eller Indtrykket, Trykket af det Ubetingede er istand til at gjøre et Menneske ganske ædru, naar han — og ellers har han ikke faaet Indtrykket af det Ubetingede — ubetinget

giver sig i dets Magt; at derimod dette »til en vis Grad«, at det just er berusende, bedøvende, gjør tung og døsig og dorsk og sløv, omtrent som en Drikfældig er det, om hvem der siges, han gaaer i en stadig Døs.

Og saaledes er det dog vel ogsaa, at just det Ubetingede er det Eneste, der kan gjøre et Menneske ganske ædru. Lad mig i en billedlig Tale fremstille Dig dette, og lad det ikke forstyrre Dig, om Talen maaskee ikke synes høitidelig nok; det er saa med Flid, at Du maatte faae et desto sandere Indtryk af det Fremstillede. Dersom Du vilde spørge en Tørvebonde, en Droskekudsk, en Postkarl, en Heste-Udleier: hvortil bruger Kudsken Pidsken? Du skal høre, de ville alle svare: »naturligviis for at faae Hesten til at gaae.« Spørg Kongens Kudsk, hvortil bruger Kudsken Pidsken? og Du skal høre, han svarer: »hovedsageligen bruges den for at faae Hestene til at staae.« Dette er Forskjellen mellem at være simpelt kjørende og godt kjørende. Nu videre. Har Du seet, hvorledes Kongens Kudsk bærer sig ad; eller har Du ikke seet det, saa lad mig beskrive Dig det. Han sidder høit paa sin Buk; og just fordi han sidder saaledes høit, har han desto mere Hestene i sin Magt. Imidlertid, ved en saadan Leilighed anseer han ikke dette for nok. Han reiser sig i Sædet; han samler hele sit Legemes Magt i sin muskelstærke Arm, som løfter Pidsken — nu falder der et Slag; det var frygteligt. I Almindelighed er eet Slag nok; dog stundom gjør maaskee Hesten et fortvivlet Spring — endnu eet Slag. Det er nok. Han sætter sig ned. Men Hesten? Der gaaer først en Skjælven gjennem hele dens Legeme, det seer virkeligt ud som mægtede denne fyrige, kraftfulde Skabning ikke at staae paa Benene; det er det Første, det er ikke saa meget Smerten, der ryster den, som det er det, at Kudsken — Sligt formaaer ogsaa kun Kongens Kudsk — har samlet sig heel i at give Slaget Eftertryk, heel er i Slaget, saa Hesten ikke saa meget paa Smerten som paa noget Andet fornemmer, hvo det er der slaaer. Saa tager denne Skjælven af, den er nu kun en sagte Zittren, men det er som hver en Muskel, hver en Trævl zittrede. Nu er det overstaaet — nu staaer Hesten stille, ubetinget stille. Hvad var dette? Den fik Indtrykket af det Ubetingede, derfor er den ubetinget stille. Naar en Hest, som den kongelige Kudsk kjører, staaer stille, det er noget ganske Andet, end naar en Droskehest staaer stille; thi med Hensyn til den sidste betyder det egentlig blot, hvad ingen Kunst er, at den ikke gaaer; med Hensyn til den første er det at staae stille en Handling, en Anstrengelse, den største, som det er Hestens høieste Kunst, og den staaer ubetinget stille. Ubetinget stille! Hvorledes

skal jeg beskrive dette? Lad mig tage et andet Billede, der fører til det Samme. Vi tale saadan til daglig Brug om, at det er stille Veir, derfor kan det gjerne blæse lidt, eller dog lufte, det er blot saadan hvad vi kalde stille Veir. Men har Du ikke lagt Mærke til en anden Art Stilhed? Førend et Tordenveir indtræder der stundom en saadan Stilhed; den er af en ganske anden Art; ikke et Blad rører sig, ikke en Luftning, det er som stod hele Naturen stille, medens der dog gaaer en næsten umærkelig sagte Zittren gjennem Alt: hvad betyder denne umærkelige Zittrens ubetingede Stilhed? Den betyder, at det Ubetingede forventes, Tordenveiret — og Hestens ubetingede Stilhed, den var efter at have faaet Indtrykket af det Ubetingede.

Men derom var det jo vi talte, om at Indtrykket af det Ubetingede gjør ædru, ganske ædru og tillige (det Ord Apostelen just i vor Text føier til) vaagen — er ikke hiin Hest ligesom et Sindbillede derpaa; den fik Indtrykket af det Ubetingede, og den blev ubetinget stille, ligesom ganske ædru og vaagen. Maaskee var det en ganske ung Hest, der saaledes trængte til Indtrykket af det Ubetingede, maaskee var det en ældre Hest, men som nu paa sine gamle Dage var blevet klog, i egne Tanker ædru, og derfor af den Mening, at Alt skal være til en vis Grad, saaledes ogsaa det at staae stille, saa man just ikke staaer ubetinget stille, eller man gjør sig lidt magelig, fordi det er saa anstrengende i denne ubetingede Forstand at staae stille. I ethvert Tilfælde, den kongelige Kudsk var af en anden Mening end Hesten, han bibragte den Indtrykket af det Ubetingede. Og det gjør Kongens Kudsk bestandigt. Naar man kun er simpelt kjørende, smeldes der ikke med Pidsken; en Droskekudsk, en Tørvebonde har ikke Smeld paa Pidsken, hvortil ogsaa slig Luxus, snarere slaaer han vel med Skaftet. Men Herskabskudsken smelder, især naar han kjører for Herskabet; og naar han holder stille, sidder han og muntrer Hestene ved at smelde med Pidsken. Han udtrykker, at han er godt kjørende, men han udtrykker ikke det Ubetingede. Kongens Kudsk derimod smelder ikke med Pidsken, han udtrykker det Ubetingede, den kongelige Majestæt maa ikke paa nogen tilfældig Maade mærke, at han kjører. Han holder — ubetinget stille. Saa kommer han hjem; han kaster Tømmerne — i samme Øieblik forstaae Hestene, nu kjører »han« ikke mere. Derpaa kommer nogle Staldkarle ud — og see saa er det Ubetingede forbi for den Gang, saa gjør man sig kold, eller man gjør sig magelig efter Omstændigheden, man er ikke mere, i høitidelig Forstand, ganske sig selv, ganske ædru, det Ubetingede er forbi for den Gang.

Thi kun det Ubetingede gjør ganske ædru.

Men det ere vi vel alle, vi have vel Indtrykket af det Ubetingede, det ubetingede Indtryk deraf? Thi hvad er Christendom? Christendom er det Ubetingede — og vi ere jo alle Christne! Og hvad er Christendoms Forkyndelse? Den er Forkyndelse af det Ubetingede — og vi have jo tusind Præster!

Dog har jeg aldrig seet Nogen, om hvem jeg turde sige, hvad jeg heller ikke tør sige om mig selv, at hans Liv udtrykte det ubetingede Indtryk af det Ubetingede, eller at han var ganske ædru. Ak, alle ere vi til en vis Grad, mere eller mindre, forfaldne til dette Berusende, dette »til en vis Grad«, med den Forskjel, som jo ogsaa er blandt Drikfældige, at Nogle drikke aabenlyst, lægge ikke Dølgsmaal derpaa, Andre, de Værste, drikke i Smug; saaledes ere der ogsaa Nogle, som ligefrem tilstaae, at da deres Liv kun udtrykker dette »til en vis Grad«, saa er deres Christendom heller ikke egentlig Christendom; Andre, hvis Liv ogsaa kun udtrykker dette »til en vis Grad«, søge at opretholde det Skin, at de ere sande Christne, at det med deres Christendom er ganske i sin Orden, at den er den sande Christendom.

Vil Du have et Billede paa Livet i Christenheden, og hvorledes det ligner det Christelige, saa vil jeg fremstille Dig et saadant, for at vise, hvorledes vi leve christeligt, eller hvorledes vort Liv ligner det Christelige, det Ubetingede. Og lad Dig ikke forstyrre, som var Fremstillingen maaskee ikke alvorlig og høitidelig nok, tro Du mig, høitidelige Søndags-Talers Høitidelighed er saa langtfra, christelig, at nære Alvoren, at den snarere bortleder Opmærksomheden fra »Alvoren«: hvorledes Virkeligheden seer ud, hvilket vort Liv er, hvor vi ere. Tro ei heller, at jeg taler saaledes, fordi jeg føler mig bedre end Andre, nei, nei, jeg har jo een Gang tilstaaet om mig selv og skal gjentage det, at jeg er forkjælet som alle Andre; og paa den anden Side: mit Liv har altid udtrykt oprigtig Deeltagelse med Det at forsøges i disse menneskelige Bryderier og Bekymringer, der kan plage et stakkels Menneske saa meget. Men Christendommens Fordring til os er dog at være Aand, at stræbe derefter, og »Alvoren« er: hvilket Liv vi føre. Ikke sandt, saa vil Du ogsaa med Velvillie, redeligt og oprigtigt, med Alvor og Samling, ikke for at spotte mig, hvilket er Adspredelse, hengive Dig i denne Undersøgelse. Tænk Dig en theologisk Candidat. Lad det være mig, jeg er jo ogsaa theologisk Candidat. Han har allerede i en Deel Aar været Candidat, og er nu saa indtraadt i det Afsnit af Livet, hvor der siges om ham: han søger. »En theologisk Candidat« — »søger«, man behøver vel ikke nogen

meget let bevægelig Indbildningskraft, for, naar disse to Bestemmelser ere opgivne, strax at kunne gjætte, hvad det er, han »søger«, naturligviis: Guds Rige (Matth. VI, 33). Dog der gjættede Du feil, nei, han søger noget Andet, et Embede, et Levebrød — fast søger han det ubetinget; ellers er dette ikke i Retning af det Ubetingede eller forraadende Indtrykket af det Ubetingede. Han søger. Han render søgende fra Herodes til Pilatus, anbefaler sig baade for Ministeren og Secretairen, han skriver og skriver, det ene Ark stemplet Papir fuldt efter det andet — thi Ansøgningerne maae være paa stemplet Papir, maaskee vil Du kalde dette et Udtryk for det Ubetingede, ellers er her intet. Der gaaer Aar; fast har han slidt sig op ved denne Renden og Søgen, som da idetmindste ikke kan siges at være i det Ubetingedes Tjeneste, uden, som sagt, forsaavidt han søger »ubetinget Alt«. Endelig faaer han det Søgte: han finder Skriftens Ord bekræftede: »søger, saa skulle I finde«; dog det Ubetingede fandt han ikke, det er kun et lille Kald — men det Ubetingede søgte han vel heller ikke. Dog han er tilfreds; og han trænger saamænd ogsaa nu til Ro og til at kunne hvile sig og sine Been efter den megen Søgen. Imidlertid, da han gjør sig nærmere bekjendt med sit Kalds Indtægter, opdager han til sin Forfærdelse, at det er et Par hundrede Daler mindre end han havde troet. Dette er ham yderst fatalt, hvad man jo menneskelig talt kun altfor godt kan forstaae og samstemme med ham i. Det er ham dobbelt ubehageligt, fordi han tillige just nu har fundet noget Andet, som han biløbigt søgte: en Hustru, hvilket ganske forholder sig til et Levebrød, vel med hvert Aar mere. Han er forstemt. Han kjøber igjen et Stykke stemplet Papir, er allerede igjen paa Benene, for at indgaae med en Ansøgning om at turde træde tilbage. Dog faae nogle af hans Venner ham til at opgive dette. Saa er da Sagen afgjort. Han bliver Præst. Nu skal han indsættes af Provsten og selv holde Tiltrædelsestale. Provsten er en Mand med Aand og Videnskabelighed, ikke uden Blik paa Verdenshistorien, hvilket ikke lidet kommer ham og Menighederne til Gode. Han forestiller den nye Præst for Menigheden, holder en Tale, og vælger til Text de Ord af Apostelen: »vi have forladt alle Ting for at følge Dig.« Herover taler han, og med Fynd og Klem; han viser, at, især i Betragtning af disse Tiders Bevægelse, maa Ordets Tjener nu være forberedt paa at offre Alt, om det saa var Liv og Blod — og Hans Høiærv. veed, at den unge Mand, han indsætter, var (ja, som sagt, ham kunne vi meget godt forstaae, thi det er menneskeligt; men vi kunne mindre forstaae Provsten) i det Tilfælde at ville træde tilbage, fordi Kaldet var nogle hun-

drede Daler for lille. Derpaa bestiger den nye Præst Prædikestolen. Og Dagens Evangelium, hvorover der skal prædikes, er — meget passende! — er: søger først Guds Rige. I Sandhed, naar man i Erindringen tilbagekalder, hvad denne unge Mand har maattet udholde i de møisommelige Aars Søgen — det var Det, man sidst kommer til at tænke paa, dette: søger først! Han prædiker da. Og det var i alle Maader en god Prædiken; selv Biskoppen, der var tilstede, siger: »det var en fortræffelig Prædiken, og ypperlig holdt, han er virkelig Taler.« »Ja, men nu christeligt bedømt?« »Ih, bevares, en aldeles christelig Prædiken, det var den sunde, uforfalskede Lære, og det var ikke uden gribende Virkning hans Fremhæven af dette: først at søge Guds Rige«. »Ja, men nu christeligt bedømt, jeg mener, hvorvidt var her en Overeensstemmelse mellem Prædikantens Liv og hans Tale; jeg kunde ikke ganske frigjøre mig for at komme til at tænke paa, at Taleren — for mig et sandt Billede af os Alle — ikke just med Sandhed kan siges først at have søgt Guds Rige.« »Det forlanges heller ikke.« »Jo, forlad mig, det var jo det, han prædikede om, at vi først skulle søge Guds Rige.« »Ganske rigtigt, netop saaledes skal han prædike, det er det, der forlanges af ham. Det er Læren, det kommer an paa, at Læren forkyndes reen og uforfalsket.«

See, saaledes omtrent forholder Christenheden sig til det Christelige, det Ubetingede. Efter 1718 Omveie og Ærender faaer En (ak, efter, menneskelig talt, at have maattet døie nok) sig sin endelige Tilværelse betrygget, og saa faaer vi en Prædiken: om først at søge Guds Rige.

Er dette Ædruhed eller er det Beruselse? Den blot menneskelige Betragtning er af den Mening, at just dette er at være ædru, dette først at sikkre sig det Endelige, og saa dernæst at prædike om: først at søge Guds Rige. Vi holde den hellige Skrift høit i Ære, men omgaaes den paa en besynderlig Maade. Naar en Eed f. Ex. skal være ret høitidelig, saa sværge vi ved at lægge Haanden paa den hellige Skrift — der forbyder at sværge. Naar En, først, efter længe at have søgt, har faaet sig det Endelige betrygget, saa sværger han ved at lægge Haanden paa den Bog, der byder først at søge Guds Rige. Og dette ansee vi Mennesker for Ædruhed, dette først at betrygge det Endelige; jeg gjør mig ikke bedre.

Ja i Sandhed, ved alvorligt at prøve mig selv har jeg maattet gjøre den Tilstaaelse: at dersom jeg blev samtidig med En, hvis Liv udtrykte, at han først søgte Guds Rige, altsaa udtrykte det Ubetingede, og at han ubetinget forholdt sig til det Ubetingede,

eller at han var »Aand«, tabt, fremmedgjort for, afdød for alle timelige, endelige, jordiske Hensyn: jeg kunde ikke holde ud med ham, det vilde hvert andet Øieblik løbe af med mig, saa jeg fristedes til at kalde ham en Beruset, han den eneste Ædru.

Thi Sagens sande Sammenhæng er dette. Alle vi Mennesker, vi ere alle mere eller mindre berusede. Men det er med os som med en fuld Mand, der ikke er aldeles fuld, saa han har tabt Bevidstheden, nei, han har netop en Bevidsthed om, at han er lidt fuld, og er just derfor opmærksom paa at skjule det for Andre, om muligt for sig selv. Hvad gjør han da? Han søger Noget at holde sig ved, han holder sig saaledes langs med Husene, og gaaer saa rank, uden at svimle — en ædru Mand. Men over en stor Plads vilde han dog ikke vove at gaae, thi saa vilde det blive aabenbart, hvad han nok veed med sig selv, at han er fuld. Saaledes, aandelig forstaaet, med os Mennesker. Vi har en Mistanke til os selv, veed saa smaat med os selv, at rigtig ædru ere vi ikke. Men saa kommer Klogskaben og Forstandigheden og Besindigheden os til Hjælp, idet vi ved Hjælp deraf faae Noget, vi kan holde os ved: det Endelige. Og saa gaaer vi rank og freidig, uden at svingle — vi ere aldeles ædru. Men dersom det Ubetingede ubetinget fik Øie paa os — dog dette Blik unddrage vi os, det er derfor vi skjule os i Endeligheden og mellem Endelighederne, som Adam skjulte sig mellem Træerne; eller dersom vi fik ubetinget Øie paa det Uendelige — dog dette forhindre vi os i, det er derfor vi travlt give vort Øie Ærende i Endelighedens Tjeneste: dersom det Ubetingede fik Øie paa os eller vi paa det, saa vilde det blive aabenbart, at vi ere berusede. Saaledes er Sagens sande Sammenhæng. Men i vort Tyvesprog udtrykke vi Mennesker det anderledes, vi paastaae, at vi ere kloge og forstandige og besindige Mennesker, at vi ere ædru, og at det just er det Ubetingede, der vilde beruse os. Det er som naar hiin fulde Mand vilde sige: »jeg er ædru; men hvis jeg vilde gaae over en stor Plads, saa vilde den store Plads gjøre mig fuld.« »Men min gode Mand, en stor Plads er jo da ikke Noget man drikker, hvorledes kan man blive fuld deraf; og en Ædru kan godt gaae over en stor Plads uden at blive fuld.« Dette vil sige: den store Plads, eller det at ville gaae over den, gjør det aabenbart, at Manden er fuld; men Manden siger, at det er Pladsen, der vilde gjøre det, at han er ædru. Thi naar man nemlig kniber sig langs med Husene, eller høist gaaer midt ad Veien, naar det er gjennem Smaagaderne, hvor Husene dog holde paa En: saa mærkes det ikke, at man er fuld.

Dette er Christendommens Mening. Det er ikke det Ubetingede, der gjør beruset, men det er det Ubetingede, der gjør aabenbart, at vi ere berusede, hvad vi nok selv vide, og derfor klogt holder os ved Endelighederne, kniber os langs med Husene, bliver i Smaagaderne, og aldrig vover os ud i det Uendelige. Og det er Christendommens Mening, at just det Ubetingede gjør ædru, efter først at have gjort aabenbart, at vi ere berusede. O, hvor listige vi Mennesker ere, og hvor listigt vi veed at bruge Sproget! Vi snakke det Sande saa nær efter Munden som muligt; flygtigt hørt er det, som sagde vi det Samme. Vi udelade den lille Mellembestemmelse »gjør aabenbar«, og saa sige vi: det Ubetingede beruser — det er Tyvesproget. Christendommen siger: »det Ubetingede gjør aabenbart, at Du er beruset; og der er kun Eet, som kan gjøre et Menneske ganske ædru: det Ubetingede.«

Da Apostlene talede første Pintsedag: aldrig vare de mere ædru end just den Dag, ganske udtrykte deres Liv det Ubetingede, ganske vare de komne til sig selv i Selverkjendelse for Gud som Intet, det er, som blot Redskab i hans Haand, tabte for og frigjorte fra ethvert Hensyn, udbrændte til Aand, ganske ædru — men Spotten sagde: »de ere fulde af sød Viin«; og den kloge, forstandige, besindige blot menneskelige Betragtning maatte sige: de ere berusede.

At blive ædru er: at komme sig selv i sin Forstaaen, sin Erkjenden saa nær, at al Ens Forstaaen bliver Handling.

Den blot menneskelige Betragtning er naturligviis atter her af den aldeles modsatte Mening, at dette just er Beruselse, hvorimod det er Ædruhed, hvad den Kloge, den Forstandige, den Besindige gjør, at passe paa, at man da holder sin Forstaaen, sin Erkjenden paa en passende Afstand sig fra Livet, eller sit Liv paa en passende Afstand fra den, og ikke lader den saaledes faae Magt over En — »Sligt kan kun en Halvgal, en Beruset falde paa.« Thi at »erkjende« det er Nydelse; og ingen Forstandig, ingen Dannet ønsker at være uvidende om, hvad det Rigtige er, han vilde blive fornærmet, hvis Nogen paaduttede ham, at han ikke veed det — men at gjøre derefter, det er Anstrengelse. At »forstaae« det er Nydelse, ogsaa dette at forstaae, at vide Beskeed om, hvor listige og underfundige vi Mennesker ere, hvorledes vi alle vide at tale om det Gode; ingen Dannet vilde finde sig i, at han skulde være uvidende herom, ikke selv formaa at fremstille det dybt og træffende; thi det at forstaae, ogsaa Underfundighedens Hemmeligheder,

er Nydelse. Men nu selv at ville stræbe at være den Redelige, den Oprigtige, den Uegennyttige — nei, det var jo Anstrengelse. Derimod, selv den største, om man saa vil, Anstrengelse i Forhold til at erkjende, at forstaae, den er kun Nydelse, som Jægerens Anstrengelse, Sved og Møie for at fange Dyret, som Fiskerens Udholdenhed er Nydelse; men at gjøre efter hvad man erkjender, hvad man forstaaer, det er Anstrengelse.

Derfor have vi Mennesker, listige som vi altid ere det i Forhold til Gud og gudelig Sandhed, vi have rettet hele vor Opmærksomhed paa det at forstaae, at erkjende, vi lade som var det deri Vanskeligheden stak, og som om det da naturligviis fulgte af sig selv, at naar vi blot forstode det Rigtige, saa følger det udenvidere af sig selv, at vi gjøre det. O, sørgelige Misforstaaelse, eller listige Paafund! Nei, uendeligt længere end fra den dybeste Uvidenhed til den klareste Forstaaen, uendeligt længere er der fra den klareste Forstaaen til at gjøre derefter, ja, der er i det første Tilfælde kun Grade-Forskjel, i det andet Væsens-Forskjel. Al min Arbeiden i Retning af at erkjende berører slet ikke mit Liv, dets Lyster, dets Lidenskaber, dets Selviskhed, lader mig aldeles uforandret — min Handling forandrer mit Liv. Hvor meget derfor end en tidligere Tid i Christenheden kan have feilet, christeligt havde den dog, sammenlignet med vor Tid, almindelig Ret, naar den strax oversatte det Christelige i Handling, hvilket er den egentlige christelige Eenfoldighed. Thi ogsaa derom tales jo i vor Tid, om at Fremstillingen af det Christelige ikke skal være kunstlet, høitravende, men eenfoldig — og derom strider man i Tanke-Udvexling, man skriver Bøger, det bliver en egen Videnskab, maaskee faaer man det endog gjort til et Levebrød og bliver Professor deri, men glemmer eller udelader, at det egentlige Eenfoldige, den sande eenfoldige Fremstilling af det Christelige er — at gjøre det.

Dog at gjøre det, det er Anstrengelse, en Anstrengelse som Dødens Kamp, da det er at afdøe; men at fremstille det Christelige, det er Nydelse. Og ved at »gjøre det Christelige« vil Du tillige miste Menneskenes Venskab, maaskee endog reise deres Forfølgelse, — hvad Under vel, hvor skulde Levende, der med hele deres Sjel hænge ved dette Liv og hvad dets er, roligt finde sig i, at en Afdød er med! Ved derimod blot at fremstille det Christelige (især da naar Du tillige sikkrer Dig at have Profit deraf, saa Du bliver aldeles populair, ganske forstaaet ved Hjælp af — Profiten, Du har) vil Du endog kunne gjøre stor Lykke blandt Menneskene. Thi — o, at jeg havde en Stemme der kunde høres, og

gid jeg kunde give den Betydning som en Døendes, og at det Udsagte kunde blive ved at lyde, det er saa afgjørende! — i Mulighed er det Christelige let; og blot fremstillet, altsaa holdt i Mulighed, behager det Menneskene: i Virkelighed er det saa svært; og udtrykt i Virkelighed, altsaa som Handling, hidser det Menneskene mod Dig. Hvor ofte er jeg ikke kommet tilbage til dette Punkt! Naar Du seer en Taler, der blot med nogen Gave fremstiller, men heller ikke mere, fremstiller det Christelige, altsaa i Mulighed: han bliver æret, anseet, elsket, fast forgudet af Menneskene. Hvor nær ligger det ikke at slutte saaledes: hvis nu ovenikjøbet hans Liv udtrykte det, hvorledes vilde han da ikke blive elsket — o, Kjere, lad ham vel vogte sig derfor!

Og Dette, just Dette forstaaer den Forstandige, den Kloge, den Besindige, derfor er han — han er ædru — saa forsigtig at befæste et svælgende Dyb mellem sin Erkjenden, sin Forstaaen, som han fremstiller, og sit Liv; thi han er ædru.

Men Christendommen siger: han er beruset, han bevarer sig i Beruselsen, da han gyser for Følgen af at blive ædru blot een eneste Dag. Og som en beruset Mand ikke veed hvad han selv gjør, saa veed han, den Kloge, Forstandige, ei heller hvad han gjør, at det er til hans egen Fordærvelse, at han saaledes udvikler sin Erkjenden, sin Forstaaen; thi som en ædru Mand har sagt: et Menneske er stolt af sin Erkjenden og betænker ikke, at det er efter den han skal dømmes. Jo mere En har forstaaet, jo bedre han har forstaaet det, jo strengere Dom, at han ikke har gjort det, jo strengere Dom, naar engang Evigheden vil tvinge ham til at blive ædru. Men ædru er han sandeligen ikke, saa lidet som En er det, fordi han med stor Klogskab nøiagtigt veed at beregne, hvad han behøver for at sikkre sig at være i den Tilstand, at Bevidstheden ikke forstyrrende vaagner. Han udvider sin Erkjenden, sin Forstaaen; deri er da, mener han, Intet som ligner Beruselse. Han værger sig mod sin Erkjenden; uhyre klogt veed han at værge sig mod sin Erkjenden — deri er da vel ikke Noget, mener han, som tyder paa Beruselse. Men hvorfor værger han sig mod sin rigtige Erkjenden? Hvorfor? Fordi han i Grunden veed, at den vilde gjøre ham det aabenbart, at han er beruset, hvad den vil gjøre, naar engang Evigheden vil hindre ham i at kunne værge sig mod den.

Sagens sande Sammenhæng er dette. Der er i ethvert Menneske en Evne, Erkjendelsen. Og ethvert Menneske, den meest Vidende, den meest Indskrænkede, er i sin Erkjenden langt forud for hvad han er i sit Liv, eller for hvad hans Liv udtrykker. Dog beskjeftiger dette Misforhold os Mennesker mindre. Erkjen-

delsen derimod sætte vi stor Priis paa, og stræbe alle at udvikle hver sin Erkjenden mere og mere.

»Men,« siger den Forstandige, »det man maa passe paa er, hvilken Retning Ens Erkjenden tager. Dersom min Erkjenden vender sig ind ad, mod mig selv, dersom jeg ikke passer paa at forhindre dette, da er Erkjenden det meest Berusende, Veien til aldeles at beruses; thi da afstedkommes der en berusende Forvexling mellem Erkjendelsen og den Erkjendende, saa den Erkjendende selv vil ligne, vil være det Erkjendte. Og dette er Beruselse. At det er saa, vil Du snart opdage. Thi vender Din Erkjenden sig saaledes, og giver Du efter, da vil det snart ende med, at Du kommer tumlende som en Beruset ind i Virkeligheden, styrtende Dig hensynsløst i hensynsløs Handlen, uden at Forstanden og Klogskaben har faaet Tid til at tage de behørige Hensyn til, hvad der er klogt, hvad der er fordeelagtigt, hvad der lønner sig. See derfor advare vi, ædrue, ikke mod Erkjenden, ei heller mod at udvide sin Erkjenden, men mod at lade Din Erkjenden tage Retningen ind efter, thi saa er den berusende.« Dette er Tyvesproget. Det hedder, at det er Ens Erkjenden, der, ved saaledes at tage Retningen indefter, beruser, istedetfor at den just saaledes vilde gjøre det aabenbart, at man er beruset, beruset i Vedhængen ved dette jordiske Liv, det Timelige, det Verdslige, det Selviske. Og det er det, man befrygter, medens man giver Erkjendelsen Skyld for at være det Berusende. Man frygter, at Ens Erkjenden, vendt mod En selv ind ad, skal belyse Tilstanden i Beruselse derinde, skal belyse, at man helst vil blive i denne Tilstand, skal rive En med sig ud af denne Tilstand, og med Følgerne af et saadant Skridt gjøre En det umuligt at slippe tilbage i den elskede Tilstand, i Beruselsen.

Christendommen derimod siger, at just det, at Ens Erkjenden vender sig mod En selv ind ad, at det just gjør ham ædru, at kun Den er ganske ædru, hvis Forstaaen, hvis Erkjenden er Handlen, at der derfor ingenlunde behøves at anvendes saa meget paa at udvikle sin Erkjenden, naar der blot passes paa, at den faaer Retningen ind efter, at det er Underfundighed, at hele Opmærksomheden og al Kraften henvendes paa at udvikle sin Erkjenden, at En med en kun ringe Erkjenden men indadvendt og saa forvandlet til Handling er ædru, og at En med den største Erkjenden men vendt modsat er aldeles beruset.

En i denne Henseende sagkyndig Dommer har sagt, at det var sjeldent man saae Nogen skrive ydmygt om Ydmyghed, tvivlende om Tvivl o. s. v. Dette vil sige, det er sjeldent at finde en

Fremstilling, om hvilken det gjælder, at Fremstillingen er det Fremstillede, at saaledes, for at tage eet af hans Exempler, Tvivlen meddeles i en tvivlende Form, hvad Grækerne gjorde, medens man i vore Tider blev — hvor tilforladeligt! — Professor, Ridder, gift paa som Troeslære at meddele til troende Tilhørere »Tvivlen om Alt«. Men endnu sjeldnere end en saadan Fremstilling, der er det Fremstillede, endnu sjeldnere, at Ens Forstaaen er Handling, at det, at man har forstaaet, hvad der skal gjøres, udtrykkes derved, at man — ædle Eenfold! — at man gjør det!

Nei, der er dog Intet svigefuldere end dette menneskelige Hjerte, og aldrig viser det sig maaskee tydeligere end ved dette Misforhold mellem vor Forstaaen og vor Handlen. Skal der dømmes meget strengt derom, maatte Paastanden lyde paa, at vi ere alle Hyklere. Apostelen er mildere, han siger kun, at vi ere berusede — men vi Kloge, Forstandige, Besindige, vi sige: lige tværtimod, vi ere ædrue, det er Apostelen der er beruset. Eller er det ikke Beruselse at lade Erkjendelsen faae en saadan Magt over sig, at den styrter over En selv og derved — »gjør det aabenbart, at man er beruset« — og derved river En ud i de yderligste Afgjørelser, saa man, istedetfor ædru at have Nydelse og Glæde af sin Forstaaen, snarere maatte forbande sin Forstaaen, der gjør En ulykkelig, ganske som En kan blive det ved i beruset Tilstand at vedgaae Noget, han ædru aldrig havde tilstaaet. Ganske sandt, naar det forstaaes omvendt: den Forstandige er rigtignok saaledes ædru, at han ikke vil tilstaae, at han er beruset, hvad han dog er. Men altsaa, for at blive ædru i Sandhed, er det den første Betingelse at tilstaae, at man er beruset.

Thi ganske ædru er efter Christendommens Mening kun Den, hvis Forstaaen er Handling. Saaledes skulde det være. Din Forstaaen skal strax være Handling. Strax! Ak, saaledes er det ikke med os Mennesker! Naar vi have forstaaet Noget, saa varer det dog syv lange og syv brede, inden der følger en Handling, eller inden Gjengivelsen er Handling. Men i det rette Forhold følger Handlingen strax, og just derfor er saa Gjengivelsen nøiagtig, heel og fuld Din Forstaaen. Følger Handlingen ikke strax, saa forvandskes denne Handlingens Gjengivelse af Din Forstaaen. Ak, saaledes er det med vore Handlinger! Hvorledes ligne disse vor Forstaaen? Mon som Klangfiguren, Du frembringer ved Buens Strøg? Mon som det tro Aftryk af et Billede? Nei, som Klatpapiret ligner den Skrift, ved hvilken det har ligget.

Saa har da En forstaaet, hvad han mener vil gavne hele Menneskeslægten; og maaskee har han Ret. Det er en Strenghed,

som er fornøden; han forstaaer det saa tydeligt, at kun Strenghed kan frelse, saa tydeligt, at han saa ogsaa har Mod til at være streng mod Alle — een undtagen, sig selv: er dette at være ædru? Ja den blot menneskelige Betragtning er vistnok af den Mening; hvis ellers hans Foretagende lykkes ham, og han ikke kommer galt fra det, saa seer man deri hans Besindighed og Ædruhed, at han vidste at styre denne frygtelige Tanke saaledes, at Alle bleve saarede paa den, kun han ikke. Christendommen derimod mener, at han er beruset, at han havde været ædru, om han, strax han havde forstaaet dette om Strenghedens frelsende Magt, strax havde vendt sig mod sig selv.

Saa er der En, der har forstaaet noget Sandt, forstaaet det, o, det staaer for ham saa levende, saa overbevisende, med en Veltalenhedens Magt, at han synes han maatte kunne overbevise hele Verden derom — og det gjør han ogsaa; og det lykkes ham, han overbeviser en heel Samtid om Selvfornægtelsens seierrige Glæde. Dog var der Een, han ikke overbeviste: sig selv. Han svingede forkeert fra sin Forstaaen, eller fra at forstaae, ikke til Handling men ind i Digter- eller Taler-Fremstilling. I det Øieblik da det stod saa levende for ham, saa uimodstaaeligt, at Selvfornægtelse er den seierrige Glæde, i det Øieblik var der just en lille Selvfornægtelse fordret af ham. Havde han handlet her — maaskee var hele Veltalenhedens Mesterværk om Selvfornægtelsens seierrige Glæde aldrig blevet til, men Selvfornægtelsen! Nu derimod blev Mesterværket til — det var rigtignok ikke Selvfornægtelse. Er dette at være ædru? Den blot menneskelige Betragtning er vistnok af den Mening; »thi,« siger man, »om ogsaa Een ikke selv gjør det, naar han kan vinde Tusinder: det er dog vel Hovedsagen!« Christendommen mener, at denne Ene det var Hovedsagen, at hiin lille Selvfornægtelsens Handling, som udeblev, at hvis den var kommet, og strax, og fuldt gjengivende hans Forstaaen, at det havde været at være ædru.

Lad mig tage endnu et Exempel. Der var en Tid, da Kunsten forsøgte sig i at fremstille Verdens Frelser, Jesus Christus. Det var vistnok en Misforstaaelse; thi saaledes lader han sig da umuligt fremstille, da hans Herlighed er den usynlige, den inderlige, og han, Modsigelsens-Tegn — hvilken Modsigelse at ville male dette! — skjult i modsat Udvortes. Altsaa Kunsten vil forgjeves forsøge sig derpaa. Men hvad om Ordets Kunst forsøgte sig derpaa? Tænk Dig da et Menneske grebet af disse Indtryk, og han vil nu opdrive Alt, hvad Sproget formaaer, for at fremstille Verdens Frelser. Men dertil maa han have Ro, siger han,

en Omgivelse, der kan begunstige dette Arbeide; og han maa være uforstyrret af Alt, siger han, og fremdeles, om muligt, understøttet af Alt, hvad der kan tjene til at holde ham i Stemning. Saa vælger han i en yndig Egn den deiligste Omgivelse, og han forskjønner sig det Alt med Kunst og med Smag, og aldrig har der været lokket saaledes for nogen Digter som for ham — men det er jo ogsaa den betydningsfuldeste Opgave. Berømt er han allerede iforveien, beundrende seer man op til ham, beundrende imødeseer man Mesterværkets Tilblivelse, og Bladene har allerede bebudet det, samt forudbetalt en Deel af Beundringen — men det er jo ogsaa den alvorligste Sag. Er dette at være ædru? Den blot menneskelige Betragtning er vistnok af den Mening, Du hører det jo af Bladene, Du seer det jo paa Alles Deeltagelse for dette Foretagende, der formodentlig fuldkomment vil kunne erstatte os, at vi ikke have været samtidige med Christus, hvad vi vel ogsaa af andre Grunde ere i een Forstand vel tjente med, hvor meget end Præsterne forsikkre, at det — uforklarligt! — er deres hedeste Længsel at have været samtidige med ham. Men Christendommen er af den Mening, at dette er Beruselse, at end den mindste Selvfornægtelse er at være ædru i Sammenligning med denne Beruselse. Thi Christendommen mener, at det at være ædru er, at din Forstaaen er din Handlen, at som Tempelskatten betaltes i en egen Mønt, at saaledes din Forstaaen bestandigt gives ud som Handling, varm og fuld og heel, strax fra første Haand, strax som Du har forstaaet Noget.

»Men saaledes at blive ædru, det er jo frygteligt, der er jo slet intet Begeistrende deri!« »Hvorledes,« vil Christendommen svare, »vare Apostlene da ikke begeistrede; var Martyrskaren det ikke, Oldingene, der da først ret følte sig begeistrede og bleve som Ynglinge igjen, unge Piger, der da just lærte Begeistring! Men forresten, det er som man tager det. For Den, der er vant at begeistres af Viin, for ham synes det ikke begeistrende, at han skal drikke Vand — men hvis der nu dog er Begeistring i denne Vanddrikken! For Den, hvem det Begeistrende er Nydelse, for ham synes det ikke begeistrende, at Selvfornægtelse skal være det Begeistrende — men dersom der nu dog er Begeistring i denne Selvfornægtelse! For Den, hvem Forholdet til Gud skulde, efter hans Mening, betyde at faae Alt af Gud, for ham er det ikke begeistrende, at Forholdet til Gud er at forsage Alt — men hvad er dog saligst (altsaa meest Begeistrende): ved Guds Hjælp at kunne faae Alt, eller at maatte, men ogsaa ved Guds Hjælp at kunne undvære Alt! Det i Sandhed Begeistrende er jo dog ikke Gaverne

men Gud; men i første Tilfælde kan Du saa let see feil af Det. Du faaer (og dette er jo det mindre Begeistrende); i andet Tilfælde nødsages Du til ene at see paa Gud — det meest Begeistrende.«

* * *

M. T. At blive ædru, det var Opgaven; og »Alvoren« er dette: hvorledes seer Virkeligheden ud, hvor ere vi?

Hvor ere vi? Hvilken er Tilstanden i Christenheden? At sige det er ikke vanskeligt, vanskeligere at forandre den.

Vi have faaet det Endelige og det Uendelige, det Evige og det Timelige, det Høieste og det Laveste til at løbe saaledes sammen, at det er umuligt at sige, hvilket der er hvilket, eller, Tilstanden er en uigjennemtrængelig Tvetydighed, — ikke er det saa vanskeligt i den meest tilvoxede Urskov at hugge en Udsigt igjennem, som det er vanskeligt at faae Idealerne til at skinne ind i denne Tvetydighed, hvor Alt er skummelt, hvor vi leve sikkrede mod Idealerne ogsaa derved, at der har skudt sig en forstandig Betragtning imellem dem og os, saa vi forstaae hinanden i enhver Stræben for et Høiere — der bringer Fordeel, men vilde finde en virkelig høiere Stræben, der giver Afkald paa Fordelene, at være af alle latterlige den latterligste »Overdrivelse«.

I Blade, i Bøger, paa Prædikestole, fra Kathedere, i Forsamlinger er der en Høitidelighed, en Vigtighed og en Vigtighed, som dreiede Alt sig om Aand, om Sandhed, om Tanke. Maaskee gjør det det ogsaa, maaskee. Men maaskee dreier dog Alt sig om Levebrødet, om Carrieren, maaskee. Er det Levebrødet, Carrieren, der begeistrer den theologiske Candidat, eller er det Christendommen? Man veed det ikke. Han tager Levebrødet, han forsikkrer, at det er Christendommen. Er det Levebrødet, Carrieren, der begeistrer Candidaten, eller er det Videnskaben? Man veed det ikke. Han tager Levebrødet, bliver Professor, han forsikkrer, at det er Videnskaben. Er det Subscribenttallet, der begeistrer Bladskriveren, eller er det Sagen? Man veed det ikke. Han sanker Subscribenterne til Bunke, han forsikkrer, det er Sagen. Er det Kjerlighed til de Mange, der bevæger Een til at stille sig i Spidsen for Mængden? Man veed det ikke. Han tager Fordelen af at staae i Spidsen for denne Magt, det seer man, han forsikkrer, at det er af Kjerlighed.

Og under alt Dette opretholdes af yderste Magt, at Christendommen er til, at vi endog ere Alle Christne, saa Christendommen

vel aldrig har staaet saa frodig i Væxt. Hvoraf beviser man da, at Christendommen er til? Mon deraf, at der er 1000 Præster? Fortræffeligt, saa er da dermed ogsaa beviist, at det ikke er som hidtil antaget, at den Stundesløse er latterlig, nei han har Ret, naar han beviser, at han har mange Forretninger, beviser det deraf, at han holder 4 Skriverkarle! Og Forholdet er endog her et andet. Thi de 4 Skriverkarle er dog ikke noget Modbeviis mod, at han har mange Forretninger; men de 1000 Præsters Tilværelse er snarere et Modbeviis mod, at Christendommen er til, end et Beviis derfor. Thi hvad beviser den? Den beviser, at der er 1000 Levebrød, hverken mere eller mindre? Er dette Christendom? Eller skal dette hjælpe Christendommen ind i Verden? Mon ikke snarere det Modsatte? Thi Menigheden er ogsaa klog. Præsten kan declamere, græde, slaae i Prædikestolen, »forsikkre« — ja, tag det der, om Menigheden d e r f o r faaer Indtryk af Christendom. Nei, Menigheden siger ganske tørt, uden Taarer: det er hans Levebrød. En eneste Handling, i sand Selvfornægtelse og Forsagelse af Verden, er uendelig mere Opvækkelse og mere Christendom end 1000 eller 10,000 eller 100,000 eller 1 Million Præster, dersom de holde det hen i Tvetydighed, hvilket der er hvilket, om det er Levebrødet, Carrieren, Fordelene, der begeistre, eller Christendommen; dersom de holde det hen i Tvetydighed, thi dersom de ligefrem sige, at det er det [Første], saa gjøre de ikke Skade.

»Men er det da maaskee din Mening, at et Menneske kan leve af Luften, eller mener maaskee Christendommen, at det er utilladeligt at arbeide for sit Udkomme?« Paa ingen Maade, ikke i fjerneste Maade. Derimod er det Christendommens Mening, at et Menneske kan og skal holde det ud fra hinanden, holde det a a b e n b a r t, hvor det er han arbeider for sin Fordeel, og hvor for Sag, Idee, Aand, det høiere, og at han for ingen Priis maa lade Dette løbe sammen eller ud paa Eet, Dette, som, uendeligt, er det meest Forskjellige, det uendelig Forskjellige, det himmelvidt Forskjellige. Christendommens Mening er, at det at søge tillige sin Fordeel — ved at tjene Sandhed, at det at søge tillige sin Fordeel — ved at virke for Idee: at det er Vrøvl, og Veien til Hykleri, da det Sidste er uendeligt høiere end det Første, og det hverken er Sandheden eller Ideen, der trænger til at jeg faaer et Levebrød og gjør Carriere, men ene og alene mig. Christendom-

---

den S t u n d e s l ø s e] i Holbergs Komedie af dette Navn.

mens Mening er, at »Forsikkringer« er den nederdrægtigste Opfindelse af Løgnens Fader, at der i Forhold til at stræbe for et Høiere kun gives een Art Forsikkring: at mit Liv udtrykker det — og saa behøver jeg ikke at forsikkre; at i modsat Tilfælde mine Forsikkringer ere Vrøvl og Veien til Hykleri.

»Men naar Du taler saaledes, glemmer Du Præstens Værdighed.« Hans Værdighed! Visseligen jeg skal ikke træde hverken Hans Vel- eller Hans Høiærværdigheds Værdighed for nær, jeg ønsker, at hvad Værdighed, der redeligt og ærligt tilkommer ham, redeligt og ærligt maa tilmaales ham, dog ikke heller mere. Men atter her er hiin Tvetydighed. Der gives to Arter Værdighed. Naar en Mand lever ustraffelig iblandt os, kan han fordre at behandles med Agtelse. Er han maaskee tillige særligt begavet, og benytter dette sit Talent med Flid og Dygtighed, derved erhvervende sit Udkomme, saa kan han siges at have Værdighed. Saaledes f. Ex. en Skuespiller. Derimod er der et ganske andet Begreb af Værdighed, hvilket egentligen er kommet ind med Christendommen. Der var engang da Christendommen forkyndtes af Apostle. Dog dette ville vi lade udenfor. Men der var en Tid, da den forkyndtes af Sandheds-Vidner — da var der intet Levebrød, som da overhovedet Christendommen (ubegribeligt!) er kommet ind uden at have Levebrød til Hjælp. En saadan Christendoms-Lærer, han havde Krav paa en egen Art Værdighed, det var hans Liv, der berettigede. Men see, det er dette Begreb af Værdighed, som Præsterne endnu bestandigt skele efter, medens dog deres Liv er blevet lige det modsatte af hine Herliges, og Christendoms-Forkyndelse, aldeles verdsligt, blevet ligesom enhver anden verdslig Carriere og Næringsvei. Og dette Begreb af Værdighed tilkommer dem ikke. En Præst i vor Tid kan med Sandhed ikke gjøre Fordring paa anden Værdighed end enhver anden Mand i sit Fag, i Forhold til Duelighed. Er det en udmærket Prædikant, vel, saa tilkommer ham samme Værdighed som f. Ex. den udmærkede Læge, Kunstner, Skuespiller o. s. v., den maadelige rangerer med den maadelige; Ordinationen kan ikke personligt gjøre Udslaget, thi naar den ordinerede Mands Liv er aldeles verdsliggjort, saa kan han ikke personligt beraabe sig paa at han er ordineret, snarere maatte saa Skuespilleren, Lægen, Kunstneren o. s. v. med Billighed kunne fordre ogsaa at blive ordineret. Saaledes er Forholdet midt i Christenheden, hvor man endnu stundom betvivler, om en Skuespiller kan begraves i christen Jord, medens der aldeles ingen Tvivl er om, hvorvidt Præsterne kunne begraves i christen Jord.

»Men dette vil jo forvirre Alt?« Aldeles ikke. Mig synes Sagen ganske simpel. Jeg mener som saa. Ydmyg for Gud, forresten barnlig glad og fornøiet, er jeg fuld forvisset om, at det er den ærligste Sag af Verden, at en Mand arbeider for sit Udkomme. Saa vil jeg gjøre det. Jeg vil, frimodig for Gud og med god Samvittighed, tjene mit Brød f. Ex. ved at forkynde Christendom. Men, men, men min Menighed skal ikke kunne faae Anledning til, underhaanden at lade mig forstaae, at det er mit Levebrød, thi øgter jeg selv ligefrem at sige, saa freidig og tillidsfuld at det skal være en Fornøielse: det er mit Levebrød; det er ikke for Christendommens Skyld, at jeg har faaet et Levebrød, det er for min Skyld. Sandeligen, det er slet ikke farligt, at Menigheden faaer at vide, hvad den dog veed, at jeg ogsaa er et Menneske, der behøver Noget at leve af. Ei heller er det farligt, at Menigheden faaer at vide, hvad Sandhed er, at jeg ikke er saa stærk i Troen, saa levende i Aanden, at jeg kunde udholde (hvad unægteligt var Christendommen det kjæreste) i Armod at forkynde Christendom. Det er slet ikke farligt, at Menigheden faaer at vide, hvilket der er hvilket. Nei, nei, det er ikke blot ikke farligt, det er den eneste Vei til Sandhed og Frelse og Christendom. Det Farlige er, hvis jeg fornemt lader haant om Levebrødet — medens jeg skjult passer nøie paa det; thi er jeg saa fornem, saa stærk, nu saa skal jeg udtrykke det derved, at jeg undværer det. Det Farlige er, at jeg omklæder mig med en Høitidelighed og Værdighed, at det er for Christendommens Skyld — som var det den, der behøvede, at jeg fik et Levebrød, gjorde Carriere, som ikke snarere jeg behøver en Indulgents af Christendommen, at jeg saaledes gjør min Forkyndelse til Levebrød; det Farlige er, at jeg omklæder mig med denne Høitidelighed og Værdighed, medens dog Menigheden leer i Haanden af mig, og meget godt forstaaer Sammenhænget, eller rettere, hvilket der er hvilket. Kort og godt, om det at det er mit Levebrød, om det, christeligt, betydede, at jeg er en Pjalt — hvilket dog er en uhyre Usandhed: nu vel, farligt er det aldrig, at saa Menigheden faaer at vide, at jeg er en Pjalt. Det Farlige, hvis jeg var en Pjalt, er, at Menigheden ikke, officielt og ligefrem, fik det at vide. Og hvordan man vender og dreier det, aldrig var Den en Pjalt, der havde Mod og Behjertethed til at vedgaae: jeg er det. Nei, det Menneske man ret egentligen maatte kalde en Pjalt, ham vil Du allersnarest finde skjult i Høitidelighedens og Værdighedens Pjalter.

I, ærværdige Skikkelser, I, hvem Christendommen rørte og bevægede, saa den og I overvandt Eders Sind, at I besluttede og

holdt, i Armod, i Fornedrelse at forkynde Christendom, den sande Forkyndelse — ikke trænger jeg mig frækt ind i Eders Tal, nei jeg staaer langt, langt borte, bøiet i Ydmyghed, dog forresten barnlig glad og fornøiet, frimodig, med god Samvittighed. Men Eet skal jeg aldrig gjøre, — jeg vilde gjøre mig en Samvittighed deraf, og gjorde jeg det, jeg vilde ogsaa have gjort mig eller faaet en Samvittighed deraf, en ond Samvittighed at bære paa — jeg skal aldrig besvige hvad der rettelig tilkommer Eder, det skal med Guds Bistand just lykkes mig at belyse Eders Herlighed, o, I ærværdige Skikkelser, at belyse den — paa min Bekostning! Jeg skal aldrig lade det løbe ud paa Eet og sige, som man gjør nutildags: Læren, det Objektive er jo Hovedsagen, om det tillige er mit Levebrød, min Carriere, om Een gjør det gratis, en Anden for Penge og Rang, Een i frivillig Armod, en Anden i blomstrende Næringsvei, Een for Offer og Accidentser, en Anden offret, det gjør hverken fra eller til, Læren er og bliver jo den samme. O, Afskyelighed og Løgn! Afskyelighed! Just det, som egentlig er det afgjørende, just det har man faaet Opmærksomheden ledet bort fra; eller er der vel Nogen, som ikke i sit Hjerte veed, veed med sig selv og veed det med alle Andre, at det, just det gjør et Menneske den uendelige Forskjel, om han skal have Fordeel af sin Stræben eller lige det Modsatte! Og Løgn! Thi det er ikke sandt, at det er og bliver den samme Lære, i det ene Tilfælde er nemlig Forkyndelsen Læren, den samme Lære, der er, og i Forkyndelsen bliver Sandhed; i det andet Tilfælde gjør Forkyndelsen denne samme Lære til en Usandhed — saa bliver dog virkelig ikke Læren den samme.

Men for atter at vende tilbage til Begyndelsen paa denne sidste Udvikling: vor Tids Tilstand er just den at have faaet det Uendelige og det Endelige, det Høieste og det Laveste til saaledes at løbe sammen, at Tilstanden er en uigjennemtrængelig Tvetydighed. Saa det vel gjøres fornødent at blive ædru for at komme ud af denne Beruselsestilstand.

Langtfra Meningen er dette Profane, naar der tales om, at Menighederne maaskee ønske at spare Noget paa Præsterne, knibe af deres Indtægter: o, Elendighed! Dersom jeg maatte raade, vilde Følgen blive, at man satte en Ære i langt rigeligere at lønne dem. Derimod maa denne Fordring paa »christelig Værdighed,« den maa bort, hvis der skal være Sandhed deri. Eet af To: enten anstrenget Liv, anstrenget i Selvfornægtelse og Forsagelse, anstrenget ved i »Virkelighed« (ikke ved Declamationer indenfor 17 Sandsebedrag i stille Timer) at vidne for Sandhed og mod Løgn — og

saa Fordring paa christelig Værdighed; eller de milde Former, at en Præsts Liv ikke er mere anstrenget end enhver andens, og saa Afkald paa den christelige Værdighed; begge Dele forenede er en Usandhed. Dette vil ogsaa blive Enden paa Sagen. Enhver dygtigere Præst vil vist ogsaa selv see det, enhver Yngre vist finde det i sin Orden og være villig til at gaae ind derpaa. Om der skulde være Een eller Anden, der var kommet kun altfor langt hen i den usande Værdighed og Høitidelighed, saa han ikke godt kunde beslutte sig til at gjøre Indrømmelsen, men hellere vilde holde Alt hen, hvad, i et for Christendommen saa critisk Øieblik som dette, maaskee kunde have de farligste Følger: det bliver saa hans Sag.

Men dette vil blive Enden paa Sagen, at vi ædru maae komme til at gjøre Tilstaaelsen om, hvor vi ere, og hvor Christendommen er. Man forklarer, at Christendommen er en »Lære«, og saa fortæller man, at »denne Lære har omskabt Verdens Skikkelse«. O, vi Daarer, eller vi Listige; nei aldrig har nogen Lære — betjent af, hvad der tynger og endeliggjør, Rangspersoner og gagerede Embedsmænd — omskabt Verdens Skikkelse, lige saa umuligt som at faae en Drage til at stige ved Hjælp af hvad der trækker den ned: det Tyngende; aldrig har nogen Lære, saaledes betjent, engang formaaet — og dette er da vel uundgaaeligt, naar der skal være Tale om at omskabe Verden — at reise en Smule Forfølgelse — det vogter de Vedkommende nok sig og den for. Nei, men Christendommen — og dette er det Afgjørende, som gjør denne Lære til noget Andet end en Lære — blev betjent af S a n d h e d s-V i d n e r, der, istedetfor at have Profit og enhver Profit af denne Lære, offrede og offrede Alt for denne Lære, S a n d h e d s-V i d n e r, der ikke, og med Familie, levede af Læren, men levede og døde for Læren. Derved blev Christendommen Magt, Magt, blev den Magt, der mægtede at omskabe Verden. Saaledes blev den betjent vel henimod 300 Aar; derved blev Christendommen »M a g t e n« i Verden. Der var nu, om jeg saa tør sige, sat en uhyre Drifts-Capital ind; Spørgsmaalet var kun, hvorledes man vilde benytte den. Ak, og allerede nu begynder Tilbagegangen, Bedraget: istedetfor at omskabe Verden begynder man at vanskabe Christendommen. Den verdslige Klogskab hittede paa at gjøre hine Vidners Liv, deres Lidelser, deres Blod, at gjøre det i Penge, eller i Ære og Anseelse; klogt sparede man sig selv for at lide, men det at de Afdøde havde lidt, det gjorde Forkynderne sig til Fordeel. Og det lykkedes kun altfor godt; der gik mange Aarhundreder, og de godmodige, godtroende Folk mærkede ikke hvad der var skeet, at

dem, man hædrede og ærede og lønnede paa enhver Maade, det var ikke de Afdøde, som havde bragt Offrene og faaet Utakken, men et listigt Folkefærd, der tog Takken. Og det blev ved. Og Kløgten blev listigere og listigere i at udfinde nye og nye, sindrigere og sindrigere Former for Bedraget, der forskaaner mig for at lide, og lader mig behændigt have Pengefordelen, fremdeles Æren og Anseelsen af, at Andre ere blevne hudstrøgne, korsfæstede, brændte o. s. v. Bedragene bleve kløgtigere og kløgtigere. Men uheldigviis blev ogsaa Kløgten til at gjennemskue Bedragene større — uden at dog derved er sagt, at denne Kløgt, som gjennemskuer Bedragene, er bedre end Bedragerne.

Nei, men Kløgten i at bedrage er truffet sammen med en ligesaa stor Kløgt i at gjennemskue. Punktum. Dette er Standsningen. De 300 Aars møisommeligt erhvervede Drifts-Capital, den er forbrugt, mine Herrer og Damer; der kan ikke med nye Bedrag pines mere ud af den, thi Klogskaben til at gjennemskue Bedragene er blevet netop lige saa stor. Drifts-Capitalen er forbrugt, dette er Status; Standsningen er, dette er Situationen; Christendommen har naaet det Punkt, hvor der maa siges: nu skal jeg altsaa til at begynde forfra; er der da Ingen, hvem jeg kan bevæge, at han kunde overvinde sit Sind og ville forstaae, hvad der er Christendom, at det at forkynde Christendom er at bringe Offer, at ville lide. Findes en Saadan, findes der flere Saadanne, saa begynder Christendommen igjen at blive Magt, hvad i mange Tider »denne Lære« ikke har været, hvad den heller ikke blev, om saa endog det at være Christen (ikke blot det at være Præst eller Professor) blev et Levebrød, en verdslig Carriere.

Det er en Standsning. Og for at denne Standsning nu kunde blive Ædruhedens og sand, skulde der passes paa, at det blev tydeligt, at det er en Standsning, at den ikke bliver noget Andet, noget Udvortes, en verdslig Omvæltning. Der skulde derfor ikke (thi sandeligen, det interesserer Christendommen kun saare lidet, og vilde kun saare lidet tjene dens Sag) fratages nogen Eneste ikke 4 Sk. af hans lovlige Indtægter, ingen af hans Titler og Værdigheder, paa ingen Maade, nei; Eet skulde blot blive aabenbart og vitterligt: at det ikke er for Christendommens Skyld han har sikkret sig det men at det er for hans egen Skyld; ei heller ved Christendom han har opnaaet det, da det vilde være Christendom at give Afkald derpaa, og der behøves Christendommens Indrømmelse for at eftertragte og for at besidde det. Men fremfor Alt skulde der vaages over, at ikke den frygteligste af alle Forvirringer indtræder, at man hitter paa at ville reformere, men vel at mærke

saaledes, at det at reformere bliver Nydelse, Profit o. s. v., istedetfor at det i høieste Forstand gjælder om det at ville reformere, at det er at bringe Offer, at ville lide.

Man har villet gjøre det Kunststykke at sige: Christendommen er en objektiv Lære, det er ligegyldigt, hvorledes den betjenes, »Læren« er Alt. Dette er det der har afskaffet Christendommen. Det er let at forstaae. Der er en existentiel Bestemmelse af det Christelige, som er den ubetingede Betingelse, ellers kan Christendommen ikke anbringes. Det er det: at afdøe. Forsøg det nu. Der kommer da En, som forkynder Christendom — og hvis Levebrød, hvis Carriere det er — han siger til en Mand: »Du skal afdøe — det koster 10 Rd.« »Hvorledes? 10 Rd.? Til hvem?« »Til mig, thi det er mit Levebrød, min Carriere at forkynde, at man skal afdøe.« Mellem Gud (som fordrer »Du skal afdøe«) og mig, den Enkelte, det sølle Menneske, der nu skal til at bide i det sure Æble og afdøe, anbringes som (Forkyndelsens) Mellembestemmelse et Levebrød, et fedt og godt Levebrød for en Mand med Familie, og Rang med Cancelliraader og Avancement: dette er en Umulighed; Forkyndelsen modsiger sig selv. Om saa hele Menneskeheden vilde tage sig af det, det hjælper ikke, det er en Umulighed, ugjørligt; første, anden, tredie Gang: det er umuligt; lad saa Hammerslaget falde, lad det for evigt være afgjort: det er umuligt. Og da, som bekjendt og let begribeligt, hvad Ens Liv forkynder virker hundredtusinde Gange stærkere end hvad Ens Mund forkynder, saa er denne Art Forkyndelse det længst mulige fra at kunne virke til at føre Christendom ind eller at bringe Nogen til at afdøe, da Forkyndelsens hundredtusinde Gange større Virkning udtrykker: nei, saa langt som muligt derfra, fra at Nogen skulde afdøe, endogsaa det at forkynde at man skal afdøe er blevet en Vei med blandt de flere, de mange, der føre til: »Fryd Dig ved Livet i Dine Dages Vaar, Pluk Glædens Roser, førend de forgaaer.« Dette gaaer ikke.

Det har man selv mærket. Saa blev Christendommen mild — eller rettere: de, hvis Carriere det var at forkynde Christendom, fandt det (i Menneskekjerlighed — for ikke at sige i Selv-Kjerlighed) nødvendigt at gjøre Christendommen maalbar for Kjøb og Salg. Den blev saa blot »Trøst«. En Familie lever i al mulig Nydelse, saa melder der En sig, som forkynder Christendom, og siger: »skulde De ikke have Brug for Evighedens milde Trøst, hvad jeg, uden at rose mine Varer, tør kalde en af Livets største Beqvemmeligheder og Nydelser, hvad der tjener til at formilde

Sorgerne og at give Glæderne deres rette Smag — det koster 50 Rd.« »Det lader sig forstaae.«

Men saaledes at sælge Christendom ud som Trøst uden at forpligte Livet, det er Aflad, Handel med det Christelige.

»Dog« siger Forkynderen »vi prædike ogsaa at man skal leve derefter.« »Kjere, hvad saa end Din Mund prædiker, naar Dit Liv prædiker, at det er Dit Levebrød, Veien til rigeligt Udkomme for Dig og Familie, Veien til verdslig Hæder og Anseelse, saa bliver det egentligen et Spilfægterie med at ville forpligte Andres Liv i Retning af »at afdøe« — thi det, at man skal afdøe, kan ikke med Eftertryk foredrages af En, hvis Levebrød, hvis Carriere det er.«

Og her er igjen Standsningen. Det at afdøe er det Første og det Sidste i Forhold til det Christelige strengt taget. Det udtrykte ogsaa de, som i Christendommens første Tid forkyndte Christendom: de vare Afdøde. Nu er Omvendtheden naaet: det at forkynde Christendom, eller at forkynde, at Christendommen fordrer, at Du skal afdøe, er lige det Modsatte af at afdøe. Dette gaaer ikke.

For at det — dersom man da ellers er enig med mig deri, at for at Noget skal kunne gaae, maa der, enten paa den ene eller paa den anden Maade, være Mening deri — for at det skal kunne gaae, maa der først en Tilstaaelse, at denne Christendoms-Forkyndelse, der verdsligt (verdsligt arrangeret, verdsligt normeret, verdsligt garanteret o. s. v.) er Forkynderens Levebrød og Carriere, at den egentligen ikke er Christendom, hvor sandt han saa end forkynder Læren, »den sunde Lære«. Og Feilen er i mine Tanker den (i mine Tanker, thi jeg er kun en umyndig Digter, der, høiest, kæmper for Tilstaaelsen af vor Svaghed; den Myndige maatte dømme ganske anderledes afgjørende om os), Feilen er, at man ikke for længe siden har gjort Tilstaaelsen, at dette Hele med 1000 Præster er ikke egentligen Christendom, men en formildet Lære, sammenlignet med den egentlige Christendom en heel Qualitet formildet. At derfor en saadan Forkyndelse ikke skulde kunne stifte Gavn, er langt fra Meningen; noget Andet er, at Christendommen for at opretholde sin Majestæt og for at kunne holde Overskuelsen, maa fordre Tilstaaelsen, at Dette ikke egentlig er Christendom.

Der har været Tider, da en saadan Christendoms-Forkyndelse om end ikke var, hvad den aldrig er, ubetinget at prise, dog var mindre anstødelig, i Tider nemlig, da Menigheden var mindre vidende, mindre klog paa Forholdet mellem en Stræben for det

Uendelige og en Stræben for det Endelige, mindre klog paa, hvad »Forsikkringer« egentlig have at betyde. Som Forholdet nu er, kan Christendommens Forkyndere ikke faae Frimodighed og god Samvittighed lige over for den kun altfor vidende Menighed, uden at have gjort vitterligt, hvilket der er hvilket, om det er det Endelige, han vil, eller det Uendelige. Dette »Tillige«, tillige at ville det Uendelige, eller tillige at ville det Endelige, at ville have Munden fuld af Meel og tillige at ville blæse, er ikke blot tillige, men, reent og bart eller ene og alene, Vrøvl. Forsikkringer om, at det er det Uendelige man vil, medens man tager det Endelige, hjælpe ikke, skjule ikke, at hiin Viden er i Forkynderen og er i Menigheden; og er den der, saa er det uanstændigt, at dette ikke bliver vitterligt i en Væsens Forandring, ved enten at slippe det Endelige og de endelige Fordele, eller ved at tilstaae, at denne Forkyndelse af Christendom dog ikke egentlig er Christendom. Det er hermed som med Blufærdighed: i Forhold til et ganske lille Barn er Blufærdighed een; saasnart der antages, at Barnet er blevet saa voxent, at det har en Viden, er Blufærdigheden en anden; at ville, efterat en Viden er indtraadt, efterat der saaledes maa antages at være i begge Viden og en Viden med hinanden om, at denne Viden er — at ville, efterat Dette er indtraadt, bevare hiin første Art Blufærdighed, vilde ikke blot ikke være Blufærdighed men en yderst fordærvet og fordærvelig Usædelighed. Christendommens Forkyndelse eller dens Forkyndere have længe nok, baade pecuniairt og i Henseende til Anseelse, Ære, Titler og Værdigheder, levet af — at der har været dem, som offrede Alt for Christendommen. Dette overbeviser ikke mere en vidende Menighed; oprigtigt talt, man kan heller ikke fortænke den deri. Hvor skulde en Modsigelse kunne overbevise, den Modsigelse: at høre En bevise Christendommens Sandhed af, at der har været dem, som offrede Alt for Christendom, og at see Forkynderen leve deraf, ved Hjælp deraf i Besiddelse af de forskjelligartede jordiske Goder; det er jo at modbevise Beviset. Det Farlige er, naar Viden er i Menigheden, og Viden i Forkynderen, og Viden gjensidig med hinanden: da ikke at ville ud med Sproget, at ville holde det hen i en høiere, høitideligere Tone, hvis Usandhed man geheimt er vidende om; dette er det Farlige, det Demoraliserende. Menigheden trænger til at faae hiint sande Beviis at see, ikke at jeg lever af, at der har været Folk, som offrede Alt, eller i ethvert Tilfælde (thi jeg, en umyndig Digter, der kun altfor meget hænger ved dette Liv, ogsaa en Kujon, som Digtere gjerne ere det, dog med Mod til at tilstaae det, hvad ikke altid Digtere have, jeg maa

blive ved det Lettere), Menigheden trænger til (hvad dog vel baade jeg og Enhver maa kunne præstere) Sandheden, Tilstaaelsen, istedetfor at spises af med Forsikkringer, som Intet betyde for klogt Vidende. Og Forkynderen trænger vel ogsaa til at faae Sandheden sagt, just for dog at kunne gavne en lille Smule. Og sandeligen, han kan efter mine Begreber gavne meget, naar han er saaledes sand, tilstaaer, at dette egentligen ikke er Christendom, naar Forkyndelsen skal skaffe ham alt det Jordiske til sig og Familie og endog nogenlunde rigeligt, naar Forkyndelsen skal være hans Carriere i Verden. Altsaa Eet af To, enten gives der virkelig Afkald paa det Jordiske for, bringende Offer og lidende, at forkynde Christendom: dette er den høiere Form; eller man sikkrer sig det Jordiske, det Timelige, men gjør saa Tilstaaelsen, at denne Forkyndelse ikke egentligen er Christendom. Den første Form har det ene Menneske ikke Lov til at fordre af det andet, han har Lov at fordre det af sig selv. Det Andet har vi Mennesker Lov til at fordre af hinanden; thi Sandhed skal der dog være i det, og Ende maa der dog gjøres paa dette Tvetydighedens Spil med Forsikkringer mellem Vidende og Vidende, altsaa Forsikkringer, som gives af Dem, der kun altfor meget ere vidende om, hvad Forsikkringer har at betyde, og gives Dem, som kun altfor meget ere vidende om, hvad Forsikkringer har at betyde, under Fortielse af det sande Sammenhæng.

Thi disse »Forsikkringer«! Fra Slægt til Slægt er det, medens man forblev i rolig Erhverven og Besiddelse af det Jordiske, holdt hen med denne Forsikkring: »dersom det fordredes af mig, saa var jeg villig til at forlade Alt, offre Alt for Christendommens Skyld.« Og den Enkelte har, medens han forblev i rolig Erhverven og Besiddelse af det Jordiske, holdt det hen tyve, tredive, fyrretyve Aar, kort et heelt Liv med den Forsikkring: »dersom det fordres af mig, saa var jeg villig til at forlade Alt, offre Alt, for Christendommens Skyld.« Imidlertid har Verden seet en næsten fuldkommen sædelig Opløsning — men ingen af de Forsikkrende fandt, at det nu fordres af ham, han vedblev blot at forsikkre: at dersom . . . . Altsaa han vedblev at erhverve, eftertragte, besidde det Jordiske; men han var tillige Helt; at det ikke viste sig, var ikke hans Skyld: dersom det fordredes . . . . han var villig nok; han forsikkrede: at dersom . . . . Der var i min Ungdom et ungt Menneske, som aldrig drev det til at faae første Examen, men som bestandigt sagde: næste Gang kommer jeg, hvisaarsag vi kaldte ham ikke ved Navn men blot »næste Gang kommer jeg.« Saaledes med Forsikkringerne; men det lykkedes længere at holde

det hen, end det lykkedes hiint unge Menneske, der blot efter nogle Aars Forløb var gjennemskuet.

Dog nu er Forsikkringernes Tid forbi! Tre hundrede Aars udødelige Bedrifter, ja, hvad Under vel, om de have, hvis jeg saa tør sige, opsparet et uhyre Fond, hvorpaa der (om det end altid er Forvirring og Meningsløshed, at Een trækker paa en Andens Heltegjerninger) kunde trækkes ved Hjælp af Forsikkringer, trækkes længe, inden det ret blev tydeligt, hvor forvirrende dette er. Men dette Forsikkringens Fond, dette Valuta, som en Bank for at være Bank altid maa eie, og som her Christenhedens Bank eiede: det er fortæret, mine Herrer og Damer! Istedetfor at kunne trække paa Banken, maa der først dannes en ny Bank, ved, hvad her er Valuta'et, Handlinger, Charakteer-Handlinger.

Kan jeg ikke det: nu vel, Eet kan jeg, Eet skal jeg, og dette Ene vil jeg, jeg vil idetmindste afholde mig fra ved »Forsikkringer« at tillyve mig Noget eller at besvige Eder, I Herlige, for Eders rettelige Tilkommende, Beundringens, Taknemmelighedens Løn for Eders Liv, Eders Daad, hvad I efterlode Slægten, ikke for at nogle Kløgtige falsk skulde gjøre det i Penge og Deslige, men for at det skulde opmuntre os Senere til Efterligning. Jeg skal ikke »forsikkre«. Duer jeg — hvad jeg vistnok i enhver Forstand ikke gjør — ikke til at være Helt: vel, jeg skal i ethvert Tilfælde ikke forsikkre »at dersom . . . .«, det er, jeg skal ikke give det Skin af, at det er Omstændighedernes Skyld (fordi det ikke fordres af mig) at jeg ikke kommer til at vise mig som den Helt, jeg er, jeg skal ikke give det Skin af, at jeg i Grunden er Helt, blot ventende paa Leiligheden, medens dog mit Liv udtrykker, at jeg er, at jeg kun altfor godt finder Leilighed til at være, lige saa pengebegjærlig og lige saa ærebegjærlig som enhver Anden. Nei, duer jeg, som sagt, ikke til at være Helt, saa skal det blive aabenbart, at jeg ikke duer dertil, at Sandhed er, at det er mig der ikke duer dertil, og at det er noget Sludder med dette »dersom det fordres«, især medens Verdens Tilstand er en sædelig Opløsning, som end ikke Oldtiden har seet, som den end ikke var, da Christendommen kom ind i Verden, saa hvis ingen Anden vil, vil jeg, og jeg vil vove det i Christendommens og Guds Navn at sige til Enhver, der forsikkrer »at dersom . . .«, sige til ham: er der Dig ikke andet i Veien for, at Du træder i Charakteer af at være, hvad Du er: Helt, end at Du mener det ikke fordres — o, dyrebare, høistærede Ven, det ikke blot fordres, nei, det er lige paa det Yderste, om det ikke er for silde; iil, iil!

Altsaa, Forsikkringernes Tid er forbi, Forsikkringernes, denne den farligste af alle hykkelske Opfindelser, farligere end pharisæisk Gjernings-Retfærdighed, thi det er dog altid et virkeligt Noget at leve saa strengt, men Forsikkringer ere slet Intet, og dog tillyvende sig det Høieste. Og er deres Tid forbi, saa ingen Vrøvlen, ingen Vaklen, hvorved man igjen bliver hængende i dem, rask Beslutning: bort med dem, bort med Forsikkringerne, den af alle farligste Beruselse! Lad os blive ædrue! Udtrykker mit Liv stadigt væk, Aar efter Aar, at jeg er som Folk er flest, saa skal jeg idetmindste holde Mund med Forsikkringer »at dersom . . . .«

Dog maaskee ville de Lærende, Tilhørerne, Menighederne eller ganske nøiagtigt, det christelige Publikum have adskilligt at indvende, hvis Forsikkringerne afskaffedes, maaskee vilde man endog gjøre lidt Anstrengelse for at kalde »Forsikkringerne« tilbage. Thi vistnok er det Forkynderne, der gjøre Brug af Forsikkringerne, men maaskee er det de Hørende, Verden, der staaer sig bedst ved at tvinge Forkynderne ind i denne Usandhed, at da Christendommen ikke skal blive altfor alvorlig.

I ældre Tid (da man dog virkelig forholdt sig til Forbillederne, saa man enten, det Sandeste, forstod dem saaledes, at man skulde ligne dem, eller om man end sparede og skaanede sig selv, dog for Alvor holdt dem høit i Ære, næsten kun altfor høit, forsaavidt man ikke var langt fra at tilbede dem, et listigere Paafund for at fritages for Efterfølgelsen), i ældre Tid fordrede man, at Forkynderens Liv skulde udtrykke Læren; det kaldte man Alvor, det var, som vi nu sige, Garantien, Forkynderen havde at stille. I disse Tider (da en aldeles verdslig Forstandighed har skudt sig mellem Forbillederne og os, det er, taget dem bort, eller bragt dem næsten paa Latterens Afstand fra os, saa vi, i Samtidighed med et saadant Liv, en saadan Stræben vilde finde den af alle latterlige den latterligste Overdrivelse), i disse Tider kunde paa den Maade Christendommens Forkyndelse vistnok blive det christelige Publikum for alvorlig en Sag. Fordringen er derfor nu en anden. Vil Du gjøre Lykke i Verden med din Christendoms Forkyndelse, da fordres, at dit Liv udtrykker omtrent det Modsatte af Forkyndelsen, eller det fordres, at dit Liv, ved at udtrykke omtrent det Modsatte af det Forkyndte, afgiver Garantien for, at Forkyndelsen er en Kunstnydelse, en dramatisk Forestilling med Taarer og Armbevægelser o. D.

Tag nogle Exempler. Er det dette Du vil forkynde, dette Christelige, at den Christne foragter Verdens Ære og Hæder, Rang og Titler, Stjerner og Baand — og Du selv er bogstaveligen Ingen-

ting, og det ovenikjøbet maaskee er vitterligt, at Du ikke har villet opnaae Sligt, uagtet Du har kunnet det: Kjere, det er ikke Noget for Dig at tale om; det kunde jo see ud som Alvor; og det christelige Publikum vilde blive rasende, som var Christendom Noget, der havde Ret til at forpligte Ens Liv — istedetfor at den er en Trøst, Trøst f. E. for dem, der ikke vare saa heldige at drive det til Rang og Titel o. s. v. trods deres ivrige Stræben derefter. Som sagt, Sligt er ikke Noget for Dig at tale om. Nei, see først selv at faae en høi Rang, skaf saa Lidt, eller rettere ikke Lidt, jo mere jo bedre af Stjerner og Baand — og præk saa Du paa Kraft, om at den Christne foragter Rang og Titler, Stjerner og Baand: Du har det christelige Publikums Bifald baade forud og bagud, baade forud og bagefter, Du har det om Du vil i Taarer; thi Dit Liv afgiver Garantien for, at Forkyndelsen er Kunstopgave, og der grædes vel mere i Theatret end i Kirken. — Er det dette Du vil fremstille, at Christendommen dog har en Forkjerlighed for den eenlige Stand — og Du selv er ugift: Kjere, det er ikke Noget for Dig at tale om; det christelige Publikum var istand til at troe, at det skulde være Alvor, og saa Gud Naade Dig. Nei, giv Tid, see først at faae Dig en Hustrue — og præk saa Du om, at Christendommen har en Forkjerlighed for den eenlige Stand, græd lidt dertil; det christelige Publikum græder rørt med i den stille Time; thi dit Liv afgiver Garantien for, at Forkyndelsen er Kunstopgave. — Er det dette Du vil fremstille, at i Forhold til Ægteskab Christendommen er af den Mening, at man kun bør gifte sig een Gang — og Du selv er gift første Gang: Kjere, det er endnu ikke Noget for Dig, det har maaskee endnu lange Udsigter inden Du kan prædike om Sligt, maaskee bliver Du aldrig istand dertil; i ethvert Tilfælde, vent; hvis saa din første Kone er død, og Du har giftet Dig anden Gang — nu er Øieblikket der, præk nu Du om, at Christendommen mener, man kun skal gifte sig een Gang! Du har det christelige Publikums Bifald; thi dit Liv afgiver Garantien for, at din Forkyndelse er objektiv.

Ja, i Sandhed, man vil saa gjerne (og at gjøre det var vistnok Vei til at blive det christelige Publikums Yndling) give Christendommens Forkyndere Skylden, søge Feilen hos dem; men snarere er det dog maaskee dette christelige Publikum, der ved Menneske-Frygt (hvad vistnok Forkynderne ikke turde give efter for) tvinge Forkynderne til at bedrage dette christelige Publikum. Den Verden, der overalt fordrer Garanti, den har ogsaa passet paa at sikkre sig, at Christendommen da ikke ved Forkyndelsen bliver en Magt, en Magt med Ret til at forpligte Ens Liv; og derfor fordrer denne

Verden den tilforladelige Garantie at Forkynderens Liv gjør Forkyndelsen til en Fægten i Luften. Thi Verden vil bedrages; ikke blot, den bliver bedragen, o, saa var Sagen ikke saa farlig, men den vil bedrages; heftigt, heftigere, mere lidenskabeligt maaskee end noget Sandheds-Vidne har kæmpet for Sandhed kæmper Verden for at blive bedragen; taknemmeligst lønner den med Bifald, med Penge, med Anseelse Enhver, der vil som den, vil: bedrage den. Og aldrig har maaskee Verden saaledes som i vore Tider trængt til at blive ædru.

Thi kort og godt. Det er det nye Testamentes bestemteste Udsagn, at Christendommen og det at være i Sandhed Christen maa være det naturlige Menneske i høieste Grad til Forargelse, at han maa ansee Christendommen som det høieste Forræderie og den sande Christen som den lumpneste Forræder mod det at være Menneske, et Forræderie og en Forræder, som aldrig kan straffes haardt nok. Det er ogsaa let at see, at saaledes maa Christendommen, der er »Aandens« Bestemmelse, vise sig for Enhver, som ikke ved at afdøe er gjenfødt til at være »Aand.«

Nu har jeg aldrig seet et eneste Menneske, om hvem det end i fjerneste Maade kunde falde mig ind, at hans Liv (thi »Forsikkringer« maa der slaaes en Streg over), udtrykte, at han var død og bleven Aand, saa lidet som jeg mener selv at være en Saadan: hvor i al Verden er det saa gaaet til, at hele Stater og Lande ere Christne, at vi ere Christne i Millionviis, at der er Rift og Trængsel om at blive Lærer i Christendom?

Dette kan kun forklares deraf, at vi har faaet Christendommen gjort om til noget ganske Andet, hvad den Myndige vel med Rette og med Føie kunde kalde et Forræderie mod Christendommen.

Saasnart da En søgte at drage Christendommen frem i sin Sandhed, i samme Øieblik vilde der høres dette Raab over ham: han er en Forræder mod os. Aha! Endog blot saa svagt, saa mildt, umyndigt, som jeg har forsøgt det, at drage Christendommen frem noget sandere: jeg er forvisset om, der ere dem, som i deres stille Sind dømme saaledes om mig: han er en Forræder mod os, han forraader os. De sige det ikke høit, maaskee ansee de det ikke for klogt, for at Opmærksomheden ikke skulde henledes paa det, og maaskee, om ikke jeg, saa Sagen hidses ud i yderligere Oplysninger. Men hvis jeg stærkere drog — dog nei, jeg er ikke Aand og kan derfor ikke gjøre det; men hvis jeg kunde drage Christendommen stærkere frem i dens Sandhed, og hvis jeg gjorde

det: i samme Øieblik vilde Dommen blive høirøstet: »det er Forræderie mod os!« Aha! Vi have faaet Christendommen gjort om til noget ganske Andet end hvad den i Sandhed er, derfor er ogsaa Dommen om den blevet en anden. Saasnart Christendommen igjen fremsættes i sin Sandhed, saa kommer (cfr. det nye Testamentes Forudsigelse) den sande Dom frem: det er Forræderie mod det at være Menneske — ikke er den Stjernekyndiges Beregning af et Himmellegemes Bevægelse vissere. Vi rose saaledes ogsaa vor Tid, at Christendommen ikke mere forfølges. Det troer jeg: den er slet ikke til. Blev den til i sin Sandhed: Forfølgelsen vilde øieblikkelig følge dette Forræderie mod det at være Menneske.

Dette forstaaer jeg ganske ypperligt, just fordi jeg ikke er Aand. Jeg forstaaer tillige, at jeg derfor kan roligt bede Læseren at følge med mig, at give sig hen; thi jeg skal ikke føre Sagen længere ud end til en lille Tilstaaelse — og det kan da endnu ikke kaldes et Forræderie uden af dem, der ere aldeles fortabte i Usandheden og formodentlig tillige slagne med Blindhed, at de ikke see, hvad vistnok ellers vilde hjælpe dem, som en corporlig Revselse, til at faae Øinene op, at hvis det Profane kommer til at gjøre Indsigelsen mod den givne Christenhed, uden at denne itide har værget sig ved at gjøre Tilstaaelser, bliver Sagen en anden. I Gjennemsnittet af Mennesker, til hvilket jeg hører, vil der være saa megen Sandhedskjerlighed, at de ville være villige hertil, til, naar det kan gjøres dem tydeligt, at det vi kalde Christendom egentligen ikke er Christendom, saa ogsaa at ville lade sig overbevise derom, og, naar der ikke fordres videre, da vedgaae det. Thi var Fordringen kun til mig og til de Andre, at vi virkelig skulde blive Aand: saa bleve vi vistnok allesammen i høieste Grad forbittrede.

Men saa langt fører jeg ikke Sagen ud. Hvor underligt det end er at retfærdiggjøre sig paa den Maade (da det i høiere Forstand er en Anklage mod mig), jeg kan med Sandhed sige: jeg begaaer intet Forræderie mod os Mennesker; og jeg er ikke selv Aand.

Dog naar det nu forholder sig saaledes med en christen Verden, christne Stater o. s. v., er det saa ikke sandt: at vi trænge i høieste Grad til at blive ædru? Og er det saa ikke

det mildeste Mulige — dog hvad Under vel, at det er saa mildt, siden det er mig, der foreslaaer det, jeg den svage, umyndige Digter! — er det ikke det mildeste Mulige, naar der ikke er Tale om mere end at vedgaae det? Og hvad skal det dog egentlig gavne os engang i Evigheden, at vi her have holdt det hen, berusede i lutter Sandsebedrag? Sandeligen jeg føler det selv kun altfor dybt, hvor elendigt og maadeligt det er, jeg naaer, men der er dog Mening deri; jeg vil, hvis jeg ikke til den Tid er kommet længere, jeg vil i Evigheden sige: Det, vi kaldte Christendom, det var dog egentligen ikke Christendom, det var en meget formildet Opfattelse, et Noget, der fjernere forholdt sig til Christendom; men Dette har jeg tilstaaet, jeg har høit og lydeligt vedgaaet, at det ikke egentligen er Christendom — gjør Du saa, o, Gud, med mig, hvad Du vil, efter Din Naade! Jeg veed det vel, at der til enhver Tid og saaledes ogsaa i min Tid levede Mennesker, der gjorde Fordring paa at være i strengere Forstand Christne: dem har jeg ikke kunnet slutte mig til. Nei, for mig har dette viist sig som sandere: at tage en mildere Form, en Formildelse, — men saa at vedgaae, at det ikke egentligen er Christendom. Saaledes kommer jeg! Ædru — det føler jeg vel — ædru er jeg ikke; thi kun »Aand« er ædru. Men jeg kommer dog heller ikke ganske fortumlet i Hovedet, beruset i Sandsebedrag, at dette Formildede, at det var den sande Christendom, ei heller beruset i Selv-Indbildning, at jeg, i Modsætning til dette Formildede hvori de Fleste leve under Navn af Christne, var den sande Christen: nei, jeg kommer med Tilstaaelsen, og jeg kommer jo til Din Naade, o, Gud! Dette er ikke at være ædru (thi saa maatte mit Liv være blevet langt strengere, udtrykkende »Aand«, og dog ubetinget henflyende til »Naaden«, istedetfor at jeg anbringer »Naaden« ogsaa paa et andet Sted, nemlig til, i menneskelig Medlidenhed med mig selv, at skaane mig selv), det er ikke det at være ædru, men det forholder sig til at blive ædru.

Intet redeligt Menneske (og hvad hjælper dog al Uredelighed i Forhold til det at udgive sig for Christen — i Evigheden, hvor Sagen først for Alvor bliver vigtig og afgjørende, er Uredelighed umulig!) kan med Sandhed sige, at dette er for strengt, for haardt. Nei, nei! Et ganske andet Spørgsmaal er, om Gud i Himlen ikke vil sige: det er for mildt. Men i ethvert Tilfælde, det forholder sig til det at blive ædru; og der er dog

en uendelig Forskjel mellem dette: at lade som var sand Christendom til, og til i alle disse Millioner og disse Tusinder af Præster — der er en uendelig Forskjel mellem dette og det: at tilstaae, at dette Hele egentligen ikke er Christendom, men en menneskelig Formildelse, der just ved Hjælp af Tilstaaelsen (thi udelades den, har Formildelsen brudt med Christendommen) forholder sig til den sande Christendom, forholder sig til det at blive ædru.

II.

Matth. VI. 24 til Enden.

Christus som Forbilledet.

Bøn.

Herre Jesus Christus, ikke for at plage os Mennesker men for at frelse os sagde Du jo Ordet »Ingen kan tjene to Herrer«: at vi da maatte ville tage derefter ved at gjøre derefter, det er, ved at følge Dig efter! Hjælp Du os alle, hver især, Du som baade vil og kan, Du som baade er Forbilledet og Forsoneren, og atter baade Forsoneren og Forbilledet, saa naar den Stræbende segner under Forbilledet, tilintetgjort, næsten fortvivlende, da reiser Forsoneren ham atter op, men i samme Øieblik er Du igjen Forbilledet, at han maa holdes i Stræben. Du har, o Forsoner, ved Din hellige Lidelse og Død gjort Fyldest for Alle og for Alt; ingen evig Salighed hverken kan eller skal fortjenes — den er fortjent. Dog efterlod Du Dig et Fodspor, Du Menneske-Slægtens, hver Enkelts, hellige Forbillede, at de i ethvert Øieblik ved Din Forsoning Frelste maatte finde Tillid og Frimodighed til at ville stræbe at følge Dig efter.

Dette hellige Evangelium skriver Evangelisten Matth. 6 Cap. 24 V. til Enden:

Ingen kan tjene to Herrer; thi han maa enten hade den ene og elske den anden, eller holde sig til den ene og foragte den anden. I kunne ikke tjene Gud og Mammon. Derfor

siger jeg Eder: Bekymrer Eder ikke for Eders Liv, hvad I skulle æde, og hvad I skulle drikke; ikke heller for Eders Legeme, hvad I skulle iføres. Er ikke Livet Mere end Maden, og Legemet Mere end Klæderne? Seer til Himlens Fugle; de saae ikke og høste ikke og sanke ikke i Lader, og Eders himmelske Fader føder dem; ere I ikke meget Mere end de? Men hvo iblandt Eder kan lægge en Alen til sin Væxt, enddog han bekymrer sig derfor? Og hvi bekymrer I Eder for Klæderne? Betragter Lilierne paa Marken, hvorledes de voxe; de arbeide ikke, de spinde ikke. Men jeg siger Eder, at end ikke Salomon i al sin Herlighed var klædt, som een af dem. Klæder da Gud saaledes det Græs paa Marken, som er i Dag, og i Morgen kastes i Ovnen, skulde han ikke meget mere klæde Eder, I lidet Troende! Derfor skulle I ikke bekymre Eder, og sige: Hvad skulle vi æde? eller: Hvad skulle vi drikke? eller: hvormed skulle vi klæde os? Efter alt saadant søge Hedningerne; thi Eders himmelske Fader veed, at I have alle disse Ting behov. Men søger først Guds Rige og hans Retfærdighed, saa skulle alle disse Ting tillægges Eder. Bekymrer Eder derfor ikke for den anden Morgen, thi den Dag i Morgen skal bekymre sig for sit Eget. Hver Dag haver nok i sin Plage.

»Ingen kan tjene to Herrer«, det er Evangeliets Ord. Tag saa dette Ord, gaae ud i Verden, agt, om det var muligt, paa alle disse Millioner Menneskers Liv, hvad det udtrykker; tænk Dig En, der havde været samtidig med alle de afdøde Slægter og agtet paa alle disse utallige Millioner Menneskers Liv, hvad det udtrykker — hvad det udtrykker? Det udtrykker som med een Mund, hvad saa end Munden siger: »der har aldrig levet noget Menneske, uden at han jo mere eller mindre har tjent to Herrer. Og hvad det angaaer, at det, som Evangeliet siger, ikke skulde kunne lade sig gjøre (»Ingen k a n tjene to Herrer«), da maa dette være en Misforstaaelse, det lader sig just ypperligt gjøre, hvad hele Verdens Erfaring bevidner. Forsaavidt var det bedre at forstaae, om Evangeliet

sagde: Ingen maa tjene to Herrer — men at Ingen kan det, nei, det er ikke saa; det Ingen kan er tvertimod det Evangeliet fordrer. Det Andet lader sig godt gjøre; og vil Du blive til Noget i denne Verden, da maa Du see at slaa ind paa det at tjene to eller flere Herrer, thi Den, der vil gjøre Alvor af kun at tjene een Herre, han see sig vel for, det er et halsbrækkende Arbeide.« Dog maaskee taler Verden og Evangeliet ogsaa om ganske forskjellige Ting. Verden taler, som naturligt er, om denne Verden, ene og alene om denne Verden, veed ikke af, vil ikke vide af, at der er en anden Verden — det var jo ogsaa en for »denne Verden« livsfarlig Opdagelse: en anden Verden. Evangeliet taler evigt, og om denne anden Verden, om Evigheden. Ingen kan tjene to Herrer, nei i al Evighed ikke; og kan Ingen det evigt, saa kan jo Ingen det, thi at det seer ud som kunde man det, ja selv om saa var, at man kunde det i disse Timelighedens Par Secunder, det gjør da hverken fra eller til betræffende, hvilket der er Sandhed, om man kan eller man ikke kan. Hvordan det vil gaae et Menneske i denne Verden, det er Noget som Evangeliet (til Forskjel fra Noveller, Romaner, Løgne og andet Tidsspilde) ikke spilder mange Øieblikke paa at betænke, nei, for det er disse 70 Aar kun som et Øieblik, og dets Tale haster til Evighedens Afgjørelse; ei heller foregøgler det Mennesket lyse Udsigter for dette Liv og denne Verden, naar det, evigt uforandret forkynder den evige Sandhed »Ingen kan tjene to Herrer.«

»Ingen kan tjene to Herrer«, det er Evangeliets Ord. Tag saa Ordet, agt paa dem, som dog ere villige til at forstaae det, som det vil forstaaes, som maaskee ogsaa have forsøgt at efterkomme det, agt paa disse Mennesker, og Du skal see, eenstemmigt udtrykker, om ikke deres Mund saa deres Liv: »Det er dog os Mennesker for høit, det lader sig ikke gjøre kun at tjene een Herre, nei Ingen kan det« — men Evangeliet siger, evigt uforandret, Ingen kan tjene to Herrer. Og naar Du agter nøiere paa disse Mennesker, i Mismodets Øieblik — om de end kunne tvinge deres Mund, deres Liv udtrykker dog: »det er os Mennesker for høit, ja det er en Grusomhed at fordre Sligt af os, og aldrig har Noget med mindre Ret kaldt sig et glad Budskab end just Evangeliet! Lad os saa hellere blive under Loven med dens ubøielige Strenghed; end denne smilende Grusomhed: at Fordringen er, om muligt endnu større end Lovens — og at det saa skal være et glad Budskab!« Dette er Forargelsen; selv om Munden tier — naar Mismodet stiger i et Menneskes Sjæl, saa er Forargelsen ikke langt borte, og det er saadanne Tanker, der boe i den Forargede. Og

lad os kun faae disse Tanker frem, for, om muligt, at faae dem ud — ikke ud i Verden, nei ud af Verden, eller dog ud af Hjertet; thi at tvinge sin Mund til at tie, selv om saa var, til at sige det Modsatte baader kun lidet, naar man ikke kan tvinge sit Sind til at slippe Tankerne. — Er da Fordringen og saa grusom, eller er Evangeliet virkeligt ikke et glad Budskab? Hvis det nemlig er saa, at det er evig Sandhed (og at det er saa, ligger jo i, at Evangeliet siger det, medens dog det redelige Menneske vilde erkjende det, selv om Evangeliet ikke sagde det), er det saa, at det er evig Sandhed, at Ingen kan tjene to Herrer, hvorledes skulde saa Evangeliet kunne sige noget Andet, eller hvorledes skulde Evangeliet, Sandheden, kunne ville fortie det, eller hvorledes skulde det være grusomt at sige Dig Sandheden? Betænk det vel: er dette ikke Grusomhed, at fortie Dig den! Og dernæst, troer Du ikke, at Evangeliet veed hvad det er at være Menneske, kjender vor Svaghed, veed, hvor uendeligt langt ethvert Menneske er fra i Sandhed kun at tjene een Herre? Men, siger Evangeliet, just derfor forkynder jeg en Forsoning: er dette ikke et glad Budskab? Dog, siger Evangeliet videre, hvis mit Første ikke var sandt og stod evig fast: »Ingen kan tjene to Herrer«, saa vilde der i dybere Forstand ingen Trang være til en Forsoning, og dette glade Budskab aldrig være hørt. Er det saa dog ikke et glad Budskab, dette »Ingen kan tjene to Herrer«, naar jeg, Evangeliet, siger det, jeg, der, ved at sige: »Ingen kan tjene to Herrer«, bryder Staven over Alle, ubetinget Alle, og dog i samme Aandedrag kalder Alle, ubetinget Alle til mig, forkynder at Gud vil, at Alle skulle frelses, og at dette er Evangeliet? Men hvor skulde Alle kunne frelses, naar ikke Alle trængte til at frelses, og hvor skulde Alle trænge til at frelses, naar ikke Fordringen var en saadan, at Ingen fuldkommede den?

»Ingen kan tjene to Herrer«, det er Evangeliets Ord. Tag saa Ordet, agt paa deres Liv, om hvem det maa siges, at de i at stræbe efter Ordet vare, menneskelig talt, i høi Grad fremmelige, saa de let kunde fristes til, hvis de skulde sammenlignes med os Andre, reent at oversee os, og til ikke at være langt fra at mene at have naaet det Fuldkomne — agt paa deres Liv; og Du skal see det, i Anfægtelsens Tider, udtrykker, selv om Munden tvinges til Taushed: »Fordringen er dog et Menneske for høi; som der siges om en Ødeland, at ingen Penge forslaaer paa ham, men at give ham Penge er som at kaste dem i en bundløs Afgrund, saaledes udtømmer ingen, ingen Stræben end i fjerneste Maade Fordringen, for Gud er jeg i det Øieblik, da jeg, menneskelig talt, er

kommet længst, ikke kommet, ikke een, ikke en Milliontedeel af en Tomme Gud nærmere, end Den, der aldrig stræbte, ja end Den, der af yderste Evne stræbte efter det Modsatte. O, Mathed, o, Afmagt, at have med det Uendelige, det Ubetingede at gjøre; som Elementerne spotte menneskelige Foretagender og gjøre dem til den barnagtigste Narrestreg, saaledes spotter det Ubetingede ubetinget enhver menneskelig Stræben. Det Ubetingede er dog ikke for et Menneske, det er ham for høit.« Men kan da det, som er bestemt til at ydmyge, kan det være for høit? Eller naar En føler det som at være sig for høit, er det da ikke fordi han har stillet sig i et urigtigt Forhold til det, saa han ved at anbringe sig selv paa et forkeert Sted faaer Trykket paa et forkeert Sted, saa Fordringen knusende falder paa ham, istedetfor at den ydmygende skulde trykke til Opløftelse i Glæde over og Frimodighed ved »Naaden«? O, Du der er saaledes forsøgt — jeg kan vel behøve din Tale, Du behøver ikke saaledes min; dog lad det nu være saa, tillad mig at tale. Jeg vilde sige: hvad er da Opløftelse? Staaer ikke al Opløftelse i Forhold til Ydmygelsens Tryk? Men kan der da trykkes for stærkt i Retning af Ydmygelse — saa maatte Klagen jo kunne tydes saaledes, at Opløftelsen var for høi. Det er jo i den sandselige Verden saa, at man kan løfte ved Hjælp af en Vægt — dersom da En tog Feil og meente, at han skulde løfte Vægten, istedetfor at han skulde løftes ved Vægten: ja da er han knust. Men det laae ikke i Vægten, det laae i ham. Saaledes med den ubetingede Fordring; skal jeg løfte den, er jeg knust. Men dette er ikke Evangeliets Mening saaledes, dets Mening er, at jeg ved den i Ydmygelse skal løftes troende og tilbedende — og saa er jeg let som Fuglen. Eller hvad er mest opløftende, Tanken om egne gode Gjerninger eller Tanken om Guds Naade; og den igjen, naar er den det meest, saa det saligt svimler for En, mon ikke da, naar min bedste Gjerning for Gud forvandles til en Nederdrægtighed og Naaden bliver saa meget desto større? En ypperlig Mand har ypperligt sagt, at en stor Velgjerning kun ret kan lønnes med stor Utak. Fortræffeligt! Thi naar den store Velgjerning lønnes med Tak, end sige med megen, maaskee med ligesaa stor Tak, saa bliver Velgjerningen mindre. Men den store Utak som Løn bevarer Velgjerningen uforandret stor. Og saaledes fandtes der hverken i Himlen eller paa Jorden eller i noget Forhold mellem Menneske og Menneske en Opløftelse som denne, naar jeg ydmyget, beskæmmet, fra min bedste Gjerning som fra en Nederdrægtighed finder Hvile i »Naaden.« Lad Hedningen med sin stolte Nakke slaae Himlen eller dog see om det kan lykkes ham:

fra denne Ydmygelse er den Opløftelse, der saligt naaer Himlen. Gud kan Du ikke tilbede med gode Gjerninger, endnu mindre med Forbrydelser, og lige saa lidt ved at synke hen i en blødagtig Døs og slet Intet gjøre. Nei for ret at tilbede og for ret at have Glæde af at tilbede, maa et Menneske bære sig saaledes ad: han stræbe af yderste Evne, spare sig selv hverken Nat eller Dag, han see at skaffe jo mere jo bedre af hvad retsindige Mennesker menneskelig talt maatte kalde gode Gjerninger. Og naar han saa tager dem og dybt ydmyget for Gud seer dem forvandlede til Usselhed og Nederdrægtighed, det er at tilbede Gud — og det er Opløftelse.

»Ingen kan tjene to Herrer«, dette er Evangeliets Ord; evigt uforandret gjentages: Ingen kan tjene to Herrer. Men naar det nu er saaledes, at aldrig nogensinde noget Menneske har gjort det: bliver det saa dog ikke tilsidst Menneskehedens billige Forlangende, at denne Fordring forandres, at der slaaes af? Og fordi mindre oplyste Tider have fundet sig i denne Tingenes Orden, hvis Urimelighed de ikke have formaaet at indsee; fordi Menneskeslægten i dens forknyttede Tilstand, da den kun altfor stærkt bar Præget af at være cujoneret under Loven, ikke har turdet knye: følger deraf, at oplyste, frisindede, dannede Tider, eller i ethvert Tilfælde — thi endnu er der vel en stor Masse, som er baade uoplyst og forknyttet — følger der deraf, at et oplyst, et frisindet, høistæret dannet Publikum bør finde sig i det Samme? At fordre det Ubetingede af Mennesker er i Grunden Galskab, en latterlig Overdrivelse, der — hvad enhver Forstandig let indseer — som alle Overdrivelser hævner sig selv ved at frembringe lige den modsatte Virkning af den tilsigtede. Al menneskelig Viisdom ligger i dette Herlige og Gyldne: til en vis Grad, med Maade, eller i dette: Baade- Og, Tillige; det Ubetingede er Galskab. Just dette er Kjendet paa den modnede Alvor, at den fordrer, at Fordringen skal være saaledes, at et Menneske med Lyst og Tilfredshed i en jævn Stræben rigeligt kan indfrie den. Hvad Ingen af os har gjort, det kan selvfølgeligt altsaa Ingen af os gjøre; og kan Ingen af os gjøre det, saa maa Fordringen forandres i Forhold til hvad vi har viist at vi kan, derved, at vi har gjort det — mere kan der ikke fordres. Og derfor fordre vi en Christendom, der kan bringes i Samklang med hele vor øvrige Tilværelse, svarende til den Forandring, som der, ved stigende Oplysning og Dannelse og ved Frigjørelse for alle uværdige Tryk, er foregaaet med Menneskeslægten, eller dog i ethvert Tilfælde med, hvad der er som Hjerteskuddet i Slægten, det dannede Publikum.

Denne Røst — selv om den ikke hørtes i Verden, hvad den visseligen gjør og høirøstet nok — denne Røst har upaatvivleligt Gjenklang i Manges Sind. Og lad den saa kun blive hørt. At Verden er blevet forandret, hvo nægter det! Til det Bedre? Ja det bliver et Spørgsmaal. At Verden er blevet idel Forstandighed, hvo nægter det! Er dette Vinding? Ja, det bliver et Spørgsmaal. Men at Intet er Forstandighed saaledes til Forargelse som det Ubetingede, det er evig vist, og, for at blive ved hvad vi her nærmest tale om, det kjendes ogsaa strax derpaa, at Forstandighed aldrig vil ubetinget anerkjende nogen Fordring, men bestandigt fordrer selv at være Den, der fordrer, hvorledes Fordringen skal være. At fordre Christendommen afskaffet eller at opgive Christendommen er derfor i god Overeensstemmelse med denne Forstandighed. Men at fordre Christendommen forandret er Misforstaaelse? Thi forandres kan Christendommen ikke, just derpaa kjendes det igjen, at den er lige stik modsat »Forstandighed«, hvis Hemmelighed er til ethvert Klokkeslet at kunne forandres paa enhver Maade, alt i Forhold til som Tiden, Publikum, Profitten kræver det, eller Vinden og Bladet og Bladene vender sig. Nei, forandres kan Christendommen ikke; at fordre det er Forsøget paa at forandre den, hvilket dog er aldeles uden Virkning, ja, som et Bjerg vilde see paa et Barn, der gik hen til det og sagde: gaae af Veien for mig: saaledes maa Christendommen høre paa denne Tale, der fordrer af den det evige Umulige, at den skal forandres.

Forandres kan Christendommen ikke, ei heller er den i det Tilfælde, at naar Alt og Alle forandres, at saa den ogsaa forandres; ei heller kommer den, som menneskeligt Herredømme, i Forlegenhed derved, at Alle forandres — men paanødes Nogen vil Christendommen ikke, og det har den aldrig villet. Derimod har den lige fra Begyndelsen villet og vil uforandret fremstilles i hele sin Ubetingethed, at saa Enhver kan overveie med sig selv, om han vil have med den at gjøre eller ikke. Om ikke en Eneste vil antage den, Christendommen bliver uforandret, ikke en Tøddel giver den efter; om Alle antage den, ikke en Tøddel maa der forandres. Det er Guds Kjerlighed til Mennesket Christendommen forkynder; for hvert eneste Menneske, det fattigste, elendigste, meest forladte, for hans Skyld har Gud i Kjerlighed ligesom sat Himmel og Jord i Bevægelse; men om alle Mennesker, der have levet og leve, forenede fordrede blot en Tøddel Forandring: nei aldrig! Hvert eet eneste Menneske, det fattigste, elendigste, meest forladte, er, hvis han til sit eget Bedste vil som Gud vil, ifølge Christendommen, Gud uendelig vigtig — ubegribelige Kjerlighed! Men paa den

anden Side: Slægtens utallige Millioner, de ere for Gud ikke mere end Myg, end ikke saa meget, hvis de ikke ville som han vil.

Hvor skulde saa Forstandigheden og Christendommen kunne komme i Forstaaelse med hinanden, de støde indbyrdes fra som modsatte Poler. Thi det er i disse forstandige Tider ikke dette, der er Christendommen og Menneskene imellem, at vi Mennesker ikke opfylde Fordringen. Hermed kan Christendommen indlade sig, som Tilfældet var i andre Tider, da man havde en uendelig Forestilling om Fordringen og var villig til at tilstaae sin egen Ufuldkommenhed, at Feilen laae der, ikke i at Fordringen var ubetinget. Nei, det der i disse forstandige Tider er Christendommen og Menneskene imellem er, at de have tabt Forestillingen om den ubetingede Fordring, at de ikke kan faae det i deres Hoved, hvad det skal til, at Fordringen er det Ubetingede, hvad det kan hjælpe, da dog Ingen opfylder den, at det Ubetingede er blevet dem det Upraktiske, en Daarskab, en Latterlighed, at de, oprørsk eller selvklogt, vende Forholdet om, søge Feilen i Fordringen, og selv blive den Fordrende, der fordrer Fordringen forandret. »At ville det Umulige«, siger man, »er Galskab; fornuftig Villen er at ville hvad man formaaer. Men at fordre det Ubetingede er at forlange at man skal ville det Umulige, ødsle sine Kræfter, sin Tid, sit Liv derpaa, uden at komme af Stedet — og dette er Galskab, latterlig Overdrivelse.« F o r s t a n d i g h e d e n er et Oprør mod det Ubetingede, ikke høirøstet, idetmindste ikke i sit Første — det vilde vel Forstandigheden ansee for uklogt, og en finere Forstandighed ønsker bestandigt, at der, for visse Aarsagers Skyld, ikke henledes Opmærksomheden derpaa, at det bliver en Hemmelighed mellem os, at vi har gjort Oprør, hvorimod det Skin opretholdes, at der slet ikke er skeet Noget. Langsomt snigende sig frem fortærer denne Forstandighed lidt efter lidt det Ubetingede, undergraver Troen derpaa, Ærbødigheden derfor — og saa tilsidst braller maaskee en utaalmodig Forstandighed ud med Sproget og forkynder høirøstet sin Viisdom, at det Ubetingede er Galskab. Med den voxende Forstandighed tiltager en vis Art Menneske-Kundskab: Kjendskabet til, hvordan vi Mennesker nu engang e r e, eller i disse Tider e r e, en naturvidenskabelig statistisk Viden om den menneskelige Sædeligheds-Tilstand som Natur-Product, forklaret af Beliggenheden, Luftstrøget, Vinden, Regnmængden, Vandstanden o. s. v. Om vi Mennesker maaskee fra Slægt til Slægt vanslægte, beskjeftiger slet ikke denne Menneske-Kundskab, den angiver blot nøiagtigt, hvordan vi e r e, Coursen, Torveprisen — for i klogt Kjendskab dertil at kunne baade vogte sig for og bruge Menneskene, gjøre

Lykke, vinde Fordele i denne Verden, eller for at kunne forsvare og besmykke sin egen Usselhed og Middelmaadighed, eller for at faae Lov til med en Slags — videnskabelig — god Samvittighed at mistænke, hvis der en sjelden Gang skulde vise sig noget Bedre. Men hvorledes vi Mennesker skulle være, om Guds-Fordringen, om Idealerne: derom spørges, i Forhold til som Forstandigheden stiger, mindre og mindre. Tilsidst finder man endog denne Tale, hvis den en sjelden Gang høres, denne Tale om, hvorledes vi Mennesker skulde være, man finder den noget flaut og abgeschmakt Noget, ligesom Guds Ord fra Landet. »Sligt Phantasterie gider virkelig intet forstandigt Menneske høre paa, ja han bør end ikke, for ikke at spilde sin Tid og sit Liv. Det skulde da være om det var en Præst, der talte om Sligt, saa kan man tolerere det, vel at mærke, naar det da er en Præst, der sømmeligt iagttager *decorum*, indskrænker sig til at declamere dette i stille Timer i Kirken — men forresten da ikke understaaer sig til at ville lade sig mærke med Sligt. Naar saa er, kan det tolereres, det er nu engang Præsternes Levevei, og saa billig er Forstandighed altid, at den ikke vil forstyrre ham den, om det end er vist, at i en ganske anden Forstand end Poesie og Kunst er en Præst, der som oftest er hverken Poesie eller Kunst, en Overflødighed.« Thi er det saaledes, at man nogensinde har misbrugt Christendommen til at cujonere Verden: vist er det, nu er Forholdet vendt om, og Verden, dens Forstandighed vil cujonere Christendommen, vil cujonere Præsterne til, for at tolereres, at blive Skuespillere og Declamateurs, hverken mere eller mindre — ak, mange af dem behøver Verden vel ikke at cujonere dertil, de ere maaskee kun altfor lette at lokke.

Lad dette kun blive sagt og hørt, hvad Sandhed er, at »Forstandigheden«, hvis Mening er, at Fordringen maa gjøres om efter Menneskene, og Christendommen, hvis Paastand er, at Menneskene skal gjøres om efter Fordringen, eller at dog i ethvert Tilfælde den ubetingede Fordring skal ubetinget hævdes, at disse To, Forstandigheden og Christendommen ikke kunne komme i Forstaaelse med hinanden. Jeg for mit Vedkommende skal altid vide Forstandigheden Tak og agte det hos den, om den er saaledes redelig, at den ganske uforbeholdent rykker ud med Sproget: at det Ubetingede er den en Latterlighed.

Dette er ikke det Farlige, idetmindste ikke for Christendommen; thi aldrig er det farligt, at man faaer den sande Sammenhæng at vide, allermindst farligt for den Magt, der har Sandheden saaledes paa sin Side som Christendommen har den. Derimod kan det

være farligt for Christendommen, hvis man holder Sandheden hen om ikke i Uretfærdighed saa dog i Tvetydighed. Som hvis man f. Ex. hittede paa, at Læsemaaden var tvivlsom, eller at disse Ord »Ingen kan tjene to Herrer« vare vanskelige at forstaae, saa der i det ene Tilfælde maatte granskes dybt, i det andet Tilfælde forskes længe, og der selvfølgeligt (da jo Granskning og Forskning ikke er Enhvers Sag) maatte et Par Professorer til, hvis Levebrød det saa blev at granske eller forske, hvisaarsag de vel (for Videnskabens eller dog for Levebrødets Skyld) vilde sørge for, at Granskningen eller Forskningen varede lige saa længe som de levede. Dog dette lykkes maaskee mindre i vore Tider. Men man kan jo ogsaa paa en anden Maade holde Sandheden hen i Tvetydighed, man kan lade den ubetingede Fordring vedblive at lyde, men saaledes, at der forstaaes noget Andet under, at i Livets Virkelighed har man ikke med Sligt at gjøre, saa den ubetingede Fordring bliver en Søndags-Høitidelighed, et Divertissement opført af Præster — og Ens Liv forresten i al Tryghed forbliver uberørt af den ubetingede Fordrings saarende Uro. Dette er at udmarve Christendommen, at frembringe et Skin, at gjøre Christendommen til en Talemaade, hvad den mindst af Alt vil være.

Nei, det er Christendommens Alvor med den ubetingede Fordring; og om saa forresten ikke eet eneste Menneske har formaaet at opfylde Fordringen: Een har dog opfyldt den, ubetinget opfyldt den, han som har sagt Ordet: »Ingen kan tjene to Herrer«, han, der her som i ethvert Forhold ikke blot sagde Sandheden men var Sandheden, han der ogsaa saaledes var »Ordet«, at hvad han sagde det var han.

Om ham ville vi da tale, om Forbilledet. Han har sagt: »Ingen kan tjene to Herrer« — og hans Liv har udtrykt, at han kun tjente een Herre. Ved at agte paa hans Liv ville vi see den ubetingede Fordring og see den opfyldt. Imidlertid bringe vi det bestandigt i Erindring, at Jesus Christus ikke blot er Forbillede men ogsaa Forsoneren, at ikke Forbilledet skal ængste os til Fortvivlelse, bringe det i Erindring ogsaa nu, idet vi saa, hvad det forelæste Evangelium foranlediger os til, tale om

Christus som Forbilledet
eller
Ingen kan tjene to Herrer;

vi ville see, hvorledes hans Liv lige fra Begyndelsen maatte være anlagt og indtil det Sidste maatte være, hvis han skulde udtrykke

Det: kun at tjene een Herre; fremdeles: hvorledes det (især da han ikke kunde ville leve i afsides Skjulthed, men, som Forbilledet, maatte ville gjøre det kjendeligt for Menneskene, Det kun at tjene een Herre), hvorledes det gik og maatte gaae ham i denne Verden, blandt os Mennesker, vi som Alle mere eller mindre tjene to Herrer og i den Grad, at vi da ikke roligen ville taale, at der er En blandt os, der kun vil tjene een Herre, især hvis han ikke vil trække sig tilbage i Ubemærkethed men hendrage Alles Opmærksomhed paa sig, og med den Paastand, at han er det Sande.

Han lader sig føde i Armod og Ringhed, og ikke blot dette, men i Foragtethed, af en trolovet Jomfru, hvem den retsindige Mand, med hvem hun var trolovet, viste en Velgjerning mod, at han ikke (hvad han først havde paatænkt og hvad dog, menneskelig talt, allerede vilde have været en Skaansel) i Stilhed skilte sig fra hende. Saaledes kom han til Verden, paa en Maade som blev han uden for Verden, strax ved sin Indkomst udstødt af Verden, »uden Fader, uden Moder, uden Slægtregister«, ikke ved Fødsel knyttet til noget eneste andet Menneske. Men saaledes var det jo det Rigtige, i Tide at være opmærksom paa, hvad hans Liv var bestemt til at udtrykke: kun at tjene een Herre. Som den, der skal kæmpe paa Løbebanen, er paaklædt dertil, som den, der skal stride i Slaget, er rustet dertil: saaledes er hans Liv lige fra Begyndelsen lagt an paa at gjøre det muligt kun at tjene een Herre. Thi Fødselen — uden at derfor behøves at fødes af gammel adelig Slægt eller som Thronarving — Fødselen, naar Barnet ved den kommer til at tilhøre en Familie, Fødselen er et Baand, der strax knytter dette Menneske i nærmere Sammenhold med andre Mennesker; og Sammenhold med Verden og hvad Verdens er, saaledes ogsaa Sammenhold med andre Mennesker, er hvad der gjør det saa vanskeligt kun at tjene een Herre, og umuligt, hvis Sammenholdet ikke afbrydes, om end Kjerligheden bliver. Derimod det uægte Barn, som, al Slægt uafvidende og ingen Slægt vedkommende, uden for Samfundet, i Midnatten fødes bag en Busk i Dølgsmaal: saaledes lod han sig føde — af Mangel paa Plads, som han vel ogsaa blev korsfæstet, fordi Verden ingen Plads havde for ham! — i en Stald (thi i Forhold til den foragtede Jomfru var der intet Familie-Sammenhold, som har »Svøbet« i Beredskab) lagt i en Krybbe — skulde her være Tale om Sammenhold, maatte det være med Hestene.

Sandt nok, denne Fødsel har ogsaa en anden Side at sees fra, Guds-Siden: der lyser himmelsk Herlighed over denne Fødsel. Det er ikke som ellers, at Nattens Stjerner uforandrede lyse over

Jorden, nei, hans Fødsel — der rigtignok ikke saae ud som en Begivenhed her paa Jorden — er en Begivenhed i Himlen, den vigtigste, og en Stjerne lyser særligen over hans Fødestad, spredende — saligt det Øie, som seer den! — himmelsk Glands over Stalden og den foragtede Jomfru og den beskæmmede Mand og over Barnet i Krybben. Dette er overmenneskelig Herlighed. Men som altid det Christelige sætter Modsætningerne sammen, saa Herligheden ikke bliver ligefrem at kjende som Herlighed, men omvendt, at kjende paa Ringheden, Fornedrelsen — Korset der staaer med alt det Christelige: saaledes ogsaa her. Thi det christelige Kors er ikke Overfladiskhed, Udvorteshed, Baade-Og, uden Dybde, en Decoration, et Kors i en Stjerne; nei, fra den ene Side seet er det ganske bogstaveligt, frygtelig bogstaveligt et Kors, og intet Øie seer Korset og Stjernen sammen i en høiere Eenhed, saa maaskee Stjernens Glands blev noget mindre herlig men ogsaa Korsets Lidelse noget mindre piinagtig. Fra den anden Side, omvendt, sees Stjernen; men Stjernen bæres ikke (en senere Opfindelse!), ak det er Korset der bæres (jfr. Evangeliet!), Ordens- og Kjendetegnet. Dette er og har altid været og vil altid blive Forstanden til Forargelse. Thi Forstanden siger: for lidt og for meget fordærver Alt, til Maade, Middelveien og Middelstørrelsen, det er det Sande. Forstanden vilde derfor vel foreslaae at give Afkald paa Stjernen ved Fødselen — dette er for meget, eller saa meget forlanges ikke — men saa ogsaa at blive født i lovligt Ægteskab og idetmindste i en skikkelig god, velstaaende, borgerlig Familie. Dog saaledes er det Christelige ikke; der raades bestandigt over det Himmelske — men af det Jordiske ikke en Trævl. Naar, for at tage et Exempel, Christus udsender Disciplene — nu, han kunde jo da sagtens forsørge dem med det Fornødne, men nei, Intet maae de eie, derimod »hvo som giver en af disse Ringe ikkun et Bæger koldt Vand at drikke, fordi han er Discipel, sandelig siger jeg Eder, han skal ingenlunde miste sin Løn.« (Mtth. X, 42). Det er fornemt; den mægtigste af alle Jordens mægtige Konger kan ikke betale en Drik Vand saaledes, — det forstaaer sig, han sørger vel ogsaa for, at hans Udsendinge eller Ministre ikke komme i Forlegenhed for et Glas Vand. Discipelen derimod er ubetinget i Armod, han er bogstavelig trængende i Forhold til Livets første Fornødenheder, et Bæger Vand — og Penge har han ikke, han har (saa kneben kan Gud være, og saa i næste Øieblik paa det samme Menneske rette med Mirakler!) Intet, Intet at give derfor, jo, det er sandt, han har en Anviisning paa Himlen, den er, ret beseet — altsaa, uheldigviis, ikke i denne Verden — mere værd end alle Verdens

Herligheder, men Penge har han ikke, og intet Jordisk — det er uheldigt i denne Verden, hvor Penge — ret beseet! — nok er mere værd end alle Himlens Herligheder. Der fortælles om en Reisende, at han inde i Landet kom i Pengeforlegenhed, uagtet han dog var i Besiddelse af et meget stort Penge-Papiir — der var Ingen, som kunde bytte det. Saaledes med det Christelige, Discipelen. Forstanden er dette som alt Christeligt til Forargelse. »For lidt og for meget,« siger Forstanden, »fordærver Alt. Lad os give Afkald paa disse himmelske Anviisninger, saa meget forlanges ikke; men lad saa Det at forkynde Christendommen blive idetmindste et jævnt godt Levebrød med noget Fast om Aaret og en vis Anseelse i Samfundet; det Andet er, baade paa den ene og paa den anden Maade, Overdrivelse. Hvorfor skal Modsætningerne holdes saa frygtelig spændt ude fra hinanden, hvorfor kan der ikke slaaes lidt af i Retning af det Mirakuløse, og saa lægges lidt til i Retning af det saadan mindre guddommeligt, men mere menneskelig ligefrem: at have det lidt godt i Verden? Fremdeles, hvortil denne Fornemhed, der gjør Ophævelser og saa besynderlige Ophævelser, forsmaaer at eie en Skilling, og saa gjør mirakuløst Udvei? Det er ikke sand Fornemhed, men søgt og affecteert, Overdrivelse; det Simple og Naturlige var at give Disciplene nogle Penge med. Skal der et Mirakel til, nu vel, saa lad det skee saaledes: ved et Mirakel een Gang for alle tilveiebringes et Fond een Gang for alle, saa er Discipelen forsørget, og der vil ikke behøves flere Mirakler. Det Andet er dobbelt Overdrivelse, baade i Retning af for Lidt og i Retning af for Meget.« Og det Forstanden er meget bange for, hvad den da for Alt ikke selv forskylder; og det som Forstanden, naar den faaer Øie derpaa, dømmer at være Galskab, det er: Overdrivelser. Men uden Overdrivelse umuligt kun at tjene een Herre; derimod, med Forstand let gjort, i Sammenhold baade med den Ene og den Anden og med hele denne Verden og hvad denne Verdens er, at tjene to og flere Herrer.

Altsaa, hans Fødsel er som beregnet paa at gjøre det muligt kun at tjene een Herre; han er uden Familie og Familie-Sammenhold.

Men Stjernen paa Himlen har forraadt Noget — og spørg kun Forstanden, saa skal Du faae at høre, den veed prægtig Beskeed om, at himmelsk Herlighed er ikke af de Goder man skal ønske sig i denne Verden, oftest Livsfare. Som sagt, Stjernen har forraadt Noget: Kongen i Landet er blevet opmærksom; og den foragtede Familie maa flygte med Barnet ud af Landet. Den foragtede Familie; sandt nok, en Menneske-Alder efter, altsaa bagefter

kaldes den den hellige Familie — men spørg kun Forstanden, og Du skal høre den siger: »at være af adelig og riig Familie kan være godt; jeg begjerer dog ikke saa meget, jeg er fornøiet med at være af borgerlig Familie, men at skulle i denne Verden tilhøre den hellige Familie, nei, Tak, det var det Sidste, det er den visse Qval og Elendighed. Men Skinhelligheden lader det med at Familien var foragtet, saa længe den levede paa Jorden, længst være glemt, Skinhelligheden stadser med »den hellige Familie«, vilde gjerne bilde sig og Andre ind, at Fornedrelsens Tilstand er Herlighed, at himmelsk Herlighed og jordisk Herlighed løbe ud paa Eet. Og Skinhelligheden forarges, naar Fornedrelsen fremstilles — det generer; og for at værge sig kalder den det Gudsbespottelse af os Fritænkere.«

Familien — om man saa vil kalde den, thi det er ingen Familie — flygter da med Barnet. Og nu har dette Barn heller intet Fædreland. Men saaledes er det vel rigtigt, at det kan være ham muligt at udtrykke Det: kun at tjene een Herre. Som den, der skal stride paa Løbebanen, er paaklædt dertil; som den, der skal kæmpe i Slaget, er rustet dertil: saaledes er hans Liv fra Begyndelsen lagt an paa at gjøre det muligt kun at tjene een Herre. Thi næst det Sammenhold, som knytter Familien sammen, kommer det Sammenhold, som sammenknytter et Folk.

Sandt nok, i en vis Forstand lyser Herligheden ogsaa her: dette ubetydelige Barn, som fødtes i en Stald, det bliver pludselig saa vigtigt, at Herskeren lader alle Børn under to Aar dræbe, i Haab om at dræbe det med. »Atter for lidt og for meget,« siger Forstanden, »atter Overdrivelse. Lad dets Fødsel blive en Begivenhed og saa ordne sig ind i den givne Tingenes Orden; men det fødes som mindre end en Ubetydelighed — og saa er det pludselig en saa frygtelig Begivenhed. Er det saa vigtigt at dette Barn fødes, saa er det jo næsten uforstaaeligt, at det fødes i en Stald, der kunde jo tilstøde det Noget. Og paa den anden Side, hvilken frygtelig Overdrivelse, at dette Barns Vigtighed skal bestemmes med alle samtidige Smaabørns Mord, for ikke at tale om, at det er dette Barn der siges at skulle være Verdens Frelse, og som begynder med at koste en Flok Børn Livet!«

Altsaa Barnet er nu uden Fædreland. Imidlertid vender Familien dog igjen tilbage, men maa leve skjult. Under et Besøg i Jerusalem til Høitiden bliver Barnet borte. Og her er en Bestedelse,

---

bliver Barnet borte] smlgn. Luc. 2. 45.

der ganske svarer til, sindbilledligt beskriver, hvad der var eller blev dette Barns Gjerning i Livet, at udtrykke: kun at tjene een Herre. Barnet staaer ene; uden Familie var det, uden Fædreland; men nu er det ogsaa uden de Tvende, hos hvem det havde Tilhold, der bekymrede søge Barnet, og finde det — mærkeligt nok — i Templet, og Barnet siger — er det ikke mærkeligt! — »vidste I ikke, at mig bør at være i min Faders Gjerning?« Moderen forstaaer ikke disse Ord — det var ikke forunderligt; hun gjemmer dem dybt i sit Hjerte — det var smukt.

Der vides nu intet Videre om hans Barndom og Ungdom. Han har vel leget med de fattige Forældre, været dem underdanig og behjælpelig — hvilket ikke er til Hinder for kun at tjene een Herre, tvertimod, denne ene Herre tjener man jo just ved at lyde dem, han vil man skal lyde. Saaledes er han voxet op, blevet Mand; men han var og blev, som vi sige, Ingenting. Ei heller har han besiddet Noget, eller erhvervet for at besidde. Thi som den, der skal stride paa Løbebanen, er paaklædt dertil, og som den, der skal kæmpe i Slaget, er rustet dertil: saaledes var hans Liv beregnet paa at kunne udtrykke kun at tjene een Herre. O, men at blive til Noget i Verden, end sige at ville være Noget i Verden; at besidde Noget, end sige at erhverve for at besidde: saa er Sammenhold med og med andre Mennesker ikke til at undgaae, og derimod kun altfor let at undgaae Det at tjene een Herre. Vel har jeg baade læst og hørt Prædikener af Mænd, der selv ere blevne til Noget i Verden, Prædikener, der saa have handlet om Det at søge først Guds Rige; men jeg tillader mig at være af den Mening, at det Noget, disse Mænd ere blevne i Verden, maae de være blevne ved noget Andet end ved først at søge Guds Rige. Jeg betvivler heller ikke, at baade disse Mænd og enhver redelig Mand er i Grunden enig med mig i, at dersom et Menneske gjør Alvor af først at søge Guds Rige, saa er Intet vissere, end at han bliver Ingenting i denne Verden, der, nidkjerere end Himlen, holder over, at kun den, som søger, finder, og hvor jo endog, hvad ikke er saa i Forhold til Himlen, (thi vistnok er Veien til Himlen trang, men ikke paa Grund af Menneske-Trængselen) Trængselen af de Søgende er saa stor, at ikke engang alle Søgende blive til Noget, om de dog maaskee altid blive lidt mere, end hvis En først søger Guds Rige, thi han bliver ganske vist Ingenting i denne Verden. Intet er lettere at godtgjøre, Gud forbyde, at Nogen skulde være saa uredelig eller saa fræk, at han kunde forlange det godtgjort. Jeg gjør mig paa ingen Maade bedre end Andre. I en vis Forstand er jeg vel ikke blevet til Noget — just dette er

vistnok Adskillige til Forargelse, fordi de mene, at jeg sagtens maatte kunne blive til Noget. Altsaa efter Saadannes Begreb er jeg ikke blevet til Noget. Imidlertid tør jeg ikke lade det gjælde, naar Evangeliet skal dømme. Naar det skal dømme, maa jeg beskjæmmet tilstaae, at jeg er blevet Noget, dog er det kun Lidet. Men jeg maa bevidne, at dette Noget jeg er blevet, er jeg ikke blevet ved først at søge Guds Rige, og jeg imødeseer roligt D'Hrr. Præsters Forsøg paa at godtgjøre, at man kan blive Noget i denne Verden ved — først at søge Guds Rige, hvad der, da det skal gjøres først, bestandigt kommer enhver anden Søgen i Forkjøbet, og, da det er Guds Rige, er aldeles ueensartet med Verden og med hvad Verdens er, hvortil blandt Andet ogsaa hører: at blive til Noget i Verden.

At derfor Evangeliets Fordring skulde forandres, at der skulde slaaes af, hvad Forstandigheden vil have, er mig af ganske Hjerte imod, som det er Christendommen imod. Ei heller ønsker jeg, at man skal give det Skin af, at vi Mennesker end i fjerneste Maade efterkomme Fordringen. Nei, jeg tænker som saa. Skal jeg have med Gud at gjøre — o, og det bør jo dog være et Menneske hans Glæde, hans Salighed, saa han ikke bryder sig om hele Europa, og ikke om Publikum, eller om Sammenligning med Menneskene hersteds, o. s. v., naar han blot maa faae Lov til at have med Gud at gjøre, rejiceret hver evige Dag, det er sandt, men dog havende med Gud at gjøre, hvad jo ifølge Christendommen er forundt enhver Enkelt — skal jeg have med Gud at gjøre, maa jeg ogsaa finde mig i, at Fordringen er den ubetingede; er Fordringen ikke den ubetingede, saa har jeg ikke med Gud at gjøre, men kun med dette Qvælende: »de Andre«, mig selv, Publikum o. s. v. Nei, nei, o Gud i Himlen, tilbagekald da for Alt aldrig den ubetingede Fordring! Thi det er dog egentligen Dig, Menneskene ville afskaffe, naar de ville afskaffe den ubetingede Fordring: og derfor er det jeg holder saa fast ved den, og forbander Forstandigheden, der, ved at afskaffe den ubetingede Fordring, vil afskaffe Dig. Nei, lad den dog for Alt blive den u b e t i n g e d e Fordring! Om jeg, dog tilstaaende det sande Sammenhæng, kunde ønske at blive til Noget; om jeg, for endelige Fornødenheders Skyld, maa see at blive Noget i Verden: det er jo noget ganske Andet end at ville afskaffe Fordringen, derfor kan jeg jo alligevel vedblive at forholde mig til Dig; thi jeg gjør ikke omkring, vender ikke Dig Ryggen, lader ikke det, jeg bliver til i Verden, være Livets Alvor, nei, jeg lader i eetvæk den ubetingede Fordring forvandle, mig og hvad jeg blev, til Pjalterie og Usselhed, — paa det Vilkaar kan jeg jo endnu — er

det ikke saa? — have med Dig at gjøre, o Gud, forholde mig til Dig?

Lad saa Tilintetgjørelsen, den indre Tilintetgjørelse for Gud, have sit Frygtelige, have sin Smerte: Begeistringen burde dog vel være et Menneske det Saligere; frygteligt, frygteligt, om et Menneske deraf, at for Dig den redeligste Stræben er Intet, om han deraf tog Leilighed til at overgive sig til Uvirksomhed, eller om han ganske opgav at ville have med Dig at gjøre, for nu at blive en Alvorlig, der alvorligt stræber at blive til Noget i denne Verden.

Altsaa han, der er Forbilledet, hans Liv var lige fra Begyndelsen beregnet paa at kunne udtrykke Det: kun at tjene een Herre. Han tilhørte Intet og Ingen, var i intet Sammenhold med Noget eller med Nogen, Fremmed i denne Verden, i Armod og Ringhed, uden Rede, uden Hule, uden at have det han kunde hælde sit Hoved til. Som den lige Linie, der kun i eet eneste Punkt berører Kredsen: saaledes var han i Verden og dog udenfor Verden, kun tjenende een Herre.

Han kunde nu saaledes have levet hen i stille Ubemærkethed, hans Liv være blevet en lønlig Tilbedelse, i hvilken han kun tilhørte og ganske tilhørte den ene Herre, indtil saa Døden var kommet.

Men dette var ikke hans Tanke. Ogsaa fraseet, at han jo lod sig føde for at frelse Menneskenes Slægt, for ved sin Lidelse og Død at vorde Forsoningen — ogsaa dette fraseet, selv om han blot vilde have været Forbilledet, han vilde saa dog alligevel ikke have levet hen i Ubemærkethed. Nei, det var hans Gjerning, og det var hans Føde, kun at tjene een Herre; men han vilde gjøre det kjendeligt i Verden, og derfor maatte han saaledes frem, om jeg saa tør sige, paa Menneske-Slægtens Skueplads, at han kunde fæste, om muligt, Alles Opmærksomhed paa sig. Selv vidste han kun altfor vel, hvad deraf vilde blive Følgen, at Menneskenes Opmærksomhed rettet paa ham blev hans Lidelse, at det at blive ueensartet med de nærmeste Andre, end sige at blive ubetinget ueensartet med Alle, og dog at ville blive blandt dem, at det er endnu farligere, end naar Soldaten i Slaget kommer ud af Skridtet med de Andre, hvad saa let kan ende med at blive nedtraadt. Og han blev i Verden, han trak sig ikke tilbage fra Verden, men han blev der for at lide. Dette er noget Andet, end naar i vore Tider Prædikener føre Klage over en vis Art Fromhed, der da forresten ikke just er i Brug i vore Tider — og forsaavidt er det besynderligt, at der nu føres Klage over den — men vel var det i en

svunden Tid, en Fromhed, der søger et afsides Skjulested, langt borte fra Verdens Larm og dens Adspredelser og deres Farer, for, om muligt, i dyb Stilhed at tjene Gud ene. Man anklager denne Art Fromhed, man siger det er Feighed o. s. v. Derfor gjøre vi det nutildags anderledes og bedre, vi Fromme, vi blive i Verden — og gjøre Carriere i Verden, glimre i Selskaberne, stadse med Verdsligheden — ligesom Forbilledet, der ikke feigt trak sig tilbage. O, Dyb af Underfundighed! I den Forstand at blive i Verden, at man giver Gud og det Gudelige en god Dag, bestemmer sig og sit Liv aldeles eensartet med Verdsligheden, bliver aldeles Verdslighed, den Art — Fromhed! — den er virkelig ikke høiere end hiin Klosterets Fromhed. Men man tillyver sig Profit paa to Maader: først river man al mulig verdslig Nydelse til sig (hvilket dog Klosterets stille Beboer gav Afkald paa), og saa er man fræk nok til at ville, at denne Verdslighed — hvilket Raffinement! — skal være en høiere Art, en høiere Art — ja hvo drømte om Sligt! — en høiere Art Fromhed, høiere end Klosterets stille Forborgenhed. O, afskyeligt! Nei! Vistnok er det ikke det Høieste at søge et afsides Skjulested for der, om muligt, at tjene Gud ene, det er ikke det Høieste, det seer man jo paa Forbilledet; men uagtet det ikke er det Høieste, er det dog nok muligt — og hvad kommer det saa egentligen os ved, at det Andet ikke er det Høieste? — det er dog nok muligt, at ikke een eneste af os i denne forkjælede og verdsliggjorte Slægt var istand dertil. Dog det Høieste er det ikke. Det Høieste er: ubetinget ueensartet med Verden, ved ene at tjene Gud, at blive i Verden og midt i Virkeligheden, for Alles Øine, rette hele Opmærksomheden paa sig — thi saa er Forfølgelse ikke til at undgaae. Og see, det er den christelige Fromhed: forsagende Alt at tjene Gud ene, at nægte sig selv Alt for at tjene Gud ene — og saa at maatte lide derfor, at gjøre det Gode og at maatte lide derfor. Det er dette Forbilledet udtrykker; det er ogsaa dette, for at jeg skal nævne et blot Menneske, som vor Kirkes ypperlige Lærer, Luther, idelig og idelig indskærper, at til sand Christendom hører: at lide for Læren, at gjøre det Gode og at lide derfor, at Det at lide er i denne Verden uadskilleligt fra Det at være Christen i denne Verden.

Vi ville nu see, hvorledes det da gik Ham, der kun vilde tjene een Herre, hvorledes det gik ham, det er, hvorledes det maatte gaae ham i denne Verden; thi som det gik ham, saa maatte det gaae ham, og saa vilde det gaae ham til enhver Tid i denne Verden.

Han vil udtrykke det kun at tjene een Herre, og udtrykke det i en Verden, hvor Alle mere eller mindre tjene to Herrer eller flere Herrer; og han vil ikke leve skjult, nei, han vil gjøre det kjendeligt, han vil henlede Alles Opmærksomhed paa sig: hvad vil saa Følgen blive? Følgen vil blive, at han vil støde fjendtlig sammen med hele Verden, med Alle, at disse, paa de forskjelligste Maader, ville søge at bevæge, at overtale, at lokke, at friste, at true, at tvinge ham til at blive dem liig, og sig selv, sin Opgave, sin ene Herre utro. Og Verden vil vove det Yderste for at faae sin Krig igjennem, den vil ikke slippe ham, indtil den forsmædeligste Død har gjort Ende paa hans Liv. Og hvad Verden vil, det Samme er der en ond Magt der ogsaa vil, denne Verdens Fyrste, han der — ligesom Gud! — fordrer at dyrkes ene, hvilket dog forsaavidt er en Umulighed, da han ikke er »Herren«, den ene Herre, saa Enhver, hvis eneste Herre han er, dog ikke tjener een Herre. Dette Sammenstød med Verden, med Menneskenes Slægt, som den onde Magt ophidser, er ogsaa Forbilledets Historie.

Han tjener kun een Herre; og som Den der skal stride paa Løbebanen er paaklædt dertil, og Den der skal kæmpe i Slaget er rustet dertil: saaledes er ogsaa hans Tilværelse beregnet paa at kunne tjene kun een Herre.

Han er ubetinget Fremmed i Verden, uden det mindste Sammenhold med Noget eller med noget eneste Menneske i den Verden, hvor Alt forresten er Sammenhold. Det er sværere for en Riig at indgaae i Himmeriges Rige end for en Kameel at gaae igjennem et Naaleøie; men det er umuligt at Den kun tjener een Herre, der har end det mindste Sammenhold.

Han er ikke som Mand bundet til nogen Qvinde, nei, han har heller ingen Fader, ingen Moder, ingen Broder eller Søster, ingen Slægt han holder sammen med, nei »disse (Disciplene) ere min Fader og Moder og Broder og Søster.«

Men saa har han jo Disciplene? Disciplene; hvis de ere de sande Disciple, da er der ikke noget Sammenhold, thi i at forholde sig til Discipelen forholder han sig i ethvert Øieblik først til Gud, ene tjenende ham; og hvis Disciplene ville danne noget Sammenhold, da ere de ikke Disciple. Nei, ikke er det vanskeligt med Haanden at gribe og at fastholde, hvad der ved sin Glathed slipper

---

Det er sværere for en Riig at indgaae i Himmeriges Rige osv.] Matth. 19, 24.

mellem Fingrene, som det er Sammenholdet umuligt at fange ham, der kun tjener een Herre.

Da han imidlertid drager Alles Opmærksomhed paa sig, følger det af sig selv, at de paa den forskjelligste Maade kunne ønske at vinde ham for sig, blot at han opgav dette Overdrevne: kun at tjene een Herre.

Han fremtræder som Lærer, og næsten i samme Øieblik har han hele det lille Lands Opmærksomhed.

Han lærer: »Ingen kan tjene to Herrer.« »Nu, hvad han lærer, det var det Samme, naar han blot ikke selv gaaer hen og gjør derefter; thi saa bliver det en Umulighed at holde sammen med ham. Derimod lod det sig meget godt gjøre, at det, om at Ingen kan tjene to Herrer, at det blev (den sande Alvor!) en objektiv Lære — og saa et Rige af denne Verden, hvor han, Læreren, bliver Konge og Fyrste, og vi, der have staaet ham nærmest, nu komme til at staae Thronen nærmest.«

Han fremtræder som Lærer i det lille Folk, der, hvad gjerne er Tilfældet, er deelt i tvende Dele: de Mægtige og hvad man kalder Mængden. Begge Parter ere opmærsomme paa ham: hvilken af dem vil han tilhøre, hvilken af dem skal det lykkes at vinde ham for Sammenholdet? Han tilhører hverken ved Fødsel eller ved ydre Vilkaar de Mægtige; men disse see jo nok, at han er en Magt. Han synes ved Fødsel og Vilkaar nærmest at tilhøre Mængden, og den seer glad i ham en Magt. Men han tjener kun een Herre, ene, o, visse Vei til Lidelse, til Undergang; ikke hvis Du seer et Menneske i Vinterstorm iført den letteste Sommerdragt, ikke er han saaledes udsat, som det at ville være eenligt Menneske i en Verden, hvor Alt er Sammenhold, og følgeligt, med Sammenholdets Selviskhed fordrer, at man skal holde sammen med dem, indtil den Enkelte sikkrer sig mod nogle Sammenhold ved at indtræde i eet Sammenhold, hvorimod den Eenlige, naar det først er blevet aabenbart, at han ikke vil holde sammen med Nogen, har — storartede Sammenhold! — alle Sammenholdene sig imod, forenede i eet Sammenhold.

Han vil kun tjene een Herre; men han er — det kan Enhver og det kan Alle see — han er en uhyre Magt. Forundret seer Samtiden paa ham. I dette Øieblik er der slet ikke Tale om Modstand, end ikke Misundelsen er kommet til sig selv. Nei, Alt er Forundring, Forundring over dette Menneske, der, som det synes, næsten almægtigt holder alle Muligheder i sin Haand, kan blive lige hvad han vil. Det er som et Eventyr; og Forundringen gjetter nysgjerrigt den Gaade: hvad han nu vil være? Men Noget

maa han ville være; og hvad han saa end vil være, han maa kunne naae det, og naar han vil være det, bliver det noget Stort — og saa vil hele Samtidens forenede eller dog mange af Sammenholdenes forenede Anerkjendelse begeistret slutte sig til ham. Thi det er med menneskelig Anerkjendelse som med Elskov, Venskab og Deslige, den er Selvkjerlighed. Hvor der er den ligefremme Kjendelighed, hvor det, at Nogen er det Udmærkede, er kjendt paa verdslig Magt, Ære, Anseelse, paa Guld og Gods: der er ogsaa den menneskelige Anerkjendelse ved Haanden. Det er jo — selv om det ikke altid er den Enkelte saaledes bevidst, men mere i ham en Selviskhedens Natur-Underfundighed — det er jo et ganske simpelt Regnestykke: ved at anerkjende her faaer jeg Fordeel af at dele med det Mægtige, at være med at holde med det Mægtige, og saa er jeg tillige et elskværdigt Menneske, hvis Sjel ikke er smaaligt sammenskrumpet, men udvidet i uegennyttig Begeistring. Hvor derimod den ligefremmere Kjendelighed mangler eller nægtes, der er det at anerkjende ikke at have Profit, er Anstrengelse, at bringe Offer: der udebliver den derfor, ligesom Elskov og Venskab udebliver der, hvor det christeligt vilde blive tydeligt, at det var Kjerlighed. Hvis Gud i Himlen iførte sig en ringe Tjeners Skikkelse, hvis han, guddommeligt ødselt, om jeg saa tør sige, vilde slaae om sig med Anviisninger paa Himlen: slig Storhed kan den menneskelige Anerkjendelse ikke indlade sig med. En menneskelig Middelmaadighed, der nu engang er i Velten, det er Noget for den menneskelige Anerkjendelses speculative Aand. Dersom der i en Familie er et Barn, som er det Udmærkede, og dette er ligefrem kjendeligt paa verdslig Ære og Anseelse, europæisk Navn, Stjerner og Baand: jo jeg takker, Familien er idel — uegennyttig! — Begeistring. Var han det Udmærkede men uden den ligefremme Kjendelighed, saa vilde Familien snart føle ham som en Byrde, en Plage, og langt hellere ønske, at han var et ganske ubetydeligt Menneske. Saaledes med den menneskelige Anerkjendelse — og Han, der kun tjener een Herre, han vil ubetinget være: Ingenting.

Med Almagts Kræfter — thi det har han, om end den Brug han gjør af dem skjuler det for Manges Øine; det er jo ogsaa som Vanvid at bruge, at behøve Almagts-Kræfter for at blive til Ingenting — med Almagts-Kræfter sikkrer han sig det at blive Ingenting. Og saaledes maa han komme til at bryde med alle Mennesker. Han maa gjøre dem, menneskeligt talt, ulykkelige, grændseløst ulykkelige, de faa ham saa Kjere, Moderen maa føle det som et Sværd, der gaaer gjennem hendes Hjerte, Disciplene maae føle det som Dødens Bitterhed — og han som havde og har

alle Muligheder i sin Haand! O, Misforstaaelsens Sjele-Qval! Og han maa, ogsaa i Forhold til de Kjereste, de Bedste, de Redeligste, han maa komme til at gjøre det aabenbart, at ethvert Menneske, det kjerligste (ak, det kjerligste!), det redeligste (ak, det redeligste!), dog, naar det ret kommer til Stykket, er en feig Usling, en Forræder, en Hykler. Frygteligt! Hvad er dog saa velgjørende i Liv og Død som at faae og at have faaet et godt Indtryk af et Menneske; hvad saa trøstesløst som at faae det modsatte af Den, man har elsket og troet? O, min Ven, betænk dette! Der er et ungt Menneske; han lærer en Pige at kjende, og denne elskede Pige bliver hans Hustrue — de blive 70 Aar gamle, det var en smuk Sommerdag deres Livs Dag, saa døer hun om Aftenen, og han siger rørt: hvad saa end andre Mennesker have erfaret, jeg har erfaret: at der er trofast Kjerlighed til. Lykkelige! Paaskjøn da for Alt, ikke blot hvad Du har havt, men hvad Du har, Din Lykke, Din Sorgs Lykke; o, lykkelige Sorg, at det var Døden, der jo ikke tog Trofastheden fra hende, men kun hende med hendes Trofasthed fra Dig! Thi hvis han var blevet nødsaget til at føre denne Pige ud i store Afgjørelser, saa vilde han have faaet noget Andet at vide, at ogsaa hun, mildest talt, dog var Pjat, at han selv var det, som jeg, i den store Afgjørelse, vilde erfare det om mig. — Der lever tvende Ynglinge; de slutte sig fast til hinanden i Ungdommens Dage, og Alderdommen finder Alt uforandret, som det var det deres ubemærkede Liv igjennem; saa døer Vennen, Ven fra Ven, og Vennen siger ved hans Grav: hvad end Andre have erfaret, jeg har erfaret, at der er Venskab til. Lykkelige! Misundelsesværdige Lykke, af Erfaring, af en saa lang Erfaring at faae noget Glædeligt at vide! — Der er en Mand, ældre maaskee end Du, men dog saaledes, at Du kan siges at være samtidig med ham; i ham seer Du det Store, det Ophøiede — og det falder ind i stadigt stille Veierligt den Tid I leve sammen: saa døer han — og Du siger, glad, ved hans Grav: hvad saa end Andre have erfaret, jeg har erfaret, at der er ædle Charakterer til. Lykkelige! Thi viid, det Du egentligen fik at vide, var, at det var stille Veierligt; var Stormen kommet, Du vilde have seet, at ogsaa han er lurvet, som Du og jeg. O, bittreste af alle Lidelser, langt bittrere end at opdage, hvor ussel man selv er, at maatte gjøre det aabenbart, at ogsaa Det — ja, man gav Alt for at det maatte være Sandhed som man meente det! — at Det, man saae op til som noget Stort og Ophøiet — o, tag dette fra mig, fritag mig; skal det gjøres aabenbart, lad det skee, men lad det dog ikke være mig, der maa gjøre det aabenbart! — at det er en Lurvethed og

Usselhed! Og det maatte Han, der kun tjente een Herre, hvis han skulde vedblive indtil det Sidste kun at tjene een Herre, han maatte gjøre det aabenbart om Alle, ogsaa Dem — dog her kan jo ikke være Tale om at see op til Nogen, men ogsaa om Dem, som han elskede, saaledes som kun han kunde elske, han der var ene Kjerlighed. O, Du der var Kjerlighed og Skaansel — Alt vilde de jo lide for og med Dig, kunde Du da ikke i Kjerlighed have slaaet en lille bitte, bitte Smule af og derved have skaanet dem for at faae det Indtryk af sig selv: jeg lumpne Usling! O, Sjele-Qval ikke at kunne skaane dem! O, Marter, ikke, af Kjerlighed, at kunne slaae den mindste, mindste Smule af — fordi man (som Vanvid!) af Kjerlighed vil frelse dem!

Han tjener kun een Herre; han bruger Almagts Kræfter for stadigt at sikkre, at være Ingenting! han bruger lige saa store Kræfter for ikke at vige en Tomme fra det Sted, han har indtaget, hvor han vil staae: midt i Virkeligheden, for Alles Øine, hvor han vil udtrykke: mit Rige er ikke af denne Verden; og endeligen, han bruger lige saa store Kræfter for at rette Alles Opmærksomhed paa sig. Det er — saaledes føler Samtiden det ogsaa — det er som et Forsøg paa at ville tvinge Menneske-Slægten til at gaae fra Forstanden, han vil nemlig paatvinge den, eller tvinge ind i den, Bestemmelsen af det at være »Aand«, hvad Menneske-Slægten altid har fundet en Overflødighed, og, tages der for alvorligt fat, da fundet det fornødent at værge sig paa Liv og Død mod denne vanvittige, besatte Overdrivelse, som maa komme fra En, »der har Djævelen.« Det er som at ville tvinge Samtiden fra Forstanden. Thi Loven for Forholdet mellem det »at være Ingenting« og »Opmærksomhed« er denne. Til det at være Ingenting svarer fornuftigviis Ubemærkethed, ingen Opmærksomhed at hendrage paa sig. Til det at være Noget svarer det at drage Opmærksomhed paa sig; den kommer saa og seer efter og siger: jo, ganske rigtigt her er Noget, og saa var det jo ganske i sin Orden, at der gik Bud efter mig, Opmærksomheden. Til det i høi Grad at være Noget svarer i høi Grad at drage Opmærksomhed paa sig; og det at være noget ganske overordentligt stort Noget kan, uden at forstyrre Meningen, drage en heel Samtids hele Opmærksomhed paa sig. Men her kommer det Afsindige: at være Ingenting — og saa hele Opmærksomheden rettet derpaa. Det er jo til at gaae fra Forstanden over. Det er jo lige saa afsindigt som midt i denne Verden at

---

»der har Djævelen«] smlgn. Joh. 7, 20.

ville oprette et Rige, som ikke er af denne Verden. Thi vil man, at det skal ikke være af denne Verden, saa er det jo en reen Chicane eller Caprice, ligesom det er Galskab at vælge Stedet for det lige midt i denne Verden, man kan jo med samt Riget see at finde den anden Verden, eller man kan idetmindste dog søge et afsides Sted i denne Verden for der at oprette sit Rige, som ikke er af denne Verden. Men at vælge Stedet lige midt i denne Verden, det er høit Spil: enten er han gal eller alle vi Andre ere det; og det er paa Liv og Død: enten seirer han eller vi Andre, men vi enes ikke, saa lidet som Ild og Vand.

Dog han tjener kun een Herre; ikke det Mindste giver han efter i Henseende til at ville være eensartet med eller lade sig tvinge ind i nogensomhelst Eensartethed med denne Verden ved at blive Noget i denne Verden, ei heller giver han end det Mindste efter i Henseende til at lade sig tvinge udenfor Verden, i Afsideshed. Nei! Saa maa tilsidst hele Verden, Alle forenede, vende sig mod dette Menneske. Hvorledes skal man blive ham qvit?

Hvorledes skal man blive ham qvit? At frigjøre sig fra ham paa denne Maade, at man erklærede ham for afsindig, og saa ganske rolig igjen indtog sin Stilling i at være det Noget, hver Enkelt er: nei det lader sig ikke gjøre, dertil er han baade hver Enkelt og hele Samtiden for mægtig, han har saaret dem for dybt, det vilde — det føler man selv — være lige saa taabeligt, som om Myrerne vilde mene at være blevet Myreslugerens Tragt qvit derved, at de erklærede det for Galskab. Saa er der ikke Andet for: man maa værge sig mod ham ved Hjælp af Bestemmelsen: Skyld, ved at erklære hans Liv for den rædsomste Egoisme, det meest oprørende Hovmod. Dog det forslaaer endnu ikke, han er Menneske-Slægten for stærk. Der er da kun Een tilbage: vi Mennesker, hele Slægten, vi trække os forsigtigt bag ved Bestemmelsen: Gud, fra den sigte vi paa ham og rette Angrebet mod ham med Gud paa vor Side; det er fundet: han bespotter Gud.

Det vil altsaa blive Anklagen! Hans sidste Time nærmer sig. Disciple har han haft; i det afgjørende Øieblik, da han kæmper ængstet indtil Døden, finder han dem uden Angst, han finder dem sovende — ikke en Time kunde de vaage med ham. Dog Een af dem sov ikke — han benytter Øieblikket til at forraade og sælge ham. Saa bliver han grebet — og Disciplene komme op af Søvne og faae Øinene op: de flygte, den troeste af dem fornægter ham.

Han staaer for sine Dommere, anklaget eller vel rettere dømt, hudstrøgen, iført al mulig Forhaanelse, bespottet, bespyttet — da

falder det ham paa Sinde: Du maa dog engang sige, hvo Du er; nu er Øieblikket, nu er der almægtigt sikkret, at det ikke kan tages forfængeligt, altsaa: »jeg er dog en Konge.« Det er til at tabe Forstanden og til at blive rasende over med det Menneske, at han siger det nu. Det var det vi Alle ventede paa, at han skulde have sagt strax, og han var blevet det, Intet er vissere — han synes kun at have ventet paa det Øieblik, da det ubetinget er for silde, da han selv har gjort det ubetinget umuligt, for saa at sige: »jeg er dog en Konge.«

Endnu kunde han slippe med Livet; Landshøvdingen har den Godhed paa den Anklagedes Vegne at henvende sig til den saa meget priste menneskelige Medlidenhed, som — hvo veed det! — maaskee ogsaa havde taget sig af ham, hvis han ikke ved sin hovmodige Opførsel indtil det Sidste havde gjort sig uværdig, uforbederlig indtil det Sidste, uden ved det mindste, mindste Tegn endog blot fjernt at antyde, at han, vunden for Livet og for Verden, dog nok kunde have Lyst til at leve for at blive til Noget i Verden. Folket har Valgretten, Valget mellem en Røvers Frigivelse og denne Anklagedes. De vælge Røveren. Og det forstaaer sig: den Anden var ogsaa en langt frygteligere Røver. Thi hvad er dog det, maaskee en halv Snees Gange at have overfaldet en Reisende paa Landeveien, hvad er dog det mod hans Overfald paa hele Menneske-Slægten og paa det at være Menneske! Thi, see en Tyv kan stjæle mine Penge; forsaavidt han gjør det ere vi uenige, men i en anden Forstand ere vi aldeles enige, thi sandeligen Tyven er af samme Mening som jeg, at Penge er et stort Gode. Og Bagvaskeren kan stjæle min Ære og Anseelse; men sandeligen Bagvaskeren er af samme Mening som jeg, at Ære og Anseelse er et stort Gode, det er derfor at han berøver mig min. Men man kan paa en langt underfundigere Maade ligesom frastjæle os Alle Penge, Ære, Anseelse o. s. v., stjæle os Mennesker Det ud af Livet, hvori vi Mennesker have vort Liv. Og det gjorde jo han, den Anklagede. Han stjal ikke Rigmandens Penge — nei, men han tog Forestillingen bort fra det at have Penge. »O, usle, foragtelige Mammon,« det udtrykte hans Liv, »usle Mammon, som et Menneske besmitter sig selv med at sammenpuge, som han opdynger til sin egen Fordærvelse, som han besidder til sin Fortabelse, for engang i Helvede evigt at forbande sig selv. O, hvis Du forstod mig, Du vilde ansee Tyven, som stjal Alt fra Dig, for

---

»jeg er dog en Konge«] Joh. 18, 37.

din største Velgjører, der hjalp Dig, som Du behøvede det — thi en Kameel gaaer vanskeligt gjennem et Naaleøie.« Ei heller var han en Bagvasker, der forkleinede Nogens Ære og Anseelse, nei, men han tog Forestillingen bort fra menneskelig Ære og Anseelse. »O, usle Narredragt,« det udtrykte hans Liv, »usle Narredragt, uslere jo høiere det kommer op, jo mere den straaler og funkler. Du veed det ikke, det gaaer Dig som hiin Konge, der tog feil og tog Liigskjorten paa istedetfor Kronings-Dragten: saaledes tager Du vistnok ikke feil, det er ganske rigtigt Kronings-Dragten Du har paa, men see Dig for, just den er Liigskjorten, Liigskjorten, i hvilken Du saa kan fare til Helvede, uden at Du behøver at befrygte, at Nogen skal ville forsøge at berøve Dig den, thi der vil den netop være Dig til Marter, Du maa til Straf blive i den, udstødt — fordi Du ikke havde Bryllups-Klædningen paa.« Men hvad hjælper det saa, at jeg faaer Lov at beholde Pengene, at jeg faaer Lov at beholde Purpuret, Stjerner og Baand, hvad hjælper det, at der overalt raabes i Gevær, at Alle falde paa Knæ, naar jeg viser mig, hvad hjælper det mig, naar han sætter Sit igjennem, thi han har jo taget Forestillingen fra det, og seirer han, er jeg snarere til Nar for hver Gang der raabes i Gevær, og for hver Gang man knæler for mig. Er det da maaskee for haardt at sætte Livsstraf paa Tyveri og Røveri: for den Art Røveri han har øvet mod os Alle, er kun een Straf: Dødsstraf.

Han blev ogsaa som Gudsbespotter dømt fra Livet; hans Skyld var — til Efterretning for Efterfølgere — kun at ville tjene een Herre; dette staaer uforandret fast i den menneskelige Lovgivning, da Almeen-Sikkerheden kræver det.

Saa bliver han korsfæstet. Døds-Kampens Tid tilbringer han i Samtale med sig selv og med Gud. Han siger ikke meget; en Gang hver halve Time siger han et Ord. Lidelsen overvælder ham og han bøier sit Hoved; han raaber: »min Gud, min Gud hvi haver Du forladt mig!« Dog saaledes, med bøiet Hoved, skal han ikke døe. »Det er fuldbragt!« »Hvorom er det han taler? Ja vist er det fuldbragt, idetmindste kan det da ikke vare længe før det er fuldbragt, thi meget længe kan da Døden ikke udeblive.« »Det er fuldbragt!« Altsaa, det er fuldbragt. Nu opløfter han døende sit Hoved mod Himlen: »Fader, i Dine Hænder befaler jeg min Aand!«

---

en Kameel gaaer vanskeligt gjennem et Naaleøie] smlgn. Matth. 19, 24. Bryllups-Klædningen] smlgn. Matth. 22, 11.

»Ingen kan tjene to Herrer«, det er hans Ord, og han var Ordet: han tjente kun een Herre. Han har altsaa ikke blot Ret i at sige det, men ogsaa Ret til at sige, hvad han har sagt i Evangeliet: »Ingen kan tjene to Herrer.«

Dog for at Sagen ikke skal blive os Mennesker altfor alvorlig, dræbende i Angest, bortleder han vor Opmærksomhed fra sig selv, og henleder den paa noget Andet, næsten som var det Opmuntring, Adspredelse: »betragter Lilierne paa Marken, seer til Himmelens Fugle.« Altsaa han siger ikke: »Ingen kan tjene to Herrer . . . seer paa mig«, nei han siger: »Ingen kan tjene to Herrer . . . seer til Lilierne paa Marken, betragter Himmelens Fugle.« Han kunde med Sandhed, om Du saa vil, med uendelig større Sandhed have sagt: »seer paa mig.« Thi Lilier og Fugle udtrykke dog egentligen ikke Noget, og kun han er Sandheden af, hvad Lilien og Fuglen sindbilledligt betegne. Men saa var Alvoren blevet dræbende. Derfor bruger han Lilien og Fuglen. Dog bliver Alvoren; thi Alvoren er, at Han siger det. I Forhold til al Sandheds Meddelelse maa der, hvis den skal være sand, først spørges, om det Sagte er sandt, dernæst om, hvo den Talende er, hvad hans Liv udtrykker. Hvis en Letsindig, en Ødeland eller en Karrig i et Digter-Stemnings Øieblik siger dette Sande: »seer til Lilierne paa Marken, betragter Fuglene under Himlen«, da er dette ikke Alvor, men Tant og Forfængelighed. Naar »Forbilledet« derimod siger det, da er det Alvoren, thi Hans Liv er Sandheden deraf. Men Alvoren formildes næsten til Spøg ved at anbringe Lilien og Fuglen. Noget at lee af er der dog derfor ikke — hvor underligt det end er, at Spurven nu ogsaa er blevet Professor, og i den alvorligste Videnskab eller Kunst, medens den, hvori den da idetmindste er forskjellig fra andre Professorer, imorgen sælges for 1 Sk., steges og spises — nei, Noget at lee af er der ikke; thi Lærerens Tilstedeværelse i Timen gjør, at Ingen tør lee. Og han loe aldrig som det hedder i en gammel Psalme: »hvi græder Den, som aldrig loe.« Imidlertid kunde man fristes til at tænke sig, at han smilende har sagt: »seer til Lilierne paa Marken, betragter Himmelens Fugle.« O, det er saa mildt, saa guddommeligt mildt — naar man selv er den Eneste, der nogensinde har udtrykt det kun at tjene een Herre, naar man veed, at det vil koste En Livet, saa ligesom at kunne glemme alt det og sige: »lad os tale om Lilien og Fuglen — ikke om mig!« O, naar det koster ham hans Liv og hver evige Dag hver Time Sjels-Lidelser: saa at kunne gjøre Underviisningen saa fornøielig! Med et Menneske er det anderledes. Naar han blot faaer en Smule mere end almindeligt at tænke paa, end

sige naar det er forbundet med Anstrengelse og Opoffrelse: saa gider han næppe see efter en Spurv eller en Lilie; i menneskeligdum, tvær Indbildskhed mener han, at det er noget altfor Ubetydeligt, Noget for Børn, Fruentimmer, Dagdrivere. Men Verdens Frelser, han siger, som var det en Søndag-Eftermiddag eller en Ferie-Dag, hvor man ikke har Andet at bestille: »seer til Lilierne paa Marken, betragter Himlens Fugle.« Hvor barnligt, hvor sundt! Thi noget ganske Andet er jo dette Sygelige, som stundom sees: at et Menneske, der er blevet kjed af at have med Menneskene at gjøre, og næsten af selv at være Menneske, at han i en Slags opløst Tilstand nu hitter paa at leve sammen med Spurvene, hvilket, hvor tungsindigt det end er og hvor vittigt dette Tungsind end stundom kan yttre sig, er saare langt fra at være Alvor.

Betragt da Lilien og Fuglen! Giv Dig Tid, god Tid, og dog i en anden Forstand: benyt Øieblikket — husk paa, det er jo nu Efteraaret. Deiligt er det; men skjøndt det er selv en Aars-Tid, o [den] skjønneste, er Efteraaret tillige [som] var det en Erindring om den nu svundne Aarets Tid, eller en Erindring om, at den nu snart er ganske forsvunden: benyt da Øieblikket. Saa kommer Vinteren, den lange Vinter; saa seer og hører Du Intet til Lilien og Fuglen, saa har de længst pakket sammen, disse reisende Skolemestere, der deri ere forskjellige fra andre reisende Skolemestere paa Landet, at disse sidste især benytte Vintertiden, og derimod ikke holde synderlig Skole om Sommeren, formodentligen for ikke at støde forstyrrende sammen med Lilien og Fuglen. Benyt Øieblikket; vær Du hurtig til at lære — thi hvad Lilien og Fuglen angaaer, da vær rolig, paa dem mærker man aldeles ikke, at det nu saa snart er forbi; med samme Sikkerhed som nogensinde i Sommeren foredrage de hvad de have at foredrage; deres Underviisning er, som hvad de lære fra sig, — og dette er et Menneske saa gavnligt! — altid jævn, eens, tilforladelig, ikke springende om i Stemning, men »det Samme og om det Samme og altid det Samme«, paa en ubegribelig Maade, evigt uforandrede dog altid følgende med Tiden og passende ind i Øieblikket. O, velgjørende Ro derude, den er det dog et Menneske saa høiligt trænger til, især at den var inden i ham, den Ro, der er ude hos Dig og er i Dig, Du Lilie paa Marken, Du Fugl under Himlen, den Ro, som saa mange, virkelige eller indbildte Sorger og Bekymringer og Plager vil forstyrre et Menneske, den Ro som er Hvile eller at hvile i Gud.

Agt da paa Fuglen! Den synger og qviddrer, og qviddrer aa — o, hør! — det ind ved hvad den — agt vel derpaa! — siger

til Sorgen, hvad der staaer i en gammel Psalme: »ja, ja imorgen.« Og saa glæder Fuglen sig »idag.« Saa tænker Sorgen: »bliv Du kun, jeg skal nok passe paa; imorgen før det gryer ad Dag, og før Du er kommet op af Reden, og før Fanden faaer Sko paa (thi jeg er endnu tidligere paa færde end han; jeg er en af hans Tjenere og Forløbere, der komme først for at forsøge at bane ham Indgang), saa kommer jeg.« Og imorgen — Fuglen er der ikke mere. Hvorlédes, den er der ikke mere? Nei, den er reist, den er borte. »Hvorledes reist? Der var jo lagt Beslag paa dens Pas, og jeg veed da for Satan, at den ikke er reist uden Pas.« »Ja, saa maa man ikke tilstrækkelig have passet paa, thi den er reist; den efterlod en Hilsen til Dem, det Sidste den sagde, var: »Siig til Sorgen: Ja, ja imorgen.« Du er dog snild, en uforlignelig Professor i Levekunsten, Du bevingede Reisende! O, saaledes at kunne sige til Sorgen: ja, ja imorgen; og saaledes at kunne, efterat have sagt det, glæde sig idag, dobbelt næsten fordi man har sin Glæde af at have sagt det! Og saa ikke at narre Sorgen et Par Dage, hvad hjælper det, da lige saa gjerne først som sidst, men at sige det saalænge, til det bliver en forgjæves Gang, naar Sorgen endelig for Alvor kommer; at lade den rende forgjæves hver evige Dag med den Besked: imorgen, og naar det saa endelig maatte blive Alvor, at den saa for Alvor kommer til at gaae forgjæves. Og Lilien! den er tankefuld, den hælder lidt med Hovedet, den ryster paa Hovedet, det er til Sorgen: ja, ja imorgen. Og imorgen, saa har Lilien lovligt Forfald, den er ikke hjemme, den er borte, Keiseren har tabt sin Ret, hvis han havde nogen, og Sorgen kan lige saa gjerne strax rive Fordringen istykker, den gjælder ikke; og derved bliver det, om Sorgen saa bliver rasende og siger: det gjælds ikke. O, saaledes at kunne sige til Sorgen: ja, ja imorgen; og saa at kunne blive saaledes rolig paa Stedet, yndig i sorgløs Glæde, om muligt gladere ved at have sin Spøg med Sorgen: imorgen! Ikke at narre den et Par Dage, en Uges-Tid; nei at vedblive at sige til Sorgen, hver Gang den melder sig: det er for tidligt, Du kommer for tidligt, at sige det saa længe, indtil det saa, naar den kommer, er — for silde! O, Mesterskabet i at leve! Man næsten gyser, medens man beundrer Mesteren; man næsten gyser, thi det er jo Liv og Død om at gjøre. Man næsten gyser, og dog nei, Mesterens Kunst er saa stor, at man — utaknemligt at være den store Kunstner! — end ikke mærker den mindste Gysen, men giver sig hen deri som i den yndigste, den lykkeligste Spøg.

Agt derfor paa Lilien og Fuglen! Visseligen, der er Aand i Naturen — især naar Evangeliet beaander den; thi da er Naturen idel Sindbillede og idel Lærdom for Mennesket, ogsaa den er indblæst af Gud og »nyttig til Lærdom, til Rettelse, til Optugtelse.« »Betragter Lilierne paa Marken; de sye ikke, de spinde ikke« — og dog, den bedst lærte Syerske, der syer om sig selv, og en Prindsesse, der af de kostbareste Tøier lader sye hos den bedst lærte Syerske, og Salomon i al sin Herlighed var ikke klædt som en af dem. Saa er der altsaa En, der spinder og syer for Lilierne? Det er der: Gud i Himlene. Men Mennesket, han spinder og syer. »Ja, det lærer Nøden ham nok; Nød lærer nøgen Kone at spinde.« »Aah, pfui, at Du kan tænke saa ringe om dit Arbeide, om det at være Menneske, om Gud, om Tilværelsen — som var det Hele en Straffeanstalt! Nei, betragt Lilierne paa Marken, lær af dem, lær at forstaae hvad Du veed: Du veed, at det er Mennesket, der spinder og syer, lær af dem at forstaae, at det dog egentligen, ogsaa da naar Mennesket spinder og syer, dog er Gud der spinder og syer. Troer Du at Syersken, hvis hun forstaaer dette, derfor vil blive mindre flittig til eller ved sit Arbeide, at hun vil lægge Hænderne i Skjødet og tænke: naar det dog alligevel egentligen er Gud, der spinder og syer, saa er det bedst, at jeg bliver fri, fri for denne uegentlige Spinden og Syen? Hvis saa, da er denne Syerske en taabelig lille Jomfru, for ikke at sige en næsviis Tøs, af hvem Gud ingen Glæde kan have, og som selv ingen Glæde kan have af Lilierne, og som ikke var bedre værd, end at vor Herre satte hende ud af Døren; og saa kan hun see, hvor hun blev af. Men hun, vor egen, kjære, vor barnlig fromme, vor elskelige Syerske, hun forstaaer, at blot naar hun selv syer, er det Gud vil sye for hende; og derfor bliver hun kun desto flittigere til sit Arbeide, at hun ved stadigt at sye, stadigt maa forstaae, at det — livsalige Spøg! — er Gud der syer, hvert Sting, at hun, ved stadigt at sye, stadigt maa forstaae, at det — o, Alvor! — er Gud der syer, hvert Sting. Og har hun forstaaet dette, underviist af Lilien og Fuglen, da har hun fattet Livets Betydning, og hendes Liv i høieste Forstand været betydningsfuldt; og naar hun engang er død, vil der med det størst mulige Eftertryk sandt kunne siges ved hendes Grav: hun har levet; om hun blev gift eller ikke, er ikke afgjørende.

Aand i Naturen] sigter til H. C. Ørsteds berømte Værk »Aanden i Naturen«. »nyttig til Lærdom osv.] smlgn. 2. Tim. 3, 16.

»Seer til Fuglene under Himlen!« Hvorledes, Du er bekymret, dit Sind er nedbøiet, dit Øie vendt mod Jorden! Hvad er dette? Saaledes skabte Gud ikke Mennesket; det maa Du jo vide af enhver Børnebog. Det der udmærker Mennesket frem for Dyret er den opreiste Gang. Altsaa, vær saa god, op med Hovedet! »O, lad mig blot med Fred!« »Nei, lad os gaae lempeligt frem. Det vilde maaskee ogsaa være for stærk en Bevægelse for dit syge Sind, for brat en Overgang, om Du pludseligt fra Jorden saae op til Himlen. Saa lad os tage Fuglen til Hjælp. Den sidder ved Jorden hvor dit Blik er. Nu løfter den sig — den Smule kan Du vel ogsaa nok taale at hæve dit Hoved, saa dit Blik følger den. Den stiger — saa løft dit Hoved lidt endnu, og lidt endnu. Nu er det godt: nu er Fuglen høit under Himlen — og Du rigtigt stillet: see til Fuglen under Himlen — o, og tilstaae Dig selv, at saa lidet som Himmelhvælvingen kan siges at trykke, saa lidet er Gud Den, der nedtrykker, nei, det Nedtrykkende kommer fra Jorden eller fra det Jordiske i Dig; men som Himmelhvælvingen opløfter, saaledes er Gud Den der vil opløfte. »Seer til Fuglene under Himlen; de saae ikke, de høste ikke, de sanke ikke i Lade.« Dog lever Fuglen jo ikke af Luften, saa lidet som vi Mennesker. Der maa altsaa være En, der saaer og høster og sanker i Lade for dem? Det er der ogsaa, Gud, den store Forsørger, eller Forsyner, eller som vi ogsaa kalde ham: Forsynet. Han saaer og høster og sanker i Lade, og hele Verden er som hans store Forraadskammer. Kjedsommelige Mennesker have haft den kjedsommelige Tanke, for at kunne undvære Gud at ville gjøre hele Verden til een stor Ladebygning. Det er en daarlig Efterabelse. Nei, naar det er Gud der gjør det, saa er det fornøieligt — hvor fornøiet er ikke Fuglen under Himlen, som ikke saaer, ikke høster, ikke sanker i Lader! Men det gjør Mennesket, han pløier, han saaer, han høster og sanker i Lade. Lær saa blot af Fuglen under Himlen at forstaae hvad Du veed: Du veed, at det er Mennesket der saaer og høster — lær at forstaae, at det, naar Mennesket gjør det, dog egentligen er Gud som gjør det. »Hvilken Snak! Naar jeg i mit Ansigts Sveed gaaer ude paa Marken og høster, saa Sveden hagler ned af mig: saa veed jeg dog nok med Vished, at det er mig der høster, idetmindste er det mig der sveder. Eller er det maaskee ogsaa egentligen Gud der sveder; eller hvis det er Gud der høster, hvorfor skal jeg saa svede? Din Tale er noget høitravende, upraktisk Vaas.« »Menneske, Menneske, forhærdede Menneske-Forstand, vil Du da aldrig af Fuglen lære at gaae fra Forstanden for at blive Menneske! Vil Du aldrig lære, i

gudelig Opløftelse, som Fuglen, at forstaae: det at arbeide. Du vil vistnok endog blot saaledes komme Sandheden langt nærmere end Du er, ved engang at betragte Sagen omvendt, at Arbeide ikke saadan er Møie og Besvær, som man helst var fri for, at meget mere Gud har indrømmet Mennesket at kunne arbeide for at unde ham en Fornøielse, en Selvstændigheds-Følelse, der ikke kan kjøbes for dyrt med Ansigtets Sveed — thi om man sveder eller ikke sveder kan da ikke gjøre Udslaget; en Dandsende sveder jo ogsaa, man kalder ikke derfor det at dandse et Arbeide, Møie og Besvær. Dette er den ene gudelige Forstaaelse af det at arbeide — og saa er man saare langt fra at klage over Ansigtets Sveed. Tag et Barn og Forældrene i Forhold til det. Lille Ludvig, han bliver hver Dag kjørt en Tour i sin Barnevogn, en Fornøielse der gjerne varer en Time; og at det er en Fornøielse, forstaaer lille Ludvig godt. Og dog har Moderen hittet paa noget Nyt, som bestemt vil fornøie lille Ludvig endnu mere: om han ikke selv kunde trække Vognen? Og han kan! Hvorledes, han kan? Ja, see Tante, lille Ludvig kan selv trække Vognen! Lad os nu være Mennesker, ikke forstyrre Barnet! thi vi veed jo nok, at lille Ludvig ikke kan, at det egentligen er Moderen der trækker Vognen, og kun for ret at fornøie ham, er det hun leger den Leeg, at lille Ludvig kan selv. Og han, han puster og stønner. Sveder han maaskee ikke? Jo, min Sandten sveder han, Sveden staaer paa hans Pande, i Ansigtets Sveed trækker han Vognen — men hans Aasyn er glædestraalende, glædedrukkent kunde man kalde det, og bliver det, om muligt, endnu mere, for hver Gang Tanten siger: nei see, lille Ludvig kan selv. Det var en mageløs Fornøielse. Det at svede? Nei det at kunne selv. Saaledes med det at kunne arbeide; ret forstaaet, gudeligt forstaaet, er det idel Fornøielse, Noget Gud har hittet paa for at fornøie Mennesket, Noget hvorom Gud har sagt til sig selv: det vil bestemt fornøie ham meget mere end bestandigt at blive kjørt i Barnevognen. Det er Forestillingen der gjør Udslaget, her som i Alt. Naar det er for din Lyst, for Fornøielsens Skyld, saa klager Du ikke over at svede: vel, saa lad dit Arbeide være din Lyst, forstaae det saaledes, at det er Noget Gud har hittet paa for at fornøie Dig, o bedrøv ikke hans Kjerlighed, han troede, at det ret vilde glæde Dig! Dette er en gudelig Forstaaelse af det at arbeide. — Men der er en endnu høiere gudelig Forstaaelse, hvilken vi lære af Fuglen: at det saa dog igjen er Gud, der arbeider, Gud der saaer og høster, naar Mennesket saaer og høster. Tænk paa lille Ludvig! Han er nu bleven Mand, og forstaaer altsaa nu godt Sammenhænget, at det var

Moderen der trak Vognen; han har derfor nu en anden Glæde af denne Barndoms-Erindring: at tænke paa Moderens Kjerlighed, der saaledes kunde hitte paa Noget for at fornøie Barnet. Men nu er han Mand, nu kan han virkelig selv; han føres nu maaskee endog i Fristelse af Dette: virkelig at kunne selv — indtil hiin Erindring fra Barndommen minder ham om, hvorvidt han ikke endnu, i en langt høiere Forstand, er i samme Tilfælde som Barnet, at det, naar Manden arbeider, dog egentligen er en Anden, er — Gud, der arbeider. Troer Du, han derfor vil blive uvirksom, lægge sig paa den lade Side og sige: naar det dog er Gud der arbeider, saa er det bedst, at jeg bliver fri? Hvis saa, saa er denne Mand en Nar, for ikke at sige en uforskammet Slyngel, af hvem Gud ingen Glæde kan have, og som ikke selv kan glæde sig ved Fuglen, og som ikke var bedre værd, end at vor Herre satte ham paa Porten; og saa kan han see hvor han bliver af. Men den brave, retsindige, gudfrygtige Arbeider, han bliver kun desto stræbsommere, for desto stadigere at forstaae, at — livsalige Spøg! — at Gud er Medarbeider — o, Alvor! Skabt i Guds Billede som han er, med opløftet Hoved, seer han mod Himlen efter Fuglen — Spøgefuglen, af hvem han lærer Alvoren, at det er Gud, der saaer og høster og sanker i Lade. Men han synker ikke hen i Uvirksomhed, han seer strax til, han passer sit Arbeide — ellers faaer han jo ikke at see, at det er Gud, der saaer og høster og sanker i Lade.

Du Lilie paa Marken, Du Fugl under Himlen! Hvad skylder et Menneske dog ikke Dig? Nogle af sine bedste og saligste Timer. Thi da Evangeliet indsatte Dig til Forbillede og Læremester, da blev Loven afskaffet, og Spøgen anviist sit Sted i Himmeriges Rige, saa vi ikke mere ere under Tugtemesteren men under Evangeliet: »Betragter Lilierne paa Marken, seer til Fuglene under Himlen!«

— Men saa bliver maaskee det Hele om at følge Christum efter, om Efterfølgelsen, det bliver saa maaskee en Spøg? Han hjalp os selv ved ikke at sige: »seer paa mig«, men: »betragter Lilierne, seer til Fuglene!« Han viste bort fra [sig selv], og vi — ja, det var da ikke at fortænke os Mennesker i — vi toge kun altfor gjerne mod Vinket; kløgtige som vi alle ere, naar det gjælder om at spare Kjød og Blod, kløgtige forstode vi kun altfor godt, hvad der blev os indrømmet ved at have saadanne Forbilleder; og vi bleve uudtømmelige i at pynte dette ud, — kun med en vis hemmelig Gru tænkende paa Alvoren: Christi Efterfølgelse.

Nei, ikke ganske saaledes kan det tillades os, det vilde være at gjøre Evangeliet saa let, at det i Grunden — hvad just »Christi Efterfølgelse« er som beregnet paa at forhindre — blev Poesie.

Thi vistnok kan Lilien og Fuglen med Sandhed siges kun at tjene een Herre; men det er dog kun sindbilledligt, og Forpligtelsen for Mennesket til her »at følge efter« et digterisk Udtryk, ligesom ogsaa Lilien og Fuglen, som Læremestre betragtede, i strengeste Forstand ere uden Myndighed. Fremdeles, hvis et Menneske, med Lilien og Fuglen som Forbilleder, levede, som vi i det Foregaaende have fremstillet det, saa han i Alt tænkte Tanken om Gud ind med: saa er dette vistnok Fromhed, og en Fromhed der, ganske reen, vel aldrig er seet blandt Mennesker. Men i strengeste Forstand Christendom er dette endnu ikke; det er egentligen jødisk Fromhed. Det for Christendommen Afgjørende er slet ikke udviist her: det at lide, fordi man holder sig til Gud, eller, som det hedder, at lide for Læren — den egentlige Christi Efterfølgelse.

Ak ja, det er som aldeles glemt i Christenheden, hvad Christendom er. Naar En blot nogenledes vil fremstille den, er det ikke langtfra, at man indbilder sig, at det er en Grusomhed, et Menneske-Plagerie, han selv hitter paa — i den Grad følger nøiagtigt Lidelse for Ordet eller Læren med Christendommen, i den Grad, at naar En blot nogenledes sandt fremstiller den, vil han strax paadrage sig menneskelig Unaade. Og som sagt, trods de Millioner Exemplarer af det nye Testamente, der ere i Omløb, og trods at Enhver eier det nye Testamente, er døbt, confirmeret, kalder sig Christen, og trods at 1000 Præster prædike hver evige Søndag — det vil dog ikke være langtfra, at man paastaaer, at det er det Menneskes egen Opfindelse, naar han, ganske simpelt, fremdrager af det nye Testamente Det, som tydeligt nok staaer der og med klare Ord, men som vi Mennesker, fra Slægt til Slægt, høist ugenerede have udeladt, uden derfor at lade som Andet, end at Det, vi har beholdt under Navn af Christendom, er den pure, den sunde, uforfalskede Lære.

»Efterfølgelsen, Christi Efterfølgelse« er egentligen det Punkt, hvori Menneske-Slægten ømmer sig, her stikker hovedsagelig Vanskeligheden, her er det egentligen det bliver afgjort, om man vil antage Christendommen eller ikke. Trykkes der paa dette Punkt, trykkes der stærkt: i samme Grad færre Christne. Slaaes der af paa dette Punkt (saa Christendom bliver, intellectuelt, en Lære), gaaer Flere ind paa Christendommen; afskaffes det ganske (saa Christendom bliver, existentielt, let som Mythologie og Poesie,

Efterfølgelsen en Overdrivelse, en latterlig Overdrivelse), saa breder Christendommen sig i den Grad, at Christenhed og Verden næsten falde sammen, eller Alle blive Christne; Christendommen har fuldkommen seiret, — det vil sige: den er afskaffet!

O, at man itide havde passet paa dette, saa var Tilstanden i Christenheden en anden end den nu er. Men da den menneskelige Paastaaelighed, betræffende ikke at ville vide Noget af denne Snak om Efterfølgelse, blev mere og mere truende; da Leiesvende og Menneske-Trælle eller dog kun meget svagt Troende paatoge sig at være Ordets Forkyndere: saa blev Historien i Christenheden, fra Slægt til Slægt, en stadig Slaaen af paa Prisen af det at være Christen. Til Sidst blev det en saadan Spotpriis, at vel snart den omvendte Virkning indtraadte, at Menneskene neppe gad have med Christendommen at gjøre, fordi den ved denne usande Mildhed var blevet saa vammel, at det æklede. At være Christen — ja, naar man da blot ikke bogstavelig stjæler, ikke bogstavelig gjør Tyverie til sin Næringsvei; thi at være Tyv i sin Næringsvei, det kan godt forenes med at være en alvorlig Christen, der gaaer til Alters en Gang om Aaret, og et Par Gange om Aaret eller dog bestemt Nytaarsdag i Kirke. At være Christen — ja, naar man da i at bedrive Hoer ikke overdriver, eller, forladende den gyldne Middelvei, gaaer til Yderlighed; thi iagttagende — Decorum! — ɔ: skjult med Smag og Dannelse, kan det endnu nok forenes med at være en alvorlig Christen, der idetmindste een Gang hører en Prædiken for hver 14 Gange han læser Komedier og Romaner. Og at der skulde være Noget i Veien for, at man paa enhver Maade aldeles bestemmede sig i Lighed med Verdens Skikkelse, ved ethvert klogt Middel søgte at sikkre sig den størst mulige jordiske Fordeel, Nydelse o. s. v., — at der skulde være Noget i Veien for, at det ypperligt lod sig forene med at være en alvorlig Christen: det vilde da være en latterlig Overdrivelse, en Uforskammethed, om Nogen vovede at byde os Sligt, en grændseløs Taabelighed af Den, der vovede det, da der dog ikke var eet eneste Menneske, der vilde reflectere paa — hvad der staaer eller at det staaer i det nye Testamente. Dette er en wohlfeil Udgave af det at være Christen, dog er det Virkelighedens Status; thi at Præster om Søndagen i en stille Time declamere om de høie Dyder o. s. v. forandrer ikke Virkelighedens Status om Mandagen, da man forklarer sig en saadan Forkyndelse af, at det er Præstens

---

Decorum] Sømmelighed.

Embede og Levebrød, og da mangen Præsts Liv vel ikke er anderledes end hiin Virkelighedens Status — men det er egentligen Existentsen som prædiker, det med Munden og Armene har ingen Art.

Imidlertid var der jo ogsaa Dem, som holdt Christendommen høiere i Priis, men aldrig høiere end omtrent til hiin stille Fromhed, der under Naadens Mildhed oftere tænker paa Gud, venter alt Godt af hans faderlige Haand, søger Trøst hos ham i Livets Nød.

»At lide for Læren« — Christi Efterfølgelse: det er aldeles afskaffet, længst, længst bragt i Glemsel. Forsaavidt man i Prædikeforedraget ikke godt ganske kan undgaae at tale om Efterfølgelsen (om Nogle dog end har vidst at indrette det saaledes, at det lod sig gjøre), saa gjør man det saaledes, at det egentlig Afgjørende forties, og der sættes noget Andet istedet: at man bør finde sig i Livets Gjenvordigheder med Taalmod o. s. v.

Men »Efterfølgelsen« er afskaffet. Den bestaaende Christenhed vilde vistnok, dersom den da ellers for Latter kunde komme til at høre, falde i den dybeste Forundring, hvis den fik at høre, at dette er det nye Testamentes og alle de sande Christnes Lære efter det nye Testamente, at til at være sand Christen hører at lide for Læren. At lide for Læren — i den Grad kun at tjene een Herre, saaledes at følge Forbilledet efter, at man lider for at være Christen! At lide for Læren — »nei nu troer jeg,« vilde vistnok Christenheden sige, »nu troer jeg at det Menneske reent er gaaet fra Forstanden; at fordre at man skal lide for Læren: i den Grad at forfalde til Christendom er da meget galere end at forfalde til Spil, Drik, Hoer. Lad det være som Præsterne forkynde det, at Christendommen er den milde Trøst, en Slags Assurance for Evigheden: det lader sig høre, det kan man være villig til at give sine Penge for — og maaskee er det dyrt nok med de høie Præstepenge, saa vi forsaavidt kunne siges at lide for Læren. Men at skulle betale for at faae Det forkyndt, at man skal lide for Læren: det Menneske er pinegal.« Dog ligger Skylden ikke hos ham; det »Pinegale« er egentligen, at man i at forkynde Christendom har udeladt og fortiet hvad der ikke behager det verdslige og jordiske Sind, og saa foranlediget hele denne Verdslighed til at bilde sig ind at være Christen.

O, at der dog var blevet holdt igjen paa dette Punkt om Efterfølgelsen! At man, belært af tidligere Tiders Vildfarelser, havde sandt holdt igjen paa dette Punkt! Det er ikke skeet. Saa maa det skee. »Efterfølgelsen«, hvortil svarer: Christus som Forbillede,

maa, hvis der skal blive Mening i Christenheden, igjen anbringes, men, som sagt, saaledes at man har lært Noget af tidligere Tiders Vildfarelse.

Uden at anbringe »Efterfølgelsen« er det umuligt at faae Magt med Tvivlene. Derfor er ogsaa Tilstanden i Christenheden: at have sat Tvivl istedetfor Tro. Og saa vil man standse Tvivlen med — Grunde; og endnu er man ikke standset i denne Retning, endnu har man ikke lært, at det er spildt Møie, ja at det er at nære Tvivlen, at give den Grund til at vedblive; endnu er man ikke opmærksom paa, at »Efterfølgelsen« er den eneste Magt, der, som en Politie-Magt, kan splitte alle Tvivlenes Opløb og gjøre lyst og tvinge til, hvis man ikke vil være »Efterfølgeren,« idetmindste at gaae hjem og holde sin Mund.

»Efterfølgelsen«, hvilket svarer til »Christus som Forbillede«, maa drages frem, anbringes, bringes i Erindring.

Lad os tage denne Sag fra Grunden, dog i al Korthed. Verdens Frelser, Vor Herre Jesus Christus er ikke kommet til Verden for at bringe en Lære; han har aldrig doceret. Da han ikke har bragt en Lære, har han da heller ikke søgt ved Grunde at bevæge Nogen til at gaae ind paa Læren, ikke ved Beviser at godtgjøre den. Hans Lære var egentligen hans Liv, hans Tilværelse. Vilde Nogen være hans Discipel, da var, hvad jo ogsaa sees af Evangeliet, hans Fremgangsmaade en anden end den docerende. Han sagde til en Saadan omtrent: vov en afgjørende Handling, saa kan vi begynde. Hvad vil det sige? Det vil sige, Christen bliver man ikke ved at høre noget om Christendom, at læse Noget derom, at tænke Noget derover, eller ved, medens Christus levede, at see ham engang imellem eller at gaae og gabe paa ham hele Dagen: nei, der fordres en Bestedelse (Situation) — vov en afgjørende Handling; Beviset gaaer ikke forud men følger efter, er i og med Efterfølgelsen, der følger Christum efter. Naar Du nemlig har vovet den afgjørende Handling, saa Du bliver ueensartet med denne Verdens Liv, ikke kan have dit Liv deri, støder sammen dermed: saa vil Du efterhaanden bringes i en saadan Spænding, at Du vil kunne blive opmærksom paa, hvad det er jeg taler om. Maaskee vil ogsaa Spændingen virke saaledes paa Dig, at Du forstaaer, at Du ikke kan holde den ud uden at tye til mig — og saa kan vi begynde. Kunde man vente det anderledes af »Sandheden«? Maatte den ikke udtrykke, at det er den Lærende der trænger til Læreren, »den Syge der trænger til Lægen«, ikke omvendt, som Christendommen i den senere Tid blev forkyndt, saa det er »Lægen der trænger til Patienterne«, Læreren der trænger

til de Lærende, og derfor, selvfølgeligt, maa, som en anden Sælger, der jo ikke forlanger, at et høistæret Publikum skal kjøbe Katten i Sækken, være til Tjeneste med Grunde, Beviser, Recommendationer fra Andre, som ere blevne hjulpne eller underviste o. s. v. Men den guddommelige Sandhed! Dog at den bærer sig anderledes ad har ikke sin Grund i hvad man kunde kalde guddommelig Fornemhed. Nei, nei, i den Henseende var Verdens Frelser vistnok villig til at fornedre sig som i Alt; men det kan ikke være anderledes.

Vi ville nu ikke dvæle ved, hvorledes Christendommen efterhaanden udbredte sig i Verden; vi haste hen til et bestemt Punkt, der er afgjørende for Tilstanden i den nuværende Christenhed.

Vi standse et Øieblik ved Middelalderen. Hvor store dens Vildfarelser end vare, dens Opfattelse af Christendommen har et afgjørende Fortrin for vore Tiders. Middelalderen opfattede Christendommen i Retning af Handling, Liv, Existents-Omdannelse. Dette er det Værdifulde. Noget Andet er, at det var nogle besynderlige Handlinger, den hittede paa, at den kunde mene, at det at faste i og for sig var Christendom, det at gaae i Kloster, det at give Alt til de Fattige, for ikke at tale om, hvad vi nu næppe kunne omtale uden at smile, at det at hudflette sig selv, at gaae paa Knæerne, at staae paa eet Been o. s. v., at det skulde være den sande Efterfølgelse. Dette var Vildfarelse. Og som det gaaer, naar man er svinget ind paa en forkeert Vei og derpaa stræber fremad, at man fjerner sig længere og længere fra det Sande, dybere og dybere ind i Vildfarelsen, at det bliver værre og værre: saaledes her. Hvad der var værre end den første Vildfarelse udeblev ikke: at man hittede paa det Fortjenstlige, meente at have ved sine gode Gjerninger Fortjeneste for Gud. Og det blev værre: man meente endog i den Grad at have Fortjeneste af sine gode Gjerninger, at det ikke blot kom En selv til Gode, at man som Kapitalist og Selvskyldner kunde lade det komme Andre til Gode. Og det blev værre, det blev en reen Handel: Mennesker, der aldrig en Gang selv havde tænkt paa dog at tilveiebringe nogle af disse saakaldte gode Gjerninger, fik dog nu fuldtop med gode Gjerninger at gjøre, forsaavidt de bleve satte i Virksomhed som Kræmmere, der for Penge solgte Andres gode Gjerninger til bestemte men billige Priser.

Da fremtræder Luther. Denne Tilstand, siger han, er Aandløshed. En forfærdelig Aandløshed, ellers maatte De, der ved gode Gjerninger mene at fortjene Himlens Salighed, see, at dette er den visse Vei enten til F o r m a s t e l s e, altsaa til at gaae Glip af Salig-

heden, eller til **Fortvivlelse**, altsaa til at gaae Glip af Saligheden. Thi at ville bygge paa gode Gjerninger — jo flere Du øver, jo strengere Du er mod Dig selv, desto mere udvikler Du blot i Dig Angest, og ny Angest. Ad den Vei — hvis et Menneske ikke er ganske aandløst, ad den Vei kommer han kun til lige det Modsatte af Fred for sin Sjæl og Hvile, til Ufred og Uro. Nei, et Menneske retfærdiggjøres ene ved Troen. Og derfor i Guds Navn ad Helvede til med Paven og alle hans Hjælperes Hjælpere; og bort med Klosteret, samt al Eders Fasten, Pidsken og alt det Abespil, som er brugt op under Navn af Efterfølgelse.

Men lad os ikke glemme, derfor afskaffede Luther ikke Efterfølgelsen, ei heller det Frivillige, hvad Kjælenskabet saa gjerne vil bilde os ind om Luther. Han anbragte Efterfølgelsen i Retning af at vidne for Sandhed, og (dog uden at indbilde sig, at det var fortjenstligt) udsatte sig der frivilligt for Farer nok. Det var jo ikke Paven, der angreb Luther, det var Luther, der angreb Paven; og Luthers Liv var, om han end ikke blev henrettet, dog et, menneskelig talt, ofret Liv, et Liv ofret til at vidne for Sandhed.

Den nuværende Christenhed, idetmindste den jeg taler om, slutter sig til Luther; noget Andet er, om Luther kunde vedkjende sig den, om ikke det Sving, som Luther gjorde, kun altfor let kan blive ind paa en forkeert Vei, saasnart der ikke er en Luther med, hvis Liv gjør det sande Sving til Sandhed. I ethvert Tilfælde bliver det vistnok rigtigst, dersom man vil see, om der ikke er Misligheder i den nuværende Tilstand, at søge tilbage til Luther og det Sving han gjorde.

Vildfarelsen som Luther svingede af fra var: Overdrivelse i Retning af Gjerninger. Og ganske rigtigt, han tog ikke Feil: et Menneske retfærdiggjøres ene og alene ved Troen. Saaledes talte og lærte — og troede han. Og at dette ikke var at tage Naaden forfængeligt, derom vidnede hans Liv. Ypperligt!

Men allerede den næste Slægt sagtnede; den svingede ikke med Rædsel af fra Overdrivelse i Retning af Gjerninger (hvad Luther havde levet i) ind i Troen. Nei, den gjorde det Lutherske til Doctrin; og saaledes satte ogsaa Troen af i Livs-Kraft. Saa sattes der af fra Slægt til Slægt; Gjerninger — ja det veed Gud, det var der rigtignok ikke mere Tale om, det var Synd at beskylde denne senere Tid for Overdrivelse i Retning af Gjerninger, og saa fjantet var man da heller ikke, at man formastede sig til at ville have Fortjeneste af hvad man fritog sig for at gjøre. Men nu Troen — mon den findes paa Jorden?

Hvad Christus fordrede som Betingelse for at komme i den Bestedelse, at der kan være Tale om at blive Christen, en afgjørende Handling, det behøves nu ikke mere. Ens Liv er væsentligen eensartet med Verdsligheden og denne Verden; saa hører man maaskee lidt om Noget, som maaskee er Christendom, man læser lidt, tænker lidt over Christendom, har engang imellem en Stemning — og saa er man Troende og Christen, ja man er det jo allerede iforveien: man fødes som Christen, snurrigt nok, og hvad der gjør det endnu snurrigere, man fødes som Lutheraner. Det er unægteligt en meget mislig Maade at blive Troende og Christen paa; den har ogsaa kun saare liden Lighed med det Lutherske: fra den Rædsel, gjennem en Række Aar at have martret sig selv i et Kloster uden at finde Hvile for sin Sjæl eller Hvile fra denne Rædsel, endelig at finde Troens salige Udvei, saa det intet Under var, at denne forsøgte Mand vidnede saa stærkt mod at bygge sin Salighed paa Gjerninger, ikke mod Gjerninger — det var blot den listige Verden, som hørte feil.

Men da man nu havde afskaffet det at blive Christen ved Hjælp af en afgjørende Handling, der kan tilveiebringe Bestedelsen (Situationen), hvor det afgjøres, om man vil være Christen eller ikke: saa satte man, for dog at gjøre Noget, det at tænke over Christendommen istedet, og ad den Vei meente man at blive Christen, for saa derpaa at gaae videre end Troen; thi man blev ikke staaende ved Troen, — hvad Under vel, da man ikke, som Luther, fra Overdrivelse i Retning af Gjerninger kom til Troen, men udenvidere begyndte med Troen, hvilken »naturligviis« Enhver har. Vil man kalde Middelalderens Christendom den klosterlig-asketiske, saa kunde man kalde vor Tids Christendom den professor-videnskabelige; Alle kunde jo ikke blive Professorer, men Alle fik dog et Anstrøg af en Slags Professor og af det Videnskabelige. Og som i en første Tid ikke Alle bleve Martyrer, men Alle forholdt sig til Martyren; og som i Middelalderen ikke Alle gik i Kloster, men Alle forholdt sig til Klosteret og saae i den, der gik i Kloster, den sande Christen; saaledes forholder i vor Tid Alle sig til Professoren, Professoren er den sande Christen. Og med Professoren kom Videnskaben, og med Videnskaben kom Tvivlene, og med Videnskaben og Tvivlene kom det videnskabelige Publikum, og saa kom Grundene *pro* und *contra,* og man tydskedes *pro* und *contra*, »denn *pro* und *contra* i den Sag sich lader meget sige.«

Professoren! Denne Mand omtales aldeles ikke i det nye Testamente, hvoraf man da for det Første seer, at Christendommen

er kommet ind i Verden uden Professorer. Og den, der har noget Øie for Christendom, vil vel see, at Ingen er saa beregnet paa at praktisere Christendommen ud af Verden som »Professoren.« Thi Professoren forrykker hele Synspunktet for Christendommen.

Og derfor maa Efterfølgelsen anbringes. Til Professoren svarer Christendommen som objektiv Lære, Doctrin*). Den Opfattelse af Christendom spiller saa, ved Hjælp af Tvivlen eller ved Hjælp af Grundene, Seiren i Hænderne paa Tvivlen og forvandler, hvad Christendommen meest afgjørende trænger paa som paa det afgjørende, Afgjørelse til Udsættelse fra Dag til Uge, til Maaned, til Aar, til Levetid. Naar »Professoren« staaer paa sit Høieste, og Christenheden anskuer sig selv i Professoren, som den engang skuede sig selv i Klosteret, vil Tilstanden i Christenheden være den: Christendommen er egentligen ikke til, *adhuc sub judice lis est*, man imødeseer Resultatet betræffende hvad Christendom er, eller hvad der er Christendom. Troen er ikke til, høist en Stemning, der vakler mellem at erindre Christendommen som et Forsvundet og at forvente den som et Tilkommende. Efterfølgelsen er en Umulighed, thi da Alt er gjort svævende, kan man umuligt komme til at begynde paa noget Afgjørende, men Ens Existents driver saadan med Strømmen, og man bruger den naturlige Selvkjerlighed til at gjøre sig Livet saa behagelig som muligt. »Pro-

---

*) Anm. [Denne Anmærkning anbringes maaskee.] Ogsaa i bedre Tider var der jo vel deelviis nogen christelig Videnskabelighed; men den Enkelte (Undtagelsen), der beskjeftigede sig med dette Videnskabelige, havde christelig Ædruelighed til (hvad der udtrykker, at for ham var det afgjort, at han vilde være Christen, og at det at være Christen ham det Afgjørende) saa selv at leve som Asket, ved sit Liv, altsaa langt, langt stærkere at udtrykke Modsætningen, at Christendommen dog væsentlig er noget ganske Andet end Videnskab som Mathematik o. s. v., ligegyldig ved det Personlige, og at Christendommen aller-, allermindst er bragt paa sit Høieste, naar den, i Eensartethed med denne Verden, af verdsligt triumpherende Docenter foredrages som objektiv Videnskab, eller naar, bestandigt lærdere og lærdere, Afgjørelsen med at blive Christen, eller med at blive Christen saaledes, at dette er kjendetigt paa anden Maade end ved »Forsikkringer«, holdes hen, fordi der bestandigt imødesees — et Resultat fra Videnskaben.

---

adhuc sub judice lis est] Sagen er endnu for Domstolen.

fessoren« kan Intet gjøre fast; det han kan, er: han kan gjøre Alt svævende, Stundom seer det ud som var det lutter Tilforladelighed, det Professoren foredrager. Det er dog en Skuffelse, ligger mere i Mine og Forsikkringer, seet nøiere, er hans Fasteste dog indenfor den videnskabelige Tvivl og altsaa svævende. Kun Efterfølgelsen kan gjøre Enden fast; men som Kongen blegnede, da en usynlig Haand skrev paa Væggen: »Du er veiet og fundet for let:« saaledes blegner Professoren for Efterfølgelsen — ogsaa den udtrykker: Du er med Tyngden af al Din objektive Videnskab, Dine Folianter og Systemer, veiet og fundet for let. Hvad Under vel, thi, christeligt, er det netop den objektive Videnskab, der Intet mindre end tynger i Vægtskaalen. — Naar »Klosteret« er Misvisningen, maa Troen anbringes; naar »Professoren« er Misvisningen, maa Efterfølgelsen anbringes.

Efterfølgelsen maa bringes i Erindring, dog, som tidligere bemærket, saaledes, at vi have lært Noget af svundne Tiders Vildfarelser.

Den mildeste Maade, paa hvilken den kan bringes an, er: som Mulighed, eller hvad man vilde kalde dialektisk, saaledes, at den blot kommer til at trykke for at bringe Tvivlen til Taushed, og for at holde lidt Justits paa Existentserne. Ganske simpelt saaledes, hvad jeg i en foregaaende Bog har antydet: kun Den kunde have Lov til at komme frem med Tvivl, Den, hvis Liv bar Mærke af Efterfølgelsen, eller Den, der dog ved en afgjørende Handling havde forsøgt at komme saa langt ud, at der kunde være Tale om at blive Christen. Enhver Anden har at holde sin Mund, han har aldeles ingen Ret til at tale med om Christendom, allermindst *contra*.

Dette er den mildeste Maade, paa hvilken »Efterfølgelsen« kan anbringes; det er blot »Professoren« der rystes af, det Videnskabeliges Vigtighed der tilbagevises; forresten skaanes Enhver, som sømmeligt vil forholde sig til Christendommen, han være nok saa langt tilbage, nok saa langt fra at kunne kaldes en Christi Efterfølger, han skaanes, og Ingen (det bør være lært af en svunden Tids Vildfarelse) ængstes ud til at vove maaskee over sine Kræfter — under »Naaden« aandes frit og frimodigt. Mere foreslaaer jeg ikke. Om Nogen i strengere Forstand vil vorde »Efterfølgeren« — hvis det er Sandhed, jeg skal visseligen baade gjøre Plads og

---

Kongen blegnede, da en usynlig Haand skrev paa Væggen] Kong Belsazar, smlgn. Daniel 5, 9.

bøie mig for ham. Men som Tilstanden i Christenheden nu er, og som jeg er, der ikke er bedre end de Andre, mener jeg, at det Foreslaaede allerede vil være en Deel vundet. Og jeg for mit Vedkommende, jeg har en Angest for dette Høie: i strengere Forstand at lide for Læren, at være »Efterfølgeren«, hvorimod jeg ikke skjuler, at det er Christendommens Fordring. Men jeg har en Angest — o, thi med dette kan saa let det Fortjenstlige komme igjen; og det er jeg dog af Alt meest bange for. Naar man indretter sit Liv saa beqvemt og nydelsesrigt som muligt, og aldrig falder ind i fjerneste Maade paa at offre Noget eller at give Afkald paa Noget, man kan faae: saa er det let nok at holde sig fri for det Fortjenstlige. Men sandeligen, naar et Menneske for Alvor offrer Noget og Meget, og saa i daglig Lidelse, som blev hans Løn, maa fortære, hvad det menneskelig talt er, den Bitterhed at lønnes saaledes: o, det kan saa let skee et Menneske i et svagt, Selvforglemmelsens Øieblik, at han mener at have Fortjeneste for Gud, at han, — for at jeg skal tale billedligt, om end i et Billede, der kun svagt udtrykker hvad jeg mener, — at han, som en Undersaat i et Selvforglemmelsens Øieblik lige over for Kongen, glemmer sig selv og lægger Haanden paa Kaarden. O, det er menneskeligt kun altfor let at forstaae. Frygteligt! Jeg er saa aldeles enig med Luther, hvad enten han nu har udtrykt sig saaledes eller ikke: at et Menneske, der utallige Gange, om det saa var muligt, utallige Gange hver evige Dag et heelt Liv igjennem havde gjort sig skyldig i alle de rædsomste Forbrydelser — og dog har den Trøst tilbage at sige til Gud: Gud, vær mig Synder naadig; at han maa prise sig ubeskrivelig lykkelig sammenlignet med den, der i størst mulige Selvfornægtelse, bringende ethvert Offer for Sandheden gjennem et langt Liv — et eneste Øieblik saae feil, og meente han havde Fortjeneste for Gud. O, rædsomste Forbandelse som et Menneske kan bringe over sig selv; at vove at offre, at lide Alt — og saa, at det blev ham selv den frygteligste Qval ved Formastelse mod Gud. Dette er min Mening. Der er Øieblikke, hvor jeg ikke mener, man ganske kan frikjende Luther for et vist Tungsind; men alligevel er jeg ganske enig med ham. Og derfor vover jeg ikke at anbringe Efterfølgelsen længere end som en trykkende Mulighed, der kan trykke Tvivlen til Taushed, og trykke i Retning af Ydmygelse. Det er en Formildelse, jeg tilstaaer det; jeg agter ikke at bære mig saaledes ad, at jeg i al Skjulthed formilder Christendommen. Nei, jeg melder mig saa høitideligt som muligt: at saaledes gjør jeg det. Man har, endog efter mine milde Begreber, utilladeligt formildet Christendommen. Ikke dette op-

holder jeg mig over; men man har gjort det saa skjult som muligt, man har sagt ved sig selv: lad bare Ingen mærke det. Dette er i mine Tanker oprørende. Hvem skulde jeg da frygte for? Menneskene? Dem frygter jeg ikke, og skal jeg ikke frygte! Gud? Men hvad hjælper det, hvor skjult jeg end gjør det, han seer det jo alligevel; og det han maaskee ikke tilgiver mig, er just, at jeg vil holde det skjult.

Efterfølgelsen maa anbringes for at trykke til Ydmygelse. Ganske simpelt saaledes. Enhver skal maales med Forbilledet, med Idealet. Al denne Sludder om, at Det var blot sagt til Apostlene, og Det blot til Disciplene, og Det blot til de første Christne o. s. v. o. s. v. skal bort. Christus vil lige saa lidt nu, som han vilde den Gang, have Beundrere, end sige Vrøvlehoveder, men kun Disciple. »Discipelen« er Maalestokken; Efterfølgelsen, og Christus som Forbilledet maa anbringes. At jeg saa gaaer reject eller bliver Fux: det finder jeg mig ydmygt i. Men jeg, og Enhver skal maales med Idealet; efter Idealet skal det bestemmes, hvor jeg er. Det skal ikke — og Gud være lovet, at det ikke skal; thi det er dog en sørgelig, en ussel Kortsynethed at ville sælge sin høie Værdighed: at forholde sig som Fux til Idealet, for at vinde Middelmaadighedens indbildte Tilfredshed ved Sammenligningen med Andre, en Kortsynethed, som da Esau solgte sin Førstefødselsret for en Ret Lindser — det skal ikke være saaledes, at vi Mennesker have Lov til at afskaffe de ideale Fordringer, sigende, det er ikke Noget for os, og saa udfinde en vis Middelmaadighed, og saa begynde der, og gjøre det til Maalestok, og saa blive maaskee endog udmærkede — nemlig fordi Maalestokken er blevet gjort om efter os.

Lad mig ved et Billede oplyse hvad jeg mener. Tag en Skole, lad, det kan vi jo tænke os, lad der være en Classe paa 100 jævnaldrende Disciple, der skulle lære det Samme og have den samme Maalestok. At være Nr. 70 og derfra nedefter, det er at være langt nede i Classen. Hvad om nu de 30 Disciple fra Nr. 70 hittede paa, om det ikke kunde tillades dem at blive en Classe for sig selv. Hvis saa, saa blev altsaa Nr. 70 Nr. 1 i Classen. Det var at komme op — ja, om man saa vil, efter mine Begreber var det at komme endnu længere ned, at synke ned i ussel, løgnagtig Selvtilfredshed, thi det er dog at være langt høiere oppe, sandt at ville finde sig i at være Nr. 70 efter en virkelig Maale-

---

gaaer reject] afvises under Examen. Fux] nederst i Klassen.

stok. Saaledes i Livets Virkelighed. Hvad er Spidsborgerlighed, hvad er Aandløshed? Det er at have forandret Maalestokken ved at udelade Idealerne, at have forandret Maalestokken efter hvordan vi Mennesker, som nu leve her paa dette Sted, nu engang ere. Hele Europa kan være spidsborgerlig, og en lille afsides liggende Kjøbstad kan maaskee ikke være det. Alt beroer paa, om den sande Maalestok bruges. Men det sandselige Velvære er ingen Ven af Idealernes Maalestok.

See, derfor er det gaaet tilbage i Christenheden, fordi man har afskaffet Efterfølgelsen og ikke engang anbragt den til at trykke — omvendt et babelsk Oprør mod Himlen, omvendt, thi det babelske var, (i al sin Fornægtelse dog langt, langt at foretrække) et Forsøg paa, ved en Opstand at storme Himlen, det andet er et Forsøg paa i Selvkloghed og Selvtilfredshed, ved et Affald, at blive skilt fra Himlen og Idealerne. Lad os tænke en christen By. Christeligt er Maalestokken: Discipelen, Efterfølgeren. Nu, men dersteds er rigtignok Ingen, der kan udholde den Maalestok. Derimod er der f. Ex. Pastor Jensen. Det er en begavet, en klog Mand, og der er meget Godt at sige om ham. Saa lad os gjøre ham til Nr. 1 og indrette os derefter, det er der Mening i, saa kan man dog blive til Noget i Verden. »Ja, men efter Idealets Maalestok er Hr. Jensen, for at erindre om hiint Billede, kun Nr. 70 i Classen.« Aa, blæse være med Idealerne, naar man skal have dem med, kan jo intet Menneske have Lyst til at leve. Og hvad mener Hr. Jensen? Han mener — ak derpaa kjender man, at han ikke engang er Nr. 70 — han mener, at han passende kan afgive Maalestok og Mynster, at det er Phantasterie med disse overdrevne Fordringer. Og saa leges der Christendom i den By: Pastor Jensen, en Selskabsmand ganske som skabt for denne Selskabsleg, bliver i Legen den sande Christen, endog Apostel, besynges i Aviserne som Apostel, bliver i Egenskab af Apostel — fortræffeligt! — overøst med alle Livets Behageligheder, som han ogsaa veed — i Egenskab af Apostel? — at sætte Priis paa.

See, det er spidsborgerligt at indrette sig saaledes i formeentlig Christendom, at man egentligen afskaffer Christendommen. Hvilken Christendommens Fordring er staaer ikke fast, det beroer paa, hvilke Mennesker man lever imellem. Istedetfor Efterfølgelse faaer man egentligen: at være som Folk er fleest; og det at være lidt bedre er det Store. Men naar det bliver saa godt Kjøb at blive Christen, saa kommer Ørkesløsheden, og saa kommer Tvivlen, og saa kommer det egentlig Sande frem, at man ikke kan begribe, hvortil Christendommen skal. Og det er ganske sandt; thi er For-

dringen ikke større, saa bliver en Frelser, en Forsoner, Naade o. s. v. en phantastisk Luxus, og forsaavidt man ikke slipper det Christelige, men vedbliver at bevæge sig i dets Udtryk, bliver man lige saa latterlig, som naar et Barn har sin Faders Klæder paa. Hvad Christendommen forudsætter: en sønderknust Samvittigheds Qvaler, Trangen til Naaden, den dybt følte Trang, alle disse frygtelige indre Kampe og Lidelser; hvad Christendommen forudsætter for at kunne anbringes og bringe Naade, Frelse, Haab om evig Salighed, Fred for Samvittigheden: det findes ikke, eller kun i en lavcomisk Formindskelse. Alligevel vedbliver man at tale om Naaden, Frelsen, Forsoningen — i Grunden lutter Overflødighed, som man, høist, indbildt trænger til. Og saa tilsidst bliver man kjed af Christendommen; thi »Efterfølgelsens« Tryk manglede, Idealet, Christus som Forbillede.

At lide for Læren, at ville lide for Læren, ikke tilfældigviis at komme til at lide for den: ja den Art Christendom er gaaet af Brug. En næste Art Christendom, hvor der da i ethvert Tilfælde ikke er Tale om dette Afgjørende: at lide for Læren, findes maaskee næppe nok: en Christendom, hvor de sjælelige Tilstande, hvilke Christendommen forudsætter, ere, som man siger det om en Sygdom, kjendelige, charakteristisk kjendelige, en ængstet Samvittigheds Kamp, Frygt og Bæven, fremdeles Anstødet af det Christelige dybt, livsfarligt, at det Christelige er Jøder en Forargelse, Grækere en Daarskab — ogsaa denne Art Christendom findes vel næppe nok eller dog kun sjeldent i vor Tid, og i ethvert Tilfælde: her er ikke Tale om at lide for Læren. Den findes vel næppe, hvor skulde den det i vore Tider, da hele Levemaaden er beregnet paa at forhindre Sindet fra at faae den Indadvendthed, at saadanne Sjæletilstande kunne faae Charakteer. I vor Tid — det er Sandhed, og det er betegnende for vor Tids Christendom — i vor Tid er Lægen Sjælesørgeren. Man har endog maaskee ugrundet Angst for at kalde Præsten, der dog muligt i vor Tid vilde tale omtrent som Lægen; saa kalder man Lægen. Han veed ogsaa Udvei: »De maa gjøre en Badereise, saa maa De holde Ridehest, thi det lader sig gjøre at ride fra Grillerne, og saa Adspredelse, Adspredelse, megen Adspredelse, De maa sikkre Dem hver Aften en oprømt L'hombre, derimod skal De ikke spise meget om Aftenen lige før De gaaer i Seng, og pas endelig paa, at der er luftet godt ud i Sovekammeret — det skal nok hjælpe.« »Mod en ængstet Samvittighed?« »Aah, pak sig med den Snak! En ængstet Samvittighed; Sligt forekommer ikke mere, er en Reminiscents fra Slægtens Barnealder. Der er da heller ingen oplyst og dannet Præst, der

falder paa at komme med Sligt — det vil sige udenfor Søndags-Tjenesten, som er noget Andet. Nei, lad os aldrig begynde paa det med en ængstet Samvittighed, saa kan vi snart faae hele Huset gjort til en Daarekiste. Jeg er af den Tanke, at hvis jeg havde i min Tjeneste et forresten udmærket Tyende, som jeg saare nødigt skilte mig ved og meget vilde savne — hvis jeg mærkede, at han eller hun befattede sig med at have en ængstet Samvittighed: ubetinget Opsigelse; det var det jeg sidst vilde taale i mit Huus. Og om det var mit eget Barn, han kom til at flytte ud.« »Men, Hr. Dr., det var da en forskrækkelig Angest for (Noget som De jo siger ikke er til) »en ængstet Samvittighed;« fast skulde man troe, det hævner sig, at man vil afskaffe Samvittighedens Angst — denne Angst er jo som en Hævn!« — En næste Art Christendom, hvor der da i ethvert Tilfælde ikke er Tale om at lide for Læren, den findes maaskee sjeldent nok: en stillere Nydelse af Livet, iagttagende en borgerlig Retfærdighed, derhos oftere tænkende paa Gud, saa Tanken om ham bringes lidt med ind; men uden engang dybt at have Stødet af Anstødet ved det Christelige, uden ret at mærke, at det Christelige er Jøden i mig til Forargelse og Grækeren i mig en Daarskab; og i ethvert Tilfælde at lide for Læren er der her ikke Tale om. — Den almindelige Art Christendom er: et verdsliggjort Liv, vel mere af Klogskab end for Samvittighedens Skyld undflyende store Forbrydelser, snildt søgende Livs-Nydelse — og saa engang imellem en saakaldt from Stemning. Det er Christendom — i samme Forstand som en Smule Qvalme og lidt Mavepine er Cholera. »Man kan jo kalde det Cholera.« Ja, det kan man godt, og for Tydeligheds Skyld kalde det dansk, eller endnu tydeligere kjøbenhavnsk, eller endnu tydeligere christianshavnsk Cholera — og saaledes kan man ogsaa kalde dette Christendom. Det vil sige, vi her paa Berget bliver enige om, eller maaskee en enkelt Gade bliver enig om, at det er Christendom — og saa er det Christendom. Hvad Under saa, at Menneskene have tabt baade Respekten og Smagen for Christendom. Thi man kan, usandt, gjøre Christendommen saa streng, at det Menneskelige maa oprøre sig mod den for at kaste den af sig, eller støde den fra sig. Men man kan ogsaa gjøre Christendommen saa mild, eller saaledes tillave den med Sødt, at det dog ikke hjælper alle de Forsøg man gjør ved Hjælp af Beviser og Grunde at pirre Appetiten og give Menneskene Smag for den, men at det maa ende med, at de ækles ved den. Nei, der skal Salt i Maden. Og, sandeligen det er der sørget for i det nye Testamente. Det glade Budskab skal ikke ved Hjælp af Grunde

og Beviser paaprakkes Menneskene, uværdigt, som naar en Moder maa sidde og tigge Barnet til at spise den sunde fortræffelige Mad, det dog kimser ad og ikke ret gider spise. Nei, Appetiten skal paa anden Maade vækkes — og saa skal man vel finde det glædelige Budskab velsmagende.

At lide for Læren. Det er dette, der uendelig forandrer Alt i Forhold til at blive og være Christen; dette der uendeligt lægger Tyngden paa. Eller hvis Christus havde forkyndt den Art Christendom, som nutildags Præsten, hvor lader det sig forklare: den Bekymring han havde for og af Disciplene, disse redelige, behjertede Mennesker, som sandeligen vare villige nok at slippe Alt for at tage fat og holde ud? Men her var Tale om »Efterfølgelse« i strengeste Forstand. Christus vidste det selv, at han maatte gjøre disse Mennesker, menneskelig talt, saa ulykkelige og elendige som Mennesker kunne blive, »de Elendigste af Alle« — hvis de skulde tilhøre ham. Og ikke blot dette, men at han maatte forlange af dem, at de dog fastholdt, at det var det udvalgte Vilkaar, der blev dem til Deel, at det var idel Glæde saaledes at lide, Guds overvættes særlige Naade og Kjerlighed mod dem. O, Rædsel! At det, der skal være det glade Budskab, Trøsten, Glæden — at det er Det, der, menneskelig talt, gjør mig til den elendigste af Alle, hvad jeg altsaa kan undflye ved ikke at have med det at gjøre! Og dernæst, at Fordringen saa ikke blot er, at jeg taalmodig skal bære dette, men at jeg skal finde Glæden og Saligheden deri — som hvis man vilde forlange, at En, der maatte udholde en legemlig Pinsel, ikke blot skulde tvinge sig selv, saa han ikke skreg, men skulde saaledes mere end seire over sig selv og Smerten, at det, naar man saae paa ham, saae ud som var det Vellyst, og at dette ikke var et kunstigt Bedrag, men at det virkeligt var ham saa frygteligt! See derfor i Christi Samtaler med Disciplene det Idelige og Idelige: »forarges ikke paa mig; lader dette ikke forarge Eder; salig den, der ikke forarges paa mig; jeg siger Eder det forud, at, naar det skeer, I ikke skulle forarges; vaager og beder, husker paa, hvad jeg haver sagt Eder, at, naar Øieblikket kommer, I da ikke forarges! O, det er en saa trang og saa smal Vei, og ligefrem kan jeg ikke hjælpe Eder! O, Forargelsen ligger i ethvert Øieblik saa nær, dens Mulighed følger hvert Skridt! Det kan blive for Eder saaledes at Taalmodigheden brister og Troen, at I oprøres mod mig — salig Den som ikke forarges! Og om I end

---

»de Elendigste af Alle«] 1. Cor. 15, 9.

udholde taalmodigen at lide Alt — dersom Eders Taalmodighed kun er taus Underkastelse, saa ere I dog i Grunden forargede paa mig — salig Den som ikke forarges paa mig!« Tag et menneskeskeligt Forhold. Lad en Elskende sige til den Elskede: min kjere Pige, jeg giver Dig din Frihed, vi maae skilles; at tilhøre mig vilde betyde, det kan jeg med Vished sige Dig forud, at Du, menneskelig talt, blev saa ulykkelig som muligt. Lad os antage, at hun svarede: Alt vil jeg taale, thi kun da er jeg blevet ulykkeligst, naar jeg er skilt fra Dig. Lad os gaae videre, lad os antage, at han svarede: vel, men jeg maa fordre Eet endnu, hvis Du skal blive hos mig, at Du fastholder, at det saaledes at blive ulykkelig med mig, dog alligevel er den høieste Lykke. Hvad saa? Vilde saa denne Pige ikke have fuldkommen Ret i at sige: Dette er Vanvid —? Jo; og vil hun ikke, saa vil jeg paa hendes Vegne sige: forekommer Sligt i Forholdet imellem Menneske og Menneske, da er det Vanvid. Og jeg kunde kun ønske Eet, at faae Lov til at banke dette Vanvid eller dette Galskab ud af den Skyldige; thi som der gives Besættelser, der kun kunne uddrives ved Bøn og megen Fasten, saa gives der ogsaa Galskab, som kun paadrages ved egen Skyld. Men i Forholdet mellem Gud-Mennesket og et Menneske kan Forholdet ikke være anderledes — salig den som ikke forarges!

At lide for Læren. »Men derom kan jo dog ikke være Tale i disse Tider, da Christendommen fuldkomment har seiret, og Alle ere Christne.« Jeg kunde fristes til at sige: vee, vee Dig, Du Hykler! Men det vil jeg ikke. Jeg vil hellere sige: min gode Mand, De troer ikke selv hvad De siger, De veed meget godt det er Usandhed, og hvortil saa saadan Tale, hvorfor vil De være ligesom den Mand, der for Alles Øine staaer med en hvid Pind i Munden og troer, han er usynlig. Nei, Fordringen til at lide for Læren er i dette Øieblik lige saa gyldig og anvendelig, som den var i Begyndelsen. Sagen er ganske simpel. Ethvert Menneske, der sætter en sand Selvfornægtelses Handling ind, han vil komme til at lide derfor. Dersom dette ikke var saa, var jo sand Selvfornægtelse en Umulighed; thi den Selvfornægtelse, der paa udvortes Maade lønner sig, den er jo ikke sand Selvfornægtelse. Det vaager derfor ogsaa Styrelsen kjerligt over, at hvis der er et redeligere Menneske, der vil fornægte sig selv, at det saa ogsaa kan blive sand Selvfornægtelse. Derimod kjender man usand Selvfornægtelse paa, at den i sit Første seer ud som Selvfornægtelse, men at den paa en anden Maade udvortes betaler sig, saa den i Grunden er klog Beregning.

Lad os tage et Exempel paa sand Selvfornægtelse. Luther f. Ex. Han var strengt optugtet til at kunne udtrykke den Art Fromhed, der i Middelalderen æredes og hædredes under Navn af Selvfornægtelse — som altsaa derfor ikke var sand Selvfornægtelse. Og just den Art Fromhed kaster Luther sig imod. Nu lod det sig tænke, at han havde valgt at blive f. Ex. en høifornem Geistlig, for paa den Maade at lønnes for sin Selvfornægtelse, at vidne mod den usande Art af Selvfornægtelse. I saa Fald havde det atter ikke været sand Selvfornægtelse. Men den redelige Luther saae rigtigt. Han vidnede mod hvad Tiden ansaa for sand Selvfornægtelse, han bortskar sig selv Leiligheden til at gjøre Lykke derved, maaskee hjalp Styrelsen ham ogsaa i denne Henseende: og her er sand Selvfornægtelse.

Lad en saadan Handling skee for os, at vi ret kunne see, hvorledes det gaaer til. Der er da et redeligere Menneske, der føler sig drevet til i een eller anden Henseende at vidne for Sandhed mod Usandhed, der har Magten, just fordi den ansees for at være Sandheden. Han forstaaer selv, at det er Fare, men han er villig til at udsætte sig for den. Og dog, maaskee har han ikke ganske forstaaet sig selv. Derimod, han er ganske overbeviist om Sandheden af det han vil drage frem; han er i den Grad overbeviist, at det — o, menneskelige Hjerte! — uvilkaarligt paanøder sig ham, at naar det blot bliver hørt, saa maa det seire, vinde Menneskene for sig. Saa siger han det da ud — men forunderligt, han møder overalt kun Modstand, han høster paa enhver Maade Utak, ikke blot af dem, af hvem han havde ventet det, men ogsaa af dem, for hvis Skyld han havde meent at burde vidne for Sandhed — som jo f. Ex. Moses ikke blot havde sin Ulykke med Ægypterne, men ogsaa med Jøderne, for hvis Skyld han dog udsatte sig for alle Bryderierne og Farerne. Nu bliver da dette Menneske bekymret, det tager paa ham. Saa tyer han, som naturligt, derhen, hvor han pleier at søge Hjælp: til Styrelsen. Han foredrager sin Nød, — hvad vil Styrelsen svare? Kjerlig og mild, som Styrelsen altid er, svarer den: men, min lille Ven, det var jo det, Du vilde. Ikke sandt, Du vilde øve Selvfornægtelse, kan Du nægte det slog til, Leiligheden er jo netop nu for Dig til at øve den. Lad os tænke, at han svarer: ja, det forstaaer jeg, nu forstaaer jeg det. Men, at jeg skal være oprigtig, saaledes forstod jeg det ikke ganske, da jeg besluttede mig til at handle og begyndte. Jeg føler, at det er ligesom Søen gaaer mig for høi. Hvad vil Styrelsen vel svare? Kjerlig og mild, som den altid er, aldrig grusom, siger den: ja, ja min lille Ven, saa skal vi nok

hjælpe Dig ud af det igjen, naar Du har ydmyget Dig derunder, og lært Ydmygelse af denne lille Lection. Men der kunde ogsaa skee noget Andet. Idet Styrelsen gjør det tydeligt for den Kæmpende, hvorledes det hænger sammen, at det just hører med til sand Selvfornægtelse, da foregaaer der en Forvandling med ham, som Barnets Forundring, naar det pludselig forstaaer, som den elskende Piges lyksalige Forundring, naar det, hun havde troet vidnede mod at hun var elsket, naar hun pludselig forstaaer, at det vidner for — saaledes forundres ogsaa han. Thi, siger han, det jeg leed, eller det der smertede mig, var dog egentligen, at jeg i denne Modstand saae et Beviis for, at jeg var kommet forkeert ud. O, men nu, da Du, kjerlige Styrelse, forklarer mig det, og forklarer Dig for mig — o, jeg ønsker nu blot at blive derude i Forstaaelse med Dig. Her er saa et Exempel paa sand Selvfornægtelse, hvortil altid hører: at lide for det Gode man gjør. Og som det gjaldt for 1800 Aar siden, saa gjelder det iaar, og om 1800 Aar, at den, der sætter en sand Selvfornægtelsens Gjerning ind i denne Verden, han kommer til at lide derfor. Men den Christen, som ikke gjør det, han har paa een eller anden Maade sparet sig selv, klogt unddraget sig o. s. v. Det maa han saa tilstaae. Det gjør jeg. Men jeg vil ikke hverken vrøvle eller hykle paa en Prædikestol; er jeg ikke kommet til at lide for Læren, kommer jeg ikke dertil: jeg tilstaaer, det ligger i mig og i min verdslige Klogskab. Saa har jeg fremdeles — som Politiets mistænkelige Personer have at melde sig ved Protokollen — jeg har at melde mig for Styrelsen betræffende denne Mislighed med min Væren-Christen. Styrelsen vil nok have med mig at gjøre, idel Kjerlighed og Naade og Forbarmelse som den er; men den fordrer, at jeg skal være redelig mod den.

Christus er Forbilledet, hvortil svarer »Efterfølgelsen.« Der gives egentligen kun een sand Maade at være Christen paa: Discipelen. »Discipelen« har blandt andre ogsaa det Kjende: at lide for Læren. Enhver, der ikke har lidt for Læren, har paa en eller anden Maade forskyldt den Skyld at bruge sin Klogskab til, verdsligt, at spare sig selv. At han derfor ikke skulde turde kalde sig Christen, eller at han ikke skulde blive salig, er langt fra min Mening, Gud forbyde, at jeg skulde vove at sige, hvad der da værst vilde komme til at gaae ud over mig selv. Men han har at gjøre Indrømmelse. Og forsaavidt han er en af dem, der have paataget sig at forkynde Christendom, har han at betænke, at han, ved saaledes at spare sig selv, har svækket Indtrykket af Christendommen, der er blevet mindre kjendelig for Andre, bidraget til at

forvirre Synspunktet for Christendom. Thi ikke er Christendommen saaledes kommen ind i Verden, at det var verdslig Klogskab og menneskeligt Klynkeri, der ved at slaae af meente at vinde Mange — det er i Tal Fremskridt, i Sandhed Tilbageskridt. Nei, det Ubetingede (det kan vel Enhver begribe) kan ikke komme ind ved Hjælp af, at der slaaes af; thi slaaes der af, er det ikke det Ubetingede. Ved at der slaaes af kommer det Ubetingede derimod ud af Verden, eller, hvilket er det Samme, det breder sig saaledes, at det falder sammen med det Betingede.

At lide for Læren, det er afskaffet. Man kan derfor heller ikke med Sandhed forsvare Tilstanden i »Christenhed« saaledes, at man siger: »der er naturligviis megen Ufuldkommenhed, mange Svage iblandt os, Mange hvis Christendom kun er en Tilnærmelse, endog en svag Tilnærmelse til Christendom, megen Klinte blandt Hveden;« thi saa maa jeg spørge den Talende: er Du da Hvede? Og upaaseet tør jeg nok sige det, den saaledes Talende er ikke mere sand Christendom end jeg er. Maaskee vil En sige: han er det mindre. Det vil jeg ikke sige, hvortil sligt, smaaligt, menneskeligt Kævl. Men jeg vil sige: han er det ikke mere; og det vil jeg holde hart ved. Men saa er det forvirrende at tale paa den Maade: der er iblandt os Mange, hvis Christendom kun er en Tilnærmelse — som var den saaledes Talendes og overhovedet »Christenheds« Christendom den sande Christendom. Og dette benægter jeg; dog ikke som meente jeg at være den sande Christen i Modsætning til de Andre, nei, som jeg har sagt i den nærmest foregaaende Bog: »Jeg tilhører Gjennemsnittet blandt os.« Jeg siger derfor ogsaa — og det har jeg antydet i en tidligere Bog — min Christendom er ikke den sande Christendom, det er en Tilnærmelse. Maaskee er der Mange, som ere i det Tilfælde, at deres Christendom ogsaa er en Tilnærmelse. Dog bør man altid passe lidt paa denne Bestemmelse »Tilnærmelse,« at man da ikke udvider den saaledes, at man regner dem med, hvis — Christendom! — er en Fjernelse fra Christendommen; i Forbigaaende kan man jo saa let tage Feil, naar man møder en Mand paa Veien til Byen, og ikke lægger Mærke til, om han gaaer til eller fra Byen.

Ved at opfatte Christendommen som Lære er Forholdet i Christenheden blevet idel Forvirring, og Bestemmelsen af det at være Christen næsten gjort ukjendelig. Saa maa Christus som »Forbilledet« drages frem, men ikke for at ængste — dog det er maaskee en aldeles overflødig Bekymring, at man nutildags skulde kunne ængste Nogen med Christendom; men i ethvert Tilfælde: ikke for at ængste, det bør være lært af tidligere Tiders Erfaring.

Nei, »Forbilledet« maa bringes frem for idetmindste at skaffe Christendommen nogen Respekt, at faae det gjort lidt kjendeligt. hvad det er at være Christen, at faae Christendommen fra det Videnskabelige og Tvivlen og Vrøvlet (det Objektive) sat over i det Subjektive, hvor den hører hjemme, saa vist som Verdens Frelser, vor Herre Jesus Christus ikke har bragt nogen Lære ind i Verden og aldrig har doceret men som »Forbilledet« fordret »Efterfølgelse«, dog ved sin »Forsoning« forjagende, om muligt, al Angest af et Menneskes Sjæl.

Hvis det skal bruges.

Moralen.

Saa høit som her er antydet (antydet; thi jeg stemmer jo bestandigt derpaa Tonen ned til den ydmyge Tilstaaelse), saa høit maatte Tonen tages, hvis der, christeligt, skal være Alvor og Mening og Charakteer og Sandhed i at gjøre Indsigelse mod det Bestaaende eller at ville reformere det.

Dersom nu Nogen blandt os tør overtage at træde ethisk i Charakteer af det her Antydede, derhos som Enkelt beraabende sig paa et umiddelbart Guds-Forhold, saa skal jeg øieblikkeligt — saaledes forstaaer jeg mig selv i dette Øieblik, men jeg kan jo end ikke vide, om ikke i næste Øieblik endog Betingelserne for at kunne gjøre det ere mig nægtede, i næste Øieblik, maaskee førend jeg faaer udgivet dette, — jeg skal øieblikkeligt være til Tjeneste med at overtage hvad jeg for Gud vil forstaae som min Opgave. Denne min Opgave vil være: at ledsage Skridt for Skridt, aldrig vigende fra hans Side, ham, Reformatoren, for at see, om han Skridt for Skridt er i Charakteren, er det Overordentlige. Skulde det vise sig, at han er det, ja, da vil min Ledsagelse være idel Buk og Ærbødighed for ham den Overordentlige — og sandeligen, det tør jeg sige om mig selv: han skal i Samtiden ikke finde Nogen, ikke een Eneste, der veed at bukke dybere for det Overordentlige, det lærte jeg ikke ved noget Hof, nei høiere oppe, ved Omgangen med Idealerne, hvor man lærer at bukke

uendelig dybt, trods nogen Ceremoniemester. Men, men sviger han Charakteren: i samme Sekund styrter jeg mig over ham; og dette tør jeg sige om mig selv: der er i Samtiden Ingen, som fører et sikkrere Stød end jeg, hvor det er min Opgave, eller hvor En falskelig udgiver sig for det Overordentlige — dette sikkre Stød, det lærte jeg ved Omgang med Idealerne, hvor man dybt ydmyget lærer at hade sig selv, men, fordi man dog havde det Mod, der vover at indlade sig med dem, som Naadegave modtager Magt til at føre dette Stød.

Er derimod i Samtiden Ingen, som vover i Charakteer at overtage »Reformatorens« Opgave: saa skal — med mindre da det Bestaaende, istedetfor at gjøre den Sandhedens Tilstaaelse, at det, christeligt, kun er en formildet Tilnærmelse til Christendom, vil paastaae at være i streng Forstand sand Christendom efter det Nye Testamente, og derved dømme og tilintetgjøre sig selv, saa skal det Bestaaende bestaae, hævdes; Fuskerier i at reformere ere fordærveligere end det meest fordærvede Bestaaende, fordi det at reformere er det Høieste og altsaa Fuskeriet deri det Fordærveligste af Alt. Lad det Bestaaende have Feil, mange, siig hvad Du vil: vil Du ikke træde i Charakteer af at være Reformator, saa skal Du holde din Mund om at reformere. O, af al Charakteerløshed den rædsomste: at ville løgnagtigen luske sig til at see ud som en Reformator, eller at ville reformere ved lidt Partie-Sammenhold, ved Ballotation o. s. v. o. s. v.

Nei, er der ingen saadan Mand blandt os, saa lader os holde paa det Bestaaende; lader os gaae i os selv, hver især, for Gud tilstaae, hvor langt vi ere tilbage i Christendom, men Du min Gud, dette vilde Du dog bevare mig for, at jeg skulde gjøre det endnu værre ved løgnagtigen at ville reformere.

Og lad det saa være sagt saa høit som muligt, og gid det blev hørt om muligt overalt, og give Gud at det, overalt hvor det blev hørt, maatte alvorligen vorde betænkt: det Onde i vor Tid er ikke det Bestaaende med dets mange Feil, nei det Onde i vor Tid er just: denne onde

Lyst, denne Leflen med at ville reformere, dette Falsknerie at ville reformere uden at ville lide og bringe Offer, denne letfærdige Indbildskhed med at ville kunne reformere uden engang at have en Forestilling, end sige en ophøiet Forestilling om hvor ualmindeligt ophøiet den Tanke er »at reformere;« dette Hyklerie med at flye Bevidstheden om sin egen Uduelighed ved at faae travlt med det Adspredende at ville reformere Kirken, hvad vor Tid mindst af Alt duer til. Da Kirken trængte til en Reformation, da meldte Ingen sig, da var der ingen Trængsel for at komme med, Alle flyede tilbage, kun en eenlig Mand, Reformatoren, optugtedes i al Stilhed ved Frygt og Bæven og megen Anfægtelse til i Guds Navn at vove det Overordentlige. Nu er der et Mudder, som var det paa en Dandsebod, med at alle ville reformere; dette kan ikke være Guds Tanke, men er et lapset Paafund af Mennesker, hvorfor der ogsaa istedetfor Frygt og Bæven og megen Anfægtelse er Hurra, Bravo, Acclamation, Ballotation, Jav, Kommerce, Spektakkel — og blind Allarm.

I Marts 1855.

Denne Bog er fra den Tid, da den gamle Biskop endnu levede. Den er derfor holdt i Fjernhed, baade fordi jeg den Gang forstod mit Forhold til det Bestaaende saaledes, og fordi jeg af Hensyn til den gamle Biskop ogsaa gjerne vilde forstaae mit Forhold saaledes.

Nu taler jeg langt mere afgjørende, uforbeholdent, sandt, uden at dog dermed skal være sagt, at min tidligere Talen var usand.

TEXTKRITISK ANHANG.

INDØVELSE I CHRISTENDOM.

A = 1ste Udgave (Kbhvn. 1850); B = 2den Udgave; M = Renskriften; C = Concepten; S = Sætteren i Korr. til 1ste Udg.; K = Kierkegaards Rettelser smstds. Manuskripterne og Korrekturen findes i Kierkegaards Papirer, Pk. 32 (Universitetsbiblio-theket).

Aabenbare Trykfeil i B, der ikke findes i A, er ikke optagne i Anhanget.

S. **8,** L. **5** besværede;] M, besværede, SAB. **9, 8** Enkelte;] Enkelte: M. **11, 25** Veiskjellet,] B, Veiskjellet MA. **12, 14** eller dog] M, eller SAB. **13, 30** nogensteds] B, nogetsteds MA. **22, 19** talet] M, talt SAB. **28, 9** var] M, er SAB. **31, 18** Noget] M, noget SAB. **32** den] S (*godkjendt af* K) AB, da M. **40, 26** vilde] M, *udeladt af* S, vil KAB. **41, 16** at give] SAB, give M. **39** en fortabt] M, fortabt SAB. **42, 33** for;] M, for, SAB. **43, 21** ind] M, ind, SAB. **35** igjennem] SAB, gjennem M. **46, 4** for at forgude] M, at forgude SAB. **14** netop] KAB, *mangler i* M, neppe S. **49, 15** ere] B, er MA. **38—39** Kloges og Forstandiges] B, Kloge og Forstandige MA. **50, 21** ligger:] MA, ligger, B. **51, 3** den nu] M, denne SAB. **5** betænkte] MA, betænke B. **8** som, skeete] MA, som skeete B. **21** Mindste,] A, Mindste MB. **56, 20** eet Hensyn] SAB, »eet Hensyn« M. **60, 33** gjør] SAB, gjøre M. **61, 14** Christendom] B, Christenhed MA. **62, 38** Angst] SAB, Angest M. **63, 2** Sigte] B, Sigtet MA. **73, 12** Skjæbne] B, Skjebne MA. **75, 26** Din] M, din SAB. **85, 42** den Enkelte] M, det Enkelte SAB. **88, 18** viser] M, anseer SAB. **89, 3** talt] SAB,

talet M. **5** ham,] C, ham MAB. **90, 13** Den] M, den SAB. **91, 8** Det] M, det SAB. **19** paa] KAB, til M. **92, 14** ud] M, ind SAB. **94, 16** Menneskens] M, Menneskenes SAB. **96, 30** 24,] A, 24., MB. **97, 1** VIII,] M, VIII., SAB. **101, 8** Forargelsens] B, Forargelses MA. **35** muligt] M, muligt, SAB. **103, 23** gjerne hver især] M, gjerne SAB. **105, 17** dem (*begge Steder*)] M, den SAB. **109, 16** der] M, det SAB. **38** har] B, haver MA. **111, 32** siges;] M, siges, SAB. **113, 8** bag] M, fra SAB. **119, 11** Meddelelse] MAB, Meddelelse, C (*at optage*). **120, 13** udialektisk] MK, dialektisk SAB. **123, 23** Dialektik: at han almægtig — binder sig selv;] K, Dialektik; (*? maaskee:*) at . . . . selv, M, Dialektik; at . . . . selv: AB. **125, 34** andre,] SAB, andre: M. **133, 33** Den,] B, Den MA. **135**] *paa Bagsiden af dette Titelblad har* M: skrevet i Begyndelsen af 49. **143, 19** Han] M, han AB. *Ligesaa Linie* **26, 28** og **33** (Ham). **144, 1** bespyttet] SAB, bespyttet: M. **145, 30** Herre, forøg mig Troen;] KAB, Herre, forøg mig Troen, S, Denne Bøn: Herre forøg mig Troen, M. **158, 7** haver] M, har SAB (*maaskee at beholde, jvfr. S. 109, 38*). **38** Verdslighed] M, Verdsligheden SAB. **160, 37** Skyld,] K (*det Følgende:* at hun — med ham *er tilføiet af* K), Skyld AB. **162, 12** dette] MA, det B. **163, 20** Billedet—**21** Herlige] M, ind imellem alle disse Helte og Herlige, Billedet af en grov Forbryder SAB. **169, 29** Ringhed (*paa første Sted*)] SAB, Ringheden M (*at optage?*). **173, 24—25** det dannes] KAB, dannes S, dannet M (*at optage?*). **174, 22** være —,] MA, være, — B. **176, 2** der en] MA, der er en B. **177, 15** freidigt] SAB, freidig (t *udstreget efter* g) M. **31** hvori] B, hvort A, hvor M. **178, 8** Barn,] M, Barn SAB. **183, 18** havde MK, har SAB. **188, 29** e r (*spat.*)] MK, er (*ikke spat.*) SAB. **196, 29** Intet] M, intet SAB. **201, 33** for at Alt] for Alt CMAB. **202, 12** Inderlighed] MAB; *i* C *mangler ogsaa det foregaaende Komma; maaskee bør* C *følges.* **203, 9** Forudsætningen] B, Forudsætningen, MA. **204, 8** Mag. Kierkegaard har] KAB, Jeg har paa et andet Sted M. **206, 18** den første] SAB, at den første M. **210, 14** Børneværk] SAB, Barneværk M. **40** Gud,] B, Gud MA. *Ligesaa* **211, 21** *og* **39**. **213, 5** »Efterfølgere«.] MA, »Efterfølgere«; B. **12** hvad der ligger i at være en Christi Efterfølger,] M, *mangler i* AB (*udeladt af* S). **215, 41** anvendte—**216, 1** Betragtninger *er i* M *sat i Citationstegn.* **216, 20** dette] B, det MA. **218, 36** Forbilledet] MA, Forbillede B. **219, 23** mod] M, imod SAB. **220, 6** ubetinget for] SAB, for ubetinget M. **221, 7** hvad der er dig nægtet] SAB, hvad Dig er negtet M. **8** en Anden] SAB, Andre M. ham] KAB, dem MS. **20** det] M, der SAB. **22** Dvaskhedens] M, Dorskhedens SAB. **36** ganske glemt ham] M, ganske

glemt SAB. **222, 28** forstaae] B, forstaae, MA. **36** skulle] M, skulde SAB. **223, 24** Tjeneste:] M, Tjeneste, SAB. **226, 1** hyppigst] M, hyppigt SAB. **227, 3** kunne] M, kunde SAB. **12** den bestaaende Christenhed] SAB, »den bestaaende Christenhed« M. **228, 5** slet saa ordriig eller] M, *mangler i* AB (*udeladt af* S). **35** han] MKAB, det S[1](S[2]?). **36** det] MS[1], han AB (*indsat af* S[2]?). **229, 35** dette] M, det SAB. **38** der] KAB, der jo MS (*at optage?*). **39** er jo] SAB, er M (*at optage?*). **234, 28** beundre] MA, at beundre B. **237, 16** Intet tabte] SB, Intet tabt MKA(!). **41** det:] B, det; KA, det, MS. **238, 38** formaaer] B, formaaede MA.

EN OPBYGGELIG TALE.

A = første Udgave; M = S. Kierkegaards egenhændige Manuskript.

S. **249, 16** skjøndt] M, skiønt A. **253, 27** Gjerrigs] M, Gierrigs A.

TO TALER VED ALTERGANGEN OM FREDAGEN.

A^2 = anden Udgave; M = S. Kierkegaards egenhændige Manuskript.

S. **272, 12** saa,] M, saa A^2. **273, 7** Lidet M, lidet A^2. **284, 28** »Kjerlighed«] M, »Kjerhed« A^2.

TIL SELVPRØVELSE.

A = første Udgave; A² = anden Udgave; M = S. Kierkegaards egenhændige Manuskript.

S. **302, 25** Burde] M, burde AA². **303, 13** Eenfoldige] MA, Enfoldige A². **31** Din] MA, din A². **305, 20** kunde] MA, kunne A². det] MA, Det A². **306, 5** Den] MA, den A². **313, 24** begjerer] M, begierer AA². **314, 4** dog,] MA, dog A². **315, 35** er det,] MA, er, A². **316, 38** Gulvet —] MA, Gulvet A². **319, 27** Billede] M, Billed AA². **322, 23** Ingen] M, ingen AA². **323, 10** Dit] M, dit AA². **20** det er,] MA, det er A². **31** Dette] MA, dette A². **324, 24** faae] MA, faa A². **25** listigt! —] MA, listigt! A². **41** ieetvæk] AA², i eetvæk M. **325, 16** Hiin] MA, Hin A². **19** Noget] MA, noget A². **33** veed] MA, ved A². **327, 5** ikke,] MA, ikke A². **22** Prophetens] MA, Prophetiens A². **328, 11** i eetvæk] M, i eet væk AA². **30** Ak,] MA, Ak A². **329, 25** os.«] MA, os,« A². **330, 33** sige:] MA, sige! A². **331, 30** Læser),] MA, Læser) A². **36** Rigtigste] MA, rigtigste A². **39** saa længe] MA, saalænge A². **42** hvor mange] MA, hvormange A². **332, 37** iovermorgen] MA, iovermorgen« A². **333, 2** at] MA, »at A². **16** Ikke] MA, ikke A². **334, 16** alt] MA, Alt A². **21** Søndag!«] MA, Søndag! A². **335, 7** Piat] MA, Pjat A². **336, 9—10** Henseender] MA, Hensender A². **30** og,] MA, og A². **31** ja,] MA, ja A². **343, 1** kundgjorde] M, kundgjorte AA². **38** Dette] MA, Det A². **40** Dette] MA, dette A². **344, 13** ulykkelige] MA, ulykkelige, A². **22** begjere] MA, begjære A². **33** kunne] kunde MAA². **345, 37** veed lige fra] MA, veed ligefra A². **346, 19** altsaa,] MA, altsaa A². **350, 32** er det! —] MA, er det! A². **353, 3** Dette] MA, dette A². **359, 21** Hellig-Aand] MA, Hellig Aand A². **360, 25** Nei, nei!] MA, Nei, Nei! A². **362, 31** Levende] MA, levende A². **363, 19** Alt] MA, alt A². **366, 14** seierrigt] MA, seirrigt A². **34** vise] A², *bedre* vise, MA. **367, 10** aabnet] MA, aabent A². **24** fortjene] MA, fortjente A². **368, 12** feilfrie] MA, feilfri A². **16** kunne] MA, kunde A². **23** der var] MA, Der var A². **27** Det] MA, det A². **369, 16** saa længe] MA, saalænge A². **35** igjennem;] MA, igjennem! A².

DØMMER SELV!

A = Originaludgaven.

S. **380, 5** hiin] hin A. **382, 19** en] er A. **20** enig] enige A. **383, 22** det er] der er A. **384, 34** Forkeerte] Forkerte A. **389, 15** for at] for A. **390, 27** Pidsken] Pisken A. **408, 9** uheldigviis] uheldigvis A. **411, 11** og **22** hiin] hin A. **412, 22** Forsikkringer] Forsikringer A. **416, 20—21** »Forsikkringer«] Forsikringer A. **423, 4** Herrer«:] Herrer:« A. **424, 2** skulle æde] skulde æde A. **16** skulle] skulde A. **425, 41** Menneskes] Menneskets A. **430, 14** Ubetingede] ubetingede A. **444, 28** maaskee] maaske A. **448, 10** Liigskjorten, i] Ligskjorten, i A. **453, 7** maaskee] maaske A. **454, 24** Ansigtets] Ansigtes A. **34** Fornøielsens] Fornøielses A. **466, 39** sig i] sig A. **472, 12** maaskee] maaske A. **474, 3** meente] mente A.